

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00637

IN LOYF FUN YORN

L. Berman

*Permanent preservation of this book was made possible by
Ida M. Golomb & Mordecai S. Chertoff
in memory of
their parents*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ל. בערמאן (לייבעטשקע)

איז לויף פון יארז

זכרונות פון א יודישן ארבעטער

צווייטע פארגרעסערטע אויסגאבע

פארלאג „אונזער צייט“

ניו-יארק, 1945

Copyright, 1945
By L. Berman, New York, N. Y.
Printed in the U.S.A.

פרייז : \$2.50

L. BERMAN
IN LOJF FUN JORN

Published by
FARLAG "UNSER TSAIT"
175 E. Broadway, New York 2, N. Y.

גערדוקט 2500 עקועמפלארן

Printed by
Grenich Printing Corp., New York

געווידמעט מיין גייסטיקן פאָטער
און דערציער — דעם אַלגעמיינעם
יידישן אַרבעטער־בונד
אין ליטע, פּוילן און רוסלאַנד

אינהאלט :

זייט

X			.1
		הקדמות	
1		מיינע זכרונות	.2
3		די שטאט דווינסק	.3
7		ווייטע נעפלהאפטע בילדער	.4
16		דער טאטע פארלאזט די היים	.5
19		מיינע מלמדים	.6
27		מיינע לערער	.7
32		דער „דאקטאר“ מאיר פאנטשע	.8
38		די מאמע ראטעוועט מיך	.9
40		מיינע ערשטע זינד און גאטס שטראף	.10
51		איך ווער רעליגיעז	.11
54		אין שטוב הייבט מען אן לייענען ראמאנען	.12
58		מען גיט מיך אפ צו א בעקער	.13
64		איך ווער א סטאליער	.14
75		די „באיעס“ (געשלעגן)	.15
79		איך קריג פיינט דעם מייסטער	.16
87		זונטיקדיקע געשפרעכן	.17
97		די ערשטע ליבע	.18
104		איך ווער א „באקאנטער“	.19
109		די איבערגעבורט	.20
114		מאטל „קאפיטאן“	.21
120		אברהמקע „קאטאק“	.22
125		איך הויב זיך אן ענדערן	.23
128		תנאים און חתונות	.24
139		דער שטרויק אין זאקס' פאבריק	.25
145		אומלעגאלע ביבליאטעקן	.26
150		יאקע „מיט דער פייפע“	.27

זייט

155	— — — — —	דער רוסישער טעאטער	28.
161	— — — — —	אויגענע טעאטער-שפילן	29.
164	— — — — —	די דווינסקער „אפאזיציע“	30.
173	— — — — —	אמאליקע קאנספיראציעס	31.
179	— — — — —	אמאליקע פארנאכטן	32.
185	— — — — —	אונטערצינדער	33.
196	— — — — —	אין ווארשע	34.
211	— — — — —	דעמאנסטראציעס	35.
226	— — — — —	„אויף יוג“	36.
252	— — — — —	אין זשיטאמיר	37.
262	— — — — —	צוריק אין דווינסק	38.
269	— — — — —	איך ווער א מיטגליד אין קאמיטעט	39.
272	— — — — —	כאצקל און ראיסע	40.
277	— — — — —	א קריסטלעכער קרבן	41.
282	— — — — —	דער דווינסקער ב. א.	42.
299	— — — — —	די קאמיסיע „מויס“	43.
319	— — — — —	דאס ערשטע מאל אין אויסלאנד	44.
331	— — — — —	פראוואקאטאר י. מ. קאפלינסקי	45.
341	— — — — —	דער ערשטער פרייער 1-טער מאי	46.
358	— — — — —	מיין פרוי און איר פאמיליע	47.

בילדער :

1.	ל. בערמאן
2.	דעם מחברס עלטערן
3.	דער מגיד אליקום געצל
4.	דער טייך דווינע און די דאמבע
5.	אלטער דער שווארצער
6.	שמואלקע פון באינע און זאווקע פון די פלעצער
7.	דער אלטער בולוואר
8.	זונדל קנעפלמאכער
9.	יואל דער סטאליער

10. מיכל דער סטאליער און זיין פרוי שאַסל
11. יודל מאַטאַלסקי
12. ה'מע פרידע
13. אַבראַם קאַסמעלאַנסקי
14. לייבעמשקע דער סטאליער
15. שימקע וועקסלער
16. ברוך כהן (ווירגילי)
17. משהקע בלעכער
18. הירש יאַנקל דער בלעכער
19. אבא רייך
20. מצבה אויפן דווינסקער בית-עולם
21. אַרקאַדי קרעמער
22. מאַטל געווער און הירשל דער פאַרבער
23. נח
24. טאראס (דוד בע)
25. א. וויטער (בילד פון יוון"א)
26. מענדל און גימל סקומעלסקי
27. פיגע נומקעוויטש
28. צביה הורוויטש
29. רומע בערמאַן
30. פּאַוואַקאַטאַר ישראל מיכל קאַפּלינסקי (בילד פון יוון"א)
31. ר. אַבראַמאַוויטש
32. מ. ליבער
33. ירחמיאל (ווינשטיין)
34. דענקמאַל פון פרויהיים
35. צוויי אַרבעטער פון זאַקס' פאַבריק אין דווינסק
36. אַ גרופע אַרבעטער פון דער בונדישער צענטראַלער „סכאַדקע“ אין וואַרשע, 1904
37. די באַן-בריק איבערן טייך דווינע
38. דער „פּלאַץ-פּאַראַד“ אין דווינסק

צו דער צווייטער אויסגאבע

די זכרונות פון ל. בערמאן האבן פארן צווייטן וועלט־קריג זיך געדרוקט אין טעגלעכע פאָרטזעצונגען אין ניו־יאָרקער „פאָרווערטס“ און זענען דערשינען אין בוך־פאָרם אין פּוילן. די וואַרעמע אויפנאַמע פון די לייענער און דער באַגייסטערטער אָפרוף פון די ליטעראַטור־קריטיקער האָבן אונז באַוואויגן צו מאַכן צוטריטלעך בערמאַנס בוך אויך פאַר די אַמעריקאַנער יידישע לייענער.

און נאָך אַ וויכטיקע סיבה. ל. בערמאַן, אַליין אַן אַרבעטער און אַ פּאָלקס־מענטש אין בעסטן זין פון וואָרט, ניט אונז אַ שטיק פאַר־גאַנגען אַרבעטער־ און פּאָלקס־לעבן. זיינע געשילדערטע טיפן און העלדן זענען „עמך“, גענומען פון די יידישע פּאָלקס־טיפענישן. די זכרונות זענען אַ דויערנדער מאָנומענט פאַר דער האַרעפאַשנער יידי־שער אַרעמקייט, אַ בולטע שילדערונג פון אויפשטייג פון דער צע־כּוואַליעטער מאַסע פון די יידישע אַרבעטער. איצט, ווען די היטלערישע מערדער האָבן אַזוי אַכזריותדיק אומגעברענגט יענע יידישע ישובים, וועגן וועלכע עס ווערט דערציילט אין די זכרונות, האַלטן מיר עס פאַר אַ פליכט אויפסניי איבערצודרוקן דאָס בוך, ווי אַ דענקמאַל פאַר אונזערע קדושים.

אין דער נייער אויסגאַבע זענען אַריינגעפירט געוואָרן נייע קאַפיטלען. ס'איז אויך באַדייטנדיק פאַרנרעסערט געוואָרן די צאָל בילדער.

פּאַרלאַג „אונזער צייט“

ה ק ד מ ו ת

1.

ווען דער מחבר פֿון די „זכרונות“, וואָס ליגן פֿאַר אונז, האָט זי צו מיר געווענדעט, איך זאל אָנשרייבן אַ פֿאַרוואָרט צום בוך, בין איך געווען אין אַ פֿאַרלעגנהייט. איך האָב, דעם אמת זאָגנדיק, ליב צו לייענען זכרונות, איך האָב זיך אָפּער גע-טראַכט וואָס אזוינס קאָן מיר איבערראַשן אין דעם נייעם בוך זכרונות, אז עס זאל מיר אַזש קאָנען באַוועגן אָנצושרייבן אַ פֿאַרוואָרט. דאָס איז דאָך אַ מין פּאַס, אַ מין רעקאַמענדאַציע, מיט וועלכער מען דאַרף זיך אוועקלאָזן אין דער ברייטער לע-זער-וועלט, און אויסשמעלן אַזאַ פּאַס — דאַרף מען דאָך זיין זייער פֿאַרזיכטיק. מען קען דעריבער פֿאַרשטיין, אז נישט מיט קיין לייכט האַרץ האָב איך גענומען די צעשאַטענע קאַרעקטור-בלעטלעך אין האַנט אַרײַן.

און איך דאַרף גלייך זאָגן, אז עס האָט נישט לאַנג געדויר-ערט, און מיין גאַנצער אומרו איז פֿאַרשוואַונדן, פֿון מיינע ספֿקות איז קיין זכר נישט געבליבן. איך וועל זיך נישט שמעלן אין קיין פּאָזע פֿון אַן „אַלץ וויסנדיקן“ און וועל נישט זאָגן, אז אַלע פֿאַקטן, וואָס דער מחבר באַשרייבט אזוי שיין און באַשיידן (הגם ער איז אַליין במעט אַלע מאָל געשטאַנען אין די ערשטע רייען און נישט ווילנדיק זיך אַרויסגערוקט אויפֿן ערשטן אָרט), זענען מיר געווען באַקאַנט. וועגן פֿיל זאַכן, דערהויבענע מאַמענ-טען אין אונזער ראַמאַנטישער פֿאַרגאַנגענהייט האָב איך זיך פֿון בוך צום ערשטן מאָל דערוואוסט און מיט אַ צימער אין האַרצן וועגן זיי געלייענט. מיט אַ פֿאַרכאַפּטן אַמעס האָב איך גע-לייענט, און איך מײַן, אז דאָס זעלבע וועט איבערלעבן יעדער, וואָס וועט לייענען די הערלעכע געשיכטע פֿון דעם דווינסקער „ב. א.“ (באַיעוואָי אַטריאַד“ — קאַמף-דרוזשינע). אונטער דער

ווירקונג פֿון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, אונטער דער ווירקונג פֿון „בונד“, וואַקסט אויף אַ נייער דור יידישע אַרבע-טער. דער „פאַריער צווישן די פאַריער“ נעמט זיין גורל אין זיי-נע אייגענע הענט. עס וואַקסט אויס אַן אויסגעגלייכטער שמאַל-צער קעמפֿער, וועלכער פֿירט מוטיק און אומדערשראַקן דעם היסטאָרישן קאַמף פֿון זיין קלאַס און פֿאַרטיידיקט ביז זעלבסט-אַפֿפֿערונג זיין פֿערזענלעכע ווירדע. דער „בונד“ האָט צום לעבן אַרויסגערופֿן און דערצויגן אַ גאַנצן מענטשן, אַ קאַמ-פֿראַמיסלאַזן יידישן פֿראַלעטאַריער-קעמפֿער, מיט אַ הויך-אַנט-וויקלטן רעוואָלוציאָנערן זעלבסטגעפֿיל. די געשיכטע פֿון דוויג-סקער „ב. א.“ גיט אונז אַ גלענצענדיקע אַפּשפיגלונג פֿון אויבן געזאַגטן.

אַבער נישט די פֿאַקטישע זייט פֿון די זכרונות, וואָס איז פֿאַר זיך אַליין זייער אינטערעסאַנט און לייענט זיך שפּאַנענדיק, וויל איך אין מיין פֿאַרוואַרט אונטערשמרייבן. דאָס בוך האָט אין מיינע אויגן אַ גאַנץ באַזונדערן ווערט. מיר האָבן דאָ פֿאַר זיך געגעבן אַן איינפֿאַכע באַשיידענע און דערום אַזאַ שיינע שילדערונג פֿון לעבנס-גאַנג פֿון אַ מענטשן, — אַ לעבן פֿון אַן אַרבעטער, וועלכער באַשרייבט אין נישט-געקוינצלטע, פשוטע ווערטער, זיינע אַרעמע, ביטערע קינדער-יאָרן; די גרויזאַמע סכיבה, דעם גאַנצן פיין און לייד, וואָס אַ קבצנות-קינד איז פֿאַראַרטיילט אַריבערצומראַגן; די ערשטע טריט אין דער „ברייטער וועלט“ (אין גענוז-פֿיס, אויסער די ד' אמות פֿון טאַ-טע-מאַמעס שטוב) און דאָן שוין טאַקע די ברייטע וועלט, וואו עס נעמט זיך פֿאַרמירן דער גייסטיקער מהות פֿון אַ יידישן אַר-בעטער-סאַציאַליסט, פֿון אַ בונדיסט. די פֿאַקטן, וואָס די זכרונות ברענגען אונז, בילדן דעם, אַזוי צו זאַגן, רעוואָלוצי-אַנערן לבוש פֿון דעם לעבעדיקן מענטשן, זיי וואַקסן אין זייער פֿאַרנעם און פֿאַרדייטונג צוזאַמען מיטן וואַקס און רייף-ווערן פֿון טרעגער פֿון דעם לבוש, דעם מחבר פֿון די זכרונות. דער מענטש איז דאָ נישט אַפּגעריסן פֿון דעם וואָס ער גיט איבער. איר פֿילט, דערלייענענדיק דאָס בוך ביזן סוף, אַז איר האָט פֿאַר זיך נישט נאָר אַן אינטערעסאַנטע דערציילונג, נאָר אַ מענטש-לעבן דאַקומענט.

און דאָס גיט צו דעם בוך אַ גאַנץ באַזונדערן ווערט און אַ
גאַנץ באַזונדערן חן.

די זכרונות זענען אַ שייַן קאַפיטל אין אונזער געשיכטע,
פֿון וועלכער מיר שעפֿן מוט און באַגייסטערונג פֿאַר אונזער
רעוואָלוציאַנערן קאַמף פֿאַרן סאַציאַליזם.

נח

וואַרשע, 1936

II

נישט לייבעטשקע, נאָר מיר אַלע דאַרפֿן זיין דאַנקבאַר די
חברים, וועלכע האָבן אים דערמונטערט אַנצושרייבן זיין בוך.
וואָרום דאָס בוך איז אַן אמתע פאַרייכערונג פֿון דער
יידישער ליטעראַטור, אַן אמתער געשאַנק פֿאַר דעם יידישן
לייענער.

זכרונות, באַזונדערס רעוואָלוציאַנערע, זענען דוקא יענער
ליטעראַרישער מין, אין וועלכן די יידישע ליטעראַטור איז לפֿי
ערך רייכער ווי אויף אַנדערע געביטן. עס זענען פֿאַראַן דעראַי-
נערונגען פֿון מעדעמען, מיכאַלעוויטשן, פֿון אַנדערע רעוואָלו-
ציאַנערע טוער. עס זענען פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן די זכרונות
פֿון שמריהו לעווין און שמעון דובנאַוו. יעדער פֿון אַמ די ווערק
שפיגלט אַפּ נישט נאָר אַ געוויסע תקופֿה, נאָר אויך אַ געוויסן
סאַציאַלן שיכט אין יידישן פֿאַלק. קיין גרויסע אַריסטאָקראַטן
און גבירים זענען נישט געווען אויך די אַנדערע מעמואַריסטן.
דאָס זענען אַלץ מענטשן פֿון מיטלשטאַנד, אַדער פֿון די נידערי-
קערע פֿאַלקס-שיכטן. אַבער קיין איינער פֿון זיי, אַ חוץ אַפֿשר
ליטוואַקן, האָט נישט געשטאַמט פֿון אַזאַ פֿראַלעטאַרישער
אַרעמקייט, ווי לייבעטשקע. קיין איינער פֿון זיי איז נישט אויס-
געוואַקסן ווי אַן אַרבעטער. לייבעטשקעס זכרונות זענען די
ערשטע אויטאָביאָגראַפֿיע פֿון אַ יידישן אַרבעטער. די ליטעראַ-
רישע וויזיט-קאַרטע פֿון אַ יידישן פֿראַלעטאַריער, וועלכע איז
אויסגעוואַקסן גייסטיק אין „בונד“.

מיר האָבן, באַמת, זיך נישט וואָס צו שעמען מיט דעם
דאָזיקן דעביוט פֿון אונזער תלמיד.

דער אמתער ווערט פֿון אַ ליטעראַרישן ווערק ווערט באַ-
 שטימט נישט דורך דער מעכנישער גלאַטיקייט פֿון סטיל, נישט
 דורך דער קונציקייט פֿון אויפֿבוי, נאָר דורך דעם, צי איז אין
 אים פֿאַראַן דאָס „אייביק מענטשלעכע“; צי איז דעם אויטאָר
 געלונגען אַריינצופֿלעכטן אין דעם ליטעראַרישן געוועב אַ שטיק
 נשמה, אַ שטיק אמתן לעבן. דער מענטשלעכער און דעריבער
 אויך דער ליטעראַרישער ווערט פֿון בערמאַנס בוך איז זייער
 באַדייטנד.

די דעראַינערונגען וועגן די קינדער-יאָרן, די באַשרייבונג
 פֿון דער שטוב, פֿון דעם שטייגער לעבן, פֿון די עלטערן, פֿון די
 הונגעריקע טעג און די אומרויאַקע נעכט אין דער פֿאַמיליע פֿון
 אַ דווינסקער אַרעמאַן; די סצענקעס, וואָס פֿלעגן זיך דאָ אַפֿ-
 שפּילן; דער געלער פֿלאַם פֿון קעראַסין-לעמפל, וואָס פֿלעגט
 צאַנקן און וואַרפֿן משונהדיקע שאַטנס אויף די ווענט און
 ספֿיט פֿון דעם אַפּגעלאָזענעם צימער, ווען דער טאַטע פֿלעגט
 ביינאַכט ליינען זיינע ראַמאַנען און די מאַמע פֿלעגט זיך ביי-
 זערן אויף דעם „רוצח“. די דאָזיקע קאַפּיטלען קריצן זיך איין
 אין זכרון אומפֿאַרגעסלעך. דער עפּישער, רואַיקער, כמעט
 צאַרטער טאָן פֿון דער דערציילונג — אַן ביטערקייט, אַן צאַרן,
 מיט אַזויפֿיל טיף מענטשלעכער ווייכקייט און הומאַר — פֿאַר-
 שמאַרקט אומגעווינער די ווירקונג פֿון די בילדער, וואָס דער-
 מאַנען די צייכונגען פֿון גאַיאַ.

איך בין אַליין אַ דווינסקער, אַ לאַנדסמאַן פֿון לייבעמ-
 קען. אמת, איך בין פֿרי אַוועקגעפֿאַרן פֿון דער היים, און איך
 האָב אויך מיין בונדישע מעטיקייט אַנגעהויבן אין אַן אַנדערער
 שטאַט. אויך מיט מיין לאַנדסמאַן און פֿאַרטיי-חבר לייבעמ-
 קע האָב איך זיך באַקאַנט נישט אין אונזער געמיינזאַמער היי-
 מאַט-שטאַט. אָבער דאָך בין איך אויסגעוואַקסן אין דווינסק,
 (דעמאָלט נאָך דענעבורג), און אַליץ, וואָס לייבעמסקע שרייבט
 וועגן דווינסק, וועקט אין מיר דעראַינערונגען פֿון מיין אייגענער
 קינדהייט. דער אַלטער בולוואַר, די ריגער און פעטערבורגער
 גאַס, די דאַמבע און די פֿעסטונג — דאָס זענען אויך פֿאַר מיר
 אויף אייביק אונפֿאַרגעסלעכע און ליבע דעראַינערונגען. אין די
 ווינטער-געשלעגן אויף דער פֿאַרפֿרוירענער דווינע, צווישן די

„גריווער“ און „פלאנאווער“ האָב אויך איך אין עלטער פֿון 10—11 יאָר אויספרובירט מיינע „קעמפֿערישע טאלאָנטן“. אויך די „וויטעבסקער“ בעקערקע, ביי וועלכער לייבעטשקע האָט געארבעט, איז פֿאַר מיר נישט קיין אומבאַקאַנטע פּער-זענלעכקייט. איך געדענק אָבער, אַז מײן מאַמע איז אַריבער צו דער „קאַנווערקע“. אָפֿשר איז דאָס טאַקע געווען צוליב יענער „פֿאַרבעסערונג“, וואָס עס האָט אַריינגעטראָגן אין דער צוגרייטונג פֿון טײַג דאָס קינד, וואָס דאָס לערן-יינגל לייבעטש-קע האָט געמוזט „ניאַנמשען“...

אָבער מײן דווינסק איז פֿאַרט נישט געווען לייבעטש-קעס דווינסק. איך בין אויפֿגעוואַקסן אין אַ „באַלעבאַטיש“ הויז פֿון אַ האַלץ-סוחר. מײן פֿאַטער איז נישט געווען קיין נביר, אָבער עסן, קליידער און די מעגלעכקייט צו לערנען זיך איז פֿאַר מיר קיינמאַל נישט געווען קיין פּראָבלעם. און מיר, באַלעבאַ-טישע קינדער, האָבן אין אונזער קינדהייט גאָר קיינמאַל ריכ-טיק נישט פֿאַרשמאַנען, אַז אַ פֿאַר גאַסן ווייטער וואוינען די לייבעטשקע בערמאַנס, פֿאַר וועלכע אָט די זעלבסטפֿאַר-שטענדלעכע זאַכן זענען אַן אומדערגרייכבאַרער אידעאַל, וועל-כען זיי קענען קיינמאַל נישט פֿאַרווירקלעכן. מיר האָבן גע-וואוסט, אַז עס זענען פֿאַראַן „אַרעמעלייט“ ביי אונז אין שטאָט, און האָבן אויף זיי „רחמנות געהאַט“... אָבער ערשט אין יאָרן אַרום האָבן מיר — די זין און טעכטער פֿון די „באַלעבאַטישע“ קלאַסן — זיך צוזאַמענגעטראָפֿן מענטשלעך און פֿאַליטיש מיט די קינדער פֿון דער אַרעמקייט אין די רייען פֿון „בונד“! ערשט די רעוואָלוציאָנערע אַרבעטער-באַוועגונג האָט צוזאַמענגע-בראַכט אונטער איין דאַך אונזער בירגערלעכע און קליין-ביר-גערלעכע אינטעליגענץ מיט דעם אַרבעטער, וועלכער האָט אויפֿגעהערט צו זיין אַן אַביעקט פֿון „רחמנות“, און איז גע-וואָרן דער קעמפֿער פֿאַר דער צוקונפֿט פֿון גאַנצן פֿאַלק, פֿון דער גאַנצער מענטשהייט.

די דאָזיקע אַנטוויקלונג איז שוין נישט איינמאַל באַשריבן געוואָרן אין פֿאַליטישע אַרטיקלען און ביכער, אָבער אין ליי-בעטשקעס זכרונות ווערט דער פּראָצעס פֿון גייסטיקן און מאַ-ראַלישן אויפֿשטייג פֿון יינגען יידישן פּראַלעטאַריאַט געשיל-

דערט צום ערשטן מאל נישט פֿון אויסן, נאָר פֿון אינווייניק, און נישט נאָר געשילדערט אויף אַנדערע, נאָר פֿריער פֿאַר אַלץ דעמאָנסטרירט דורך דעם אייגענעם לעבן, דורך דעם וואונדערבארן וואוקס פֿון דער אייגענער פּערזענלעכקייט. עס איז אינטערעסאַנט נישט נאָר דאָס, וואָס לייבעטשקע דער- ציילט אונז וועגן זיינע חברים און פֿריינד. עס איז אינטערע- סאַנט פֿאַר אַלץ צו זען, ווי אַזוי ער דערציילט און וואָס ער זעט און ווי אַזוי ער זעט די וועלט און די מענטשן. וואָרום אין דעם דריקט זיך אויס מיט אומגעוויינלעכער קלאַרקייט דער גייסטיקער אויפֿשטייג, די וואונדערבאַרע פֿאַרוואַנדלונג פֿון אַן אַרעמען האַלב-פֿאַרהונגערטן אומוויסנדיקן יינגל אין אַ באַ- באַוואַוסמיניקער, אויף דער העכסטער מענטשלעכער מדרגה שטייענדיקער פּערזענלעכקייט, וואָס פֿאַראייניקט אין זיך האַר- מאַניש אַ קעמפֿערישן גייסט, סאַציאַלע קלאַסן-אידעאַלן מיט טיפֿער האַרציקער הומאַניטעט.

אויב דער „בונד“, וועמען לייבעטשקע אַליין באַטראַכט מיט רירנדיקער ליבע אַלס זיין גייסטיקן פֿאַטער, וואַלט נישט געהאַט קיין אַנדערע אויפֿטוען אויסער דער דערציאונג פֿון אַזעלכע לייבעטשקעס, וואַלט דאָס שוין אַליין געווען פֿאַר אים אַ גענוגנדיקע היסטאָרישע באַרעכטיקונג, און דאָס דרינגט אַרויס קלאַר פֿון דעם פֿאַרליגנדיקן בוך.

מיין טייערער לייבעטשקע! איך האָב אייך שמענדיק גע- קאַנט פֿאַר אַ ליבן, מוטיקן חבר און פֿאַר אַ גוטן סמאָליער, וועל- כער קען מאַכן אַ פֿיין שטיקל אַרבעט. איצט האָט איר באַוווּזן, אַז איר זייט אַ מייסטער נישט נאָר פֿון הובל, נאָר אויך פֿון פען. איך גראַטוליר אַיך, לייבעטשקע, אַלס דווינסקער, אַלס בונ- דיסט, אַלס פֿריינט.

ר. אַבראַמאָוויטש

פֿאַריו, יאנואַר 1936.

ל. בערמאן

מיינע זכרונות

די ערשטע פראנמענטן פון מיינע זכרונות האָב איך אָנגעהויבן פאַרצייכענען אין 1920 — נאָך זייענדיק אין ראַטן-פאַרבאַנד. אין 1922, ווען איך בין אויף אַ לענאַלן אופן געקומען קיין פּוילן, האָב איך דעם מאָגערן מאַנסקריפּט אַריבערגעשוואַרצט די גרענעץ אין אַ פאַרשטעקט אַרט צוזאַמען מיט אַנדערע דאָקומענטן, וואָס איך האָב שפּעטער אָפּגעשיקט אין בונדישן אַרכיוו. אין די ווייטערדיקע יאָרן פּלעג איך פון צייט צו צייט אָנשרייבן אַ פראַגמענט — אין צוזאַמענהאַנג מיט דער אָדער יענער געשיכטלעכער דאַטע פון דער בונדישער באַוועגונג. וועגן אַ סיסטעמאַטישן, כראָנאָלאָגישן סדר פון שרייבן האָב איך נישט געקלערט.

די זכרונות וואָלטן אפשר קיינמאָל אין אַזאַ פאַרם נישט דער-שינען, ווען נישט דער חבר ה. ש. קאַזדאַן, וועלכער האָט, דורכ-לייענענדיק די ערשטע קאָפיטלעך, מיך געמוטיקט פאַרטצוועצן דאָס שרייבן און מיר פאַרזיכערט, אַז די זכרונות מיינע שטעלן פאַר מיט זיך אַ געזעלשאַפטלעכן און ליטעראַרישן אינטערעס. איך האָף, אַז חבר ה. ש. קאַזדאַן וועט נישט נעמען פאַר אומגוט, וואָס איך דריק אים דאָ אויס דערפאַר מיין האַרציקן דאַנק, הגם אין אונזערע קרייזן איז דאָס נישט אָנגענומען צו טאָן אויף אַן עפנטלעכן אופן. נישט סתם געשיכטע פון אַ לעבן — אַ לעבן פול מיט אויסטער-לישע געשעענישן וועט דער לייענער געפינען אין מיינע זכרונות. איך דערצייל אין זיי מערער דעם פאַרגאַנגענעם לעבנס-שטייגער פון דער סביבה, צווישן וועלכער איך האָב פאַרבראַכט מיין לעבן — אַ לעבן פון אַרבעט און קאַמף.

פון זיבעצן יאָר אָן בין איך אַ בונדיסט, און עס איז נאַטירלעך, אַז אין מיינע זכרונות קומען צום אויסדרוק פריער פאַר אַלץ פילדער פון לעבנס-שטייגער אין דער רעוואָלוציאָנערער וועלט פון די בונד-דישע מאַסן. דעריבער דאַרף מען אין מיינע זכרונות נישט זוכן קיין גענויע געשיכטלעכע דאַטעס פון געוויסע געשעענישן אין דער בונד-דישער און אַלגעמיינ-סאָציאַליסטישער באַוועגונג פון יענער צייט.

אויך די טאקטישע און פראגראמאטישע שטרייטקייטן פון יענע צייטן וועט דאָ דער לייענער נישט געפינען. זיי זענען שוין באשריבן געוואָרן אין די מעמוואַרן פון וולאָדימיר מעדעם, מיכאלעוויטש, ליט' וואַק, דזשאָן מיל און אנדערע חברים — באשריבן געוואָרן אַ סך שענער, בעסער און אויספירלעכער, ווי איך וואָלט דאָס געקאָנט מאַכן.

געוויס קאָן געמאָלט זיין, אז די בילדער, וואָס איך באשרייב דאָ, זענען טיילווייז פאַר דער פאַרלאָפענער צייט פאַרטוישט, פאַרנעפּלט געוואָרן. די זעלביקע פאַרלאָפענע צייט מיט די נייע באַגריפּן און איינדרוקן, וואָס איך האָב אין זיך איינגעזאָפּט, ווי אויך מיין נייטיקע אַנטוויקלונג, וואָס איך האָב פאַר דער צייט דורכגעמאַכט, האָבן געקאָנט וואַרפן אַן אַפּשיין אויף דער ווייטער פערספעקטיוו פון די געשילדערטע עפיוואָרן, געקאָנט זיי צוגעבן אַ באַשטימטן קאָלאָריט. איך גלויב אָבער, אז דאָס מוז זיין דער גורל נישט נאָר פון מיינע זכרונות.

אין מיינע זכרונות פאַרנעמט אַ וויכטיקן אָרט די שטאָט דווינסק — די שטאָט, וואו עס איז פאַרלאָפּן מיין קינדהייט און יוגנט, און וואו איך האָב געשטעלט די ערשטע באַוואוסטזיניקע טריט אין לעבן שוין אַלס דערוואַקסענער. איך ווידמע דאָ דעריבער דער דאָזיקער שטאָט נופּא אַ באַזונדער קאַפיטל.

דױניסק (דענעבורג)

— די שטאָט פון מיין קינד־הייט און יוגנט

צווישן ביידע וועלט־מלחמות האָט די שטאָט דױניסק געהערט צו לעמלאַנד און האָט געצײלט אַ באַפעלקערונג פון אַן ערך צוואַנציק טויזנט. אין געוועזענעם רוסלאַנד איז דאָס געווען אַ גרויסע פּראָווינץ־שטאָט מיט העכער זיבעציק טויזנט איינוואוינער.

צום סוף פון פאַריקן יאָרהונדערט איז דאָס געווען אַ גאַנץ אַנט־וויקלטע אינדוסטריע־שטאָט מיט אַ גרויסער צאָל יידישע פאַבריק־אַרבעטער: געווען דאָרט צוויי גרויסע קנעפֿל־פאַבריקן מיט עטלעכע הונדערט אויסשליסלעך יידישע אַרבעטער; אַ פּאַר טאַבאַק־פאַבריקן, וואו עס האָט געאַרבעט אַ גרויסע צאָל יידישע אַרבעטער; געווען גאַרבערייען, ביר־ברויערייען, אַ סך זעג־מילן; געווען אויך עטלעכע קלענערע און גרעסערע פאַבריקן פון „װינער שטולן“, וואו עס האָבן געאַרבעט דאָס רוב יידישע אַרבעטער; דאָן — אַ גרויסע צאָל בוי־אַרבעטער, ווי: סטאַלערס, טשעסלער, פאַרבער, מולערס, וועלכע זענען געווען באַשעפטיקט סיי אין שטאָט גופא, סיי אויף די אייזנ־באַן־ליניעס, וואָס האָבן זיך דאָן געהאַלטן אין איין בויען. ועל־כולם — די באַוואוסטע זאַקסעס פאַבריק פון שוועבעלעך, מיט אירע אַכט הונדערט אַרבעטער, וואו פון העכסטן טעכנישן פירער ביזן טויער־וועכטער זענען אַלע געווען יידן.

אין דױניסק איז דאָן געווען אַ גרויסער אייזנבאַן־קנופּ פאַר דריי וויכטיקע באַן־ליניעס מיט גאַנצע דריי באַנהויפּן. עס זענען דורך דער שטאָט דורכגעלאָפּן די אייזנבאַן־ליניעס: פעטערבורג—וואַרשע, ריגע—אַריאַל און ליבאַווע—ראָמני. צוליב דעם זענען דאָרטן געווען גרויסע דעפּאָ־פאַבריקן (אייזנבאַן־וואַרשטאַטן) מיט גאָר אַ גרויסער צאָל אַרבעטער. די דאָזיקע דעפּאָ־פאַבריקן האָבן אַרויפגעלייגט זייער שטעמפל אויפן אַרבעטס־גאַנג פון דער שטאָט: דער „הודאַק“ (פייה) פון דעפּאָ האַלב זעקס פרי איז געווען אַן אַנזאָג נישט נאָר פאַר די

דעפאָ-אַרבעטער, אז זיי דאַרפן זיך איילן קומען צו דער אַרבעט פונקט זעקס אַ זייגער, נאָר אויך אַנדערע פאַבריקן פלעגן ווי אַ ווידער-קול נאָכרופן מיט זייער פייפן די אַרבעטער פון זייערע פאַבריקן זיי זאָלן פאַרלאָזן זייערע האַרטע געלעגנערס. די דריי פייפן פון „דעפאָ“ זענען געווען ווי אַ סימבאָל פון דער שטאָט פון אַרבעט, ווי דאָס איז דאָן געווען דווינסק.

דורך דעם ברייטן טייך דווינע, וואָס גיסט זיך אַריין אין פאַלטישן ים, פלעגן אין פּריילינג און האַרבסט דורכשווימען טויזנטער „פּליטן“ געהילץ (האַלץ-טראַטוועס), וואָס פלעגן דורך ריגע טראַנספּאָרטירט ווערן קיין אויסלאַנד. דווינסק איז געווען אַ צענטער פון האַלץ-מסחר, אַרום וועלכן עס זענען געווען באַשעפטיקט הונדערטער פאַמיליעס. אויף צוריק-וועגס פון ריגע פלעגן די „קאַראַלניקעס“ (ווייס-רוסישע פּויערים, וואָס פלעגן פירן די „פּליטן“) זיך אָפּשטעלן אין דווינסק און מאַכן דאָ זייערע איינקויפן. דער קליינהאַנדל האָט פון דעם געצויגן אַ גרויסן טייל פון זיין לייזונג.

אין דווינסק איז דאָן געווען אַ מיליטערישע פעסטונג, וואו עס האָבן שטענדיק געאַרבעט זייער אַ סך בוי-אַרבעטער — צווישן זיי אויך אַ גרויסע צאָל יידישע. אויך ביי מיליטערי-קליידער איז געווען באַשעפטיקט אַ גרויסע צאָל יידישע אַרבעטער, איבערהויפּט פּרויען.

די באַוועגונג צווישן די יידישע אַרבעטער האָט זיך אין דווינסק אָנגעהויבן סוף פּאַריקן יאָרהונדערט. אין די יאָרן 1902—1903 איז שוין דער „בונד“ דאָרט געווען זייער שטאַרק. די דווינסקער אָרגאַניזאַציע פון „בונד“ איז געווען איינע פון די שטאַרקסטע אין יענער צייט. די ווירקונג פון „בונד“ אין שטאָט איז געווען גרויס נישט נאָר צווישן די יידישע אַרבעטער, נאָר אויך אין די בירגערלעכע קרייזן. באַנקעטן, רעפּעראַטן, דיסקוסיעס און אפילו אַרבעטער-פאַר-זאַמלונגען פלעגן נישט זעלטן פאַרקומען אין די וואוינונגען פון דער אָרטיקער יידישער בורזשואַזיע.

אין 1904 איז זיך די אָרגאַניזאַציע אַזוי צעוואַקסן, אז מ'האַט זיך נישט געקאָנט קיין עצה געבן מיט די העכער טויזנט פּאָליטישע מיטגלידער. מען האָט דאָן באַשלאָסן — נישט אַריינצונעמען מער קיין מיטגלידער אין דער אָרגאַניזאַציע (אַ צווייטן פּאַל אַזא האָב איך נישט געהערט אין די געשיכטעס פון די אַרבעטער-אָרגאַניזאַציעס).

ווייל אין די וואָכן האָבן אויסגעפעלט טעג, ביי דער אָרגאַניזאַציע — מענטשן, און אין שטאָט — דירות, פֿדי דורכצופירן אלע קרייזן, סכאָדקעס און דיסקוסיעס.

דווינסק האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אירע עפנטלעכע גאַסן־דעמאָנסטראַציעס, מיט אירע גראַנדיעזע געהיימע פאַרזאַמלונגען פון טויזנטער אַרבעטער אין די וועלדער פון אַרום שטאָט. דווינסק איז געווען באַרימט מיט דער אַרבעטער־בירושע אויפן אַלטן בולוואַר — שפעטער אויף אָפיצערסקע גאַס, פאַר וועלכע די אַרבעטער האָבן יאָרן־לאַנג עקשנותדיק געקעמפט מיט פּאָליציי און קאָזאַקן. די צוואַר־מענשטויסן מיט דער פּאָליציי פלעגן זיך אָפט פאַרוואַנדלען אין אמתע שלאַכטן, מיט קרבנות פון ביידע זייטן. די גראַנדיעזע עקאָנאָר־מישע און פּאָליטישע שטרייקן פון די דווינסקער יידישע אַרבעטער אין יענע יאָרן האָבן געשמט אין גאַנצן בונדישן ראַיאָן.

דווינסק האָט זיך אין „בונד“ אויך אויסגעצייכנט מיט איר אַרבעטער־אָפּאָזיציע, וואָס איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אז מען האָט דאָרטן געשלאָגן מיטגלידער פון קאָמיטעט.

די דווינסקער אָרגאַניזאַציע פלעגט זיך אָפרופן אויף אלע פּאָליטישע געשעענישן פון יענער שטורמישער צייט.

זייער פייערלעך פלעגן דאָרט געהיים געפייערט ווערן פאַרשידענע דעמאָלטיקע רעוואָלוציאָנערע יום־טובים: ערשטער מערץ (ווען מען האָט דערהרגעט דעם צאַר אַלעקסאַנדער דעם צווייטן), 19־טער פעב־רואַר (באַפרייאונג פון די פויערים) און אַנדערע יום־טובים, וואָס פלעגן זיך פאַרענדיקן מיט די באַוואוסטע דווינסקער, בונדישע „ליאַמעס“.

דווינסק האָט אַרויסגעגעבן אַ היפשע צאָל טוער, וועלכע זענען שפעטער געווען מיטגלידער פון צ. פ. פון „בונד“, ווי אויך פון די צענטראַל־קאָמיטעטן פון בערשטער־און גאַרבער־בונדן.

דווינסק איז אַ לענגערע צייט געווען די רעזידענץ פון צ. פ. פון „בונד“. דאָרט האָט זיך איין צייט געפונען דער סקלאַד און אַרכיוו פון צ. פ. דאָרט האָט עטלעכע יאָר געוואוינט י. מ. קאַפּלינסקי (לאַנגזאַם), דער מערקווירדיקער פּראָוואַקאַטאָר אין „בונד“. דאָרט האָט זיך אויך געפונען זיין באַוואוסטער שלאַסער־וואַרשטאַט, וואו

ער פלעגט אויסארבעטן די געהיימע דרוקערייען, די „מעלינעם“ (סעקרעטקעס צו באהאלטן שריפט און אדרעסן), וועלכע האָבן באַדינט נישט נאָר דעם „בונד“, נאָר אויך אנדערע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען פון געוועזענעם צאַרישן רוסלאַנד.

דער דווינסקער „ב. אַ.“ (באַיעוואָי אַטריאַד — קאַמפּאַרנאַני־זאַציע) איז אויך געווען באַרימט איבער די גרענעצן פון דער שטאַט. אין דווינסק איז אויך פאַרגעקומען די 4־טע קאַנפּערענץ פון „בונד“. אזוי אַרום האָט די שטאַט דווינסק אין לעבן פון „בונד“ געהאַט נישט נאָר אַן אַרטיקע באַדייטונג: איר ווירקונג איז געווען אַ סך גרעסער, ווי פון אַ געוויינלעכער פּראָווינץ־שטאַט פון דער דעמאָקראַטיקער בונדישער „מלוכה“.

ווייטע, נעפלהאפטע בילדער

געבוירן געוואָרן בין איך, ווי מיין טאטע פלעגט זאָגן, חצי אלול אין אַ קליין שטעטל פון קאָוונער גובערניע. אָבער אין וועלכן יאָר ווייס איך נישט, ווייל יעדעס מאָל, ווען מייע עלטערן פלעגן פארפירן אַ שמועס וועגן מיין עלטער, האָבן זיי זיך קיינמאָל נישט געקאָנט צוזאמענרעדן: האָט דער טאטע מיט קלאָרע ראיות דערווייזן, אַז מיין „אַפּשערעניש“ איז פאָרגעקומען ביי בערל דעם קירושנער, ביי וועלכן מיר האָבן דעמאָלט געוואוינט אין שכנות, פלעגט די מאמע דער-מאָנען, אַז מיין „אַפּשערעניש“ איז נאָר פאָרגעקומען אין זעלביקן יאָר, ווען דער טאטע האָט זיך צוזאמענגעשטעלט די „קעלונג“, און דאָס איז דאָך פאָרגעקומען פונקט דאָן, ווען ביי האָדלען, מיין יינגערער שוועסטער, האָבן זיך אָנגעהויבן שניידן די ציינדלעך און דאָן האָבן מיר נאָר געוואוינט אין מילנערס שטוב. אויף דעם האָט דער טאטע ווידער געענטפערט, אַז דעמאָלט, ווען מיר האָבן געוואוינט אין מילנערס שטוב, האָט נאָר אָפּגעברענט די גרויסע שול און דאָס איז דאָך פאָרגעקומען אין זעלביקן יאָר, ווען זלמן-יוסף, מיין יינגערער ברודער, איז געבוירן געוואָרן. אָבער דאָ דער-מאָנט אים די מאמע, אַז דאָס קאָן נישט זיין: ווייל ווען זלמן-יוסף, וואָס איז יינגער פאָר מיר מיט פיר יאָר איז געבוירן געוואָרן בין איך נאָר געלעגן קראַנק אויף די לינגלעך, און דאָס איז שוין געווען העט-וואו... .

מיט איין וואָרט, גענוי אין וועלכן יאָר איך בין געבוירן געוואָרן האָב איך זיך פון זיי נישט געקאָנט דערוויסן. קיין מעטריקע האָב איך אויך נישט געהאַט; נאָר אזוי ווי צום פריזיוו בין איך געשטאַנען אין 1903, דאַרף מען אָננעמען, אַז איך בין געבוירן געוואָרן אין 1882. הנם אויך דאָס איז נישט קיין באַווייזן, ווייל צוליב „לאַטע“ פאָר אַ רייכן זונדל האָט דער סטאַראַסטע פון שטעטל מיך געקאָנט אַריינשטעלן אין די „ספּיסקעס“ (רשימות) פון פריזיוו מיט אַ יאָר שפעטער אָדער פריער.

איינגטלעך איז נישט אזוי וויכטיק פעסטצושטעלן דאָס יאָר פון מיין געבוירן, אָבער דער „חצי אלול“, דאָס „אָפּשערעניש“, דעם מילנערס און קירושנערס הייזער זענען מיר פאַרבליבן אויף מיין גאַנצן לעבן, ווי אַ פעלער פון דער סינדהייט — ווי אַ קנייטש אין מיין זפרון... איך געדענק זייער שוואַך דאַטעס: געשעענישן און פאַקטן וועלכע איך געדענק מיט אַ סך פרטים, קאָן איך פונדעסטוועגן נישט אַלעמאָל פאַרבינדן מיט קיין גענויעם יאָר און חודש.

און אפשר האָט דאָ אויך געשפּילט אַ ראָלע מיין דערציאונג — בעסער געזאָגט — וואָס מען האָט מיר, פונקט ווי אַנדערע קינדער פון מיין שטאָנד, נישט דערצויגן און נישט געלערנט פאַרבינדן דעם אַרום מיט באַשטימטע טעג, חדשים און יאָרן. אין חדר איז מען געגאַנגען פון זונטיק ביז פּרייטיק, און מען האָט נישט גערעכנט די טעג לויט די דאַטעס פון חודש. דער ראשי-חודש מיטן האַלבן טאָג לערנען, דער סוף-זמן, דער „ג-ב-עומר מיטן חמשה-עשר און אַנדערע קינדערישע יום-טובים זענען אַפילו געווען אנגענעמע מאָמענטן אין קינדערישן וועלט, אָבער מיטן אַרומיקן טאָגטעגלעכן, פּראַקטישן לעבן האָבן זיי גאַרנישט געהאַט צו טאָן. קיין קאַלענדאַר אין שטוב איז אויך נישט געווען: דאָס לעבן פון „זונטיק — בולבּע, מאָנטיק — בולבּע“ האָט זיך אין דעם נישט גענייטיקט. הגם אויף אַלע ראש-השנה פלעגט מען קויפן אין שטוב אַריין אַ וואַנט-לוך, אָבער דאָס האָט מען פאַטראַכט, ווי אַ צירונג אין שטוב צוליב די פאַרטרעטן פון באַראָן הירש אָדער משה מאָנטעפיאָרע, מיט וועלכע עס זענען געווען באַפּוצט די דאָזיקע קאַלענדאַרן. אַז מען האָט אָבער געוואָלט וויסן, ווען עס פאַלט אויס דער „מולד“, אָדער ווען ס'וועלן זיין שטאַרקע פרעסט, צי וועלן גיין רעגנס, האָט מען זיך דאָן געווענדט צום טאַטנס לוח מיט די רויטע, דינע פּאָדער-בלעטלעך וואָס איז געלעגן באַהאַלטן אין זיין מחזור.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגן אַ זמן נאָך אַ זמן, אַ יאָר נאָך אַ יאָר, און עס האָט נישט אַריינגעטראָגן קיין באַשטימטקייט אין קינדערישן לעבן, נישט דיסציפּלינירט דעם זפרון. שפּעטער, אַז מען האָט מיר אָפּגעגעבן זיך „לערנען אַ טאַלענט“, אַז איך בין דערנאָך אַריין אין דער אַרבעטער-באַווענונג און אָנגעהויבן פירן אַ מער באַוואוסטזיניק לעבן, האָט זיך די לאַגע נישט געביטן: דאָס נישט רואיקע, אומלע-גאַלע לעבן, דער יידישער תהום, די געצוואונגענע אָפּגעריסנקייט פון אַרומיקן, פּראַקטישן און אָפט קולטורעלן לעבן, זענען נישט געווען

מסוגל צו פארריכטן די פעלערן פון דער דערציאונג, וואָס זענען געמאכט געוואָרן אין מיין קינדהייט. דעריבער איז גאנץ מעגלעך, אז די פאקטן און עפיזאָדן, וואָס איך וועל דאָ ווייטער דערציילן, זאָלן נישט אינגאנצן שטימען מיט די דאטעס וואָס איך וועל אָנגעבן.

**

פון מייע ערשטע קינדערישע יאָרן געדענק איך זייער ווייניק און דאָס, וואָס עס געדענקט זיך יאָ, איז ווי דורך אַ שליער, ווי אַ חלום פון אַמאָל. די ווייטסטע, געפלאַהפטע בילדער זענען — וועגן מיין אָנקומען אין חדר. עפעס געדענקט זיך, ווי דער טאטע האָט מיך גע-טראָגן אויף די הענט איינגעוויקלט אין אַ טלית פאַרביי אַ קלויסטער מיט אַ הויכן פלויט פון אייזערנע פרענטן. אַ הונט איז אויף אונז אָנגעפאַלן, און איך האָב פאַר מורא זיך צעשריגן. דער טאטע האָט מיך צו זיך שטאַרק צוגעדריקט און מיר פאַרגעוואָרפן וואָס אזא „חדריונג“ שעמט זיך דאָס גאָרנישט אזוי זיך צו צעשרייען — „קין בושע האָט דאָס גאָרנישט“. דערנאָך געדענק איך עפעס אַ ניי-דעריקע טיר — דער טאטע האָט זיך געדאַרפט, מיט מיר אויף די הענט, איינבייגן — אַ האַלב־פינצטער צימער, אַ סך קינדער סודן זיך און טיילען אויף מיר מיט די פינגער, אַ סידור מיט פאַרגעלטע פלעטער, אויף וועלכן עס זענען צוזאַמען מיט מייע טרערן געפאַלן אויך קופערנע מטבעות, וואָס אַ מלאך האָט פאַר מיר פון אויבן געוואָרפן... אָט דאָס איז נאָר. קיינע ווייטערדיקע איינדרוקן פון אייגנטלעך פריילעכן פּעריאָד אַפילו אין יידיש-קינדערישן לעבן. אזוי גראָ, אזוי איינטאָניק, ווי עס ווייזט אויס, איז געווען דער דאָזיקער ערשטער עטאַפּ פון מיין „שול־דערציאונג“.

דערנאָך געדענק איך זיך אַ לאַנגע צייט אין דער היים. צי איך בין קראַנק געווען? צי עס איז נישט געווען מיט וואָס צו צאָלן דעם רבין שכר־לימוד? אָדער אפשר איז געווען קאַלט צו גיין אין חדר אין מייע זומערדיקע בנדים? אָדער אפשר אַלץ צוזאַמען?

הויז די דאָזיקע אָפּגעריסענע, געפלאַהפטע איינדרוקן זענען מיר געבליבן עטלעכע שטאַרקערע עפיזאָדן, וואָס זענען געווען פאַרבונדן מיט טרערן — מיט טרערן, ווי איך פאַרשטיי אַצינד, פון מיטלייד, פון מיטגעפיל. (דאָס האָט אַנג נישט געשמערט מייע שטוביקע שפעטער צו רופן מיך „קאַלטער גולן“). אפשר טאַקע אַראַנק דעם

מיטלייד, וואָס איז ביי קינדער אזוי אויפריכטיק און ניט פון טיפן האַרצן האָבן זיך די דאָזיקע עפיזאָדן אזוי טיף איינגעשניטן אין מיין זכרון.

עס געדענקט זיך אַ קלייניקייט: צו אונז אין שטוב פלעגט קומען אלע נאָכט אַן „אַרעם-בחור" אויף נאָכטלעגער; אַ דאָר, קליין יינגל מיט גרויסע פאַרנעפּלמע אויגן און מיט אַ בלאַס פנים. מיר זענען ביידע צוזאַמען געשלאָפּן אויפן אויוון. קיין באַזונדערע פריינטשאַפט האָט, דאָכט זיך, צווישן אונז נישט געהערשט, נאָר איך האָב אויף אים רחמנות געהאַט וואָס ער דאַרף נעבעך נעכטיקן ביי פרעמדע. איינמאָל אַ פרימאָרגן, אַז מיר זענען אויפגעשטאַנען, האָט דאָס יינגל בשום אופן נישט געקאָנט געפינען זיין זעקס-קאָנטיק היטעלע. אַראָפּגיין פון אויוון אָן אַ היטל האָט ער זיך געשעמט, איז ער געפליבן זיין אויפן אויוון אַ פאַרדאַנהטער איבער זיין לאַגע. איך האָב אים געהאַלפּן זוכן, געטרייסט, פאַרנעליינט דעם טאַטנס אלטע יאַרמולקע, אָבער ער האָט אויף דעם מיט קיין זאָך נישט רעאַגירט און אַלץ געקוקט הילפּלאָז אין איין פונקט מיט זיינע טרויעריקע, פאַרנעפּלמע אויגן. זיין צער, האָט זיך מיר געדאַכט, איז געווען זייער גרויס, און איך האָב פאַר רחמנות צעוויינט זיך אויפן קול. אויף מיין געוויין האָבן זיך אומגעקוקט די שטוביקע, און אַז זיי האָבן זיך דערוואוסט די סיבה פון מיינע טרערן, האָט מען מיך גוט אויסגעזידלט, געהאַלפּן אויסזוכן דאָס היטעלע, און דער „גולם" האָט אויפגעהערט צו „רעוון". איך געדענק אַ צווייטן עפיזאָד וואָס האָט געלאָזן אַ שטאַרקן רושם אויף מיינע קינדערישע געפילן. דאָס איז אויך פאַרנעקומען אין אַ פרימאָרגן: עס האָבן מיך אויפגעוועקט קולות — דאָס האָבן זיך געקרינט דער טאַטע מיט דער מאַמען. קריגעריי — דער שטענ-דיקער באַגלייטער פון אַרעמקייט און נישט-גלייכע שידוכים וואָס „טאַטע-מאַמע" האָבן פאַר זייערע קינדער אויסגעקליבן — האָט זיך ביי אונז אין שטוב, אין מיינע קינדערייאָרן, געלאָזט הערן זייער אָפּט. איך געדענק, ווי די מאַמע האָט אַלץ גערעדט און געשאַלטן און דער טאַטע, ווי זיין טבע איז געווען, האָט געשוויגן. און טאַמער האָט ער זיך שוין יאָ ווען אָפּגערופּן, האָט ער מער נישט געקאָנט אַרויסריידן, ווי „בעט בעסער פאַר זיך גוטס, איידער פאַר יענעם שלעכטס". אויף דעם פלעגט די מאַמע ענטפערן: „פאַר דיר שלעכטס איז פאַר מיר גוטס"... דאָסמאָל, ווי עס ווייזט אויס, האָט די מאַמע אים מיט אירע רייד אזוי דערנומען, אַז ער האָט זיך נישט איינגעהאַלטן און איר עפעס

מיט הארץ געזאגט. די מאמע איז געוואָרן אַן אויפגעקאָכטע. זי האָט זיך אויף אים געוואָרפן מיט געשרייען און קללות, אויף וואָס דער טאטע האָט נישט געענטפערט. זיין שוויגן האָט איר, אפנים, נאָך מער דענערווירט, און זי האָט זיך אויף אים געוואָרפן מיט די פויסטן. דער טאטע האָט איר מיט נעם אָפגעשטופט און זי איז אומגעפאלן. דאָן האָט די מאמע געכאַפט עפעס אַ האַרטע זאָך און מיט דעם אזאָ שטאַרקן קלאַפ געטאָן דעם טאַטן איבער דער האַנט, אז ער האָט פאַר ווייטיק אויסגעשריגן און זיך אַראָפגעלאָזן אויף אַ בענקל. די מאמע האָט זיך, מסתמא אױס חרטה, צעוויינט. עס איז געוואָרן אַ געשריי פון די סינדער. איך האָב זיך אויך צעשריגן. איך געדענק, ווי דער טאטע איז געזעסן אַ בלאַסער, ער האָט שווער אָפגעוויפצט, און אין אַ וויילע אַרום איז ער אַרויס פון שטוב, נישט זאָגנדיק קיינעם קיין וואָרט. די מאמע האָט אונז איינגעשטימלט, נאָר איך האָב אין זיך שטיל געוויינט און דאָס האַרץ האָט מיר, געדענק איך, ווי געטאָן אױס רחמנות צום טאַטן.

אין די צאַנקערייען צווישן מייע עלטערן בין איך אַלע מאָל געשמאַנען אויף דער זייט פון פאָטער. הנם אַצינד, אַלס דערוואַקסענער מענטש, זע איך די מאמען אין אַ גאַנץ אַנדער ליכט און איך פאַרשטיי איר אינערלעך לעבן און געפילן בעסער, ווי דאָן.

די מאמע מייע, ווי עס ווייזט אױס, איז אין דער יונגט געווען זייער אַ שיינע. פון די „פאַמיליע-שמועסן“ ווייס איך, אז מיידלױיז האָט מען איר גערעדט שידוכים מיט די רייכסטע בחורים פונעם שטעטל. האָבן אָבער אירע עלטערן זי געוואָלט חתונה מאַכן פאַר אַ לערנער; האָבן זיי איר אויסגעקליבן „איר באַשערטן“ — אַ בחור אַ למדן — „אַ באַוואָרנטער פון גויאישע הענט“, מיט אַ קראַנקן פּוּם און אַ האַלב־געליימטער האַנט. עס פאַרשטייט זיך, אז די מאמע האָט אין אים איינגעזען איר רוצח, איר קוילער.

נאָך די „קעסט“ האָט זיך דער טאטע געמאַכט אַ קנעלונג. ער האָט עס אָבער אינגיכן געמוזט וואַרפן, ווייל ער איז געווען אַ הוסטער און דאָס קנעלן איז אים געווען שעדלעך. וואָס צו טאָן אין קליינעם שטעטל — איז נישט געווען. קיין עלטערן אָדער פריינט האָט דער טאטע נישט געהאַט. דער מאמעס עלטערן זענען געווען אַרעמע באלעבאַטים (דער פאָטער אירער איז געווען אַ „קאַרע־בעלניק“ — דאָרף־גייער) און שטיצן די טאַכטער האָבן זיי נישט געהאַט מיט וואָס, — איז מען אַריבערגעפאָרן אין דער גרויסער

שטאָט דענעבורג (דווינסק), וואו „פרנסה קלעקט פאר אלעמען און נאָט וועט נישט פארלאָזן“. אין דער גרויסער שטאָט וואַלגען זיך אָבער אויך נישט קיין פרנסות אין די גאַסן. און אין די ערשטע יאָרן, אירער מען האָט זיך צוגעוואוינט צו די גרויסשטאָטישע פּאַדינ-גונגען, איז געווען זייער ביטער.

דער טאַטע האָט זיך גענומען צום „האַנדל“. אינדערפרי פלעגט ער זיך אוועקלאָזן מיט אַ פלעשל בראָנפן אין קעשענע, מיט אַ קוישל אין האַנט אָנגעפילט מיט געבעקס, גאַמולקעס, אינגבערלעך און אַנדערע „צובייסנס“. מיט דעם פלעגט ער אַרומגיין אַ גאַנצן טאָג איבער די יידישע וואַרשטאַטן (איבערהויפט שניידערישע) און פאַר-קויפן די אַרבעטער אויף פאַרגן ביז פרייטיק די אַלע דערקוויקנדיקע מאַכלים (מיט דער צייט איז דער טאַטע געוואָרן ביי די אַרבעטער אַן אייגענער מענטש, און ווען עס האָט זיך שפּעטער אָנגעהויבן די אַרבעטער-באַוועגונג, איז ער אָפט געווען אַ פאַרמיטלער אין די סכסוכים צווישן זיי מיט די פאַלעבאַטיים). פון דעם קוישל און פון דער דאָזיקער „סחורה אויף פאַרגן“ האָט מען דאָס געדאַרפט ציען די חיונה. נישט איין מאָל איז מען אָן ברויט געזעסן, נישט איין פאַרשטערטן שבת געהאַט. און אַז די אַרבעטער האָבן פרייטיק נישט באַצאָלט זייערע חובות, ווייל זיי האָבן פון די פאַלעבאַטיים קיין געלט נישט באַקומען, איז שוין נישט געווען מיט וואָס צו קויפן נייע סחורה, און דאָס „געשעפט“ האָט זיך געמוזט אויף עטלעכע טעג אָפּשטעלן.

קינדערלעך זענען דערווייל געבוירן געוואָרן און געשטאַרבן ; מילער זענען אָבער דאָך צוגעקומען, און דאָס לעבן איז געוואָרן אַלץ שווערער. איבערהויפט איז שלעכט אין שטילן סעזאָן : די וואַר-שטאַטן זענען פּוסט, קיין אַרבעט איז נישטאָ, אויף לאַנגן פאַרגן קאָן דער טאַטע נישט געבן און די אַרבעטער אַליין ווילן טאַקע נישט נעמען אויך, ווייל, ווער ווייסט ווי לאַנג דאָס קען זיך ציען ?

איינמאָל, געדענק איך, איז אָנגעקומען אַ בייזער, קאַטער ווינטער. איך ווייס נישט, ווי אַלט איך בין דאָן געווען, נאָר איך געדענק זייער גוט די געשפרעכן, וואָס האָבן זיך דאָן געפירט וועגן די פרעסט וואָס אַלטע לייט געדענקען נישט אַזוינע. ווי עס ווייזט אויס זענען מיט דעם דאָזיקן ווינטער פאַרבונדן טיפע קינדערישע איבערלעבונגען, ווייל דאָס וואָס איך געדענק, געדענק איך אַזוי שאַרף, מיט אַזוי פיל איינצלהייטן, אַז אָפט דאַכט זיך מיר דאָס

איך האָב עס גאָרנישט לאַנג איבערגעלעבט אָדער געהערט דערצילן אַט דאָס טרויעריקע בלעטל פון מײן קינדײט.

מיר, קינדער, זענען נאָך געלעגן מיט דער מאַמען אין בעט און זיך געטוליעט צו איר מאַגער לייב. אין שטוב איז געווען קאַלט; מיט וואָס צו הייצן איז, אַפנים, נישט געווען. דאָס איינציקע פענצטער, טיילווייז פאַרשטעקט מיט שמאַטעס, איז געווען פאַרפעלצט מיט אייז און פראָסט. דער טאַטע האָט געדאוונט און פון צייט צו צייט שטיל געזיפצט. די מאַמע איז געלעגן שטיל, מיט אָפּענע אויגן איינ- געדוונגען אין דער לופט, די ליפן צוזאַמענגעפרעסט, — דאָס האָט אַביסל פחד געוואָרפן אויף אונז, קינדער. מיר האָבן אינסטינקטיוו געפילט, אַז דער מאַמען דאַרף מען אַצינד נישט ערנערן, און מיר האָבן זיך געמיט צו ליגן שטיל. איינער פון אונז האָט אָבער נישט אויסגעהאַלטן און מיט אַ וויינענדיק קול אויסגעצויגן דעם באַקאַנטן ניגון פון אָרעמע קינדער — „מאַמע, איך וויל ע-ע-ע-ס-ס-ס-ן“.

און דאָס איז געווען גענוג. עס האָט געפלאַצט דאָס אָנגעווייטיקט פאַרגליווערטע האַרץ פון אַ מוטער וואָס דאַרף צוהערן דעם הונגער- געשריי פון אירע קינדער און האָט זיי נישט מיט וואָס צו שטילן.

— עסן? ווערעם זאָלן אייך עסן! וואו זאָל איך אייך נעמען?
וואָס זאָל איך אייך געבן? די צרות מיינע? ! ביים טאַטן אייערן,
דעם „פאַרדינער“, פאַר וואָס בעט איר נישט? וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף מיר, מיינע פייניקער? !

אַ וויילע איז זי געבליבן שטיל און עס האָט זיך נאָר געהערט דאָס שטילע כליפען פון דעם הונגעריקן קינד. דערנאָך האָט זי ווייטער אָנגעהויבן רעדן, שוין צום טאַטן, פאַדערן פון אים ער זאָל עפעס טאָן. „מיר וועלן דאָך אַלע פון הונגער אויסגיין“. עס האָט זי, אַפנים, אויפגעגעט וואָס דער טאַטע דאוונט אַזוי לאַנג און זי רעדט אַרויס מיט גיפט: „אַז עס אַרט אים גאָרנישט, ס'קימערט אים גאָרנישט פאַר די עופהלעך; אַנדערע טאַטעס בעטלען אפילו, אַבי קינדער ביים לעבן צו דעהאַלטן, און ער דאוונט נאָר גאַנצע דריי שעה, דער צדיק מיינער“.

דער טאַטע האָט פאַרענדיקט דאָס דאוונען, זיך אָנגעמאָן דעם אויבערבינד, זיך אַרומגעאַרטלט מיט אַ שטריק עס זאָל אים זיין וואַרעמער, דער ווינט זאָל נישט בלאָזן, גענומען דאָס ליידיקע קוישל און געלאָזן זיך צו דער טיר. דאָ האָט זיך די מאַמע פון בעט אַ כאַפּ געטאָן און אים אָפּגעשמעלט מיט די ווערטער: „וואַרט אַביסל,

וואו לויפסטו א ניכטערער אין אזא פראסט! די גרויסע פרנסות
דיינע וועלן אנטלויפן?!"

זי האָט אַרויפגעוואָרפן אויף זיך אַ קליידל און אַרויס לײען בײַ
אַ שכנא אַ גלעזל „וואַרעמס" פאַרן „הוסטער". אז זי איז צוריק-
געקומען, איז דער טאַטע שוין נישט געווען אין שטוב. די מאַמע
איז געבליבן שטיין אַ צעטומלטע מיט דעם גלאָז שוואַרצע ציקאַריע
אין האַנט, זיך עטלעכע מאָל אַרומגעקוקט און פלוצלינג זיך
צעוויינט. אויף איר קוקנדיק, האָבן מיר זיך אויך צעשריגן אויפן
קול. די מאַמע האָט אויף גיך אויסגעווישט די טרערן און ווייטער אַריין
צו אונז אין בעט, איינגעשטילט אונז מיט קושן און מיט גוטע רייד:
— באַלד וועט קומען דער טאַטע, ער'ט ברענגען גוטע זאַכן;
איך וועל געבן האַדעלען, לייבעלען, שלמהלען — זיי זענען גרריר-
טע-ע-ע קינדער — זיי וויינען נישט. איך האָב זיי האַלט ...

דערנאָך האָט זי אונז דערציילט מעשהלעך — מעשהלעך פון
יענער וועלט, פון גן-עדן, וואו עס איז דאָ אזוי פיל גוטע זאַכן פאַר
קינדער, וואָס וויינען נישט. מיר האָבן זיך געפלייסט נישט צו וויינען
און נעמערט איינער אויפן צווייטן, אז יענער האָט געוויינט און אים
וועט מען טאַקע אויף יענער וועלט דערפאַר נישט געבן פון די אַלע גר-
טע זאַכן. די מאַמע האָט מיט אונז מיטגעלאַכט. און אז דער הונגער
האַט ביי אונז פאַרט אַרויסגערופן טרערן, האָט זי מיט אונז מיטגע-
וויינט, ביז מיר זענען איינציטווייז איינגעשלאָפן אין איר שוים.

*
**

אַז איך האָב זיך אויפגעכאַפט איז שוין געווען נאַכט. די מאַמע
האַט שוין געצונדן דאָס נאַפט-לעמפל און אין צימער האָבן זיך פאַר-
שפרייט ברייטע, צעשוואומענע שאַטנעס. פון יענער זייט מיר האָט
זיך דערהערט אַ גראַבלען. עס האָט אַ קלאַפ געמאַן די קליאַמקע, עס
האַט זיך געעפנט די טיר און אַ ווייסע פראַסטיקע פאַרע האָט אַריינג-
געשטופט דעם טאַטן אין שטוב.

די גאַלדברוינע באַרד איז ביי אים געווען פאַרפרוירן, מיט
שטיקלעך אייז באַהאַנגען און דער קראַנקער פוס זיינער האָט זיך
נאַכגעשלאַפט שווערער ווי שטענדיק. די מאַמע איז געווען צו אים
גוט, האָט אים געהאַלפן אויסמאַן דעם אויבער-בינד, געפרעגט צי אין
דרויסן איז אַ גרויסער פראַסט און צי ער האָט עפעס וואָס געגעסן.

דער טאטע האָט אַוועקגעשטעלט דאָס קוישל אין ווינקל, האָט עפעס נישט דייטלעך געענטפערט דער מאמען און זיך געשטעלט דאוונען מעריב.

איינציקווייז זענען מיר אַראָפּ פון בעט, זיך צוגעשארט צום קוישל און אָנגעטאַפט אויפן דעק פאַרפרוירענע פענעצעס ברויט. אז די מאמע האָט דערזען ביי אונז אין די הענט די פענעצעס ברויט פון „מענטשנס נאָב“, איז זי שרעקלעך בלייך געוואָרן און אויסגעשריגן נישט מיט איר קול :

— חיים אברהם! מער זאָל דאָס מיר נישט זיין! דו הערסט, חיים אברהם? ! איך וועל זיך מיט די קינדער בעסער אין טייך ארינוואַרפן!

מיר זענען אַלע מיטאַמאָל שטיל געוואָרן. דער טאטע האָט גאָרנישט געענטפערט. ער איז געשטאַנען איינגעבויגן מיטן פנים צום וואַנט און געדאוונט. דער שאַטן זיינער האָט זיך אָפּגעשלאָגן אויף דער צווייטער וואַנט און די פלייצעס זיינע האָבן ביי אים עפעס מאַדנע געצוקט און שטאַרק זיך געטרייסלט...

דער טאטע פארלאזט די היים

אין זעלביקן ווינטער, אדער מיט א ווינטער שפעטער, איז דער טאטע אין איינעם א פרימאָרגן אוועק פון שטוב און נישט געקומען צוריק נעכטיקן. עס איז דורך א טאָג, א צווייטער, און דער טאטע איז אלץ נישטאָ. ערב שבת האָט זיך די מאַמע געגרייט, אז אויף שבת וועט דער טאטע זיכער קומען. עס איז אוועק דער שבת און דער טאטע איז אלץ נישט געקומען.

אין שטוב איז געוואָרן מאָדנע שטיל און טרויעריק, ווי מען וואָלט נישט לאַנג אַרויסגעטראָגן אַ מת. די מאַמע פלעגט שטילער-הייט אָפט און לאַנג וויינען, אויסבאַהאַלטנדיק פון אונז אירע טרערן. אזוי זענען אוועק וואָכן און שבתים, שבתים און וואָכן — ביז די מאַמע האָט אויפגעהערט וויינען, אזוי ווי עס וואָלטן ביי איר אויס-געטריקנט געוואָרן די טרערן. דאָס פנים איז ביי איר געוואָרן פאַר-שטאַרט און טרוקן ווי פאַרמעט, די ליפן — צוזאַמענגעפרעסט און בלוי.

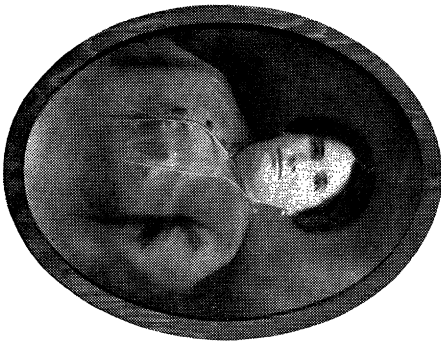
קוקנדיק אויף דער מאַמעס פנים, זענען מיר, קינדער, אויך געוואָרן שטיל און איינגעהאַלטן. מיר האָבן זיך באַמיט זי נישט צו דערצאָרענען און נישט איינמאָל דערשטיקט אין זיך דעם יצר-הרעדיקן פאַרלאַנג צו בעטן עסן.

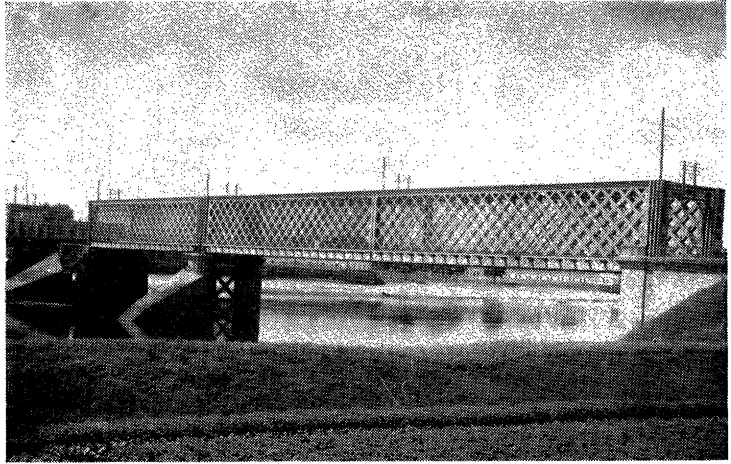
פון צייט צו צייט זענען שכנים אַריינגעקומען מיט אַן אויס-רייד: זיך אויף עפעס נאַכפּרעגן און אוועקגיין; אַנדערע פלעגן עפעס איבערלאָזן אין אַ פעקל, אויף וועלכן מיר, קינדער, האָבן געקוקט מיט נייגיר און דערוואַרטונג. אין אַזעלכע פאַלן פלעגט זיך ביי דער מאַמען עפענען אַ באַהאַלטענער קוואַל און פון אירע טרור קענע שיינע אויגן האָבן אָנגעהויבן, ווי פון זיך אַליין, זיך קייסלען גרויסע טראָפּנס טרערן. דאָס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט. נאָך מיט נאַסע אויגן פלעגט זי אויפּגינדן דאָס פעקל און מיר האָבן געזעטיקט אונזערע קינדערישע שמענדיק הונגערדיקע מאָגנס.

די מאַמע פלעגט פון צייט צו צייט אוועקגיין אויף אַ גאַנצן טאָג, נישט זעלטן אויף אַ טאָג מיט אַ נאַכט, און מיר זענען געבליבן אַליין

פויגל עלטערן

די באַן-בריק איבערן טייך דווינע

דער „פלאץ-פארט" אין דווינסק

אין שטוב און איבערגעלעבט דעם גרויל און שרעק פון קליינע קינדער, וואָס האָרכן זיך אין דער פינצטער צו, ווי עס גראַפֿלען די מיז: דאָ אונטער דער פּאָדלאָגע; דאָ, דאָכט זיך, אויפן טיש. מיר פֿלעגן אַריינקריכן צו דער מאַמען אין בעט, צוטוליען זיך איינער צום צווייטן, איינגעהאַלטן דעם אָטעם, און ביים קלענסטן שאַרף אויפֿ-ציטערן. מיר פֿלעגן לאַנג און מיט ווייטיק איינהאַלטן זיך און מורא האָבן אַראָפּצוגיין משתי־זיין, ביז מיר זענען איינגעשלאָפֿן און געמאָן אין חלום דאָס, וואָס מיר האָבן נישט געקאָנט טאָן בעת מיר זענען געווען וואַך. דערפֿאַר פֿלעגט אָבער דער פּרימאָרגן זיין אונז אַ באַ-לוינונג פֿאַר אַלע קינדערישע שרעק און מענטשלעכע פיין — מיר האָבן זאָט אָפּגעגעסן.

די מאַמע מינע, ווי עס ווייזט אויס, האָט געמוזט זיין אַ גרויסע בריה. זי האָט געקאָנט גוט קאָכן און באַקן און מען פֿלעגט זי פון צייט צו צייט איינלאָרן אויף חתונות צוצוגרייטן די הופּה־וויצעטשערע, פון וועלכער מיר האָבן אויף אַ פּשרן אָדער „נישט־כּשרן“ אופן אויך גענאָסן. דאָס האָט אָבער פּאַסירט נישט אָפט און נישט זעלטן פֿלעגן מיר, קינדער, באַדויערן וואָס מיר האָבן נישט קיין געלעגנהייט צו בלייבן אַליין און ווייטער איבערלעבן די פיין און גרויל פון יעדן קלאַנג און שאַרף.

אַזוי האָט זיך דאָס געצויגן אַ גאַנצן ווינטער.

ערב פּסח, ווען אין שטוב איז מען געווען פּאַרנומען מיטן רוימען און שייערן, האָט זיך געעפנט די טיר און אין שטוב האָט זיך מיט לאַנגזאַמע טריט אַריינגעלאָזן אַ ייד אין אַ לאַסטיקענער זשופּיצע מיט אַ געדרייטן גאַרטל און אין אַ הויכן אויסגעריבענעם צילינדער־הוט. מיר, קינדער, האָבן פּאַרגאַפּט געקוקט אויפן פּרעמדן ייד אין מאַדנעם הילוך און נישט פּאַרשטאַנען וואָס ער וויל. די מאַמע, באַמערקנדיק דעם ייד, האָט מיט אַ לייכטן אויסגעשריי אַראָפּגעלאָזן זיך אויף אַ דערבייאַיקן שטול און מיט אַ שוואַכער שטים, ווי אַ זיפּ, אַרויסגערעדט:

אוי, היים־אַברעם! זע, ווי דו זעסט אויס...

דאָס איז געווען דער טאַטע. ער האָט, ווי אַ פּאַרזינדיקטער, געקוקט אין אַ זייט, מיט קיינעם נישט גערעדט. מיר, קינדער, האָבן נישט געהאַט די דרייַסטקייט נאָענט צוצוגיין צו אים און זיך פּאַר-רוקט אין די ווינקלעך. די מאַמע האָט זיך אָפּגעקערט צו דער וואַנט, לאַנג געשוויגן און פון צייט צו צייט געהויבן דעם פּאַרטוך צום פנים.

אין שטוב איז געוואָרן עפעס מאָדנע אומהיימלעך און קאַלט. אַ גאַנצן טאָג האָט דער טאַטע נישט אַרויסגערעדט קיין וואָרט און אויך די מאַמע האָט די שטוב־אַרבעט געמאַן מיט פאַרפרעסמע, בלייבע ליפּן.

אויף יום־טוב האָט מען דעם טאַטן געקויפט אַ געוויינלעכן קאַרטענעם בנד, אַ טוכן בלוי היטל מיט אַ פּלאַטשיקן דעק און דער טאַטע האָט באַקומען זיין געוויינלעכן אויסזען. אין שטוב איז געוואָרן היימלעכער און דער פּסח, דאַכט מיר, איז געווען אַ זאַטער און אַ רואיקער.

איך דערמאָן מיך נישט אז די שטוביקע זאָלן שפּעטער האָבן גערעדט צווישן זיך וועגן דעם, וואו דער טאַטע איז געווען דעם דאָזיקן האַלבן ווינטער און מיט דער צייט האָב איך וועגן דעם אינגאַנצן פאַרגעסן.

מיט יאָרן שפּעטער, זייענדיק שוין אַ דערוואַקסענער, ווען איך האָב זיך באַקענט מיט ליטעראַטור און דורכגעלייענט אַברהם רייזינס דערציילונג „דער מגיד“ (וועלכער שרייט אויס צום עולם, וואָס וויל נישט הערן זיין מגידות: „יידן, איך האָב אַ ווייב מיט קינדער!“) — האָב איך זיך פּלוצלונג דערמאָנט אַן טאַטנס לאַסטיקענער זשופּיצע מיטן צילינדער־הוט. ערשט דאָן איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן די ראַל, וואָס זיי האָבן געשפּילט אין איינעם פּון די עטאַפּן פּון זיין שווער און ביטער לעבן.

מיינע מלמדים

אז איך בין אלט געוואָרן אַ יאָר אַכט—ניין, האָט מען מיך אָפּגעגעבן אין תּלמוד-תּורה. געווען זענען דאָרט פּיר אָדער פינף חדרים (אָפּטיילונגען): פּאַר עברי, חומש, תּנ"ך און צוויי חדרים פּאַר גמרא. איך בין אָנגעקומען גלייך צום חומש-מלמד — צו נח מענדלען.

נח-מענדל איז געווען אַ הויכער ייד מיט אַ רויטלעכער באָרד און געלן שווינדזיכטיקן פנים. געלערנט האָט ער מיט אונז, ווי איך פּאַרשטיי אַצינד, מיטן גאַנצן האַרצן — געוואָלט, מיר זאָלן „קענען“ און אויסוואַקסן „מענטשן“. אָבער זיין פּעדאַגאָגישער באַגאַזש איז, ווי עס ווייזט אויס, געווען זייער קליין און אלט — אפּשר אזוי אלט ווי דער חומש, פון וועלכן ער האָט מיט אונז געלערנט.

דאָס לערנען אין יענער צייט, מיט העכער פינף צענטליק יאָר צוריק, איז באַשטאַנען אין „חזרן“: דער רבי פלעגט פּאַרטייטשן אַ פּסוק, און די תּלמידים פלעגן אלע מיטאַמאָל אויפן קול, מיט אַ ניגון נאָכזינגען. אזוי פלעגט דער רבי אונזערער אַרומגיין די שוואַרץ-געפּאַרפטע לאַנגע טישן, וואָס זענען געווען אויסגעשטעלט ווי אַ „ח“, די הענט פּאַרלייגט אַהינטער, דעם קאָפּ איינגעבויגן פּאַרויס, און מיט אַ הייזעריקער שטים אונז אַריינטייטשן אַ פּסוק נאָך אַ פּסוק. פון צייט צו צייט שטעלט ער זיך אָפּ ביי אַ יינגל און פּרעגט אים געלאַסן, וואו ער האָלט. אין חדר ווערט שטיל. מען ווייסט, אז דער רבי האָט אַ שאַרף אויג און דערקענט ווער עס האָט זיך פּאַרקומט אָדער פּאַר-שפּילט. טאָמער האָט דאָס יינגל נישט געוואוסט וואו מען האָלט, איז צוערשט געפּלויגן אַ פּאַטש. דאָס איז געווען נישט קיין פּאַטש, ווי מען שטעלט זיך דאָס געוויינלעך פּאַר — דאָס איז געווען אַ מין ברי פון אַ שמיץ מיט די פּיר טרוקענע, זעלטן בייגעוודיקע, האַרמע פינגער — פון דער זייט האַנט, וואו די קנעכלעך זענען. דערביי האָט ער דאָס געמאַכט אזוי קונציק פלינק, אז מען האָט נאָר קיין צייט נישט געהאַט זיך איינצובייגן. דערנאָך ערשט האָט די „צופלינע“, וואָס איז באַ-שטאַנען פון פינף רימענע „לאַקשן“, אָנגעהויבן אַרבעטן איבערן

קאָפּ, איבערן געזיכט, איבער די אַקסלען. מער דערפאַרענע פלעגן גיך אויפשטעלן דעם קאַלנער, אַרײַנציען די פינגער אין אַרבל און אזוי- אַרום מיטן עלנבוין שיצן דאָס געזיכט.

פּײַנלעך איז אָבער געווען נישט אזוי דאָס שמײַסן, ווי דאָס ציטערן בעת דער רבי איז אַריבער צו שטראַפּן מיט רײד: — אזא קאַלבאַסניק נישט קאָן! — איז געווען אַלעמאָל דער אָנפאַנג. דערביי פלעגט ער זיך פאַרמעסטן מיט דער „צופלינע“, פון וואָס דאָס בלוט איז פאַרגליווערט געוואָרן, ווייל מען האָט נישט געוואוסט צי זי וועט זיך דאָס מאָל אַראָפּלאָזן, צי נישט. די גערוועזע אָנשטרענגונג פונעם דערוואַרטעטן קלאָפּ האָט מערער געפּײַניקט ווי די שמײַץ גופא.

פונדעסטוועגן האָבן מיר, תלמידים, נישט געטראָגן קיין שטאַרקן פעס אויף אונזער רבין נח-מענדל. אפשר איז דאָס געווען דערפאַר, ווייל ער פלעגט אונז זעלטן שמײַסן אויפן הויזן לײב, וואָרום וואָס פאַר אַ ווערט האָט דער ווייטיק פון שמײַץ מיט אַ דינעם רימען איבערן אויבערשטן טײל קערפער, ווען מען קאָן זיך שיצן מיטן עלנבוין, אונטערשטעלן אַמאָל איין אַקסל, אַמאָל אַ צווייטן, אַמאָל דעם רוקן אד"ג — לגבי דעם ווייטיק פון בזיון געשמײסן צו ווערן אויפן „הויזן לײב“? דאָס אַראָפּלאָזן די הײזלעך, דאָס לײגן זיך אויפן בענקל, דאָס האַלטן פאַר די פיס און דערנאָך — אָ, נאָט! — דאָס אויפהײבן זיך און צוריק פאַרבינדן און פאַרשפּײלען די קנעפלעך און בענדלעך... וויפיל בלוט איז אין יענער צײט אויס- גערונען פון אַרעמע יונגע קינדערישע הערצלעך, וויפיל ווייטיק און בושא זיי פאַרשאַפט!

צו יענער צײט האָט מיט אונז צוזאַמען געלערנט אַ יונגל, וועמען דער רבי האָט אָבער פּמעט אַלע מאָל געשמײסן נאָר אויפן „הויזן לײב“. ער איז געווען אַ יתום. דאַכט זיך, אָן אַ טאַטן און אָן אַ מאַמען. זיין פאַמיליע-נאָמען איז געווען באָרני. גערופן האָבן מיר אים — „באַרקע“. דאָס איז געווען אַ יונגל אַ דאַרס, אַ רירעוודיקס, מיט שפּײַציקע געזיכטס-שטריכן, מיט איינגעפאַלענע באַקן און אַ בלייך געזיכט. ער האָט פאַרמאָגט אַ זעלטענעם טאַלענט און אַ שטאַרקע נײַגונג צו שפּײַנגען. ער האָט געקאָנט אַריבערשפּײַנגען איבער נישט- צוגעפאַסטע, פאַר זיין גרויס און עלטער, קעגנשטאַנדן און שטרעקעס. פאַר אונז, קלײַנוואַרג, איז געווען אַן אמתער פאַרגעניגן צוצווען זײַנע קונצן און ווי נאָר דער רבי פלעגט אַרויסגיין — פלעגן מיר גלייך

צושטיין צו אים ער זאל אריבערשפרינגען איבערן רבינס שטענדער, איבערן טיש, איבערן העכסטן יינגל און אנדערע. באַרקע פלעגט זיך קיינמאָל נישט לאָזן בעטן. ביי דעם דאָזיקן פאַרברעכן פלעגט אים טאַקע דער רבי זייער אָפט כאַפן און דערפאַר אים „אַפּטאָן זיין רעכט“: ער האָט אים אַ כאַפּ געמאַן פאַרן קאַלנער, אויפנעהויבן אין דער לופטן און עפעס אזוי קונציק אַראָפּגעצויגן פון אים די הייולעך, אַרייַנגענומען זיין קאַפּ צווישן די פיס, לאַנג און ביז געקאַטעוועט, צו שרייענדיק דערבײַ: „קאַלבאַסניק“, „שפּרינגער“ און ענלעכע צונע-מען. באַרקע פלעגט שרייען מיט שרעקלעכע קולות, זיינע געשרייען האָבן געשניטן ביים האַרצן, ווייל יעדער פון אונז האָט דאָך געהאַט אַ חלק אין זיין „שולד“.

דערנאָך פלעגט באַרקע לאַנג און ביטער וויינען. אַלס צייכן פון מיטגעפיל פלעגן מיר אים שטילערהייט אונטערטראַגן, ווער אַ פּאַלירט קנעפּל, ווער אַ פענע, ווער אַ שטיקל קאַלירט גלאַז, אַ בייגל, אָדער טאַקע אַ שטיקל ברויט באַשמירט מיט „סיראַפּ“ (פּאַטאַקע).

פלעגט אָבער טרעפן, אַז באַרקע האָט זיך „פאַרזינדיקט“ שבת ביים לערנען פרק, איז דאָס שמייסן פאַרגעקומען שוין נישט מיט דער „צופלינע“: ביים שמייסן האָט זיך געקאַנט אַראָפּברעקלען אַ שטיקל רימען און דער רבי וואָלט דערמיט עובר געווען אויף אַ לאו... ער פלעגט אים דעריבער דאָן שמייסן מיט דער הויילער האַנט אויפן נאַקעטן הינטער-חלק. דאָס פלעסקען פון זיין בויגעוודיקער האַנט אויפן נאַקעטן קערפער האָט משונהדיק אָפּגעהיילכט אין הויכן געמויערטן חדר און אַרויסגערופן אַ געפיל פון עקל און בזיון צוזאַמען. נאָך דער „שבתדיקער“ אַרבעט האָט מען דעם רבין געדאַרפּט ברענגען וואַסער צו וואַשן די הענט וואָס זענען טמא געוואָרן ביים אָנרירן זיך אָן באַרקעס נאַקעטן הינטער-חלק.

באַרקע איז שפּעטער געוואָרן אַ שוסטער. ער איז, ווי אַ סך געוועזענע תלמוד-תורה-קינדער, אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער אַר-בעטער-אָוועגונג. געווען אַ מיטגליד אין אַ „סכאַדקע“. פון זיין אמאָליקן לעבעדיקן כאַראַקטער איז פּמעט קיין סימן נישט פאַרבלײַבן. אַפּנים, אַז דער רבי נח-מענדל אָדער אנדערע דערציער האָבן אים „דאָס שפּרינגען“ פון קאַפּ אַרויסגעשלאָגן.

ווי געזאָגט, האָבן מיר, תלמידים, נישט געפילט צו אונזער רבין נחמ'ענדל קיין שנאה. אפשר אויך צו ליב דעם וואָס ער פלעגט זיך אינטערעסירן מיטן מאַטעריעלן צושטאַנד אונזערן: ער האָט זיך אָפּט נאָכגעפרעגט צי דער טאַטע האָט פרנסה? צי זענען אין שטוב אַלע געזונט? אד"גל. ווי עס ווייזט אויס איז ער בטבע געווען נישט קיין שלעכטער מענטש. און אפשר דאַכט זיך מיר דאָס נאָר אויס אזוי ווייל מיך האָט ער, אין פאַרגלייך מיט אַנדערע, ווייניק געשלאָגן און נאָך ווייניקער געשמיסן, אָדער אַנדערע שטאַרקערע געפילן פון שפּעט טערדיקע יאָרן האָבן באַוויזן אָפּצוטעמפן יענע קינדערישע עוולות און האַרצווייטיקן וואָס ווערן פאַרגעסן און פאַרגעבן דורך דעם מינד־סטען וואַרעמען מיטגעפיל פון אַ באַיאָרנטן מענטשן. און וואַרשיינלעך האָט ער אַזוינע געפילן פון פאַרגעבונג געקאָנט ביי זיינע תלמידים אַרויסרופן מיט זיין ערנסטן אינטערעס און מיטגעפיל צו דער אַרעמ־קייט פון זייערע עלטערן.

נאָכן ענדיקן דעם חומש־חדר בין איך, איבערהיפּנדיק דעם תנ"ך־חדר, גלייך אַריבער צום גמרא־מלמד — צו „איטשע די ציג", ווי די יינגלעך פלעגן אים רופן פאַר זיין שיטער שפיציס בערדל.

איבערהיפּן אַ חדר איז געווען אַ גרויסע זאָך. מען האָט, אַפּנים, געהאַלטן פון מיינע פעאיקייטן און דאָס האָט מיך, פאַרשטייט זיך, זייער געפרייט. אין שטוב איז מען מיט מיר אויך געווען צופרידן און איד האָב זיך געפילט ווי אַ גרויסער. נאָר טיף אין האַרצן האָט מיך פאַרדראָסן וואָס איד וועל אויף אזא אופן נישט לערנען אין תנ"ך־חדר — ביים מלמד זונדל אָדער מאָניש.

דער מלמד מאָניש איז געווען דאָס צירונג פון דער דווינסקער תלמוד־תורה: אַ ייד פון העכער־מיטעלן־וואוקס, מיט ברייטע פליי־צעס, מיט אַ גרויסער, פיין־צעקעמטער ווייסער באָרד און לאַנגזאַמען, דיטמישן טריט. זיין פאַטריאַרכאַליש אויסזען, זיין שטאַרקע, מוזיקאַ־לישע באַסאָווע שטים האָט ביי די תלמוד־תורה־קינדער אַרויסגערופן רעספעקט און גוזמאות וועגן זיין גרויסער גבורה. די תלמידים זיינע פלעגן זיך גרויסן מיט זייער רבין, וואָס קאָן מיט איין פינגער איבער־ברעכן אַ ריפּ ביים שטאַרקסטן מענטש, ווייל ער האָט אַרום די לענדן אַ ריף אזא, און דעריבער האָט ער מורא צו שלאָגן. טאָמער ווערט ער ביזן אויף אַ תלמיד, גיט ער נאָר אַ קוק מיט זיינע פייערדיקע אויגן, פון וואָס עס „פאַלן איין די בלוטן".

ווי עס ווייזט אויס איז זיין בוח געלעגן נישט אין זיין גבורה. דער צויבער זיינער איז, אפנים, געלעגן אין זיין שטים און איבער-הויפט אין זיין ניגון ביים לערנען.

שוין העכער פינף צענטליק יאָר פאריבער פון יענער צייט און מאָמענטנווייז זע איך זיך נאָך אַצינד אויפן ברייטן הויף פון דער דווינסקער תלמוד-תורה; פון די אָפענע פענצטער רייסן זיך אויף דער פריי אַרויס סינדערישע קולכלעך — שטאַרקע און גאָר שוואַכיקע, פאַרשידענע טענער מיטן זיך אויס, קלינגען אָפּ אין דער וואַרעמער לופט ווי דער כאַאָטיש-האַרמאָנישער קלאַנג פון רושיקע כוואַליעס. פון צייט צו צייט הערט זיך אַ בייזער אויסגעשריי פון אַ מלמד, אַ קוויטש פון אַ סינד, אַ קלאַפּ איבער אַ שטענדער. אָבער איבער די אַלע קולות און קלאַנגען, טענער און בייטענער, טראָגט זיך פון צווייטן שטאַק, אַמאָל שטאַרקער, אַמאָל שוואַכער, די האַרציקע, באַסאָווע שטים פון מאָנישן. זיין סקאַרבאָווער תנ"ך-ניגון היכט אין דער לופטן ווי דער קלאַנג פון אַ טראָמפּייט וואָס רופט און בעט, פאַדערט און באַפעלט. די תלמידים האַלטן מיט חשק אונטער דעם וואונדער-באַרן ניגון פון זייער רבין מיט זייערע דינע, היכטיקע קולכלעך, שאַקלען זיך אין טאַקט אַלע מיט אַמאָל. און ער, מאָניש, באַווייזט זיך אַלע וויילע אין אָפענעם פענצטער מיט דער ווייסער באָרד אין האַנט, מיטן טיפּ-פאַרשאַרטן אַרבל. אַ שטאַלצער און מאַיעסטעטישער, ווי אַ נביא. ס'נעמט מיך אָן אַ פאַרלאַנג צו זיצן מיט זיי — מיט די גליקלעכע — ביי איין טיש און מיטזינגען און מיטשאַקלען זיך געשמאַק, זיין נאָענט צו דעם דאָזיקן יידן וואָס קען אַזוי זיס און האַר-ציק לערנען. אָבער דאָ באַווייזט זיך פון דערווייטן דער משגיח מיט דער רויטער נאָז און דורכגעשלענגלטע בלויע אָדערלעך און עס פאַלט מיר איין דאָס האַרץ. עס איז פאַרבאָטן צו שטיין אויפן הויף. איך לויף שנעל צוריק אין ענגען, דושנעם חדר — צו „איטשע די ציג". און די איכוזיע פאַרשווינדט.

ביים גמרא-מלמד האָב איך געלערנט איינעם אָדער צוויי זמנים. נישט געקוקט אויף מיינע נישט-שלעכטע פעאיקייטן, איז מיר פון זיין לערנען פאַרבליבן אין זפרון בלוזי דער נאָמען פון דער גמרא און דער ניגון פון דער הפטורה וואָס איינער פון די תלמידים פלעגט זעלסט-שיין און מיט גרויס געפיל אַלע פרייטיק ליענען. דערפאַר איז

מיר אָבער דער רבי אליין פאַרבליבן אין זכרון מיט אלע זיינע מידות, ווי ער שטייט און גייט:

געווען איז ער א ייד פון א יאָר פופציק. א קליינגעוויקסיקער, א דאַרער און א שוואַרצלעכער, מיט א שפיציק־שוואַרץ בערדל, מיט א קוויטשעדיק קול, מיט שמענדיק נאַסע ליפן וואָס פלעגן ביים רעדן שפּריצן. ער איז געגאַנגען אָנגעמאָן אין א לאַנגער זשופּיצע מיט א הויכן שפּאַלט ביז איבער דער טאַליע וואָס האָט זיך פאַרענדיקט מיט צוויי טוכענע קנעפלעך און אין ברוינע, קאַרטענע פלודערן אין שטרייפן, אַריינגעשטעקט אין די שטיוול מיט נישט גאָר שוואַרצע, ווייכע כאַליעוועס.

געהאַט האָט ער א טבע צו זיצן ווי א טערק — די פיס הינטער זיך — און קיען א האָר פון שמענדיק ציטערדיקן בערדל. ביים לערנען פלעגט ער אָפט מיטאַמאָל אויפהערן פאַרטייטשן און א לאַנגע צייט שווייגן. די ערשטע צייט האָב איך געמיינט אז ער פאַרטיפט זיך אזוי אין עפעס א האַרבן ענין פון דער גמרא. אָבער מיט דער צייט האָב איך פאַרשטאַנען, אז ער פאַרטראַכט זיך איינפאַך, אָדער, ווי די תלמידים פלעגן דאָס אָנרופן: ער „פאַרגעווערט“ זיך. דער יונגער עולם האָט גאָרנישט געהאַט דאַמען, אז דאָס „געווערן“ זאָל דויערן וואָס לענגער, כדי מען זאָל נישט דאַרפן חזרן. ווי נאָר דער רבי האָט זיך פאַרטראַכט איז אין חדר געוואָרן שאַשטייל. דאָס הייסט אָבער נישט, אז מען איז געזעסן רואיק — פאַרקערט, מען האָט דאָן איבער געקערט וועלטן: מען פלעגט זיך וואַרפן מיט שטיקער צוזאַמען געקנוילטע פאַפיר און ווייך ברויט, קנייפן זיך, רייסן, שלאַגן און אפילו מאַכן „נעו“ דעם רבין אליין. אָבער דאָס אלץ איז געטאָן געוואָרן אויף די שפיץ פינגער, מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם. אזא צושטאַנד פלעגט אָפט דויערן גאַנץ לאַנג און עס פלעגט סוף־בל־סוף דערעסן צו טאָן אלץ אין דער שטייל. די יונגע ענערגיע פלעגט זוכן אַן אויסוועג. איז אויב נישט שטיפן ווי עס דאַרף צו זיין — טאָ זאָל שוין זיין חזרן. בפרט, אז ביים לערנען קאָן מען אויך א שטיף טאָן: איינעם געבן א קניפ אין ווייכן פלייש פון פוס — יענער זאָל זיך פאַרגיין, א צווייטן — אַרפּאַשטופן די גמרא, אז די אלטע פונאַנדער־גענומענע געלע בלעטער זאָלן זיך צעפליען, און נאָך אזעלכע שטיק.

מען הייבט אָן זוכן פאַרטעלן ווי אזוי מען זאָל דעם רבי'ן ברענגען צו זיך. איינער באַקומט מיטאַמאָל, אין רעכטן מיטן זומער, אַ שטאַרקן קאַטאַר און גיט פּלוצלינג אַ היכליקן ניס, אָדער מען וואַרפט אַ האַרטן קעגנשטאַנד אויף דער פּאָדלאָגע, מען גיט אַ קוויטש, אַ הויכן ביטערן קרעכץ, און — וואָס פּיסקאַנטער איז — אַ יינגל לויפט צו צום פענצטער און שרייט פּלומרשט מיט שרעק: „דער משגיח גייט!“ דער רבי שפּרינגט אויף ווי אַן אָפּגעברייטער, כאַפט זיך אינסטינקטיוו צו דער „צופּלינע“, ווייסט אָבער מיט איר נישט וואָס צו טאָן, און עס הייבט זיך ווידער אָן דאָס „לערנען“.

אָבער נישט אַלעמאָל פּלעגט זיך דער רבי פּאַרטראַכטן אָן אַ צוועק. אָפט האָט ער זיך דערביי פּאַרנומען מיט אַ וויכטיקער, און ווי עס ווייזט אויס, אָנגענעמער פּאַר אים אַרבעט — ער פּלעגט זיך גע-שמאַק לויזן... אָנהייבן פּלעגט ער פון צעשפּילעטן בוזים, פון וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעזען אַ דאַרע, שוואַרץ באַוואַקסענע ברוסט און פּאַרענדיקן — אַ סך, אַ סך נידעריקער פונעם בוזים... ער פּלעגט דערביי אַריינקומען אין אַזאַ עקסטאַז, אַז ער פּלעגט לגמרי נישט זען און נישט הערן וואָס אַרום אים קומט פּאַר...

פּאַרשטייט זיך אַז מיר, חברה, זענען ליידיק נישט געזעסן: מען פּלעגט אים איבערבּלעטערן און פּאַרמישן די גמרא, פּאַרבינדן אים די פּאַלעס פון דער זשופּיצע אַרום דעם שטול אויף וועלכן עס איז געזעסן וכדומה אַנדערע לאַבּוּזעוואַטע שטיק. אַ סך פון די תּלמידים פּלעגן זיך איינפּאַך פּאַרנעמען מיט קוקן אויפן רבינס „אַרבעט“ און מאַכן דערביי פּאַרשידענע קאַמענטאַרן. וואָס נידעריקער דער רבי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין זיין „זוכן“, איז דער אינטערעס אַלץ מערער געוואַקסן, אַלץ פּריילעכער און געשפּאַנטער איז געוואָרן די שטימונג. און אַז ער איז דערגאַנגען צום „טיפּסטן פּונקט“ — צו די אָפּגע-שפּילעטע פּלודערן, האָט די אָנשטרענגונג דערגרייכט ביז צום העכסטן גראַד: מען פּלעגט זיך שטופּן, קייכן און קנייפּן איינער דעם אַנדערן, ביז עמיצער האַלט נישט אויס דעם ווייטיק פון אַ צושטאַרקן קניפּ און שרייט אויס נישט מיט זיין קול... דער רבי שפּרינגט אויף צעשראַקן, טרעפט נישט אַריין מיט די קנעפּלעך אין די לעכלעך... כאַפט זיך צו דער „צופּלינע“, לויפט פון איינעם צום צווייטן מיט צע-שראַקענע אויגן און נאַסע, שפּריצנדיקע ליפּן, שמייסט מיט נישט-

זיכערע הענט איבער די אַקסלען. קיין ווייטיק פילט מען נישט, אָבער קולות מאַכט מען ביזן הימל.

אזוי לויפט ער צו צו איינעם און נאָך איידער ער הייבט אויף די „צופלינע“ — מאַכט דאָס יינגל געשרייען ווי מען וואָלט פון אים רייסן שטיקער פלייש. דער רבי דערשרעקט זיך און לויפט צו אַ צווייטן, אָבער דער ערשטער הערט נישט אויף צו שרייען — מפלומרשט פאַר גרויס ווייטיק. דער צווייטער מאַכט די זעלבע שטיק, די איבעריקע האַלטן אויך אונטער און אין חדר ווערט אַ געוואַלט ווי מען וואָלט קוילענען מענטשן. דער רבי ווערט צעשראָקן, כאַפט פאַר פעס די „צופלינע“ צווישן די ציין, בייסט זי פאַרצווייפלט און לויפט אַרויס פון חדר.

אז ער קומט דערנאָך אַרײַן אַ פלאַסער, מיט צעשראָקענע, פאַרשעמטע בליקן און ציטערנדיקע הענט, זיצן שוין אַלע רואיק, ווי עס וואָלט נאָרנישט געשען. עס דויערט אַ וויילע ביז ער געפינט דאָס פאַרבלעטערטע אָרט וואו מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט אין דער גמרא און עס הייבט זיך אָן פון דאָס ניי דאָס „לערנען“.

מיינע לערער

אין תלמוד-תורה האָט מער מיט אונז, חוץ רעליגיעזע למודים, אויך געלערנט שרייבן רוסיש און יידיש. רוסיש האָט מיט אונז געלערנט אַ פאָוואוסטער לערער וועמענס פעלערניגע (די איינציגע אין שטאָט) אַלע האָבן גוט געקאָנט — דאָס איז געווען דער לערער ד ו נ ס ק י. שוין אַן עלטערער מענטש, מיט געגאָלטע באַקן, מיט אַ בלאַנד-גראַ, געשוירן קמץ-בערדל. געזאָגט האָט מען אויף אים, אַז ער עסט חזיר. די תלמוד-תורה-דיינגלעך, ווידער, האָבן דערציילט, אַז נישט געקוקט דערויף, גייט ער יום-כיפור אין שול דאווענען, טראָגט אויף די אַקסלען אַ שמאַל טליתל, ווי אַ האַנטוך, דאוונט פון אַ מחזור מיט רוסישע אותיות; נאָך שחרית גייט ער אַהיים צובייסן און עסט דערביי אַן אַ היטל.

דער דאָזיקער דונסקי איז, אַפנים, געווען אַ פארברענטער אַסימי-לאַטאָר. ער האָט מיט אונז, קינדער, וואָס האָבן זעלטן ווער געקאָנט אַ צענטליק רוסישע ווערטער — קיין איין וואָרט אויף יידיש נישט גערעדט. איך קאָן אַצינד נישט זאָגן וואָס עס האָבן זיך ביי אים אויס-געלערנט די איבעריקע תלמידים, נאָר איך האָב נאָכן אָפלערנען עטלעכע זמנים זיך אויסגעלערנט קוים דורכליינען אַ „וויזשעסע“ (שילד). מיט יאָרן שפעטער, זיצנדיק אין דער יעקאטערינאָסלאָווער טורמע האָב איך זיך ערשט ווי געהעריק אויסגעלערנט לייענען רוסיש און פארשטיין דאָס געלייענטע.

אויף וויפיל עס געדענקט זיך, האָט דער דאָזיקער לערער אונז זעער אין דער אמתן קיין צוגרויסע מי זיך נישט געגעבן צו מאַכן אונז דווקא פאַר גרויסע רוסישקענער. דערפאַר האָט ער אָבער מיטן נאַנצן ברען געלערנט אונז זינגען. דער רעפערטואַר אונזערער איז באַשטאַנען סך-הכל פון דריי אָדער פיר לידער. אויפן ערשטן אָרט איז געגאַנגען דער רוסישער הימן — „פאַזשע צאַריאַ כראַני“ (גאָט, היט דעם קייזער), „קאָל סלאָויען נאַש האַספּאַד וו סיאָניע“ (ווי גרויס איז אונזער גאָט אין ציון) און דאָס ליד „סלאָוסיאַ, סלאָוסיאַ, נאַש רוסי צאַר“ (ווער גרויס, ווער באַרימט, אונזער רוסישער קייזער).

די דאָזיקע לידער פלעגט מען זינגען אין אַ טאָבעל־טאָג, ווען נאָ-
 טשאַלסטווע איז געקומען און בעת ענלעכע אָפיציעלע יום־טובים.
 עס איז אים, אַפנים, געגאָנגען נישט אזוי אין דעם מיר זאָלן גוט
 און האַרמאָניש זינגען, נאָר אַז נאָטשאַלסטווע זאָל הערן פון די
 יידישע קינדער אַרויסגערעדט די רוסישע ווערטער מיטן עכטן טראָפּ,
 מיטן אמתן אַקצענט. אָבער גראָד אין דעם זענען מיר, יידישע קינדער
 פון ליטע, געווען זייער שוואַך און דער מענטש פלעגט ווערן אַן אויפ־
 געקאָכטער הערנדיק פון אונז איינעם אַרויסרעדן דאָס רוסישע וואָרט
 „סלאָוואַ" מיט אַזאַ ווייכקייט און צעקראַכנקייט, אַז מען האָט
 באמת געקאָנט אַריינפאַלן אין אַ שרעקלעכן יאוש... ביים זינגען
 פלעגט ער אַן אָנגעשטרענגטער און נערוועזער לויפן פון איינעם צום
 צווייטן, צוליבן דאָס אויער צו יעדן באַזונדער און זיך איינהערן
 צי מיר רעדן אַרויס גוט די ווערטער וואָס מיר האָבן. אנב, נישט פאַר-
 שטאַנען זייער באַדייט. נישט איינער האָט דעריבער אַריינגעכאַפט אַן
 אידל, אינטעליגענטיש פעמטש מיטן ווייכן, אויסגעאיידלטן הענטל
 פונעם לערער. באַזונדער האָב איך שווער געזינדיקט אין דער אויס-
 שפראַך און דער לערער דונסקי האָט מיך סוף־בל־סוף באַזייטיקט
 פון כאָר. פאַר מיר איז דאָס געווען אַ דערלייזונג.

דער לערער פון יידיש האָט געהייסן ציטראָן. אויך ער איז
 געווען זייער באַוואוסט אין שטאָט, אָבער שוין נאָר אין נאַנץ אַנדערע
 קרייזן. דער לערער דונסקי האָט געגעבן לעקציעס אין דער „יעוורייסקע
 אוטשילישטשע", אין דער יידישער האַנטווערקער־שול, אין דער אָר-
 טיקער רעאַל־שול און אין אַנדערע ענלעכע לער־אַנשטאַלטן, וואו פון
 אַ לערער האָט זיך געפאָדערט אַ דיפּלאָם. ציטראָן אָבער האָט, אַפנים,
 נישט פאַרמאָגט קיין אָפיציעלן לער־דיפּלאָם און האָט זיך נעמוזט
 באַנוגענען מיט געבן פריוואַטע לעקציעס אויף יידיש. אָבער נישט
 געקוקט דערויף איז ער געווען אין שטאָט אָנגענומען נישט ווייניקער,
 אויב נישט נאָך מער, ווי דער לערער דונסקי. נישט געווען קיין באַלע־
 באַטיש מיידל וואָס זאָל זיך נישט האָבן געלערנט יידיש שרייבן ביים
 לערער ציטראָן. עס איז געווען כּמעט אַ באַן־טאָן אַזאַ, אַז נאָר די
 וואָס האָבן זיך געלערנט ביים לערער ציטראָן האָבן געקאָנט פּרע-
 טענדירן אויף אינטעליגענטישקייט.

אַ גרויסע ראַלע אין זיין פּאָפּולערקייט האָט געוויס געשפּילט זיין
 אויסערלעכקייט: דאָס איז געווען אַן אויסערגעוויינלעך שיינער
 מענטש. אַ הויכער, גלייכער, מיט פּרייטע פלייצעס, מיט אַ שיינער

שווארצער הערצל-באָרד דורכגעצויגן מיט זיכער-ווייסע האָר-פעדים ; מיט אַ שטאַלצן, אַביסל בייזלעכן בליק ; מיט אַ הויכן, ברייטן שטערן און טיפע ווייסע שליפן. פריש און ציכטיק געקליידט, פלעגט ער מיט זיין מאַיעסטעטישן גאַנג צוציען די אויפמערקזאַמקייט פון יעדן וואָס האָט אים באַגעגנט אין גאַס. מיר, קינדער, האָבן אים פשוט פאַרגעמערט.

אַבער אויף אונז האָט געווירקט נישט זיין שיינקייט נאָר זיין שיינע, קאַליגראַפישע האַנטשריפט און זיין האַלטן די פּעדער ביים שרייבן. יעדער פון אונז האָט זיך געפלייסט נאָכצומאַכען דעם לערער ווי ער האַלט די פּעדער — ווייט אַרויפגערוקט די דריי פינגער, דעם פּערטן — פאַרבייגן טיף אונטערן פּעדער-האַלטער און מיטן פינפטן „מוזיניק-פינגערל“ קוים אַנרירן דאָס פאַפיר פון העפט. מיר פלעגן אויספירן די רונדע, געציקלטע אותיות מיט אַזאַ ליבשאַפט און כּוונה, ווי מיר וואָלטן שרייבן הייליקע ספרים. און ביי אַ סך פון אונז האָט זיך טאַקע, אַראַנס דעם, אויסגעאַרבעט זייער אַ שיינע האַנט-שריפט. אַבער נאָר אַ האַנטשריפט — ווייל די מעטאָדע פון לערנען איז דעמאָלט באַשטאַנען בלויז אין נאָכשרייבן דעם „אַפּאַר“ וואָס דער לערער האָט יעדן געגעבן. פלעגן מיר מעכאַניש נאָכשרייבן : „צו מיין האַכגעשעצטער טאַנטע“ אָדער „פיל גליק אונד פרייד צו מיין זעליגען פאָטער אונד מוטער לעבין זאָלין וואָהל“ — דערביי פלעגן מיר מיטן ערשטן וואָרט „פיל“ מאַכן פאַרשידענע קונצן און דריידלעך : אַז איי-נער האָט געמאַכט אַ טיף-אַריינגעדרייטן „פ“, ווי אַן אַנגעצויגענע שפּרענזיגע, אין וועלכער מען זעט נישט קיין סוף, האָט דער צווייטער דעם „יוד“ מיטן „לאַמערד“ אַריינגעצאַצקעט גופא אינם „פ“, וואָס האָט פאַרנומען פון איין שורה ביז דער צווייטער, און אַ דריטער האָט פון די דריי אותיות אויסגעדרייט אַ מאַנאַגראַם וואָס האָט אויס-געזען ווי אַ בלוּם, — און אַזוי יעדער מיט אַן אַנדער פאַנטאַזיע פון זעלבן מין. נאָר געוואַלטיקע בריהשקייטן פלעגן מיר אַרויסווייזן ביים „גימל“ פון „געשעצטער אַנקל“ : מיר פלעגן דעם אונטערשטן ברעג פון „גימל“ פאַרדרייען מיט אַזוי פיל „שלשלתן“, „צוקן“ און שליפן אַזוי לאַנג, ביז וואַנען עס האָט זיך אויסגעלאָזן די טינט פון דער פּעדער.

עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר יענער צייט וואָס אויף דער לעק-ציע פון יידיש שרייבן האָט דער לערער ציטראָן גערעדט מיט אונדז רוסיש — אַ מין „יידיש ברוסיש“. צי דאָס איז געווען דער איינפאַל

פון לערער נופא וואָס האָט געוואָלט איינהאַלטן זיין אויטאָריטעט אַלס לערער וואָס זיצט מיט אונז אין קלאַס אָן היטלען, אָדער דאָס איז געווען אַ סיסטעם אזאָ וואָס איז אויסגעאַרבעט געוואָרן אין די מוחות פון די משפּילישע „פּני“ — קאָן איך איצט נישט זאָגן, אָבער וועגן אונזערע פּאַרשריטן אין דעם דאָזיקן לימוד ביי אזאָ לאַגע, קאָן זיך יעדער אַליין פּאַרשטעלן. בפרט, אַז אויף וויפּיל איך בין איצט אימשטאַנד אָפּצושאַצן, האָט דער לערער געלייגט די הויפּט־אויפ־ מערקזאַמקייט טאַקע נאָר אויף דער האַנטשריפט און אויף דער זוי־ בערקייט פון שרייבן: טאַמער האָט ער ביי עמיצן פון אונז באַמערקט סימנים פון טינט אויף די פינגער, אָדער דעם קלענסטן טינט־פּלעק אין העפּט, האָט שוין ביי יענעם אַ שיינע פּאַר שעה געברענגט די האַנט פון די קלעפּ וואָס ער האָט באַקומען מיט דער „ליניקע“ (ווירע). דער לערער האָט דערביי געהאַט זיין סיסטעם: ער פּלעגט ביים שילדער אויספּייגן די פינגער פון דער לינקער האַנט אַזוי, אַז די הויט אויף דער האַנט זאָל זיין פעסט אָנגעצויגן און מיט דער פּלאַך פון דער „ליניקע“ אָפּצוילן אַ באַשטימטע צאָל קלעפּ איבער דער האַנט — מיט דער קאַלטקייט און אויסערלעכער רואיקייט פון אַן אַכזר. אויף וויפּיל איך דערמאַן זיך היינט, איז ער, ווי עס ווייזט אויס, געווען טאַקע אַ שלעכטער מענטש, ווייל די „ליניקע“ האָט ביי אים זייער אַפּט געאַרבעט. אָבער נישט געקומט דערויף האָבן מיר זיך ביי אים זייער פּלייסיק און גערן געלערנט און די קלעפּ אָנגענומען, אַפּנים, ווי „פּאַרדינטע“.

איך בין געווען אַ תּלמיד אַ געוויסנהאַפּטער, געהאַט אַ זויבערע און שיינע האַנטשריפט, געפּילט אַז דאָס איז דער פּאַרדינסט פּונעם לערער און, ווי אַ סך פון אונז, אים דערפאַר פּאַרגעטערט. אָבער דאָ האָט פּאַסירט אַ זאך וואָס האָט אויף לאַנגע יאָרן אין מיין קינדעריש הערצל אָנגעצונדן אַ טיפע שנאה צו דעם דאָזיקן לערער.

ווי אַ קינד פון אַרעמע עלטערן, פּלעג איך זומער־צייט אַרומלויפן באַרוועס. פּלעג איך מיר זייער אַפּט קאַלעטשען די פּיס אָן די שפּיציקע שטיינער פונם ברוק. איינמאַל האָב איך מיר פּאַרשטאַכן אַ פּוס מיט אַ שטיקל האַלץ און בין געווען געצוואונגען אַ פּאַר וואָכן צו בלייבן אין שטוב. דער פּוס איז געוואָרן געשוואַלן, און איך האָב מיך באַ־ ווענט שפּרינגענדיק אויפן צווייטן, געזונטן פּוס. האָט זיך גראַד גע־ טראָפּן, אַז דער לערער ציטראָן איז דורכגעגאַנגען די גאַס וואו איך

האָב געוואוינט און באַמערקט ווי איך שפּרינג אויף אין פּוס. דער־
זעננדיק אים, איז מיר וואַרעם געוואָרן אויפן האַרצן. איך האָב זיך
אין מיין פּאַנטאַזיע אויסגעמאַלט ווי דער לערער באַדויערט אַוודאי
מיין לאַגע, וואָס איך מוז נעבעך שפּרינגען אויף אין פּוס און אז ער
פאַרשטייט זיכער ווי מיר פאַרדריסט וואָס איך קאָן נישט זיין אויף
זיינע לעקציעס. איך האָב אַליין באַדויערט מיין ביטערע לאַגע און
אויס רחמנות צו זיך אַליין האָב איך זיך צעוויינט מיט טרערן פון אַן
איבערפּולט קינדעריש האַרץ. אז איך האָב מיך אויסגעוויינט, איז מיר
גרינגער געוואָרן און מיט גרויס אומגעדולד האָב איך געוואַרט אויף
דעם טאָג ווען איך וועל ווייטער קאָנען גיין אין תּלמוד־תּורה.

געקומען אין תּלמוד־תּורה אויף דער לעקציע פון יידיש, האָב איך
מיך געפּילט ווי אַ יחסן, וואָס דער לערער אַליין האָט געזען מיין קראַנקן
פּוס. איך האָב געזוכט זיך צו באַגעגענען מיטן בליק פונעם לערער, פּרי
מיט די אויגן אויסצודריקן אים מיין דאַנקבאַרקייט פאַר זיין מיטגעפּיל
צו מיר. אָבער זיין בליק איז קאַלט און שטרענג, ווי שטענדיק. איך
פאַרליר זיך און שמיכל פאַרלעגן, דאָס הערצל צאַפּלט פון דער־
וואַרטונג און אומזיכערקייט, און — אַ, גאָט! — ער רופט מיך צום טיש
און רירט, אזוי ווי אומגעזען, אָן די „ליניקע“.

— וואָס ביסטו אזוי לאַנג אין קלאַס נישט געווען? — פּרעגט
ער שטרענג און טרוקן.

— אַ פּוס האָט מיר וויי געטאָן, — ענטפּער איך מיט אַ ספּאַד־
מירטער שטים.

— און שפּרינגען האָסטו געקאָנט מיט אַ קראַנקן פּוס? —
פּרעגט ער מיט בעס, און כאַפט גלייך אָן מיין האַנט און הייבט אָן
פאַטשן מיט דער „ליניקע“ נישט געציילטערהייט.

צוערשט בין איך געוואָרן ווי צוטומלט, נישט באַגריפן וואָס דאָ
קומט פאַר. אָבער די שרעקלעכע ווייטיקן אין האַנט האָבן מיך גע־
בראַכט צום באַוואוסטזיין. איך האָב אַרויסגעריסן מיין האַנט און זיך
געלאָזט לויפן איבערן קלאַס, ווי אַן אָפּגעברייטער. איך בין צוגעלאָפּן
צו מיין אָרט, האָב איינגעגראָבן דעם קאָפּ אין מיינע אַרעמס און האָב
הויך און ביטער געוויינט אויף דער גרויסער עוולה וואָס מיר איז
געשען. עס האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט ביז איך האָב זיך באַרואיקט.
און אז איך האָב אויפגעהערט צו וויינען, האָט עס מיך אויפגעריסן
פון אָרט, און איך בין אַרויסגעלאָפּן פון קלאַס.

דעם טאָג האָב איך זיך שוין אין קלאַס צוריק נישט אומגעקערט.

דער „דאָקטאָר“ מאיר פּאַנטשע

אינעם דאָזיקן פּעריאָד פון מיין קינדער־לעבן האָב איך, ווי אנדערע טויזנטער קינדער פון אַרעמע עלטערן, דורכגעמאַכט אַ שמערצלעכן עמאָפּ וואָס האָט זיך איינגעקריצט אין מיין זכרון ווי אַ שווערער חלום: איך האָב גענומען לידן אויף דער סקרופּול־קרענק — אויף דער קרענק פון אַרעמקייט, פון נאַסע קעלערס און נישט־דערעסן.

אַנגעהויבן האָט זיך עס פון דעם וואָס אינדערפרי פלעג איך בשום אופן נישט קאָנען עפענען די אויגן — זיי פלעגן מיר זיין ווי פאַרקלעפּט. עס פלעגן נישט העלפן קיינע שטוביקע מיטלען: נישט דאָס וואָסן מיט וואַרעם וואַסער, נישט דאָס שמירן מיט פאַרשידענע פעטקייטן און ענלעכע רפואות. איך פלעג אָפּט אזוי אָפּזיצן מיט צונויפגעקלעפּטע אויגן ביז האַלבן טאָג, נישט געקאָנט גיין אין חדר, און דאָס האָט מיך זייער געפּייניקט.

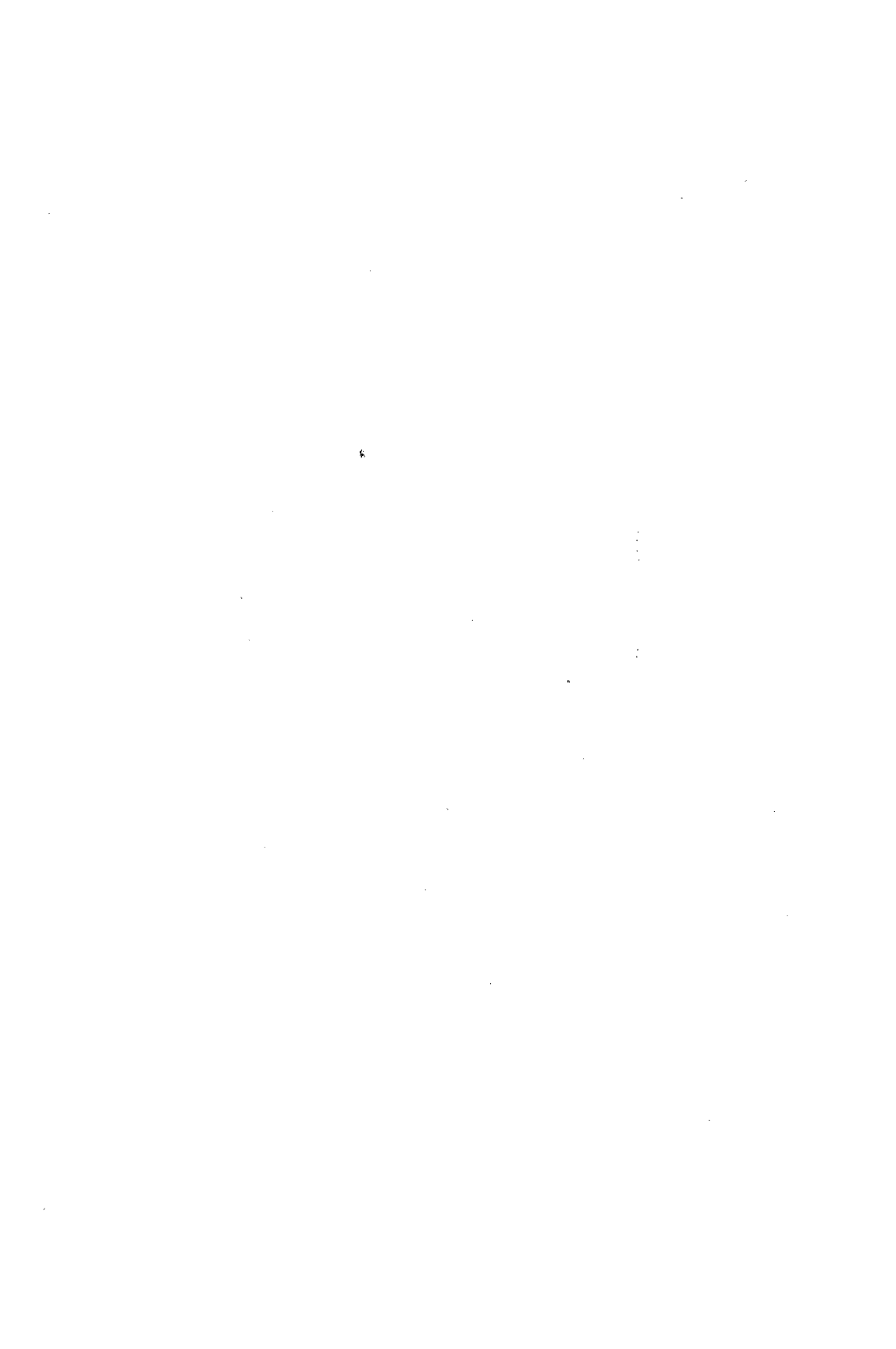
מיט דער צייט איז דאָס פאַריבער. אָבער דערנאָך האָט זיך אין איינעם אַ ווינטער געוויזן ביי מיר אויפן קאָפּ אַ קרעצל. דאָס קרעצל האָט זיך שנעל פאַרברייטערט און אין אַ קורצער צייט האָט עס זיך פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן קאָפּ.

עס איז אַן אויסמאַטערנדיקע קרענק, וואָס פאַרשאַפט דעם קינד יסורים און פיין, דריקט אַראָפּ זיין זעלבסט־געפיל און ווירדע, מאַכט אים צושאַנד ביי זיינע חברים און אַפילו ביי זיינע אייגענע שטוב־מענטשן. די דאָזיקע קרענק ווערט פון פּאָלק באַטראַכט נישט ווי אַן אומגליק, נאָר ווי אַ חרפה מיט וועלכער מען וואַרפט זיך פּאַר. מען באַנוצט אַלע באַליידיקנדיקע שטעכווערטלעך, מיט וועלכע מען זוכט צו טרעפן דעם חולה. דאָס קינד פילט זיך מאַכטלאָז, קאָן זיך נישט ווערן, ווייל דאָס קינד אַליין באַטראַכט זיין אומגליק, ווי אַ בזיון.

אין חדר, וואו מען איז געזעסן אין היטלען, האָב איך נאָך ביז אַ געוויסער צייט געקאָנט באַהאַלטן מיין חרפה, אָבער אין קלאַס האָט זיך עס גלייך אַנטדעקט, און די איבעריקע קינדער האָבן מיך פאַר-

דער פיר דויטש און די דאמפ

פייניקט מיט זייערע לצנות און זידל-ווערטער. די לערער פון די קלאסן האָבן, פון זייער זייט, אָנגענומען מיטלען: זיי האָבן מיך צוזאמען מיט אַנדערע אומגליקלעכע קינדער (אזוינע זענען געווען אַ היפשע צאָל), פאַררוקט אויף די הינטערשטע בענק וואו מיר זענען געזעסן ווי פאַר-משפטע. איך האָב דאָס באַטראַכט ווי אַ שטראַף פון גאָט פאַר מייע קינדערישע עבירות און האָב זיך פאַרשאַלטן דאָס לעבן. אַביסל שפעטער האָט מען מיך אינגאַנצן באַזייטיקט פון קלאַס און איך האָב זיך געפילט ווי אַ פאַרשטויסענער, אַ פאַרויאַנטער; איך בין אַרייַנגעפאַלן אין אַ מרה-שחורה, געוואָרן איינגעשלאָסן און פאַרביטערט אויף זיך און אויף אַלעמען. איבערהויפּט האָב איך אויסגעלאָזן מין פאַרביטערט האַרץ צו מייע שטוביקע, וועלכע, ווי מין מוטער פלעגט דערציילן, האָבן געהאַט פון מיר, „קאַלט און וואַרעם“. מען האָט אויסגעפּרובירט פאַרשידענע „באַבסקע סגולות“, געווען ביי עטלעכע דאָקטוירים, אָבער עס האָט קיין זאָך נישט געהאַלפּן. חוץ דעם, האָט עס געפאַדערט געלט, און אזוינס האָבן מייע עלטערן נישט פאַרמאָגט. אָבער „לאָזן דאָס קינד זיך קוועלן קאָן מען דאָך אויך נישט“, — האָט מען באַשלאָסן זיך ווענדן צו מאיר „פאַנטשע“ (שמאַטע).

דער דאָזיקער מאיר „פאַנטשע“ איז געווען אַ פעקל-היטער און אַ „פאַרשטשיק“ אין דער „נייער באָד“. איך זע אים, ווי ער וואַלט שטיין פאַר מיר אַ לעבעדיקער: אַ הויכער, פאַרשמאַלצענער, מנושימ-דיקער, מיט אַ פאַררויכערטער, קאַלטענוואַטער באָרד, מיט אַ פונאַני-דערגעשפילעטער פארוואקסענער ברוסט, מיט אַ לאַנגן פאַרפעצטן טלית-קטן וואָס האָט זיך שטענדיק געפלאָגנעט צווישן די גרויסע סאָלאַטסקע שטיוול. שטענדיק מיט דער פאַרשפיגענער, פאַרצע-לייענער ליולקע אין מויל, האָט זיך פון אים געטראָגן דער גערוד פון איבערגעברענטער מאַכאַרקע אויף מיילן ווייט. אָט דער דאָזיקער „פאַנטשע“ איז געווען אַ פאַרקערפּערונג פון שמוץ, וואָס דער צונאָמען זיינער האָט אויסגעדריקט נאָר איין קליינעם חלק פון דעם וואָס ער האָט מיט זיך פאַרגעשטעלט. און ער האָט עס געהיילט די קעפלעך פון אומגליקלעכע יידישע קינדער פון אַ גאַנצער שטאַט!

שווער צו זאָגן ווי אזוי אזא זאָך איז מעגלעך געוואָרן: צי דאָ האָט געווירקט די אַרעמקייט וואָס האָט נישט געהאַט מיט וואָס צו צאָלן די דאָקטוירים, צי דער פאַראורטייל, אז אזא קרענק קאָנען די דאָקטוירים נישט היילן, אָדער די מעדיצין אין דעמאָלט באמת געווען

נאך הילפלאז אָדער שוואַך זיך צו ראַנגלען מיט דער דאָזיקער אָנשיי-
קעניש אויף די אָרימע קינדער, — אָבער ווי די זאך זאָל נישט זיין,
איז דער דאָזיקער „פּאָנטשע“ געווען פאַררעכנט אין שטאַט פאַר דעם,
וואָס היילט אויס די קרענק „מיטן וואַרצל“, און די הויפטזאך — פאַר
ווייניק געלט.

געוואוינט האָט דער דאָזיקער „פּאָנטשע“ אין אַ האַלב־פינצטערן,
ברודיקן קעלער אויף דער באַלאַטנער גאַס (אַ סימבאָל צו זיין צו-
נאָמען), וואו עס פלעגט זיך צוזאַמענגיין דאָס גאַנצע שמוץ פון
שטאַט אין ברייטן ראָוו וואָס האָט זיך געצויגן איבערן מיטן גאַס
אַזש ביז „עקספּלאַנט“.

ווען די מוטער האָט מיך געבראַכט צום „דאָקטאָר“ און איך האָב
אַ קוק געטאָן אויף דעם „געזינדל“ פון מאיר „פּאָנטשע“, האָב איך
זיך דערשראָקן און צעוויינט אויפן קול. דאָס איז געווען אַן אמתער
„זוועריניעץ“. אַזעלכע פאַרזעענישן איז מיר זעלטן ווען אויסגעקומען
אין מיין ווייטערדיקן לעבן צו טרעפן. איבערהויפט האָט זיך אויס-
געטיילט די „פּאָנטיכע“, אָדער, ווי אַנדערע פלעגן זי רופן — „מלכה
די צאַצקע“.

שטעלט אייך פאַר: אַ דאַר, קליין נפש, מיט אַ גרויסן אַראָפּנע-
האַנגענעם בויך; אָנגעטאָן אין שמאַטעס און אין אַ שוואַרצן פאַריק,
וואָס פאַרדעקט דעם גאַנצן שטערן, מיט דיקע אויסגעקערטע רויטע
ליפּן, אָן אַ סימן פון אַ נאָז, נאָר ווי אַ קנעפל מיט צוויי לעכלעך
אַרויף וואָלט דאָרט געווען צוגעקלעפט; מיט אויסגעשטאַרצטע, נאַס-
פאַרטערטע ווייסלעך, וואו עס זיצן צוויי צעשוואומענע, שטענדיק-
באַוועגלעכע שוואַרצע פינטלעך, וואָס קוקן אַרויף, ווי זיי וואָלטן
וועלן אַראָפּשאַרן דעם שוואַרצן פאַריק, — און ועל־פּוֹלם, — אָ,
גאָט! — די אויסגעקרימטע שטאַרצנדיקע ציין, ווי ביי אַ ראַסאָוו
בולדאָג. די קינדער — עלטערע און יינגערע, פון זעלביקן טיפּ — האָבן
דערנענט דאָס בילד פון האַלב־מענטש, האַלב־עקלדיקער וואַסער־חיה.
אַט אין די הענט (די גאַנצע משפּחה האָט זיך באַטייליקט אין דער
קוראַציע) האָט מען דאָס איבערגעגעבן מיין ווייטערדיקן גורל.

מאיר „פּאָנטשע“ האָט, מיט דער לױלעקע אין מויל, קורץ געגעבן
צו פאַרשטיין דער מאַמען מיינער, אַז די גאַנצע קרענק ליגט אין די
האַר... און דעריבער דאַרף מען די ערשטע זאך די קראַנקע האָר

ארויסרייסן. דערהערט אזא אַנזאָג, האָב איך אויפגעציטערט און ביי דער מאַמען האָבן זיך געוויזן טרערן אין די אויגן. סוף־בליסוף האָט ער באַקומען פון דער מאַמען האַנט־געלט און נאָך איר אוועקגיין האָט ער מיך אָנגעהויבן „קורירן“.

שווער אַצינד, שוין מיט העכער פינף צענטליק יאָר שפעטער, צו דערמאָנען זיך וועגן דעם אָן אַ שוידער אין אַלע אברים — אזוי שרעקלעך און פיינלעך איז געווען די דאָזיקע קוראַציע. די אַלע קינדער וואָס זענען דורכגעגאַנגען דורך די הענט פון דעם דאָזיקן „פּאַנטשע“ וועלן שוין זיכער אויף יענער וועלט נישט לייַדן — זיי האָבן שוין געהאַט זייער אָפּקומעניש אויף דער „פּאַלאָטנער“ גאַס. ווייל דאָס אָפּקומעניש אין גהינום אויף יענער וועלט, ווי שוידערלעך עס זאָל נישט זיין געמאַלט, קאָן זיך זיכער נישט פאַרגלייכן מיטן גהינום און פייַן, דורך וועלכן די קינדער זענען דורכגעגאַנגען אויף דער וועלט ביי מאיר „פּאַנטשע“.

ווען מען זאָל אַ שטייגער זאָגן, אז די קוראַציע איז באַשטאַנען אין גיסן זוריקן פּעך אויף די אָנגעווייטיקטע קינדערישע קעפלעך, וואָלט מען נישט געגלויבט — אָבער אין דער אמתן איז דאָס געווען אַ סך גרויזאַמער: מען פלעגט דעם אָפּגעקילטן און פאַרטריקנטן פּעך שפעטער אַראַפּרייסן פון קאַפּ צוזאַמען מיט די האָר. צו באַשרייַבן וואָס פאַר אַ ענוים איך בין אויסגעשטאַנען דערפּי, נעם איך זיך נישט אונטער. די מענטשלעכע שפּראַך מוז גאָר דערצו קיין ווערטער נישט פאַרמאָגן.

„טעכניש“ פלעגט דאָס געמאַכט ווערן אזוי: אויף אַ גראָבן לייַוונט האָט מען אָנגעגאַסן אַ שיכט סמאָלע, נעלאָזן עס אָפּקילן און דערנאָך צעשניטן עס אויף קלענערע שטיקלעך. די שטיקער גע־סמאָלעוועטע לייַוונט פלעגן ווערן אָנגעהיצט אויף אַ נאַפּט־לאָמפּ ביז די סמאָלע האָט זיך אָנגעהויבן שמעלצן, און אויף גיך, הייסערהייט, זענען זיי אָנגעקלעפט געוואָרן אויפן קראַנקן אָרט. אַט אזוי פלעגט דאָס מאיר „פּאַנטשע“, מיט דער הילף פון זיינע בני־בית, וועלכע האָבן דעם קרבן פעסט צוגעהאַלטן ער זאָל נישט אַנטלויפן און אונטערן ווילדן געשריי פון דעם געפייניקטן, פאַרקלעפּן דעם גאַנצן קאַפּ מיט די געסמאָלעוועטע שטיקלעך לייַוונט. אויף מאָרגן האָט מען געדאַרפט גיין לאָזן די שמאַטעס פון קאַפּ אַראַפּרייסן און לאָזן אויפקלעבן נייע.

איך געדענק, אז יעדעס מאָל ווען איך פלעג דאַרפן גיין צו מאירן האָב איז זיך געוואונטשן דעם טויט. עס איז געווען, ווי איך וואָלט דאַרפן פרייוויליק גיין אויף אַן אינקוויזיציע און איך פלעג שטענדיק וויינען און בעטן זיך ביי דער מאַמען, אז „היינט נישט — מאָרגן וועל איך שוין זיכער גיין“. און נאָר די טרערן פון דער מאַמען, אין וועלכע עס איז געווען אזוי פיל מוטערלעכער מיטגעפיל צו איר פאַר פייניקט קינד, און נאָר דאָס איינרעדן מיר, „אז דערפאַר, ווי איך וועל נאָר איבערקומען די צרות, וועל איך זיין מיט לייטן גלייך, אז איך וועל ווייטער קאָנען גיין אין קלאַס און קיינער וועט פון מיר שוין נישט לאַכן“, האָט מיר געגעבן פּוּח אויסצוהאַלטן די פייניקונג פון דער דאָזיקער ווילדער, אַכזריותדיקער „קוראַציע“.

צו מיינע צרות האָט נאָך מאיר „פּאָנטשע“ פאַרשטאַנען איינצו-טוילן זיינע קרבנות אויף גרופן און קלאַסן, וועלכע ער האָט געהיילט מיט אַ פאַרשידענעם טעמפּ. די, וואָס פלעגן מער באַצאָלן, פלעגט ער קלעפן קלענערע שמאַטקעלעך און פון דינעם לייונט, פּדי זיי נישט צו פאַרשאַפן קיין צירגרויסע ווייטיקן; פאַר די אַרעמע קינדער פלעגט ער דאַקענן באַנוצן גראַבע לייונט מיט אַ דיקן שיכט סמאָלע, פּדי די זאַך זאָל נעמען גיכער אַ סוף.

איינמאָל ביי אַזאַ „אַפּעראַציע“, ביי וועלכער מאיר „פּאָנטשע“ האָט געוואָלט איינשאַפן צייט, בין איך געקומען אַהיים אינגאַנצן אַ פאַרבלוטיקטער און אויסגעמאַטערטער. איך האָב מיך פאַרוקט אין אַ ווינקל און מיט אַ פאַרקוועטשט האַרץ פון ווייטיק האָב איך שטיל געוויינט אויף מיינ ביטער מזל. אויף די שטוביקע איז אָנגעפאַלן אַ טרויער, ווי אין שטוב וואָלט געלעגן אַ טויטער; די מאַמע איז גע-זעסן אין אַ צווייט ווינקל און האָט זיך שטיל געווישט די אויגן און דער טאַטע האָט גענומען דאוונען מנחה מיט אַזאַ טרויעריקן ניגון, פון וואָס איך האָב נאָך ביטערער געוויינט, שוין מער אויס רחמנות צו זיך, ווי פון ווייטיק. איך האָב אזוי לאַנג געוויינט ביז מיר איז געוואָרן נישט גוט און איך בין אַ געחלשטער אַראָפּגעפאַלן פון בענקל.

אויפגעכאַפט האָב איך זיך ביי דער מאַמען אין שויב. זי האָט מיך באַוואַשן מיט וואַרעמע טרערן און געטרייבט, אז מער וועט זי מיך „צום גולן“ נישט שיקן. אז זי וועט זיך פאַרלאָזן אויף „נאָט דעם לעבעדיקן“ און „ווי עס וועט זיין — אזוי וועט זיין“.

איך ווייס נישט צי האָט מאיר „פּאָנטשע“ וועמען אויסגעהיילט.
איך בין נאָך דעם זעלביקן זומער געזונט געוואָרן אָן יעדער קוראַציע.

נאָך דעם פּאַרפּאַל מיט מיין חלשות האָט מען מיך מער אין
תלמוד-תורה שוין נישט געשיקט. טעג זענען געווען וואַרעמע און
זוניקע — פּלעג איך, מיט אַנדערע פּרייע קינדער, גיין אלע טאָג באַרן
זיך אין דער שמאַלער „רעטשקע“ הינטער דער שטאָט, געוואַרעמט
זיך לאַנגע שעהן אויף דער זון, געגעסן וואָס עס האָט זיך געמאַכט
מיט גרויס אַפעטיט און „גאָט דער לעבעדיקער“ האָט געהאַלפּן —
איך בין פון מיין „בזיונדיקער“ קרענק געהיילט געוואָרן.

אַט אזוי האָט זיך פאַרענדיקט מיין „קוראַציע“ וואָס האָט איבער-
געלאָזן אין מיין זפרון בילדער פון מוראדיקער פיין.

די מאַמע ראַטעוועט מיך

אז איך בין געזונט געוואָרן האָט זיך מיין כאַראַקטער און געמיט אינגאַנצן געענדערט. ווי דערשלאָגן און פאַראומערט איך בין פריער געווען, אזוי הייטער און לעבעדיק בין איך איצט געוואָרן. די איינגע-שלאָסענע ענערגיע האָט זיך פון מיר אַרויסגעריסן מיט איר גאַנצער בריוונדיקער קראַפט: איך האָב אָנגעהויבן שטיפן און שלאָגן זיך מיט יעדן, ווער עס האָט מיר געגעבן די געלעגנהייט דערצו.

אַלס צוגאַב דערצו האָב איך נאָך באַקומען אַ קרענקלעכע ליידנ-שאַפט צו וואַרפן שטיינער. האָב איך נאָר געטראָפן אַ שטיין אויפן וועג, האָב איך גלייך אויפן אַרט געהאַט אַ ציל, אין וועלכן אים צו טרעפן. אַמאָל איז דאָס געווען אַ הונט, אַ חזיר, אַ ציג; אַמאָל אַ גרופע יונגע, קריסטלעכע גימנאַזיסטן, מיט וועמען מיר, תלמוד-תורה-ינגלעך פלעגן פירן אַן אייביקע מלחמה. אָבער אָפטער ווי אַלץ זענען דאָס געווען די האַלב-דונדע לעכער פון די בוידים-פענצטערלעך, וואוהין עס פלעגט זיך מיר, נישט אַנדערש, וועלן אַריינטרעפן מיטן שטיין. טרעפן איז אָבער אַ מזל-זאָך. פלעגט טאַקע זייער אָפט פאַסירן, אַז דער שטיין פלעגט אויף צו-העכעם דווקא אַריינטרעפן אין אַ דער-בייאיקן פענצטער און אויסזעצן אַ שויב.

אַז מען דאַרף נישט וואַרטן ביז דער באַלעבאָס פון דער „אויס-געקוועטשטער“ שויב וועט אַרויסשפרינגען מיט אַ געוואַלד, האָט מיך קיינער נישט געלערנט... איך האָב מיר געהאַט מיין „אייגענע“ טעאָריע, אַז אין אַזאַ פאַל איז גלייכער ווען מען „מאַכט פיס“...

די ערשטע צייטן איז מיר דאָס אַראָפּ גלאַט; אָבער שפעטער האָט מען זיך דערוואוסט ווער עס שטעלט צו פרנסה די שטאַטישע גלעזער און מ'האַט מיך אָנגעהויבן פאַרפּאָלגן. אייגנטלעך האָט מען נישט מיך פאַרפּאָלגט, ווייל ווי קליינגעוויקסיק איך בין געווען אזוי פלינק בין איך געווען און כאַפן מיך איז געווען זייער שווער. אַלע צרות „פון דעם מזור, צוליב וועלכן מען קאָן נישט דורכגיין די גאַס“, פלעגט נעפעך אויסשטיין די מאַמע מיינע. די ערשטע צייטן האָב איך געלייקנט שטיין און פּיין און מיינע אָנקלאָגער פלעגן פון דער מאַמען

זיך אויסריכטן א שווארצן סוף וואָס זיי האָבן זיך „אָנגעזעצט אויף דעם קינד“. לאַנג האָט אָבער אזאָ לאַגע נישט געקאָנט דויערן און די מאַמע האָט אויפגעהערט מיר גלויבן.

— וואָס קומט איר צו מיר מיט טענות? — פֿלעגט זי שרייען צו מייע אָנקלאָגער, — דרייט אים אויס די הענט, וועט ער אייך נישט ברעכן קיין שויבן און איר וועט נאָך דערביי פֿארדינען אַ מצווה.

די הענט האָט מען מיר נישט אויסגעדרייט און שטיינער זענען ווייטער געפֿלויגן — אַמאָל אין אַ בוידעם־לאָך, אַמאָל ווידער אין אַ שטוב. די מאַמע האָט זיך צוליב דעם צעקרינט מיטן גאַנצן הויף שכנים און מיט אַ האַלבער גאַס איינוואוינער, וועלכע האָבן גערדאָט, אַז זיי וועלן אויף דער מאַמען אָנגעבן אין געריכט.

אינמאָל, נאָך אַ שטאַרקער קריגעריי מיט אַ שכן וועמען איך האָב, ווי עס ווייזט אויס, אָנגעטאָן גרויס שאַדן, האָט די מאַמע מייע מיך געכאַפט און מיך לאַנג און ביז געשלאָגן. מען האָט מיך אָן עסן געהאַלטן אַ גאַנצן טאָג פֿארשפּאַרט אין אַ פינצטערן שפּייז־קעמערל, וואו איך האָב פון ווייטיק לאַנג און ביטער געוויינט. פֿאַרנאַכט, ווען דער מאַמען איז, אַפֿנים, אָפּגעגאַנגען דער פֿעס, האָט זי מיך געהייסן אַרויסגיין און גיין צום טיש עסן. איך האָב געפֿילט, אַז דער מאַמען פֿאַרדריסט וואָס איך האָב אַ גאַנצן טאָג גאָר נישט געעסן און איך האָב זיך איינגעשפּאַרט און בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסגיין פון קעמערל — אַזוי־אַרום געוואָלט פֿאַרשאַפן איר נאָך מער עגמת־נפש. מיין איינגעשפּאַרטקייט האָט זי צו רייצט און זי האָט מיך פון דאָס ניי גענומען שלאָגן מיט גרויס רציחה. איך האָב גענומען שלאָגן צוריק און אין שטוב איז געוואָרן אַ גרויס געוואַלד, אַז דער „קאַלטער גולן“ שלאָגט דער מאַמען. יעדער האָט צוגעוואָרפֿן אַ וואָרט, אַ באַמערקונג וועגן מיין אויפֿפירונג, וואָס איז געווען פֿאַר מיר ווי זאַלץ אויף אַ וואונד. פון ווייטיק, פֿעס און בושה האָב איך געכאַפט דאָס שמאַלע שאַליקל וואָס איך האָב געטראָגן און גענומען מיט די אייגענע הענט זיך פֿאַרציען דעם האַלז. די איבעריקע קינדער וואָס האָבן דאָס באַמערקט האָבן געמאַכט אַ גע־וואַלד, אַז איך ווערג זיך און אַז די צונג האָט זיך ביי מיר אַרויס־געשטעקט. די מאַמע איז מיט האַסט צוגעלאָפֿן און מיט נייע קלעפּ מיך געצוואונגען אָפּצולאָזן דעם שאַליק. אַזוי־אַרום — פֿלעגט די מאַמע שפּעטער דערציילן — האָט זי מיך, מיט די קלעפּ, געראַטעוועט פון טויט... לאָזט זיך אויס, אַז קלעפּ קאָנען אויך עמיצן ראַטעווען...

מיין ערשטע זינד און גאָטס שטראַף

די אַרומיקע קינדער פון גאָס פלעגן אָפט קויפן נאַשערייען : צוקערלעך, מאָנעלעך, אינגבערלעך און אנדערע קינדערישע זיסקייטן. זיי פלעגן מיך, ווען נישט ווען, מכבד־זיין מיט אַ לעק אָדער מיט אַ ברעקל פון די דאָזיקע נ־עדן־מאכלים. איך האָב זיי שטאַרק מקנא געווען און אלץ געטראַכט און געזוכט עצות ווי אזוי צו קריגן דריי קאָפּיקעס פּדי צו פאַרווירקלעכן דעם טרוים מיינעם און קויפן זיך אַ גאַנצע „כלעבנע פּיראָזשנע“ (פּרויט־שאַסטקע) וואָס איז מיר זייער שטאַרק געפּעלן געוואָרן. וועגן בעטן ביי דער מאַמען אָדער ביים טאַטן — איז מיר גאָר אויפן זינען נישט געקומען, אזוי ווילד איז געווען דער געדאַנק. מען וואָלט מיך, מיט רעכט, באַטראַכט ווי אַ משוגענעם. פלעג איך אויסקוקן אויף דער געלעגנהייט אַריינצוגיין מיט די גליקלעכערע קינדער צוזאַמען צו דעם הויכן יודן אין געוועלבל און איינאַטעמען דעם זיסן, שמעקעדיקן ריח פון די אלע גוטע זאַכן. אָפט איז מיך באַפאַלן אַ פאַרלאַנג אַראָפּצוכאַפּן אַ „כלעבנע“ און אַנטלויפן. דאָס האַרץ פלעגט מיר אָבער אָנהייבן אזוי שטאַרק צו קלאָפּן, אַז כּבּין געוואָרן אינגאַנצן אַנמעכטיק. אַ באַגאַסענער מיט שוויים פלעג איך, קוים האַלטנדיק זיך אויף די פּיס, אַרויסשלעפּן זיך פון געוועלבל. און דער באַטעמטער יצר־הרעדיקער ריח האָט מיך אַ לאַנגע צייט פאַרפאַלגט ביו קאַפּ־ווייטיק.

אונטער דעם דאָזיקן ווייטיקדיקן פאַרלאַנג איז ביי מיר געבוירן געוואָרן דער געדאַנק צו ננבענען אין שטוב די נייטיקע דריי קאָפּיקעס. דער טאַטע מיינער האָט געהאַט אַ טבע אָפט צו ציילן די „לייזונג“ זיינע פאַרן טאָג און אויסרעכענען די „פאַרדינסטן“. די „קאַסע“ איז באַשטאַנען פון קליינע קופּערנע מטבעות. צוערשט פלעגט ער די מטבעות אויסשטעלן אין רונדע סלופּעס, לויט זייער גרויס, אויס־ציילן די מטבעות פון יעדן סלופּעס באַזונדער, צוזאַמענרעכענען „אויפן קאַפּ“ וויפיל יעדער סלופּעס באַטרעפט און צום סוף מאַכן דעם אַלגעמיינעם סך־הכל. דערנאָך פלעגט גיין די „קאָנטראַלע“, נאָך וועלכער עס פלעגט זיך אָפט אַרויסווייזן אַז עפעס שטימט נישט

אין השבון און די געשיכטע פלעגט זיך אָנהייבן פון דאָס־ניי: — אזוי־פיל און אזוי־פיל צווייער־קאָפּיקעס, און אזוי־פיל און אזוי־פיל פיל דרייער־קאָפּיקעס טרעפט אָן אזוי־פיל און אזוי־פיל — צוזאַמען אזוי־פיל און אזוי־פיל. לאָזט זיך אויס מיט צוויי קאָפּיקעס צופיל. פון וואָנען האָבן זיי זיך גענומען? מוז געוויס זיין ווייטער אַ טעות אין השבון... און אזוי עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד. ביי זיין קורצ־זיכטיקייט פלעגט דאָס ביים טאַטן דויערן זייער פיל צייט און דאָס האָט דער מאַמען אַרויסגעברענגט פון געדולד.

נאַנץ אָפט פלעגן אויף דעם באַדן פאַרקומען צווישן טאַטן מיט דער מאַמען קריגערייען. אין די דאָזיקע קריגערייען בין איך אָפט געווען דער שולדיקער, ווייל אַדאַנק מיר האָט דער טאַטע פאַר־גרעסערט די „קאָנטראַלעס“ איבער דער „קאַסע“ און צוליב דעם האָבן זיך די טרויעריקע מאַמענטן אין זייער אַרעם, ביטער לעבן פאַרמערט און פאַרגרעסערט.

ווי נאָך דער טאַטע פלעגט פונאַנדערלייגן די קופערנע צענערס, זעקסערס און פירערס, פלעג איך נישט אָפטרעטן פון טיש און אויס־קוקן אויף אַ פאַסיקע געלעגנהייט אַראָפּצולאָזן אין קעשענע די ניר טיקע מטבע. פרוי אָפּצוציען דעם טאַטנס אויפּמערקזאַמקייט פלעג איך אָנווענדן פאַרשידענע סטראַטעגישע קונץ־שטיק: איך פלעג אים פאַרלייגן העלפן אויסלייגן די מטבעות, צוזאַמענצוילן זיי, אָדער כאַפן מיט פלומרשטיקער התפעלות אַ שפּאַגל־נייעם זעקסער און ווייזן דעם טאַטן ווי שיינ עם פינקלט דער קופערנער גלאַנץ אויף זיין קאַרבירטן קאַנט, מיט אַ פיוון פלאַנטערן אים אין השבון און אויך אָנווענדן אַנדערע שמד־שטיק. ווי עם ווייזט אים האָט דער טאַטע גע־האַט זייער ווייניק צוטרוי צו מיינע טובות. ער פלעגט ביזן און מיט פאַרדאַכט נאָכקוקן יעדע באַוועגונג מיינע, און טאַמער בין איך געוואָרן שוין צופיל איבערגעגעבן אין מיין ברען אים צו העלפן, פלעגט ער מיך אָן צערעמאַניעס אַוועקטרייבן פון טיש.

געזען, אַז דער וועג פירט נישט צום געוואונטשטן ציל, האָב איך כמעט ווי פאַרלוירן יעדע האָפּנונג ווען נישט איז צו פילן דעם טעם פון אַ גאַנצער „כלעבענע“. איך פלעג אַרומגיין אַ בייער און דענער־ווירטער, פאַרטאָן אין זיך מיט מיינע פינצטערע זינדיקע פאַרלאַנגען, ביז אינמאָל האָט אַ בייער מלאַך מיר געוויזן דעם וועג צו זינד און איך בין געוואָרן אַ „גנב“.

געשלאָפן בין איך אין יענער צייט צוזאמען מיטן טאטן. איינ-
מאָל האָב איך אין שלאָף דערפילט עפעס אַ האַרטע זאָך אונטער
דער זייט, און וועלנדיק דאָס באַזייטיקן, האָב איך פּלוצלינג אָנגע-
טאַפט דעם טאטנס לעדערנע בייטעלע מיט די האַרטע, קופּערנע
מטבעות. איך האָב אויפגעציערט מיטן גאַנצן לייב.

דער טאַטע פּלעגט דאָס בייטעלע האַלטן טיף פאַרוקט אונטערן
קישן. וואַרשיינלעך האָט עס זיך צופּעליק אַרויסגערוקט און אַזוי-
אַרום איז עס אַריינגעפאַלן צו מיר אין האַנט. עס איז מיר באַפאַלן
אַ שרעק, דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבן אַזוי שטאַרק צו קלאַפן
אַז איך האָב געהערט יעדן קלאַפּ. איך האָב איינגעהאַלטן דעם אָטעם,
מורא האָבנדיק אַז דער אָטעם וועט אויפוועקן דעם טאטן און ער וועט
מיך כאַפן ביי דעם שרעקלעכן פאַרברעך. איך בין אַזוי לאַנג געלעגן,
נישט רירנדיק זיך פון אַרט. עס האָט מיך באַגאַסן אַ שווייס איבערן
גאַנצן לייב און אין מוח האָט מיר געפלאַמט. איצט איז מיר שווער
איבערצוגעבן אַלע מיינע דעמאָלטדיקע רעיונות, דעם קאַמף צווישן
יצר-הרעדיקן פאַרלאַנג אָנצוזעטיקן זיך מיט „כלעבענע“ און דער שטום
פון יצר-טוב צו בלייבן אָרנטלעך. דער סוף איז געווען, ווי דער סוף
אין אַ סך אַזעלכע פאַלן ביי אַרעמע קינדער — עס האָט געזיגט דער
יצר-הרע.

די שטראָף פאַר די זינד איז געקומען נאָך איידער איך בין
אויפגעשטאַנען פון בעט: גאַנץ פרי, ווען דער טאַטע האָט, דאוונענ-
דיק, גענומען ווייטער ציילן זיין „קאַפיטאַל“, האָב איך דערפילט אַז
עס וועט אויסברעכן אַ שמורם. דער טאַטע האָט נערוועז געציילט
עטלעכע מאָל, געקלונגען און געקלאַפט מיט די מטבעות אויפן טיש
און האָט, אַפנים, נישט געקאַנט פאַרשטיין וואָס דאָ איז פאַרנעקומען.
די מאַמע איז אַרומגעגאַנגען אַ צערייצטע און פאַרגעוואָרפן דעם
טאטן, אַז עס ווערט איר נישט גוט קוקנדיק ווי ער „קניבעט“ די
גראַשנס זיינע. דער טאַטע האָט גאָרנישט געענטפערט און געהאַלטן
אין איין ציילן און איבערציילן. די מאַמע איז אַרויס פון געדולד, צוגע-
לאָפן און מיט פעם אַראָפגעשאַרט די קופּערנע מטבעות פון טיש.
דער טאַטע איז געבליבן ווי געפּלעפט צוגעשמירט צום אַרט, אַזוי
גרויס איז געווען זיין איבעראַשונג.

דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן צווישן זיי אַ לאַנגע און אַ בייזע
קריגעריי. דער טאַטע האָט צוויידייטיק פאַרגעוואָרפן דער מאַמען,

אז זי באגנבעט אים. די מאמע וועלנדיק אים פארשאפן עגמת-נפש, האָט זיך גערייצט מיט אים און זיך גערימט, אז וואו ער זאָל נישט באהאַלטן זיין טייסטער וועט זי אים אַלץ געפינען און אים באַגנבענען, ווייל ער, דער טאַטע, האָט זי באַרױבט און באַגנבעט איר גליק. איך בין געלעגן שטיל. אין האַרצן האָט גענאַגט אַ געפיל פון בושע, געפייניקט אַ פאַרוואורף און אַ ווייטיק פון חרטה. עס האָט זיך אין מיר דערוועקט רחמנות צום טאַטן און אַ בזיון פאַר דער מאַמען וואָס צוליב מיר האָט זי געזאַגט אַ ליגן. ווי וועל איך איר קאַנען קוקן גלייך אין די אויגן?

עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז די מאַמע ווייסט פון מיין שרעק־לעכן סוד, אז דאָס נעמט זי אויף זיך די שולד פדי מיך צו פאַרטיידיקן. וועגן מודה זיין זיך האָב איך אויך נישט געטראַכט. איך האָב גע־טראַכט איבער מיין געפאַלנקייט, איבער דעם וואָס פאַראַ שלעכט קינד איך בין צו מיינע אַרעמע עלטערן, געטראַכט וועגן כוח פון יצר־הרע, וועגן די נעצן וואָס ער שפּרייט אויס און ווי שווער עס איז זיך פון זיי צו ראַטעווען.

ליגנדיק אזוי איינגעגראָבן אין קישן אין די שווערע, פיינלעכע געפילן און רעיונות, האָב איך צו זיך דערפילט גרויס מיטלייד, ווי צו אַן אומגליקלעכן. דאָס האַרץ איז געוואָרן איבערפולט מיט די אַלע סתירהדיקע איבערלעבונגען און איך האָב זיך צעוויינט. צוערשט — שטיל אין זיך. עס האָט געוויינט אין מיר מיין גאַנץ וועזן, מיינע אַלע אברים. קיין טרערן זענען נישט גערונען פון מיינע פאַרמאַכטע אויגן און קיין קלאַנג האָט נישט אַרויסגעגעבן מיין ספּאַזמירט קול. אָבער דאָס קינדערישע הערצל האָט לאַנג נישט אויסגעהאַלטן און איך האָב אַרויסגעפלאַצט מיט אַ היסטעריש כליפען. עס האָט אין מיר אַלץ געצופּט און געטרייסלט. דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבן פּלוצלינג איבערגעריסן זייער קריגערײ. זיי האָבן, אַפּנים, געמיינט אז דאָס האָט אויף מיר אזוי געוויקט זייער קריגן זיך. די מאַמע האָט מיט אַ געמאַכטן בייזער מיך אויסגעזידלט וואָס איך האָב זיך אזוי צע־רעוועט און אין שטוב איז געוואָרן שטיל.

שפעטער בין איך שעהן־לאַנג געווען פאַרנומען מיטן געדאַנק, ווי אזוי איך וועל דאָס ערשטע מאָל קויפן אַ „פּיראַזשע“: צי וועט דער הויכער ייד נישט פרעגן מיך וואו איך האָב גענומען דאָס געלט און וואָס וועל איך אים אויף דעם ענטפערן?

קוים דערווארט דעם פינ-השמשות. ווען קיינער האָט מיך נישט געקאָנט באַמערקן, האָב איך, היטנדיק זיך ווי אַ גנב, בשלום איינגע-קויפט מיין לאַנג-באַגערטן מאַכל — אַ „כלעבנע פּיראַזשנע“.

פון יענעם טאָג אָן בין איך אַריינגעפאַלן אין אַ נעץ פון צולאָך זענער תּאוּוה: איך האָב אָנגעהויבן גנבענען אין שטוב קאָפּיקעס און גראַשנס. אויפקלייבן אַלטע שטיקלעך אייזן און מעשוואַרג, שמאַ-טעס, בומלען און אויסטוישן זיי פּיים זעלבן הויכן יידן אויף פּיראַזש-נעס. אָבער אין שטוב איז דער פאַרמעגן פון אַזעלכע ווערטפּולע הפּצים געווען זייער נישט קיין גרויסער, און איך האָב נישט צו אָפט געהאַט די מעגלעכקייט צו באַפּרידיקן מיין גערייצטע תּאוּוה.

איינמאָל איז מיר איינגעפאַלן אַ חוצפּהדיקער פּלאַן — צוצוקר-מען פּיינאַכט צום טאַטנס בייטל, וואָס ליגט פּיי אים צוקאַפּנס אונטערן קישן.

איך בין לאַנג געלעגן און זיך געמאַכט ווי איך וואָלט שטאַרק געשלאָפּן. דערפּיי האָב איך זיך אָבער שאַרף צוגעהערט צום טאַטנס אַטעמען. ווען איך בין זיכער געוואָרן אַז דער טאַטע שלאָפט שוין, האָב איך מיט אויסערנעוויינלעכער פּאַרוזיכטיקייט גענומען אַרונטער-שטופּן די האַנט אונטערן קישן פּדי צו דערגרייכן דעם בייטל. דאָס האָט געדויערט זייער לאַנג און עס זענען מיך באַפאַלן שרעקלעכע אַנגסטן: פּיי יעדער באַוועגונג דעם טאַטנס איז מיר דאָס בלוט פאַר-גליווערט געוואָרן אין די אַדערן. איך פלעג בלייבן ליגן אַ לענגערע צייט נישט וואַגנדיק צו באַוועגן מיט דער האַנט אונטערן קישן. די האַנט פלעגט מיר ווערן פאַרחלשט. און דאָס האָט אַרויסגערופּן אַ טעמפּן ווייטיק אין די מוסקולן. אָבער דער פּיזישער ווייטיק איז געווען אַ קלייניקייט קעגן דער נערוועזער אָנגעשטרענגטקייט פון דערוואַר-טונג, אַז אַט-דאָס קאָן זיך דער טאַטע אויפכאַפּן.

מיט אַ סך יאָרן שפּעטער האָב איך געלייענט אַ ווערק פון איינעם אַן אַמעריקאַנער געוועזענעם גנב, וואו ער באַשרייבט ווי אַזוי און פּיי וועלכע אומשטענדן עס פלעגט אים אויסקומען אויסצופירן פאַרשי-דענע גנבישע אָפּעראַציעס. צווישן אַנדערע באַשרייבט ער אַ פּאַל, ווי אַזוי ער האָט באַגנבעט אַן אַלטן פּראָצענטניק וואָס פלעגט ביי-נאַכט האַלטן זיין פאַרמעגן אין אַ בייטל צוקאַפּנס אונטערן קישן. שעהן-לאַנג איז דער גנב געשטאַנען אויף די קני לעבן זיין קרבנס בעט און מילימעטער נאָך מילימעטער גערוקט די האַנט אונטערן

קישן. די באשרייבונג פון זיין איבערלעבונג ביים קלענסטן שאַרף, ביי דער קלענסטער באוועגונג פון אלטן, ביי יעדן טיפערן אָטעם-צוג זיינעם איז מיר געווען אזוי נאָענט און פארשטענדלעך, אז לייענענדיק דאָס האָב איך נאָכאמאָל איבערגעלעבט יענע פיינלעכע שעהן פון מיין אייגענער „גנבישער“ פארגאנגענהייט.

ווער ווייסט צו וואָס מיין טריפהנער האַלז וואָלט מיך דאָן דער-פירט ווען אין שטוב ביי אונז זאָל זיך נישט טרעפן אן אומגליק, וועלכן איך האָב באטראַכט ווי א שטראַף פון גאָט פאר מייע זינד.

ווי א סך אַרעמע פאַמיליעס, האָט די מוטער מייע, כמעט רעגל-מעסיק, אלע צוויי יאָר געבראַכט אויף דער וועלט א ניי באַשעפעניש — א מאָל א יונגל, אַמאָל א מיידל און נישט זעלטן — א מיידל מיט א יונגל אויף איינמאָל. די נייגעבוירענע קינדער האָט, אפנים, נישט געשמעקט די פערספעקטיוו אויסצושטעקן די צונג נאָך א פיר-ראָזשנע און זיי פלעגן זיך קליינערהייט פריצייטיק אָפּטראָגן פון דער וועלט. און אפשר האָט עס דער גוטער גאָט פון די אַרעמע אזוי געפירט און מיט א ביוון זיי צוגענומען פון דער וועלט קליינערהייט, כדי זיי זאָלן נישט דארפן ווערן קיין גנבים ביי זייערע אייגענע עלטערן, ווען זיי וועלן אונטערוואַקסן. דערצו האָט דער ליבער גאָט געהאַט אין זיין רשות פאַקן, מאַזלען, דיפּטעריטן, דעזינטעריע, מאַגן-קראַמפּן, לונגען-אַנצינדונגען און אַנדערע מיטלען, מיט וועלכע און דורך וועלכע ער פלעגט באַרימהאַרציק באַפרייען די אַרעמעלייט פון זייערע יונגע קינדערלעך און כאַטש אזוי-ארום פאַרגרינגערן זיי זייער שווער לעבן...

ווי די זאך זאָל נישט זיין, האָבן זיך ביי מייע עלטערן נישט איינגעהאַלטן די קינדער וואָס זענען געבוירן געוואָרן אין דער גרוי-סער שטאָט דווינסק, „וואו פרנסה איז דאָ פאַר אלעמען“.

חוץ די מפּילס, פאַרשטייט זיך, איז פון די פיל איינצל-געבורטן און צוויילינגס, וואָס מיין מאַמע האָט געהאַט אין דווינסק, געבליבן לעבן בלויז איין קינד — מיין יינגער שוועסטערל כאַסעלע. אין יענער צייט אָבער האָט נאָך געלעבט מיינס א צווייט שוועסטערל פון א יאָר פיר-פינף. דאָס איז געווען א זעלטן פיזיש געראַטן קינד, ווי עס גיט זיך אַמאָל איין ביי אַרעמע עלטערן. א קינד — בלוט און מילך. פרעמדע און אייגענע פלעגן זיך וואונדערן פונוואָנען האָט זיך דאָס אזוינס גענומען אין א שטוב פון הונגער און נויט. חוץ אירע פיזישע

מעלות, איז זי נאך געווען נייטיק, נישט פאר אירע יאָרן, גוט אַנט וויקלט און אַ זעלטן קלונע. אַט דאָס שוועסטערל — מאַריאַשעלע איז געווען איר נאָמען — איז געווען מיין ליבלינג, מיין גאָט, צו וועלכן איך האָב געקניט.

דאָס דאָזיקע שוועסטערל פלעגט פון אַלע שטוביקע אָפּגעהיט ווערן ווי אַן אוצר, ווי אַ באַלוינונג פון גאָט פאר דעם שווערן אָרעמען לעבן.

געוואוינט האָבן מיר דאָן אין אַ קליינער איינגעהויקערטער הילצערנער הייזקע מיט אַ דורכגעלעכערטן דאָך און געפלאַצטע ווענט. פלעגט אַרויספאלן דער קלענסטער רעגן, האָבן פאַרפעלט פליים אין שטוב אונטערצושטעלן אונטער די אַלע לעכער, פון וועלכע עס האָט אַריינגערונען. דאָס ביסל בעטגעוואַנט וואָס מיינע עלטערן האָבן געבראַכט פון קליינעם שטעטל איז געוואָרן דורכגעוויקט און מען פלעגט עס דאַרפן לאַנג טריקענען. בייטאָג פלעגט מען זיך נאָך ווי נישט איז אַן עצה געבן: מען האָט אַלץ צוזאַמענגעוואָרפן אין איין טרוֹ-קענעם ווינקל און אַזוי-אַרום שיצן זיך קעגן נעץ און קעלט. שלעכט פלעגט אָבער זיין ווען דער רעגן איז אויסגעפאלן ביינאַכט, אין רעכטן טיפן שלאָף: די קינדער האָבן זיך אויפגעכאַפט מיט אַ געוואַלד, די מאַמע האָט מיט אַ געוויין, הויך אויפן קול, באַקלאָגט איר ביטער מזל און געזוכט אין דער פינצטער די שוועבעלעך וואָס זענען אויף להכעיס ערגעץ פאַרפאלן געוואָרן גראַד דעמאָלט ווען מען דאַרף זיי אַזוי נייטיק האָבן. נאָך לאַנגע זוכעניש, ווען עס האָבן זיך שוין געפונען די שוועבעלעך און דאָס נאַפּט־לעמפל האָט שוין שוואַך באַלויכטן די פאַרוויינטע און פאַרשלאָפּענע פּנימער פון די שטוב ביסע, האָט זיך אָנגעהויבן אַ זוכעניש פון פאַרשידענע טעפּלעך, פענדלעך און צעבראַכענע טעלער וואָס פלעגן זיין פאַרשמעקט אין די ווינקלען אויף אַ פּאַל פון נויט. אָבער די גרעסטע זאַרג איז געווען וואו אַוועקצושטעלן דאָס לעמפל — דער איינציקער לייכט־פונקט אין דער פינצטערער, רעגנדיקער נאַכט. וואָרום נישט זעלטן פלעגט טרעפן אַז אַ פאַררעטערישער טראָפּן האָט אַרויפגעשפּריצט אויף דעם לעמפל און דאָס גלעזל האָט געפלאַצט. אין שטוב איז געוואָרן מאַדנע פינצטער און טרויעריק. מיר פלעגן זיך צונויפטוליען איינער צום צווייטן און מיט פחד זיך צוהערן צו דעם מאַנאַטאַנעם קלאַנג פון די פאַלנדיקע טראָפּנס אין די אייזערנע, הילצערנע, און ליימענע פליים. יעדע פלי פלעגט אַרויסגעבן אַ באַזונדערן קלאַנג: איינע — הילכיק

און גיך, די צווייטע — זעלטענער און דומפיק, ווי אין א טיפן ברונעם. לויט קלאנג פלעגן די עלטערן דערקאנען וועלכע בלי עם איז שוין פול מיט רעגן-וואסער און ווען מען דארף דאס ארויסגיסן. אָפּט אָבער האָבן די קלאַנגען אָפּגענאַרט און דאָס וואַסער איז אַריבער-געגאַנגען די ברענעס און אונטערגעשווענקט דאָס בעטגעוואַנט, אויף וועלכן מיר פלעגן זיצן צוזאַמענגעטויליט.

ווינטער-צייט פלעגן מיר זיין געזיכערט פון דער נעי. אָבער דערפאַר האָט אין שטוב אַרומגעיאָגט אַ מוראדיקע קעלט וואָס האָט פאַרגליווערט די גלידער. די מאַמע פלעגט אונז, קינדער, אַרומפּעלצן מיט אַלץ וואָס זי האָט נאָר געפונען. דאָס פלעגט אָבער זייער ווייניק העלפן און די הענטלעך זענען ביי אונז שטענדיק געווען רויט און געשוואַלן פון קעלט.

אינמאָל איז אויסגעפאַלן אַן אויסערגעוויינלעך שטאַרקער פּראָסט מיט אַ זאווערונגע. די האַלב-איינגעפאַלענע חורבה וואו מיר האָבן געוואוינט האָט געציטערט און געקנאַקט. דער ווינט האָט גע-וואָיעט אין קוימען, געקלאַפּט מיט די לאָדן אין דרויסן און געריסן די טיר. פּלוצלינג האָט דער ווינט אַ טרייסל געטאַן די טיר מיט אַ געוואַלדיקער קראַפט, אויפגעפנט און זי גלייך צוריק צוגעקלאַפּט. די אַלטע פאַרזשאַווערטע זאוויאסעס האָבן נישט אויסגעהאַלטן און זיך איבערגעבראַכן; די טיר איז ווי אָפּגעשפרונגען הינטערוויללעכץ און מיט אַ הייזעריקן קרעכץ אַנידערגעפאַלן אויף דער ליימענער פּאָדלאַגע פון פינצטערן פאַרהויו. אין שטוב האָט זיך אַריינגעריסן אַ ווינט מיט אַ שניי און אַלץ באַדעקט מיט אַ פּראָסטיקער פאַרע. די מאַמע האָט פּרובירט די טיר אויפהויבן, אָבער די שווערע מאַסע פון דער געשאַלעוועטער, אַלטמאָדישער טיר איז געווען נישט פאַר אירע פּוחות. מענטשן זענען אַריינגעקומען און געוואָלט די טיר צוריק אויפהענגען, אָבער זיי האָבן גאָרנישט געקאַנט מאַכן, ווייל די זאַ-ויעסעס זענען געווען איבערגעבראַכן. דער פּראָסט האָט אָן רחמנות געשטאַכן די פינגער. פּרי אונז צו שיצן אַביסל פון שניי און פון ווינט, האָט די מאַמע די עפענונג פון דער טיר פאַרהאַנגען מיט אַ ראָגל זשע (אַ פּלאַכטע געפלאַכטן פון ליפּנער הויט-קאַרע). אזוי זענען מיר אין דעם איינציקן צימער פון דער וואוינונג געבליבן מיט אַן אָפּענער טיר ביז אַוונט. קורץ נאָך דעם האָט זיך מאַריאַשעלע אַוועק-געליגט קראַנס אויף אַ לונגען-אַנצינדונג.

אין עטלעכע טעג ארום איז דער ליבלינג פון שטוב — מיין ליבע, קליינע שוועסטערל געשטארבן. אלע האָבן גערעדט, אז דאָס האָט איר יענער טאָג דערהרגעט. איך בין געווען דערשיטערט נישט נאָר צוליב דעם אָנווער, נאָר אויך דערפאַר וואָס איך איינער, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, בין געווען דער אמתער שולדיקער אין איר טויט. דאָס האָט נאָט מיך געשטראַפט פאַר מיינע זינד וואָס איך בין באַגאַנן גען לנבי מיינע עלטערן מיט מיין גנבענען ביי זיי אויף נאַשערייען.

אין שטוב ביי מיר איז מען זייער אָפט געזעסן שבעה. אָבער קיינמאָל נישט פאַר דעם, נישט נאָך דעם האָבן די קאַפּיטלעך תהלים וואָס דער טאַטע פלעגט דעמאָלט זאָגן, נישט געקלונגען אזוי טרויעריק ווי דאָס מאָל. אויך דאָס געוויין ביים אַרויסטראָגן דעם מת פון שטוב איז דאָס מאָל געווען האַרצרייסנדיקער ווי ביים טויט פון אַנדערע קינדער. דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבן מיט די אייגענע הענט אָפּגעגעבן דעם מת דעם קברן. דער טאַטע האָט פרום געזאָגט דעם פסוק „ד' נתן — ד' לקח“ (נאָט האָט געגעבן און נאָט האָט צוגע- נומען). און בעת די מאַמע האָט מיט אַ שרעקלעכן יאָמער אויסגע- שרינגן: „רבונר־של־עולם! מיט מיינע אייגענע הענט גיב איך דיר אָפּ דיין קרבן — פאַרהיט מיר מיינע איבעריקע שעפעלעך“, — האָט דער טאַטע איר געזאָגט, אז מען טאָר נישט וויינען און נישט זינדיקן פאַר נאָט, — „זיינע וועגן זענען אַלעמאָל גערעכטע און מיר, מענטשן, טאָרן זיך נישט אַריינמישן“...

דער טויט פון מיין געליבט שוועסטערל, אלס שטראַף פון נאָט פאַר מיינע זינד, האָט מיר אַ געוויסע צייט געגעבן פּוּח בייצושטיין דעם יצירה־רע, און איך האָב אויפּגעהערט צו גנבענען ביי די עלטערן קליינגעלט.

„וואָס די ערד דעקט צו, אָן דעם פאַרגעסט דער מענטש“ — זאָגט אַ פּאָלקס־וואָרט, און אויך דער גרויסער ווייטיק פון מיין שוועסטערס טויט איז מיט דער צייט שוואַכער געוואָרן. עס זענען אונטערגעקומען פרישע צרות מיט זייערע פרישע ווייטיקן, פרישע זאָרגן און פּלאַגן וואָס האַלטן דעם אַרעמאָן שמענדיק אין קלעם און מיט דער צייט זענען די אַלטע צרות אינגאַנצן פאַרגעסן געוואָרן. אויך איך בין געקומען צו זיך. איך האָב אָנגעהויבן נאָכטראַכטן און אויסגעפינען באַווייזן, אז אייגנטלעך האָט דאָך מיין ליב שוועסטערל געקאָנט שטאַרבן צוליב אַ צווייטנס זינד, וואָס איז אפשר

געווען גרעסער ווי מיינע, ווייל מיין זינד איז דאך גארנישט אזוי גרויס, אז גאט זאל מיך און מיינע עלטערן דארפן אזוי הארב שטראפן — איך האב דאך געננבעט ביי אייגענע. טראכטנדיק אזוי, האב איך, פארשטייט זיך, אויסגעפונען ביי די איבעריקע פון אונזער פאמיליע א סך גרויסע עבירות, פאר וועלכע עס קומט א גרויסע שטראף; ווייטער איז פאר מיר נישט געווען קלאר פארוואס האט גאט מיך אליין נישט געשטראפט? וואס איז געווען שולדיק מיין קליין שוועסטער? מיט איין ווארט, איך האב גענומען אויסגעפינען פארשידענע אויס- רידן ווייטער אָנצוהייבן שלעפן ביי מיינע עלטערן גראַשנס און קאָפיקעס און צונויפזאַמלען אלע פאַר טעג אויף א „כלעבנע“.

אַבער דאָ האָט פאַסירט מיט מיר אַ פאַל וואָס האָט מיר שוין „קלאָר“ באַוווּזן, אז גאָט, וועלכער ווייסט אלץ וואָס עס טוט זיך ביי מענטשן אין האַרצן האָט געוואוסט פון מיינע זינדיקע געדאַנקען און אז ער ווייזט מיר אַ סימן:

די עלטערן פלעגן זייער אָפט בייטן די דירות, ווייל אלע מאָל איז אין דער דירה געווען אזא שווערער חסרון צוליב וועלכן מען האָט דאָרט בשום אופן ווייטער וואוינען נישט געקאָנט. אָבער אין דער נייער דירה פלעגן זיך צו מערסטן אַרויסווייזן צוויי אַנדערע חסרונות וואָס יעדע פון זיי איז געווען ערגער ווי דער, וואָס איז געווען אין דער אַלטער דירה. דערפאַר זענען אין איין הינזיכט אלע דירות געווען גלייך — כמעט אלע זענען זיי געווען אָנגעפיקעוועט מיט מיז. די דאָזיקע שונאים פון אַרעמע מענטשן פלעגן צעהאַקן די פאַר שטיקלעך וועש וואָס האָט זיך געפונען אין שטוב, אויסגריזשען די ווייכע טיילן פון ברויט, אויב עס איז געבליבן פון טאָג; גאַנצע נעכט נישט לאָזן שלאָפן און אויף אונז, קינדער, פלעגן זיי אין די ווינטערדיקע פאַר- נאַכטן אַרויפּוואַרפן אַן אימה.

אין פלוג, דאָכט זיך, האָבן די מיז געדאַרפט איינשטיין אין די רייכע הייזער. דאָרט וואָלט דאָך זיי געווען בעסער: זיי וואָלטן דאָך דאָרט געהאַט אַרדאָסגוטס. אָבער די מיז האַלטן פון זעלבניקן פלל ווי די רייכע: אויב לעבן אויף יענעמם חשבון, דאַרף דאָס זיין אויפן חשבון פון די אַרעמע. אָדער אפשר איז אויך אין דעם געווען גאָטס האַנט — אַרעמע זאָלן אָפּקומען אויף דער וועלט? ...

ווי די זאך זאל נישט זיין, די מיז פלעגן אונז דערגיין די יארן. באַזונדערס זענען זיי געווען אין אַ גרויסער צאָל אין דער אַלטער

חורבה, אין וועלכער מיר האָבן צו דער צייט געוואוינט. עס פלעגט טרעפן אז אפילו אינמיטן טאָג האָבן זיי זיך פלוצלינג סטאַדעווייז געלאָזט לויפן איבער דער פּאַדלאָגע מיט אַ קוויטשעריי, פון וועלכע עס איז אַ שוידער אַדורך דורך די גלידער. זיי זענען געווען געוואָלדיק גרויסע און עקלדיקע. עס האָט נישט געהאַלפן נישט קיין קאַץ און נישט קיין סם וואָס די מאַמע פלעגט פאַר זיי איינקעמטן אין ווייכן ברויט. אַ פאַר טעג איז געווען שטילער און דערנאָך פלעגן זיי זיך ווייטער ווייזן.

איינמאָל ביינאַכט חלומט זיך מיר אז עמיצער דריקט מיר דעם קאַפּ מיט אַ שווערער משא. איך וויל זיך ווערן, און איך קאַן נישט. מיט אַמאָל האָב איך דערפילט אַ ברענענדיקן ווייטיק אין קאַפּ און איך האָב מיך אויפגעכאַפט מיט אַ שרעקלעכן געשריי. אין שטוב איז געוואָרן אַ בהלה; מען האָט אָנגעצונדן אַ שוועבעלע און מען האָט דערזען אז אויפן קאַפּ איז ביי מיר אין איין אָרט געווען אָפגעריסן די הויט און פון דער וואונד האָט זיך געגאַסן בלוט.

די שטוביקע האָבן געזאָגט אז דאָס האָט מיך אַ מויז צעביסן, קריכנדיק אויפן אויוון, לעבן וועלכן איך בין געשלאָפן; אָבער איך האָב אין דער מויז איינגעזען אַ שליח פון גאָט, וואָס האָט דאָס מאָל שוין מיך פערזענלעך באַשטראָפּט פאַר מיינע זינד. פון דעם מאַמענט אָן האָב איך שוין אויף שטענדיק אויפגעהערט צו ננבענען אין שטוב קליינגעלט, מורא האָבנדיק פאַר ווייטערדיקער שטראָף פון גאָט.

דאַרף מען פרעגן ביי גאָט נאָך וואָס ער האָט באַשאַפן מייז און זיי באַזעצט דווקא אין אַרעמע דירות? ...

איך ווער רעליגיעז

אָט דער פּאַל וואָס אַ מויו האָט מיך צעביסן אין שלאָף, האָט שטאַרק געווירקט אויף מיין פּסיכיק — איך בין אַריינגעפאַלן אין אַ רעליגיעזן פּחד.

געווען איז ביי אונז אַ שטוב נישט זייער קיין רעליגיעזע, הגם דער טאַטע מיינער איז געווען אַ גרויסער לערנער. מען פלעגט ביי אונז אין הויז אויספירן אַלע יידישע דינים, אָפּהיטן טראַדיציעס, אָבער אַליץ אָן אַ ברען — נישט געווען, ווי מיין מאַמע פלעגט זאָגן, קיין וצדקתך... דער טאַטע איז אַפילו געווען אַ בעל־קורא, פלעגט אַלע שבת דאוונען פאַרן עמוד שחרית, געווען אַפילו אַ געוויסע צייט אַ מגיד, אָבער טיילווייז צוליב פּרנסה אָדער אויס „ספּאַרט“. די מאַמע איז געגאנגען מיט די „אייגענע האָר“. די קינדער, ווען זיי זענען אונטער־געוואַקסן, האָט מען כּמעט אין קיין זאַך נישט געשטערט און ווען איך האָב מיר אָנגעהויבן ראַוירן די באַרד איז אין שטוב נישט געווען קיין גרויסע טראַגעדיע. די מאַמע האָט נאָר געזאָגט, אַז עס קערט איר צום ברעכן קוקנדיק אויף מיין מאַרדע וואָס זעט אויס ווי אַ גע־סמאַליעטער חזיר... (איך בין זיכער אַז זי האָט אין איר לעבן קיין געסמאַליעטן חזיר נישט געזען).

דערפאַר איז מיין רעליגיעזער פּסיכאָז געווען נישט קיין אינער־לעכער נשמה־איבערברוך, נישט קיין טיפע מיסטישע איבערלעבונג. איך פלעג ווייטער זינדקן מיט קינדערישע זינד, אָבער אין יעדן קלאַפּ וואָס איך האָב צופעליק זיך געגעבן, אין יעדן פאַרשפּילטן זעלנערישן קנעפל מיט אַן אָדלער, איז יעדער פאַרלוירענער שפּילצייג, אין רוישן פון ווינט, אין דונערן און בליצן — האָב איך איינגעזען אַ שטראָף פון גאָט. איך בין געוואָרן שרעקעוודיק און, ווי מען וואָלט דאָס היינט געזאָגט — גערוועזן.

באַזונדערס שווער געווירקט אויף מיין פאַנטאַזיע האָבן די שרעקלעכע מעשיות וואָס איך פלעג זיך אָנהערן פון אַנדערע יינגלעך אַלע פאַרנאַכט אין איטשע פּריילערס בית־המדרש, אין שכנות פון

וועלכן מיר האָבן דעמאָלט געוואוינט. דאָס זענען געווען מעשיות פון גהינזם, וואו מען הענגט פאר די צינגער, וואו מען פייניקט מיט שרעקלעכע עינזייים פארן קלענסטן טאטא וואָס מען באַגייט אויף דער וועלט. שוידערלעך זענען געווען די מעשיות פון פּה-הקלע, פון אַרומד בלאַנקען נאָכן טויט צווישן הימל און ערד און זוכן טיילן פון גוף וואָס זענען ערגעץ פאַרלוירן געגאַנגען; מעשיות פון מכשפות, פיפערנאָטערס, עקדישן און שלאַנגען.

פון די מעשיות האָב איך אַרויסגעדערונגען אז אייננטלעך קאָן דער מענטש גאַרנישט וויסן ווען ער באַגייט אַ טאטא לנבי גאָט און פאַרוואָס גאָט וועט נאָכן טויט שטראַפּן. איך פלעג דעריבער אַרומד גיין אין איין ציטערן און טראַכטן, ווי אזוי זאָל איך זיך אויפפירן פרי נישט צו דערצאָרענען דעם רבונר-של-עולם און זיך אויסהיטן פון שרעקלעכן גהינזם. דער דאָזיקער צושטאַנד פלעגט האַלטן געשפּאַנט מיין געמיט און דריקן מיך מיט זיין לאַסט, ווי אַ קאַשמאַר.

אין יענע מעשיות פלעגן זיך געפינען אויך אזוינע וואָס האָבן אָנגעפילט מיין קינדעריש האַרץ מיט ליבע און רחמנות צו די געד-פייניקטע רשעים אין גהינזם — דאָס זענען געווען די שבת-פאַר-נאַכטן, ווען יינגלעך פלעגן מיט גרויס געפיל און מיט אַ סך פּרטים מאַלן די שרעקלעכע ליידין פון די רשעים, ווען זיי דערהערן שבת פאַרנאַכט דאָס געשריי פון שוואַרצן מלאך מיט די פייערדיקע ריטער: „קערט אייך אום, רשעים, צוריק אין גהינזם אַריין!“

מיר פלעגן זיך צוזאַמענקלייבן ערגעץ אין אַ ווייטן ווינקל, זיצן צוגעדריקט איינער צום צווייטן און מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם זיך איינהערן אין שטיילן, סודותדיקן פאַרצייילן. מיר פלעגן דעמאָלט זיין ווייט פון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט: נישט געהערט דאָס תהילים-זאָגן פון די דערוואַקסענע, נישט געזען איינער דעם צווייטן. אין האַרצן האָט גענאָגט אַ טיפער, אָנגענעמער טרויער און אַ רחמנות צו די רשעים אויף יענער וועלט האָט געקלעמט די פרוסט.

אזוי פלעגן מיר זיצן און איינזאַפן אין זיך פאַרשידנאַרטיקע געפילן, ביז דער טרויעריק-סקאַרבאָווער ניגון פון שבת-פאַרנאַכט-טיקן „והוא רחום“ האָט אונז אויפגעוועקט פון די אָנגענעם-שרע-קעוודיקע פאַנטאַזיעס און מיר זענען פון אימה זיך צעלאָפּן ווי אונד-טערגעשאַסענע פייגל.

מעריב פלעג איך דאן דאוונען מיט גרויס געפיל און מיט אן איבערפולט הארץ. עס האָט זיך מיר זייער געוואָלט וויינען; אָבער וויפיל איך פלעג מיך נישט מיען, האָב איך דאָך קיין טרערן ביי זיך נישט געקאָנט אַרויסרופן. דאָס פלעגט מיך זייער פאַרדריסן און אַרויפפירן אויפן געדאַנק, אַז ביי מיר מוז זיין זייער אַ זינדקע נשמה.

דאָס נישט קאָנען וויינען דווקא דעמאָלט, ווען עס האָט זיך מיר געוואָלט, פלעגט מיר פאַרשאַפן גרויס עגמת־נפש און בויון אויך ביי אַנדערע אומשטענדן: בעת ביי אונז איז געשטאַרבן אַ קינד פלעג איך בשום אופן נישט קאָנען ביי זיך אַרויסרופן קיין טרערן. אַלע האָבן געקוקט אויף מיין טרוקן געזיכט און מיר געמאַכט שטומע פאַרוואָרפן פאַר מיין „שטיינערנע האַרץ“. דאָסגלייכן פלעג איך נישט קאָנען וויינען ביי די יום־כיפורדיקע תפילות, בעת אַ סך דערוואַקסענע יידן מיט בערד־האַבן געוויינט ווי קליינע קינדער. איך פלעג מיט געוואָלט דריקן די אויגן, אַרויסרופן טרויעריקע דערינערונגען, אָבער קיין טרערן האָבן זיך אַלץ נישט געוויזן.

נאָר בעת עס פלעגט קומען צו דער שרעקלעכער דערציילונג פון — „עשרה הרוגי מלכות“, בעת דער טאַטע פלעגט מיר פאַר־טייטשן און אויפקלערן, ווי אזוי מען האָט זיי געברענט מיט געגליטע אייזנס און פרי די יסורים זאָלן וואָס לענגער דויערן האָט מען זיי געלייגט נאָסע וואָל אויפן האַרצן זיי זאָלן אזוי גיך נישט שטאַרבן, דעמאָלט פלעג איך ספּאַזמירן פון געוויין און טיפן ווייטיק.

אויך אין מיין ווייטערדיקן לעבן — ביי שווערע און טרויעריקע איבערלעבונגען פאַסירט אָפּט, אַז עס טריקענען מיר אויס די טרערן; דאַקעגן אַן אומבאַדייטנדיק וואָרט וועגן אַן אַלטער טרויעריקער איד־בערלעבונג, אַ טרויעריקער מוזיקאַלישער ניגון, אַ ליריש ליד איז אַמאָל מסוגל אַרויסצורופן ביי מיר אַ קוואַל פון באַהאַלטענע טרערן וואָס איך קאָן בשום אופן נישט איינהאַלטן.

אין שטוב הייבט מען אן לייענען ראָמאַנען

חוז די שטענדיקע פארדינסטן האָט מיין טאטע געהאַט א סך סעזאָן־פרנסות — פרנסות, וואָס זענען געווען פאַרבונדן מיט די יידישע יום־טובים. ערב פסח האָט ער געהאַנדלט מיט הגדות, אין חודש אלול — מיט מחזורים, מיט תחינות און אַנדערע מיני רעלי־ניעזע, „סחרות“ ביי יידן. ווערנדיק אזוי־ארום א שטיקל פאַכמאַן אין „ליטעראַטור“, האָט ער אין א געוויסן ווינטער אָנגעהויבן האַנדלען מיט וועלטלעכע ביכלעך. דאָס זענען געווען די אַמאָליקע „העכסט אינטערעסאַנטע“ און „שפּאַנענדע“ ראָמאַנען וואָס די דעמאָלט־דיקע פאַרלענער פלעגן אַרויסגעבן בויגנווייז — אויף אַלע שבת א דרוק־בויגן. די דאָזיקע דינע העפטלעך, אַן פאַדערבלעמלעך, פלעגט דער טאטע אויך אויסלייען אויף „פּראָקאַט“ — צוויי קאָפּיקעס פאַר אַ שבת און איין קאָפּיקע פאַר אַ וואַכערדיקן טאָג, — דער טאטע איז געוואָרן אַ פאַקטערענער.

מיט דער צייט איז ער אַליין געוואָרן אַ הייסער לייענער פון די ראָמאַנען און צווישן אים מיט דער מאַמען פלעגן גאַנץ אָפט פאַר־קומען קריגערייען צוליב דער דאָזיקער „תּאוּוה“ זיינער.

לייענען האָט ער צייט געהאַט נאָר אין אָונט, ווען אַלע זענען שוין געלעגן אין די בעטן. די מאַמע פלעגט אָבער זשאַלעווען דעם קעראַסין (נאַפט) און אויפהויבן קולות, אַז ער וועט איר אומגליקלעך מאַכן — „אַלע נאַכט אַ לעמפל קעראַסין אויסברענען, דאַרף מען דאָך האָבן ראָטשלידס פאַרמעגן“. און נישט זעלטן איז זי אַראָפּ־געשפרונגען פון בעט און מיט פעס פאַרלאָשן דאָס לעמפל. דער טאטע האָט אָבער געוויס געהאַלטן ביים סאַמע אינטערעסאַנטן, פלעגט ער ווידער אָנצינדן דאָס לעמפל און מיט אַ פאַרכאַפטן אָטעם ווידער שלינגען מיט די קורצזיכטיקע אויגן אַ שורה נאָך אַ שורה, ביז די מאַמע איז אַרויס פון געדולד, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קריגעריי. דערפאַר פלעגט ער אָבער זיך אָפּנעמען די ווינטערדיקע פּרייטיק־צונאַכטן: די נעכט זענען לאַנגע; די שטוביקע זענען מיר און לינג

זיך פרי שלאָפן; פארלעשן דאָס קעראַסין-לעמפל קען די מאַמע נישט, צוליב שבת, און דער טאַטע פלעגט אַוועקזיצן, איינגעגראָבן מיט דער נאָז אין ביכל, ביז טיף אין דער נאַכט.

געלייענט האָט ער גיך און בלויז מיט די אויגן. דאָס ביכל האָט ער געהאַלטן נאָענט צוגערוקט צום געזיכט און געפירט מיט דער נאָז איבער די שורות, ווי מיט אַ טייטל, הין און צוריק אזוי געשווינד, אַז ווען מען האָט אויף אים אַ לענגערע צייט געקוקט פלעגט אָנהייבן שווינדלען פאַר די אויגן.

ווי אזוי דאָס איז געוואָרן, געדענק איך נישט, אָבער עס האָט זיך געמאַכט אזוי אַז דער טאַטע האָט אָנגעהויבן פאַרלייענען אויפן קול — פאַר אַלעמען. דאָס פאַרלייענען פלעגט פאַרקומען איבערהויפט פרייטיק נאָך דער וועטשערע.

אין שטוב הערשט אַן אָנגענעמע, פרייטיק-צונאַכטיקע וואַרימ-קייט. דאָס נאַפּט-לעמפל הענגט אויפן וואַנט און באַלייכט מיט אַ מאַטן, געל-רויטן שיין דאָס ווייסע שבתדיקע טישטוך אויפן טיש. אויפן נידעריקן, געקאַלכטן, הילצערנעם סופיט ציטערט און פינטלט דער רונדער אָפּגלאַנץ פון לאַמפּן-גלעזל, פון וועלכן עס צעשפרייט זיך שוואַכע, ברודיקע שטראַלן. שוואַרצע שאַטנס ציען זיך אויף דער זאַמב-פאַשטענער פּאָדלאָגע און ווערן פאַרשוואַונדן אין די שטוביקע ווינקלען וואָס ליגן איינגעהילט אין רויטלעכער טונקלקייט.

מיר ליגן אין די בעטן און הערן זיך גלייכצייטיק צו צום זשומען פונם לאַמפּן-קנויט און צום טאַטנס פאַרלייענען. קיינער טוט זיך נישט קיין ריר. מיט איינגעהאַלטענעם אַטעם הערט מען די אויסטער-לישע געשיכטע, וואָס ווערט דערציילט אויף אַ וואַונדערלעכן אופן מיט אַזאַ איידעלער שפּראַך. דאָס האַרץ איז אָנגעפילט מיט ציטער און שרעק פאַר דער שיינער און גוטער העלדין און מיט ברענענדיקן האַס צום רשע — צום פאַרפירער.

פלוצלינג טוט דאָס פייער אַ שפרונג מיט אַ קנאַק און פאַלט גלייך צוריק אַראָפּ. דער טאַטע טוט מיט שרעק אַ קוק אויפן לעמפל און הייבט אָן פאַרלייענען שנעלער, פאַרשלינגענדיק האַלבע ווערטער. אין די בעטן ווערט אַ שטיג גערודער, די שאַטנס אויף דער פּאָדלאָגע ווערן שוואַכער און דער קיילעכדיקער פלעק אויפן הילצערנעם סופיט — אַלץ טונקעלער און טונקעלער, ביז ער פאַרלעשט זיך מיט אַ שוואַכן

און ווייכן קלאנג. אין שטוב ווערט מאָדנע שטיף און אימהדיק. עס פאלן דעם טאָטנס שווערע שטיוויל אויף דער פּאָרלאָגע און ווען עס דאַכט זיך, אז אַלע זענען שוין פאַרזונקען אין שלאָפן, הערט זיך אין מיטן דערינען אַן אויסגעשריי :

— „א כאַלעריע זאָל אים כאַפן — דעם רוצח“.

אַבער נישט אַלעמאָל פלעגט זיך ענדיקן דאָס פּאַרליינען אויף אזא אידילישן אופן. מאַנכעסמאָל, ווען דער שרייבער דערציילט וועגן די צרות און ליידן וואָס די גוטע ראָזע שטייט אויס פון איר שטיף-מוטער — דער מכשפה; אָדער ווען עס קומט די שילדערונג פון די שרעקלעכע איבערלעבונגען פון אידלען מאַסק, צי פון שיינעם אַלבערט, ווערט דעמאָלט אונזער קעלער-שטוב אָנגעפילט מיט טיפן רחמנות צו די העלדן און העלדינס פון ראָמאַן. אין דער אָנגע-שטרענגטער שטיקקייט, וואו עס הערט זיך בלויז דעם טאָטנס קול, רייסט זיך אומבאַמערקט אַרײַן אַן איינגעהאַלטן, שטיף כליפּען: דאָס האַלט זיך איין פון וויינען מיין פילבאַרע, גוט האַרציקע שוועקסטער האַרץ; איר צוהילף קומט אַ שטאַרק שנייצן פון אַ צווייט וויינקל.

מיטן שטייגן פון די ליידן ביי די העלדן ווערט דאָס כליפּען אָפטער און העכער. דער שרייבער, וואָס האָט גאָר קיין האַרץ נישט, מאַכט אָבער די פאַרבן אַלץ שוואַרצער און געדיכטער און די ליידן פון די פאַרליבטע העלדן און העלדינס — אַלץ שוידערלעכער און שמערצלעכער. אויך איך פיל ווי די אויגן ווערן מיר נאָס און דאָס האַרץ ווערט מיר פאַרלאָפן מיט אַ מאָדנעם געפיל פון רחמנות און בעס... איך האַלט מיך איין מיט די לעצטע פּוּחות נישט צו וויינען. דעם טאָטנס קול הייבט אויך אָן צו ציטערן; שטילע טרערן פאַר-געפּלען אים פון צייט צו צייט די אויגן און שטערן אים פאַרצור-ליענען. דאָ ברעכט אים אַן אַלגעמיינער יאָמער — אַ געוויין אויפן קול. מען ספּאַזמירט אין די בעטן, ווער אַרונטעררוקנדיק דעם קאַפּ אונטערן צודעק און ווער אָפן, אָן בושה.

די מאַמע וואָס האַלט זיך נאָך שטאַרק נעמט שרייען אויפן טאָטן ער זאָל אויפהערן לייענען, ווייל די קינדער וועלן קראַנק ווערן פון וויינען; אָבער אויך איר קול רייסט זיך איבער און זי פאַר-אייניקט זיך צום אַלגעמיינעם כאָר פון געוויין, שווערנדיק זיך, אז מאָרגן וועט זי פאַרברענען אַלע ביכלעך — „און אַ סוף זאָל נעמען מיט די צרות“.

נאָכדעם ווי מען האָט זיך שוין געשמאַק אויסגעוויינט ווערט גרינגער אויפן האַרצן. מען ווישט גוט אויס די טרערן און דער טאַטע פאַרענדיקט דאָס פאַרלייענען ביי א שטילקייט, וואָס ווערט שוין פון קיינעם נישט איבערגעריסן.

אַבער דאָס אַלץ איז געווען גאַרנישט לגבי דעם וואָס עס האָט זיך געטאָן ביי אונז אין שטוב בעת דער טאַטע האָט פאַרנעלייענט „אבן נגה“, און איבערהויפט ביים פאַרלייענען „יאָסעלע“ פון דינעזאָן. אין פאַרלויף פון אַ פאַר וואָכן איז אונזער קעלער־שטוב יעדע נאַכט ממש פאַרפלייצט געוואָרן פון טרערן. עס האָבן געוויינט אַלע: דער טאַטע, די מאַמע, די דערוואַקסענע, און קוקנדיק אויף די דערוואַקסענע, אַפילו די קלענערע קינדער.

מעגלעך, אַז איך בין מיך טועה, אָבער מיר דאַכט, אַז נאָך דעם האָט מען שוין די איבעריקע ראַמאַנען נישט געהערט מיט אַזאַ פאַר־כאַפטן אַטעם, ווי דאָס איז געווען פאַר „יאָסעלען“.

מיט דער צייט האָט דאָס פאַרלייענען פאַרלוירן זיין רייז: די עלטערע קינדער האָבן ביסלעכווייז אַליין אָנגעהויבן לייענען און דער טאַטע האָט ווייטער אָנגעהויבן צו לייענען פאַר זיך — בלויז מיט די אויגן.

אַנב, איז צו דער צייט פאַרגעקומען אַן איבערברוך אין מין פערזענלעכן לעבן און וואַרשיינלעך האָבן אַנדערע שטאַרקערע געשע־ענישן פאַרשלאַנגען די לעצטע איינדרוקן פון יענע נויטיק־זיסע, וואונדערבאַרע אַוונטן.

מען גיט מיך אָפּ צו אַ בעקער

אז איך בין אלט געוואָרן א יאָר צוועלף, האָט די מאַמע מיינע אָנגעהויבן קלאַנגן זיך, אז זי קאָן פאַר מיר „זיך נישט אָננעמען קיין ברויט“.

— וויפיל מען גיט אים — איז אים אַלץ ווייניק, דעם פרעסער ; כאָטש רייס אַרויס דעם ביסן פון די קלענערע קינדער און שטופ דאָס אַלץ אַריין אין טריפהנעם מויל פונם „האַליטיינע“.

מען האָט מיך אָפגענומען פון תלמוד-תורה און אָפגעגעבן צו אַ בעקער.

פאַרוואָס עפעס אַ בעקער ? — איז שווער צו זאָגן. מיטן זעלבן דערפאַלג האָב איך געקאָנט ווערן אַ זייגער-מאַכער, אַ פאַרבער, אַ גאַרבער, אַ סטאַליער (וואָס איך בין שפעטער טאַקע געוואָרן), אָדער עפעס אַנדערש. וואַרשיינלעך האָבן מיינע עלטערן גערעכנט, אז נאָר אַ בעקער וועט זיין אימשטאַנד אָנצוקאַרמענען אזא „ברויט-פרעסער“ ווי איך בין געווען. אין דער בעקעריי האָט מען אָבער נישט געבאַקן קיין ברויט. נאָר פוטער-געבעק און ווייסע פאַרעווע בולקעס פאַר קינפעטאַרינס און קראַנקע. די בעקעריי איז געווען אין שטאַט באַקאַנט אונטערן נאָמען : „דער וויטעבסקערס בעקעריי“. איז עמיר צער אַרויס פון דער בעקעריי מיט אַ בולקע אונטערן אָרעם, האָט מען שוין געוואוסט, אז דאָס טראַגט מען פאַר אַ קראַנקן.

אין דער בעקעריי האָבן צו יענער צייט געאַרבעט סך הכל דריי אַרבעטער. זיי האָבן געוואוינט טאַקע אין דער בעקעריי גופא און געשלאָפן אויפן ברייטן אויוון וואָס האָט פאַרנומען אַ האַלבן קעלער. פון דער בעקעריי פלעגן זיי נישט אַרויסגיין פון פרייטיק ביז פרייטיק. די אַרבעטער פון דער בעקעריי האָבן געהאַט אָנגעבלאָזענע בלאַסע געזיכטער און אַזעלכע אויף אינעווייניק אויסגעדרייטע פיס, אז ביים ניין פלעגן זיך ביי זיי די קני רייבן איינע אָן דער אַנדערער. דאָס זענען געווען שווייגנדיקע, האַלב-פאַרשלאָפענע, הויכע בחודים, וואָס

פלעגן א גאנצע וואך, טאג און נאכט, ארומגיין אין אונטערוועש און נאך שבת אָנטאָן געקעסטלטע, העלע קאָסטיומען, די הויזן אַריינגעלאָזן אין די האַרטע כאַלעוועס פון די שטאַרק אָנגעוועקסטע שטיוול.

שבת־פאַר־נאַכט, נאָך אַ שטיק פאַר הַבְּדֵלָה, האָט מען שוין ווידער געשלעפט די פינף־פּוּדִיקע זעקלעך מעל, געשאָטן זיי אין די גרויסע קאָסטנס, געהאַקט האַלץ פאַרן גרויסן אויוון, וואָס איז נאָך געווען היים פון פּאַריקער וואָך. שלאַפּן פלעגט מען נישט אין איינ־געשטעלטע צייטן: מען האָט זיך „צוגעלייגט“ פון „איין אויוון ביזן צווייטן“ — עטלעכע מאָל אין מעת־לעת. עסן האָט מען געגעבן די אַרבעטער, אויף וויפּיל עס געדענקט זיך, נישט שלעכט. אָבער צום טיש פלעגט מען דערלאַנגען נאָך די געבעס וואָס איז פאַרבליבן פון נעכטן אָדער פון דריטן טאָג. צו דער אַרבעט אין בעקעריי האָב איך איינגטלעך נישט געטויגט: איך בין געווען נאָך פּמעט אַ סינר, דערצו קליינגעוויקסיק. אָבער, ווי עס ווויזט אויס, האָבן די פּאַלעבאַטיס מינע ווייניק אין זינען געהאַט מײן אַרבעט ביים בעקער־קאַסטן.

די פּאַלעבאַסטע האָט געהאַט אַן איידעם, איז ער געווען אַ מין פּעדלער: ער פלעגט אַרומפּאַרן איבער די יאַרידים פון ליטע און ווייס־רוסלאַנד מיט אַ באַוועגלעכער קראָם גאַלאַנטעריי. דאָס איז געווען אַן אַריגינעל געשעפט — אַלע סחורות האָבן געהאַט איין פּרייז: פינף קאָפּיקעס. אויף די יאַרידים, וואו מען האָט מײן „פּרינציפּאַל“ גוט געקאָנט, האָט מען אים טאַקע גערופן — דער „פינפּקאָפּיקענער“.

די קראָם פלעגט מען אויסלייגן אויף אַ נידעריקן טיש אָדער פשוט אויף דער ערד, פּדי די קונים זאָלן בעסער אָנווען די סחורה. די סחורה איז פּאַשטאַנען פון: אוירינגלעך, פינגערלעך, האַלזבענדער, אַרעמבענדער פון „לויטער גאָלד“ מיט איינגעזעצטע, קאָלירטע שטיינער, קעמלעך, בערשטלעך, קרעלן, פּילן צו זעגן, שלייפּשטיינער, מעסערלעך, טייערע טינטערס אָנגעפּילט מיט בעסטן „כינעזישן“ טינט, פאַרשידענע סאָרטן שמעקעדיקע זויף מיט עפעס אַזעלכע אויס־געאיידילטע נעמען. און אַ גרויסע צאָל פלעשלעך מיט די טייערסטע פּערפומען פון סאַמע פּערסיע און טערקיי. עס האָבן אויך נישט געפּעלט קיין „בורשטינענע“ מונדשטוקעס, „זיב־ערנע“ פּאַפּיראַס ניצעס און קאָלירטע טאַשן־טיכלעך פאַר שטאַטישע און דאָרפֿישע

פראנטן, פרויען-בראָשן באַצירט מיט שלאַנגען פון פּיאָלעט-קאָליר, זאָפּאַנקעס (ספּינקעס) מיט „איירלשטיינער“, שפּיל-קאָרטן, שאַכטלען גילזן און אַפּילן קאָנווערטן מיט פּאַרטיק געשריבענע אַרעסן...

דאָס אַלץ פּלעגט מען אין דער רוסישער שפּראַך אויסשרייען אויפן קול, רעקלאַמירן ווי סחורה פון ערשטן סאָרט, וואָס אַנדערש-וואו קאָסט דאָס אַ רובל אַ שטיק און דאָ — נאָר פינף קאָפּיקעס. דערביי האָט מען געדאַרפט דורכוואַרפן דאָס רעקלאַמירן מיט ווייזן, שפּריכווערטער און גראַמען, ווי למשל:

ראַסטשאַסקי, גרעביעשקי,
דוכי אי פּאַמאַדאַ,
אי טשטאָ קאָמו נאַדאַ,
קופּי ווסיאָ פּאַ פּיאַטי.

די געשרייען פּלעגן צוציען אַן עולם פון מאַרק, ווי אויף אַ גרויס וואונדער. שטאָטישע פּלעגן שמייכלען און ווי אויף שפּאַס — קויפן. די דאָרפישע פּלעגן מיט אומצוטרוי, מיט ערנסטע געזיכטער זיך לאַנג צוקוקן און אויך נישט קאָנען ביישטיין דעם יצר-הרע.

דער בעקעריןס איידעם, אַ געזונטער נאָר צעפּיעשטשעטער ייד, האָט זיך איינגערעדט, אַז ער האָט אַ קראַנק האַרץ און אַז דאָס שרייען אויף די מערק איז פאַר אים ספּנת-נפשות; און אַזוי ווי צוליב מיין קליינעם וואוקס קאָן איך אַלצאיינס צום טייג-קאָסטן נישט צוגיין, וועל איך דערווייל, ביז איך וועל אונטערוואַקסן, אַרומפאַרן מיט אים איבער די מערק און אים העלפן אויסשרייען די סחורה — „אַלץ צו פינף, אַלץ צו פינף“.

קיין ווידערשטאַנד פון מיינע עלטערן האָבן מיינע באַלעבאַטיס נישט באַקומען, ווייל ווידער דאָס אייגענע — פאַרוואָס עפעס זאָל איך ווערן אַ בעקער און נישט קיין „פּיאַטי-קאָפּיעטשניק“?

אַזוויאַרום בין איך אויסגעפאַרן צענטליקער שטעט און שטעט-לעך אויף די פּרעגעס פון די טייכן דווינע און דניעפּער. נישט אומעטום איז דעמאָלט געגאַנגען די באַן און אונז איז דעריבער אויסגעקומען הונדערטער וויאַרסטן דורכצומאַכן אין בעל-עגלהשע בוידן ביי צוואַנציג-ציק—דרייסיג-גראַדיקע פּרעסט. פּדי נישט צו פאַרלירן אַ טאָג לייך זונג פּלעגן מיר דאָס רוב פאַרן ביינאַכט. דער פּראָסט האָט געברענגט

און געשטאכן אונטער די נעגל ביז טרערן; דאָס קינדערישע הערצל
 פלעגט ווערן צוזאמענגעפרעסט פון ווייטיק, נאָר וויינען האָב איך זיך
 געשעמט אָדער מורא געהאַט. די קעלט פון פראָסט איז געווען אַ קליי-
 ניקייט לגבי דער קעלט וואָס פלעגט מיך אַרומנעמען ווען איך האָב
 געהערט די שרעקלעכע געשיכטן, וואָס די איבעריקע „סעדאָקעס“
 (פּאַסאַזשירן) האָבן זיך איינער די אַנדערע דערציילט.

דאָס זענען אַלץ געווען געשיכטעס וועגן גזלנים וואָס זענען באַ-
 פאַלן סוחרים אויפן טראַקט, וועגן בערן אָדער וועלף, וואָס האָבן
 דעם פאַריקן ווינטער ערגעץ אין אַ וואַלד צעריסן אַ האַלץ-סוחר;
 וועגן נישט-נוטע, וואָס האָבן פאַרפירט אַ פּורמאַן און אים פאַרקיצלט
 ביז טויט; וועגן אַ פּערד, וואָס האָט באַוועגט מיט די פיס און איז
 די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף איין אָרט און איז באַדעקט געוואָרן
 מיט שווייס, ווי מיט אַ ווייסן שוים — און ענלעכע מעשיות, וואָס
 פלעגן ווירקן אויף מיין קינדערישע פאַנטאַזיע. ביי יעדן קנאַק פון
 אַ געפלאַצט צווייגל, וואָס האָט שאַרף אָפּגעהילכט אין דער פּראַסט-
 קער נאַכט-לופט, פלעג איך פון שרעק פאַרמאַכן די אויגן און אייני-
 האַלטן דעם אַטעם און אין געדאַנק מיט שרעק זאָגן „שמע ישראל“.
 עס פלעגט זיך מיר אויסמאַלן אין מיין פאַנטאַזיע, אז דאָס יאָגן
 זיך נאָך דער בויד ווילדע וואַלד-חיות וואָס וועלן מיך באַלד פאַרצוקן.
 דאָס געפיל, אז איך וועל נישט קומען צו קברי-ישראל, אז מייע עלטערן
 וועלן נישט וויסן וואו מייע ביינער זענען אַהינגעקומען איז אפּשר
 געווען אַ סך פיינלעכער, ווי דאָס געפיל, אז אַט-רַאָט כאַפּט מען מיך.
 ווען איך פלעג פון מידקייט פאַרטאַג איינדרעמלען, האָבן מיך ווייטער
 געמאַטערט קאַשמאַרן, און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט מיט אַ טיפּן
 קרעכץ. דאָן האָט מיך ווער פון די פאַסאַזשירן פאַטערלעך אַרומגע-
 דעקט מיט היי. דורכן שלאָף פלעג איך אָפט הערן: „אַ רחמנות,
 נעבעך — אַ קינד“.

מיטן טאַג פלעגט מען אַריינפאַרן אין דער שטאָטישער אכסניה,
 אַנטרינקען זיך מיט טיי און אַרויספאַרן אויפן מאַרק שרייען: אַלץ
 צו פינף! אַלץ צו פינף!

דערפאַר אָבער איז די צוריקרייזע קיין דווינסק, איבערן ברייט-
 צעגאַסענעם טייך דווינע, אָנהייבנדיק אַזש פון וועליזש, געווען דאָס
 גרעסטע גליק וואָס אַ קינד פון אַרעמע עלטערן אין מייע יאָרן האָט
 זיך געקאַנט פאַרשטעלן: עס איז פּרילינג; דער דאַמפּער גייט וואַסער-

אַראָפּ זייער שנעל, די רעדער קלאַפּן פּריילעך איבערן וואַסער און שיטן טויזנטער גאַלד־שפּריצן, וואָס פינקלען אויף דער וואַרעמער זון. אַלע וויילע שטעלט זיך דער דאַמפּער אָפּ — אַמאָל אויף איין ברעג, אַמאָל אויפן צווייטן, לאַזט אַראָפּ און נעמט אויף פּאַסאַזשירן. איינ־דרוקן און לאַנדשאַפּטן בייטן זיך. אויף די סטאַציעס קריגט מען צו קויפּן גוטע קוכנס, האַרטע אייער, געשמאַקן טרוקענעם ליטווישן קעז. מײן „פּרינציפּאַל“ האָט נישט פּיינט געהאַט די אכילה, און איך בין אויך הונגער־נישט געבליבן. אויף די מערק שרייען „אַלץ צו פינה“ וועט מען אַזוי ניד נישט דאַרפן, ווייל דער פּויער איז שוין אויפן פעלד. אין דער פּערספּעקטיוו איז געווען די היים, טאַטע־מאַמע, חברים און באַקאַנטע. איז טאַקע אויפן האַרצן געווען גוט — זייער גוט.

געקומען אַהיים, האָב איך אַנדערציילט פון דער ווייטער ברייטער וועלט — וועגן אַלע מיינע איבערלעבונגען און געפילן. האָט די מאַמע זיך גוט אויסגעוויינט, אויסגעלאַטעט מיינע קליידער, פאַרריכט די וועש, און איך בין אַוועק ווערן אויף אַן אמת אַ בעקער. עס איז מיר אָבער נישט באַשערט געווען ביי דעם צו בלייבן.

פאַר די עטלעכע חדשים וואָס איך בין געווען אין וועג איז אונטערגעוואַקסן דער בעקערקעס אַן אייניקל, אַ מיידלע פון צען־צוועלף חדשים. פלעגט דאָס מיידלע דער מוטער „אויסדרייען די הענט“, און איך האָב געדאַרפט רחמנות האָבן אויף דער בעקערקעס טאַכטער און „איבערבייטן איר אַ האַנט“. אַגב, פלעגט זי זאָגן, אַז דאָס קינד „צײט זיך“ צו מיר — רייסט זיך פשוט פון די הענט. נו, וואָס זאָל אַ יינגל פון דרייצן יאָר טאָן, אַז „דאָס קינד רייסט זיך צו אים און אַז עס דרייט אים דער מוטער די הענט“? פלעג איך עס מוזן נעמען, שפּילן זיך, הוידן, עס זאָל לאַכן. די מוטער פלעגט אַנקוועלן, ווי דאָס קינד פילט זיך גוט ביי מיר אויף די הענט און דערביי מיך חנפּהנען — ווען נישט דאָס יינגל, ווייסט זי גאַרנישט, ווי אַזוי זי וואָלט זיך איינגעקערט, לאַנג לעבן זאָל ער. אָבער מיר פלעגן אויך דרייען די הענט: סײ פון הוידן דאָס אויסגעפאַשעטע קינד, סײ פון ציען און קנעטן דאָס טייג. בדי זיך צו פאַרלייכטערן, פלעג איך דאָס קינד אַפט האַלטן לעבן זיך אויפן ברעט, אויף וועלכן מען אַרבעט אים דאָס טייג. איז דאָך דאָס אָבער אַ קינד, פלעגט זיך עס נישט אַלע מאָל אויפּפירן גענוג לייטיש... ביי יעדער „קאַ“

טאסטראפע" פלעגט די מוטער א פאטש טאָן מיט די הענט און אויסשרייען: „א בראַך איז צו מיר!" אָבער קיין גרויסע קאָמפּלי- קאַציעס האָט דאָס קיינמאָל נישט אַרויסגערוּפּן. מען פלעגט דאָס ברעט אָפּווישן און — שוין; „עס איז דאָך אַ קינד" ... מיר אָבער האָט דאָס געקאָסט מיין בעקער-קאַריערע.

איינמאָל, אזוי טאַנצנדיק און הוידנדיק, האָט דאָס קינד „אַריינ- געטראָפּן" גלייך אין אַ מולטער מיט טיערן טייג. אין בעקעריי איז געוואָרן אַ גערודער מיט אַ געוואַלד. מען וועט דאָך נישט אַרויסוואַרפּן אַ מולטער מיט טייג וואָס טרעפט אָן אַ פאַרמעגן. האָט מען דאָס טייג פון אויבן אָפּגערייניקט, אָפּגעשווענקט מיט וואַסער און — פּטור. די בעקערקע האָט שטאַרק פאַרזאָגט, אַז קיינער זאָל זיך נישט דער- וועגן וועגן דעם אַ פיפּס צו טאָן.

אין אַ פּאָר טעג אַרום, ווען מען האָט מיר געגעבן עסן, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס געבעקס איז פון „יענעם טייג", און איך האָב עס נישט געוואַלט עסן. אַז די בעקערקע — אַ הויכע, מגושמדיקע יידענע, מיט אַ שטים פון אַ מאַנספּיל — האָט זיך דערוואוסט וועגן מיין מרידה, האָט זי אויף מיר אַרויסגעלאָזט אַזאַ געשריי, אַז איך בין געוואָרן אַ פאַרציטערטער. נאָך אירע ווילד-אַנגעלאָפּענע אויגן האָב איך גלייך פאַרשטאַנען, אַז גוט וועט זיך דאָס פאַר מיר נישט ענדיקן.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט טאַקע די בעקערקע אַרויסגערוּפּן דעם פּאָטער מיינעם און אים געזאָגט: „אייער יינגל טויג פאַר מיר נישט — ער האָט צופּיל פליגן אין נאָז ...". און אזוי-אַרום בין איך געוואָרן אויס בעקער.

וואָס אַ „קלייניקייט" קאָן אַמאָל אַנמאַכן ..

איך ווער אַ סטאַליער

אויס בעקער — בין איך שוין די רעשט זומערדיקע חדשים אַרומגעלאָפֿן „פראַנק און פריי“, אָן אַ באַשעפטיקונג. קיין גרויס פאַרגעניגן האָב איך אָבער פון דעם נישט געהאַט. איך בין שוין געווען געוואוינט אַליין פאַר זיך מיין ברויט צו פאַרדינען. אין שטוב זענען געווען נאָך קינדער — יינגערע. קיין צופיל עסן האָבן זיי נישט געהאַט. און איך האָב שוין פאַרשטאַנען, אז זיי זענען בילכער פון מיר.

דער טאַטע האָט אָפּגעזוכט פאַר מיר אַ סטאַליער־מייסטער מיט „נאַלדענע הענט“, וואָס האָט מיך צוגענומען אויף דריי יאָר אין לער. דאָס ערשטע יאָר האָב איך געדאַרפֿט עסן ביי די עלטערן, און דער טאַטע האָט דעם מייסטער באַדאַרפֿט נאָך צוצאָלן צוועלף רובל; די איבעריקע צוויי יאָר — שוין אויפן מייסטערס קעסט. און אויב איך וועל זיך „נעמען אין דער אַרבעט“ — דאַרף ער לאָזן מאַכן פאַר מיר אַ פאַר שטיוול. צום סוף פון דריטן יאָר האָב איך באַדאַרפֿט חוץ קעסט באַקומען פון מייסטער דרייסיק רובל. דאָס אַלץ איז געווען פאַרפעס־טיקט מיט אַ תקיעת־כּף.

דעם מייסטער האָט מען גערופן חיים, און ווי איך האָב זיך שפּע־טער דערוואוסט, האָט מען אים צווישן די באַלמעלאַכעס גערופן חיים „פּליאַדער“ (לינגער, פּלוידערער). געווען איז ער אַ שלעכטער פּאַכ־מאַן — אַ פאַרטאַטש. ער אָבער האָט וועגן זיך געהאַט אַ מיינונג, אז אזאָ קינסטלער־מייסטער ווי ער איז, דאַרף מען אויספאַרן אַ וועלט צו געפינען. דאָס איז געווען נאָך גאָר אַ יונגער מענטש, פון אַ יאָר דרייסיק, אַ שיינער מאַנספאַרשוין מיט אַ שפּאַניש שוואַרץ בערדל, מיט לעבעדיקע טונקעלע אויגן און אַ קאַפּ געדיכטע שוואַרצע האָר, פאַרקעמט אויף אַ זייט מיט אַ טשוב. דאָס היטל מיטן לאַקירטן דאַשעק פלעגט ער טראָגן אַביסעלע פאַרוקט אויף איין אויער, כדי דער טשוב זאָל זיך פראַנטיש אַרויסזען פון אונטערן צווייטן זייט היטל. נישט געקוקט וואָס ער איז געווען, ווי געזאַגט, גאַרנישט פון די פּויגלדיקע באַלמעלאַכעס. האָט ער פאַרמאָגט אַ שטאַלץ פון אַן

אמתן פאלמעלאַכע — וואָס עם איז היינט־צוטאָג אזוי ווייניק פאַרבליבן צווישן יידן. איך זע אים נאָך היינט פאַר מייע אױגן מיטן צוזאַמענגעלייגטן אַרשין אין דער אויבערשטער קעשענע פון דער מאַרינאַרקע, מיטן לאַנגן רױטן סטאַליערישן פּלייפּעדער אַריינגע־שטעקט אין דער האַרטער באַליעווע פון שטיוול. ער גייט מיט אַ ברעט אויפן אַקסל איבערן גאַס, דעם קאַפּ פאַרריסן מיט אַזאַ גדלות, ווי ער וואָלט געטראָגן נישט אַ ברעט צו מאַכן אַ געוויינלעכע פּאַנק פאַר אַ פּשוטן שניידער, נאָר ווי ער וואָלט טראָגן אַן עמבלעם פון זייער אַ וויכטיקן צווייג אַרבעט, אָן וועלכער די מענטשהייט קאָן זיך נישט באַגנין. אויך דאָ ביי דעם מייסטער איז מיר באַשערט געווען צו בלייבן בלויז עטלעכע חדשים.

מיט מיר צוזאַמען האָט ביי חיים „פּליאַדער“ געאַרבעט נאָך אַ לערן־יינג. זיינע עלטערן פּלעגן זיך שטענדיק קריגן מיטן באַלעבאַס דערפאַר, וואָס ער צאָלט נישט זייער זון קיין געלט לױטן אָפּמאַך. דער מייסטער פּלעגט זיך אַלע מאָל שטיצן דערויף, אַז דער יינגל „נעמט זיך נישט אין דער אַרבעט“. איינמאָל פאַרנאַכט האָב איך אונטערגעהערט אַזאַ קריגעריי: דער מייסטער האָט מיך אַרויסגע־שטעלט אַלס ביישפּיל, אַז איך האָב שוין דעם צווייטן לערן־יינגל אַריבערגעיאָגט און אַז אויב ער וואָלט מיך צולאָזן צום וואַרשטאַט, וואָלט איך גאָר גיך שוין ווערט געווען געלט, נאָר ער לאָזט מיך נישט צו, ווייל ער האָט מורא, אַז אויב איך וועל זיך געשווינד אויסלערנען, וועל איך אַנטלױפן פאַרן טערמין.

וויפּיל אין דעם האָט געשטעקט אמת, קאָן איך היינט, פאַרשטייט זיך, נישט אורטיילן, אָבער געוויקט אויף מיר האָט דאָס דער־שיטערנד. דעם זעלבן אָונט בין איך געקומען אַהיים און געמאָלדן, אַז מער צום „פּליאַדער“ וועל איך נישט גיין. דער טאַטע מיינער איז געוואָרן אויסער זיך: ס'טייטש, ער האָט געגעבן אַ תקיעת־פּה, אַז איך וועל אויסזיין דעם גאַנצן טערמין. אָבער אויף דעם האָב איך אים געענטפּערט, אַז איך בין שוין נאָך בר־מצוה און זיין תקיעת־פּה איז דעריבער קיין תקיעת־פּה נישט. געענדיקט האָט זיך דערמיט וואָס דער טאַטע האָט געמאָלדן, אַז מער וועט ער זיך מיט מיר נישט פאַרנעמען און איך וועל פאַרבלייבן אַ ווילדער גאַס־יונג.

די לאַגע מיינע איז געוואָרן אַ שווערע. אין שטוב האָט מען מיך פאַרפּאָלגט, ווי אַן איבעריקן, אומזיסטן פּרעסער; די איבעריקע

מייסטערס, צו וועמען איך האָב זיך געווענדט זיי זאָלן מיך נעמען אויף דער לער, האָבן מיך נישט געוואָלט אָננעמען, ווייל איך בין אַנטלאָפּן פון ערשטן מייסטער. בין איך אזוי אַרומגעלאָפּן פּוסט־און־פּאַס איבער דער שטאָט און זיך מיט קנאה צוגעקוקט דורך די אָפּענע פענצטער, ווי אַנדערע גליקלעכע יינגלעך שטייען און אַר־בעטן ביי די וואַרשטאַטן.

אזוי אַרומלויפנדיק, בין איך איינמאָל אַרויפגעשפרונגען אויף אַ פענצטער פון אַ נייער געביידע, וואו אַרבעטער האָבן זיך פאַר־נומען מיט אַריינפאַסן די ראַמען אין די פּוטרעס. אַפּנים, לויט מיין „פּאַכמענישן“ בליק, האָט איינער זיך אָנגעשטויסן, אַז איך בין אַ סטאַליער. אויף זיין פּראַגע צי איך בין עס טאַקע, האָב איך אים געזאָגט, אַז יאָ. ער האָט מיך אַריינגעבעטן אין דער געביידע און גע־הייסן וואַרטן ביז עס וועט קומען דער מייסטער, וועלכער זוכט גראַד אַ יינגל, וואָס „קאָן שוין האַלטן אַ הובל אין האַנט“. דערווייל, איידער דער מייסטער איז געקומען, האָב איך זיך געוואַרפּן העלפּן די אַרבעטער מיט וואָס איך האָב געקאָנט — דעם אונטערהאַלטן די אַרבעט, דעם דערלאַנגען אַ שטיקל געצייג, — מיט איין וואָרט: געזוכט מיט עפעס נוצלעך צו זיין און, וואָס אַן אמת, געוואָלט געפעלן. דער אַרבעטער־עולם האָט מיר געמאַכט קאָמפּלימענטן, פון וואָס איך בין געוואָרן ברייטער ווי לענגער. איך האָב זיך נאָך מער געפלייסט אַרויסצואווייזן זיך פון דער בעסטער זייט. אַז דער מייסטער איז געקומען, האָט ער מיך אָפּגעמאַסטן מיט אַ קריטישן בליק. פאַטראַכט מיינע פּאַרוועסע פּיס און מיך צוגענומען אויף פּראַבע, וואָס האָט געדויערט צוויי וואָכן. נאָכן פּראַבע־טערמין האָט דער מייסטער גע־שיקט נאָכן פּאָטער, און ביי אַ קעלישעק בראַנפּן האָט מען אָפּגעמאַכט, אַז דער מייסטער נעמט מיך אויף צוויי יאָר „אויף אַלעם פּאַרטיקן“ — מיט עסן, מיט קליידונג, און אויב איך וועל אויסווייזן די נאַנצע צוויי יאָר, וועט ער מיר צום סוף אויסצאָלן דרייסיק רובל.

דאָס זענען פאַר יענער צייט געווען זייער גוטע באַדינגונגען. אָבער דאָס איז פּאַרגעקומען, ווי איך האָב זיך שפּעטער דערוואוסט, טיילווייז צוליב דעם וואָס איך האָב זייער אויסגענומען ביי אַברהמקע דעם קרעסלאַוקער — דעם טעכנישן אָנפירער פון וואַרשטאַט, וועל־כער איז פאַר מיר די ערשטע צייט געשטאַנען שטאַל און אייזן. אין דעם דאָזיקן וואַרשטאַט איז מיר באַשערט געווען צו ווערן אויף אַן אמת אַן אַרבעטער.

אין אלגעמיין האָט זיך מיר דאָ אין וואַרשטאָט געלעבט נישט שלעכט. די ערשטע צייט בין איך אָבער אויך דאָ נישט ווייניק אויס־געשטאַנען. אַ לערן־יינגל אין יענע צייטן איז געווען טיילווייז אַ דינסט סיי פאַר דער מייסטעריכע, סיי פאַר די עלטערע אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך אָפטמאָל באַצויגן ממש אַכזריותדיק.

אין יענע צייטן, ווען אלץ האָט מען געמאַכט מיט דער האַנט, האָט דער באַלמעלאַכע געדאַרפט האָבן אָן אַ שיעור האַנט־געצייג און זייער אָפט פלעגט אויסקומען צו לייען איינע ביי די אַנדערע פאַר־שידענע מכשירים. וועמען שיקט מען לייען? פאַרשטייט זיך, אַז דעם לערן־יינגל. קומט אָן אַ פרישער לערן־יינגל אין וואַרשטאָט, איז די ערשטע זאַך — שיקט מען אים אין שכנותדיקן וואַרשטאָט לייען אַ שטיקל געצייג. דער יינגל ווייס נאָך נישט די נעמען פון די געצייג, חזרט ער אויטאָמאַטיש דעם נאָמען פונעם געצייג אויפן וועג צום צווייטן וואַרשטאָט. אָבער מען זאָגט דעם לערן־יינגל מיט אַ פיוון אזא פאַרדרייטן נאָמען, אַז די אַרבעטער פון צווייטן וואַרשטאָט זאָלן נישט וויסן וואָס דאָס איז. דאָס יינגל מיינט, אַז ער האָט שלעכט געהערט אָדער פאַרגעסן דעם ריכטיקן נאָמען, קומט ער צוריק און פּרעגט איבער מיט פאַרלעגנהייט דעם נאָמען פון געצייג. ער שטרענגט אָן זיין גאַנצן געהער און זכרון צו געדענקען דעם נאָמען, אָבער דאָס מאַל זאָגט מען אים אַ נאָך מער פאַרדרייטן נאָמען, וואָס דער־הערנדיק אים רופט עס אַרויס ביי די אַרבעטער פון צווייטן וואַרשטאָט אַ צופרידענעם געלעכטער. די אַרבעטער פאַרשטייען שוין, אַז דאָס איז אַ פּריץ. מען חוזקט פון אים, מען שיקט אים צוריק מיט אזאַ תשובה, וואָס רופט ווידער ביי די אַרבעטער פון זיין וואַרשטאָט אַרויס אַ ווילד געלעכטער. דאָס יינגל ווערט מבולבל, פאַלט ביי זיך אַראָפּ; דער עולם שרייט אויף אים, אַז ער איז אַ תם, אַ „געץ“, פאַרשטייט נישט וואָס מען רעדט צו אים, האָט אַ „קאַץ אין קאַפּ“. און אויב דאָס יינגל האָט זיך נישט געכאַפט, אַז דאָס איז אַ וויץ אזא — האָט זיך דאָס אלע מאָל פאַרענדיקט מיט טרערן.

אויב דאָס יינגל איז, איין גאָט ווייסט צוליב וואָס, מיט עפעס נישט געפעלן געוואָרן די אַרבעטער פון וואַרשטאָט, האָט מען אים געשיקט אין אַ צווייטן וואַרשטאָט לייען אַ „באַקאָוואַיאַ אָדער זאַ־דניאַיאַ פאַפּראָווקאַ“ (דאָס מיינט אַ געצייג אויסצובעסערן אַ זייט אָדער אַ הינטן). דאָס יינגל, פאַרשטייט זיך, וו יסט נישט, וואָס דאָס

איז, און גיט זיך מי איינצוהאלטן אין זכרון דעם-ריכטיקן נאָמען. אין צווייטן וואַרשטאַט ווייסט שוין דער עולם וואָס דאָס מיינט: מען כאַפט דאָס יינגל פאַר די הענט און פיס, מען ציט אים אים אויף אַ וואַרשטאַט און מען „בעסערט“ אים אים זיינע אייגענע זייטן אָדער דעם הינטן. דאָס יינגל איז איבערראַשט: וואַרפט זיך און שרייט, אָבער דאָס זייניקע דאַרף ער באַקומען. דאָס איז געווען פאַררעכנט ווי אַ מין טויפונג, איינשרייבונג אין פאַך, וואָס כמעט קיין לערן-יינגל האָט נישט אויסגעמיטן.

די באַציאונג צווישן מייסטער מיט די אַרבעטער זענען נאָך אין יענע צייטן געווען פאַטריאַרכאַלישע: פיל פּראָווינצער אַרבעטער פלעגן זיך אָנדינגען ביים מייסטער מיט עסן שבתים. מין מייסטער, אַליין אַ גרויסער עס-האַרץ, וואָס האָט קוים געקאָנט דאוונען פון סידור, פלעגט שבת פרי, נאָך דעם ווי מען האָט אָפגעטרונקען די פאַרוויסטע צימאַריע, איינווילקען זיך אין גרויסן טלית, אַרויפּוואַרפן אויף די אַקסלען דעם שווערן, גראַמאַטאָון אויבער-בנד מיטן סאַמע-מענעם קאָלנער, און גיין מיט זיינע פועלים אין בית-מדרש. דאָס איז געווען אַ גרלותדיקער אַרויסמאַרש פון אַ בעל-גאוונה. די אַרבעטער פלעגן מיט דר-ראַרץ גיין אַביסל אָפגערוקט און לאָזן דעם באַלעבאָס מיט אַ האַלבן טריט פאַרויס. נאָכן דאוונען זענען טייל פון זיינע אַרבעטער אויך געקומען צום מייסטער אויף קירוש און געטרונקען צו אים און צו דער באַלעבאָסטע „לחיים“.

שכירות פאַר דער וואָך איז דעמאָלט געווען אַ מנהג אויסצוצאָלן דאָנערשטיק — די ווייבער זאָלן האָבן אויף „איינצומאַכן חלה“. ביים אויסצאָלן איז אויפן טיש געשטאַנען אַ האַלב פלעשעלע „56-ער“ און יעדער אַרבעטער פלעגט ביים באַקומען זיינע שכירות צוקריגן אַ קעלישעק בראָנפן מיט אַ שטיקל קאַרענעם לעקעד. ווען אלע האָבן שוין געהאַט אָפגעווינטשעוועט און אָפגעדאַנקט, פלעגט דער מייסטער זיך ווערן צו מיר: „קום אַהער, קליינער וויזליק, מאַך אויך אַ שנעפּסל און זיי אַ מענטש“. דאָס הערצל פלעגט מיר ווערן פאַרכלינעט סיי פון דעם שטאַרקן בראָנפן, סיי פון דעם באַהאַלטענעם שמייכל צו מיר, וואָס האָט זיך געפילט אין מייסטערס טאָן.

חויז די יידישע סטאַלערס האָבן ביים מייסטער געאַרבעט אויך קריסטלעכע פּלאַטניקעס (טשעסלערס), סטאַראַווערן. זיי פלעגן באַ-קומען אויסגעצאָלט זייער לויין שבת נאָך הברלה. אָבער שוין זונטיס

פלעגן טייל פון זיי קומען אין ווארשטאט האלב־שיפור און בעטן ביים באַלעבאָס ווידער געלט — שוין אַן אַדערויף אויף דער צווייטער וואָך. טייל פלעגן בעטן מיט גוטן, אפילו מיט הכנעה, הניפה, און אין שיפורן עקסטאַז קושן די האַנט. אַזעלכע האָבן אָפט באַקומען אַביסל געלט, וואָס עס האָט זיי אויסגעפּעלט דורכצושיפורן דעם טאָג. עס זענען אָבער געווען אויך אַזעלכע, וועמען דער באַלעבאָס פלעגט קאַטעגאָריש אַנטזאָגן, וואַרשיינלעך צוליב דעם, וואָס ער איז נישט זיכער געווען צי ער וועט דאָס געלט קענען ביי זיי אין נישטערן צו־שטאַנד אַראָפּרעכענען. די שיפורים פלעגן זיך זידלען, דראָען. דער מייסטער האָט זיך אָבער געהאַלטן שטייף. און טאַמער האָט דער שיפור שוין צו שטאַרק זיך איינגעגעסן אין די ביינער, פלעגט זיך דאָס אָפט ענדיקן דערמיט וואָס דער מייסטער איז אים פאַרפאַרן מיט אַזעלכע פּיערדיקע פעטש, אַז די שויבן האָבן געציטערט.

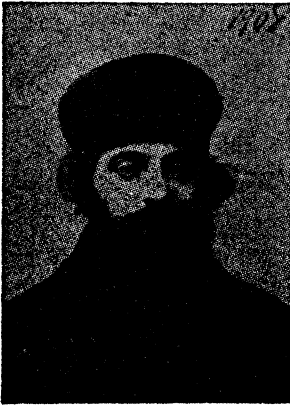
מען דאַרף וויסן ווער עס זענען אין יענע צייטן געווען די „גריי ווער“ סטאַראַווערעס. דאָס איז געווען אַן אָפּגעשלאָסענע קריסט־לעכע סעקטע, וועלכע האָט געהאַסט אַלץ וואָס האָט נישט געהערט צו זייער גלויבן. אַלע פעלקער, אַלע אַנדערע מענטשן זענען „פּאַנאַנע“ (אומריין); יידן זענען, פאַרשטייט זיך, די אומריינסטע פון די אומריינע און די שנאה צו זיי דאַרף זיין נאָך גרעסער. פּמעט די גאַנצע קאָלאָניע זייערע האָט געוואוינט אויף גרויע — אויף יענער זייט טייך רווינע. דאָס זענען געווען פון קליין ביז גרויס אויסגע־צייכנטע פּאַכלייט. אין דער בוי־אינדוסטריע האָבן זיי פאַרנומען אַ גרויסן אָרט.

דאָס זענען געווען מענטשן גיבורים; נישט־געוויינלעך הויכע, ברייטע, מיט געשטופלטע פנימער פון פּאַקן, און גרויסע רוצחים. פלעגט זיך אַ זונטיק ווייזן אין שטאַט אַ גרעסערע גרופע האלב־שיפורע סטאַראַווערעס (הגם טרינקען איז זיי לויט זייער גלויבן געווען פאַר־באַטן), איז אויף דער יידישער באַפעלקערונג אָנגעפּאַלן אַ מורא. אַז עס האָט זיך אָנגעהויבן די אַרבעטער־באַוועגונג, האָט מען אין די באַלעבאַטישע קרייזן געזוכט וועגן ווי אַזוי אָנצורייצן די סטאַראַ־ווערעס אויף די „אויסוואַרפן“ — די שטרייקער (קלענערע צוזאַ־מענשטויסן זענען טאַקע פאַרגעקומען מיט זיי). עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, וואָס דער מייסטער האָט מיר אימפּאַנירט מיט זיין דרייסטיקייט וואָס ער האָט קיין מורא נישט געהאַט איינצושטעלן זיך

און „אריינשיטן“ די סטאראווערעס אזעלכע פייערדיקע „פלעמען“ און זיי ארויסווארפן פון הויף.

אין מיין באציאונג צום מייסטער האָט וואַרשיינלעך אויך גע-
שפילט אַ גרויסע ראָלע נאָך אַן אומשטאַנד :

צוגלייך מיטן געבוירן ווערן פון סאָציאַליסטישן געדאַנק אויף
דער יידישער אַרבעטער-גאַס — אין דער צייט פון די ערשטע קרייז-
לעך — איז אין דווינסק אַראָפּגעקומען אַ מגיד מיטן נאָמען אליקום
געצל.

דאָס איז געווען אַ פייערדי-
קער פרעדיקער — אַן אומברח-
מנותדיקער שטראַפּער פאַר די זינד
אויף דער וועלט, מיט אַ נואַלדיקן
רעדנער-טאַלענט, וואָס פלעגט אָנ-
צינדן די אוידיטאָריע ביז צום
העכסטן גראַד. ער האָט גערעדט
נישט פון בעלעמער, ווי דאָס פלעגן
טאָן די געוויינלעכע מגידים, נאָר
לעבן אַרונ-קודש, מיטן פנים צו
דער גאַנצער עדה-אוידיטאָריע,
אַפט — פאַר אַן אַפּענעם אַרונ-
קודש.

דער מגיד אליקום געצל

אַ גרויס אָרט האָבן ביי אים
פאַרנומען סאָציאַלע פּראָבלעמען.

די דאָזיקע רעדעס זיינע מיט זיינע געדאַנקען נעם איך מיך נישט
אונטער היינט צו רעסטאָוורירן. ער פלעגט שיטן פּעך און שוועפל
אויף זיינע צוהערער, וואָס זענען געשטאַנען ווי היפּנאָטיזירטע אַרום
אים מיט אַפּענע מילער און דערשראָקענע. מיט זיינע שוואַרצע ברע-
נענדיקע אויגן, פון וועלכע עס פלעגן שפּריצן פייערדיקע פונקען.
מיט זיינע שיינע, ראַשיקע באַוועגונגען פון די האַלב-נאַקעטע, ווייסע,
מאַטע הענט, וועלכע האָבן זיך באַזונדער שאַרף אויסגעטויילט פון די
ברייטע אַרבל פון דער שוואַרצער קאַפּאַטע — האָט ער אויסגעזען
ווי אַ נביא, וואָס שטראַפּט זיין פּאָלק. יעדן אָוונט, יעדן שבת האָט ער
געפרעדיקט אין אַן אַנדער ראיאָן און אין אַן אַנדער בית-מדרש,

וואָס פֿלעגט זיין פֿול געפֿאַקט מיט מענטשן פֿון פֿאַרשידענע שטאַנדן און פֿאַרשידענעם עלטער.

ער האָט זיך אָבער נישט פֿאַרנומען פֿלויז מיט דרשות, ער פֿלעגט אויך גרינדן חברות — ספּעציעל פֿון אַרבעטער און פֿאַר זיי באַזונדער שבת נאָכמיטאָג האַלטן דרשות, לערנען גמרא, משניות און פֿאַר-שידענע מוסר-ספרים. אין די דאָזיקע חברות האָבן צו יענער צייט גע-לערנט אַ סך קינפטיקע אַרבעטער-טוער, וועלכע האָבן שפּעטער גע-שפּילט אין דער ייִדישער אַרבעטער-באַוועגונג אַן אָנגעזעענע ראָלע. איינער פֿון זיי — די רעכטע האַנט פֿון אַליקום-געציל — איז געווען דער שניידער-אַרבעטער ח' מענדל סקוטעלסקי, וואָס איז שפּעטער געוואָרן איינער פֿון די פּיאָנערן פֿון דער דווינסקער אַרבעטער-באַוועגונג (געשטאַרבן אין וואַרשע אין 1937).

אויך פֿאַר דער אַרבעטער-יונגט — פֿאַר אונז, לערן-יינגלעך — זענען געמאַכט געוואָרן „אָוונט-קורסן“: דריי מאָל אַ וואָך פֿלעגן מיר זיך צוזאַמענקומען אין דער ווייבערישער שול פֿון „איטשע פֿריילערס“ בית-מדרש, לערנען עין-יעקב און אַנדערע למודים פֿון דעם מין. חוץ די למודים, פֿלעגט דער דערציער אונזערער, אַן איידעם פֿון אַליקום-געציל — אַ הויכער יונגערמאַן מיט אַ נאַרישן פנים — פירן מיט אונז שמועסן וועגן מאָראַל און שטאַט, וועגן פּאָלן עלטערע, און אַז מען דאַרף דרך-אַרץ האָבן פֿאַר די, וועמענס ברויט מיר עסן. פֿאַר דער דאָזיקער תורה האָבן מיר געצאָלט פינף קאָפּיקעס אַ וואָך אין קאַסע פֿון דער חברה. דאָס געלט איז געגאַנגען פֿאַרן דערציער. וואַרשיינלעך האָט די דאָזיקע אַליקום-געציל-באַוועגונג אויך געווירקט אויף מיין פּסיכיק און מיין רעספּעקט-באַציאונג צום מייסטער.

דער באַלעבאַסטע דאַקעגן פֿלעג איך עטלעכע מאָל אין טאָג ווינטשן דעם טויט. אייגנטלעך איז זי געווען נישט קיין שלעכטער מענטש און זי אַליין האָט זיך, ווי איך פֿאַרשטיי איצט, גענייטיקט אין מיטגעפּיל און שטיצע; אָבען דאַן איז זי געווען אין מיינע אויגן די שולדיקע אין אַ סך עינוים, וואָס איך בין דעמאָלט אויסגעשטאַנען.

די באַלעבאַסטע איז געווען אַ קליין-געוויקסיקע, שוואַכע פֿרוי, מיט צוויי קליינע קינדערלעך — אַ פֿאַריאַכטע אין דער שטוביקער באַלעבאַטישקייט, אין שטענדיקער שרעק פֿאַרן מאַן דעם דעספּאָט וואָס פֿלעגט אַריינפּאַלן אין שטוב שטענדיק אַ צערייצטער און ביזער.

טאָמער איז צו דער מינוט נישט געשטאַנען אַלץ אויפן טיש גרייט צום עסן, האָט ער זיך אויפגעהויבן, אַ קלאַפּ געמאָן מיט דער טיר און אַוועק עסן אין שענק. שפעטער האָב איך פאַרשטאַנען, אַז אָפּט איז דאָס ביי אים געווען אַן אויסריד, כּדי אַזוויאַרום אַריינצוכאַפּן אַ פּאַר גענזענע פּוּפּיקלעך ביי מעכלען אין שענק, וואָס האָבן אים וואַר-שיינלעך בעסער געשמעקט ווי דער ווייבס „פּאַטראַוועס“. דעריבער פּלעגט די באַלעבאַסטע אַ גאַנצן פּרימאַרן אַרומלויפן אַ פאַרשמייעטע און זאַרן, אַז דער באַלעבאַסט זאָל נישט האָבן צו וואָס זיך צו טשעפּען. ביי אַזאַ לאַגע האָט זי, פאַרשטייט זיך, מיך ווייניק געקאַנט האָבן אין זינען.

זומער-צייט פּלעגט מען זיך שטעלן אַרבעטן זעקס אַזויגער אינ-דערפרי. צו אַכט אַזויגער, ווען די אַרבעטער פּלעגן עסן „אַנבייסן“, האָב איך שוין געהאַט אַ גאַנץ גוטן אַפעטיט. אָבער די באַלעבאַסטע האָט נאָך נישט געהאַט אויסגעמאַלן די ציג, אַרומגעוואַשן די קינדער, נאָך נישט איינגעהייצט דעם אויוון. מיין יונגער מאָגן האָט אָבער פון דעם אַלעם נישט געוואָלט וויסן און ער פּלעגט מיר ביז און אַכוריות-דיק פּייניקן. די אַרבעטער פּלעגן שוין האָבן לאַנג אָפּגעגעסן און איך בין נאָך אַלץ געשטאַנען אַ ניכטערער. צוזאַמען מיטן הונגער האָט מיך געמאַטערט אַ פעס — אַ פעס אויף דער באַלעבאַסטע און אויף זיך, וואָס איך האָב נישט קיין דרייסקייט צו בעטן עסן. צערייצט פון הונגער און פעס, פּלעג איך דעמאָנסטראַטיוו שטאַרק קלאַפּן מיט די געצייג, אַרבעטן מיט אַ גערודער, וועלנדיק אויף אַזאַ אופן אַרויס-ווייזן דער באַלעבאַסטע מיין פּראָטעסט און צאָרן. די באַלעבאַסטע, דערפילנדיק מיין שטומען פּראָטעסט, פּלעגט מיך אַלע וויילע טרייסטן, אַז אָט באַלד גיט זי מיר שוין „אַנבייסן“ — זי וועט נאָר אַרויסלויפן נאָך אַביסל סמעטענע צו פאַרוויסן די באַטווינע. דאָס פּלעגט אָבער אַזוי גיך נישט אַרויסקומען און ערשט אַרום אַזויגער צען האָב איך קוים דערלעבט צו זען דעם טעלער באַטווינע אויפן טיש. און הגם די באַטווינע איז מיר שוין געקראַכן פון האַלז, ווייל מיט דעם פּלעגט זי מיך קאַרמענען אַ גאַנצן זומער, אָפּטמאַל צוויי מאַל אַ טאָג, האָב איך זיך דאָך באַרואיקט, ווי נאָר איך האָב געשטילט דעם הונגער.

ערנער איז געווען מיטן וויגן דאָס קינד — אַ מיידעלע פון אַ יאָר אנדערטהאַלבן, אַ שרייערין און אַ שטאַרק צוגעוויינטע, אַז מען זאָל עס פאַרן איינשלאָפּן טרייסלען אין וויגעלע. האָט מען דאָס נישט

געמאָן, פלעגט עס מאַכן קולות ביזן הימל. די באַלעפּאָסטע, וואָס איז טאָג און נאַכט געווען פאַרנומען ביים גרויסן רוסישן אויוון, פלעגט אַריינשמעקן דאָס פאַרשוויצטע געזיכט אין טיר און מיט אַ ווייכן טאָן אין שטים בעטן איך זאָל זיין אַ גוטער און פאַרוויגן דאָס קינד.

אַבער איך האָב מיך זייער גערן געלערנט די סטאַלעריי-אַרבעט, און מיר איז געווען אַ שאַד די צייט — האָב איך נישט אַלע מאָל געוואָלט זיין אַ „גוטער“ און אָפט געמאַכט זיך נישט-הערנדיק. די קליינע דעספּאָטקע פלעגט דערווייל זיך פאַרגיין אויף „אויבערשטע אָקטאַוועס“ און שרייען מיט באַנומענע קולות. האָט שוין די באַלע-באָסטע גענומען זיך בייזערן און פאַרוואַרפן מיר, אַז איך האָב נאָר קיין האַרץ נישט, אויב איך קאָן לאָזן דאָס קינד אויסגיין פון די פּוּחות. האָב איך שוין נישט געקענט ביישטיין, און פאַר מיר פלעגט זיך אָנהייבן דער גיהנום.

נאָך דער שווערער אַרבעט ביים וואַרשטאַט פלעג איך אַפילו פון אָנפאַנג דערפילן דערביי אַ דערלייכטערונג, אָבער וואָס ווייטער איז פון דעם איינטאָניקן טרייסלען דאָס וויגעלע מיך באַפאַלן אַ שרעק-לעכע מידקייט, האָב איך געטרייסלט דאָס וויגעלע מיט איין האַנט, אַמאָל מיט דער צווייטער, אַמאָל מיט איין פּוּם, אַמאָל מיטן צווייטן, ביז די אויגן האָבן זיך מיר צוגעקלעפט און איך בין איינגעדרימלט. מיין פייניקערין — דאָס קינד, דערפילנדיק, אַז דאָס וויגעלע האָט זיך אָפגעשטעלט, איז אַרויס מיט נייע געשרויען. איך האָב מיך אויפֿ-געכאַפט, נישט-טויט נישט-לעבעדיק, מיט שרעק ווידער אָנגעהויבן טרייסלען און שאַקלען דאָס וויגעלע, ביז איך פלעג ווידער איינדריםלען.

איינמאָל האָט דאָס קינד בשום אופן נישט געוואָלט איינשלאָפן. איך האָב עס געוויגט שעהן נאָכאַנאַנד און עס האָט אַלץ נישט געהאַלפן. איך בין געוואָרן שטאַרק מיר און צערייצט. האָב איך עס גענומען שטילערהייט קנייפן און שלאָגן. דאָס קינד איז זיך פאַר-גאַנגען פון ווייטיק. אַז די מוטער האָט דאָס דעהערט, איז זי געקומען צולויפן אין איין שרעק, האָט עס גענומען אויפן האַנט און באַרואיקט. אַזוי אַרום בין איך דאָס מאָל פטור געוואָרן פון וויגן. פון פּעס און אויפּרעגונג האָבן מיר געטרייסלט הענט און פיס אַזוי, אַז איך האָב נישט געקאַנט האַלטן די געצייג. עס האָט לאַנג געדויערט איידער דאָס האַרץ האָט זיך באַרואיקט.

געזען, אז דאָס איז אַ מיטל פטור צו ווערן פון וויגן דאָס קינד, האָב איך דאָס גענומען. אַנווענדן אָפטער. דאָס קינד האָט זיך אָנגע-
 הויבן פאַר מיר שרעקן און ווי נאָר עס האָט באַמערקט, אז איך ניי צו
 צום ווינעלע, פלעגט עס פון שרעק אָנהייבן ווינען. די דאָזיקע שווי-
 דערלעכע שפּיל האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, ווייל איינמאָל,
 בעת דער באַלעבאָס האָט מיך געטראָפן ביים ווינעלע, האָט ער
 שטרענג פאַרוואַנט דער באַלעבאָסטע, זי זאָל מיך מער פון וואַרשטאַט
 נישט אָפּרייסן. דאָס האָט נאָך מער פאַרשטאַרקט מינע סימפּאַטיעס
 צום באַלעבאָס און אויף זיך אליין האָב איך אָנגעהויבן קוקן מיט
 ווירדע, ווייל מיין אַרבעט האָט שוין, אַפּנים, געהאַט אַ ווערט.

די „באיעס“ (געשלעגן)

שבת נאך מיטאָג פלעגט מיך דער באַלעבאָס אָפּלאָזן צו מיינע עלטערן צורגאָסט. אָבער אָנשטאָט גיין צו זיי, האָב איך מיך גלייך אוועקגעלאָזן צו די „באיעס“ (געשלעגן).

אין יענע צייטן פלעגן טייל אַרבעטער און סתם מענטשן פון פּאָלק אויסלאָרן זייער ענערגיע אין בלוטיקע פּויסט־געשלעגן. פון קרמונים האָט זיך צווישן די „קיסרים“ פון „גרווע“, וואָס ליגט אויף דער צווייטער זייט טיך, מיט די „קיסרים“ פון „פלאַן“ געפירט אַ פאַרביסענער קריג. די שלאַכטן פלעגן פאַרקומען שבת נאָך מיטאָג אויף דעם געפרוירענעם טיך דווינע. זיי האָבן זיך געפירט לויט אָפּגערעדטע פּלליים און געזעצן, מיט לינקע און רעכטע פלאַנגען און ענלעכע סטראַטעגישע אויסרעכענונגען.

צוערשט פלעגן זיך אַראָפּלאָזן אויפן טיך פון ביידע ברעגעס די קלענערע יאָטן — די גאַסן און לערן־יינגלעך. דאָס איז געווען בלויז דער פאַרשפּיל: מען פלעגט צום אָנפאַנג פאַרזיכטיק און צוריק־געהאַלטן איבערוואַרפן זיך מיט קוילן שניי, שטיקער אייז און גראַבע זידל־ווערטער.

פּילנדיק הינטער זיך דעם בוח פון די דערוואַקסענע, וואָס קוקן זיך צו צום „שלאַכטפעלד“, דערמונטערט פון זייערע געשרייען, פלעגן די גרופן יונגע שלענער זיך דערנענטערן איינע צו די אַנדערע, און עס האָט זיך אָנגעהויבן דער „באָי“:

אַמאָל האָבן די שטאָטישע אַרומגעריןגלט די גרווער און אַמאָל האָבן די גרווער פאַריאָגט די שטאָטישע אַזש ביזן שטאָטישן ברעג. האָט מען אַריינגעכאַפט אַ „יאָט“ פון דער קעגנערישער מחנה — האָט מען אים אָפּגעטאָן זיין רעכט און מען איז געווען גליקלעך און שטאָלץ פון נצחון. האָבן דאָך אָבער די עלטערע פון דער געשלאָגענער גרופע נישט געקאָנט פאַרטראָגן אַזאַ בזיון, האָבן זיי גענומען שיקן פאַר שטאַרקונג. איז דער צווייטער צד אויך נישט געבליבן הינטערשטעליק

און האָט אַראָפּגעלאָזט אויפן טייך די צוויי „גאיאקער“ עלקעס, וועלכע האָבן זיך אויסגעצייכנט אין דער קונסט צו פאַרנאַרן דעם קעגנער און אים „אונטערשטעלן אַ פּיסל“ אין סאַמע רעכטן לויפן, ווען מען האָט שוין געמיינט, אז אַט-אַט זענען זיי שוין פאַרפאַלן.

דערזען אזא זאַך, האָבן זיך פון גריווער זייט אַראָפּגעלאָזט אַ גרופע סטאַראַווערן-ריזן, וואָס יעדער פון זיי האָט, דאַכט זיך, געקאַנט צעקוועטשן מיט איין פינגער אַ צענטליק שטאַטישע. דאָס זענען אָבער געווען שווער-לייביקע, נישט-פאַוועלעכע יונגען, וואָס האָבן זיך געטויגט נאָר אין אַ דירעקטן פּויסטן-קאַמף; פאַר די יונגע, פלינקע יאַטן זענען זיי געווען ווייניק געפערלעך. פונדעסטוועגן האָט זיך חברה געהאַלטן אויף אַ פּפּבּודיקן מהלך, ווייל אַריינפאַלן אין די בערישע הענט פון די סטאַראַווערן — איז געווען גאַרנישט פון די אָנגענעמע זאַכן. די שטאַטישע ציען זיך אַביסל צוריק און שיסן פון ווייטן מיט שניידקוילן, וועלכע טרעפן אָפט זייער געשיקט. דאָס רופט אַרויס הייטערקייט אויף דער שטאַטישער זייט און ברענגט אַריין די סטאַראַווערן אין ווילדער רציחה.

אָבער לויט דער האַלטונג פון די סטאַראַווערן זעט מען, אז איינגטלעך האָבן זיי גאַרנישט אין זינען די, וועלכע געפינען זיך אויפן אייגן עס האָט זיי פשוט דערעסן צוצוזען די שטיפּערייען פון קלייב-וואַרג. עס האָט זיי געפּיסן די הענט צו די גרויסע — צו די אַטאַמאַנעס פון דער שטאַטישער זייט, וואָס באַראַטן זיך וועגן סטראַטעגישן פּלאַן פאַרן היינטיקן „באַי“.

ווי לויט אַ קאַמאַנדע גיבן זיך די שטאַטישע אַ לאַז אַראָפּ אויפן אייגן, צעשיטן זיך אין פאַרשידענע זייטן מיטן צוועק אַרומצוריינגלען די סטאַראַווערעס. אָבער יענע, זיכער אין זייערע שטאַרקע פּויסטן און געזונטע פלייצעס, זענען גרייט צום אָנגרירן. די לאַגע איז אומ-באַשטימט. יעדע מחנה קוקט אויס אַ פּאַסיקע געלעגנהייט אָנצוהייבן.

מיט אַמאָל קומען אָן פון גריווער זייט צוויי יונגע, הויכע שקצים — פּיעטקע מיט וואַנקען — צוויי ערשטקלאַסיקע שלענגער און די סטאַראַווערעס באַקומען אומגעריכט אַ גרויסע איבערוואַגן. און שוין האָט זיך פאַרקאַכט אַ געשלעגן נישט אויף קאַטאַוועס: דאָ און דאָרט זעט מען שוין עמיצן אומפאַלן; דאָ און דאָרט בייגן זיך איין פאַרוואונדעטע און לייגן זיך קאַלטן שניי צו די פאַרבּלויטיקטע

נעז, געשפאלטענע ליפן און צעהאקטע שלייפן. יונגווארג שטייט אויפן ברעג און ציטערט פון אָנשטרענגונג און מורא פאר אַ מפלה. די שטאָטישע ווערן דייטלעך אָפגעשטופט און עם מערקן זיך אַזעלכע, וואָס לויפן שוין צום ברעג. צווישן די שטאָטישע ווערט אַ גערודער און אַ געשריי — איינצוהאַלטן און נישט צו לויפן. די סטאַראַווערעס זענען אַריין אין רציחה, וואַנקע מיט פיעטקען לייגן אויף לינקס און אויף רעכטס און די לאַגע פון די שטאָטישע ווערט אַ געפערלעכע. פּלוצלינג ווערט אַ געשריי אויפן שטאָטישן ברעג — אַברהמקע „קאַטאַק“ גייט! „קאַטאַק“ האָט נאָך פון דער דאַמבע דערזען וואָס עם טוט זיך אויפן טיך, האָט ער צוזאַמען מיט זיינע חברים, אַנדערע קעשענע־גנבים, זיך געלאָזט לויפן איבערן אייז גלויך צום קנויל. ער איז אָנגעלאָפן, ווי אַ שטורעם, און אַלץ האָט זיך איבערגעדרייט. . .

מיר, יונגוואַרג, וואָס האָבן זיך נישט געמאָרט פּלאַנטערן די גרויסע אונטער די פיס, בעת זיי האָבן זיך געפונען אויפן אייז, פאַטשן מיט די הענט, שפּרינגען פון פרייד און אויפּרעגונג, צוזעענדיק ווי „קאַטאַק“ מאַכט אָן אַ חורבן צווישן די סטאַראַווערעס. דער „באָי“ רוקט זיך פאַמעלעך צו דער צווייטער זייט — צו גרוינע, ביז די סטאַראַווערעס לאָזן זיך לויפן צו זייער ברעג. קליינוואַרג קאַנען נישט ביישטיין דעם נסיון און לאָזן זיך אויך אַראָפּ אויפן טיך מיט אַ הוראַ־געשריי. מיר זענען גרויס ביי זיך, ווי דאָס וואָלטן מיר פאַריאַגט די גרוינער אַזש צו זייער ברעג. יעדער פלייסט זיך אויס־צומאָלן „קאַטאַקס“ העלדישקייט, עלקע גאַיאַקערס קונצן ביים „אונ־טערשטעלן אַ פּיסל“, און אַנדערע מאַנעווערען בעתן „באָי“.

נאָכן „באָי“ פלייבט מען אַ קורצע צייט אויפן ברעג: מען ברענגט אין אָרדענונג די קליידער, מען פאַטראַכט די בייילן און וואונדן אויף די געזיכטער, מען פאַשליסט וועמען מען דאַרף דעם קינפטיקן שבת אונטערהאַסן די אויגן, און שוין אין גראָען פאַרנאַכט לאָזט מען זיך אין שטאָט.

צו ערשט גייען די אַטאַמאַנעס, ווי די זיגער; הינטער זיי — דער איבעריקער עולם, און צום סוף שפּרייזן מיר, די יונגע יאַטן מיט גיכע דראָפּנע טריט, קוים נאָכהאַלטנדיק די גרויסע.

איך פיל אין זיך אַ שטאַלץ אויף די שטאָטישע, איך גיב זיך די מי נאָכצומאַכן זייערע באַוועגונגען ביים גיין. באַזונדער איז מיר

געפעלן דער שטייפער טראָט פון עלקע ציגאַן (א באַוואוסטער מאַרע־
וויכער אין שטאַט מיטן אויסזען פון אַ ציגיינער), מיט אַן איינ־
געבויענעם קאַפּ, מיט שטייפּע פיס, וואָס גייענדיק בייגן זיי זיך נישט
אין די קני מיט די אומגעלומפערטע ברייט־געפנטע טריט.

שוין אַ שטיק נאָך הברלה פלעג איך אַ צעפאַרעטער קומען צו
מיינע עלטערן, אָפעסן שלוש־סעודות, און לויפן אויף גיך אין וואַר־
שטאַט שלאָפן אויפן זאַק ווייכע הובל־שפענער, וואָס איך האָב מיר
אַנגעגרייט נאָך פון פרייטיק.

איך קריג פיינט דעם מייסטער

אין דער דאָזיקער אַטמאָספּער פון די „באָיעס“, פון אליקום-נעצלס דרשות, דרשות פון ציוניסטישע מטיפים, וואָס פלעגן דרשענען פון די בעלעמעס אָפּט אָן טליתים — האָבן זיך אין צווייטן יאָר פון מיינ לערע גענומען טראָגן אומרואיקע, מאָדנע קלאַנגען, וועגן וועלכע מען האָט זיך געהיטן צו רעדן הויך אויפן קול.

צוערשט האָט מען זיך דערוואוסט, אַז די מאַנטל־נייטאָרינס האָבן זיך צוזאַמענגערעדט און ווילן נישט אַרבעטן מער ווי צוועלף שעה אַ טאָג. געזאָגט האָט מען, אַז די גאַנצע אָנפירערקע איז ליבקע די שניידערקע, אַ שוועסטער פון באַוואוסטן סטאַליער־מייסטער אין שטאָט. מיט שרעק האָט מען דערציילט, אַז מען האָט ליבקען שוין „געכאַפט“, און אַז מען וועט גאַרנישט וויסן, וואו אירע ביינער וועלן אַהינקומען.

צווישן די סטאַליערס האָט מען גענומען שמועסן, אַז אין דער צעכאווער אופראַווע געפינט זיך אַ געזעץ נאָך פון דער קייזערין יעקאַטערינע, אין וועלכן עס ווערט בפירוש געזאָגט, אַז מער ווי צוועלף שעה אַ טאָג טאָר אַן אַרבעטער נישט אַרבעטן, נאָר די סטאַר־שינעס (עלטסטע) פון די צעכן האָבן דעם געזעץ באַהאַלטן. מען האָט צווישן זיך גערעדט, אַז די סטאַליער־אַרבעטער האָבן אויסגע־קליבן אַ קאָמיטעט, וואָס דאַרף גיין צום סטאַרשינע פון סטאַליער־צעך פאָדערן ער זאָל ווייזן דעם געזעץ, און טאָמער וועט ער נישט וועלן, זאָל מען גיין צום פּאַליציי־מייסטער זיך קלאָגן און פאָדערן פון אים ער זאָל באַפעלן דעם סטאַרשינע דעם געזעץ צו ווייזן.

אין וואַרשטאָט, וואו איך האָב מיך געלערנט, האָבן די אַר־בעטער זיך אָנגעהויבן שושקען, רעדן מיט רמזים, נאָך דער אַרבעט נישט גיין גלייך אַהיים, אויף די „פלעצער“ (נאָמען פון אַ טייל שטאָט), וואו זיי האָבן געוואוינט, נאָר ביז שפעט בלייבן אויף „פלאַן“ (הויפט־טייל פון שטאָט).

דער מייסטער מיינער איז געוואָרן עפעס מאָדנע אומרויאיק. ער האָט אָנגעהויבן אָפט אויספרעגן ביי מיר וואָס עס טוט זיך אין וואַרשטאָט, וואָס די אַרבעטער רעדן צווישן זיך, און צי קומען אַריין זייטיקע מענטשן. איך פלעג אים אָפנהערציק מיט צופרידנקייט דער- ציילן וועגן אַלץ וואָס איך האָב געוואוסט. איך האָב דאָס געהאַלטן פאַר אַ באַזונדער פּבור וואָס דער מייסטער שענקט מיר זיין צוטרוי. איינמאָל האָט ער מיר אַפילו געזאָגט, אַז איך בין דאָך אַן אייגענער מענטש אין שטוב — איך עס דאָך זיין פרויט, און איך טאָר דעריבער נישט האָבן פאַר אים קיין סודות. איך האָב דאָס גאַנץ גוט פאַר- שטאַנען, געהאַלטן פאַר גערעכט און פון אים קיין זאך נישט באַ- האַלטן. דאָ האָט אָבער פאַסירט אַזאַ זאך, וואָס האָט אַריינגעטראָגן אַ גאַנצע איבערקערעניש אין מיין איבערגעגעבנקייט צום מייסטער און גלייכצייטיק אויך געענדערט מיין פאַציאָונג צו דער באַלעבאָסטע.

דער באַלעבאָס מיינער האָט חוץ בויסטאָלעריי (טירן-פענצטער) זיך פאַרנומען אויך מיט טשעסלעריי-אַרבעט — מיט ביוען הילף- צערנע הייזער. אין וואַרשטאָט פלעגט ער פאַרברענגען אַ קורצע צייט, און אַ גאַנצן טאָג זיין אויף די „פּאַסטראַיקעס“ (געביידעס), וואו עס האָבן געאַרבעט עטלעכע צענטליק קריסטלעכע „פּלאַטניקעס“ (טשעס- לערס). אויך די אַוונטן פלעגט ער זעלטן פאַרברענגען אין שטוב און זייער אָפט קומען שפעט נאָך האַלבער נאַכט. ביים אָנפייסן האָט ער זיך פאַרן ווייב געקלאָגט, אַז דער קאַפּ טוט אים וויי פון די לאַנגע השּבונות וואָס אים קומט אויס צו פירן און פון די קריגערייען, וואָס ער האָט מיט די קונדן ביים ענדגילטיקן אָפּרעכענען. די באַלעבאָסטע פלעגט אין אַזעלכע פּאַלן קוקן אויף אים מיט אַ פאַרזאָרגט פנים, פול מיט מיטלייד, און אונטעררוקן אים נאָך אַ מאַכל, כדי „צו דעהאַלטן די פּוחות“...

איינמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז דער מייסטער איז נישט געקומען אַהיים אַ גאַנצן מעת-לעת. די באַלעבאָסטע איז אַרומגעגאַנגען אַ בלייכע, פאַראומערט, פאַרטרויערט און מיט קיינעם נישט גערעדט. די צווייטע נאַכט זי אויף אים געוואַרט ביז שפעט. איך בין שוין לאַנג געשלאָפן, און פון שלאָף האָב איך דעהערט איר בעטנדיקע שטים איך זאָל גיין מיט איר אויפזוכן הירשן.

עם איז געווען א פרייהארבסטיקע לבנה-נאכט. די גלייכע גאסן זענען פוסט און שטיל. פון ווייטן הערט מען בילן א הונט, א פיה פון באן און דאס טרוקענע קלאפן פון די נאכט-וועכטער, וואס היילט אפ לאנג און ווייט אין דער קילער נאכט-לופט. גייען מיר אזוי גאס-אין, גאס-אויס, און קוקן אויף די פענצטער פון מייסטערס קונדן, וועלכע די באלעבאסטע האָט נאָר געקענט. אָבער אַלע זענען זיי פינצטער, מיט פאַרהאַקטע לאָדן, דורך וועלכע עס הערט זיך נישט קיין קלאַנג און עס זעט זיך נישט קיין שטראַל. מיר איז קאַלט און אומעטיקלעך. איך בין ביז אויף דער באַלעבאָסטע, וואָס זי האָט מיך אויפגעוועקט פון שלאָף און לייג פאַר מיר זאָלן גיין אַהיים. זי בעט זיך אָבער מיר זאָלן נאָך צוגיין צום שלאָסער-מייסטער בערקאָוויטש — אפשר איז ער דאָרטן. לאָזן מיר זיך צו דער דירה פון שלאָסער-מייסטער בערקאָוויטש, וואָס געפינט זיך אין צווייטן עק שטאָט, אויפן עפּל-מאַרק. אָנגעקומען — זעען מיר פון ווייטן אויף דער שאַטן-זייט פון האַלב-באַלויכטענעם, ברייטן פּלאַץ דינע געלבליכע ליכט-פּאַסן דורך די שפּאַרעס פון אַ הילצערנעם לאָדן. אז מיר זענען צוגעקומען נאָענט צום פענצטער, האָבן מיר פון שטוב דערהערט נישט-דייטלעכע שטי-מען, נישט-קלאָרע ווערטער. צווישן גערויש פון די נישט-דייטלעכע גע-שפּרעכן האָבן מיר מיטאַמאָל דערהערט די הייזעריקלעכע שטים און ניכע אויסשפּראַך פונם באַלעבאָסטע. די באַלעבאָסטע האָט לייכט אויפ-געציטערט און זיך צוגעטוליעט צו מיין אַקסל, ווי זי וואָלט זוכן ביי מיר הילף. איך בין אויך געוואָרן איבערראַשט, אין מיין ריטער-לעכער דרייסקייט האָב איך געוואָלט אָנקלאַפן אין לאָדן, אַרויסרופן דעם באַלעבאָסטע און זאָגן אים, אז מיר זוכן אים אַרום אַ גאַנצע נאַכט. אָבער די באַלעבאָסטע האָט מיך אָפּגעהאַלטן און מיט איינגעהאַל-טענעם אַטעם האָבן מיר זיך אָנגעשטרענגט איינצוהערן די געשפּרעכן. עס האָט לאַנג נישט געדויערט, און עס איז קלאָר געוואָרן, אז אין שטוב שפּילט מען אין קאַרטן ...

די באַלעבאָסטע האָט זיך מיטאַמאָל אזוי ווי צוזאַמענגעצויגן — געוואָרן נאָך קלענער, ווי געווען. לאַנגזאַם און ווייך האָט זי מיך אָפּגעפירט פון פענצטער, נאָך פעסטער זיך צוגעדריקט צו מיר און מיט שטילע טריט האָבן מיר זיך אין דער טונקלסקייט פון שאַטן געלאָזט גיין צוריק אַהיים. זי האָט זיך בעסער איינגעוויקלט אין איר פאַ-טשיילע, אזוי ווי עס וואָלט איר געווען קאַלט. די עטוואָס-אַרויסגע-

שטארטע, טונקעלע אויגן זענען איר געווען פארלאָפן מיט נישט אויסגערונגע טרערן און זיי האָבן ביים שיין פון דער לכנה אויסגעזען ווי צוויי אָנגעפילטע דורכזיכטיגע בעכערס, וואָס אַטאַמט וועלן זיי זיך אַריבערגיסן.

גייענדיק צוריק איבער די איינזאַמע שטילע גאַסן, האָב איך דערפילט צו דער באַלעבאַסטע אַ גרויס רחמנות. איך האָב איר מוחל געווען אלע עוולות, אלע שלעכטע אָנבייסנס, קאלטע מאכלים און אַנדערע צרות פון אַ לערן-יינגל, וואָס האָבן מיר איצט אויסגעזען נישטיג לנבי דער גרויסער עוולת, וואָס איר איז געשען. איך האָב איר געוואָלט מיט עפעס טרייסטן און שיצן. אָבער איך אליין בין געווען אַ שוואַכע יינגל. האָב איך זי גענומען אונטערן אָרעם, באַמיט זיך צו גיין מיט איר טריט אין טריט, און נישט אויסרעדנדיק דעם גאַנצן וועג קיין וואָרט, זענען מיר געקומען צוריק אַהיים און שטיי לערהיים זיך געלייגט שלאָפן.

לאַנג בין איך געלעגן מיט צוגעמאַכטע אויגן אויף מיין זאַק הובעלשפענער און נישט געקאָנט איינשלאָפן. איך האָב אין מיין געדאַנק געזוכט מיט וואָס זיך נוקם צו זיין אָן באַלעבאַס. אין האַרצן האָט געזאָרן אַ פעס קעגן דעם פאַלשן מענטשן, צוליב וועמען די באַלעבאַסטע פייניקט זיך אַזוי. אין מיין לאַנגן טראַכטן וועגן דער אויפפירונג פון באַלעבאַס, וועגן דער באַעוולטהער באַלעבאַסטע, האָב איך סוף-כל-סוף באַשלאָסן, אז „אַ קרענק וועל איך אים דער-ציילן, וואָס עס טוט זיך אין וואַרשטאַט“!

מיט דעם דאָזיקן געדאַנק בין איך איינגעשלאָפן.

*
**

קורץ נאָך דעם האָט זיך מיין צוויי-אַריקער לער-טערמין גע-ענדיקט. דער באַלעבאַס האָט זיין צוואַנג געהאַלטן און איך בין פאַר-בליבן ביי אים אויף נאָך אַ יאָר, אָבער שוין אויף נאָר נייע באַדינג-גונגען. איך בין געווען זייער פעאיק צו דער אַרבעט, אין פיל אַרבעטן זיך פאַרמאַסטן מיט עלטערע אַרבעטער, סיי אין גוטסקייט, סיי אין ניקייט. האָב איך מיר אויסגעדונגען, אז, ערשטנס, דאַרף איך חוץ עסן, נאָך באַקומען וואַכן-געהאַלט און, צווייטנס, זאָל איך

נעכטיקן נישט, ווי ביז איצט, אין ווארשטאט, נאָר ביי מיינע עלטערן. דער באַלעבאָס איז אויף דעם לייכט איינגעגאַנגען, הגם עס האָט זיך אים זייער געוואָלט איך זאָל ווייטער נעכטיקן אין ווארשטאט.

איך בין נאָך אלץ פאַררעכנט געווען פאַר אַן „אייגענעם מענטש אין שטוב“ און דער באַלעבאָס פלעגט מיר נאָך פון צייט צו צייט אָנטרויען קליינע „סודות“, און מיך ווייטער אויספרעגן — וואָס עס טוט זיך אין ווארשטאט: ווער עס רעדט אַ סך, ווער עס קומט שפעטער און ווער עס אַרבעט אויס מערער. איך האָב אָבער שוין געטראָגן אויף אים אַ האַס און פלעג זיך דיפלאַמאַטיש אַרויס־דרייען. דאָסענן האָב איך אָנגעהויבן פאַרטרויען די אַרבעטער אַזעל־כעס, וואָס איך האָב גערעכנט, אַז דאָס קאָן זיי צונויז קומען, און איבערהויפט דאָס וואָס קאָן, ווי איך האָב געמיינט, שאָרן ברענגען דעם באַלעבאָס.

די אַרבעטער האָבן אָנגעהויבן מיך לויבן, אָפט אפילו, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, חנפּענען. דאָס האָט אָבער נישט געשאַדט, פאַר־קערט, עס האָט מיר געשמייכלט.

אין שטאָט איז דערווייל געוואָרן אומרויאיקער: מען האָט דער־צילט וועגן אונטערגעוואָרפענע בלעטלעך הינטער די טירן, וועגן פאַרהאַלטענע דורך דער פּאָליציי און אַנדערע זאַכן, וועגן וועלכע מען האָט ביז איצט נישט געהערט. בחורים און מיידלעך האָבן אויפ־געהערט שבת נאָכמיטאָג צו טאַנצן. אויך ביי אונז אין שטוב האָבן אויפגעהערט די טענץ, וואָס פלעגן ביז איצט פאַרקומען אַלע שבת, פון די געסט, וועלכע זענען געקומען צו מיין עלטסטער שוועסטער חנה־לאַה. צו איר האָבן זיך גענומען ווייזן נייע פּנימער, וואָס פלעגן אַריינלויפן אויף אַ קורצע וויילע, אָפּרעדן עפעס בסוד, כמעט אויפן וואונט, און פאַרשווינדן. כמעט יעדן אָוונט איז די שוועסטער מיט אירע חברטעס — אויך זאָקן־שטריקערקעס — ערגעץ אַוועקגעגאַנגען און געקומען שוין שפעט אין אָוונט. אָפט איז ווער פון אירע חברטעס געבליבן ביי אונז נעכטיקן, וואָס ביז איצט פלעגט עס נישט פאַרקומען.

אין די פאַרטרוילעכע געשפּרעכן, וואָס מיין שוועסטער האָט געפירט מיט אירע חברטעס, האָב איך אָפט אונטערגעהערט אַ גע־היימיספּולן נאָמען — „דער שוואַרצער“, וואָס פלעגט אַרויסגערעדט ווערן מיט פאַרגעטערונג און ליבע. (ווי איך האָב מיך שפעטער דער־

וואוסט, איז דאָס געווען דער דעמאָלט באַוואוסטער טוער אין „בונד“ — יאַנקל, אָדער, ווי מען האָט אים אין אַנדערע ערטער גערופן — „אַלטער דער שוואַרצער“. וועגן דאָזיקן נאָמען פלעגן די עלטערע דווינסקער חברים שוין יאָרן נאָך זיין פאַרלאָזן דווינסק דערציילן גאַנצע לעגענדעס: וועגן זיין רעדנער־קונסט, וועגן זיין באַצויבערנ־דיקן איינפלוס אויף מענטשן (איבערהויפּט אויף די אַרבעטערנים), וועגן זיינע קונצן ביים אַרויסדרײען זיך פון פּאָליציי, ווי אזוי ער

אַלטער דער שוואַרצער
(אַלטער עפשטיין)

פלעגט אַנטרונען ווערן פון אונ־טער אירע הענט אין אַ פינצטער געסל, וועגן זיין שטרענגער קאָנ־ספּיראַציע און אַנדערע לעגענדעס. דערנאָך האָט מען אָפּט גע־נומען רעדן, אז מען דאַרף מאַכן אַ „סטאַטשקע“ (שטרייק), אזוי ווי דאָס האָבן געטאָן די ווילנער זאָקן־שטריקערקעס. (לאַנגע יאָרן האָט מען אין דווינסק די אַרגאַני־זירטע אַרבעטער גערופן „סטאַ־טעטשניקעס“).

וועגן ערשטן סטרייק פון די סטאַליער־אַרבעטער גערענק איך ווייניק. איך געדענק נאָר, אז מען האָט זיך געשלאָגן מיט איינעם אַ מייסטער מיטן נאָמען — יאַשקע ראָזנבערג, וועלכער האָט זיך דער ערשטער געוואָרפן שלאָגן זיינע אַרבעטער, ווען זיי האָבן זיך פאַר־אייניקט צום שטרייק. וועגן אים האָט מען לאַנגע יאָרן דערציילט, אז זיינע טענות זענען געווען: „אויב איך זאָל מיינעם אָן אַרבעטער נישט טאָרן מאַכן אין דער מאַמען אַרײַן — טאָ וואָס טויג מיר דער גאַנצער וואַרשטאַט?“ פון דעם איז קלאָר, אז צווישן אַנדערע פּאָ־דערונגען איז אויך געווען די פּאָדערונג — מענטשלעכע באַהאַנדלונג. אויסער דעם, געדענק איך, האָבן טייל פירער פון דער „סטאַטש־קע“, געדאַרפט אויף אַ געוויסע צייט פאַרלאָזן די שטאַט, ווייל פּאָליציי האָט זיי געזוכט. און מיר דאַכט, אז אַ געוויסע ראָלע האָט אין שטרייק געשפּילט דער פּאָליציי־מייסטער, מיט וועמענס הילף די אַרבעטער האָבן וואַרשיינלעך געוואָלט אַרויסבאַקומען „יעקאַטערינעס זאַקאָן“. פון די אַקטיווערע און באַוואוסטערע פון יענער צייט זענען מיר גע־

בליבן אין זפרון די נעמען פון די סטאליער-ארבעטער: זאווקע פון די „פלעצער“, איטשקע דער געלער, חיים-צבי סאָלדאטיק, שמואלקע פון „באָיניע“ (שעכט-הויז), ישעיהקע און, אויב איך האָב נישט קיין טעות, איינער זונדל פון קאוונע. חוץ דעם לעצטן זענען דאָס אלע געווען הויכע, ברייטפלייציקע יונגען, וואָס אין די שפעטערדיקע יאָרן האָט מען צווישן אונז אַזעלכע כמעט ווי נישט געטראָפֿן. וועגן אַ טייל פון זיי וועט מיר נאָך אויסקומען צו רעדן אין די ווייטערדיקע קאפיטלעך.

דאָ איז ווערט צו פארצייכענען אַ קוריאָז, וועלכער איז באַלערנ־דיק פאַר די דעמאָלטיקע באַציאונגען פון די באַלעכפאַטיס צו זייערע אַרבעטער: וועגן איינעם אַ מייסטער מיט אַ נישט־דרוקפאַרן צונאַמען (דעם פאַרנאַמען פאַרגעסן) פלעגט מען דערציילן, אַז זונטיס פאַר־נאַכט פלעגט ער אַרומקוקן די אַרבעט וואָס די אַרבעטער האָבן באַוווּזן פאַרן טאָג אויסצופירן און ווערן זיך צו זיי מיט אַ טענה און מיט אַ פאַרוואורף: עס איז דאָך שוין מאָנטיק, דינסטיק־מיטוואָך פליט אַוועק און דאָנערשטיק דאַרף מען דאָך אייך שוין ווידער צאָלן געלט — וואָס האָט איר מיר שוין אָפגעמאַן פאַר היינטיקע וואָך? ...! איך וועל דאָך פון אייך בדי־הרל ווערן!

דעם דאָזיקן וויציקן אמת פלעגט מען אין די סטאליער־קרייזן ביי יעדער געלעגנהייט דערציילן יאָרן־לאַנג. ווען די אַגיטאַטאָרן האָבן געדאַרפט שילדערן, ווי מען פלעגט זיך באַציען צו די אַרבעטער אַמאָל, איידער זיי זענען געווען אַרגאַניזירט, האָבן זיי זיך אָפט מיט דעם באַנוצט.

**

דעם צווייטן, אייניאָריקן לער־טערמין האָב איך שוין נישט אויסגעהאַלטן. ווי איך האָב שוין דערציילט, איז דער מייסטער גער־פאַלן אין מיינע אויגן, און איך האָב זיך דערנענטערט צו די אַר־בעטער. דער מייסטער האָט, אַפנים, דערפילט דעם איבערברוך אין מיר און איז אָפט צוגעשטאַנען צו מיר מיט נישט־פאַרדינטע פאַר־וואורפן און קליינלעכע צוטשעפענישן. איך האָב מיך שוין אָבער געפילט פעסט: איך בין געווען כמעט אַ זעלכסטשטענדיקער אַרבעטער און איך פלעג אים נישט בלייבן שולדיק.

איינמאָל איז צווישן אונז אויסגעבראָכן אַ קריגעריי, וואָס האָט מיך שטאַרק אָנגערירט. אין גרויס אויפֿרעגונג האָב איך אַראָפֿגעכאַפֿט דעם פֿאַרטוך פֿון די לענדן און אויסגעשריגן צום מייסטער: „איך האָב אייך אין דער ערד“, צונויפֿגעקליבן מיינע הובל־געצייג, וואָס איך האָב מיר אַליין געמאַכט, און פֿאַרלאָזן דעם מייסטער מיט זיין וואַרשטאַט.

אַ קורצע צייט האָבן מיך אַנדערע מייסטערס באַיקאָטירט, נישט געוואָלט מיך דינגען צו דער אַרבעט דערפֿאַר, וואָס איך בין ביים מייסטער נישט אויסגעווען דעם אָפֿגערעדטן טערמין.

עס איז אָבער געווען סעזאָן־צייט. אַרבעט איז געווען אַ סך. אין שטאָט בין איך געווען פֿאַררעכנט פֿאַר אַ גוטן און פֿלינקן באַלמעלאַכע, האָט דער באַיקאָט לאַנג נישט אָנגעהאַלטן, און איך האָב ניך גע־קריגן אַרבעט פֿאַר פֿיר רובל מיט פּופּציק קאָפּיקעס אַ וואָך. אין מיין עלטער — אין עלטער פֿון זיבעצן יאָר, איז דאָס געווען אַ הויכער לוי, און אזוי אַרום בין איך געוואָרן אַ זעלבסטשטענדיקער אַרבעטער.

זונטיקדיקע געשפרעכן

זונטיק פרי פלעגן די נישט-פארהייראטע ארבעטער אין די ווארשטאטן זיך טיילן מיט די איינדרוקן וועגן זייערע פרייטיקצונאכט-טיקע באזוכן אויף „פאדאילסקע“.

„פאדאילסקאיא“ איז געווען דער נאָמען פון אַ גאָס אין דווינסק, וואָס האָט זיך געצויגן לענגאויס דער באַן-ליניע, אָנהייבנדיק זיך פון ריגער וואָסאַל. די דאָזיקע גאָס מיט אירע גרינע-פארבטע, הילצערנע הייזער, מיט קאָלירטע לאַמטערנעס איבער די אַרויסגע-רוקטע גאַניקעס, מיט די ביז נאָך האַלבן טאָג צוגערינגלטע טירן, האָט זיך סודותדיק אויסגעטיילט פון די איבעריקע גאַסן אין שטאָט. ביי-טאָג האָט די גאָס אויסגעזען פּוסט, ווי פאַרלאָזט. זעלטן האָט זיך דאָרט אין די פּריע שעהן פון טאָג געעפנט אַ טיר, דורכגעגאַנגען אַ מענטש אָדער דורכגעפאַרן אַ דראָזשקע. מיושבדיקע עלטערע מענער און פּערט פּרויען האָבן אָנגעלייגט וועג, פּדי נישט דורכ-צוגיין דיראָזיקע אויסטערלישע גאַס. בלויז אַנרופן דעם נאָמען פון דער גאָס אין דער אָנוועזנהייט פון אַ פּרוי, איז פאַררעכנט געווען פאַר אַ גראַבקיט, ווייל אויף אַט דער גאָס האָבן זיך געפונען די „פּריילעכע הייזער“ פון דער שטאָט.

די „פּריילעכע הייזלעך“ האָבן פונקציואַנירט לעגאַל, מיט דער דערלויבעניש פון דער אַדמיניסטראַטיווער מאַכט. די אויפזיכט-מאַכט האָט אויפגעפאַסט אויף זייער היגיענישן צושטאַנד און געהאַט די השגחה איבער די מיידלעך, וועלכע האָבן זיך, פּמעט געזעצלעך, גערעכנט פאַרן אייגנטום ביי די באַלעבאַטים פון די הייזלעך.

מיטן צופאַלן פון דער נאַכט האָט די „פאדאילסקע“ זיך פאַר-וואַנדלט אין איינער פון די פּריילעכסטע גאַסן אין שטאָט: איבער די גאַניקעס פלעגן זיך אָנצינדן די קאָלירטע לאַמטערנעס, דורך די פאַרמאַכטע לאַדנס פלעגן זיך דורכרייסן פאַרדומפטע טענער פון פאַרשייטער מוזיק, עס האָט זיך געהערט אַ טופן פון פּיס, שיפורע געשרייען, קוויטשערדיען פון די מיידלעך. מיט אַ הילכיקער קלאַפּעריי פון די מיט-אייזן-באַצויגענער-דעדרע אויף די שפיציקע שטיינער פון

אלט־מאָדישן ברוק פלעגן „ליכאַטשעס“ צופאַרן צו די פּאַלזיכטענע גאַניקעס און אַרויסזעצן כאַפּטעס שיפורע יונקערס, צעיושעטע נימ־נאַזיסטן אָדער באַזויפענע טשינאַווניקעס פון די אָרטיקע „פּריסוטס־וויעס“. אויך באַיאָרנטע, ציווילע מענטשן פלעגן אין גרויס איילעניש, מיט אַ זייטיק גענגל זיך אַריינכאַפּן אין די טירן פון די גרינע הייזער.

אין די שפעטע, טונקעלע אָונט־שעהן, געטריבן פון אויפגער־וואַכטן געשלעכטלעכן רויש, פלעגן מיר, נאָך־נישט־דערפאַרענע, האַלב־ברייפּע בחורים, פאַרשטעקט אין די טונקעלע שאַטנס פון די הייזער, פון דערווייטנס אַריינקוקן אין אַ געעפנטער טיר און איינזאַפּן אין זיך דעם פיינלעך־זיסן אַטעם פון די זינד־הייזער און פאַרלאָזן די גאַס מיט באַרוישטע געפילן פון בענקשאַפט צו ווערן גרויסע.

אַ באַזונדערע לעבעדיקייט האָט אויף פּאַדאָילסקע געהערשט אין די נעכט פון פּרייטיק, שבת און זונטיק. אין די דאָזיקע נעכט פלעגן זיך דאָרט אָפּט אָפּשפּילן וויסע געשלעגן צווישן באַזונדערע גרופּן באַזוכער, וועלכע פלעגן זיך איינשמעלן פאַרן פּלומרשט־באַלידיקטן פּבור פון זייערע „באַרישנעס“ אָדער צוליב אַנדערע ענלעכע קרויודעס. נישט זעלטן פלעגט עס דערגיין צו מעסער־שטעך און אפילו מאָרד.

די דאָזיקע הייזער אויף פּאַדאָילסקע האָבן געהאַט געוויינלעכע אָפּטיילונגען, וואו יעדער האָט געהאַט אַ צוטריט, און „העכערע“, פאַר נעקליבענע געסט — פאַר אָפיצירן, העכערע באַאַמטע און אַנדערע פון דער „געאַכטעטער“ געזעלשאַפּט. צווישן די שטענדיקע באַזוכער פון פּאַדאָילסקע איז געווען אַ בונטאַרישע גרופּע „סטאַטסקע“ (ציי־ווילע), וואָס האָט נישט געוואָלט זיך באַפּרידיקן מיט איר גורל אין די נידעריקערע אָפּטיילונגען און האָט נישט אַנדערש געוואָלט אַריינרייסן זיך אין די „העכערע“ אָפּטיילונגען. די דאָזיקע גרופּע איז באַשטאַנען פון יידישע און קריסטלעכע גאַרבער־אַרבעטער פון גרילעכעס און וואַלערשטיינס גאַרבערייען. דאָס זענען געווען יונגען איינס־און־איינס — הויכע, קרעפטיקע, מיט ברייטע ברוסטן און געזונטע פויסטן, פאַר וועמען עס האָט געציטערט די גאַנצע שטאָט. האָט זיך אזאַ חברה גאַרבער אַראָפּגעלאָזט אויף פּאַדאָילסקע אין אַ „געהויבענער“ שטיי־מונג, זענען שוין עטלעכע נימאַזיסטלעך, אפילו יונקערס אוועק אַהיים מיט „צעקוואַשעטע“ פּנימער און אַרויסגעזעצטע ציין.

אין די זונטיקדיקע געשפרעכן פלעגן זיך די יינגערע אַרבעטער אין די וואַרשטאַטן אַנדערציילן מוראדיקע געשיכטעס פון די דאָזיקע

געשלעגן, צו וועלכע עם פלעגן, צוליב „קלאסן־סאָלידאָרעטעט“, צור שטיין די שלאָסער־ארבעטער און געזעלן פון אנדערע צווייגן. אָבער נישט נאָר וועגן די נצחונות איבער די יונקערס האָט מען זיך דער־צײַלט איינע די אנדערע: מען האָט אָפּן און פּרײַ דערצײלט ווער מיט וועמען עם האָט פאַרבאַכט, ווער עם האָט בײַ וועמען אָפּגעשלאָגן מאַינקען אָדער סאַינקען, ווי אזוי מען האָט זיך פאַר דעם אָפּגערעכנט און ווי אזוי מען איז יענעם פאַרפאַרן מיט אַ מעסער אין זײַט. מען האָט זיך נישט זשענרט צו באַרימען זיך און דערצײלן אויפן קול פאַרשידענע פאַרשיטע איינצלעהייטן פונם נאַכט־לעבן מיט די מיידלעך אויף פּאַדאָלסקע.

די פּרױ פון מיין באַלעבאָס, בײַ וועמען איך האָב געאַרבעט — אַ באַשיידן, יידיש ווייבל — פלעגט זיך רױטלען, הערנדיק די דאָזיקע געשיכטעס און מיט אַ גוטמוטיקן פּעס מוסרן די אַרבעטער, וואָס האָבן נאָר „קײן בושע און קײן חרפה אין זײַערע פּנימער.“

איינמאָל, ווען אזאַ באַרימערײַ איז פאַרפאַרן שוין אַביסל צו ווייט אין אירע אויסגעלאָסענע איינצלעהייטן, האָט מיין באַלעבאָסמע, שוין מיט אויפריכטיקן בײַזער, פאַרגעוואָרפן די אַרבעטער פאַר וואָס זײ דערצײלן „אַזעלכע זאַכן“ פאַרן יינגל אין די אויגן. דער עולם האָט זיך איבער איר פּעס לוסטיק געמאַכט און פאַרויכערט איר, אַז עם איז שוין צײַט אים אַהין מיטצונעמען און זאָל ער אויך וויסן „וואָס אַ לעבן הייסט“...

„דאָס יינגל“ — האָט מען געמײנט מיך. שוין אַ פּולבלוטיקער, קרעפטיקער, זעכצן־זיבעצן־יעריקער בחור, האָב איך זיך צו די דאָזיקע אָפּענע געשפּרעכן צוגעהערט מיט גערייצטן נײַגיר און הייסן אָטעם: פון אינערלעכער געשפּאַנטער אויפּרעגונג האָבן מיר געצײטערט די הענט און איך בין נישט אימשטאַנד געווען ווי געהערט צו האַלטן די געצײג. איך פלעג אַרומגיין אַ צערודעטער, ווי נאָך אַ שווערן, בײַזן חלום, שלעכט פאַרשטאַנען וואָס מען האָט צו מיר גערעדט. עם פלעגן מיר שוועבן פאַר די אויגן בילדער פון די געהערטע גע־שפּרעכן, פון וועלכע דאָס האַרץ פלעגט מיר פאַרגאַסן ווערן מיט הייסע שטראָמען פון אומבאַשטימטע פאַרבאַרגענע פאַרלאַנגען. קײנער האָט זיך אָבער וועגן מיר נישט געקײמערט, קײנער האָט וועגן מיין צער־דערטן צושטאַנד נישט געוואוסט. מיט אינערלעכן צײַטער און אנגע־נעמען שרעק האָב איך געווארט און אויסגעקוקט אויף דער שעה עם זאָל זיך געפּינען אימעצער, וועלכער זאָל מיך „אַהין“ מיטנעמען.

און אזא איינער איז ענדלעך געקומען.

געווען איז דאָס דער סטאַלער־אַרבעטער איטשקע דער שוואַרצער. אַ שיינער בחור אַ ברען: אַ הויכער, שלאַנקער, מיט פייערדיקע אויגן און מיט פיין־געשניטענע ליפן, וואָס האָבן נישט אינגאַנצן צוגעדעקט די ווייסע ציין. אַ לעב־יונג, אַ טרינקער, אַ טענצער און אַ גרויסער „אוכאַזשיוואַטעל“ אַרום פרויען. מיר האָבן אָפּט געאַרבעט צוזאַמען. אזוי ווי ער איז געווען מיט אַ פּאַר יאָר עלטער פון מיר, איז ער טיילווייז געווען מיין מדריך ביי דער אַרבעט. נישט געקוקט אויפן אונטערשיד אין עלטער, זענען מיר פונדעסטוועגן געווען אַ געוויסע צייט נאָענטע חברים.

איינמאָל אין איינעם אַ שבת איז ער צו מיר געקומען און האָט מיך איינגעלאָרן איך זאָל מיט אים גיין צו סאַינקען — צו אונזערס אַ באַקאַנט מיידל. סאַינקע האָט געשטאַמט פון אַ נאָענטער שטעטל, נאָוואַ־אַלעקסאַנדראָווסק, לעבן דווינסק. באַקאַנט האָבן מיר זיך מיט איר אין אַ מצה־פּאַריאַד (אזוי האָט מען דאָן גערופן אַ מצה־בעקעריי), וואָס פלעגט אַלע יאָר אַרום פורים־צייט געעפנט ווערן אין אַ קעלער אין שכנות פון וואַרשטאַט, וואו איך מיט איטשקען האָבן דאָן געאַרבעט.

אין יענע יאָרן, איידער מען האָט אָנגעהויבן באַנוצן מצה־מאַשינען, פלעגן אַרום פורים־צייט אָנקומען קיין דווינסק יונגע פרויען און מיידלעך פון די אַרומיקע שטעטלעך און אָנדינגען זיך אַלס מצה־וואַלגערקעס אויפן גאַנצן זמן. געאַרבעט אין די פּאַדריאַדן האָט מען פון פּאַרטאַג ביז שפּעט נאָך האַלבער נאַכט, מיט קליינע איבער־רייסן, ווען דער זעצער האָט געדאַרפט „אונטערפּלאַקערן“ דעם אויוון. כדי צו ברענגען אַהיים אויף פּסח מיט אַ פּאַר אָפּגעשפּאַרטע רובל מערער, פלעגן די וועלגערקעס שלאָפן אין פּאַדריאַד גופא — אונטער־געבעט מיט היי און שטרוי אויף דער פּאַדלאָגע. אין די וואַכערדיקע נעכט זענען די וועלגערקעס געפּאַלן אויף זייערע געלעגערס טויט־מידע איינע לעבן דער אַנדערער און מיט שטילע קרעכצן, דער „פּאַדריאַטשיק“ זאָל נישט דערהערן, האָט מען אויסגעגלייכט די מידע גלידער און די געשוואַלענע הענט פון אַכצן שעה וואַלגערן. זעלטן האָט מען פּאַרפירט אַ געשפרעך, זעלטן געטאַן אַ לאַך — עס איז געווען אַ שאַד אָפּצורייסן אַ פּאַר מינוט פון די קורצע שעהן, וואָס זענען פּאַרבליבן צו שלאָפן, ביזן „ערשטן אויוון“ פּאַרטאַג.

אָנדרש זענען געווען די פרייטיק און שבת־צונאַכטן : פרייטיק האָט זיך דאָס וועלגערן געענדיקט פאַר זון־אונטערגאַנג. די מיידלעך פלעגן זיך אויספוצן אין פרישע בלוזקעס — פאַרשפילעט ביז אונטער דער גאַמבע, פאַרקעמען זיך די האָר לויט דער לעצטער מאָדע און מיט די „שלעפּעס“ פון די לאַנגע קליידער אין די הענט, האָט מען זיך געלאָזט אין שטאַט אַרײַן צו באַקאַנטע, אָדער אויף שפּאַציר אין די מיט קעראַסין־לאַמפּן באַלויכטענע גאַסן פון דער גרויסער שטאַט. די פאַר־היראַטע, עלטערע פרויען פלעגן אַנטאָן געבלימטע קאַפּ־טיכלעך — די ברעגעס פאַרלייגט הינטער די אויערן און מיט טיפע, מידע זיפצן בענטשן ליכט איבער דאַרע, גראַשענע, חלבנע ליכטלעך. אויסגע־מאַטערטע פון דער וואָך וועלגערן, פלעגן זיי זיך אין די קליידער צולייגן אויסרוען די מידע ביינער ביז נאָך קבַלת־שבת. נאָך וועטשערע, לינגדיק אויפן שותפותדיקן הייגעלעגער, האָט מען זיך שטילערהייט פאַרצײלט פאַרשידענע געשיכטן פון „גוטע־יידן“, פון וואַלד־נזלנים, פון דיבוקים און „נישט־גוטע“, פון אליהור־הנביא און שרה בת־טובים. אין אָפּגעזונדערטע ווינקלען האָבן געענטערע צווישן זיך איינע דער אַנדערער אויסגערעדט זייערע טרויעריקע הערצער, זיך באַ־קלאַנט אויפן פינצטערן מזל, אויף דער פיטערער אָרעמקייט, אויף פאַרזעסענע יאָרן פון דערוואַקסענע טעכטער, אויף מענער וועלכע האָבן פאַרלאָזט ווייב און קינד און אוועק אין דער ווייטער וועלט זוכן אַ בעסער מזל, און אַנדערע שווערע דאַגות פון טרויעריקן לעבן און שווערן געמיט. אין די שפּעטע אָוונט־שעהן פלעגן זיך צוזאַ־מענקומען די יינגערע וועלגערקעס מיט זייערע באַקאַנטע בחורים און פאַריאַגן די טריבע פרייטיק־צונאַכטיקע אַטמאָספּער. דער גרוי־סער, שוואַך־באַלויכטענער קעלער־צימער פלעגט אַזוי ווי ליכטיקער און היימלעכער ווערן. פון פאַרשידענע ווינקלען פלעגט זיך הערן געלעכטער, שטיפּעריי און געזאַנג פון ליבע־ און בענק־לידער. אָבער גאָר פריילעך איז געוואָרן, ווען דער בלייז־לאַמפּ האָט זיך גענומען „טוקן“ : מיט געמאַכטן בייזער האָבן די מיידלעך געיאַגט די בחורים זיי זאָלן פאַרלאָזן דעם קעלער, ווייל דער לאַמפּ וועט באַלד „אויס־גיין“. די בחורים האָבן אָבער אַפּנים זיך נישט זייער שטאַרק גע־שראַקן פאַר דער פינצטערניש און זיך נישט געאיילט אוועקצוגיין ... און ווען דער לאַמפּ האָט געגעבן זיין לעצטן „צוק“, איז דאָס געלעכ־טער און קוויטשעריי פון די מיידלעך געוואָרן נאָך העכער און דאָס

געראנגלעניש נאך גרעסער, ביז מיט פאראייניקטע כוחות פלעגן די מיידלעך סוף-בל-סוף ארויסשטופן די בחורים אויף יענער זייט טיר פון טיפן קעלער.

שבת אויף דער נאכט, צוליב דעם וואָס מען האָט דעם אויוון נישט געמאָרט איינהייצן פאַר מעריב פלעגט די אַרבעט אין פּאָדריאַד זיך אָנהייבן שפּעט נאָך הברלה. דער גרויסער האַלב-טונקעלער צימער פון טיפן מצה-קעלער פלעגט אָבער ווערן באַלעבט נאָך אַ שטיק פאַר זון-אונטערגאַנג: עס פלעגן זיך צוזאַמענקומען די וועלגערקעס מיט זייערע פּאַקאַנטע בחורים, די רעדלער — מיט זייערע פּריוויליקע העלפּער-אַמאַטאָרן, ווייבלעך פון שכנותדיקע הויפן, צו העלפן אומ-געצאָלט אויסבאַקן און אויוון מצה פאַר אַן אָרעמער משפּחה, וואָס מען האָט דאָס רוב אָפּגעלייגט אויף שבת-צור-נאַכט. (א חשובער באַלעבאַס וועט דאָך נישט לאָזן באַקן זיינע מצות אויף אַ שבתדיקן סאַלטן אויוון). עס פלעגן אַריינקומען אויך זייטיקע בחורים און יונגע-לייטלעך, פּדי צו שליסן באַקאַנטשאַפט און ביז וואָס-זוען, ביז מען האָט צוריק אויסגעשטעלט די צענומענע אויף שבת לאַנגע וועל-גער-טישן, פלעגט מען שפּילן אין פּאַנטן, רעטענישן, טרעפּענישן און אַנדערע שפּילערייען פון דעם מין. די דאָזיקע שפּילערייען האָבן זיך אַלעמאַל געענדיקט דערמיט וואָס אַ בחור האָט געדאַרפט אַ קוש טאָן אַ מיידל, אָדער אַ מיידל — אַ בחור, סיי ווען דאָס איז געווען אַ באַלוינונג פאַרן טרעפּן, סיי ווי אַ שטראָף פאַרן פאַרשפּילן ... ווען די שפּילן האָבן זיך אויסגעשעפּט, האָט מען געטאַנצט אַ סאַדריל, אַ וואַלס, אַ שער, אַ פּאַלאַנעז, אַ פּאַלקע, אַ ווענגערקע און אַנדערע מאָדערנע טענץ פון יענער צייט. געטאַנצט האָט מען גרופּעסווייז: ווען איין גרופּע האָט געטאַנצט, האָט די צווייטע געזונגען דעם ניגון פונם טאַנץ און צוגעקלאַפט אין טאַקט מיט די הענט — טראַלאַלאַלאַ, טראַלאַלאַלאַ. דערנאָך האָט געטאַנצט די צווייטע גרופּע, און אזוי ווייטער.

ביים אָנפירן מיט די טענץ האָט זיך אַלעמאַל געפונען אַ כּוואַטס-קע יונגע ווייבל, אָדער אַ לעבעדיק היציק מיידל, וואָס האָט געגעבן אָנווייזונגען אין די טענץ און קאַמאַנדעוועט, ווי אַ גענעראַל אויף אַ שלאַכט-פּעלד. די דאָזיקע קאַכיקע מיידלעך און לעבעדיקע יונגע ווייבלעך זענען געווען זיער און זייער אָנגעזען ביי די אייגנטימער פון די פּאָדריאַדן: אין די שפּעטע שעהן פון דער נאַכט-אַרבעט,

ווען די פוחות ביי די וועלגערקעס, קנעטערקעס און רעדלער האָט זיך גענומען אויסלאָזן, פלעגן זיי מיט זייער פריילעכקייט, לידלעך און שאַרפע, אָפט געפּעפּערטע ווערטלעך אויפּמונטערן דעם אויסגעמאַר-טערטן עולם און דער זעצער האָט נישט געדאַרפּט צו אָפט שרייען, אַז דער אויוון, „פּוסטעוועט“ ביי אים.

אַט די אויבן־דערמאָנטע סאַינקע (איין נאָט אין הימל האָט גע-וואוסט, ווי אזוי עס האָבן זי גערופן איר טאַטע־מאַמע אינם קליינעם שטעטלעך) איז דאָס געווען די פירערין ביי די טעניץ, שפּילע-רייען און געזאַנג אין פּאָדריאַד אויפן הויף, וואו איך מיט איטשקען האָבן געאַרבעט. מיר זענען דאָרט געווען אָפטע אייננייער: אין די אַוונטן נאָך דער אַרבעט האָב איך ליב געהאַט העלפּן דעם רעדלער רעדלען די מצות, פאַר וואָס איך האָב פון אַלע זייטע באַקומען וואַרעמע קאָמפּלימענטן פאַר מוין שיינעם רעדלען.

אַבער נישט נאָר דאָס רעדלען האָט מיך געצויגן אַלע אַוונט אין פּאָדריאַד. מיך האָט געלאָקט די פּרויען־אַטמאָספּער וואָס האָט דאָרטן געהערשט, איבערהויפּט האָט מיך געצויגן צו דער לוסטיקער סאַינקען, אין וועמענס געזעלשאַפט עס האָט זיך מיר שטענדיק געוואָלט זיין. סאַינקע איז געווען, ווי מען האָט זיך דעמאָלט אויסגעדריקט, „אַ באַרעדטע מיידל“... אין פּאָדריאַד האָט מען זיך געסודעט וועגן איר אויפּפירונג מיט די בחורים און דער עיקר וועגן איר צור גרויסער נאָענטקייט מיט אַ יונגען חברה־מאַן, וועגן וועמען מען האָט געמורמעלט, אַז ער איז פון דער אונטערוועלט.

— גוט וועט זי ניט ענדיקן! — האָבן עלטערע פּרויען געשאַקלט מיט די קעפּ. און זי האָט טאַקע געענדיקט זייער און זייער שלעכט: מען האָט זיך דערוואוסט, אַז דער דערמאָנטער חברה־מאַן האָט קורץ נאָך פּסח סאַינקען פאַרקויפּט אין אַ „הייזל“ אויף די „זאַמדיקע פּלעצער“.

אַט אַהין האָט דאָס סאַינקע, דורך איטשקע דעם שוואַרצן, פאַר-בעטן מיך צו זיך. זי וואונדערט זיך — האָט איטשקע איבערגעגעבן אירע רייד — וואָס איך בין ביי איר נאָך נישט געווען. אַלע באַקאַנטע בחורים באַזוכן זי אָפט, נאָר איך איינער האַלט זיך עפעס פון ווייטן. די לאַנגילעכעצנדיקע שעה צו ווערן אַ „דערוואַקסענער“ איז ענדלעך געקומען — געקומען אזוי אומדערוואַרטעט, אַז עס האָט מיך באַרוישט און צערודערט. דערצו איז נאָך די איינלאַדונג געווען פון אַ באַקאַנט און באַנערט מיידל, איז דער נסיון געווען נאָך גרעסער

און די צערודערונג נאך שטארקער: פאר מיין צעשרויפטער ליידיג-שאפטלעכער פאנטאזיע האָבן, ווי אין אַ קלעפיקן וואַרעמען נעפֿל גענומען אַרויסשווימען די דערציילטע אָפענע בילדער פון די „זונד-טיקדיקע געשפרעכן“. אין ברוסט איז מיר צוגעפֿלאָסן אַ הייסער שטראָם פֿלוט און געמאַכט שטאַרקער קלאַפֿן דאָס האַרץ; אין מויל איז מיר געוואָרן טרוקן און די הענט האָבן מיר געציטערט, ווי אין אַ שטאַרקן פיבער. דאָס איז געווען איבער מינע פֿוחות און דער יצר-הרע האָט מיך באַזיגט. מיט אינערלעכער שרעק און אומגעדולדיקער דערוואַרטונג האָב איך מיך פֿון איטשקע דעם שוואַרצן געלאָזט איבער-רעדן און מיט פֿאַרפרעסמע ציין און אומבאַשטימטער מורא בין איך מיט אים, אַ שבת נאָכמיטאָג, אַוועק אויף די „פֿלעצער“ ווערן אַ נרויסער ...

גענאַנגען זענען מיר נישט מיטן גלייכן וועג — דורכן שאַסיי, נאָר דורך אַן אומוועג — דורכן טשערעפֿאָווער וואַלד. וואָס נעענטער מיר זענען געקומען צו אונזער ציל, אַלץ מער האָט מיך געפֿייניקט דער אינערלעכער פֿחד ... ווען איטשקע האָט מיר אָנגעוויזן אויף אַ נידעריק הילצערן הייזל אין אַ געסל, וואָס האָט זיך אַרויסגעזען פֿון צווישן די ביימער, אַז „דאָס איז דאָס“, האָבן זיך מיר אונטערגע-בראַכן די פּיס און איך האָב ממש פיזיש זיך נישט געקענט רירן פֿון אָרט. מיר האָבן זיך אַראָפֿגעלאָזט אויפֿן גראָז און איטשקע האָט מיך געטרייסט, אַז דאָס איז נאָר דאָס ערשטע מאָל אַזוי, אַז שפּעטער וועל איך אים זיין דאַנקבאַר און אַז דערנאָך וועל איך אַליין לאַכן פֿון מיין שרעק. דערווען אַז איך קען נישט אַרויסרעדן קיין וואָרט, האָט ער מיך צייטווייליק פֿאַרלאָזט און אַוועק אָנזאָגן סאַינקען, אַז ער האָט מיך געבראַכט.

איך בין געבליבן ליגן אויפֿן גראָז מיט די אויגן איינגעגראָבן אינם גראָען, סודותדיקן הייזל און געוואַרט אויף עפעס, וואָס דאַרף געשען. פֿאַר דער טיר פֿון הייזל האָט זיך באַוויזן איטשקע אין באַד-גלייטונג פֿון סאַינקען, וועלכע האָבן מיט צייכנס גערופן מיך צו זיך. איך האָב מיך אויפֿגעהויבן, ווי קענן מיין ווילן און גענאַנגען צום הייזל ווי אין אַ לעטאַרגנישן דרימל. ווען איך האָב דערווען סאַינקען אין איר קורץ קליידל מיטן האַלב-אָפענעם בוזים און אָנגעפֿאַרבעט באַסן, האָט זיך דאָס האַרץ ביי מיר אַזוי ווי אָפֿגעשטעלט. אויך זי, האָט זיך מיר געדאַכט, איז געווען אַזוי ווי צעטומעלט: זי האָט פֿאַר-

לאָרן געשמיכלט און געקוקט אויף מיר, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, מיט גרויס מיטלייד. אין מיין גרויסער צערודערטקייט האָב איך נישט באַמערקט, ווי מיר זענען ביסלעכווייז געוואָרן אַרומגערינגלט דורך אַנדערע מיידלעך. ווען איך האָב אויפגעהויבן די אויגן און באַגעגנט די אָנגעפודערטע פנימער מיט די פאַרשיטע שמיכלען און די אונטערגעשמירטע אויגן, וועלכע האָבן מיך באַטראַכט פון קאָפּ ביז די פיס, האָב איך זיך נאָך מער פאַרלאָרן.

פלוצלונג האָט איין מיידל אויסגעשאָסן אַ געלעכטער מיט אַ צוויידייטיגער, פאַרשייטער באַמערקונג אויף מיין פאַרלאָרניקייט פון אַ „נישט-אָנגערירטן“ און מיך איז באַפאַלן אַ טויט-שרעק: ווי געיאָגט פון זיך אַליין, האָב איך מיך געלאָזט לויפן צוריק אין וועלדל, געפאַלן אויפן גראָז און אַ געווייזן פול מיט ספאַזמען האָבן געצופט און געטרײסלט אַלע מיינע גלידער אין פאַרלויף פון אַ לאַנגער צייט אָן אָפהאַלט.

איך האָב געוויינט אויף מיין שעמעוודיקייט; אויף דעם, וואָס איך קען זיך נישט באַנעמען מיט פרויען אַזוי דרייסט, ווי מיינע קאָלעגן; איך האָב געוויינט אויף מיין פּיין; אויף זאַכן און געפילן, פאַר וועלכע איך האָב אַליין קיין נאָמען נישט געהאַט. ווען דאָס ספאַזמירן האָט נאָכגעלאָזט, בין איך געווען מיר און צעבראַכן סיי גייסטיק, סיי פיזיש. מיט וואַקלדיקע טריט און שווערע גלידער בין איך איינער אַליין אַוועק צוריק אין שטאָט. איך בין געגאַנגען, ווי אין אַ חלום פאַרטראַכט און פאַרטאָן אין זיך אַליין און אין קומער אַליין געטראַכט — וואָס וועט דאָס מיט מיר זיין? ! וואָס וועט דאָס מיט מיר זיין? !

לאַנגע טעג נאָך דעם בין איך אַרומגעגאַנגען אַ פאַרטראַכטער, אַן אַפאַטישער, מיט אַ מאַדנער מידקייט אין אַלע גלידער; געשעמט זיך צו קוקן יענעם אין די אויגן, ווי איך וואָלט באַגאַנגען גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ זינד. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אַלע דערקענען אָן מיר וואָס איך האָב זיך געקליבן אָפּצוטאָן און גלייכצייטיק האָט זיך מיר אויסגעוויזן, אַז אַלע ווייסן וואָס פאַר אַ שעמעוודיקער ישיבה-בחור איך בין. דאָס האָט געקרענקט מיין „מענערישע“ ווירדע און איך בין געוואָרן ביי זיך זייער געפאַלן.

דער דאָזיקער פּינלעכער צושטאַנד מיינער האָט אָבער לאַנג נישט אָנגעהאַלטן: די „זונטיקדיקע געשפרעכן“ אין די וואַרשטאַטן האָבן

אָנגעהויבן ווערן זעלטענער און איינגעהאַלטענער — ביז זיי זענען
אינגאַנצן פאַרשוואונדן צוזאַמען מיט די אַנדערע נבול־פּה, מיט די
באַרימטע רוסישע „מי־שברכס“.

אין די ענגע, דומפּע ייִדישע וואַרשטאַטן האָט זיך אַרײַנגעריסן
אַ פּרישער ווינט, וואָס האָט מיטגעבראַכט מיט זיך גאָר אַנדערע
ליידנשאַפטן, אַנדערע טעמעס פאַר געשפּרעכן. עס איז אויפגעקומען
אַ נייער גלויבן, עס האָבן זיך געעפנט האַרײַזאַנטן פון אַן אַנדערער
וועלט. דער דאָזיקער פּרישער אָטעם האָט ביסלעכווייז אויך צעשפּרייט
דעם געדיכטן קלעפּיקן נעפּל, אין וועלכן איך האָב מיך געפונען זינט
איך האָב אָנגעהויבן ווערן אַ דערוואַקסענער.

און ווי אַ סימבאָל פון יענער צײַט האָט די אַדמיניסטראַטיווע
מאַכט געשלאָסן די „גרינע הייזער“ אויף פּאַדאָילסקע — פאַרדעקט
די אָפענע שאַנד פון דער שטאַט. געוויס האָבן נאָך אַרבעטער באַזוכט
די „פּריילעכע הייזלעך“, וואָס זענען נאָך פאַרבליבן אויף „די פּלעצער“
הינטער דער שטאַט, אָבער מער האָט מען זיך שוין עפנטלעך מיט דעם
נישט באַרימט, מער נישט שטאַלצירט מיט די „נצחונות“ אין די
דאָזיקע ערטער.

די ערשטע ליבע

צו דער באשריבענער צייט האָב איך איבערגעלעבט מיין ערשטע, און „ריינע“ ליבע.

שבת אין דערפרי, נאָכן אָפּטרינקען די שבתדיקע ציקאָריע „פארווייסט“ מיט רויטער מילך, וואָס האָט זיך געפארעט אין טשאָלנט-איוון אַ גאַנצע נאַכט, פלעגן מיר, עלטערע לערן-יינגלעך און יונגע געזעלן פון די נאָענטע הויפן אַרויסלאָזן זיך אויף די גאַסן „אוכאַ-זשעוון“ נאָך די מיידלעך פון אונזער געגנט. אין אַלגעמיין זענען מיר קיין צורגרויסע גאַלאַנטע קאָוואַלערן צו די מיידלעך, וועמען מיר האָבן געוואַלט געוויינען, נישט געווען. אונזער אופן פון פֿירט איז געווען אַ גענוג האַמעטנער: מיר פלעגן די „באַרישינעס“ וואָס פלעגן אונז פאַרבייגיין פֿלומרשט „אונטערשטעלן אַ פּיסל“, מיט געמאַכטער אומשולדיקייט פאַרשטעלן זיי דעם וועג, ווי דאָס וואַלט געווען דורך אַ צופאַל, אָדער צוואַואַרפן אַ באַמערקונג וואָס האָט פֿלומרשט גאָר קיין שייכות נישט צו זיי, אָבער די פּוונה פון וועלכן די מיידלעך האָבן זייער גוט פאַרשטאַנען. אַזעלכע און ענלעכע אומ-געלומפערטע שטיפּערייען פון יונגע בחורים, וועלכע זענען אומגע-שיקט אין שליסן באַקאַנטשאַפט מיט יינגע מיידלעך, פלעגן מיר באַנוצן. צווישן אונז האָט זיך אָבער געפונען איינער, וועלכער איז געווען גאָר אַ גרויסער מאַדים אין פאַנגען די יינגע הערצלעך פון די מיידלעך. גערופן האָט מען אים אייזערקע, אָבער מיר האָבן אים גערופן פאַרקירצט — אייזקע. אייזקע איז פון פאך געווען אַ בערשטל-מאַכער. אַלס קינד פלעגט די מאַמע זיינע — אַ „טיקערין“ אין דער ווייבערשער מקווה, מיטנעמען אים מיט זיך, פּדי די יינגע ווייבלעך, וואָס זענען פאַרגאַנגען אין טראַגן, זאָלן קוקן אויף זיין שיינ פּנימל, וואָס איז געווען פאַררעכנט ווי אַ סגולה צו האָבן שיינע קינדער.

דאָס איז געווען אַ קליין-געוויקסיק בחורל, מיט אַ רונד פּנימל, מיט פאַרפלאַמטע בעקלעך, מיט פֿינקע אויגעלעך, וואָס פלעגן דערזען אַ מיידל פאַר אַ מייל. שטענדיק גרייט מיט אַ קאָמפּלימענט, מיט אַ

ווייז פדי צו געפעלן, האָט ער נישט פאַרבייגעלאָזט קיין מיידל ער זאָל נישט פאַרטשעפּן מיט אַ ווערטל — אָפט אַ גענוג חוצפהדיק. דאָס האָט אים אָבער נישט געשטערט צו האָבן ביי די מיידלעך דער-פּאָלג; בפרט אז צו יעדער צייט האָט זיך ביי אים אין קעשענע געפונען גענוג קליינגעלט צו „אוגאָסטשאַיען“ (מכבד-זיין) זיינע „באַרישנעס“ מיט זעלצער-וואַסער, מיט סיעמעטשקעס, פיראָזשנעס און אַנדערע זיסקייטן, וואָס מיידלעך אין די יינגע יאָרן האָבן אזוי ליב. מיר אלע האָבן שטאַרק מקנא געווען זיין געשיקטקייט און דערפּאָלג. טאָמער האָט אימעצער פון אונז פרובירט אים נאָכמאַכן, אָפּלערנען זיינע צוגענג צו די מיידלעך, האָט זיך עס באַקומען אזוי „ליאַפּאָוואַטע“, אז עס איז געווען ממש פאַרצווייפלט צו ווערן: די מיידלעך פלעגן אזוי ווי נישט דערהערן אונזערע קאָמפּלימענטן, אונזערע גאַלאַנטע פאַרשלאַגן צו שליסן באַקאַנטשאַפט. זיי פלעגן אונז פאַרבייגיין מיט עפעס אַזעלכע גלייכנילטיקע, שטרענגע פּנימלעך, אונז אָפּמעסטן מיט אַזעלכע קאַלטע, שטאַלצע בליקן, פון וועלכע עס פלעגט אונז ווערן קאַלעמוטנע און מיר פלעגן נאָר פאַרלעגן שמיכלען אויף אונזער אומגעשיקטקייט, אויף אונזער דורכפאַל.

נישט געקוקט אויף זייער אומצופרידנקייט מיט אונז, פלעגן די מיידלעך פונדעסטוועגן זייער ווייט פון אונז נישט-אָוועקגיין: זיי פלעגן זיך ניך אומקערן אין זייער שפאַציר-גאַנג איבער דעם מיט זאַמד באַשאַטענעם טראָטוואַר. דעמאָלט איז שוין קונציק אַרויסגעטרעטן אייזקע מיט זיין באַזונדער זייטיק גענגל, מיט די דראָבנע טריטלעך, אין וועלכע עס האָט זיך געפילט אַ ים מיט בחורשער עלעגאַנץ. צוערשט האָט ער אַ צי געטאָן דאָס היטעלע מיטן גלאַנציקן דאַשעק (קאָזיראַק) און זיך געגעבן עפעס אַזאַ מאָדנעם ניג מיט אַזויפיל צונעלאָזנקייט און ליבלעכקייט, אז אַ באַהאַלטענער שמיכל פלעגט זיך אַזש צעגיסן איבער די פאַררויטלטע פּנימלעך פון די מיידלעך. דאָס איז איז שוין געווען געבראַכן... און דאָן האָט זיך שוין אייזקע מיט זיכערקייט געלאָזט נאָך די מיידלעך, מיט רעספעקט אָפּגערוקט אַ האַלבן טריט צוריק און אַריינגערעדט אין זיי איין גאַט אין הימל האָט געוואוסט וועלכע זיסע ווערטער, וועלכע אָנגענעמע קאָמפּלימענטן און די באַקאַנטשאַפט איז שוין געווען געשלאָסן. פון ווייטן האָט מען שוין געזען, ווי די מיידלעך קנייטשן זיך און בייגן זיך איינע צו די אַנדערע פון געלעכטער, ווי זיי פאַרלאַנגזאַמען זייערע טריט און ווי פון צייט צו צייט ווענדעט זיך אַמאָל איין מיידל, אַמאָל אַ צווייטע

צו אייזקען, וואַרשיינלעך מיט אַ טיפּזיניקער פּראַגע... און אייזקען שפּרינגט אונטער אַמאָל צו איינער, אַמאָל צו אַ צווייטער, באַרײַ-שנע" (פּריילין), בלייבט נישט שולדיק קיין ענטפּער, לאָזט זיך נישט אַראָפּשלאָגן פּון אַ שפּיציק הוּזק־וואָרט און דער זיג איז אַ פּולשטענ־דיקער אויף אַלע פּאַזיציעס.

אייזקע קערט זיך אום צו אונז פון „שלאַכט־פּעלד" אַ צעוואַר־רעמטער, מיט נאָך מער פּאַרפּלאַמטע בעקלעך, גרויסט זיך מיט זיין בריהשקייט און לאָזט אונז וויסן, אז ער האָט אָפּגע־רעדט מיט די מיידלעך זיך צו טרעפּן אין אָונט, כדי ער זאָל קענען אויך אונז, זיינע קאָלעגן, מיט זיי באַקענען.

צווישן אָט די באַקאַנטע מיידלעך האָט זיך געפּונען איינע, אַ מיידל מיטן נאָמען ליזע, אויף וועמען חברה האָט געוואוינט צו דערציילן, אז זי קושט זיך מיט אייזקען. אייזקע האָט נישט געליקנט, נאָר מיט גרויס גאוה פּאַרשייט געשמייכלט, ווען אימעצער האָט געוואָלט פּון אים אַרויספּאַקומען דעם אמת.

ליזע, אָדער לייעק, ווי טאַטע־מאַמע האָבן זי גערופּן, איז געווען אין אונזערע יאָרן; זי האָט געאַרבעט אין אַ גאַלאַנטע־רייגע־שעפּט ווי אַ שיק־מיידל, וואָס איז געווען פּאַררעכנט פאַר אַן „אינטעליגענטע" פּראָפּעסיע. אַ שוואַרץ־חנעוודיקע, מיט אַן אַריגינעל, אָבער ווייניק לעבעדיק געזיכט. ווי מיר דוכט, איז זי אויך געווען אַביסל אַ שעמעוּר־דיקע און צוריקגעהאַלטענע, אַזוי ווי איך. געוואוינט האָט זי ביי אירע עלטערן מיט מיר אויף איין הויף.

דערמוטיקט פון די סודותדיקע געשפּרעכן וועגן איר קושן זיך מיט אייזקען און פון דעם וואָס מיר וואוינען אויף איין הויף, האָבן איך באַשלאָסן צו פרובירן מזל און זיך מיט איר נענטער באַקענען. צוליב מיינ נישט־געשיקטקייט איז דאָס אָבער צוגעגאַנגען נישט אַזוי גלאַטיק. נישט איין אַנטווישונג געהאַט, נישט איין אומזיסט האַרץ־קלאַפּן איבערגעלעבט, נישט איין פעסטן באַשלוס אָנגענומען צו זיין דרייט און אונטערנעמעריש, נישט איין שעה געשטאַנען און גע־וואַרט, כדי זי „צופּעליק" צו טרעפּן — מיט איין וואָרט, איך האָב דורכגעמאַכט אַלע פּיינלעכע איבערלעבונגען וואָס אַ בחור אין מיינע יאָרן קומט אויס דורכצומאַכן. דער גוטער מלאַך פון יונגע מענטשן האָט אָבער פּאַרט אויף אונז רחמנות געהאַט און אונזער נאָענטקייט איז, איין גאָט אין הימל ווייסט ווי אַזוי און דורך וועלכע וועגן, פּאַרט געשלאָסן געוואָרן.

נאָענט געוואָרן מיט אַ מיידל פון אזא „אינטעליגענטער“ פּראָ-
פעסיע איד, ווי אזוי רעדט מען נישט מיט איר אויף דער אינטעלי-
גענטישער שפּראַך — אויף רוסיש? ... צו מיין בזיון און ווייטיק
בין איד דעמאָלט נאָך געווען אַ היפש ביסל שטומפּיק אין דער דאָ-
זיקער שפּראַך. אינגאַנצן אַרויסווייזן מיין עס-האַרצות אין דער רוסי-
שער שפּראַך, וואָלט שוין געווען נאָר אַ גרויסער דורכפאַל. דעריבער
פלעג איד ביים טרעפן זיך מיט איר, ביים אַראָפּציען צום גרום דאָס
היטל, באַגריסן זיך מיט איר אויף רוסיש. די באַגריסונג פלעגט
אַרויסגעזאָגט ווערן נישט „זדראַווסטוואַטע“, אזוי ווי מען דאַרף דאָס
אין דער רוסישער שפּראַך אַרויסרעדן, נאָר — „דראַסטיע“. דאָס
האָט געזאָלט קלינגען עפעס שענער, אינטעליגענטער ... אַנב איד
טאַקע אזוי געווען פאַר מיין ליטוויש-יידישער צונג גרינגער אַרויס-
צורעדן.

אַרויסגעוויזן אזא גרויסע „קענטעניש“ אין דער רוסישער
שפּראַך, האָט שוין דער ווייטערדיקער געשפּרעך געקאַנט מיט דער-
פּאָלג אַנגיין אין „פּראָסטן“ מאַמע-לשון. אָבער גראָד ביים ווייטער-
דיקן געשפּרעך פלעג איד זיך הילפּלאָז פאַרהאַקן. אַלע צוגעגרייטע
איידעלע ווערטער פלעגן, ווי פרייע פייגל, אַרויספליען פון געדאַנט
און פאַרשטאַרט ווערן אויף מיינע פאַרטריקנטע ליפּן.

אין מיין צערודערטן צושטאַנד פון דער נאָענטקייט מיטן מיידל,
האָב איד זייער שטאַרק געליטן פון דעם וואָס איד קאָן נישט אַנקניפּן
אַן „אינטערעסאַנטן“ געשפּרעך מיט איר. דער פאַרדרום אויף זיך
איז ביי מיר געווען נאָך מער דערפאַר וואָס צווישן יינגלעך בין איד
געווען נאָר נישט אזא נעבעכל. אין מיין קרייז פון יינגע בחורים בין
איד געווען אַ חברה-מאַן מיט אַ שאַרפער צונג, מיט אַ ווייז פול
מיט שפּאַט-ווערטער און שטעכיקער איראַניע. אין יינגעלשער אונ-
טערנעמונג, אין געשלעגן בין איד אַלעמאָל געווען דער אָנפירער;
בעתן שפּילן אין „פּאָזשאַרניקעס“ (פּיער-לעשער) שטענדיק געווען
דער „בראַנד-מייסטער“, וואָס האָט געגעבן באַפעלן מיט קולות ביזן
הימל. זייטיקע מענטשן פלעגן זיך אָפּשטעלן צוקוקן מיט וואָס פאַר אַ
ברעז, מיט וואָס פאַר אַ היץ איד האָב דאָס פאַר אַלעמען אין די אויגן
געקאַמאַנדעוועט. די מאַמע מיינע — אַ פרוי מיט נישט קיין דורכ-
שניטלעכען שכל — פלעגט אויף מיינע קולות אַרויסרוקן דעם קאַפּ
פון פענצטער און מיט אומרו אַרויסרעדן: „גאָט ווייסט וואָס פון

דעם „וויזליק“ (א קליין לעבעדיק-באוועגלעך קינד) וועט אַרויס-קומען?! ... פאַר אַלעמען אין די אויגן האָב איך געקאָנט גענוג דרייסט און בייסיס אָפלאַכן אַפילו פון די מיידלעך — פון זייערע שוואַכקייטן און מיידלשע קאַפּריון. אָבער אויג-אויף-אויג מיט מין מיידל בין איך געווען געבעכדיק אומבאַהאַלפן, נישט געקאָנט „קין צוויי ציילן“.

עפעס זאָגן האָט מען אָבער געמוזט, ווייל מיר גייען שוין אַ היפש שטיקל וועג אין פאַרלענגנהייט און שווערן שווייגן. פלעג איך אַרויס-שיסן עפעס אַן אומגעלומפערטע פּראַזע און ווייטער, ווי אַ שטאַמלער, זיך פאַרהאַקן אויף לאַנגע, פיינלעכע מינוטן.

עס איז מיר שווער איצט צו דערמאָנען זיך מייע דעמאָלטיקע געשפּרעכן מיט דעם דאָזיקן מיידל. זיי ליגן דאָך אָפּגערוקט אויף אַ קימאַלן פון שוין באַלד פינף צענטליק יאָר. איך געדענק, אָבער, אַז זיי זענען געווען גענוג האַמעטנע און פיינלעך אומבאַהאַלפן.

נאָר ווי עס ווייזט אויס, האָבן מיר זיך פאַרשטענדיקט אויף דער געהימער, וואונדערבאַרער שפּראַך פון יינגע הערצער, וואָס דאַרפן נישט קיין סך ווערטער אויסצודריקן די געפילן פון קעגנזייטיקער סימפּאַטיע און באַגער. אונזערע באַגעגענישן זענען געוואָרן וואָס אַמאָל עפּטער, אינטימער און סודותדיקער. און הגם איך האָב נישט אין מאַל באַשלאָסן צו גיין אין אייזקעס דרכים... האָב איך דאָך נישט גע-וואָגט זי צו קושן, נאָר אונזערע פעסט-צוזאַמענגעפלאַכטענע פינגער פון די מיר אַראָפּהענגענדיקע הענט האָבן אויסגעדריקט אונזער יינגע ליידנשאַפט אין פאַרלויה פון די לאַנגע אָוונט-שעהן, ווען מיר פלעגן שפּאַצירן אויסבאַהאַלטן פון אַ פרעמד אויג.

עס האָט מיך זייער שטאַרק געצויגן צום דאָזיקן מיידל. איך פלעג קוים זיך דערוואַרטן די מינוט איך זאָל קענען אַראָפּוואַרפן פון זיך דעם אַרבעט-פאַרטוך און לויפן, אָן אַטעם, אַהיים כדי זיך אַרומצוואוואַשן, פאַרקעמען אין איילעניש די האָר אויף אַ „יאָזשיק“ און טרייסלען זיך פון שרעק טאָמער וועל איך פאַרשפעטיקן די אָפּ-גערעדטע צייט זיך מיט איר צו טרעפן. אָבער אַלעמאָל בין איך גע-קומען אַ שטיק פאַר דער באַשטימטער צייט און מיט אינערלעכן פיבער פלעג איך וואַרטן אויפן אָפּגערעדטן אָרט, הגם איך האָב געוואוסט, אַז אזוי פרי האָט זי נאָך נישט געקאָנט קומען.

עס האָט געשיינט, אַז אין מיר איז פאַר דעם דאָזיקן מיידל גע-וואַסן אַ געפיל, פאַר וועלכן איך האָב נאָך נישט געהאַט קיין נאָמען.

מיט דעם דאָזיקן געפיל איז אָבער געווען דורכגעדרונגען מיין גאַנץ וועזן, אַלע מיינע חושים. און טאָמער האָב איך זי עטלעכע טעג נישט געקאָנט זען, בין איך געווען ממש קראַנק און גייסטיק צעבראַכן.

אין דער צווישנצייט איז אָבער פּאַרנעקומען אַ גייסטיקער איר-בערברוך אין מיין לעבן, וואָס האָט איבערגעהאַקט דעם אָנגע-צייכנטן גאַנג פון אַ בעל-מלאַכה-דיינגל ביי אַרעמע עלטערן און פאַר-קירעוועט מיין שיקזאַל אויף נייע, ביז יענער צייט נישט באַוואוסטע, געהיימיניספולע וועגן: אויף די וועגן, אויף וועלכע עס זענען אַרויף די אַרעמסטע קינדער פון יידישן פּאָלק און האָבן אין זייערע ווייטער-דיקע יאָרן אויסגעטראָטן דעם ברייטן שלאַך פון זיין מאָדערנעם לעבן פאַר די שפעטערדיקע דורות — איך בין געוואָרן אַ סאַציאַליסט! ווען מען זאָגט איצט, אז אימעצער איז געוואָרן אַ סאַציאַליסט, שטעלט מען זיך געוויינלעך פאַר די אַנטוויקלונג פון אַ מענטש, וועלכער האָט אין גאַנג פון זיין לעבן זיך צוגעהערט, צוגעקוקט צו דער לערע און טאַקטיק פון פאַרשידענע פאַרטייען, געלייענט זייער פרעסע און באַשאַפּטן צו באַקערן זיך צו דער סאַציאַליסטישער פאַרטיי, דורך וועלכער ער קאָן אַמבעסטן באַפרידיקן זיינע פאַרלאַנגען, האַפּענונגען און שטרעבונגען.

גאַנץ אַנדערש איז דאָס אָבער פּאַרנעקומען מיט אונזער דור אין יענעם ווייטן עבר פון אונזער גייסטיקן באַגינען: סיי די באַגריפּן פון דער מאָדערנער אַרבעטער-באַוועגונג, סיי דאָס וואָרט — סאַציאַל-ליזם גופא איז אונז געווען נישט באַוואוסט. מיר האָבן אָבער אין זיך איינגעזאָפּט דעם הויך-מאָראַלישן אינהאַלט פון אַ לערע, וועגן וועל-כער מיר האָבן ביז יענער צייט נישט געהערט. מיר האָבן אין איר געפונען אַ טיפּן, מענטשלעכן יושר נישט נאָר פאַר זיך, נאָר אויך פאַר אַלע אונטערדריקטע, געיאָגטע און פאַרפּאָלגטע.

ביי די מער-פילבאַרע נאַטורן פון אונז איז די דאָזיקע לערע פאַר-וואַנדלט געוואָרן אין אַ רעליגיע, צו וועלכער מיר האָבן זיך איבער-געגעבן מיט דער גאַנצער נשמה, מיט דער גאַנצער הייליגקייט. אַ סך באַגריפּן, אינטערעסן, פאַרלאַנגען פון פריער זענען געוואָרן וואַכערדיק, נישטיק און אומוירדיק. אָנשטאָט זיך צו טרעפּן מיטן מיידל, האָב איך אין די פאַרנאַכטן אָנגעהויבן באַזוכן דעם אַלטן בולוואַר (די פירושע פון דער בונדישער באַוועגונג), פּדי אין זיינע ברייטע אַליען, אונטער די סודותדיקע שאַטנעס פון די געדיכטע קאַשטאַנען-ביימער צו הערן נאָך מער סודותדיקע ווערטער וועגן אַ גערעכטער וועלט,

וואָס איך — דאָס לערן־יינגל פון אַרעמע עלטערן — דאַרף העלפֿן אויפבויען. איך האָב מיך דאָרטן דערוואוסט, אז אויף מיר און נאָך אזעלכע ווי איך האַלט זיך די וועלט מיט איר רייכקייט און שיינקייט, פון וועלכע עס געניסן נאָר די, וואָס אַרבעטן נישט.

דאָס געפיל וואָס האָט מיך פריער אַרומגענומען ביים טרעפֿן זיך מיטן מיידל, איז מיר געוואָרן עפעס אזוי וואַכעדיק, נישטיק לגבי דער גרויסער און הייליקער אויפגאַבע, וואָס איך האָב אויף זיך גענומען. און איך האָב די אויפגאַבע געפילט מיט אַלע פיבערן פון מיין האַרץ. עס איז נישט געבליבן קיין פּלאַץ פאַר יענע, ווי מיר האָט זיך געדוכט, ערדיש־זינדיקע געפילן.

צו מיין אומבאַהאַלפֿנקייט אין די געשפרעכן מיט מיין מיידל איז איצט צוגעקומען אַ געפיל פון בזיון און הרטה. אונזערע באַגעגענישן זענען געוואָרן וואָס אַ מאָל זעלטענער און אָנגעצויגענער. צוליב דעם וואָס מיר האָבן געוואוינט אויף איין הויף האָב איך זי אינגאַנצן אויסמידן נישט געקאָנט. פלעג איך ביי אַ צופעליקער באַגעגעניש זי גריסן דורך אַ קאַלטן שאַקל מיטן קאַפּ. דערביי פלעגט מיר זיין זייער שווער אויסצוהאַלטן איר שטום פרעגנדיקן בליק, אין וועלכן, ווי מיר האָט זיך געדוכט, איז געלעגן אַזויפיל ווייטיקדיקער פאַרוואורף. עס האָבן מיך דערביי געפייניקט ערדישע באַגערן, וואָס איך האָב אין זיך באַקעמפט מיטן כוח פון אַ פרייוויליקן אַסקעט. מיין שולד־געפיל לגבי איר איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אז איך האָב פון פאַר־לעגנהייט אינגאַנצן אויפגעהערט זיך צו גריסן, פונקט ווי איך וואַלט זי נאָר קיינמאָל נישט געקאָנט, אָדער ווי זי וואַלט מיר געטאָן די בלו־טיקסטע עוולח.

מיין ערשטע „ליבע“ איז אַזוי אַרום געוואָרן דער ערשטער קרבן אויפן מזבח פון מיין נייעם גלויבן.

איך ווער א „באקאנטער“

געוואָרן א זעלבסטשטענדיקער אַרבעטער מיט אַ הויכן פאַר-
דינסט, האָב איך מיך דערפילט חשובער ביי זיך אליין. איך האָב
געהאַפּט, אַז די עלטערע אַרבעטער וועלן מיך אַרײַנציען אין זייערע
קרײַזן, פאַרטרויען זייערע סודות, מיט וועלכע עס זענען דאָן געווען
אַנגעפילט די וואַרשטאַטן פון כמעט אַלע פּאַכן.

די אַרבעטער האָבן אָבער זיך נישט געאייילט. געווען, לויט מיין
דעמאָלטיקער מײַנונג, אַכזריותדיק. דאָס האָט שווער אָנגעגריפן מיין
אײַנגליבע און געקרענקט מיך ביז גאָר. פונדעסטוועגן האָב איך נישט
אויפגעהערט צו זוכן זייער צוטרוי — געוואָלט געפּעלן ווערן, מיט
עפעס אױסנעמען. די געוואונטשטע דערנענטערונג איז אָבער אַלץ
נישט געקומען. לאַנג זיך אַזוי געמאַטערט, האָב איך ענדלעך באַשלאָסן
אַנהײבן, נישט־געבעטענערהײט, באַזוכן דעם אַלטן בולוואַר — דער
טורע־פּונקט (די בירושע) פון די אָרגאַניזירטע אַרבעטער.

דער בולוואַר האָט זיך געפונען אין צענטער פון שטאָט: אַ
קוואַדראַטער גאָרטן אַרומגעצוימט מיט נידעריקע, גרינ־געפאַרבטע,
הילצערנע שטאַבעטן, מיט ברייטע אלייען פון די זײַטן און אַן אַ שיעור
געפלאַנטערטע, שמאַלע וועגלעך אינמיטן, איז ער געווען דאָס צירונג
פון שטאָט שוין פון לאַנגע יאָרן.

שבת נאַכמיטאָג פלעגן זיך דאָ טרעפן די שטאָטישע פּראַנטן
מיט זייערע „באַרישנעס“; גימנאַזיסטן פלעגן דאָ נאָכלויפן יונגע
מיידלעך און פאַרפירן באַקאַנטשאַפּט מיט דער הילף פון אײַנגע-
זורטע קאָמפּלימענטן. חתנים פון די ווייטע, זאַמדיקע „פלעצער“ —
פון אַרעמען טײל שטאָט, פלעגן דאָ מאַכן זייער טראַדיציאָנעלן שפּאַ-
ציר מיט זייערע פּלות, וועלכע זענען געקומען אױסגעפּוצט לויט דער
„לעצטער מאָדע“. אײַנגעשנורעוועטע אין די דעמאָלטיקע שטייפּע
קאַרסעטן, אױסגעבעט און אַרומגעלייגט מיט די ווייכע טורנירן
(אַזױנע קישלעך) אױף די היפּטן, פלעגן זיי מיט די לאַנגע שלעפעס
פון די קליידער אױפהײבן אַ געוואָלדיקן שטױב אױפן צעריבענעם
זשוויר. שטאַלצע, ווי די פּאַוועס, האָבן זיי געשטעלט געמאַסטענע

טריט, לויטן עטיקעט, ווי עס איז דאן געווען אָנגענומען, און מיט זייטיקע בליקן באַקוקן — ווער מיט קנאה, ווער מיט ביטול־קריטיק — דעם „פּאַסאַן“ פון די שבתדיקע קליידער איינע ביי דער צווייטער. זונטיק און אַנדערע קריסטלעכע חגאות איז דער אַלטער בולוואַר געווען איבערנעפּולט מיט די „סטאַרָוויערעס“, וועלכע פּלעגן קומען פון „גרווע“ (צווייטע זייט טייך) אין זייערע לאַנגע, רייכע פּוטערס, מיט זייערע געשטופּלטע, הויכע ווייבער און פּלות אין סאַמעטענע מאַנטלען.

אַט דאָס אָרט האָט די באַוועגונג אויסגעקליפּן אַלס טרעה־פּונקט אין די אַזונטן אויף צו פירן אַניטאַציע און פּראָפּאַגאַנדע צווישן די יידישע אַרבעטער.

די באַוועגונג האָט זיך שוין דאָן געהאַט צעוואַקסן, און איר איז, אַפּנים, געוואָרן ענג אין די קליינע צימערלעך און בוידע־שטיבלעך, וואו עס האָבן זיך געפירט די ערשטע פּראָפּאַגאַנדע־קרייזלעך פון דער יונגער באַוועגונג. נאַכט־איין, נאַכט־אויס פּלעגן דעריבער הונד־דערטער און הונדערטער יונגע און עלטערע אַרבעטער, גלייך פון וואַרשטאַט, לאָזן זיך צום אַלטן בולוואַר, וואו זיי האָבן געשלאָנגען די נייע ווערטער און אויסטערלישע באַגריפּן וועגן דער וועלט און איר סדר, וועגן נאָט און זיינע הימלען, וועגן די רייכע און זייער קייסער, וועגן אייניקייט און „באַרבאַ“ (קאַמף).

אין די גאַסן איז נאָך גאַנץ ליכטיק, אָבער די פּרייטע אַלייען פון אַלטן בולוואַר זענען שוין איינגעהילט אין טיפע שאַטנס. די גע־דיכטע צווייגן פון די קאַשטאַן־ביימער פון ביידע זייטן אַלייע זענען אַריינגעוואַקסן איינע אין די אַנדערע, און בילדן אַ טונקעלן בלעטער־דאַך, וועלכער הענגט נידעריק אַראָפּ איבער די קורצע שטאַמען פון די ביימער. וואַרנישט־וואו שיינט דורך אַ בלויער הימל־פלעק, פון וואָס דער זשוויר (קליינע זאַמד־שטיינדלעך) פון דער אַלייע ווערט באַדעקט מיט אַ פּאַנטאַסטישן שלייער פון ליכט און שאַטן.

אַרבעטער און אַרבעטערינס גייען הין און צוריק, געאַרעמט צו צוויי, צו דריי, און פירן צווישן זיך, מיט ערנסטע פּנימער, פּאַרטרוי־לעכע געשפרעכן. פון צייט צו צייט באַווייזט זיך אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט עפעס אַן איינזאַם שפּאַצירנדיקער. ער גיט אַ געהוימניספּולן וואונק צו איינעם פון די אַרבעטער און ווערט מיט אים פּאַרשוואַונדן אין די פינצטערע, געדרייטע, שמאַלע שטעגלעך. עס געדויערט אַ רגע,

און דער ארבעטער באווייזט זיך צוריק, און א צווייטער לאָזט זיך אין דער זעלבער ריכטונג מיט דער זעלבער פארטרוילעכקייט אויפן פנים, ווי דער ערשטער. דאָס פארטיילט דער ביבליאָטעקאר די ליטע-ראַטור און נעמט אָפּ די אויסגעלייענטע ביכלעך, וואָס זענען פאַר-טיילט געוואָרן מיט עטלעכע טעג פריער.

מיר, א גרופע יונגע ארבעטער, פלעגן אָונט־פריי־אָונט קומען אויף דער בירושע, זיך אַרומדרייען אָן א באשטימטן ציל, און מיט קנאה זיך צוקוקן צו די געהימע וואונקען און פארטרוילעכע שמועסן פון די אַניטאַטאָרן מיט די עלטערע ארבעטער און ארבעטערינס. אין האַרצן האָט גענאַנט אַן אומבאַשטימט, ווייטאַנדיק געפיל פון מורא און באַנער — א באַנער צו באַקומען צוטרוי און א מורא, אַז דער דאָזיקער צוטרוי קען זיך אַריינפירן אין אַזעלכע אויסטערלישע וועלטן, פון וועלכע דו האָסט קיינמאָל נישט געהערט און נישט געחלומט.

יעדעס מאָל, ווען עס פלעגט פאַרפייגיין ווער פון די עלטערע און שוין דאַן באַוואוסטע סטאַלער-אַרבעטער, האָט מיר פאַרפעלט אָטעם. פאַרמאַטערט פון טאָג ארבעט און פון אַרומדרייען זיך אויף דער „בירושע“, פלעג איך טיילמאָל זיך צוועצן אויף א באַנס און אַריינפאַלן אין א האַלב־דרימל. דער גערויש פון די שאַרנדיקע טריט פון די שפאַצירנדיקע איבער די קליינע שטיינדלעך, דער געפליסטער פון זייערע שטילע געשפרעכן פלעגט מיר אָפהילכן דורכן דרימל, ווי א ווייטער עכאָ, און צייטנווייז אַניאַגן אויף מיר א סומנע אייני-זאַמקייט. איך פלעג דאַן אַוועקגיין אַהיים א פאַרטרויערטער, א דער-שלאָגענער, מיט א שטילן ווייטיק און נאַגנדיקער בענקשאַפט אין האַרצן.

איינמאָל, זיצנדיק אזוי אויף א באַנס צוזאַמען מיט נאָך יונגע סטאַלער-אַרבעטער, האָב איך דערפילט אויף מיין אָרעם א ברייטע, וואַרעמע האַנט. איך האָב מיך האַסטיק א קער געטאַן און דערוען פאַר זיך די פייערדיקע אויגן פון י א ש ק ע ו ו י ט ע פ ס ק ע ר.

יאָשקע וויטעבסקער איז אויך געווען א סטאַלער. דאָס איז געווען א ברויט־פלייציקער בחור פון מיטעלן וואוס, מיט שוואַרצע, פייער-דיקע אויגן, מיט אַן אָפגעברענט ברייט געזיכט און צעפאַטלטע פעך-שוואַרצע גלאַנציקע האָר. אין יענע צייטן איז א קוואַליפֿיצירטער ארבעטער געווען זייער חשוב, סיי ביי די ארבעטער גופא, סיי ביי די מיסטערס, און איבערהויפט ביי די יונגע ארבעטער און לערן־יינגלעך. די יונגע ארבעטער פלעגן זיך מען נאָכמאַכן זיין נאַנג, איבערנעמען

זיינע זיטן, דאָס לשון: מיט איין וואָרט — וועלן זיין ענלעך אויף דעם גוטן באַלמעלאַכע אויך מיט דער אויסערלעכקייט.

יאָשקע וויטעפסקער איז אָבער געווען גאָר אַ קליינער קינסטלער אין זיין פּאָך. מיר, יונגוואַרג, האָבן געהאַט גענוג אַנעקדאָטן זיך אָנצור־דערציילן וועגן זיין „קונסט“. און פונדעסטוועגן איז יאָשקע וויטעפֿ־סקער געווען דער אידעאַל נישט גאָר פון יונגן דור, נאָר אויך פון די דערוואַקסענע אַרבעטער.

יאָשקע איז גענאָנגען זייער אַרעם און שמוציק אָנגעטאָן. שטענדיק דיך מיט אַרומגעקלאַפטע און אויסגעריבענע הויזן־ברענעס, נישט קיין פאַרקעמטער און שלעכט־ראַזירטער. שטענדיק — אין דער שוואַרצער סאַטינענער בלוזע איבער די הויזן און אַרומגענאַרטלט מיט אַ געפלאַכטענעם קוטאַס (שנור), דעם קאַלנער צעשפּילעט און גראָ פון פעטס און שטויב. פאַרלאָזן זיך צעפאַטלטע האָר, אַזוי ווי יאָשקע, האָט נישט יעדער געקאָנט, אָבער אָנטאָן אַ סאַטינענע בלוזע איבער די הויזן, גיין אָפּגעלאָזן — איז געווען נישט פון די שווערע זאַכן...

באַזונדערס האָט מען זיך באַמיט איבערנעמען יאָשקע וויטעפֿ־סקערס שפּראַך, וואָס איז געווען דורכגעפלאַכטן מיט רוסישע און ריי־סישפּאַריידישטע ווערטער און פּראָזן. די דאָזיקע שפּראַך האָט אויך געזאָלט זיין אַ סימן פון געבילדעטקייט, פון אויפגעקלערטקייט. פלעגט מען טאַקע צווישן איין פּראָזע און דער צווייטער אַריינבראַכן די דוסישע ווערטער „טאַק טשטאַק“, „טאַקים אָבראַזאַם“ און ענלעכע ווערטער, וואָס האָבן גאָרנישט אויפגעקלערט און גאָרנישט צוגעגעבן צו דעם וואָס מען האָט געוואָלט זאָגן. דאָס איז דאָך אָבער געווען יאָשקעס לשון!

יאָשקע איז געווען אַ פּלאַמיקער אַניטאַטאָר. מיט זיין הייסן טעמפּעראַמענט האָט ער אָנגעצונדן יעדן, מיט וועמען ער האָט נאָר פאַרפירט אַ שמועס. אויך איך בין פאַרכאַפט געוואָרן פון זיין הייסן אַטעם, הגם איך האָב גאָרנישט פאַרשטאַנען פון דעם, וואָס ער האָט צו מיר גערעדט. איך בין געווען באַרוישיט און צעטומלט פון דעם פאַסט גופא, וואָס יאָשקע אַליין האָט מיך געפירט אונטערן האַנט און אין מיר אַריינגערעדט.

מיט אַ פאַרכאַפטן אַטעם האָב איך מעכאַניש אָנגעהאַלטן זיינע ברייטע שפּרייזן און זיך צוגעהערט צום גיכן קלאַפן פון מיין האַרץ. אַזוי האָט ער מיך אַרומגעפירט עטלעכע מאל איבער די שמאַלע

וועגן פון אלטן בולוואר און איבערגעגעבן מיך צו א צווייטן אַניטאַ-טאָר, דער צווייטער — צו א דריטן, ביז איינער פון זיי האָט מיר אַריינגערוקט א קליין ביכעלע מיט ווייכע טאָוועלעך. שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אז דאָס איבערגיין פון איין אַניטאַטאָר צו א צווייטן — איז געווען א מעטאָדע אזא, פדי א גרעסערע צאָל אַניטאַ-טאָרן זאָלן טענען אַרויסזאָגן זייער איינדרוק וועגן דעם נייערערפירטן. דעם אמת געזאָגט, ווייס איך נישט, וואָס פאַראַ מיינונג זיי האָבן וועגן מיר געקאָנט זיך אויסארבעטן. איך האָב די גאַנצע צייט קיין וואָרט נישט אַרויסגעזעט, ווייל איך האָב פון געוואָלדיקער אַנשטרענגונג פאַרשטאַנען נאָר א צענט וואָרט פון די נייע אומפאַרשטענד-לעכע ווערטער, וואָס מען האָט צו מיר גערעדט. אָבער וואַרשיינלעך זענען אין יענער צייט, בעת עס איז געבוירן געוואָרן צווישן די יידישע אַרבעטער א נייער גלויבן, געווען אַזעלכע געהיימע קוואַלן פון אינ-טואַיציע, אַזעלכע נישט-זעבאַרע שטראַלן, מיט וועלכע דער דער-פאַרענער אַניטאַטאָר האָט געקאָנט אַריינקוקן טיה אין דער נשמה פון יעדן איינעם, וואָס האָט געלעכצט צו באַקערן זיך צו דעם דאָזיקן נייעם גלויבן פון די דערנידעריקטע און עקספּלאַטירטע.

עס האָט שוין געמוזט זיין גענוג שפעט ווען איך בין מיט אן איבערפולט האַרץ געלאָפן, ווי געטריבן פון ווינט, דורך די פוסטע גאַסן פון דער שטאָט צו זיך אַהיים. שווער מיר איצט, אין מיין איצטיקן עלטער, איבערצוגעבן די געפילן פון אן 18-יאָריק יינגל, געבוירן ביי אַרעמע טאַטע-מאַמע, וואָס האָט אין יענער נאַכט פון דער העראַיאַישער אַמאַנטישער תקופה מיטאַמאָל פאַרשטאַנען (מער גע-גלויבט, ווי פאַרשטאַנען), אז אויף אים און אַזעלכע ווי ער האַלט זיך די וועלט.

פון יענער צייט זענען שוין פאַרלאָפן יאָרן און יאָרן — יאָרן פון טיפע איבערלעבונגען, יאָרן פון אַנטווישונגען, יאָרן פון אויפשטייג און פאַלן, יאָרן וואָס האָבן זיך איינגעקריצט אין מיין זכרון מיט זייערע שאַרפע קאַנטן און שפיצן — סיי פון פרייד, סיי פון צער און פיין. אָבער קיינער פון זיי וועט קיינמאָל נישט אויסמעקן, נישט אַפּווישן יענעם דערהויבענעם, פריידיקן מאַמענט, וואָס האָט אַנגע-צייכנט דעם גורל פון מיין גייסטיקן לעבן.

אַט אזוי בין איך געוואָרן א „באַקאַנטער“ — ווי מ'האָט דאָן גערופן אן אַרגאַניזירטן אַרבעטער.

די איבערגעבורט

פון יענעם אָוונט אָן האָב איך לאַנגע חדשים געלעבט אין אַ שטענדיקן פיבער. שטייענדיק בייטאָג ביי דער אַרבעט, האָב איך מיט אומגעדולד געוואַרט עס זאָל שוין קומען דער פאַרנאַכט און די עלטערע אַרבעטער זאָלן שוין מאַכן „שאַבאַש“ (ענדיקן די אַרבעט), כדי איך זאָל קאָנען לויפן אויפן אַלטן בולוואַר. אָבער נישט געקומט וואָס צו יענער צייט האָט מען זיך שוין דערשלאָגן צו אַ 12-שעהדיקן אַר-בעטס־טאָג, פֿלעגט דאָס מאַכן „שאַבאַש“ צוגיין נישט אזוי איינפאַך. קיינער האָט נישט געוואַלט זיין דער ערשטער. איינער האָט געוואַרט אויפן צווייטן — יענער זאָל דער ערשטער אויסטאַן דאָס פאַרטוּך. מען פֿלעגט דערביי אָנווענדן פאַרשידענע שפּיצלעך און דריידלעך — עס זאָל חס־שלום נישט אויסקומען, אַז מען איז נישט געטריי דעם פּאַלעבאָס. אַפֿילו ווען דער מייסטער איז דערביי נישט געווען האָט מען זיך אויך געהיט נישט צו זיין דער ערשטער, ווייל מען איז נישט געווען זיכער צי עס וועט זיך נישט געפינען אַזעלכער — און אַזעלכע האָבן זיך נאָך דאַן געפונען — וואָס וועט צוטראָגן דעם מייסטער אַ פּלאַטקעלע, אַז דער אָדער יענער איז נישט גינציק, אַז ער בונד טעוועט.

מיך פֿלעגט דאָס קרענקען, ווייל צוליב דעם האָב איך געקאָנט פאַרשפּעטיקן אויף דער „בירזשע“. און די „בירזשע“ איז געוואָרן מיין היים, מיין אָפּרופֿלאַץ, מיין פאַרוויילונג און מיין שול. דאָ האָב איך איינגעזאַפט אין זיך נייע זיטן; דאָ האָב איך באַקומען אַ נייע מאַראַל, נייע באַגריפן וועגן לעבן און מענטשן; דאָ האָב איך באַקומען נייע פריינט און חברים, אַ נייעם גלויבן, אַ נייע תּורה.

נישט נאָר מיך אַליין האָט די „בירזשע“ דערצויגן. פון די „בירזשעס“ איז אויסגעוואַקסן אַ נייער דור מענטשן וואָס זענען געוואָרן הימל־זויט פון דער סביבה, אין וועלכער זיי האָבן ביז איצט געלעבט. פון די „בירזשעס“ האָט זיך געטראָגן אַ נייער אַנזאָג, וואָס האָט אַרויפגעלייגט זיין שטעמפל אויף די ווייטערדיקע דורות און געוויקט אויפן פרייטן אַרום מיט אַ געוואַלדיקן מאַראַלישן כּוח.

וואו נעמט מען דעם קינסטלער, וואָס זאָל אימשטאַנד זיין אויסצומאַלן יענע עפּאָכע מיט איר מאַראַלישער הויכקייט? וואו נעמט מען די פּעדער, וואָס זאָל קאָנען שילדערן דעם לעבנס־שטייגער פון דער דעמאָליטיקער געוויינלעכער אַרבעטער־משפּחה און די מאַראַלישע ענדערונגען, וואָס זענען פאַרגעקומען אין אזא שניעלן טעמפּאָ מיטן אויפקום פון סאַציאַליסטישן געדאַנק צווישן די יידישע אַרבעטער? מיין אַרעמע פּעדער — די פּעדער פון אַן אַרבעטס־מענטש — איז דאָס זיכער נישט אימשטאַנד. די פּאַר עפּיזאָדן־שילדערונגען וואָס איך ברענג ווייטער זענען פּלויז קליינע אַפּשפּיגלונג־גען פון אַ הערלעך, געשיכטלעך פּילד, וואָס וואַרט און קען זיך אַלץ נישט דערוואַרטן אויף זיין מאלער.

צו יענער צייט האָט ביי אונז אין שכנות געוואוינט אַ מאלער־אַרבעטער מיט זיין פרוי, ביידע אין די מיטלע יאָרן. קיין קינדער האָבן זיי נישט געהאַט. די ערשטע צייטן, ווען זיי האָבן זיך צו אונז אין הויף אַריינגעקליבן, האָט זיך געדוכט, אַז זיי לעבן צווישן זיך בשלום. אָבער וואָס ווייטער האָט מען אַלץ אַפּטער גענומען הערן דורך דער הילצערנער וואַנט קריגערייען צווישן מאַן און ווייב — קריגערייען, וואָס זענען שפּעטער אַריבער אין געשלעגן. שכנים און קרובים האָבן געזאָגט, אַז די קריגערייען קומען פּאַר אויפן גרונט פון דעם, וואָס די פרוי געבוירט נישט קיין קינדער. וואָס איז געווען די סיבה פון די קריגערייען און ווער איז געווען דער שולדיקער אין דעם, קען איך, פאַרשטייט זיך, נישט זאָגן. גענוג איז, אַז דער מאַן האָט אָנגעהויבן שלאָגן זיין ווייב מכות־רצה. די געשרייען פון דער געליטענער פרוי פלעגן ווערן וואָס אַמאָל שרעקלעכער און ביטערער. עס האָבן זיך גענומען אַריינמישן קרובים און פּאָפּאָנטע, ביז עס איז דערגאַנגען דערצו, אַז דעם ווייבס קרובים האָבן דעם מאַן גוט אָנגעבראַכן די ביינער. דאָס האָט אָבער ווייניק געהאַלפּן, און דער מאַן האָט אָנגעהויבן אין מיטן נאַכט אַרויסטרייבן זיין ווייב פון שטוב אַ האַלב־נאַקעטע. דאָס האָט געדויערט לאַנגע חדשים און עס האָט געהאַלטן ביי אַ גט.

צו דער דאָזיקער צייט איז פאַרגעקומען דער ערשטער שטרייכ פון די מאלער־אַרבעטער. צום שכן אין שטוב האָבן אָנגעהויבן

אריינקומען יונגע מענטשן פון „יענע“, און עס איז צו ביסלעך אין דער דאזיקער שטוב געוואָרן אינגאַנצן שטיל. מען האָט דערציילט, אַז אויף דער „בירושע“ האָט מען זיך דערוואוסט, ווי אזוי משה דער פאַרבער באַגייט זיך מיט זיין ווייב, און חברים האָבן אים אויס-געמוסט. דאָס איז געווען גענוג, אַז ביים פאַר-פאַלק זאָל ווערן שלום. שפעטער איז ביי משה דעם פאַרבער געוואָרן אַן אָרט, וואו עס פֿלעגן פאַרקומען געהיימע פאַרזאַמלונגען פון פאך, פון דער „סכאָדקע“ און אַנדערע צוזאַמענקונפֿטן. שכנים האָבן זיך נישט גע-קאָנט אָפּוואונדערן פון דער איבערקערעניש, וואָס איז פאַרנעקומען צווישן משה דעם פאַרבער מיט זיין ווייב. אָבער דאָ האָט געווירקט אַ מאַראַלישער פּוּח, וואָס דער דורכשניטלעכער מענטש האָט עס נישט געקאָנט זען און באַגרייפֿן.

*
**

אין זעלבן הויף האָט געוואוינט אַ צווייטע פאַמיליע מיט אַ סך קינדער. דער פאָטער — אַ ייד אַן אַרעמאָן — האָט געהאַנדלט אויפֿן מאַרק מיט אויבס. די קינדער זענען אַלע געווען אַרבעטער. די עלטסטע טאָכטער, וועלכע האָט געפירט אין שטוב אַן אייגענעם שניידער-וואַרשטאַט, האָט חתונה געהאַט פאַר אַ בלעכער-אַרבעטער, וועלכער האָט אַ גאַנצע וואָך געאַרבעט אויף די באַן-ליניעס און פֿלעגט קומען צו דעם ווייב בלויז אויף שבת. די אויסגעגעבענע טאָכטער מיט איר מאַן זענען געפֿליבן וואוינען צוזאַמען מיט דער פאַמיליע.

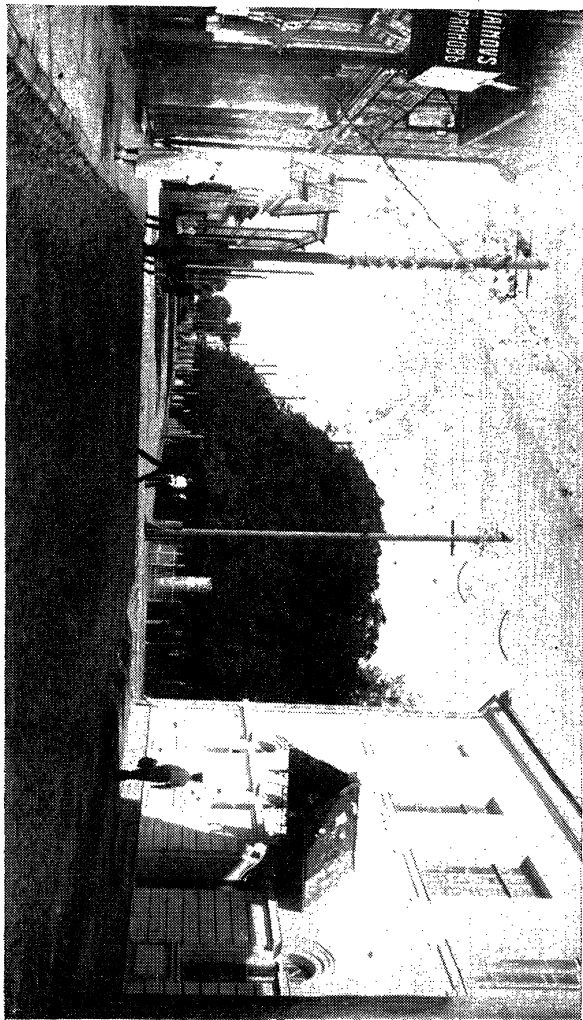
די ערשטע חרשים איז, ווי ביי אַ יונג פאַר-פאַלק, געווען שלום ושלוה. אָבער אין אַ קורצער צייט אַרום האָט דער יונגערמאַן, וואָס האָט ליב געהאַט דעם ביטערן טראָפֿן, גענומען אַרויסווייזן זיין ברומאַלן כאַראַקטער גאָר אויף אַ העסלעכן אופן: פֿרייטיק-צונאַכט איז נאָך געווען שטיל, אָבער שבת אין דערפֿרי — צו דער „ציקאַריע“ — פֿלעגט אין שטוב ווערן אַ גיהנום. דער מענטש האָט אַלעמען פאַר-מאַטערט: דאָ האָט מען אים נישט אזוי גיך דערלאָנגט דעם האַנטוך אַרומצוואווישן זיך, דאָ איז אים עמיצער געשטאַנען אין וועג, דאָ איז אים די „ציקאַריע“ געווען צו קאַלט, די מילך צוגעברענט. די ערשטע צייטן האָט די פאַמיליע אַלץ געשטיקט אין זיך, זיך געשעמט פאַר די זייטיקע... אָבער דער מאַן האָט זיך, אַפֿנים, מיט דעם נישט גע-רעכנט — פאַרקערט, ווי עס האָט אויסגעוויזן, האָט ער אַפֿילו געוואָלט

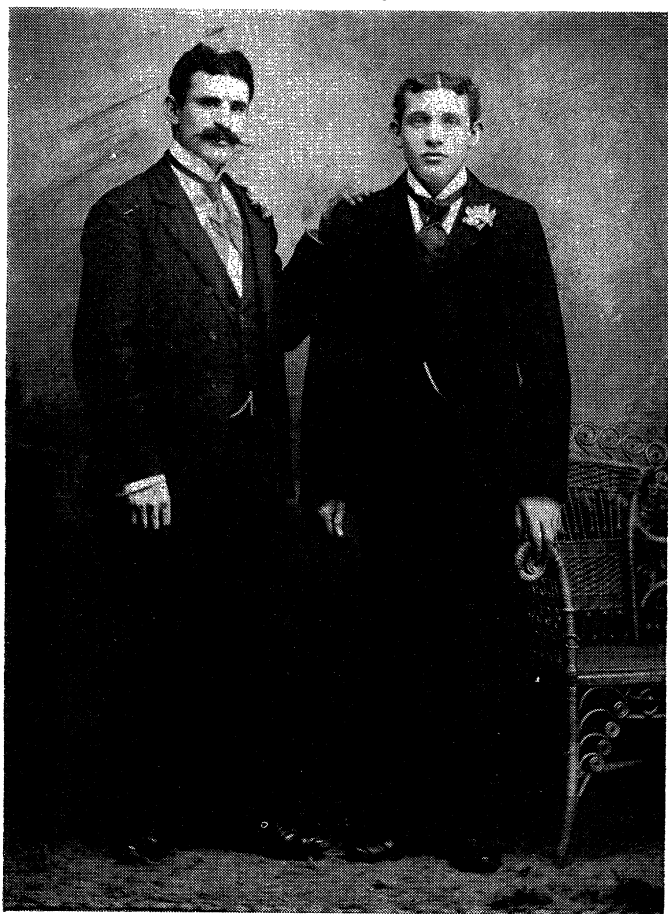
שכנים זאָלן וויסן וועגן זיינע שיינע מעשים. די געוואָלדן און די קריי-
 גערייען זענען געוואָרן גרעסער און העכער, ביז מען האָט דערהערט,
 אז דער מאַן ברעכט און שטעכט אַלץ, וואָס קומט אים אונטערן האַנט.
 יעדן שבת — א פרישער פּאָגראַם, ביז עס איז דערגאַנגען, אז ער
 האָט צעבראַכן דעם גרויסן שפיגל וואָס די פרוי האָט באַנוצט צו איר
 אַרבעט. דערביי איז עס אָבער נישט געבליבן. צו מיטאַג, ווען ער איז
 שוין געווען גוט צעוואַרעמט פונם אויסגעטרונקענעם בראָנפן, פלעגט
 ער אין שפורן עקסטאַז אַרויסשלעפּן דעם טשאַלנט פון אויוון, אַרויס-
 טראָגן אים אויפן הויף און אונטער די פריידגעשרייען פון הויפיקן
 קליינוואַרג, וואָס האָט שוין געוואַרט אויף דער אַריגינעלער פּאָר-
 שטעלונג, צעברעכן די פולע טעפּ אָן הילצערנעם פּאַרקאַן. טאַמער
 האָט זיך דאָס אים נישט איינגעגעבן — זענען געפּלויגן אויפן פּאַרקן
 טעלער, גלעזער און אַנדערע שטוב־הפּצים, וואָס מען האָט נאָר גע-
 קאַנט צעברעכן. עס האָבן נישט געהאַלפּן נישט קיין טרערן פון דער
 אומגליקלעכער פרוי און פון די שטוב־פּיקע, נישט די געזונטע הענט
 פון ווייבס דערוואַקסענע ברידער, נישט דאָס מוסר־זאָגן פון שכנים.
 יעדן שבת זענען געווען נייע סקאַנדאַלן, נייע בזיונות, וואָס האָבן פּאַר-
 שוואַרצט דאָס פנים פון דער פּאַמיליע.

אָבער מיטאַמאָל האָט זיך דער מענטש געענדערט נישט צו דער-
 קאַנען: ער האָט אויפגעהערט צו טרינקען, זיך אָנגעהויבן אינטערע-
 סירן מיט ביכלעך, געוואָרן סטאַטעטשנע. וואָרום אויך אים האָט
 דער גייסט פון דער נייער באַוועגונג באַרירט מיט זיינע פליגל־שפיצן,
 וועלכע האָבן געהאַט אין זיך אזא באַצויבערנדיקן פּוה. עס האָבן צו
 דער דאָזיקער פּאַמיליע אָנגעהויבן אַריינקומען נייע מענטשן מיט
 נייע באַגריפּן, מיט אַ נייער מאַראַל, מיט נייע זיטן, און אַלץ אַרום
 האָט זיך געענדערט, ווי דורך אַ פּישורף.

דעם ווייטערדיקן לעבנס־וועג פון יענעם פלעכער־אַרבעטער
 מיט זיין פרוי איז מיר נישט אויסגעקומען נאָכצופּאָלגן. די איבעריקע
 קינדער פון דער פּאַמיליע זענען שפּעטער אַלע אַרײַן אין דער באַ-
 וועגונג, און יעדער אויף זיין שטייגער, לויט זיינע פּוהות, איר געדינט.
 באַזונדערס האָט זיך אויסגעטיילט די יינגערע טאַכטער, אויך אַ שניי-
 דערין, וועלכע איז געוואָרן זייער אַ טעטיקע בונדיסטן און געשפּילט
 אַ באַדייטנדיקע ראָלע אין דער דווינסקער אַרגאַניזאַציע. זי האָט
 חתונה געהאַט מיט אַ דווינסקער סטאַליער־אַרבעטער, זייער אַ טעטיקן

התקן המכונה "המכונה" — המכונה "המכונה" — המכונה "המכונה"

שמואלקע פון „באָיווע“ און זאָוקע פון די „פלעצער“
צוויי אַרבעטער-פּיאָנערן פון דער בונדישער פּאַווערונג אין דווינסק.
(לינקס — זאָוקע — ז. גולויץ איז נאָך היינט אַן אַנגעזעענער
אַרבעטער-טוער אין מאַנטרעאַל, קאַנאַדע).

און אָנגעזעענעם בונדיסט. ביידע געפינען זיי זיך אין אַמעריקע. איך רופֿ נישט אָן זייערע נעמען, טאַמער קענען זיי זיך פֿילן געטראָפֿן פֿון דער דאָזיקער באַשרייבונג, הגם דעם אמת געזאָגט, דאַרף מען זיך מיט דעם נאָר גרויסן. איך ווייס אָבער נישט ווי אזוי די דאָזיקע חברים טראַכטן איצט וועגן יענער צייט, און דעריבער לאָז איך דאָ דורך די נעמען.

נאָך באַלערנדיקער און אויסטערלישער איז די געשיכטע מיט אַ סטאָליער-אַרבעטער, וועגן וועלכן איך דערצייל ווייטער אינם קאַפיטל מאַטל „קאַפיטאַן“, און פֿון נאָך איינעם — אַן אונטערוועלט־מענטש, וועגן וועלכן איך דערצייל אינם קאַפיטל אברהמקע „קאַטאַק“.

מאָטל „קאַפּיטאַן“

די יידישע אַרבעטער-באַוועגונג האָט געשטעלט אירע ערשטע טריט. די „פּאַכאָווע קאַסעס“ האָבן אָנגעהויבן אויסקעמפּן אַ צוועלף-שעהדיקן אַרבעטס-טאַג און מענטשלעכע „אַבראַשטשעניע“ (באַהאַנדלונג). דער אויסקעמפּטער 12שעהדיקער אַרבעטס-טאַג האָט אָבער נישט געהאַט קיין ממשות, ווייל אַ גרויסער טייל אַרבעטער פּלעגט שלאָפּן אין די וואַרשטאַטן און זיי האָבן דעריבער נישט געקאַנט „קוקן אויפּן זייגער“. ס'איז געווען קלאָר, אַז מען מוז זיך דערשלאָגן דערצו, אַז די אַרבעטער זאָלן פאַרלאָזן זייערע „אומזיסטע סטאַציעס“ מיט די „ווייכע“ מאַטראַצן פון הובל-שפּענער אויף די האַרטע פּאַד-לאַגעס. דעם קאַמף איז אויסגעקומען צו פירן נישט אַזוי מיט די מייסטערס, ווי מיט די אַרבעטער גופאַ, וועלכע האָבן דאָס באַטראַכט, ווי אַ נזירה, ווי אַן איבעריקע הוצאה. אין גרעסטן טייל זענען דאָס געווען סטאַליער-אַרבעטער פון די קלענערע פּראָווינץ שטעטלעך, וואָס פּלעגן קומען קיין דווינסק אויף סעזאָן-אַרבעט

דאָס איז געווען אַ נישט-דאַנקבאַרער קאַמף, אַ קאַמף פון איי-גענע און „קעגן אייגענע אינטערעסן“, האָט ער זיך נישט אַלעמאַל געקאַנט פירן בלויז מיט אויפקלערונג. די באַזונדערע איינגעשפּאַרטע פּלעגן קריגן געשלאָגן, און נישט זעלטן האָט מען זיי פאַרטריבן פון שטאַט, נישט צוגעלאָזט צו דער אַרבעט גאַנצע סעזאָנען. דער קאַמף האָט אָנגעהאַלטן אַ לענגערע צייט, ביז מען האָט זיך פאַרט דערשלאָגן די אַרבעטער זאָלן נישט שלאָפּן אין די וואַרשטאַטן. מיט איין קליינעם וואַרשטאַט האָט מען זיך אָבער נישט געקאַנט געבן קיין עצה.

קיינער האָט נישט געוואוסט פון וואַנען אין שטאַט האָט זיך גענומען אַ פּראָווינצער האַלב-וויילדער אַרבעטער, וועגן וועמען מען האָט דערציילט גאַנצע לעגענדעס. מען האָט געוואוסט צו דער-ציילן נסים וועגן זיין איבערמעטשלעכן כוח, וועגן זיינע ווילדע גענג און מנהגים. ער האָט געקאַנט אויפעסן גאַנצע לאַבנס ברויט, אויס-

טרינקען עטלעכע קוואַרט קוואַס אויף איין מאָל, קייען גלאָז, בייגן מיט די ציין קופערנע „צענערס“ (אמאָליקע 5 קאָפּיקעס), אויספירן פלערליי שווערע סמאָלעריי-אַרבעט פאַר דריי אד"גל. א געוואַלדיק הויכער, ברייטער און מגושמדיקער פאַרשוין, מיט אַן אַראָפּגעבוי-נענעם גרויסן קאָפּ מיט צעשויבערטע, קיינמאָל-נישט-געקעמטע האָר, מיט אַ וואַטאָון קאַפּטן אויפן נאַקעטן לייב, שטענדיק אין קורצע און צעריסענע הויזן מיט אַן אויסזען ווי אַ מאַלפּע! אַרבעטן פלעגט ער נאַנצע טעג, ווי אַ מאַשין, טאַגן און נעכטיקן אין וואַרשטאַט, זעלטן זיך וואַשן, און עסן אַן אַ ברכה, ווייל ער האָט אפילו דאווענען נישט געקאַנט.

אַט מיט דעם דאָזיקן האַלב-וויילדן נפש האָבן מיר זיך נישט געקאַנט געבן קיין עצה. וועגן אַגיטירן אים, אויפקלערן האָט, פאַר-שטייט זיך, נישט געקאַנט זיין קיין רייד. „כאַפּן אים ערגעץ אין אַ ווינקל“ האָט מען אויך נישט געקאַנט, ווייל ער פלעגט זעלטן פאַר-לאָזן דעם וואַרשטאַט. און אַנב, האָט טאַקע אַביסל אָפּגעשראַקן זיין געוואַלדיקע גבורה. גערופן האָט מען אים מאַטל, און קיינער האָט נישט געקאַנט דערקלערן, ווי אזוי עס האָט זיך צו דעם נאַמען צוגעקלעפט נאָך אַ צונאַמען. און גערוכט האָט זיך, אַז מיט דעם צונאַמען איז ער געבוירן געוואָרן, אַז דאָס איז אַ פיזישער באַשטאַנדטייל פון אים, פונקט ווי זיין גראַבע, פלאַטשיקע נאָז און זיינע העלע, וואַסערדיקע אויגן. דער צונאַמען איז געווען — „קאַפיטאַן“.

ביי די דווינסקער אַרבעטער איז געווען אַ טראַדיציע צו פאַ-צייכענען יעדן מיט אַ צונאַמען. דער צונאַמען איז געווען פאַרבונדן מיטן אָרט, וואו מען האָט געוואוינט אָדער געאַרבעט, מיטן אויסער-לעבן אויסזען און אָפט מיט גאַנץ צופעליקע אומשטענדן. מען פלעגט זאָגן: שרהל די פאַרזוער, עלקע גאַיאָקער, אַברהמקע דער רויטער, הייס-צבי סאָלאַטיק אד"גל. דעם שרייבער פון די שורות האָט מען געקרוינט מיטן צונאַמען „לייבעטשקע דער קליינער“. נישט דערפאַר, ווייל אין שטאַט איז געווען אַ צווייטער לייבל, אַ גרויסער, נאָר, זעט אויס פשוט דערפאַר, ווייל עס וואַלט געווען עפעס מאַדנע אין שטאַט זאָל זיך אַרומדרייען אַ בחור בלויז מיטן נאַמען, וואָס ער האָט באַקומען ביי זיין געבוירן ווערן. פאַמיליע-נעמען זענען דאָן נאָך געווען אַ „גויאישע“ זאך און מיט זיי האָט מען זיך נישט באַנוצט.

די דאזיקע טראדיציע איז פארבליבן אויך אין דער דווינסקער ארבעטער-באוועגונג און האָט זיך אפילו פארשפרייט אויף די ערשטע טוער וואָס דער צ. ק. פון „בונד“ פלעגט אַהין צושיקן. אזוי צ״ב איז דער דעמאָלטיקער בונדישער טוער אַלטער (היינט אין אַמע-ריקע) געווען באַקאנט אונטערן נאָמען „אַלטער דער שוואַרצער“. אַ סך אַנדערע טוער פון יענער צייט זענען אויך אָנגערופן געוואָרן נישט נאָר מיט זייערע נעמען וואָס מען האָט זיי געגעבן אָדער זיי האָבן צוליב קאָנספיראציע זיך אַליין געגעבן.

אונטער דעם צונאָמען „קאָפיטאַן“ איז מאָטל אַרין אין דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער-באוועגונג אין דווינסק. ווי אזוי דאָס איז פאַרנעקומען, קאָן איך זיך אַיצט נישט דער-מאָנען. איך ווייס נאָר, אַז מיר האָבן אים באַזיגט, און באַזיגט נישט דורך געוואַלד.

אין איינעם אַן אָונט, ווען די אַרבעטער-בירושע האָט געקאָכט און גערוישט ווי אַ פינשטאָק, האָט זיך אין באַגלייטונג פון אַנדערע חברים באַוווּזן מאָטל „קאָפיטאַן“. דעם קאָפּ איינגעבויגן פאַרויס, ווי אַ צערייצטער אָקס, מיט אַ וואַקלדיקן גאַנג, וואָס ביי יעדן טריט איז אַט איין אַקסל, אַט אַ צווייטער געגאַנגען פאַרויס, מיט צעשפרייטע טריט און שווערע גראָבע שיך, מיט פונאַנדערגעפאַרענע מגושימדיקע הענט וואָס האָבן זיך באַוועגט אין טאַקט צו די שאַקלדיקע אַקסלען, ווי צוויי צוגעבונדענע „דובינקעס“.

„קאָפיטאַן“, מיט די קורצע און שמאַל-אַנגעצויגענע הויזן, וואָס אַט וועלן זיי, דוכט זיך, פּלאַצן, איז געוואָרן דער צענטער פון אויפ-מערקזאַמקייט פון דער גאַנצער „בירושע“. זיין „היילעך“ איז געוואָרן אַ סוואַל פון גוטמוטיקע וויצן (שטאָף פאַר וויצן האָט ער אויך אין די שפּעטערדיקע יאָרן געגעבן). זיין אויסזען האָט שאַקירט, נאָר דאָך האָט מען געהאַלטן פאַר אַן אויפטו, וואָס מ'האַט באַוווּזן מאָטלען צו ברענגען אויף דער „בירושע“.

עס האָבן זיך געפונען אַרבעטער, וואָס האָבן זיך געשטעלט די „מיסיאָנערישע“ אויפגאַבע צו מאַכן מאָטלען באַוואוסטזיניק. מען האָט אָנגעהויבן ברענגען מאָטלען אויף אומלעגאַלע פאַר-זאַמלונגען. ער פלעגט זיצן פאַררוקט אין אַ ווינקל און גלאַצן מיט די אויגן, קוקן מיט שרעק און פאַרדאַכט, ווי אַ געיאָגטע חיה, אויף די פאַרוואַמלטע. עס האָט זיך געדוכט, אַז ער פאַרשטייט גאַרנישט און ווייסט גאַרנישט, וואָס אַרום אים קומט פאַר.

אָבער מאָטל האָט זיך גענומען „מענטשלען“: דער בליק איז געוואָרן ווייכער און רואיקער; מען האָט אָנגעהויבן הערן ווערטער, וואָס אין מאָטלס מויל האָבן זיי גאָר אַ באַזונדער קלאַנג געהאַט. דאָס אויפּוואַכן פון זיין באַוואוסטזיין אין פשוטסטן זין — האָט אויך אַרויסגערוּפן פיל הייטערקייט און גלייכווערטלעך. מאָטל האָט זיך אָנגעהויבן באַליידיקן. פאַר אַלעמענס אויגן איז אין מאָטלען פאַרנע- קומען אַ געוואַלדיקע ענדערונג: מאָטל האָט זיך אָנגעהויבן „פּוצן“; ער האָט אָנגעהויבן זיך וואַשן און שערן; דער קאָסטיום זיינער האָט זיך אויך אָנגעהויבן בייטן. אמת, די הויזן זענען ווייטער געבליבן קורץ און שמאָל, די גרויסע שווערע פּויסטן האָבן זיך נאָך אַלץ צופיל אַרויסגערוקט פון די קורצע אַרבל און האָבן אויסגעזען ווי צוויי גרויסע רייטע בוריקעס מיט זייערע קעפּ אַראָפּ. אָבער דאָס איז שוין נישט געווען מאָטלס שולד. אַפנים, אַז אויפן „טאַלקוטש“, וואו מאָטל פלעגט איינקויפן זיינע קאָסטיומען, האָבן זיך נישט געפונען קיין קליידער פאַר זיין פיגור ...

מאָטל „קאַפיטאַן“ האָט אויפגעהערט צו זיצן מיט „פאַרלייגטע הענט“. דער קאַמף מיט די מייסטערס, וועלכע פלעגן זיך אָפט באַנוצן מיט פּאָליציי; דער קאַמף מיט שמרייק-ברעכער, און נישט זעלמן מיט דער פּאָליציי גופא, האָט אָפט געפאַדערט אויך פיזישן פּוה. און מאָטל האָט גענומען אַקטיוו באַטייליקן זיך אין אַראָפּנעמען שמרייק-ברע- כער*), אין געשלעגן מיט פּאָליציי און איבערהויפט האָט ער זיך אויסגעצייכנט אין די געשלעגן מיט די גנבים, פּורמאַנעס און קצבים, וואָס פלעגן יענע צייטן שטאַרק טעראָריזירן די בונדישע אַרבעטער- באַוועגונג. גיין מיט מאָטלען אויף „אַ שטיקל אַרבעט“ — איז מען געווען ווי הינטער אַ פעסטונג. עס האָט זיך געדוכט, אַז אים אימפּאַ- נירט, און אפשר האָט אים טאַקע שטאַרק אימפּאַנירט וואָס אַלע לויבן אים, וואָס מען דערציילט וועגן זיין דרייסטיקייט און גבורה. דאָס איז אָבער געווען נאָר אויסערלעך; אינערלעך האָט אים פאַרדראָסן וואָס מען קוקט אויף אים נאָר ווי אויף אַ שלעגער.

(* אַמאָל האָט מען מאָטלען געשיקט וואָרענען אַ שמרייק-ברעכער, אַז אויב ער וועט נישט וואַרפן די אַרבעט, וועט מען אים צעברעכן די ביינער. מאָטל איז אַוועק צום שמרייק-ברעכער און אים גומ אָנגעשלאָגן. אַז מען האָט מאָטלען געפרעגט פאַר וואָס ער האָט אים געשלאָגן, בעת מען האָט אים געהייסן בלויז וואָרענען, האָט ער אַ פאַרוואַנדערטער געענטפערט מיט אַ פּראַגע: „צו וואָס דאַרף איך גיין צוויי מאָל?“

און ווירקלעך — אויף דער „בירזשע“ האָט ער וואָס אמאָל מערער אָנגעהויבן אַרויסווייזן אומצופרידנהייט מיט זיין ראָלע אין דער באַוועגונג. צוערשט אַביסל פאַרשעמט, מיט אַ פאַרלעגענעם שמיכל און שפעטער שוין מיט צאָרן און פּראָטעסט וואָס מען האַלט אים פאַר אַ סאַנדאַליסט. ער דאַרף „פאַר זיך אַליין“ אויך אַביסל צייט — פלעגט ער זאָגן.

„פאַר זיך אַליין“ איז דאָן געווען אַ פּאָפּולער ווערטל אין דער בונדישער באַוועגונג: אַגיטירן, לייענען סאַציאַליסטישע ליטעראַטור האָט געהייסן: טאָן פאַר דער באַוועגונג; דאַקענן לערנען די רוסישע שפּראַך אָדער אַלגעמיינע בילדונג האָט אויף דעם דאָזיקן זשאַרגאָן געהייסן: „אוספיעוואַיען פאַר זיך אַליין“.

און מאָטל האָט זיך אָנגעהויבן לערנען. זיינע „אוספיעכן“ זענען געווען, וואָס אַן אמת, נישט באַזונדער גרויס, אָבער לייענען און שרייבן האָט ער זיך דאָך אויסגעלערנט. אַרויסגעהאַלפן האָבן אים טיילווייז יונגע אינטעליגענטקעס, וואָס פלעגן דאָן אין אַ גרויסער צאָל לערנען אַרבעטער „גראַמאַטע“ און דינען דערמיט דער באַ-וועגונג.

אזוי אַרום איז מאָטל „קאַפיטאַן“ געוואָרן אַ „גראַמאַטנער“. דערביי האָט ער זיך אָבער נישט אָפּגעשטעלט.

אין אַ צייט אַרום איז מאָטל געוואָרן אַ מיטגליד אין דער פּאָר-סכאַדקע. און אויב פון צייט צו צייט האָט מען זיך נאָך געוויצלט איבער מאָטלס פיזישער אומגעלומפערטקייט, האָט מען זיך אָבער שוין צוגעהערט צו אים. מאָטל „קאַפיטאַן“ איז אַרויסגעוואַקסן פון זיין האַלבזווילדן צושטאַנד, געוואָרן אַ באַוואוסטזיניקער אַרבעטער, זיך אויפגעהויבן אויף דער מדרגה פון אַ געטרייען און שטאַרקן סאָלאַרט אין דער אַרמיי פון זיינע מיטברידער, וואָס האָבן זיך דערצויגן אין מער גינסטיקע באַדינגונגען.

אַרום יאָר 1905 איז מאָטל „קאַפיטאַן“, אַן אויסגעפּוצטער אין אַ העלן אָנצוג (אָבער אַלץ מיט קורצע הויזן), אין אַ פּאַפּירענער מאַגישקע מיט אַ שטייפן פּאַפּירענעם קראַגן אַוועקגעפּאַרן קיין פּאַריז און פון דאָן אַן האָב איך וועגן אים מער נישט געהערט.

*
**

אויב צו מאַטל „קאָפּיטאַן“ וועט אַרײַנפאַלן די דאָזיקע באַשרײַ-
 בונג, זאָל ער נישט נעמען פאַר אומגוט וואָס איך האָב דאָ דערמאָנט
 זיין גײסטיקן צושטאַנד אײדער ער האָט פאַרווכט פון סאַציאַליסטישן
 עז־הדעת. זאָל ער, אזוי ווי דער שרײַבער פון די שורות, באַטראַכטן
 זיין גײסטיקן אויפשטייג, ווי דעם גײסטיקן אויפשטייג פון זיין קלאַס,
 צו וועמען ער האָט אַמאָל געהערט, אָדער געהערט נאָך אײצט. וואָס
 דען אַנדערש, אויב נישט איין גרויסער מאַטל „קאָפּיטאַן“ איז דע-
 מאַלט געווען דער יידישער אַרבעטער־קלאַס? אויב ער האָט צוליב
 פּיזישער שוואַכקײט נישט געקײט קיין גלאַז, האָט ער אָבער געשמאַק
 געקײט מעקענע — די גײסטיקע מעקענע, אָפּפאַל פון קולטורעלן טיש
 פון זײנע ליבהאַרציקע רײכע ברײדער. און נאָר אַדאַנק דעם „אַלגע-
 מײנעם יידישן אַרבעטער־בונד“, וואָס איז געקומען צו דעם אַמאָליקן
 קאַלעקטיוון „מאַטל קאָפּיטאַן“ מיט דער גרויסער אײדיע פון באַפֿרײ-
 אונג, האָט ער זיך געקאָנט אַנטוויקלען און אויסוואַקסן צו אַן אמתן
 קאָפּיטאַן, וואָס פירט מיט דערפֿאַלג די שיף פון סאַציאַליזם אײבער די
 ברויזנדיקע כוואַליעס פון ים, וואָס רופט זיך: קלאַסן־קאַמף.

אַבְרַהַמֶקע „קאַטאַק“

קאַטאַק איז אויף רוסיש אַ גליטש-פּלאַץ; און וואָס פאַר אַ שיי-
כות דער נאָמען האָט געהאַט צו אַבְרַהַמֶקען, ווייס איך נישט. אפּשר
האָט מען דאָס געוואוסט אין די קרייזן, פון וואָנען ער איז אויף אַ
קורצע צייט געקומען צו דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג.
אַבְרַהַמֶקע האָט געשטאַמט פון אַרבעטער. ער איז געווען אַ בער-
שטער, אָדער אַ בערשטלעך-מאַכער. אָבער נאָך אין די יונגע יאָרן
איז ער געוואָרן אַ פּראָפּעסיאָנעלער קעשענע-גנב.
געווען איז דאָס אַ דרייטער גנב ביז נאָר. האָט ער אָנגעטאַפט
אַ פרעמדע קעשענע מיט געלט, האָט אים נישט געשטערט נישט וואָס
דאָס בייטלעלע איז טיף פאַררוקט און נישט וואָס אַרום האָבן צענט-
ליקער מענטשן געזען, ווי ער פאַרעט זיך ביי דער קעשענע. די וואָס
האָבן אים געקאָנט, האָבן אַליין פאַרשטאַנען, אַז זיי דאַרפן זיך מאַכן
נישט-זענדיק, און די וואָס האָבן אים נישט געקאָנט, האָבן שוין
זייטיקע זיי אויפגעקלערט, אַז דאָס איז „קאַטאַק“, אַז פאַר זיי וועט
בעסער זיין, אויב זיי וועלן אויף אַ צייט זיך אָפּטערן. אָבער טאַמער
האָט וועמען דער נאָמען „קאַטאַק“ נאָרנישט געזאָגט, אָדער ער האָט
אויס רחמנות צום קרבן אים דאָך געגעבן אַ צייכן, אַז מען וויל אים
באַגנבענען, האָט יענער פאַר זיין באַרמהערציקייט טיער באַצאָלט:
„קאַטאַק“ איז דעמאָלט מיט זיינע פלינקע טריט אין די גנבהשע ווייכע
שיכלעך מיט גומענע זוילן צו צום „מסור“ און אים מיט אַזאַ רציחה
גענומען פאַטשן, קאַפען און שלאָגן און עפעס אַזוי מאַדנע געשווינד,
אַז יענער האָט קוים געקאָנט כאַפן דעם אָטעם. דאָס פלעגט אָפט
פאַרקומען אין מיטן מאַרק, אין דער אָנוועזנהייט פון הונדערטער
מענטשן, אָבער זעלטן ווער עס האָט זיך געוואַגט אַנטקעגנשטעלן.
זיין דרייטקייט האָט זיך, וואָס אַן אמת, טיילווייז גענומען דערפון,
וואָס אין דער נאָענט האָבן זיך געוויינלעך געפונען זיינע „מיטאַרבע-
טער“, וועלכע פלעגן „צינקן אויף זעקס“ (אַ גנבהשער געפאַר-סיגנאַל)
און קומען אים צוהילף אין אַ קריטישן מאָמענט; אָבער נישט וויי-
ניקער דרייטט אין גנבענען און נישט ווייניקער ברוטאַל אין זיין

נקמה איז „קאטאָקס“ געווען אויך, ווען ער האָט „געארבעט“ אַליין, אויף אייגענער האַנט.

צווישן אַרבעטער איז אַברהמקע געווען באַקאַנט צוליב זיין אָנטייל אין די „געשלעגן“ מיט די מוליאָרעס פון דער סעקטע „סטאַ-ראָווערן“, וואָס פֿלעגן פֿאַרקומען אין די ווינטערדיקע שבתים אויף דעם געפרוירענעם טייך דווינע. דאָ איז דער דאַרער קליינגעוויקסיקער „קאטאָקס“ איינער אַליין „געגאַנגען“ אויף צוויי־דריי סטאַראָווערן, וואָס יעדער איינער פון זיי איז געווען מיט צוויי קעפּ העכער פון אים. אזא פּוּח, אזא פֿלינקייט אין שלאַגן זיך האָט פֿאַרמאַגט דער דאָזיקער אַברהמקע „קאטאָקס“.

צוזאַמען מיט מענטשן פון דער אונטערוועלט האָבן זיך אין די געשלעגן אויפן טייך באַטייליקט פֿורמאַנעס, טרענגער, קצבים און אויך נישט ווייניק יידישע אַרבעטער — סיי אַקטיוו, סיי אַלס צו־קוקער. אויף אזא אופן פֿלעגן דאָס מיט עטלעכע צענטליק יאָר צוריק גאַנץ גרויסע מאַסן אַרבעטער־מענטשן זיך פֿאַרוויילן און אויסלאָרן זייער אָנגעזאַמלטע ענערגיע.

ווען די יידישע אַרבעטער האָבן זיך גענומען אָרגאַניזירן און זענען געוואָרן אַ פּוּח, האָבן די זעלבע עלעמענטן, וואָס פֿלעגן אָנטייל נעמען אין די „קאַמפּן“, געוואָלט טעראָריזירן די באַוועגונג. טייל דערפֿאַר, ווייל דאָס האָט אָנגערירט זייערע קעשענעס; טייל דער־פֿאַר, ווייל זיי האָבן פשוט נישט געקאַנט דולדן לעבן זיך אַ צווייטן פּוּח. צו די לעצטע האָט אויך געהערט „קאטאָקס“, און די אָרגאַניזאַציע האָט די ערשטע צייטן געהאַט פון אים גרויסע צרות.

אַברהמקע האָט געהאַט אַ ברודער וואָס האָט, דוכט זיך, געהייסן יאַשקע. דער יאַשקע „קאטאָקס“, ווי מען פֿלעגט אים שוין צוליבן ברודער רופן, איז אויך געווען אַ בערשטער און געהערט צו דעם דע־מאַלטיקן אַזוי־פֿאַרימטן בערשטער־בונד. אָט דורך דעם יאַשקען האָבן איינצלענע חברים פרובירט ווירקן אויף אַברהמקען ער זאָל זיך אין די „געשלעגן“ נישט באַטייליקן. דאָס האָט געהאַט אַ ווירקונג, און אַברהמקע האָט אַפֿילו פֿאַרגעלייגט דער באַוועגונג זיין הילף.

איך בין דאָן געווען נאָך זייער יונג, נישט לאַנג געוואָרן „פֿאַר־אַגטירט“. ווי אַזוי דאָס איז צוגעגאַנגען און וויפֿיל צייט דאָס האָט געדויערט, ווייס איך נישט. איך ווייס נאָר, אַז אַברהמקע איז גע־וואָרן אַ „באַקאַנטער“ (אָרגאַניזירטער).

אין דעם מענטשן איז פאָרנעקומען אַ געוואָלדיקע איבערקערע-
ניש. ער האָט אוועקגעוואָרפן זיין אַלטע „פּרנסה“ און גענומען לעבן
פון אַרבעט — ער איז צוריק געוואָרן אַ פּערשטער. צי ער פּלעגט זיך
נאָך טרעפן מיט זיינע אַלטע קאָלעגן-גנבים, איז שווער געווען צו
וויסן. נאָר מען האָט געזען, אַז אַברהמקע סטאַרעט זיך ווייזן, אַז ער
האַט מיט זיין פּאַרגאַנגענהייט אין גאַנצן איבערגעריסן: ער האָט
אויפּגעהערט טרינקען, זיך נעפּלייסט צו רעדן מיט דער זעלבער שפּראַך,
ווי אַלע אָרגאַניזירטע; אויסגעהיט זיך פון גנבים-לשון, וואָס איז אים
אַנגעקומען שווערלעך. די ערשטע צייטן נישט געוואָלט אַפּילו זיך
באַטייליקן אין די געשלאַנגן, וואָס פּלעגן נאָך ווייטער פּאַרקומען מיט
דער אונטערזעלע. אָבער אַברהמקעס נאַטור איז נישט געווען אַזאַ
ער זאָל קאָנען זיין פּאַסיוו אין אַזעלכע פּאַלן, און ביסלעכווייז ווערט
ער אַריינגעצויגן אין די דאָזיקע קאַמפּן, אין אַראָפּגעמען שטרייך-
ברעכער און איבערהויפּט שלאָגן די שפּיקעס, וואָס פּלעגן זיך אַרומ-
דרייען אויף דער „פּירושע“.

שוין דאָס אַליין, וואָס אַברהמקע „קאַטאַק“ איז נישט געווען
צווישן די שונאים פון דער באַוועגונג, איז שוין געווען אַ גרויסע
זאַך; פּפּרט — זיין אַקטיווער אַנטייל אין די געשלאַנגן. איך געדענק,
ווי מיר, יונגע יאַטן, פּלעגן ווערן אַנטציקט פון אַברהמקעס העלדיש-
קייט. מיר זענען געווען שטאַלץ וואָס אַזאַ יאַט איז מיט אונז. מיר
האַבן באַוואונדערט, ווי אַזוי ער קען דאָס מיט איין פּאַטש פון זיין
דאַר הענטל פּאַרטויבן און אומוואָרפן אַ מענטש. אַליין נישט באַ-
שאַנקען מיט צו גרויסע פיזישע פּוּחות, האָבן מיר, יונגע יידישע אַר-
בעטער, ליב געהאַט צו פּאַרהערלעכן פּרעמדע קראַפּט. מיר פּלעגן דער-
ביי איבערטרייבן אַברהמקעס בריהשקייט און נישט זעלען זיך קריגן
איבער איינצלעהייט, וועלנדיק איבערשטייגן איינער דעם צווייטן אין
צוטראַכטן פאַר אים משונהדיקע העלדישקייטן.

איינמאָל האָט דער אָרטיקער פּריסטאָו קורלאַנדסקי געוואָלט זיך
אויסצייכענען און אַראָפּטרייבן די אַרבעטער פון אַפּיצערסקע גאַס,
וואו די באַוועגונג האָט דעמאָלט געהאַט די „פּירושע“, אַ זאַך וואָס
אַנדערע פּריסטאָוס ביז אים האָט זיך נישט אַיינגעגעבן. קורלאַנדסקי
האַט אָבער געליטן אַ ביטערע מפּלה: די פּאַליציי האָט מען פּאַרוואָרפן
מיט שטיינער און פּאַרטריבן. קורלאַנדסקי אַליין האָט זיך מיט ביזן
קוים געראַטעוועט אין דער וואוינונג פון „ראָגאַטשאָווער“ רב.

מיט אָפּשלאַגן דעם אָנגריף פון דער פּאָליציי האָט אָנגעפירט אַברַהאַמקע. ער האָט דערביי אַרויסגעוויזן צו דער פּאָליציי אַ געוואָל־דיקע שנאה וואָס האָט זיך ביי אים אָנגעקליבן וואַרשיינלעך נאָך פון אַמאָליקע צייטן.

געמיינט האָט מען אַז קורלאַנדסקי, וועלכער האָט אַברַהאַמקען גוט געקענט, וועט זיך מיט אים איצט אָפּרעכענען. ס'איז אָבער אַוועק אַ שטיקל צייט, און די זאך איז אַריבער בשלום. אַפּנים, אַז קורלאַנדסקי האָט געוואָלט מען זאָל זיין מַפּלַה פאַרגעסן.

איינמאָל האָט מען אַברַהאַמקען פאַר עפּעס אַ קלייניקייט אַרעס־טירט און איינגעזעצט אין „אַרעסטני דאָם“, אַן אָרט, וואו מען פּלעגט האַלטן אַרעסטירט פאַר קליינע פאַרברעכנס. אין „אַרעסטני דאָם“ פּלעגט מען פאַר 10 קאָפּיקעס אַריינקומען צו די אַרעסטירטע אין קאַמער און מיט זיי פאַרברענגען אַ פאַר שעה. נאָך „פּאָווערקע“ האָט מען אַפּילו געקאַנט בלייבן נעכטיקן. ס'איז געווען קלאָר, אַז אַברַהאַמקען דראָט נישט קיין געפאַר, אַז מען וועט אים אָפּהאַלטן עטלעך כע טעג און באַפרייען. אָבער אַברַהאַמקע, ביי וועמען די טורמע איז מיט אַ קורצער צייט צוריק געווען די צווייטע היים, האָט דאָסמאָל אַרויסגע־וויזן אַזאַ קליינמוטיקייט, אַזאַ נערוועזיטעט און אַפּילו שרעק, אַז עס האָט זיך געדוכט, אַז ער איז נישט ביים קלאָרן פאַרשטאַנד. וויפּיל מען האָט אים נישט באַוויזן, אַז אים דראָט נישט קיין געפאַר, האָט ער אַלץ געטענהט, אַז קורלאַנדסקי וועט זיך אָן אים נוקם זיין, אַז מען וועט אים זיכער פאַרשיקן אין סיביר און אַז ער מוז נישט אַנדערש ווי „לויפן“.

אין דער אָרגאַניזאַציע איז מען צוליב דעם געווען זייער אומ־רואיק. מען האָט מורא געהאַט: אַברַהאַמקע איז שוין טאַקע אַן אָרגאַניזירטער אַרבעטער און זייער איבערגעגעבן, אָבער דאָך ... זיין פאַר־גאַנגענהייט ... ווער ווייסט צי וועט ער ביישטיין?

צי דאָס איז געווען לויט אַ באַשלוס פון דער אָרגאַניזאַציע, ווייס איך נישט, נאָר אין איינעם אַ שבת האָבן זיך פאַרן „אַרעסטני דאָם“ גענומען קלייבן גרופּעס אַרבעטער. בעתן צונעמען עסן פאַר די אַרעס־טירטע, האָט מען דורך דער האַלב־אַפּענער פּורטקע געזען, ווי אַברַהאַמ־קע שפּאַצירט אויפן הויף און שמועסט מיטן „קלוטשניק“ (היטער), מיט וועמען ער האָט זיך געקענט נאָך פון אַמאָליקע צייטן. אין אַ פּאַסיקן מאָמענט האָט אַברַהאַמקע אים אַ שאָט געטאַן אין די אויגן אַ

הויפן שמעקטאבאק, ארויסגעריסן זיך פון הויף און געלאָזן זיך לויפן איבער די באלעבטע גאסן אין דער ריכטונג צו די „פלעצער“. ס'איז אנטשטאנען א געיעג מיט א פייעריי. ס'איז געלאָפן די גאנצע גאס: פאָליציי, קלוטשניקעס, אַרבעטער און סתם זייטיקע נייגעריקע מענטשן, וואָס האָבן אפילו נישט געוואוסט וואָס דאָ קומט פאָר און נאָך וואָס זיי לויפן. פאָרויס איז געלאָפן אַברהמקע און פלינג און געשיקט אומגעוואָרפן יעדן, וואָס האָט אים געוואָלט פאַרהאַלטן. אזוי איז מען אַלע צוזאַמען געלאָפן גאָס-איין גאָס-אויס און עס איז שוין שווער געוואָרן זיך פונאַנדערצוקלייבן, ווער וועמען עס יאָגט. דאָס געלויב איז געוואָרן גרעסער, געדיכטער און דער גערודער אין שטאָט שטאַרקער, ביז מען איז אַריבער דעם „פערעיעד“ און געקומען אויף די „פלעצער“.

ווי אזוי אַברהמקע האָט זיך געראַטעוועט, געדענק איך נישט. איך ווייס נאָר, אז פון דעם מאַמענט אָן איז אין אים געשען אַן איבער-ברוך: אַברהמקע האָט ביסלעכווייז אויפגעהערט זיך ווייזן אויף דער „בירזשע“; מען האָט אָנגעהויבן רעדן, אז אַברהמקע איז אָפט שיפור, אז מען זעט אים פון צייט צו צייט מיט „זאלאטאיא רוטשקאַ“ (נילדן הענטל) — מיט זיין אַמאָליקן חבר צווישן די גנבים, אז אַברהמ-קע איז וואַרשיינלעך ווייטער אַ פאַרפאַלענער...

ווען איך בין אין יאָר 1903, נאָך אַ יאָר אָפוועזנהייט, ווידער געקומען קיין דווינסק, האָב איך שוין אַברהמקע „קאָטאַק“ אויפן האַרזאָגט פון דער אַרבעטער-באַוועגונג מער נישט געזען. מען האָט אין שטאָט וועגן אים מער נישט געהערט.

וואו איז אַהינגעקומען אָט דער אַברהמקע, וואָס האָט נישט געהאַט גענוג כוח אויף אַרויפצושטייגן אויף שטענדיק פון אָפּגרונט, אין וועלכן נויט און שלעכטע סביבה האָבן אַראָפּגעשטויסן נישט איין אַברהמקע „קאָטאַק“ — ווייס איך נישט. מעגלעך, אז ער איז צוריק געוואָרן אַ גנב און פאַרענדיקט זיינע יאָרן צווישן די פייכטע ווענט פון אַ טורמע, וואָס האָט אים שוין נישט געשראָקן; ווייל צו זיצן אין טורמע פאַר אַ גנבה דאַרף מען, זעט אויס, האָבן ווייניקער מוט און כוח, ווי צו זיצן פאַר אַ גרויסער אידיע. אָבער די גרויסע אידיע פון באַפרייאַונג האָט יאָ געהאַט גענוג מאַראַלישן כוח אַרויפצוהייבן די אַברהמקע „קאָטאַקס“ צו זיך.

טייל פון זיי האָבן נישט אויסגעהאַלטן און זענען צוריק אַראָפּ-געפאַלן, אָבער אַ סך זענען געבליבן און שטייגן ווייטער און העכער...

איך הויב זיך אן ענדערן

איך אליין בין מיט קיין צו גרויסע זינד נישט געווען פאלאסטעט: נישט געטרונקען, נישט גערויכערט, נישט געהאט צו טאן מיט קיין מידלעך פון א געוויסן מין, ווי אנדערע געזעלן אין מיין עלטער. דעריבער איז אין מיר קיין ראשער איבערברוך נישט פארגעקומען. אָבער דאָך איז שוין אין די ערשטע טעג, ווי איך בין געוואָרן אַ „באָד קאָנטער“, פאָרגעקומען אין מיר אַן ענדערונג: איך האָב זיך אָנגעד הויבן אנדערש באַציען צו מינע אַרעמע עלטערן, צו וועמען, ווי עס ווייזט אויס, איך בין קיין צו־הייס־געטרייער זון נישט געווען. צו יענער צייט האָבן מינע עלטערן פאַרלייגט אַ נוי „געשעפט“, פון וועלכן זיי האָבן געצויגן אַ מאָגערע חיונה פאַר דער גאַנצ־היפשער פאַמיליע: די מאַמע האָט זיך געשטעלט אויפן פיש־מאַרק האַנדלען מיט אויבס, און דער טאַטע האָט אויפן זעלבן מאַרק פאַרקויפט קוואַס — אַ קאַפּיקע פאַר אַ גלאָז.

אַלע פאַרנאַכט נאָכן מאַרק־טאַג האָט מען די קוישלעך פאַר־בלויבענע „סחורה“ מיט די „האַנדלס־מכשירים“, ווי: טעפּלעך, מעסטלעך, געוויכטן און וואָג, ווי אויך די טישלעך, אויף וועלכע די „קראָם“ פלעגט ווערן אויסגעלייגט, באַדאַרפט שלעפּן אַהיים. געוואוינט האָבן מיר גאַנץ ווייט פון מאַרק. דער טאַטע — אַ הוסטער, מיט אַ האַלב־פאַראַליזירטער האַנט און קראַנקן פּוס — פלעגט אַן אָנגעלאָך דענער מיט די קוישלעך אויף די אַרעמס און מיט אַ טיש אויף דער פלייצע זיך שווער שלעפּן איבער די אָנגעהיצטע שטיינער, קוים אָפּ כאַפּנדיק דעם אַטעם.

די מאַמע — אַ שוואַכע, מיט אַ האַרץ־פעלער, איז אויך נישט אָפּגעשטאַנען פון טאַטן ביים שלעפּן די משאות. פון צייט צו צייט פלעגט מיין עלטערע שוועסטער חנה־לאה, ווען זי האָט נאָר באַוווּזן צו דער צייט צו קומען פון פאַבריק, אַרויסהעלפּן די עלטערן. די עלטערע שוועסטער מינע איז געווען זייער אַ שיינע און שוין אין דער נאָך פריער יוגנט אַ גרויסע פראַנטיכע. פונדעסט וועגן פלעגט זי זיך גאָרנישט שעמען צו שלעפּן די קוישלעך איבער

די גאסן, אבי צו העלפן די עלטערן, איבערהויפט דער מאמען, וועמען זי איז געווען זייער איבערגעגעבן.

דאקעגן איך — שוין דאן א געזונטער בחורעץ, פאר וועמען א האלבע גאס יאטן האָבן געציטערט, ווי פאר פייער — האָב זיך נישט געוואָלט צורירן מיט עפעס צו העלפן. עס פלעגט נישט העלפן נישט דאָס בעטן זיך פון דער מאמען, נישט דאָס בייזערן זיך פון טאטן. אָפט האָט פאסירט, אז איך פלעג גיין אויף דער צווייטער זייט גאס און זיך מאַכן נישט זעענדיק, ווי די עלטערן מיינע באַניסן זיך מיט שווייס. שלעפן פון די קוישן די שענסטע עפל, די בעסטע באַרנעס און די זאָפטיקסטע פֿלוימען — אויף דעם בין איך דווקא יאָ געווען א גרויסער בעלן, אָבער העלפן מיט וואָס — דאָס נישט.

דאָס איז געווען ביי מיר נישט פון שלעכטקייט, נאָר פון א נאָר רישער בושא, וואָס איז אזוי כאַראַקטעריסטיש פאר קינדער מיט שעמעוודיקע נאטורן. און מיר דוכט, אז א נאטור האָב איך געהאט א שעמעוודיקע.

איון נאָט דער לעבעדיקער וויסט, פון וואַנען עס נעמט זיך ביי קינדער פון אָרעמע עלטערן די דאָזיקע נאַרישע ספעציפישע בושא? אַרומצוגיין מיט קלייפֿאַרשמאַלצענע הויזן, מיט פּאַליטורפֿאַר-קלעפטע נעגל און ברודיקע הענט פון אַרבעט האָב איך נישט באַ-טראַכט פאר קיין בזיון. פאַרקערט, מיר, יונגע געזעלן און איבער-הויפט לערן-יינגלעך, פלעגן זיך מיט דעם גאָר גרויסן, באַרימען. דאָס איז געווען א סימן, אז מען אַרבעט, אז מען איז נישט „אַבי-ווער“. ביים צוזאַמענטרעפן זיך פלעגן מיר, לערן-יינגלעך פון יענער צייט, פאַרמעסטן זיך און מיט שטאַלץ גרויסן זיך איינער פאַרן צווייטן, ביי וועמען זענען די הענט און נעגל מערער איינגעשמירט אין דע-מאַלטיקן „פעטערבורגער“ רויטן לאַקיר. (דער קולט פאַר אַרבעט איז דעמאָלט געווען ביי דער יוגנט, ווי מיר דוכט, א סך גרעסער, ווי איצט). טראַגן אָבער איבערן גאָס א קוישל מיט עפל אָדער פֿלוימען איז געווען פאַר מיר א גרויסער בזיון.

בעת איך בין געוואָרן א „באַקאַנטער“, האָבן מיר מיינע אַני-טאַטאָרן גאַרינישט געזאָגט וועגן דעם, אז מיינן בזיון איז א פּאַלשער, און אז איך דאַרף די עלטערן מיינע העלפן אין זייער שווערן לעבן. דאָס איז געקומען פון זיך אַליין, און איך האָב אָנגעהויבן צו זיין אויפֿמערקזאַמער צו מיינע טאַטע-מאַמע. אמת איז, אז איך האָב

שטארק געדארפט מיט זיך קעמפן, כדי גובר צו זיין די נאָרישע קינדע־
 רישע בושה, און נישט אַלעמאָל פֿלעגט זיך דאָס מיר איינגעבן.
 אָבער איך האָב געפֿילט אַן אינערלעכע טיפע באַפֿרידיקונג יעדעס מאָל,
 ווען איך האָב זיך גובר געווען. פֿאַרקערט, ווען די נאָרישע בושה האָט
 מנצח געווען, פֿלעג איך זיך שפּעטער פֿייניקן, ווי איך וואָלט באַגאַנגען
 דאָס גרעסטע פֿאַרברעכן.

צו יענער צייט האָב איך אויך אָנגעהויבן צו לעבן גוט מיט מיין
 עלטערער שוועסטער, מיט וועמען, ווי עס געדענקט זיך, איך האָב
 פֿריער נישט געלעבט בשלום. איך האָב זיך אַפֿילו אונטערגענומען
 העלפֿן איר פֿון מיינע פֿאַרדינסטן אויסצאָלן פֿאַר דער זאָקן־מאַשין,
 וואָס זי האָט דעמאָלט געקויפט „אויף ראַמעס“. אין אונזערע באַצײ־
 אונגען איז דאָס געווען זייער אַ הויכע מדרגה ...

תנאים און חתונות

נישט געקוקט אויף מיינע 18—19 יאָר, בין איך אָבער גיך געוואָרן זייער טעטיק און אָנגעזען צווישן די סטאַלער-אַרבעטער און געוואָרן אַ מיטגליד אין דער סכאַדקע. אַ גרויסע ראַלע האָט דאָ, וואָר-שיינלעך, געשפּילט וואָס איך בין שוין צו יענער צייט געווען פאַר-רעכנט פאַר אַ גוטן אַרבעטער. נישט געקוקט אויף מיין קליינעם וואוס, האָב איך סיי אין גוטסקייט אין דער אַרבעט, סיי אין שנעלקייט שוין געהאַט אַריבערגעיאָגט אַברהמקע דעם רויטן — דעם שנעלסטן אַר-בעטער אין שטאָט.

נישט קיין קלענערע ראַלע אין מיין אָנזען האָט דאָ געשפּילט אויך דאָס וואָס די עלטערע, מער-אַנגעזעענע אַרבעטער האָבן אָנגע-הויבן עמיגרירן נאָך אַמעריקע און אין אַנדערע לענדער פון יענער זייט ים. די עמיגראַציע קיין אַמעריקע האָט דעמאָלט, ווי באַוואוסט, אָנגענומען אַ סטיכישן כאַראַקטער. ביי די צאָרישע פאַרפאַלגונגען פון דער באַוועגונג האָט מען זיך נישט געפּילט זיכער מיטן מאַרנדיקן טאָג, בפרט פאַרהייראַטע אַרבעטער. און עס האָט זיך געהאַט איינ-געשטעלט ווי אַ מנהג אַזא, אַז גלייכצייטיק מיט די תנאים צווישן אַ „באַקאַנטער“ מיט אַ „באַקאַנטן“, האָבן חתן-פּלח זיך פאַרזאָרגט מיט אַ שיה-קאַרטע. עס איז אזוי-אַרום געווען אַ שטענדיקער אָפּפּלוס פון טוער און מען האָט באַדאַרפט די פּוסט-געוואָרענע ערטער פאַר-פּולן מיט פּרישע יונגע כּוחות.

עס וועט זיין נישט איבעריק דאָ צו מאַכן אַ קליינע אָפּוויכונג און ביי דער געלעגנהייט באַשרייבן די אַמאָליקע תנאים און חתונות צווישן „באַקאַנטע“.

אַ תנאים איז דעמאָלט אין דער נייער סביבה געווען נישט נאָר אַ פּריוואַט-זאָך. דאָס איז געווען אַ יום-טוב פון דער גאַנצער אָרגאַני-זאַציע; איבערהויפט ביי די פאַך-גרופּן, צו וועלכע חתן-פּלח האָבן געהערט. אַ קלייניקייט צו זאָגן — עס גייען דאָך חתונה האָבן די און די אָנגעזעענע טוער. פון זיי דאַרף דאָך אויסוואַקסן, וועט דאָך אויס-וואַקסן אַ גאַנץ אַנדער דור נישט ענלעך אויף היינטיקע מענטשן.

אין דעם זין פלעגן געהאלטן ווערן די טאָאָסטן און גליקוואַנטשן צו די פאַרקנסטע. און הגם נישט אַלע מאָל זענען די טאָאָסטן און וואַנטשן מקוים געוואָרן, ווייל זייער אָפט פלעגט טרעפן דאָס די יונגע פאָר איז גלייך נאָך דער חתונה צוריק אַראָפּגעשלעפט געוואָרן אין בירגערלעכן, אָפט רעליגיעזן און אַבערגלויבערישן געמויעכטס, אָבער ביים ווינטשן האָט מען נישט געזען די פּראָזאָאישע צוקונפט, נאָר די הערלעכע, באַגייסטערטע קעגנוואַרט. און עס איז געווען פון וואָס באַגייסטערט צו ווערן.

די שמה פלעגט פאַרקומען אין איינעם פון די גרעסטע חתונה-זאַלן פון שטאָט מיט דער באַטייליקונג פון דער נאַנצער אָרגאַניזאַציע. מאַנכעס מאָל אויך מיט דער באַטייליקונג פון פאַרקאַנספּירירטע פאַרשטייער פון קאָמיטעט, וואָס פלוז געציילטע האָבן געוואוסט ווער זיי זענען. דאָס האָט צוגעגעבן דער שמה גאָר אַ באַזונדערן מיסטיש-יוס-טובדיקן גלאַנץ. די טראַדיציאָנעלע חתונה-צערעמאָניע פלעגט ווערן גיך אָפּגעפאַרטיקט. סיי טאַטע-מאַמע, סיי די עלטערע מחותנים האָבן גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, אַז קיין צורגרויסע מחוקות מיט באַזעצנס, מיט פּסוקים און באַוויינעכטס דאַרף מען נישט מאַכן. אַפילו דער ברחן פלעגט פאַרשטיין אין זיינע טראַדיציאָנעלע גראַמען אַריינצופלעכטן פּערזן און צוויידייטיקע רמזים לויטן געשמאַק פון די אויסטערלישע יונגע מחותנים. און אויב עס איז אים געלונגען און די רמזים זענען דעם עולם געפעלן געוואָרן, זענען אין זיין טעלער אָפטער געפאַלן סאָלידע, האַרטע, קופּערנע „צענערס“ (פינף קאָפּיקעס) באַ-גלייט מיטן פּריילעכן קלאַנג פון די קליינע זילבערנע „גרויוונעס“ (צען קאָפּיקעס).

אָבער די אמתע „חתונה“ פלעגט זיך אָנהייבן ערשט דעמאָלט, ווען די עלטערע מחותנים פלעגן נאָך האַלבער נאַכט אָנטאָן די שווערע גראַנאַטאַווע מאַנטלען און ווינטשן התן-כֶּלָה „מזל טוב!“ דעמאָלט האָבן זיך אָנגעהויבן די רעדעס מיט די טאָאָסטן, דאָס קלייבן געלט אויף פאַרשידענע צוועקן און דאָס זינגען רעוואָלוציאָנערע לידער — ביז אין גראַען טאַג אַרײַן.

נישט אַלע מאָל פלעגט זיך עס ענדיקן אזוי אידיליש: עס האָט פאַסירט נישט איינמאָל, אַז אין מיטן ברען פון די טאָאָסטן און רעדעס האָט מען זיך דערוואוסט, אַז פּאָליציי איז געוואויר געוואָרן וואָס דאָ קומט פאָר און אַז דער זאַל ווערט אַרומגערינגלט. די גרעסטע זאָרג איז דעמאָלט געווען צו פאַרהיטן די פאַרקאַנספּירירטע טוער, וועלכע

זענען נישט געווען גענוג פאָרזיכטיק און האָבן נישט געקענט ביישטיין דעם נסיון און געקומען אויף דער חתונה.

דער ברייטערער אַרבעטער־עולם פון דער אָרגאַניזאַציע פלעגט זיך דערביי ערשט דערוויסן ווער איז דאָס דער יונגערמאַן מיטן בלאַסן פנים און שוואַרצן בערדל, וועלכער האָט זיך ביז איצט נישט געוואָרפן אין די אויגן און איצט שמיען אַרום אים די אָנגעזעענסטע טוער און זוכן אַן אָרט וואו אים צו פאַרשטעקן. טיילמאָל פלעגט זיך איינגעבן דער פּאָליציי צו פאַררעדן די ציין; טיילמאָל איז דאָס אויס־געאַנגען צו עטלעכע „קערבלעך“ (רובל); און טיילמאָל פלעגט זיך אַרויסווייזן, אַז דאָס איז בלויז דער „בּודאַטשניק“ (פּאָליציאַנט), וועלכער איז געקומען אָנוואַרעמען זיך און אַריינכאַפן דערביי אַ שנעפּסל. אין דעם פאַל האָט מען מחמת צופּרידנקייט, וואָס דאָס איז געווען בלויז אַ פּאַלשע „טרעוואַגע“, נישט געזשאַלעוועט דעם „פּאַר־שטייער“ פון צאַר קיין ביר און קיין בראָנפן.

געווען אָבער פאַלן, ווען דער גאַנצער עולם צוזאַמען מיט חתן־פּלה פלעגן פאַרהאַלטן ווערן ביז טאָג. עס זאָלן צוליב דעם אַנטשטיין גרעסערע קאָמפּליקאַציעס, געדענק איך נישט. בכלל האָבן די חתונה־זאָלן געדינט דער אָרגאַניזאַציע ביי פאַרשידענע געלעגנהייטן.

ביי גרעסערע רעוואָלוציאַנערע יום־טובים, ווי די באַפרייאונג פון די פּויערים, גרינדונג פון אינטערנאַציאָנאַל, יאַרטאָג נאָכן אַטענ־טאַט אויף אַלעקסאַנדער דעם צווייטן און ביי ענלעכע געלעגנהייטן פלעגט די אָרגאַניזאַציע איינאַרדענען אין די חתונה־זאָלן פּיקטיווע תנאים, מיט פּיקטיווע חתן־פּלה. פּדי אַלץ זאָל זיין ווי אויף אמתע תנאים פלעגט מען אַפילו די תנאים אָנשרייבן און לאָזן זיי ליגן אויפן טיש, פּדי אַלץ זאָל אויסזען פּשר.

ווי שוין געזאָגט, בין איך יונג אַריינגעטראָטן אין דער „סכאַד־קע“, און צוזאַמען מיט מיכל דעם סטאַלער זענען מיר געוואָרן די פירער פון דער פּרימאַרנדיקער אַרבעט־פּירושע.

די דאָזיקע אַרבעט־פּירושע, וועלכע איז פאַרן היינטיקן דור אַרבעטער און אַפילו אַרבעטער־טוער לַגמרי נישט באַקאַנט, האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין די עקאָנאָמישע קאַמפּן פון די יידישע אַרבעטער, וואָס זענען געווען באַשעפּטיקט אין דער בּו־יאַינדוסטריע.

די אַרבעט-בירושעס

איינער פון די זעלטנסטע מאָמענטן אין דער געשיכטע פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג, וועלכער איז אַנג פאַריבער כמעט נישט באַמערקט, איז אַן צווייטל — דער קאַמף פון די יידישע אַרבעטער אין ליטע פאַר די אַרבעט-בירושעס.

דער קאַמף הייבט זיך אָן אין סוף פון 19-טן יאָרהונדערט ביי די יידישע בוי-אַרבעטער אין פאַרשידענע שטעט פון ליטע. צו דער צייט הייבט זיך גלייכצייטיק אָן אין יידישן תּחום אַ שטאַרקע שטרייק-באַוועגונג אויך אין אַנדערע פּאַכן. צום אָנהייב פון 20-טן יאָר-הונדערט האָט שוין דער עקאָנאָמישער קאַמף פון יידישן פּראָלע-טאַריאַט — זיינע פּאָדערונגען, אָרגאַניזירטקייט און באַוואוסטזיניקייט — אַריבערגעשטיגן די מעגלעכקייטן, וואָס די פּאָליטישע באַדיני-גונגען פון יענער צייט האָבן דערלאָזן. די פּאָדערונגען פון אַרבעט-בירושעס זענען נישט געווען אַרויסגעשטעלט פון אַלע אַרבעטער פון דער אָדער יענער שטאַט צו די אַרטיקע זעלבסטפאַרוואַלטונגען אָדער מלוכה-אַנשטאַלטן; די פּאָדערונג איז אויך נישט געווען ענלעך צו די פּאָדערונגען פון די מערב-איראָפּעאישע אַרבעטער אין דעם געביט: מ'האָט נישט געפּאָדערט שאַפן באַזונדערע ספּעציעלע אַנ-שטאַלטן, וועלכע דאַרפן די אַרבעטלאָזע אַרבעטער פאַרוואַרגן מיט אַרבעט, אויפבויען צו דעם צוועק געביידעס, אויסהאַלטן אָנגעשטעלטע, פאַרוואַלטער אויפן חשבון פון דער מלוכה אד"גל, נאָר די אַרבעטער פון איין פּאַך אָדער צווייג האָבן פאַרלאַנגט פון זייערע באַלעבאַטים זיי זיי זאָלן נישט נעמען צו דער אַרבעט די אַרבעטער, וועלכע קומען צו די באַלעבאַטים אַהיים און געצוואונגען זיי נעמען אַרבעטער נאָר פון די אַרבעט-בירושעס. צו דעם צוועק פלעגן זיך די אַרבעטער צונויפקומען אויף אַ באַשטימטן אָרט (כמעט אומעטום אונטערן פרייען הימל) און די באַלעבאַטים האָבן פאַר אַלעמען אין די אויגן זיך געדאַרפט צונויפּרעדן מיט די אַרבעטער וועגן פרייז, אַרבעטס-טאַג און אַנדערע באַדינגונגען. דורך דעם האָבן די אַרבעטער גע-וואָלט פאַרקלענערן דעם אָנבאַט און פאַרגרעסערן די נאַכפּראַגע

אויף אַרבעט. אויך אין דווינסק איז געווען אזא אַרבעט־פירושע און וועגן אירע מעטאָדן פון קאַמף וועל איך דאָ דערציילן.

שוין אין דער ערשטער סטאַדיע פון קאַמף האָבן די אָנפירער פון דער באַוועגונג ריכטיק אָפגעשאַצט אַ צווייטע אויפנאַבע, וואָס דאַרף געלייזט ווערן דורך דער אַרבעט־פירושע: ווי ווייט מעגלעך נישט דערלאָזן אַראָפּדריקן דעם אַרבעטס־לוינ אין דער צייט פון אַרבעטלאָזיקייט. זייענדיק שטענדיק צוזאַמען אויף די פירושעס, איז געווען אַ מעגלעכקייט ווידערצושטיין די אַפּעטיטן פון די אונטער־נעמער און קאָנטראָלירן די שוואַכערע און ווייניק באַוואוסטזיניקע אַרבעטער.

די פירושע האָט געקעמפט און זיך דערשלאָגן, אַז אַלע זונטיק דאַרפן סיי די אַרבעטלאָזע, סיי די באַשעפטיקטע אַרבעטער זיך צונויפ־קומען אויף דער פירושע און די אָנפירער פון די פּראָפּעסיאָנעלע קאָ־מיסיעס דאַרפן רעגולירן, אַז דער קאָנטיגענט אַרבעטלאָזע זאָל נישט בלייבן אַ לאַנגערע צייט איינער און דער זעלבער, ווייל דאָס מוז אומ־באַדינגט ווייטער פירן צו אומפאַרמיידלעכער קאָנקורענץ צווישן די אַרבעטער. די אַרבעטנדיקע ווערן אַלע וואָך אָדער אַלע צוויי וואָכן פאַרביטן דורך אַרבעטלאָזע, אויב אַזעלכע זענען דאָ. אָפּטמאָל אַר־בעטן אין איין וואַרשטאַט אַ טייל אַרבעטער דעם ערשטן, אַ טייל דעם צווייטן האַלבן טאָג. נאָר אזוי ווי דאָס רעגולירן און פונאַנדערטיילן די אַרבעט צווישן די אַרבעטער, ווי איבערהויפּט דאָס קומען אויף דער פירושע האָט ביי די אַרבעטער, וואָס האָבן געוואוינט אין פאַר־שידענע עקן פון שטאָט אָפגענומען אַ סך צייט, האָט זיך די פירושע דורך לאַנגע און שווערע שטרייכן דערשלאָגן, אַז זונטיק זאָל זיך די אַרבעט אין די וואַרשטאַטן אָנהייבן מיט אַ שעה שפּעטער, ווי אַלע טאָג. עס פאַרשטייט זיך, אַז די באַלעבאַטים האָבן פון זייער זייט געפירט אַ שטענדיקע מלחמה קעגן דער פירושע און די שטרייכן, איבערהויפּט אין האַרבסט, פלעגט זיך פאַרציען אויף גאַנצע חדשים.

די אונטערנעמער האָבן אָבער ריכטיק אָפגעשאַצט די געפאַר וואָס שטעקט פאַר זיי אין דער פירושע און זיי פלעגן זוכן אַלערליי מיטלען, ווי אזוי זי צו פאַרניכטן. אזוי, צ. ב., האָבן די דווינסקער סטאַלער־באַלעבאַטים געפירט אַ קאַמף פאַר דעם אָרט פון דער פירושע. די אַרבעטער האָבן אויסגעקליבן אַן אָרט פאַר דער פירושע אויף איינער פון די צענטראַלע גאַסן (ריגער גאַס). דאָס איז די באַ־

לעבאטים נישט געפעלן. זיי האָבן געמענהט, אז „זיי ווילן זיך נישט מאַכן צו לייטישע געלעכטער און פירן זייערע אונטערהאַנדלונגען מיט די אַרבעטער פאַר אַלעמען אין די אויגן.“ זיי האָבן דעריבער פאַרלאַנגט, אז די בירושע זאָל איינגעאָרדנט ווערן הינטער דער שטאַט (עקפלאַנעט) אויף אַן אָרט אַ פאַרוואָרפענעם, אַ בלאַטיקן, וואָס וואָלט געשטערט די אַרבעטער רעגולער זי צו באַזוכן. די באַלעבאטים האָבן אַפילו צוגעזאָגט איינאָרדנען אויפן נייעם אָרט אויף זייער חשבון בענק צום זיצן. די אַרבעטער האָבן אָבער גאַנץ גוט פאַרשטאַנען דעם ריכטיקן מיין פון אַזאַ גוטאַרציקייט און זענען געבליבן אויף זייער אַלטן אויסגעקליבענעם אָרט.

די באַלעבאטים האָבן אויך פרובירט געבן אַ טויט־קלאַפּ דער בירושע נישט נאָר אין אָפענעם קאַמף: אזוי, צ. ב., פלעגן זיי זיך צוזאַמענרעדן און קומען אויף דער בירושע אַנדינגען אַרבעטער נאָר מאַנטיק, פּדי די אַרבעטער זאָלן פאַרלירן אַ טאָג אַרבעט. אויף דעם האָבן די אָנפירער פון דער בירושע געענטפערט מיט אַ קאָנטראַקלאַפּ: זיי האָבן געפאָדערט, אז אויב מען נעמט אַן אַרבעטער צו דער אַרבעט מאַנטיק, דאַרף דער אונטערנעמער אים צאָלן פאַר אַ גאַנצע וואָך, אָדער דער אַרבעטס־לויזן זאָל מאַנטיק זיין העכער ווי זונטיק.

כאַראַקטעריסטיש איז פאַר יענער צייט די סיסטעם וואָס די פיר־זשע האָט איינגעפירט, אז אַן אַרבעטער דאַרף נישט אַרבעטן אויף איין אָרט מער ווי אַ באַשטימטע צייט — פיר־פינף וואָכן. היינט קלינגט עס כמעט ווי אַ וויץ. היינט, ביי דער מאָדערנער אַרבעטער־באַוועגונג, וועלכע קעמפט דערפאַר אז אַן אַרבעטער זאָל נישט אָפּגע־זאָגט ווערן אָן נעוויסע סיבות, אָן דעם וויסן פון פּראָפּעסיאָנעלן פאַראיינן, אז דער אַרבעטער זאָל נישט געשליידערט ווערן פון איין אָרט אויפן צווייטן לויטן ווילקיר פון אונטערנעמער, היינט — זאָגן מיר — זעט אויס די אויפן־דערמאָנטע סיסטעם אַפילו רעאַקציאָנער. נאָר אין יענער צייט, אין אָנפאַנג פון דער יידישער אַרבעטער־באַווע־גונג, האָט די דאָזיקע סיסטעם אַנטשפּראַכן די דעמאָלטיקע פאַרהעל־טענישן פון אַרבעט און קאַפיטאַל אויף דער יידישער גאַס.

צווישן אַרבעטער און אונטערנעמער האָבן אין יענער צייט דאָס רוב געהערשט פאַטריאַרכאַלישע באַציאָונגען. דער אַרבעטער פלעגט זיך גאַנץ אָפּט אַנדינגען צו דער אַרבעט אויף קעסט ביים באַלעבאָס, „נאַכטלענער“, מיט שבת (איבערהויפט די נישט־פאַרהיראַטע און

אָנגעפּאַרענע). אזא אַרבעטער איז געווען, קאָן מען זאָגן, אינגאַנצן אין רשות פון באַלעבאַס און צוליב די קעסט — אָפהענגיק אַפילו פון דער באַלעבאַסטע. ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די שטרייק-באַוועגונג, פלעגן די אונטערנעמער אויסנוצן דעם דאָזיקן קאָנטיגענט אַרבעטער פון „אייגענע מענטשן“ אַלס שטופיקע. זיי פלעגן געוויינלעך אַרבעטן לענגער ווי די באַשטימטע צייט, דער אונטערנעמער פלעגט פון זיי זיך דערוויסן וואָס עס קומט פאַר אין זיין ווערקשטוב, צווישן די אַרבעטער פון גאַנצן פּאַך; דאָס פלעגט די אונטערנעמער געבן די מעגלעכקייט אַריינטראַגן אַ צעשפּאַלטונג צווישן די אַרבעטער, איבער-הויפט בעת אַ שוואַכן סעזאָן.

די פּאָדערונג פון אַרבעטן נאָר אַ באַשטימטע צייט אויף איין אַרבעט-פּלאַץ האָט אַלזאָ געהאַט דעם ציל צו קעמפן מיטן אינסטיטוט פון „אייגענע אַרבעטער-מענטשן“. עס פאַרשטייט זיך, אז ביי אזא לאַגע האָט שוין דעם ווייניק-באַוואוסטזיניקן אַרבעטער איינפאַך נישט געלוינט צו חנפּענען דעם אונטערנעמער און איינרייסן מיט דער בירושע. ער איז, הגם קעגן זיין ווילן, דאָך אַריינגעצויגן געוואָרן אין קריז פון די אַלגעמיינע אַרבעטער-אינטערעסן און ס'האָט זיך ביי אים גענומען אַנטוויקלען די נייטיקע אַרבעטער-סאָלידאַריטעט.

מיט דער אַנטוויקלונג פון דער באַוועגונג שטייגט דער באַ-וואוסטזיין ביי די אַרבעטער און ס'פאַרשווינדט פון בירושע-האַריר-זאָנט די אויבנדערמאָנטע סיסטעם פון אַרבעטן בלוז אַ קורצע צייט אויף איין אָרט; פאַרקערט, עס טרעט דעמאָלט אַרויס די מאַדערנע פּאָדערונג, אז אַן אַרבעטער טאָר נישט אָפּגעזאָגט ווערן פון דער אַרבעט אָן וויכטיקע סיבות.

נאָר אַ גרויסע ראַלע האָט געשפּילט די בירושע אין סעזאָן-צייט, ווען עס איז גרויס דער שטראָם פון אָנגעפּאַרענע פּראַווינציעלע אַרבעטער. די באַלעבאַטים נוצן זיי אויס אין קאַמף קעגן די שטאַט-טישע אַרבעטער. אָבער זייענדיק געצוואונגען צו קומען זוכן אַרבעט אויף דער בירושע, באַקענען זיך די צוגעפּאַרענע גלייך מיט די באַ-דינגונגען, אָפּמאַכן, וואָס הערשן אין שטאַט ביי די אַרבעטער: גרויס פון אַרבעט-טאָג, שכירות, שטיק-אַרבעט אד"גל. אָפט באַקומען זיי אַפילו געלט-שטיצע פון די „פּאַך-קאַסעס“, ביז עס וועט דערגיין זייער ריי אויף אַרבעט.

דאָס אלץ האָט זיי גלייך אַריינגעפירט אין קרייז פון אַרבעטער־
סאָלידאַריטעט און כּמעט אינגאַנצן פּאַראַליזירט די שעדלעכע קאַנז־
קורענץ צווישן זיי און די שטאַטישע אַרבעטער.

דעם אמת דאַרף מען אָבער זאָגן, אַז נישט אלע מאָל האָט די
בירזשע געקעמפט קעגן דעם שטראָם פון די אָנגעקומענע אַרבעטער
מיט געהעריקע מיטלען. די ערשטע צייט פלעגט מען זיי באַקעמפן
ווי שונאים, נישט צולאָזן צו דער אַרבעט וואָכן־לאַנג, צווינגען זיי
צו פאָרן צוריק אין קליינעם שטעטל אַריין. און אפשר טאַקע האָט
דער דאָזיקער קאַמף קעגן די פּראָווינציעלע אַרבעטער אין פיל ערטער
אַרויסגערופן צום לעבן די בירזשעס גופא; די אַרבעט־בירזשעס פלעגן
זיך אַנטוויקלען און פונקציאָנירן הויפטזעכלעך אין יענע צווייגן,
וואו ס'איז אלע מאָל געווען אַ גרויסער צופלוס פון אַרבעטס־הענט
פון די קלענערע שטעט: סטאַלאַרעס, בלעכער, פאַרבער, טשעסלאַ־
רעס און אַנדערע פאָכן פון דער בוי־בראַנזשע. אין די דאָזיקע פאָכן
הערשט סעזאָן־אַרבעט; דער אונטערנעמער ווייסט נישט גענוי,
וויפיל אַרבעטער ער וועט דאַרפן האָבן. דאָס איז אָפהענגיק דערפון
וויפיל געביידעס ער נעמט זיך אונטער צו רעמאָנטירן אָדער אויפ־
בויען; די אַרבעט ווערט דורכגעפירט איבערהויפט זומער־צייט. אויס־
געהונגערטע פון אַ גאַנצן ווינטער גיבן זיך די אַרבעטער באלד נאָך
פסח אַ לאָז פון די קלענערע שטעטלעך אין די גרויסע. אָפטמאָל
שטייגט דער אָנבאָט אַריבער די נאָכפראַגע. ס'איז שווער די אַרבעט־
באַדינגונגען צו רעגולירן, און דאָס פלעגן די אונטערנעמער אויס־
נוצן און שליסן אָפּמאָכן מיט די אָנגעפאַרענע פּראָווינצער אַרבעטער
אויפן גאַנצן סעזאָן. די אָפּמאָכן זענען אָפט געשלאָסן געוואָרן אין די
שולן און בתי־מדרשים, וואו די פּראָווינצער פלעגן זיך אַרומוואַלנערן,
נישט האָבנדיק קיין וואוין־אַרט און וואו זיי האָבן גאַנץ אָפט זיך גע־
לאָזט נארן פון די אונטערנעמער.

די בירזשע איז געווען אַמבעסטנס צוגעפאַסט צו קעמפן מיט
דער מוראדיקער קאָנקורענץ. צום אָנפאַנג פון סעזאָן טרעט די בירזשע
אַרויס צו נאָרמירן דעם אַרבעטס־טאַג, די גרויס פון די שכירות און
אַנדערע באַדינגונגען, און וואָס וויכטיקער איז — יעדער אונטער־
נעמער דאַרף אָנווייזן דעם פאַרשטייער פון דער בירזשע וויפיל און
וועמען פון די אַרבעטער ער וואָלט געוואָלט נעמען צו דער אַרבעט,
אומאָפהענגיק פון דעם ווער עס האָט ביי אים געאַרבעט דעם פאַריקן

סעזאן און אפילו דעם ווינטער. אָפּט קומט עס צו סכסוכים. די בירושע וויל נישט געבן דעם באַלעבאָס די אַרבעטער, וועלכע ער וויל, וויל די פירער פון די בירושעס ווייסן שוין, אז ביי א טייל אַרבעטער, איז בערהויפט פון די אָנגעפאָרענע, איז שוין דאָ א „געהיימער אָפּמאַך“ מיט די אונטערנעמער. די פאָך־קאָמיסיעס אָדער דער בירושע קומט אויס, אין דעם פאל, אויסצוהאַלטן א שטרעם מצד די ווייניק־באַ־וואוסטזיניקע אַרבעטער גופא. די אונטערנעמער פלעגן אויסנוצן די דאָזיקע אומצופרידנהייט און האָבן מיט אַלע מיטלען זיך באַמיט די בירושע צו צעברעכן. דאָס האָט זיך זיי אָבער נישט איינגעגעבן: די בירושע איז געוואָרן איינגעוואָרצלט אין לעבן פון די אַרבעטער און זי איז געבליבן אַ מעכטיקער פאַקטאָר אין זייער קאַמפּ.

נישט ווייניק איז די בירושע אויסגעשטאַנען אויך מצד דער פּאָליציי. נישט איינמאָל האָט זי די בירושע צעטריבן און אפילו אין איר געשאָסן. אַ סך אָנפירער זענען דירעקט פון דער בירושע געוואָרן אַרעסטירט און פאַרשיקט אין סיביר. איבערהויפט פלעגן זיך די רעפּרעסיעס פאַרשטאַרקן ערב דעם 1־טן מאי, ביי אַן אַלגעמיינעם עקאָנאָמישן אָדער פּאָליטישן שטרייק. אין די שווערסטע צייטן פון רעאַקציע, ווען אַ סך אַנדערע אַרבעטער־אָרגאַניזאַציעס זענען צייט־ווייליק צעשמעטערט געוואָרן, האָט די בירושע נישט אויפגעהערט צו פונקציאָנירן און פלעגט ווייטער שמידן די קייט פון אַרבעטער־סאָלידאַריטעט און רעוואָלוציאָנערן קלאַסן־באַוואוסטזיין.

אין די אויבן־אָנגעוויזענע צווייגן פון דער בוי־בראַנזשע, אויסער טשעסלאַרעס, זענען געווען אין יענער צייט אין דווינסק באַשעפטיקט כמעט אויסשליסלעך יידישע אַרבעטער. עס איז איבעריק צו זאָגן, אז דאָ האָט זיך געפילט די האַנט פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע — די דערפאַרענע האַנט פון אַלגעמיינעם יידישן אַרבעטער־בונד. די אַר־בעטער האָבן זיך דערשלאָגן אַן 8־שעהדיקן אַרבעטס־מאַג, מינימאַלן אַרבעטס־לוי, מענטשלעכע באַהאַנדלונג, געצאָלט פאַרן 1־טן מאי און אַנדערע פּאָליטישע שטרייקן, אָפּגעשאַפט שטיק־אַרבעט אאז״וו.

דער בליענדיקער מצב פון דער בירושע דויערט אזוי ביז אַן ערך 1906—1907. פון יענער צייט אָן באַמערקט זיך אין די אויבן־דערמאַנטע צווייגן אַ שטאַרקער צופלוס פון קריסטלעכע אַרבעטער. די טשעסלאַרע, וואו זיי פלעגן הויפטזעכלעך זיין באַשעפטיקט, הייבט אָן פאַלן. הילצערנע געביידעס ווערן פאַרביטן מיט ציגעלענע און

שטיינערנע; די קריסטלעכע טשעסלארעס הייבן-אן אריבערגיין אין די שכנישע פאכן: בויסטאָלעריי, מעבל-סטאָלעריי אד"גל. זיי זענען נישט אָרגאניזירט, די בירושע האָט אויף זיי קיין ווירקונג נישט. דער „בונד" לאָזט אַרויס צו זיי בלעטלעך, אויפרופן, אָרגאניזירט ספע-ציעלע גרופן אַרבעטער און אינטעליגענטן אויף צו פירן די אַניטאַציע צווישן די קריסטלעכע אַרבעטער און אָרגאניזירן זיי. דאָס קומט אָבער אָן גאַנץ שווער. דער עלעמענט איז אַ פינצטערער. אויפווייזן אים, אז דער באַלעבאָס, וואָס גיט אַרבעט, און גאַנץ אָפט אויך שנאַפּס, איז דיר אַ שונא — איז נישט פון די לייכטע זאַכן. און בפרט נאָך, אז דאָס זאָגן יידן, און יידן-סאָציאַליסטן, איז דאָך דאָס געוויס שקר. ס'האָט זיך געפאָדערט אַ ספעציעלע אַרבעטער-אָרגאניזאַציע, ספעציעל צוגעפאַסט צו דער פּסיכאָלאָגיע און לעבנס-באַדינגונגען פון קריסטלעכן פּראָלעטאַריאַט. אזאָ אָרגאניזאַציע איז אָבער נישט געווען. דער אָרטיקער „צפון-מערבדיקער קאָמיטעט" פון דער רוסלענדער סאַצ. דעמ. אַרב. פּאַרטיי זעט זיין הויפט-אויפגאַבע אין אָפּרייסן אַ צענטליק יידישע אַרבעטער פון „בונד", אָבער נישט אין אָרגאניזירן פּאָליטיש און פּראָפּעסיאָנעל די קריסטלעכע אַרבעטער; אַנגב, איז דער „צפון-מערבדיקער קאָמיטעט" אַלײן באַשטאַנען כמעט אויסשליסלעך פון יידן און איז צו דער אַרבעט צווישן די קריסטלעכע אַרבעטער לחלוטין נישט געווען צוגעפאַסט.

די קריסטלעכע אַרבעטער בלייבן נישט-אָרגאניזירט און אויסער דער באַוועגונג; זיי באַזוכן אינגאַנצן נישט די בירושע, אַרבעטן פון שטיק, פאַר קלענערע שכירות און אַ לענגערן אַרבעטס-טאַג. אפילו אין איין וואַרשטאַט, וואו עס אַרבעטן יידן מיט קריסטן צוזאַם מען, אַרבעטן די לעצטע אויף ערגערע באַדינגונגען, ווי די ערשטע. די באַלעבאַטים נוצן דאָס אויס. ס'הייבט זיך אָן אַ קאַמף קעגן די באַלעבאַטים און אויך קעגן די קריסטלעכע אַרבעטער. אויפן קלאַסן-באַוואוסטזיין פון די יידישע אַרבעטער ווירקט גאַנץ שלעכט די דאָזיקע באַציאונג צווישן די יידישע און קריסטלעכע אַרבעטער. ס'הייבן אויף דעם קאַפּ די פינצטערע עלעמענטן, דער ערב-רב פון דער מאַסע... „פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער פאַראייניקט אייך" — האָבן זיי גע-טענהט — איז אַ ריין-יידישע „קרענק", והאַדראיה: די קריסטלעכע אַרבעטער ווילן דערפון נישט וויסן. די אויטאָריטעט פון דער בירושע פאַלט. די אַרבעט-באַדינגונגען ווערן ערגער. דאָך איז נאָך די בירושע

געבליבן אלס א ספעציפישע אָרגאַניזיר־פּאַרם פון די אַרבעטער אין דער בוי־אינדוסטריע.

אין אָנפאַנג פון דער ערשטער וועלט־מלחמה לעבט די בוי־אינדוסטריע איבער אַ שרעקלעכן קריזיס. ס'ווערן נישט אַרײַנגע־לייגט קיין קאַפיטאַלן אין אומבאַזעגלעכע גיטער, נאָר אין האַנדל און אין אַזעלכע אונטערנעמונגען, וואָס באַדינען דירעקט אָדער אומדירעקט דעם פּראָנט און די אַרמיי. די אַרבעטלֶאָזיקייט אין דער בוי־בראַנזשע איז אַן אַבסאָלוטע; די בירושע באַקומט דעם לעצטן קלאַפּ און שטאַרבט אינגאַנצן אָפּ. דאָס זעלביקע קומט פאַר אויך אין אַנדערע שטעט.

אַזוי פאַרענדריקט זיך די קאַמפּרייכע געשיכטע פון די אַרבעט־בירושעס ביי די יידישע אַרבעטער, וואָס האָט זיך געצויגן אין משך פון כּמעט צוויי צענטליק יאָר.

די נייע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע באַדינגונגען האָבן געשאַפן נייע פּאַרמען פון אָרגאַניזאַציע און קאַמף. ביי די דאָזיקע באַדינגונגען שעפט אָבער דער יידישער אַרבעטער אין זיין העראַאישער פאַר־גאַנגענהייט מוט און ענערגיע צו פירן זיין ווייטערדיקן קאַמף פאַר אַ בעסער לעבן, פאַרן סאָציאַליזם.

דער שטרייק אין זאקסי פאבריק

די ערשטע עקאָנאָמישע שטרייק אין דווינסק זענען פאָרגעקומען ביי די מאַנטל־שניידער. איך בין נאָך געווען יונג און איך געדענק עס בלויז, ווי דורך אַ חלום. ביי דעם ערשטן שטרייק זייערן האָט מען אַרעסטירט עטקע די מולערקע. דאָס איז, דוכט זיך, געווען דער ערשטער אַרעסט אין דווינסק אין צוזאַמענהאַנג מיט דער אַרבעטער־באַוועגונג. דער דאָזיקער אַרעסט האָט דאָן אין שטאָט געמאַכט אַ גע־וואַלדיקן רושם. מענטשן פון היינטיקער צייט קענען זיך אַפילו נישט משער זיין, וואָס עס האָט זיך דעמאָלט געטאָן אין שטאָט. מען האָט מיט שרעק דערציילט איינער דעם צווייטן אויפן אויער שוידערלעכע געשיכטעס וועגן דעם וואָס מיט דער עטקע דער מולערקע איז דאָרטן געוואָרן ... געשיכטעס, ווי שלאַנגען, איינע גרויליקער פאַר דער צוויי־טער, איינע מאַוימדיקער פאַר דער צווייטער. דער פאַקט נופא וואָס אַ יידיש מיידל איז איינגעזעצט געוואָרן פאַר אַזאַ זאַך, האָט אַפילו אָן די פּאַניק־מאַכער געגעבן גענוג שטאָף פאַר די שרעקלעכסטע פּאַנ־טאַזיעס וועגן איר גורל — וועגן דעם, „אַז מען ווייסט גאָר נישט, וואו איר געביין איז אַהינגעקומען“ ...

דאַקענן די שטרייקן פון די שפּעטערדיקע יאָרן אין פאַרשידענע פּאַכן געדענק איך זייער גוט. איבערהויפּט די שטרייקן פון די מענער־שניידער, אין וועלכע איך האָב, אויספירנדיק געוויסע פּונקציעס, זיך אויך אַקטיוו פּאַטייליקט. איך וועל זיי דאָ אָבער נישט פּאַשרייבן, ווייל זיי האָבן זייער אָפּשפּיגלונג שוין באַקומען אין די פּאַשרייבונגען פון ענלעכע שטרייקן אין אַנדערע שטעט, ווי עס האָבן זיי געשילדערט אַנדערע מעמואַרן־שרייבער.

אָבער די שטרייקן אויף דער גרויסער פּאַבריק פון שוועבעלעך אין דווינסק האָבן זיך אַלעמאָל אויסגעטיילט מיט זייער גרויסער פּאַדייטונג, איינגארטיקייט און איינגעשפּאַרטקייט. זיי וואָלט מען פּאַדאַרפט ווירמען אַ ספּעציעלן קאַפיטל.

צום פארדויערן וועל איך אויך וועגן די דאָזיקע הערפֿאַאישע קאַמפּן קענען ווייניק זאָגן. איך בין נאָך דאָן נישט געווען צווישן די אָנפירער פון דער פּאַווענונג. איך ווייס דעריבער זייער ווייניק וועגן אינערלעכן לעבן פון די אַרבעטער אין דער דאָזיקער פּאַבריק; איך ווייס אויך ווייניק וועגן די פּאַדערונגען, פּאַר וועלכע זיי האָבן אזוי פּיטער געקעמפט. גענויער וועגן דעם וואָלטן געקאָנט דערציילן עלטערע חברים, וועלכע זענען דעמאָלט געשטאַנען אין דער שפיץ פון דער דווינסקער אַרבעטער-פּאַווענונג. דאָס קענען דערציילן די חברים זונדל דער קנעפּל-מאַכער (ז. שפּיער), זלמן-איטשקע דער בערשטער (אויב ער לעבט נאָך), יאַנקל דער שוואַרצער און אַנדערע חברים, וואָס זענען געשטאַנען ביים געבורט פון די עקאָנאָמישע שטרייקן אין דווינסק.

איך בין אימשטאַנד צו דערציילן נאָר וועגן איין בלעטל פונעם קאַפּיטל, וואָס דאַרף הייסן „זאַסס' פּאַבריק" — וועגן קאַמף מיט די שטרייק-ברעכער.

ווי עס איז שוין דערמאָנט געוואָרן אין דער איינלייטונג, האָבן אין זאַסס' שוועבעלעך-פּאַבריק געאַרבעט אַרום אַכט-הונדערט אַרבעטער, כּמעט אויסשליסלעך יידישע. אין גרעסטן טייל זענען דאָס געווען יידישע מיידלעך פון די „פּלעצער". אָבער אויך באַיאָרנטע אַרבעטער — טאַטעס פון גרויסע פּאַמיליעס האָבן דאָרט געאַרבעט אין אַ גרויסער צאָל. די פּאַבריק האָט זיך געפונען ווייט הינטער דער שטאָט, אַקעגן יידישן בית-עולם. קיין פּאַסיקערן סימבאָלישן אָרט האָט דער מלאַך-המות אַליין נישט געקאָנט אויסקלייבן פאַרן קבר פון די יונגע לעבנס — פאַר די אַרבעטער פון דער דאָזיקער פּאַבריק.

פאַרסטמט פון די שוועבל-גאַזן, האָבן די אַרבעטער געהאַט געלע אָפּגעצערטע געזיכטער מיטן ספּעציפּישן אויסזען פון זאַסס' אַרבעטער. דער מלאַך-המות האָט דאָרט אין פּאַרלויף פון יאָרן געהאַט וואו צו צולייגן אַ האַנט ... און די פּאַמיליע זאַסס — די רייכסטע אין שטאָט — וואָס אַריינצולייגן אין די קעשענעס ...

אַז עס האָבן זיך אָנגעהויבן גרינדן די „קאַסעס" און שפּעטער די עקאָנאָמישע שטרייקן פון די יידישע אַרבעטער, האָבן זיי זיך אַריבערגעוואָרפן אויך אויף זאַסס' פּאַבריק. די שטרייקן

אין דער דאָזיקער פּאַבריק פּלעגן זיך פּאַרציען אויף לאַנגע וואַכן. זיי זענען אַלע מאָל געווען באַגלייט מיט אַרעסטן, פּאַרשיקונג אין קאַלטן סיביר אויף לאַנגע יאָרן. פּאַר יענער צייט זענען דאָס געווען אַלץ נאַטירלעכע זאַכן, און זיי האָבן קיינמאָל נישט געבראַכן דעם מוט ביי די אַרבעטער. די גרעסטע פּלאַן בעת די שטרייקן איז אָבער געווען — די שטרייק־ברעכעריי.

די אַרבעט אין דער פּאַבריק איז געווען פּאַרהעלטניסמעסיק אַ פּרימיטיווע. די הויפּט־ראַלע ביי דער אַרבעט האָבן געשפּילט די אַזוי־גערופּענע מייסטערס — די מער־קוואַליפּיצירטע אַרבעטער, וועלכע האָבן אַנגעפּירט מיט דער אַרבעט אין פּאַזונדערע אָפּטיילונגען. אָט פּון דעם שיכט פּלעגן זיך רעקרוטירן די שטרייק־ברעכער. מיט דער הילף פּון פּרי־שווער־בירטע יידישע און קריסטלעכע מיידלעך, וועלכע מ'האַט אין פּאַרלויף פּון אַ קורצער צייט געקאָנט איינאַיבן אין דער פּרימיטיווער אַרבעט, האָט די אַדמיניסטראַציע געקאָנט שאַפּן אַן איינ־דרוק, אַז די פּאַבריק גייט.

די אַרבעט פּון טייל מייסטערס מיט דער קליינער צאָל געדונגענע שטרייק־ברעכער האָט נישט געקאָנט פּאַרבייטן בעתן שטרייק די הונדערטער איינגעאייבטע, שטענדיקע אַרבעטער. דעם מאַטעריעלן עפעקט פּון שטרייק האָט עס שטערן נישט געקאָנט, אָבער דער אַדמיניסטראַציע פּון פּאַבריק איז דאָ געגאַנגען אין מאַראַלישן דרוק אויף די שטרייקנדיקע. אויך די „אַרגאַניזאַציע“ האָט ריכטיק אָפּגעשאַצט דעם דאָזיקן מאַראַלישן דרוק פּון דער שטרייק־ברעכעריי און האָט געפּירט קעגן דער דאָזיקער פּלאַן אַ האַרטגעקיגן, שווערן קאַמף.

אין שטרייק אַזאַ האָט זיך געצויגן אַ האַלבן ווינטער. דאָס איז געווען אַ שווערער געראַנגל פּון צוויי נישט־גלייכע פּוּחות. די אַרבעטער זענען געווען אויסגעשעפּט; הונגער האָט געהערשט אין זייערע שטיבער, פּאַרצווייפּלונג איז געווען אין זייער געמיט. נאָך עטלעכע טעג שטרייקן האָבן זיך אַ טייל פּון די מייסטערס איינגעבראַכן. מיט דער הילף פּון פּרי־שווער־בירטע אַרבעטער האָבן זיי געלאָזט אין גאַנג עטלעכע אָפּטיילונגען פּון דער פּאַבריק.

די „אַרגאַניזאַציע“ האָט אויסגעטיילט אַ ספּעציעלע גרופּע אַר־בעטער, וועלכע האָבן געדאַרפּט שטערן די מייסטער־שטרייק־ברעכער אַנצופירן די אַרבעט. אויך איך בין געווען אין דער דאָזיקער גרופּע.

עס פארשטייט זיך, אז די שטרייק-ברעכער צו הילף האָט די פאָרדיק-אַדמיניסטראַציע גענומען פאָליציי. כדי זיי זאָלן נישט באַ-פאלן ווערן פון די שטרייקנדיקע, האָט די פאָליציי געפירט די שטרייק-ברעכער צו דער אַרבעט פיר-פינף אַזיינער פאַרטאָג. פון וואוינונג צו וואוינונג פלעגט די פאָליציי איינציקווייז זיי צוזאַמענקלייבן און, ווי אַרעסטאַנטן, אַלעמען צוזאַמען פירן אין פינצטערן פאַרטאָג צו זייער שטרייק-ברעכערישער אַרבעט.

שפעט ביינאַכט, קיינער זאָל אונז נישט באַמערקן, פלעגן מיר עטלעכע צענטליק מאַן איינציקווייז צוזאַמענקלייבן זיך אין איינער פון די געהיימע דירות אויף די „פלעצער“ און אָפּוואַרטן די באַ-שטימטע שעה אַרויסצוגיין אויף „פאַטרול“. נישט קיין אויסגע-שלאָפענע, פאַרמאַטערטע פון וואַלגערן זיך אַ גאַנצע נאַכט אויף דער פאַדלאָגע, פלעגן מיר אין פראַסטיקן פאַרטאָג, ציטערנדיק פאַר קעלט, אַרויסלאָזן זיך אויף די פּוסטע גאַסן פון די „פלעצער“. נישט געווען דער פאַרטאָג עס זאָלן זיך דאָרט נישט אָפּשפּילן די אַכזריותדיקע אָנפאַלן אויף די שטרייק-ברעכער מיט זייערע פאָליצייאישע היטער. צו אונזער דרייטקייט איז נישט געווען קיין גלייכן. אָנגעטאָן אין באַסוועמע „קורטקעס“, אין לייכטע שטיוול, פלעגן מיר פלוצלונג אַרויסשפּרינגען פון אונזערע באַהעלטענישן, און מיט שטיינער, שמעקנס און אייזנס שלאָגן אָן רחמנות. די באַיאָרנטע „גאָראַדאָויעס“ (פאָליצייאַנטן) — אָנגעפעלצט אין לאַנגע, גראַבע פּוטערס, אַרומגע-בונדן מיט „באַשליקן“ — איז געווען שווער אַן עצה צו געבן זיך מיט אונז, יונגע פלינקע חברה. מיט אונזערע דרייטע אָנפאַלן האָבן מיר אַרויפגעוואָרפן אויף זיי אַ מורא. אין שטאָט האָבן זיך פאַרשפּרייט לעגענדעס וועגן אונזער צאָל, וועגן אונזער גבורה, וועגן געהיימיניס-פולע באַהעלטענישן אונזערע און דאָס גלייכן. אָפט האָט די פאָליציי געפּיטן דעם מאַרשרוט, געטוישט די צייט פון פירן די שטרייק-ברעכער. מיר פלעגן דעמאָלט אין ברענענדיקן פראַסט אומזיסט אָפּ-וואַרטן אין אונזערע באַהעלטענישן גאַנצע שעה. נישט איינער פון אונז איז דעמאָלט אוועקגעגאַנגען מיט אָפּגעפרוירענע גלידער. אויך איך האָב אין איינער אַזאַ נאַכט אָפּגעפרוירן די גראַבע פינגער פון ביידע פיס און אָפּגעלעגן אין בעט עטלעכע טעג.

אַזוי האָט זיך דער פיטערער געראַנגל געצויגן אַ וואָך נאָך אַ וואָך.

איינמאל האָבן מיר זיך דערוואוסט, אז איינער פון די שעדלעכע שטרייק־ברעכער אַרבעט ביינאַכט, און אז אַרום צען אַזייגער אין דער פרי גייט ער אַלע טאָג אין בית־המדרש דאַוונען. באַפאַלן וועמען אין מיטן טאָג איז געווען אַ ריזיקע: דער בית־המדרש געפינט זיך אויף אַ מאַרק, וועלכער איז אין דער שעה פול מיט פויערים. די גאַסן זענען דאָרט אַזוי ווי אין דער גאַנצער שטאָט — גלייכע, ברייטע; צוליב דעם שטרייק פעלט אויף די גאַסן קיין פאַליציי אויך נישט אויס. פונדעסט־וועגן האָבן מיר זאַלבאַנאַנד — איך און עלקע „גאַיאָקער“, אויך אַ סטאַליער־אַרבעטער, זיך אונטערגענומען דעם שטרייק־ברעכער צו מאַכן אומשעדלעך.

עטלעכע טעג פסדר האָבן מיר אים אָפּגעהיט, און אַלץ נישט געפונען די פּאַסיקע געלעגנהייט אים צו באַפאַלן. ביז איינמאל האָט זיך אַזאַ געלעגנהייט געמאַכט, און מיר האָבן אים אַכזריותדיק צע־שלאָגן. עס איז געוואָרן אַ געוואַלד, אַ פייפּעריי פון דער פּאַליציי, און אַ האַלבער מאַרק האָט זיך געלאָזן לויפן אונז פאַרהאַלטן.

וואו האָט זיך ביי אונז גענומען מוט צו מאַכן זיך אַ וועג, וואו האָבן מיר גענומען פּוּח אויסצוהאַלטן בעתן לויפן עטלעכע גאַסן, איז נישט צו פאַרשטיין. צום גליק האָבן מיר באַוווּזן אַרײַנצולויפן אין אַ הויף, וואו עס האָט זיך געפונען אַ סטאַליערי־וואַרשטאַט. די אַרבעטער האָבן אונז אויף אַ קונציקן אופן פאַרשטעקט אויף אַ בוידעם און דערנאָך איינגערעדט אונזערע פאַרפאַלגער, אז מיר זענען אַריבערגעשפּרונגען איבערן פאַרקן. אויפן בוידעם זענען מיר אָפּגע־לעגן ביז פאַרנאַכט. אַראַפּטריבן פון בוידעם האָב איך שוין נישט געקאָנט, ווייל די פיס האָבן מיר נישט געדינט. די אָדערן אויף די פיס זענען געווען אָנגעבלאָזן און אין די פאַכוועס האָב איך געפילט אַ שווערן, טעמפן ווייטיק. עטלעכע טעג נאַכדעם האָב איך זיך נישט געקאָנט באַוועגן.

די שטאָט איז געוואָרן שטאַרק אויפגערוּדערט. מען האָט דער־צײלט, אז באַפאַלער זענען געווען עטלעכע צענטליק; אז זיי זענען פאַרשוואונדן געוואָרן אונטער די הענט; אז די אָנפאַלער האָבן גע־טראָגן מאַסקעס און ענלעכע לעגענדעס פון דער צעשפּילטער, צע־שראַקענער פאַנטאַזיע. דער צעשלאָגענער איז דערנאָך געלעגן עטלעכע וואָכן שווער טראַנס.

מיט יאָרן שפעטער, ווען איך בין שוין אין דווינסק נישט געווען, האָב איך זיך דערוואוסט, אז דער צעשלאָגענער שטרייק־ברעכער איז שפעטער געוואָרן אַ געטרייער, איבערגעגעבענער בונדיסט. ער האָט אַ סך מיטגעהאָלפֿן אין דער סאָציאַליסטישער אַרבעט צווישן „זאָס" אַרבעטער".

אין דערוועקן ביי אים דאָס קלאַסן־באַוואוסטזיין האָט זיכער דער דעמאָלטיקער טרויעריקער, ברוטאַלער אַקט קיין ראָלע נישט גע־שפּילט. דאָ האָבן געווירקט אַ סך אַנדערע, מער איבערצייגנדיקע, מער ווירקזאַמערע, אפשר מער ווייטיקדיקע אומשטענדן — די אומ־שטענדן, וואָס ווירקן אין קאַמף צווישן קלאַסן.

צי האָט ער זיך ווען דערוואוסט ווער עס איז אים דאָן אַזוי אַכזריותדיק באַפאַלן?

באַגעגנט מיט אים האָב איך זיך שוין מער קיינמאָל נישט.

צוויי ארבעטער-בונדיסמן — פארשיקט קיין סיניר נאר א שטריוק
אויף זאקסעס פאבריק אין דווינסק

זננדל קנעפל-באבער (ז. שפירער)

יואם דעקער סאַנדלער (ז. דאַברעווסקי)

פון די קרישטע פונדאציע אינמיטטארום אין דרום-מזרח

אומלעגאלע ביבליאטעקן פון לעגאלער ליטעראטור

אין יענע צייטן זענען נאך נישט געווען קיין פריוואטע אָדער געזעלשאַפטלעכע ביבליאטעקן פון יידישע ביכער. געשטילט דעם דורשט פון יידישן לייענער האָבן דעמאָלט די „פאָקנטרעגער“, וועלכע פלעגן פאַר 2 קאָפּיקעס אויסבאָרגן אויף שבת אַ דין ביכעלע — אַ קליינעם טייל פון אַ „העכסט־אינטערעסאַנטן און שפּאַנענדיקן ראָמאַן“ פון שמ״ר אָדער בלאָשטיין. די דאָזיקע ראָמאַנען האָבן זיך געדרוקט בויגנווייז, און דער אָרעמער לייענער פלעגט נעבעך אַ גאַנצע וואָך אָנשטרענגען זיין פאַנטאַזיע צו טרעפן וואָס איז געוואָרן מיט דער איידעלער פּרינציפּסין, אָדער מיטן אָרעמען דינסט־מיידל, אין וועלכער עס האָט זיך שטערבלעך פאַרליבט אַ בלאַסער פּרינץ, אָדער אַ העכסט־געבילדעטער און „נאָבעלער“ דאָקטאָר מיטן אויסגעאיידלטן נאָמען מאַרקוס.

דער דאָזיקער מין ליטעראַטור האָט אַפילו אויף זיין שטייגער צוגעגרייט דעם באַדן פאַר דער מאָדערנער היינטיקער ליטעראַטור, אָבער דעם אויפגעקלערטן אַרבעטער־לייענער האָבן שוין די שפּאַנענ־דיקע ראָמאַנען מער נישט באַפּרידיקט. עס האָט זיך שוין געפּאָדערט אַן ערנסטערע, אַ מער קינסטלערישע און איבערהויפּט אַן אויפקלערנ־דיקע ליטעראַטור.

ווי געזאַגט, זענען דעמאָלט קיין פריוואַטע אָדער געזעלשאַפט־לעכע ביבליאטעקן מיט יידישע ביכער, בפרט מיט מאָדערנער ליטע־ראַטור, נישט געווען. הגם די שיינע ליטעראַטור, ווי אַלץ, וואָס פלעגט דעמאָלט געדרוקט ווערן אין רוסלאַנד, איז געווען פאַרזען מיטן קאַ־זיאָנעם שטעמפל „דאָזוואַלענאַ צענזוראַוו“ (דערלויבט דורך דער צענזור), איז דאָך אין יענע צאָרישע צייטן געווען פאַרבאָטן צו האַלטן אַ גרעסערע צאָל ביכער אין איין אָרט. דאָס איז פון די צאָרישע דינער פאַטראַכט געוואָרן ווי אַ געפאַר פאַר דער מלוכה, און נישט איין יידישער אַרבעטער איז פאַר אַזאַ „פאַרברעכן“ געוואָרן באַשטראַפּט און פאַרשיקט אין די וויסטענישן פון קאַלטן סיביר.

דעריבער האָט זיך ביי יעדער „פּאַכאָווער קאַסע“ אויסגעפילדעט אַן אייגענע אומלעגאַלע ביבליאָטעק פון לעגאַלע ביכער, מיט איר פּאַ- זונדערן ביבליאָטעקאַר. חוץ די פּאַכאָווע ביבליאָטעקן האָט עקזיסטירט אַ צענטראַלע ביבליאָטעק, וועלכע פלעגט איינקויפן נייע ביכער, צע- טיילן זיי און טוישן צווישן די פּאַכאָווע ביבליאָטעקן. מיט דער צענטראַל- לער ביבליאָטעק האָט אָנגעפירט אַ ספּעציעלער ביבליאָטעקאַר, וועלכער איז באַזונדערס געווען פאַרקאַנספּירירט. פון אים האָבן נאָר געוואוסט די איינצלנע ביבליאָטעקאַרן און די נאָר נאָענטע מענטשן פון דער אָרגאַניזאַציע. אָבער נישט געקוקט אויף דער אומלעגאַלער עקזיסט- טענץ, האָבן די ביבליאָטעקאַרן פונקציאָנירט אויסגעצייכנט און דער- פילט זייער אויפגאַבע אויפן בעסטן אופן.

דאָס פּאַרטיילן און טוישן די ביכער פלעגט פאַרקומען בעיקר אויפן אַלטן בולוואַר עטלעכע אָונטן אין וואָך. אָבער מ'האַט אויס- גענוצט אויך אַנדערע ערטער: שבת און יום־טוב אינדערפרי פלעגט דאָס פאַרקומען אויפן ברײטן הויף פון דער גרויסער שול; ווינטער- צייט — אויף דער „גאַליאַרקע“ אין שטאַטישן, רוסישן טעאַטער, און פאַר נאָענטע, וועמען מען האָט געקאַנט אַנטרויען — ביים ביבליאָ- טעקאַר אין שטוב גופא.

ביים טוישן די ביכער פלעגט דער ביבליאָטעקאַר, וועלכער איז געווען אַלעמאַל אַ באַלעזענער, אויספרעגן וואָס מען האָט פאַר- שטאַנען און ווי אזוי מען האָט פאַרשטאַנען דאָס געלייענטע. אין יעדן ווערק פון מחבר האָט מען דעמאָלט אַריינגעלייגט אַ באַזונדער מיין. אַפילו אין גאַנץ דורכשניטלעכע פרימיטיווע ווערק, וואָס דער נייר ווערפירטער פלעגט צו ערשט באַקומען, האָט מען אַריינגעלייגט אַ פאַ- שטימטן אינהאַלט — אַן אינהאַלט, וואָס מען האָט געוואָלט עס זאָל זיך אינעם ווערק געפינען און וואָס נישט אַלע מאָל האָט דאָס ווערק אזא געהאַט.

„וואָס האָט דער מחבר געמיינט מיט דעם צו זאָגן?“ איז געווען די סטעראַטיפישע פּראַגע ביים ליענער. ווייל מען האָט זיך גאָרנישט געקאַנט פאַרשטעלן דער מחבר זאָל נישט האָבן קיין מיין ביים שרייבן. וואָרום אויב נישט — צו וואָס דאַרף מען שרייבן? דאָס ליענען דאַרף דאָך אויפקלערן, אויספילדן, און געוואוסט האָט מען, אַז נישט אַלץ וואָס דער מחבר האָט צו זאָגן און נישט אַלץ וואָס ער וויל זאָגן — קען ער זאָגן; ווייל אַלע האָבן געוואוסט וואָס דאָס הייסט „דאָזוואָ-“

לענאָ צענזוראיוו". האָט מען דעריבער געזוכט געדראַנקען צווישן די שורות, אויב מען האָט זיי נישט געפונען אין די שורות גופא.

אויף וויפיל איך קען זיך איצט דערמאָנען, זענען דעמאָלט געווען אין גרויסן אומגאַנג די אַמעריקאַנער איבערגעזעצטע ווערק פון זשול ווערן — „א רייזע אַרום דער וועלט אין 80 טעג“, „סינדער פון קאַפּיטאַן גראַנט“ און אַנדערע טענענבוימס איבערזעצונגען פון אַמעריקע; איבערזעצונגען פון לעוו טאָלסטאָי — ווי „אַנאַ קאַרע-נינאַ“, און איבערהויפּט „איוואַן דער נאַר“. זייער פּאָפּולער זענען דעמאָלט געווען צוויי קליינע דערציילונגען פון אַרבעטער-לעבן פון דוד פינסקי, געבונדן אין איין ביכעלע, אונטערן נאָמען — „דראַבקיין“ און „יום-פיפור“; א דערציילונג פון מאַריאַ קאַנאַפּניצקאַ — „רויך“; דערציילונגען פון מרדכי ספּעקטאָר, דינענזאָן, רייזען און א גרויסע צאָל בראַשורן מיט א פּילאָזאָפּישן, אַנטוידערליגיגען אינהאַלט פון פּיינענבוימס; „די גאָטהייט“ פון הערמאַלין (איך בין נישט זיכער צי די ווערק פון די לעצטע צוויי מחברים האָבן געהערט צו די ביכער פון די לענאַלע ביבליאָטעקן).

צו רעליגיעזע און פּילאָזאָפּישע פּראַגן האָט דער דעמאָלטיקער יונגער דור געהאַט א באַזונדערע נייגונג, און דעריבער האָבן די ביכער מיט אַזאַ אינהאַלט געהאַט גרויס דערפּאָלג. באַזונדערס האָט מען זיך אָפּגעגעבן מיט דער פּראַגע פון „היריעה והבחירה“ (וויסן און ווילן).

אַבער נאָר אַ בפּכוּדיקן אָרט האָבן פּאַרנומען די באַוואוסטע יום-טובֿ-בלעטלעך פון י. ל. פּרין. די דאָזיקע בלעטלעך, מיט זייער געזעלשאַפּטלעכן צוגאַנג צו יידישע און אַלגעמיינע פּראָבלעמען, האָבן געשפּילט אַן אויסערסט וויכטיקע ראָלע אין אויספּילדן די ערשטע קאָדרען פון די באַוואוסטזיניקע און אינטעליגענטע אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך דערצויגן אויף דער יידישער שפּראַך.

מענדעלעס „קליאַטשע“, „פּישקע דער קרומער“ און „מסעות בנימין השלישי“ פלעגט מען לייענען און איבערלייענען, אַריינטייטשן און אַריינקאָמענטירן וויפּיל עס האָט זיך נאָר געלאָזט.

די „ווינטער-אָוונטן“ פון חיה זעלדעס (א. ליטוואַק) און רובאַ-קינס פּאָפּולערע בראַשורן אין איבערזעצונג האָבן געלייגט דעם גרונד-שטיין פאַר די באַגריפּן פון נאַטור-וויסנשאַפּט, צו וועלכער דער יונגער דור האָט זיך געריסן מיט גרויס-דורשט.

זייער אָנגעלייגט זענען געווען די ביכלעך: „זיידע צייט“, „מעשה-
בראשית“, „פאַרקויפטער אַפעטיט“ און דאָס ביכלע פון אב. קאהאַן
„רפאל נעריצך“.

*

**

אַלע שבת אינדערפרי פלעגן מיר, א גרופע יונגע סטאַלער-
אַרבעטער, צוזאַמענקלייבן זיך אויף א „קרוּשאַק“ (קרייז). אויפן
קרייז פלעגט א יונגער אינטעליגענט פאַרלייענען פאַר אונז און אויס-
טייטשן באַנדאַנאַווס „פאַליטישע עקאָנאָמיע“ אָדער אַנדערע ווערק
וואָס א געוויינלעכער אַרבעטער האָט עס אַליין פאַרשטיין נישט
געקאָנט.

איינמאָל האָט דער לעקטאָר שטאַרק פאַרשפעטיקט. אונז איז
געוואָרן נורדע לאַנג צו זיצן אָן באַשעפטיקונג. איז ווי געוויינלעך,
אַז עס קומען זיך צונויף יונגע געזונטע בחורים, וועלכע האָבן נישט
ביי וואָס אויסצולאָרן די אָנגעקליבענע ענערגיע, הייבט מען אָן שטיפן:
מען שטופט זיך, מען ראַנגלט זיך און מען באַרימט זיך איינער פאַרן
צווייטן מיט די האַרטע מוסקולן אויף די אָרעמס. האָט מען אַזוי
אַרומגערוּדערט א געוויסע צייט ביז דאָס האָט אויך דערעסן.

צופעליק האָט זיך ביי איינעם פון אונז געפונען אַן עקזעמפלאַר
פון אויסלענדישן בונדישן זשורנאַל „דער יידישער אַרבעטער“. האָבן
מיר באַשלאָסן אויסצוקלייבן אַן אַרטיקל פון דאָזיקן זשורנאַל און
אַליין זיך אין דעם „ראַזביעראַיען“ (פונאַנדערקלייבן). פאַרשוויצטע
און פאַרמאַטערטע פון שטיפן, האָבן מיר זיך אויסגעזעצט, אויסגע-
לייגט — ווער וואו עס האָט געקאָנט, און גענומען זוכן וואָס פאַר-
צולייגען. אַרטיקלען מיט האַרבע נעמען האָבן מיר אויסגעמיטן.
מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט אויף דער לעבנס-באַשרייבונג פונעם
באַוואוסטן רוסישן רעוואָלוציאַנער טשערנישעווסקי, וואָס איז געווען
אָפגעדרוקט אין דעם דאָזיקן זשורנאַל. עס האָט זיך דאָרטן דערציילט
וועגן טשערנישעווסקיס אידייען, וועגן זיין קאַמף קעגן צאַריזם,
וועגן דעם ווי אַזוי די צאַרישע משרתים האָבן אים פאַרפאַלגט און
געפייניקט; וועגן זיין לעבן אין קאַלטן, ווייטן סיביר; וועגן זיינע
גרויסע ליידן און וועגן זיין טויט.

ביי די ערשטע שורות האָט אין צימער נאָך געהערשט די יונגע
שטיפערישע אַטמאָספער: שטילערהייט האָט נאָך עמיצער געכאַפט

א „בענטש" אין פלויצע, א „זעץ" אין קני, א „שטורק" אין זייט און אנדערע אומגעלומפערטע אויסדרוקן פון ווילדע שטיפערדיען ביי דער ארבעטער-יונגט. עס איז געווען טומלדיק און היציק. אָבער וואָס ווייטער איז געוואָרן אַלץ רואיקער. די באַשרייבונג וועגן טשער-נישעווסקין איז געמאַכט געווען מיט האַרץ, מיט געפיל, די ווערטער זענען אַריינגעדונגען טיף אין דער נשמה. אין צימער איז געוואָרן שטיל. אין דער ציטערנדיקער ספּאַזמירטער שטים פונעם פּאַרליענער האָט זיך געפילט אויפּרעגונג. אַלע זענען מיר געוואָרן דורכגעדרונגען מיט גרויס מיטגעפיל צום געפייניקטן און פאַרפאַלגטן איידעלן רעוואַ-לוציאָנער. אין ברוסט איז געוואַקסן אַ שנאה, אַ קללה צו זיינע פאַר-פאַלגער.

עמיצער פון אונז האָט פּלוצלונג אָנגעהויבן עפעס מאַדנע ציען מיט דער נאָז — נאָך אים אַ צווייטער, אַ דריטער, ביז אַלע האָבן מיר זיך צעוויינט אויפן קול, ווי קליינע קינדער. מיר האָבן זיך געשעמט צו קוקן איינער אויפן צווייטן. איינגעגראָבן דעם פנים, האָט יעדער געוויינט אין זיין באַזונדער ווינקל. דאָס איז געווען אַ היסטעריש געד-וויין, וואָס איז געקומען פון צערודערטע הערצער, פון טיף-אויפ-געברויזטע געפילן.

אַזוי האָט עס געדויערט אַ היפשע צייט, ביז עמיצער האָט מיט אַ פאַרשטיקטן קול אויסגעשריען איינע פון די דווינסקער קללות: „אַ כאַלעריע זאָל זיי טרעפן!!!"

צעגאַנגען איז מען זיך שטילערהייט, מיט אַראָפּגעלאָזטע בליקן און מיט געשוואַלענע, רויטע נעז פון וויינען.

צי אונז איז געווען אַ שאַד, וואָס דער לעקטאָר איז יענעם פריי-מאַרגן נישט געקומען? איך מיינ, אַז נישט...

אין צוזאַמענהאַנג מיט די אומלעגאַלע ביבליאָטעקן פון לעגאַלע ליטעראַטור ווילט זיך מיר שילדערן די געשטאַלט פון אונזער פּאַכאַוון ביבליאָטעקאַר — חבר יאַקע „מיט דער פייפע".

יאָקע „מיט דער פייפע“

יאָקע האָט זיין צונאָמען באַקומען צוליב דער פּיפּקע, וואָס ער פלעגט זי נישט אַרויסלאָזן פון מויל א נאנצן טאָג. א צונאָמען, ווי מען זעט, א פּשרפּאַרדינטער ...

יאָקע „מיט דער פייפע“ האָט געאַרבעט אויף א פּאַבריק פון האַרמאָניקעס, וואו עס זענען דעמאָלט געווען באַשעפטיקט עטלעכע צענטליק יידישע אַרבעטער. א „באַקאַנטער“ (אַזוי פלעגט מען דעמאָלט רופן אן אַרגאַניזירטן אַרבעטער) איז יאָקע געוואָרן נאָך א שטריק, וואָס די רווינסקער אַרגאַניזאַציע האָט געפירט אין פּאַבריק. יאָקע איז געווען אן עלטערער בחור פון א יאָר דרייסיק; א ברייט־פלייציקער, מיט א פּעך־שוואַרצן קמז־בערדל, מיט לאַכעדיקע, אַביסל אַרויסגע־שטאַרצטע אויגן מיט געלבלעכע ווייסלעך; א גוטמוטיקער, מיט א וויץ אויף די ליפּן, אַבער א בייזער און א שטרענגער, ווען מען האָט אים דערצאָרט; און שטענדיק זויבער געקליידט, וואָס איז פאַר יענע צייטן געווען נישט קיין אַפטע דערשיינונג.

אַלע פּאַרנאַכט, ווען די זייטיקע אַלייען פון „אַלטן בולוואַר“, וואו די באַוועגונג האָט געהאַט איר בירושע, פלעגן איינגעהילט ווערן אין נאַכטיקע שאַטנס, האָט יאָקע „מיט דער פייפע“ אין מויל זיך באַוויזן מיט זיין מונטערן טראָט. געגאַנגען איז ער איבער די אַלייען מיט אַביסל האַסטיקע טריט, ווי א זייטיקער, און פון צייט צו צייט פלעגט ער פאַרשוואַנדן ווערן צווישן די געדיכטע קורצע ביימלעך און פּלוצלונג אַרויסקומען גאָר פון א צווייטער זייט. גלייך נאָך זיין פאַר־שווינדן פלעגט אַמאָל איינער, אַמאָל א צווייטער יונגער אַרבעטער זיך נאָכשלייכן נאָך אים און צוריק אַרויסקומען א צופרידענער, מיט א געהיימניספולער מינע פון איינעם, וואָס האָט אויסגעפירט א וויכטיקע טאַט. און אַזוי פלעגט ער שפּרייזן פון איין אַלייע אויף דער צווייטער. זיין צעגליטע „פייפע“ האָט זיך באַוויזן אַט דאָ, אַט דאָרט, און פלעגט אין דער טונקלקייט פון דער נאַכט פינקלעך און אַפּגלאַנצן אין דער לופט, ווי א בלאַנדזשענדיקער שטערן. שטענדיק אין באַגלייטונג פון

איינצלענע און גרופן ארבעטער, וואָס האָבן פון ווייטן נאָכגעקוקט יעדע באַוועגונג זיינע, יעדן וואונס — האָט ער אויסגעזען, ווי אַן אַטאַמאָן פון אַ חברה וואָס אָט-אַט קלייבט זי זיך אויספירן אַ וויכטיקע און ריזיקאַלישע פאַרשווערונג.

יאָקע האָט אָבער פון קיין פאַרשווערונג נישט געטראַכט, קיין אונטערצינדונג נישט געפלאַנט — יאָקע האָט געטאָן פאַר היינטיקער צייט זייער אַ פּראָזאָאישע, אָבער פאַר יענער צייט אַ וויכטיקע און העכסט-ריזיקאַלישע פאַרטיי-אַרבעט: יאָקע האָט אומלענגאַל געטיילט און פאַרשפּרייט צווישן ארבעטער בשרע, לעגאַלע ליטעראַטור, מיטן שטעמפל פון „דאָוואַלענאַ צענזוראָיו“.

יאָקע „מיט דער פיפּע“ איז דאָס געווען דער ביבליאָטעקאַר פון אָט דער אומלענגאַל-לעגאַלער ביבליאָטעק אין דווינסק.

שווער זיך פאַרצושטעלן אַ מער-צוגעפאַסטן, אַ מער-איבער-גענעבענעם מענטש פאַר דער דאָזיקער אַרבעט, ווי דאָס איז געווען יאָקע. דער סקלאַד ביכער האָט זיך געפונען טאַקע ביי אים אין צימער, אין אַ הילצערנעם קאַסטן. פאַר דער באַלעבאַסטע פון דער דירה האָט עס געהייסן, אַז יאָקע פאַרנעמט זיך מיט איינבינדעריי. און ווירקלעך, נאָכן פאַרטיילן די פּרישע און אָפּנעמען די אויסגעלייענטע ביכלעך, פלעגט יאָקע שפּעט אין אָונט, נאָך אַ שווערן טאַג אַרבעט אויף דער פאַבריק אַ פאַרמאַטערטער און אָנגעשטרענגטער קומען אַהיים פון דער בירושע און מיט ליבע און זאָרג טאַקע פאַרנעמען זיך מיטן איינ-בינדן נייע ביכלעך, אויסגלייכן די צעקנייטשטע בלעטלעך פון די אַלטע, צוקלעבן די אַרויסגעריסענע טאָוולען, צונייען די צעשאַטענע רוקנס און אָנגרייטן אַ פּרישן טראַנספּאָרט ביכלעך אויף מאָרגנדיקן אָונט. עס האָט, דוכט זיך, קיינער נישט געוואוסט, וואו יאָקע נעמט אויף דעם צייט און געלט. דאָס פלעגט אַלץ געמאַכט ווערן שטיף, אַן פּרע-טענזיעס צו וועמען נישט איז, וואָס מען העלפט אים נישט; שטענדיק מיט אַ שמיכל, אַ צופּרידענער, וואָס „דאָס געשעפט גייט גוט“, פלעגט ער אָונט נאָך אָונט, מיט דער „פיפּע“ צווישן די ציין, זיך ווייזן אויף דער בירושע און טאַן זיין שליחות.

ברענגען די ביכער אויף דער בירושע און אויסמידן די אויגן פון אַ שפיאָן איז שוין געווען אַ קונסט. יאָקע פלעגט די ביכער אַרומפאַקן אַרום זיך אין אַ ספּעציעלער וועסט, אָנשטאַפּן זיי אין די

גרויסע טיפע קעשענעם פון זיין ברייטן מאַנטל, וואָס ער פלעגט פאַר דעם צוועק טראָגן. אַרויסגעהאַלפן האָט אים אויך די דיקלעכע פיגור זיינע און זיין סאָלידער געזעצטער אויסזען. אָבער נאָך מער קונסט איז געווען צו וויסן און געדענקען, אין וועלכער קעשענע עס ליגט דאָס, אָדער יענעם ביכל. מען האָט אין דער פינצטער געדאַרפט טרעפן און געבן יעדן אזא בוך, וואָס פאַר אים פאַסט. יאָקע איז געווען נישט פלוז א טעכנישער פאַרשפרייטער. זייענדיק באַהאוונט אין דער דעמאָלטיקער ליטעראַטור, האָט ער אויסגעצייכנט פאַרשטאַנען, ווי מיט צוויי־דריי קורצע פראַגן אַרויספאַקומען פון לייענער צי ער האָט דאָס געלייענטע ביכל פאַרשטאַנען און וואָס ער האָט פאַרשטאַנען. צי זענען שוין פאַר דעם דאָזיקן אַרבעטער־לייענער פאַסיק אַזעלכע ביכלעך, ווי די „ווינטער־אָוונטן“, אָדער „זידע־צייט“, „א ריווע אַרום דער וועלט“, אָדער „דראַפּקין און יום־טובֿ“, „געשלאָגן אַ טאַטן“, אָדער „דאָס שטריימל“, די „יום־טובֿ־פלעטלעך“, אָדער „די קליאַטשע“, „יאָסעלע“, אָדער „אַבן־נח“, „איוואַן דער נאַר“, אָדער „דער סאָוועסט איז פאַרפאַלן“, „דער פאַרקויפטער אַפּעטיט“, „אויפן דעס פון ים“ און אַנדערע טענעבוימס איבערזעצונגען.

יאָקע איז געווען אַ מורד, אַ וועגווייזער און דערציער. אין דער פינצטער האָט יאָקע תמיד געטראָפּן, וואָס פאַר אַ ביכל ער האַלט אין האַנט. ווי אַ מוטער דערקענט אין דער פינצטער יעדן פון אירע צוויילינג־קינדער לויט געהיימע און נאָר פאַר איר פאַרשטענדלעכע סימנים, אזוי האָט יאָקע דערקענט יעדעס ביכל לויט זיין גרויס, נאָך דער אָפּגענוצטער ווייכקייט, לויט די אַרומגעהאַקטע און פאַר־בויגענע ווינקלען פון די טאָולען, לויט דער גרעב פונעם פאַפיר און אַנדערע, נאָר אים באַוואוסטע סימנים.

צווישן נאָענטע פלעגט ער זיך קלאָגן מיט ווייטיק אין דער שטיב, אַז דער עולם שאַנעוועט נישט די ביכער, גיט זיי אָפּ איינגעשמוצטע און צעקנייטשטע. און טאַמער האָט פאַסירט, אַז אַן אַרבעטער האָט צוריק נישט געבראַכט דאָס גענומענע ביכל, ווייל דער טאַטע האָט דאָס „טריף־פּסול“ אַריינגעוואָרפן אין פייער, איז זיין צער געווען נאָר גרויס: וואו וועט ער נעמען געלט אָפּצוקויפן אזא גוט ביכל? די אַרגאַניאַציע גיט דאָך אים אויף דער ביבליאָטעק אזוי ווייניק מיטלען. די פינף־קאָפּיקעס צאָלן די לייענער אויך זייער שוואַך, און

לייענער ווערן וואָס אַמאָל מערער און מערער ; א סך ביכער זענען שוין צעשטאָטן און צערירן — וואָס וועט זיין מיט דער ביבליאָטעק? ...

דאָס איז אָבער געווען פּלויז זיך אָפּגערעדט פון האַרצן. אַלע האָבן געוואוסט, אז יאָקע וועט זיך אַן עצה געבן. און טאָקע — אונז-טער דער געניטער האַנט פון יאָקען איז די ביבליאָטעק, נישט געקוקט אויף אַלע שוועריקייטן, געוואַסן און זיך גוט אַנטוויקלט. ווי אַ טרייער לערער און דערציער, האָט יאָקע געטראָגן וויסן און ליכט אין די שאַטנ-דיקע אַלייען פון „אַלטן פּולוואַר“, פון וואָנען הונדערטער און הונדערטער יונגע יידישע אַרבעטער, דורשטיק נאָך אויפקלערונג און קולטור, האָבן דאָס ליכט אַריבערגעטראָגן אין זייערע טונקלע גע-צעלטן, באַשיינט זייער פּינצטער און געפּעכדיק לעבן, געוויזן און באַלויכטן זייער קאמפּסיווע צו אַ ניי, בעסער לעבן.

ווען די מויערן פון צאָרישן יריחו האָבן זיך גענומען ברעכן, האָבן זיך אויך גענומען ענדערן און ברעכן די אַלטע פּאַרמען פון אויפקלערונג און קאַמף אין דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג: עס זענען אויפגעקומען פּריוואַטע לעגאַלע ביבליאָטעקן, וועלכע האָבן אין אַ ברייטערן פּאַרנעם געטאָן אָפּן יענע אַרבעט, וואָס מיט אַ פּאָר יאָר צוריק האָט זיך פאַר אים מוסר-נפש געווען יאָקע „מיט דער פייע“.

הגם עס האָבן נאָך דאָ און דאָרט, ביי איינצלענע פּאַכן עקזיסטירט קלענערע ביבליאָטעקן פון לעגאַלע ביכער, אָבער קיין גרויסע ראַלע אין דער באַוועגונג האָבן זיי שוין נישט געשפּילט. יאָקע איז דערנאָך אַ געוויסע צייט געווען מיטגליד אין דער פּאַך-סכאַדקע, אָבער ווי עס ווייזט אויס, האָט ער זיך צו קיין אַנדער אַרבעט נישט געקאַנט צו-פּאַסן, און ווי אַ מענטש, וואָס האָט זיינס אָפּגעטאָן, האָט ער שטיל און אומבאַמערקט זיך באַזייטיקט פון אַקטיווער אַרבעט אין דער דווינסקער אַרגאַניזאַציע. אַרום 1903 צי 1904 האָט ער חתונה גע-האַט מיט אַ טאָכטער פון אַ פרומער משפּחה און האָט, דוכט זיך, אָנגעהויבן פירן אַ לעבן פון אַ דורכשניטלעכן דווינסקער אייני-וואוינער.

ביים טרעפן זיך די ערשטע צייטן מיט אַמאָליקע חברים, ביים דערמאָנען זיך וועגן אַלטע טוער און אַלטער אַרבעט פּלעגן זיינע אַרויסגעשטאַרצטע אויגן אויפשיינען און מיט אַ פּאַרחלומטן זיפּץ

פלעגט ער ארויסזאָגן: „אזוי־אזוי, גוטער ברודער! געווען אַמאָל אַ צייט". און די „פּייפּע" זיינע פלעגט ווייטער אויפנליען אין זיין מויל און באַלויכטן זיין אַזוי גוט באַקאַנט פנים.

אַזעלכע ווי יאַקע, וואָס האָבן ביי די געענדערטע קאַמפּס פאַרמען נישט געפונען זייער פּלאַץ, זענען אין דער באַוועגונג געווען אַ סך. ווי געוויקסן, וואָס וואַקסן נאָר אין אַ באַשטימטער אַטמאָספּער, האָבן זיי ביי דער געענדערטער אַטמאָספּער נישט געקאַנט אויסהאַלטן און זענען פון דער באַוועגונג אַוועק.

אַבער מיר, די פאַרבליבענע, וועלן אַלעמאָל מיט פרייד און שטאַלץ דערמאָנען די יאַקעס מיט און אָן די „פּייפּעס".

דער רוסישער טעאָטער

פרייטיק נאָך דער אַרבעט, נאָכן אויסבעזעמען זיך אויף דער אויבערשטער שווייבאַנק פון באָד, פלעגט מען אין גרויס איילעניש אַראָפּשלינגען די שיטערע לאָקשן מיט קאַרטאַפּל — די טראַדיציאָ-נעלע שפּיז פון פרייטיק-צונאַכטיקן מאָלצייט, און מיט אומגעדרולד זיך לאָזן אין רוסישן טעאָטער*.) דער טעאָטער האָט זיך געפונען אין צווייטן ברעג שטאָט, ווייט פון די „פלעצער“ — פון דעם טייל שטאָט, וואו עס האָט געוואוינט דער רוב אַרבעטער און אַרעמקייט. די גאַס פון די „פלעצער“ זענען געווען כמעט ווי נישט באַלויכטן, פלעגט מען זיך דעריבער צוזאַמענקלייבן און ניין גרופּן ווייז. די געביידע פון טעאָטער איז געווען אַ קליין רויט-געפאַרבעט מויערל, וואָס האָט זיך מיט קיין זאך נישט אויסגעטיילט פון אַנדערע געביידעס אין יענעם טייל שטאָט, וואו דאָס טעאָטער האָט זיך געפונען. פרי צו פאַרכאַפּן וואָס בעסערע ערטער אויף דער „גאַליאַרקע“ (גאַ-לעריע), פלעגט מען קומען אין טעאָטער זייער פרי. אין זאַל איז נאָך געווען האַלב-פינצטער און סומנע שטיף, יעדער שאַרף האָט מאַדנע אָפּגעהילכט מיט געהיימניספולע ווידערקלאַנגען, וואָס פלעגן אַביסל אַזוי ווי שרעקן, און צוליב דעם האָט מען אינסטינקטיוו גערעדט שטיף, מיט אַ קליינעם ציטער אין קול. באַלד פלעגט זיך פון אַ ווינקל לעבן דער סצענע באַווייזן אַ טונקעלע פיגור מיט אַ ליכט אין האַנט און אַנהייבן אַנצינדן די נאַפּט-לאָמפּן מיט די רונדע קנויטן, וועלכע

* פון קיין יידיש טעאָטער, הויך די פורים-שפילערייען, וועלכע זענען דעמאָלט געווען זייער אָנגענומען, האָט מען אין דווינסק נאָך נישט געוואוסט. די אַרטיסטן פון די פורים-טרופּעס זענען אין גרעסטן טייל באַשטאַנען פון מאלער-אַרבעטער, וועלכע פלעגן אַ גאַנצן ווינטער, ווען קיין אַרבעט איז נישט געווען, האָבן גענוג צייט אַיינצושטודירן די ראָלן און איינ-זינגען די האַרץ-ריוויסנדיקע לידער פון „אַסתר המלכה“, „מכירת יוסף“ און אַנדערע פּיעסן. די פרויען-ראָלן פלעגן אויך שפּילן מענער מיט „איידעלע“ שטימען און „צוגעפאַסמע“ פיגורן.

האָבן דעמאָלט געטרָאָגן דעם שטאַלצן נאָמען — „בלויז־לאָמפּן“, פון וואָס דער זאַל פלעגט ביסלעכווייז ווערן פאַרצויגן מיט געלבר־וויס־לעכע ליכט.

צוערשט האָט מען אַרויסגעזען דעם סצענע־פאַרהאַנג, וואָס איז פון אויבן ביז אונטן געווען באַדעקט מיט אַלערליי קאָלירטע פירמע־אַנאָנסן פון פאַרשידענער גרויס. וואָס האָט מען דאָרט נישט געפונען אויף די אַנאָנסן? פערפומען, שיד, גאַלאַנטעריע, לעדער, ברען־האַלץ, שטוב־ווירטשאַפט אַרטיקלען, שוך־וואַקס, טשעמאָדאַנעס (וואַליזעס) און אַנדערע „קונסט־און קולטור־אַרטיקלען, וואָס פאַסן זיך פאַר אַ טעאַטער... דערנאָך פלעגט זיך באַווייזן דער מיליטער־אַרקעסטער מיט די גרויסע מעשענע טרומיטן, און אויף דער „גאַליאַרקע“ פלעגט ווערן היימלעך.

אין דער קנאַפער ליכט, וואָס האָט דערנרייכט אויף דער „גאַ־ליאַרקע“, האָט מען דערקענט חברים, וועלכע מען האָט פריער אין דער פינצטער נישט אַרויסגעזען. מ'פלעגט זיך איבעררופן, שיקן זיך אויפן קול גרוסן איינער דעם אַנדערן; טיילן זיך מיט „נוטע זאַכן“, וואָס מען האָט געבראַכט פון דערהיים, מכבד זיין איינער דעם אַנדערן מיט „סיעמעטשקעס“ און אַנדערע קולטורעלע מאַכלים... מיט איין וואָרט, מען האָט זיך געפילט פריי, ווי ביי זיך אין דערהיים. אונטן אין זאַל — אין פאַרטער און אין די לאָזשעס — קלייבט זיך דערווייל די „בעסערע געזעלשאַפט“. מען זיצט שטייף איינגעשנורעוועט אין די דעמאָלטיקע קאָרסעטן, און פון צייט צו צייט קוקט מען אַרויף מיט פאַרוואַונדעטע בליקן אויף דער „גאַליאַרקע“, וואו עס קאַכט, ווי אין אַ קעסל.

מיטאַמאָל גיט דער מיליטער־אַרקעסטער אַ זעץ מיט זיינע מעשענע בליים אַ מיליטערישן מאַרש, און אויף דער גאַליאַרקע ווערט נאָך לעבע־דיקער: מען שרייט אַריבער דעם אַרקעסטער, מען הייבט זיך אָן איינאַרדענען אויף די הילצערנע פאַרענטשן פון די בענק, פדי מען זאַל בעסער זען, ווייל נאָכן צווייטן מאַרש הייבט מען שוין אָן אויס־לעשן אַ טייל פון די „בלויז־לאָמפּן“, וואָס באַלייכטן דעם זאַל און מען צינדט אָן די „בלויז־לאָמפּן“ אויף דער ראַמפע, וועלכע דאַרפן פאַ־לויכטן די סצענע.

ווען עס דערהערן זיך דריי קלעפּ — דער סימן, אַז עס דאַרף זיך אויפהייבן דער פאַרהאַנג, ווערט אויף דער גאַליאַרקע שטייל, ווי קיינער וואָלט דאָרט נישט געווען. מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם, צוזאַ־

מענגעדרייט אין דרייען, בדי נישט צעקלאָפּן דעם קאָפּ אָן נידעריקן סופּיט, פּלעגט מען אויפּכאַפּן יעדעס וואָרט פּון די אַרטיסטן, הגם מיר, די אַרבעטער, האָבן זעלטן ווער געקענט די רוסישע שפּראַך און נישט אַלץ פאַרשטאַנען וואָס די אַרטיסטן האָבן גערעדט. אָבער עס איז נאָר נישט נייטיק געווען צו פאַרשטיין. דאָס שפּילן אַליין האָט געהאַט אַ באַדייטונג, און אַ באַדייטונג אַ פאַשטימטע: מיר פּלעגן אין דעם אַיינזען אַ רמז פּון קאַמף קעגן אָפּגעשטאַנענקייט, קעגן קולטור־לאָזי-קייט, אַ סימן און אַ סימבאָל פּון פאַראייניקן זיך צו אַ נייער קולטור — אַ קולטור, וואָס איז נאָר נישט ענלעך געווען אויף די זיטן און מנהגים פּון אונזער סביבה. געוויס וואָלט דאָס דעמאָלט קיינער פּון אונז מיט ווערטער פאַרמולירן נישט געקאָנט, אָבער נאָכן אַרויסגיין פּון טעאַטער פּלעגט מען זיך דערפּילן דערהויבן, ווי אָפּגעפּרישט. מען פּלעגט מיט די איינדרוקן און איבערלעבונגען פּון טעאַטער זעטיקן זיך אַ גאַנצע וואָך. קוים דערלעבט דעם צווייטן פּרייטיק־צורנאַכט — איז מען ווידער געלאָפּן אין טעאַטער צו זען אָפּטמאָל די זעלביקע פּיעסע וואָס מען האָט זי שוין נישט איינמאָל געזען. מען האָט שוין געוואוסט דעם גאַנצן אינהאַלט אויף אויסנווייניק, געוואוסט ווען עס דאַרף זיך באַווייזן דער אָדער יענער אַרטיסט, געוואוסט וואָס ער וועט טאָן, ווי אזוי ער וועט זיך אויפּפירן אויף דער בינע. דאָס האָט אָבער לִגמרי נישט געשטערט ווידער איבערצולעבן פּון דאָסניי, וואָס מען האָט איבערגעלעבט ביים ערשטן ספּעקטאַקל.

קיין פינצטערע, רעגנדיקע נעכט, שנייען און זאווערוכעס זענען נישט געווען קיין אָפּהאַלט צו לויפּן אויף דער „גאַליאַרקע“, ווען עס איז נאָר געווען 20 קאַפּיקעס אויף אַ בילעט. און טאַמער האָט ווער נישט געהאַט, האָט שוין חברה געזאָרגט, ער זאָל אַרויפגיין: דאָס איז געמאַכט געוואָרן „זייעם“ (אויף גאַפע), געשמולגט מיט דער הילף פּון ביליעטאָר, אָדער פּשוט זיך דורכגעשטופּט אין אַ געמאַכטן טומל ביים אַריינגאַנג אויף דער „גאַליאַרקע“. עס פּלעגט דערביי נישט זעלטן פּאַסירן טראַגיקאַמישע פּאַלן, פּון וועלכע מ'האַט געהאַט צו רעדן און צו רעדן.

דאָס אַריינגעבענען זיך אין טעאַטער אָן אַ בילעט האָט קיינער פּון אונז נישט באַטראַכט ווי אַ נישט־עטישן אַקט — עס האָט זיך דאָך געהאַנדלט וועגן באַפּרידיקן אזאָ וויכטיקע, כּמעט רעוואָלוציאָנערע גייסטיקע באַדערפּעניש! ווען עמיצער, למשל, וואָלט זיך דערלויבט

א גנבה אָדער אַ שווינדל, בדי צו באַפרידיקן אַן אנדערע, אַ מאַטעריע־לע באַדערפעניש, וואָלט ער זיכער אויסגעשלאָסן געוואָרן פון אונזערע רייען.

אַ גרויסע ראָלע אין אונזער דורשט נאָך טעאַטער האָט בלייבס געשפילט דער דעמאָליטקער רעפערטואַר וואָס איז געווען ווי אַן אָנזאָג, ווי אַ סימבאָל און באַשטעטיקונג צו אונזערע שטרעבונגען: צו יענער געשילדערטער צייט איז איבער צפון־מערבדיקער געגנט (יידישער תהום) פון אַמאָליקן רוסלאַנד אַרומגעפאַרן אַ טעאַטער־טרופע אונטער דער אָנפירונג פון זייער אַ פּאָפּולערן אַרטיסט, מירסקי. דער דאָזיקער אַרטיסט מיט זיין טרופע איז געווען באַליבט סיי ביי דער שטודירנדיקער יוגנט, סיי ביי די אַרבעטער. צי האָט ער דאָס אויסגענומען אזוי מיט זיין שפּילן, קען איך היינט נישט זאָגן. מיין טעאַטער־מבינות איז דעמאָלט געווען זייער און זייער אַ קליינע. דערפאַר קען איך מיט זיכערקייט זאָגן, אַז אַ גרויסע ראָלע אין זיין פּאָפּולאַריטעט האָט בלייבס געשפילט דער דעמאָליטקער רעפערטואַר זיינער. די סאַמע באַליבטסטע און פּאָפּולערסטע פּיעסן — אויף וויפיל איך געדענק — זענען געווען: קין, האַמלעט, טרילבי, ראַבאָטשאַיאַ סלאָבאַרקא (אַרבעטער־געסל) און ענלעכע. דער אינהאַלט פון די פּיעסן איז געווען ווי אָנגעמאַסטן פאַר יענער צייט: אין זיי האָט זיך געפילט פּראָטעסט קעגן דער וועלט פון פאַלשקייט און צביעות, שפּאַט און פאַראַכטונג צו דער „העכערער“ געזעלשאַפט, אָפּגאַרעריי פון די מאַכט־האַבער — מיט איין וואָרט, אַלץ וואָס מיר האָבן אָנגעהויבן זען אין דער געזעלשאַפט גופאַ. מיר האָבן אין די ווערטער פון מחבר אַריינגעלייגט טיפע רמזים וואָס דער מחבר האָט אַפּשר גאָר אין זינען נישט געהאַט.

די סימפּאָטיעס וואָס מען האָט געהאַט צו די ווערטער, וועלכע דער מחבר האָט אַריינגעלייגט דעם אַרטיסט אין מויל, האָט מען אַריי־בערגעטראָגן אויפן אַרטיסט גופאַ. דאָס אייגענע מיט די ווערטער און זאַצן וואָס פלעגן נישט געפעלן: דער אַרטיסט, וואָס האָט גע־שפּילט די ראָלע פון אַ פּאַבריקאַנט, אַ באַראָן אָדער נלאַט אַן אַכזר, איז געווען ביי דער „נאַליאַרקע“ פאַרהאַסט, ווי אַ שפּין. עס פלעגט אָפט פּאַסירן, אַז דער אַרטיסט וואָס האָט מיט אַ וואָך צוריק געשפּילט די דאָזיקע ראָלע, פלעגט ווערן אויסגעפּייפּט, ווי נאָר ער האָט זיך באַוווּן אויף דער בינע, הגם היינט דאַרף ער שפּילן די ראָלע וואָס

איז דער היפוך פון דער פאָריקער. האָט ווער פון די אַרטיסטן גע-
שפּילט די ראָלע פון אַ דערנידעריקטן מענטשן, האָט ער געוואונען
די סימפּאַטיעס פון דער נאַנצער „גאַליאַרקע“. ווען די ראָלע איז
אַפילו דורכגעפירט געוואָרן נישט אזוי גוט, ווי מען וואָלט זיך גע-
קאָנט ווינטשן, אַלץ איינס האָט מען אים וואַרעם אַפּלאָדירט, ווי נאָר
ער האָט זיך באַוווּזן אויף דער סצענע.

באַזונדערס האָט די „גאַליאַרקע“ ליב געהאַט איין אַרטיסט פון
מירסקים טרופע, וועלכער פלעגט שפּילן כאַראַקטער-ראָלן. דאָס איז
געווען אַ דאַרער, קליינגעוויקסיקער אַרטיסט, גערעדט אַביסל אונטערן
נאָז, און אויף וויפּיל איך קען היינט אורטיילן — מיט קיין גרויסע
אַרטיסטישע פעאיקייטן זיך נישט אויסגעצייכנט. אָבער ווי נאָר ער
האָט זיך באַוווּזן אויף דער סצענע, פלעגט אים די „גאַליאַרקע“ באַ-
געגענען מיט די גרעסטע אַוואַציעס. ווער שמועסט, אַז ער האָט
אַרויסגערעדט אַ וואָרט אָדער געמאַכט אַ מינע וואָס האָט געקאָנט
אויסגעטייטשט ווערן אין דעם זין וואָס אונז האָט זיך געוואָלט, זענען
אויסגעבראָכן אַפּלאָדיסמענטן אינמיטן שפּילן. דער אַרטיסט איז
געווען געצוואונגען איבערצורייסן זיין ראָלע און עטלעכע מאָל זיך
פאַרנייגן, ביז די „גאַליאַרקע“ האָט זיך באַרואיקט. אַפילו אין די
דיווערטיסמענטן*) ווי נאָר ער האָט זיך באַוווּזן פאַרן עולם, אזוי
פּלעגן גלייך אויסברעכן שטורמישע אַפּלאָדיסמענטן און לויב-אויסטרופן.
דער רוסישער טעאַטער פון יענער צייט האָט געהאַט נישט נאָר
אַ רעוואָלוציאָנערע קולטור-באַדייטונג פאַרן ערשטן דור יידישע אַר-
בעטער פון דער בונדיש-סאַציאַליסטישער באַוועגונג, נאָר אויך אַ
ריין אַרגאַניזאַציאָנעל-פּאָליטישע: אויף דער „גאַליאַרקע“ האָט מען
אָפּגערעדט און באַשטימט פאַרשידענע פאַרטיי-אַרבעטן; די „גאַ-
ליאַרקע“ איז אַ געוויסע צייט געווען דער טרעף-פּונקט פון צענטראַלן
אומלעגאַלן ביבליאָטעקאַר מיט זיינע גרופּן-ביבליאָטעקאַרן, און פון
די גרופּן-ביבליאָטעקאַרן מיט זייערע ליענער; אין טעאַטער פלעגן
אָפט פּאַרקומען פּאָליטישע דעמאָנסטראַציעס, בעת וועלכע מען פּלעגט
פון דער „גאַליאַרקע“ אַראָפּוואַרפן אין טעאַטער-זאַל פּראָקלאַמאַציעס,
פּראָטעסט-אויפּרופן און אַנדערע רעוואָלוציאָנערע ליטעראַטור.

*) אין יענער צייט איז געווען אַנגענומען נאָר יעדער פּיעסע צו געבן
אַ צוגאַב-אַקט פון דעקלאַמאַציעס, דערציילונגען, געזאַנג און אַנדערע קלענערע
בינע-נומערן. דער דאָזיקער צוגאַב-אַקט האָט געהייסן — „דיווערטיסמענט“.

אין די שפעטערדיקע יארן האט די בונדישע באוועגונג געשאפן
 אייגענע פארמען פון קולטורעלער אנטוויקלונג פאר די יידישע אר-
 בעטער — געשאפן אויף זייער שפראך, אין זייער סאציאליסטישן
 גייסט, אבער דער רוסישער טעאטער פון יענער צייט האט בלייבן
 געשפילט זייער א גרויסע ראָלע ביי די יידישע אַרבעטער אין אויפ-
 וועקן ביי זיי דעם דורשט נאָך וויסן, נאָך קולטור — דעם דורשט נאָך
 א נייעם, בעסערן און פרייען לעבן.

אייגענע טעאָטער־שפּילן

פּדי צו פּאַרנרעסערן די פּינאַנצן אויף איינצוקויפן נייע ביכער, האָבן די פּאַך־ביבליאָטעקן גאַנץ אָפּט איינגעאַרדנט געהיימע קולטור־אָוונטן וועלכע פּלעגן אויף לאַנגע חדשים איבערלאָזן אין דער מאַסע דעם שטאַרקסטן איינדרוק. אויף די דאָזיקע אָוונטן, צו וועלכע מען פּלעגט זיך גרייטן ווי צו אמתע יום־טובים, האָט מען געהאַלטן פּאַר־טראַגן אויף ליטעראַרישע טעמעס, געזונגען יידישע און רוסישע אַרבעטער־לידער, פּאַרנעלייענט פּראַגמענטן פון באַליבטע שרייבער; מען פּלעגט דעקלאַמירן לידער פון ראַזענפעלד, עדעלשטאַט, ווינ־טשעווסקי, באַוושאָווער און אַנדערע פּאָעטן. אויך אייגענע טאַלאַנטן פּלעגן קומען צום וואָרט מיט זייערע „שאַפּונגען“.

שטאַרק באַליבט ביי דער אַרבעטער־מאַסע זענען געווען די פּאַר־שטעלונגען וואָס פּלעגן אינסצענירט ווערן אויף די דאָזיקע אָוונטן. דאָס זענען געווען פּאַרשטעלונגען זייער פּרימיטיווע — איינגעאַרדנט אויפן היימישן שטייגער מיט אייגענע אַרטיסטישע כּוחות. אָבער דער פּאַרזאַמלער עולם פּלעגט זיך קוים דערוואַרטן די פּאַרשטעלונג זאָל זיך שוין אָנהייבן, אזוי גרוים איז געווען צו זיי דער אינטערעס.

איינע פון די באַליבטסטע פּאַרשטעלונגען איז דעמאָלט געווען אַן אינסצענירט ליד אונטערן נאָמען „די צוואָה“, אָדער „דאָרט אין ווינקל“. צו דער דאָזיקער פּאַרשטעלונג האָט זיך נישט געפּאָדערט קיין באַזונדערע רעקווויזיט, קיינע אויסטערלישע דעקאָראַציעס, נישט קיין רעזשיסער און נישט קיין בינע. מאַמענטנווייז האָט זיך אין דער פּאַרשטעלונג באַטייליקט דער גאַנצער עולם.

אַ ווינקל פון צימער האָט מען אָפּגעצוימט מיט אַ ליליעך אָדער עפעס אַ פּאַרהענגל, און דאָס האָט פּאַרגעשטעלט די בינע. נאָך די רעפּעראַטן און אַנדערע נומערן האָט מען אַראַפּגעדרייט דעם נאַפּט־לאַמפּ און אין צימער איז געוואָרן האַלב־פינצטער. דער עולם האָט זיך געשטעלט אויף די טישן און בענק, פּדי נישט צו פּאַרלירן פון אויג די קלענסטע באַוועגונג וואָס וועט פּאַרקומען אויף דער „סצענע“,

ווען דאָס פּאַרהענגל וועט זיך פּונאַנדערציען. אויף דער פּאַדלֶאָגע פּלעגט מען אָנצינדן „בענגאַלישע“ פּייערן, וועלכע האָבן געברענגט מיט אַזאַ פּיאָלעטן לײַכט, אַז אַלעמענס פּנימער האָבן אויסגעזען, ווי טויטע. פּון ווינקל, הינטערן לײַלעך, דערהערט זיך אַ שטיל קרעכצן, און דער עולם האַלט איין דעם אָטעם. אַ געהיימע האַנט ציט פּונאַנדער דאָס פּאַרהענגל און עס הייבט זיך אָן די פּאַרשטעלונג.

אויף אַ הויפּן שטרוי לײַגט אַ גרייזגראָע קראַנקער אַרבעטער און קרעכצט פּון ווייטיק. לעבן אים, אויף דער פּאַדלֶאָגע, זיצט אַ קליין קינד און קוקט מיט אַ טויטן פנים אויפן קראַנקן. אין זאַל ווערט אַ גערודער. יעדער וויל בעסער זען דאָס שוידערלעכע פּילד, וויל איינזאַפן אין זיך דעם טרויער און פּיין. מען שטעלט זיך אויף די שפיץ פינגער, פּדי בעסער צו זען. אָבער נאָך איידער מען האָט באַוווּזן גוט זיך איינצוקוקן, הייבט דער נאַנצער עולם אָן צו זינגען מיט אַ טרויעריקן, צעצויגענעם ניגון :

„דאָרט אין ווינקל אין אַ נאַסן קעלער,
האַרט אויף דריערד אויף אַ ביטל שטרוי ;
ליגט אַ מאַן מיט אַ ברוסט־פעלער,
ליגט און קרעכצט און שרייט : אוי, וויי !“

דאָ ווערט דער עולם שטיל און פּון דער פּאַדלֶאָגע דערהערט זיך דאָס וויינענדיקע געזאַנג פּונם קראַנקן, וועלכער ווענדעט זיך צום קינד :

„הער צו, מיין קינד, מייע לעצטע רייד —
הער מיך אויס מיט גרויס פּאַרשטאַנד ;
בעפּאַך איך נעם פּון דיר אָפּשייד,
שווער מיר צו און גיב מיר דיין האַנט,
אַז דו וועסט נישט שווייגן פּאַר מייעם לעבן,
וואָס איך גיי צו שטראַנד פּון דער וועלט יונגעהייט,
און אַז דו וועסט זיך מייען — און שטרעבן
צו נעמען ראַכע פּאַר מיין פּריצייטיקן טויט.“

איצט זינגט דער עולם, און דער קראַנקער קרעכצט און הוסט —
דערנאָך זינגט ווידער דער קראַנקער, און אזוי ווייטער „אַ פּסוק אום
אַ פּסוק“.

די ארבעטערנים אין זייערע רויטע, סאטינענע „קאסאָוואַראַט־קעס“ (א בלוזע זוא) שטייען אַרומגענומען איינע די אַנדערע ביי די טאָליעס; זיי באַוועגן זיך ריטמיש אַהין און אַהער נאָכן טאַקט פון געזאַנג. אַלעמענס אויגן זענען געווענדעט אַהין צום נוססדיקן אַרבע־טער. מיר ליידין מיט אים צוזאַמען. מיר שטאַרבן מיט אים צוזאַמען. און צוזאַמען מיט אים באַשווערן מיר עמיצן, באַשווערן מיר זיך זעלבסט — צו נעמען ראַכע פאַר זיין פּריציטיקן טויט. מיר ווערן אַלע דורכגעדרונגען מיט אַ גרויס געפיל וואָס האָט נישט קיין נאָמען, וואָס קיינער פון אונז קען זיך וועגן דעם קיין חשבון נישט אָפּגעבן. אָבער די דאָזיקע געפילן האָבן אונז באַפלינגלט, דערהויבן, אָפּגערייניקט פון אַלע לעבנס־פּסולת.

די דעמאָלטיקע איבערלעבונגען, וואָס האָבן אין יענע נאַאיווע שעהן געמאַכט שטאַרקער קלאַפּן דאָס האַרץ, ראַשער פּולסירן דאָס בלוט אין אונזערע אָדערן, האָבן אַ סך פון אונז אויך געהאַרטעוועט און געפּעסטיקט פאַרן ווייטערדיקן שווערן רעוואָלוציאָנערן לעבן.

די דױנסקער „אָפּאָזיציע“

נישט נעקוקט וואָס איך בין שוין צו יענער צייט געווען זייער טעטיק און פּאָפּולער צווישן די סטאַלער-אַרבעטער, ווי אויך בין די אַרבעטער פון אַנדערע פּאַכן, האָט מיך דער קאָמיטעט פון „בונד“ דעמאָלט געהאַט אויסגעשלאָסן פון דער אָרגאַניזאַציע.

דאָס איז, דוכט זיך, געווען אין 1901 ערב דעם 1-טן מאי. דעם שבת פאַרן 1-טן מאי האָט געזאָלט פאַרקומען אין „סטראָפּער“ וואָלד אַ גרויסע מאַי-פּאַרוואַמלונג פון דער גאַנצער אָרגאַניזאַציע מיר און נאָך עטלעכע אָנגעזעענע אַרבעטער פון דער אָרגאַניזאַציע האָט מען נישט געזאָגט דעם „פּאַראָל“ (צייכן), לויט וועלכן מען האָט צו דער פּאַרוואַמלונג געקאָנט צוקומען.

געשען איז דאָס צוליב דער אָפּאָזיציע, וואָס איז דעמאָלט אַנטשטאַנען אין דער דױנסקער אָרגאַניזאַציע. אזוינע אָפּאָזיציעס האָבן זיך דעמאָלט געבילדעט כּמעט אין אַלע שטעט פון בונדישן ראַיאָן, אָבער אין קיין שטאָט האָט די אָפּאָזיציע נישט אָנגענומען אַזעלכע פאַרמען, ווי אין דױנסק.

איך בין געווען יונג און פּאָליטיש ווייניק אַרענטירט און גענוי אויף וואָס פאַר אַ באַדן די אָפּאָזיציע איז אַנטשטאַנען — האָב איך נישט געוואוסט. דעם אמת געזאָגט, איז מיר היינט אויך שווער צו פאַרמולירן די דעמאָלטיקע פּאַדערונגען פון דער אָפּאָזיציע. מיר, יונגוואַרג, האָבן נאָכגעשריגן די עלטערע, אַז די אינטעליגענטן האָבן פאַרכאַפט די גאַנצע מאַכט און זיי לאָזן נישט צו די אַרבעטער צו דער אָנפירונג מיט דער אָרגאַניזאַציע. אין סתירה צו דעם איז געווען אַ צווייטער פאַרוואורף, אַז פאַר דעם טייל אַנטוויקלטע אַרבעטער וואָס הנפענען זיך צו די אינטעליגענטן מאַכט דער קאָמיטעט העכערע קרייזן מיט די בעסטע פּראָפּאַגאַנדיסטן, און פאַר דער איבעריקער מאַסע שיקט מען אויף די קרייזלעך האַלב-אינטעליגענטן, וועלכע לייענען אַלץ פון ביכל אַרויס.

וואַרשיינלעך האָט דאָ געווירקט דער אָפּקלאַנג פונעם געשיכט-

לעכן שטרייט אין דער דעמאָליטיקער סאָציאַליסטישער באַוועגונג וועגן איבערגאַנג פון פּראָפּאַגאַנדע צו אַגיטאַציע.

און נאָך אַ זאַך: די באַוועגונג איז זיך שוין געווען שטאַרק צע-וואַקסן. עס האָבן זיך אַרויסגערוקט זייער אַ סך אַקטיווע און פעאַיקע טוער פון די אַרבעטער גופא. די פירער פון דער באַוועגונג האָבן זיך נאָך וואַרשיינלעך געהאַלטן ביי די אַלטע פּאַרמען פון עקסטרעמער קאָנספּיראַציע, וואָס זענען געווען צוגעפאַסט צום ערשטן פעריאָד פון דער קרייזל-באַוועגונג. דער אַרגאַניזאַציאָנעלער בוי איז נאָך אויך נישט געווען צוגעפאַסט צו די געענדערטע באַדינגונגען פון אַ מאַסן-אַרגאַניזאַציע. די אַרבעטער האָבן דעריבער יעדע איבערטריבענע קאָנספּיראַציע אויפגענומען, ווי אַן אומצוטרוי. דאָס האָט געקערענט זייער געזונטע אייגנליכע און מענטשלעכע ווירדע און אָפט אַרויס-גערופן גרויסע צערודערונג און אויפגענונג ביי די מער-אַקטיווערע און היציקערע נאַטורן.

צווישן די דווינסקער הויפט-אַפּאָזיציאָנערן האָבן זיך אויסגע-טיילט שמערץ דער שניידער און היים-צביקע דער סאָלאַטיש.

היים-צביקע איז געווען אַ סטאַלער און זיך אויסגעצייכנט מיט זיין היציקער נאַטור. דאָס איז געווען אַן אַרבעטער שוין אין די מיטעלע יאָרן — אַ טאַטע פון עטלעכע קינדער (אַ זעלטנהייט צווישן די דעמאָליטיקע אַרבעטער-טועל), מיט האַלב-אַנאַרכיסטישע אָנשויר-אונגען און בונטאַרישע נייגונגען. אָט דער היים-צביקע האָט געברענט, ווי אַ פּיער, קעגן די אינטעליגענטן.

— פאַריאָגן פון שטאָט דאַרף מען זיי — פלעגט ער האַלטן אין איין שרייען — און אויב זיי וועלן נישט אָפּפאַרן מיט גוטן, דאַרף מען זיי צעברעכן די ביינער.

אַזוי לאַנג, אַזוי פרייט — ביז דער לאַזונג „שלאָגן די אינטעלי-גענטן פון קאָמיטעט“ האָט אָנגענומען דראַענדיקע פּאַרמען. באַזונד-דער אויפגעבראַכט איז מען געווען אויף איין אינטעליגענט מיטן נאָמען באָריס פון אַלעקסאַנדראַווסק (אַ שטעטל לעבן דווינסק). אים האָט היים צביקע אַליין געפאַסט אַ שבת אינדערפרי לעבן דער גרויסער שול און אַראָפּגעלאָזט צוויי „פלעמען“, מיטן צוזאַג אַז אויב ער וועט נישט אָפּפאַרן פון שטאָט, וועט ער באַקומען נאָך. איך אַליין בין דער-ביי נישט געווען, ווייל איך בין געווען פאַרנומען מיט היטן אַ צווייטן

טוער — דווקא אן ארבעטער, אויף וועמען חיים צביקע האָט מיר אָנגעוויזן, אז ער איז אויך קעגן דעם מען זאָל די ארבעטער צולאָזן צו דער אָנפירונג פון דער אָרגאַניזאַציע.

געווען בין איך זייער אַ געזונטער יונג און דערפֿוי אַ דרייטער שלעגער. אָנבויקערן אַ שטרייק־פרעכער די ביינער, אָדער פּאַרפירן אין אַ פינצטער ווינקל אַ שפּיאָן און אים אויסהאַקן די ציין — איז ביי מיר געווען נישט פון די שווערע זאַכן. און אז חיים צביקע — אַן עלטערער און איבערגעגעבענער טוער — זאָגט מיר, אז ער, זלמן איטשקע דער בערשטער, לאָזט נישט צו די ארבעטער צו דער אָנפירונג און מען דאַרף אים דערפאַר אָנלערנען, האָב איך קיין קשיות נישט געשטעלט און גענומען זיך צו דער „איידעלער ארבעט“. צו דער דאָזיקער „רעוואָלוציאָנערער“ ארבעט האָב איך צוגעאָויגן נאָך אַ יונגן סטאַלער־ארבעטער. און דער צופאַל האָט געוואַלט, אז זיין נאָמען זאָל אויך זיין לייבקע — לייבקע פון די „פלעצער“. דאָס איז געווען אַ הויכער, שייַן־געבויטער יונגער ארבעטער, וועלכער האָט געקאָנט, ווען מען האָט באַדאַרפט, געבן אַ קלאַפּ.

אָט די צוויי לייבקעס, אויף וועמען מען האָט זיך געקאָנט „פּאַרלאָזן“, האָבן גענומען אָפהיטן זייער קרבן — זלמן איטשקע דעם בערשטער. געווען איז דאָס אין זעלבן שבת אַרום דער גרויסער שול. זלמן איטשקע האָט דערפילט, אז מיר לויערן אויף אים, האָט ער זיך געלאָזן ניין אַהיים. מיר זענען אים נאָכגעגאַנגען עטלעכע גאַסן, און שוין נאָענט פון זיין היים, אויף קרעסלאָווער גאַס, זענען מיר אים באַפאַלן, ווי דעם גרעסטן שונא און אים צעשלאָגן.

מיט יאָרן שפּעטער, ווען איך בין עלטער געוואָרן, האָב איך אָן גרויל וועגן יענעם אַקט נישט געקאָנט טראַכטן. לאַנג, זייער לאַנג האָט מיך געפייניקט דער געוויסן — בפרט נאָכדעם, ווי זלמן איטשקע איז נאָר אינגיכן פּאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. דער געדאַנק ווי אזוי וועל איך אים קוקן אין די אויגן, ווען איך וועל זיך נאָך מיט אים אַמאָל טרעפן, פלעגט מיך אַרינוואַרפן אין פּאַרצווייפּלונג. אָבער דער בונדישער גאָט האָט אויף מיר רחמנות געהאַט: אין 1905 איז זלמן איטשקע צוריק געקומען פון סיביר, און מיר האָבן ביידע האַרציי געלאַכט, דערמאָנענדיק זיך דעם אָנפאַל אויף אים...

ווי מען זעט, האָט דער קאָמיטעט געהאַט אַ גענוגנדיקן גרונט אויסצושליסן מיך פון דער אָרגאַניזאַציע. דעם ערשטן קלאַפּ פון זיין

אויסער דער אָרגאַניזאַציע — האָב איך דערפילט טאַקע דורך דעם, וואָס מען האָט מיך נישט צוגעלאָזט צו דער מאַיפאַרזאַמלונג אין וואַלד. געווען זענען מיר אַזעלכע אויסגעשלאָסענע עמלעכע יאַטן, איר נער ווי איינער, מיט היים צביקע סאַלדאַטשיק אין דער שפיץ. דאָס באַ- האַלטן פון אונז דעם „פאַראַל“ האָט אונז געקרענקט ביי גאָר, און מיר האָבן פאַשלאָסן די פאַרזאַמלונג אויסצוגעפינען און זי אַראָפּ- רייסן מיט אַ סקאַנדאַל. פאַר אַ זייטיקן וואָלט דאָס געווען נישט פון די לייכטע זאַכן, ווייל אין יענע יאָרן האָט מען די פאַרזאַמלונגען אין וואַלד איינגעאַרדנט אויף אַ קונציקן, קאַנספיראַטיוון אופן, אָבער מיר זענען געווען שוין דערפאַרענע — נישט איינמאַל אַליין זיך באַ- טייליקט אין אָרגאַניזירן אַזעלכע פאַרזאַמלונגען, און מיר האָבן די זאַך אונטערגענומען. גרינג איז דאָס אָבער אונז נישט אָנגעקומען.

די שטאַט דווינסק שטייט אויף אַ פלאַכן, גלייכן באַדן ביים רעכטן ברעג פון דעם ברייטן טייך דווינאַ. די שטאַט איז פון דריי זייטן אַרומגערינגלט מיט אַ קייט פון גרויסע, געדיכטע סאַסנע-וועלדער, וואָס יעדער פון זיי טראַגט אַן אַנדער נאַמען. דעם וואַלד הינטערן „קרע- פאַסט“ (מיליטער-פעסטונג) רופט מען „פאַגוליאַנקע“, — דאָס איז דאָס דאַטשע-אַרט פאַר די אַרטיקע גבירים. פון פּרילינג פאַרט אַהערצו אַ קליינער דאַמפּער און פירט שבת און יום-טוב, חוץ די שטענדיקע דאַטשינקעס, אויך שפאַצירנדיקע, וואָס פאַרן אַרויס אויף אַ טאַג אָפרוען אויפן גראָז. פון דער צווייטער זייט, נענטער צו דער שטאַט, ליגט דער וואַלד „טשערעפּאַווע“ — דאָס דאַטשע-אַרט פאַר דעם ווייניקפאַרמעגלעכן טייל פון דער שטאַטישער באַפעלקערונג, און ווייט הינטערן בית-עולם געפינט זיך דער גרויסער טונקעלער, גע- היימיספולער וואַלד — דער „סטראַפּער“. דורכן „סטראַפּער“ וואַלד פירט אַ גרויסער, ברייטער שאַסיי איבער די „פּלעצער“, און לאָזן עמלעכע הונדערט מאָן גלייך איבערן שאַסיי וואָלט הייסן אַריינקריכן צום לייב אין מויל אַריין. דעריבער האָט זיך געפּאָדערט גאָר אַ גרויסע פּאַרזיכטיקייט און געניטקייט אַזעלכע פאַרזאַמלונגען דורכצופירן.

אויף איינצואַרדנען די וואַלד-פאַרזאַמלונגען האָט זיך שוין גע- האָט ביי דער אָרגאַניזאַציע אויסגעבילדעט אַ ספעציעלע גרופּע, וועלכע האָט אויסגעצייכנט געקענט די געגנט אַרום דער שטאַט, געוואוסט אַלע שטעגלעך און וועגלעך אין די וועלדער; געוואוסט וואו עס געפינט זיך די כאַטקע פון וואַלד-וועכטער, וואו עס גייט דורך די אייזנבאַן

און נאך און נאך נייטיקע איינצלעהייטן, וואָס אַ זייטיקער וואָלט אויף דעם גאָר קיין אַכט נישט געלייגט. די דאָזיקע גרופע פלעגט זיך מיט אַ פאָר וואָכן פאַר דער פאַרזאַמלונג אַרויסלאָזן אין די וועלדער און אויסגעפינען אַ פאַסיקן אָרט פאַר דער פאַרזאַמלונג. צום מערסטן איז דאָס געווען אַ טיפער טאָל, אַרומגערינגלט ווייט און ברייט אַרום מיט קלענערע און גרעסערע בערגלעך. פון אָט דעם אָרט האָט מען אויסגעזוכט די געפלאַנטערטסטע וועגלעך, וואָס פירן דורכן „סטראָך פער" וואָלד צו די איבעריקע צוויי וועלדער, וועלכע גרענעצן זיך מיטן „סטראָפער". אויף די וועגן האָט מען געמאַכט סימנים, כדי עס זאָל זיין לייכטער זיי שפעטער צו געפינען. אָפט איז אויסגעקומען צו דעם צוועק צו באַזוכן דעם וואָלד עטלעכע מאָל — פיו אַלץ איז געוואָרן אויסגעפאַרשט און צוגעגרייט.

איצט פלעגט זיך אָנהייבן די אַרבעט אין דער אָרנאַניזאַציע גופא: די גאַנצע מאַסע איז געוואָרן צעטיילט אויף קלענערע גרופן — יעדע גרופע מיט איר פירער. טייל גרופן פלעגן זיך אַרויסלאָזן דורך „פאַגוליאַנקע" און „משערעפאַווער" וואָלד מיט אַ נאַכט־פירער, יעדע גרופע דורך אַן אַנדער וועג. טייל גרופן זענען געגאַנגען פאַרטאָג, און די רעשט האָבן זיך גאַנץ פרי געלאָזט אויף שיפלעך מיטן טיך און אַרויסגעשטיגן ווייט הינטער דער שטאָט צו אַ שטעגל פון „משערע־פאַווער" וואָלד, וואָס פירט דורך פאַרשידענע אומוועגן צום „סטראָך פער". אויף די וועגן און שטעגן פון די וועלדער זענען געווען אויס־געשטעלט פאַטרולן (פיקעטן) מיט סימנים אין האַנט, וועלכע פלעגן לויטן אָפגערעדטן צייכן אָנווייזן דעם ווייטערדיקן וועג צום צווייטן פאַטרול, דער צווייטער — צום דריטן אאז"וו. טאָמער האָט פאַסירט, אַז צוויי גרופן האָבן זיך צוזאַמענגעטראַפן אויף איין פונקט, האָט יעדע גרופע געמוזט גיין איר אָנגעוויזענעם וועג, אַזוי ווי זי וואָלט גאַרנישט וויסן — ווער די צווייטע גרופע איז. מאַנכע גרופן פלעגן זיך אַזוי שלעפן אַ גאַנצע נאַכט, אויב די נאַכט איז געווען אַ לייכטיקע. שטיל, מיט איינגעהאַלטענעם אָטעם, אויסמיידנדיק צו רעדן איינער מיטן צווייטן, איז מען אָפט צוגעקומען צום אָרט פון דער פאַר־זאַמלונג פאַרמאַטערטע און אויסגעווייקטע אין פרימאַרגן־טוי פון פייכטן גראָז, פון די נאַסע ביימער. אָבער ווער האָט זיך אויף אַזעלכע קלייניקייטן אומגעקוקט?

איידער דער גאנצער עולם איז זיך צונויפגעקומען, האָט מען דערווייל צעוויקלט די פעקלעך שפיין, וואָס מען האָט מיטגענומען פון דערהיים און געשטארקט זיך דאָס פאַרחלשטע האַרץ. אז דער גאנצער עולם איז זיך שוין צוזאמענגעקומען, האָט מען אויסגע- שטעלט נייע פאַטרוֹלן אויף צו היטן פון אַ פּאָליצייאישן איבערפּאַל. טייל פאַטרוֹלן זענען געזעסן פאַרשטעקט אויף הויכע ביימער און אויסגעקוקט, צי מען זעט נישט עפעס. פלעגט זיך עפעס אויסדוכטן, האָבן די פיקעמן געגעבן צו וויסן, און אין טאָל איז געוואָרן שטיי, ווי קיין לעבעדיק באשעפעניש וואָלט זיך דאָ נישט געפונען.

צו די גרויסע פאַרזאמלונגען אין וואַלד, וואָס פלעגן פאַרקומען נאָר אין צוזאמענהאַנג מיט גרויסע, וויכטיקע געשעענישן, זענען אָפט אַראָפּגעקומען רעדנער פון אַ צווייטער שטאַט, וועמען די מאַסע האָט נישט געקאָנט. אָבער אויך אַרטיקע טוער פלעגן האַלטן פּלאַטיקע רעדעס. איינער זאָג רעדנער איז אַמאָל געווען יואלדע דער סטאַליער (י. דאָברושין, געשטאַרבן אין אַמעריקע). איינמאָל האָט ער צום סוף פון זיינער אַ רעדע אַרויסגעכאַפט פון קעשענע אַ רע- וואָלווער, זיך געשטעלט אונטער דער צעוויקלטער פּאָן, און מיט ברען אויסגעשריגן: „יעדער פון די צאָרישע משרתים, וואָס וועט זיך צורירן צו דער פּאָן, וועט פּאַלן אַ טויטער אָט פון דעם רע- וואָלווער!“ דאָס איז וואַרשיינלעך געווען דאָס ערשטע מאָל, ווען אַ יידישער אַרבעטער פון ליטע האָט געזען אַ רעוואָלווער. עס איז אויך אַ גרויסער ספּק צי דער רעוואָלווער איז געווען אין אַרדענונג... אָבער די סצענע האָט אויף דער מאַסע געמאַכט אַ געוואַלדיקן, עקזאַל- טירנדיקן איינדרוק. עס האָט זיך געדוכט, אז די גאַנצע מאַסע איז איצט גרייט צו גיין אויף מסירת-נפש.

נאָך די רעדעס פלעגט מען מיט האַלבע שטימען זינגען מיט גרויס געפיל די דעמאָלטיקע רעוואָלוציאָנערע און אַרבעטער-לידער, שטייענדיק אין אַ גרויסן קרייז אַרום דער פּאָן. די אויגן ברענען מיט ענטווייאָום, די הערצער קלאַפּן אין טאַקט. נישט הונדערטער, דוכט זיך, איז מען דאָ אין טונקעלן וואַלד, נאָר מיליאָנען-מיליאָסן — אַלע מיט איין אידיע, מיט איין גלויבן, מיט איין פּוח. און געדוכט האָט זיך, אז אויף דער וועלט איז נישטאָ אַזאַ קראַפט, וואָס קאָן דעם גלויבן פאַרניכטן, דעם פּוח צעברעכן.

אזוי האָבן געמוזט אויסזען די געהיימע פאַרזאַמלונגען פון די ערשטע קריסטן, וועלכע פלעגן אָפּריכטן זייערע תפילות אין די פינצטערע היילן, אין די טיפע קאַטאַקאַמבעס. אויב אַ סך פון אונז האָבן אין זייער ווייטערדיקן שווערן, אָפּט געפרוואוּטען לעבן נישט פאַרלוירן דעם מוט, נישט אָפּגעשוואַכט געוואָרן, איז דאָס זיכער, טייל-ווייז, אַדאַנק אָט די וואונדערלעכע מינוטן פון דערהויבונג אין יענע שווערע צייטן פון צאַרישן אונטערערד.

ווי שוין געזאָגט, פלעגט זיך אויף די דאָזיקע גרויסע וואַלד־פאַרזאַמלונגען צוזאַמענקומען די גאַנצע אָרגאַניזאַציע (ווען די אָר־גאַניזאַציע איז גרעסער געוואָרן, האָט מען גלייכצייטיק איינגעאָרדנט צוויי און מערער פאַרזאַמלונגען אין פאַרשידענע ערטער). זייער אָפּט האָט פּאַסירט, אַז אויף דער פאַרזאַמלונג האָבן זיך געטראָפּן צוויי נאָענטע שכנים, וועלכע האָבן איינער פון צווייטן נישט געוואוסט, אַז ביידע זענען „באַקאַנטע“.

אָט אַזאַ מאַי־פאַרזאַמלונג האָט דאָס אונזער דווינסקער אָפּאַזיציע געקליבן זיך אויסצושפירן — און זי צעשטערן.

ווי אזוי מיר האָבן די פאַרזאַמלונג אין וואַלד אויסגעשפירט, איז שוין נישט אזוי וועזנטלעך, אַגב, געדענקען זיך שוין נישט אַזעלכע איינצלהייטן. איך געדענק נאָר דעם אומגעהויערן איינדרוק וואָס עס האָט געמאַכט אונזער באַווייזן זיך אויף איינעם פון די בערגלעך אַרום דעם גרויסן טאָל, וואו די מאַסע איז אין אַ האַלב־קרייז געווען אויס־געזעצט אויפן גראַז און מיט גרויס אינטערעס געהערט דעם רעדנער, וועלכער איז געשטאַנען מיט דער פלייצע אָנגעשפּאַרט אָן אַ בוים. דער רעדנער האָט איבערגעריסן אין מיטן וואָרט, די מאַסע איז פאַרשטאַרט געוואָרן, ווי פּאָליציי וואָלט זי באַפּאַלן. אונז איז עפעס אויך געוואָרן פון דעם אומהיימלעך. ווי אזוי דאָס איז געוואָרן, איז מיר איצט שווער צו זאָגן — נאָר עס איז אַוועק אַ קריגעריי, מיט קולות און דראָאונגען. מיר זענען, אין פאַרגלייך מיט דער גאַנצער מאַסע, געווען אַ קליינע גרופּע, אָבער מיר האָבן זיך געהאַלטן גענוג חוצפהדיק און געשריגן צו דער מאַסע, אַז זי לָאָזט זיך פאַרפירן פון די אינטעליגענטן, וועמען עס ליגט גאָר נישט אין זינען די פּלוטיקע אינטערעסן פון אַרבעטער, און נאָך אַזוינע פאַרוואורפן. די מאַסע, איבערהויפּט דער אַנטוויקלטער טייל, האָט אונז געענטפערט מיט פיינטלעכע, גיפטיקע בליקן, מיט בייסיקע פאַרוואורפן. אַ סך חברטעס

האָבן פון פאַרדרום געוויינט. שאַשקע די מאַנטל־שניידערקע, מיט וועמען איך בין שפּעטער באַפריינדעט געוואָרן, האָט אין גרויס נער־וועזיטעט מיט ביידע הענט געריסן גראָז פון דער ערד און געשליידערט אין אונז, ווי מיט שטיינער.

דער סוף איז געווען, אז מיר האָבן די פאַרזאַמלונג פאַרלאָזן. צוריק זענען מיר געגאַנגען מיט אַראָפּגעבויענע קעפּ, נישט געקאַנט קוקן איינער דעם צווייטן אין די אויגן. אין האַרצן האָט גענאַנט און געמאַטשעט אַ נישט־אַנגענעמער געפיל. און מיר דוכט, אז די אי־בעריקע חברים מיינע האָבן זיך אויך נישט בעסער געפילט. אַן ענלעך געפיל האָב איך איבערגעלעבט, ווען צוזאַמען מיט נאָך חברים האָבן מיר צעטריבן אַ פּריוואַטע קליינע באַראַטונג פון דער קאַדע־טישער פּאַרטיי, וואָס איז פּאַרגעקומען אין דער פּריוואַטער דירה פון גרויסן לעדער־פּאַבריקאַנט גריליכעס. דאָס איז פּאַרגעקומען מיט אַ פּאַר יאָר שפּעטער, אין צוזאַמענהאַנג מיט די וואַלן צו בּוֹלְגִינס גאָסדאַרסטוועננאַיאַ דומאַ (רוסישער פּאַרלאַמענט), וואָס דער „בונד“ האָט באַשאַפֿט זי אַקטיוו צו באַקאָטירן.

היינט, ווען איך דערמאָן זיך אָן יענע „מעשים־טובים“ מיינע, קלער איך אַלץ — פון וואַנען האָבן זיך דאָס דעמאָלט גענומען צו מיר אַזעלכע הפּקד־דיק־בונטאַרישע גענוג? איך קום שטענדיק צום זעלבליקן אויספיר — איך בין דעמאָלט נאָך נישט אַלט געווען קיין גאַנצע צוואַנציק יאָר ...

אויב די אַרבעטער, וועלכע האָבן זיך די לעצטע יאָרן פאַר־נומען מיט אַראָפּרייסן אַרבעטער־פאַרזאַמלונגען, שלאָגן אַרבעטער־טוער אד"גל, לעבן איבער דאָס, וואָס איך האָב נאָך יענעם שבת איבערגעלעבט, האָבן זיי שוין זייער שטראַף באַקומען ...

וואָס איז געוואָרן מיט מיר און מיט דער דווינסקער אָפּאָזיציע? גאַרנישט! — דאָס וואָס ס'איז געוואָרן פון די אָפּאָזיציעס אין אַנדערע שטעט. די באַוועגונג איז געווען אַ געזונטער אַרגאַניזם און איז בייגעקומען אַלע קליינע און גרעסערע נישט־נאַטירלעכע אָנוואַקסן. עס איז דעמאָלט פּאַרגעקומען סיי דער אידייאַישער, סיי דער אַרגאַני־זאַציאָנעלער איבערברוך אין דער באַוועגונג, און אַלץ האָט זיך צוגע־פאַסט צו די נאַטירלעכע פּאַדערונגען פון דער באַוועגונג, וועלכע

האָט זיך גענייטיקט אין אַרבעט, אין איבערגעגעבנקייט. קעגן אונז איז
 געווען דער צאָריום, און אַהין האָבן מיר אַלע געשיקט אונזערע פּאַר-
 שאַרפטע פּיילן.

דעם נאַנטסטן 1-טן מאַי, 1902, האָט דער דווינסקער קאָמיטעט
 פון „בונד“ איינגעאָרדנט אַן עפּנטלעכע דעמאָנסטראַציע אויף איינער
 פון די רייכסטע גאַסן פון שטאָט, און איך — דער נעכטיקער „אַפּאָזי-
 ציאַנער“ — בין געווען דער פּאָן-טרעגער.

אַמאָליקע קאָנספּיראַציעס

(מיכל דער סמאָליער)

מיט מיכלען זענען מיר געווען צוויי חברים — איין נשמה. דאָס שטרעבן צו אַ ניי לעבן האָט אונז פאַראייניקט. צרות, הונגער און פיין האָבן אונז צוזאַמענגעבונדן מיט אַ באַנד פון אייביקער פריינטשאַפט.

ווען איך האָב זיך מיט אים באַקענט, איז ער שוין געווען נאָכן „פּריזיוו“ און האָט שוין פאַרנומען אַן אָנגעזען אָרט אין דער באַ-ווענונג: געווען אַניטאַטאָר און מיטגליד פון „צענטר“. מיכל איז געווען אַן אַנטוויקלטער אַרבעטער און — פאַר יענער צייט — מיט אַ ברייטן קוס אויף דער אַרבעטער-באַווענונג. אַ שילער פון דווינסקער האַנטווערקער-שוף, האָט ער באַהערשט גוט די רוסישע שפּראַך (דעמאָלט אַ זעלמנהייט ביי אונז אין שטאָט). געווען שטאַרק באַ-לעזן אין דער רוסישער, יידישער און טיילווייז אויך אין דער אייראָ-פעאישער ליטעראַטור. געלייענט מאַרקסן און אַנדערע סאָציאַליסטישע שרייבער. נישט קיין רעדנער, האָט ער דאָך געהאַט אַ גרויסע ווירקונג אויף אַנדערע, ווייל אין זיין רעדן האָט זיך געפילט אַ סך וויסן און גלויבן, וואָס עס האָט אַרויסגעלויכטן פון זיינע גוטע, פאַרקומערטע אויגן.

באַקענט האָב איך זיך מיט אים נאָענט, ווען איך האָב באַקומען אַרבעט אין דער דעמאָלטיקער דווינסקער מיליטער-פעסטונג, וואו מיכל האָט שוין פריער געאַרבעט. לכתחילה האָט ער מיר אימפּאָנירט ווי אַ גוטער סמאָליער-אַרבעטער (אַ גוטער אַרבעטער אימפּאָנירט מיר נאָך ער-היום); אָבער וואָס ווייטער, איז זיין ווירקונג אויף מיר גע-וואַקסן אַדאַנט די נעשפרעכן, וואָס מיר פלעגן פירן גייענדיק דעם לאַנגן וועג פון דער אַרבעט אַהיים (די פעסטונג האָט זיך געפונען דריי מייל הינטער דער שטאָט). עס האָט אויף מיר געווירקט זיין באַהאַונסקייט אין אַ סך פאַרוויקלטע פּראָגן, פון וועלכע איך האָב זיך דעמאָלט נישט געקאָנט אַרויספלאַנטערן. אָבער באַפריינדעט זענען מיר גע-

וואָרן ביי נאָר אַנדערע אויסטערלישע באַדינגונגען, וואָס זענען טאַקע אויך געווען פאַרבונדן מיט דער אַרבעטער־באַוועגונג אויף אַ אומ־דירעקטן אופן.

אין אַ לופטיקער לבנה־נאַכט, אָנפאַנג פּרילינג, האָב איך איינזאַם אַרומגעבלאַנדזשעט צווישן די יונגע ביימער־אַליען, פאַרביי דער שטאַטישער דאַמבע, מיט אַ שווער געמיט און אַ פאַרביטערט האַרץ. איך האָב נאָר־וואָס איבערנעלעבט איינע פון די פּינלעכסטע סצענעס, וואָס אונז, יונגע אַרבעטער, פלעגט דעמאָלט אויסקומען איבערצו־לעבן אין אונזערע פאַמיליעס צוליב דער באַוועגונג.

אין דער דעמאָלטיקער חושכדיקער שווערער צייט פון צאַריום איז געווען אַ גאַנץ אָפטע דערשיינונג, אַז אַקטיווע טוער פלעגן נאָך דער חתונה פאַרלאָזן די באַוועגונג. דער „צוריקער“ האָט זיך אָפט אָנגעהויבן אויף מאָרגן נאָך די תּנאים, וואָס פלעגן יענע צייטן געפראַוועט ווערן דווקא מיט גרויס „חבר־פאַראַד“. תּנאים פון אַ חבר מיט אַ חברטע איז געווען אַ געשעעניש. מען פלעגט דאָרט קלייבן געלט פאַר פּאָליטישע אַרעסטירטע, זינגען אַרבעטער־לידער, האַלטן רעדעס און טאַאַסטן, אַז „פון דעם פאַר זאָל אַרויסקומען אַ סאָציאַל־ליסטישער דור“, אַז „אַלע גענעראַלן זאָלן ווערן ליבעראַלן, אַלע אָפּי־צערן — זאָלן ווערן רעוואָלוציאָנערן און אַלע סאָלאַרטן — סאָציאַל־דעמאָקראַטן“ אדנ"ל. דאָס אַלטוואַרג — די מומעס און פעטערס פלעגן אויף גיך אָפּפאַרטיקן די רעליגיעזע צערעמאָניעס, זיך אָפרוקן אין אַ זייט מיט אונטערגעשפּאַרטע גאַמבעס און שאָקלדיקע קעפּ זיך צוקוקן צו דער יוגנט, וואָס רעדט אַזוי, אַז „גאָט זאָל נישט שטראַפּן פאַר די רייד“. אָבער נאָך די תּנאים האָבן די זעלבע מחותנותטעס און מומעס אַרומגערינגלט דאָס פאַרל מיט אַ נעץ פון פרומער אויפּמערקזאַמקייט און זאָרגעוודיקע זיפּצעלעך. מיט צוזאַמענגעשנורעוועטע ליפּלעך פלעגן זיך אין די שבת־פאַרנאַכטן אָנהייבן די קלוגע ריידעלעך: „ווי לאַנג איז דער שיעור אַלץ צו האַווענען פאַר דער וועלט — פאַר יענעם; צייט אויך וועגן זיך צו טראַכטן.“ דערביי האָבן נישט אויסגעפעלט קיין קלוגע ביישפּילן פון אַנדערע פאַרלעך, וואָס זענען אויך פּריער געווען גאַנצע וועלט־פאַרוואַרנער און זענען נאָך דער חתונה „געקומען צום שכל“. און ועל כּולם — די שרעקלעכע פּערספעקטיוו פון „ער אין סיביר און זי מיט אַ פּיצל קינד אויף די הענט“ — דאָס איז געווען דער לעצטער קלאַפּ, וואָס נאָר געציילטע, גייסטיק־שטאַרקע האָבן אים געקאָנט אויסהאַלטן.

מיין עלטערע שוועסטער מיט איר חתן, איטשקע דער שוואַר-
 צער, וואָס האָבן געהאַט „חברישיע תנאים“ מיט אַלע הידורים, האָבן
 אויך דערנאָך אָנגעהויבן „זאָרגן וועגן זיך“. אָט זיי האָבן מיר פאַרסטמט
 דאָס לעבן אין שטוב.

מיין שוועסטערס חתן איז אויך געווען אַ סטאַליער; האָט צוזאַמען
 מיט מיר געפירט די „קאסע“. עס איז געווען ווינטער-צייט. אַרבעט
 אין שטאָט איז געווען ווייניק, באַלעבאַטיים האָבן געריסן די לוינען
 און אונז איז אויסגעקומען אויסצוהאַלטן אַ שרעקלעכן אָנגריף.
 מיין שוועסטער מיט איר חתן האָט אָבער אויסגעפּעלט אַ פּאָר צענטליק
 רובל צו קויפן זיך שייף-קאַרטעס קיין אַמעריקע, און ער האָט דער
 ערשטער געבראַכן דעם פּראָנט — געוואָרן אַ שטרייק-ברעכער. דער
 חתן האָט געוואוינט ביי מייע עלטערן, און אונזערע באַציאונגען
 זענען געוואָרן ביז נאָר פאַרשאַרפט. מען האָט אויפגעשטעלט קעגן
 מיר כּמעט דאָס גאַנצע הויז-געזינד: מען האָט באַהאַלטן און צעריסן
 מייע ביכלעך, פאַרוואָרפן מיין היטל, פאַרוקט ערגעץ אַ שוך, אָנגע-
 טאָן מיר געברענטע לידן. ווען דער שטרייק האָט זיך געענדיקט און
 איך, ווי איינער פון די אָנפירער, בין געוואָרן אַרויסגעוואָרפן פון דער
 אַרבעט, איז מיין לעבן אין דער היים געוואָרן אַן אמתער גיהנום:
 „דער וועלט-פאַרוואָרנער אין צעריסענע הויזן“, „דער אומזיסטער
 פרעסער“ איז געווען מיין שטענדיקער צונאָמען.

אין יענער באַשריבענער נאַכט בין איך מיט שפּאַט און געלעכ-
 טער פאַריאָגט געוואָרן פון הויז, פון מייע עלטערן, צו וועמען איך
 האָב זיך נישט אומגעקערט זייער אַ לאַנגע צייט.

מיט איין העמד אויפן לייב בין איך אַנטלאָפן, אַ פאַרביטערטער,
 גרייט עמיצן צו דערהרגענען, אָדער זיך אַליין דעם טויט צו מאַכן.
 עס איז געוואָרן שפּעט. די נאַכט איז געווען אַ קאַלטע און מען
 האָט געדאַרפט אָנהייבן טראַכטן וועגן אַ נאַכטלענער. איך בין געווען
 אַרבעטלאָז, אָן אַ גראַשן געלט. האָב איך קיין אַנדער אויסוועג נישט
 געהאַט, ווי גיין נעכטיקן צו מיכלען. אין מיטן וועג טרעה איך אים
 אַ בלאַסן און אויפגערגטן, קוים ער קאָן אַ וואָרט אויסרעדן. לאָזט
 זיך אויס, אַז אויך ער האָט געהאַט אין שטוב אַן ענלעכן אָפּשפּיל
 און האָט אויך געמוזט פאַרלאָזן זיין אַלטע מוטער, וואָס האָט צוליב
 אים נישט געקאָנט איינרייסן מיט זיין שוועסטער און איר יונגן מאַן.
 אין צווייען איז אונז געווען היימלעכער צו פאַרברענגען די נאַכט
 אויפן גאַס. דעם פרימאָרגן האָבן מיר באַגענגט זיצנדיק אויף אַ באַנק,

צוגעטוליעט איינער צום צווייטן, כדי זיך צו דערוואַרעמען. אָט אין יענער טרויעריקער, קאַלטער פּרילינג־נאַכט איז דאָס געשלאָסן גע- וואָרן אונזער נאָענטע פּריינטשאַפּט.

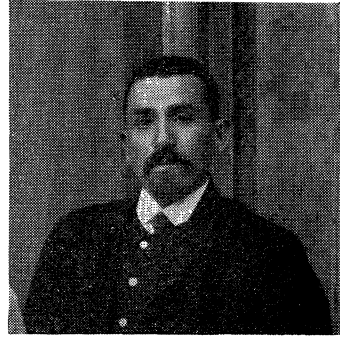
*
**

איך בין עלטער געוואָרן, באַקומען מער דערפאַרונג אין פּראַגן פון דער אַרבעטער־באַוועגונג, און ביידע זענען מיר געוואָרן די אַנערקענטע פּירער פון פּאָך און פון דער „פּירושע“. מיר זענען געווען באַליבט ביי די אַרבעטער און פּאַרהאַסט פון די באַלעבאַטים. ווי נאָר אַ שוואַכער סעזאָן, זענען מיר ביידע געבליבן אָן אַרבעט גאַנצע חרשים. די חברים פּלעגן אין די פּאַלן אַרויסווייזן צו אונז דירנדע אויפּמערקזאַמקייט. אַזוי האָבן מיר געקעמפּט און געליטן, געהונגערט און געקעמפּט, ווי צוויי געטרייע חברים: זיך געמילט מיטן ביסן, נישט געהאַט איינער פאַרן אַנדערן קיין שום סודות.

איינמאָל מעלדעט מיר מיכל מיט שטאַמלדיקע ווערטער, מיט אַ ספּאַזמעדיקער שטים, אַז ער מוז זיך אַרויסציען פון צימער, ווייל ער קלייבט זיך איבער צו די עלטערן פון זיין פּלע. די פּלע זיינע, שאַסל די שניידערין, איז אויך געווען אַן איבערגעגעבענע טוערין און אַ גוטע חברטע. פונדעסטוועגן האָט די ידיעה מיר אַ רים געטאָן אין האַרצן: ווער ווייסט, וואָס עס קאָן דערפון ווערן?

עס האָט לאַנג נישט געדויערט, מיכל האָט התונה געהאַט — און געבליבן דער זעלביקער איבערגעגעבענער חבר ווי געווען. איך האָב זיך מיט אים געגרויסט און אים נאָך מער ליב באַקומען ווי פּריער.

עס איז אַוועק אַ לענגערע צייט און מיכל האָט מיט אַמאָל אויפֿ- געהערט זיך ווייזן אויף אונזערע פּאַרזאַמלונגען, האָט אָנגעהויבן אויסמיידן חברים, זיך נישט גערן געטראַפּן אַפּילו מיט מיר. קיין קעגנער, אמת, איז ער נישט געוואָרן, פּלעגט צאָלן זיין באַשטייערונג, פּאַלגן אַלע באַשלוסן אד"גל, עס איז אָבער געווען קלאָר, אַז פון דער באַוועגונג איז ער אַוועק. מיר איז דאָס געווען שרעקלעך פּיינלעך. איך האָב אָנגעהויבן זוכן די סיבות, אָבער נישט געקאָנט געפּינען. איך האָב באַשלאָסן, אַז אויך ער איז געפּאַלן אַ קרבן פון דער התונה, צו וועלכער איך האָב באַקומען אַ באַזונדערע אומבאַשרייבליכע שנאה. די אַרבעט אין פּאָך און אויף דער „פּירושע" איז מיר געוואָרן שווערער. דער צינישער עולם האָט גענומען אַפּלאַכן, אַז „דער צדיק

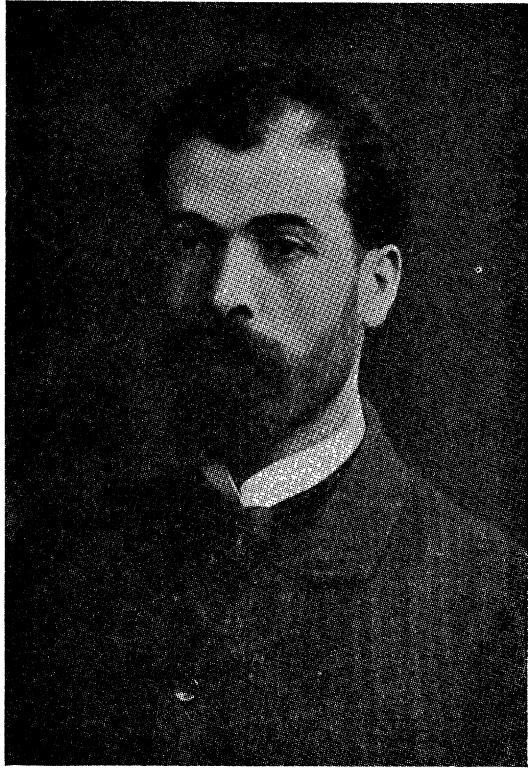

מיכל דער סטאליער (מ. גלוקמאן) און זיין פרוי שאסל די שניידעריין
וויכטיקע טוער אין דער קאנספיראציווער ארבעט פון „בונד“

שימקע וועקסלער

א סטאליער-ארבעטער — איינער פון די ערשטע
בונדישע פראפאגאנדיסטן אין דווינסק

נח (פארטניו)

אוינער פון די בונדישע פיאנערן — לאנגיעריקער
פארזיצער פון „בונד“ אין פוילן

האלט אויך מער פון דער וועלט, ווי פון יענער וועלט", און אז אינגיכן וועט קומען אויך מיין ריי. די נאָענטע חברים און עלטערע אַרבעטער, וועלכע האָבן מיכלען געקענט, האָבן שטארק באַדויערט דעם אָנווער.

אזוי האָט זיך עס געצויגן אַ לענגערע צייט, ביז מיר זענען אינעם גאַנצן פאַרפרעמדט געוואָרן און זיך אויפגעהערט טרעפן. און אז מיר האָבן זיך ווען יאָ געטראָפן, האָבן מיר איינער דעם אַנדערן נישט געקאָנט זיך קוקן גלייך אין די אויגן; דערביי איז אָבער אין זיין האַלטן זיך געווען עפעס אַזוינס, וואָס האָט אַרויסגערוּפן רחמנות און מיטגעפיל.

אינמאָל, איך געדענק שוין נישט צי דאָס איז געווען דעם 1-טן מאַי, אָדער אַן אַנדער אַרבעטער־יום־טוב, קומט מיכל צוגיין צו מיר און בעט מיך איך זאָל קומען צו אים אין אַוונט צוגאַסט — עס וועלן זיין, זאָגט ער, נאָך עטלעכע באַקאַנטע און מען וועט אָפּיסל פאַרברענגען. ווען ער האָט פון מיין פנים אַראָפּגעלייענט, אַז איך זוך אַן אויסרייד אויף אָפּזאָגן, האָבן זיינע אויגן אויסגעדריקט אַזוי פיל פאַרצווייפלונג און געבעט, אַז איך האָב נישט געקאָנט ביישטיין און צוגעזאָגט צו קומען.

אַז איך בין אין אַוונט געקומען, האָב איך שוין ביי מיכלען גע־טראָפן אַ פיר־פינף מענטשן, פון וועלכע איך געדענק נאָר איינעם, יודל דעם געלן (פּריקאַזטיש). עס האָט לאַנג נישט געדויערט, און אויפן טיש האָט זיך באַוווּזן אַ „פּלעשעלע" און צובויסנס. נאָך דער צווייטער־דריטער פּוסה האָט אָנגעהויבן ווערן פּריילעך. דער עולם האָט זיך צעזונגען: צוערשט שטיל, דערנאָך העכער, לעבעדיקער, מען האָט אונטערגעקלאַפט מיט די הענט, מיט די פיס, ביז עס איז דער־גאַנגען צו אַ טענצל. מיכל מיט זיין ווייב זענען געוואָרן אומרואיק. מען האָט זיך גענומען איבערקוקן מיט צעשראַקענע בליקן, אַלע וויילע אַרויסלויפן אויפן הויף, מאַכן זיך איינער דעם אַנדערן צייכנס מיט די אויגן אד"גל. מיך האָט דאָס שטאַרק פאַרדראָסן. פּחדנים, האָב איך געטראַכט, וויבאַלד אויף איך ציטערט אַזוי די הויט, אַז איר האָט מורא אַפילו פאַר אַן אַרבעטער־לידל, טאָ נאָך וואָס האָט איר אונז פאַרבעטן?!

דערווייל איז געוואָרן שפּעטלעך און מען האָט זיך געקליבן גיין אַהיים. ביי דער טיר האָט מיך מיכל פאַרהאַלטן און געבעטן איך זאָל בלייבן ביי אים נעכטיקן. וואָס עס האָט מיך געטריבן צו בלייבן, ווייס

איך נישט, נאָר איך בין פאַרבליבן. אָבער גלייך האָט עס מיך פאַר-
 דראָסן. מיכל מיט זיין פרוי זענען געווען בלאַס און צערודערט, איך
 האָב נישט געוואוסט וועגן וואָס מיט זיי צו רעדן. עס איז געווען
 פיינלעך און שווער. פלוצלונג גיט מיכל אַ פּרעג מיט אַ פאַרשטיקטן
 קול און פאַרקרימטע ליפּן:

— וואָס וואָלט געווען, ווען פריער קומט אַריין נח (פאַרמנאָי)
 אָדער יונה (קאָיגען)?*.)

איך האָב נישט פאַרשטאַנען און נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.
 אַ פאַר סעקונדן איז ווייטער געווען שטיל און שווער. דערנאָך
 האָט מיך מיכל געבעטן איך זאָל מיט אים אַריינגיין אין צווייטן
 צימער. די פרוי זיינע האָט אונז צוגעלויבטן מיט אַ לאַמפּ און
 מיר זענען געבליבן שטיין פאַר אַ גרויסן קויש, וואָס איז געווען
 צוגעדעקט מיט אַ ווייסן ליילעך. מיכל האָט אַראָפּגעצויגן דאָס ליילעך,
 האָט אויפגעדעקט דעם קויש, און עס האָט מיר אַ צאַפל געטאָן דאָס
 האַרץ — דער קויש איז געווען פול מיט בראָשורן, פראָקלאַמאַציעס
 און שריפט: דער אַרכיוו און סקלאַד פון צ. ק. פון „בונד“.

איך בין געשטאַנען אַ דערשלאָגענער און נישט געוואַגט אויפצו-
 הויבן די אויגן. עס האָט מיך געפייניקט אַ חרטה־געפיל פאַר מיינע
 שלעכטע געדאַנקען וועגן מיינ פריינט און חבר, וועלכער האָט צוליב
 פאַרטייצוועקן געמוזט זיין אָפּגעשיידט פון דער אַרומיקער וועלט און
 מיט ווייטאָג אין האַרצן צוזען, ווי זיינע נאָענטע פאַראורטיילן און
 פאַראַכטן אים.

דער בלאַסער מאַרגן האָט שוין אַריינגעקוקט דורך די שפאַרעס
 פון די לאַדנעס, און מיר זענען געלעגן אויף אונזערע געלעגערס און זיך
 אַלץ פאַרציילט וועגן אונזערע געפילן פאַר דער צייט, וואָס מיר זענען
 געווען פאַרפּרעמדט. אים איז שווער געווען ווייטער אויסצוהאַלטן מיר
 נע שטומע פאַרוואַרפּן, און ער האָט זיך דערלויבט דעם שרעקלעכן
 פאַרברעך קעגן קאָנספּיראַציע — ער האָט מיר אַנטדעקט דאָס געהיימ-
 ניס, וואָס האָט אים אַזוי לאַנג אי געמונטערט, אי געפייניקט.

מיכל איז שוין לאַנג טויט, אָבער זיין ליכטיקע געשטאַלט, זיינע
 גוטע, אומעטיקע אויגן, זיין גרויסער, שטילער הערפּאַזיזם וועלן קיינ-
 מאָל נישט פאַרגעסן ווערן, נישט פון מיר און נישט פון אַלע אַנדערע
 חברים, וועלכע האָבן אים געקענט.

(* ביינע מיטגלידער פון דעמאָלטיקן צ. ק. פון „בונד“.)

אַמאָליקע פאַרנאַכטן

1. אַ קליינע שלאַכט אויף דער „בירזשע“

די זון, אַ צופרידענע פון איר טאָניקער אַרבעט, איז אַרויס הינטערן שטאָט און האָט איבערגעלאָזט דעם אויסגעמאַטערטן הייסן טאָג אין די קילע אַרעמס פון זומערדיקן פאַרנאַכט. אַלץ איז מיד און צעגליט; די ערד, דער הימל, דער ברוק און די מענטשן. די הויכע הייזער האָבן מיט רחמנות צוגעקוקט, ווי אַלץ ווערט געפיריניקט פון היץ, האָבן זיי אויסגעשפּרייט זייערע קילע שאַטנס און מיט פאַטערלעכער זאָרג אַינגעהילט זייערע נידעריקערע שכנים. די שטיינער נער פון ברוק האָבן צופרידענע גערוקט זייערע אָנגעברענטע שפיצן אונטערן קילן לופטיקן צודעק און זענען פון גרויס הנאה געבליבן ליגן שטייל און פאַררירמלט. די קליינע הייזלעך פון איבער דער גאַס האָבן מיט קנאה צוגעקוקט, ווי די שטיינער פון ברוק ווערן באַפרייט פון דער גליענדער זון; זיי האָבן אין בענקשאַפט געוואַרט אויף די שאַטנס, וואָס רוקן זיך אזוי לאַנגזאַם, ווי זיי וואָלטן גאָר קיינמאָל נישט געדוואָלט קומען אויסלייזן זיי פון העלישן גיהנום.

און ווען די שאַטנס האָבן שוין געהאַט דערגרייכט די צווייטע זייט גאַס, האָבן די וואַרשטאַטן און פאַבריקן פון „גאַיאָק“ און „פלאַט-נעט“, פון די „פּלעצער“ און „גריזע“ אויפגעפנט זייערע טירן און טויערן און מיט אומצופרידנהייט אַרויסגעלאָזן זייערע אַרבעטער אויף דער פרייער לופט.

די עלטערע מיט זייערע אַרבעטס־קוישלעך און פעקלעך, געבויגן פון הייסן מידן טאָג אַרבעט, זענען געגאַנגען מיט שווערע טריט אַהיים צו זייערע מאַגערע מאַלצייטן; די יינגערע — פריילעכע און פאַרשוויצטע, האָבן שטיפנדיק זיך געלאָזט גיין צו דער „בירזשע“ — אויף אַפּיצערסקע גאַס, וואו עס געפינט זיך דער אַלטער בולוואַר. פון אַלע גאַסן האָבן זיך, ווי שטראַמען פון אַ טיפן קוואַל, געצויגן מענטשן, און וואָס גענטער די שטראַמען זענען געקומען צו דער אַפּיצערסקע גאַס, אַלץ געדריכטער, שטאַרקער און רוישיקער זענען זיי געוואָרן. אויף דער

אפיצערסקע זענען זיי זיך צוזאמענגעקומען און צעטיילט אויף צוויי טיילן און, ווי צוויי אויסגוסן פון א טייך, האָבן זיי פארפלייצט ביידע טראָטואַרן. און ווען זיי האָבן דערגרייכט דעם אַלטן פולוואַר, האָבן זיי זיך יעדער אויף זיין זייט פארקירעוועט און שוין מיט לאַנגזאָמערן טעמפּ זיך געלאָזט צוריק. פון די זייטיקע גאַסן זענען צוגעקומען אלץ נייע און נייע גרופעס אַרבעטער און געדיכטער געמאַכט די רייען.

און ווען די זון איז שוין געשטאַנען הינטער דער אייזערנער באַן-בריק, די שאַטנס האָבן שוין געפויזעט אויף די קעגנאיבערדיקע דע-כער און פון דאָרטן פארשפרייט זייער מחיהדיקן קילן אַטעם אויף דער גאַנצער שטאָט, זענען שוין מער קיין נייע אַרבעטער נישט צוגעקומען. די שפּאַצירנדיקע האָבן זיך פון ביידע זייטן נאָס באַוועגט הין און צוריק מיט אַן אינערלעכן באַהאַלטענעם ריטם, און פון ווייטן האָט דאָס אויסגעזען, ווי עס וואָלטן זיך באַוועגט צוויי לאַנגע, מעכטיקע קייטן פון אַ געוואַלדיקער שוואַנג - ראָד, וואָס ווערט געטריבן דורך אַ ריזיק - גרויסן מעכאַניזם.

אין דער לופט האָט זיך געטראָגן אַ מורמלען, ווי פון אַ ווייטן וואַ-סער-פאַל, און דאָס שאַרן פון די פיס איבער די ציגל פון טראָטואַר האָט דערמאָנט דעם גערויש פון די גאַיאַקער זעג-מילן, וואָס פלעגן אין די שטילע זומער-נעכט זיך דערטראָגן פון יענער זייט שטאָט. אזוי ציען זיך די מענטשן - קייטן אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, צו צוויי, צו דריי אין אַ ריי, אַיינגעבויגן איינע צו די אַנדערע, ווי פאַרליבטע.

אַט גייט אַ באַיאָרנטער אַרבעטער, די פלייצעס שוין אויסגער-קרימט פון לאַנגער האַרעוואַניע, און פירט אונטערן אַרעם אַ יינגערן פון זיך. ביים יינגערן גלאַנצן די אויגן פון גרויסן סוד, וואָס דער על-טערער האָט אים נאָרוואָס פאַרטרויט. זיי גייען אזוי געבויגן איינער צום צווייטן שוין אַ לאַנגע צייט. אַט לאָזן זיי זיך ביידע אַריין אין אַ זייטיקן טויער, גייען באַלד אַרויס מיט געהיימניספולע בליקן און גייען זיך פונאַנדער, ווי זיי וואָלטן זיך גאָרנישט געקאָנט. ביים יונגן קלאַפט דאָס האַרץ: אין בוזעם-קעשענע טיה פאַררוקט ליגט ביי אים אַ קליין ווייך ביכל, וואָס דער אַגיטאַטאָר האָט אים נאָרוואָס געגעבן. ער אַיילט זיך אַהיים, וואו ער וועט ביים שוואַכן שוין פון נאַפּט - לעמפל ליינען, ווי אזוי עס קאָן אויסגעלייזט ווערן די מענטשהייט. ער גייט דורך זייער טיקע גאַסן, פרי דער מענטשן - שטראָם פון אַפיצערסקע זאָל אים נישט שמערן אין זיין גאַנג.

אָט פירט דער אַניטאַטאָר שוין ווידער איינעם — אַן עלטערן פון זיך — מיט צעשראַקענע אויגן און בלאַסן געזיכט. דער אַניטאַטאָר רעדט מיט האַרץ, און דער צווייטער שאַקלט צו מיטן קאָפּ. ער לאָזט אים אָפּ און נעמט זיך צו אַ דריטן, אַ פערטן, אַ פינפטן.

אַזוי גייט עס פון האַרץ צו האַרץ, און די גאַנצע מענטשן-מאַסע ווערט, ווי דורך עלעקטרישן שטראַם, באַהערשט פון איין גרויסן הער-לעכן געדאַנק.

פּלוצלינג אַ באַוועגונג! אויף דער בירושע באַווייזט זיך דער ווי-טעבסקער. אַ סטאַליער-אַרבעטער מיט שוואַרצע ברענענדיקע אויגן און נאָך שוואַרצערע האַר — זעט ער אויס, ווי יאַהאַן דער טויפער. אַלע אויגן זענען געווענדעט צו אים. מען דערציילט זיך איינער די אַנדערע פאַרשידענע לעגענדעס וועגן זיין רעדנער-טאַלאַנט און וועגן זיין צויבער-קראַפט. גאַענטע באַקאַנטע שמיכלען צו אים און גרויסן זיך בלויז מיט די אויגן.

אָט גייט דורך דער פאַרשטייער פון קאָמיטעט אין די גאַלדענע בריִלן (יעקב פעסקין), וואָס נאָר געציילטע קאַנען אים. ער גייט ווי אַ זייטיקער מענטש, וואָס האָט נאָר צו דעם אַלעם קיין שייכות נישט. אַ באַהאַלטענער שמיכל שיינט דורך זיינע גאַלדענע בריִלן און גליטשט זיך אַראָפּ איבער זיינע דינע, פייכטע ליפּן. די עלטערע טוער — די פירער פון די „קאַסעס“ — באַמערקן אים און טוען זייער זאך מיט מער ברען, מיט מער איבערגעגעבנקייט.

מיט אַמאָל אַ געלויף! ווי אַן אומגעריכטער שטורם-ווינט רודערט אויף די גלאַטע אויבערפלאַך פון טייך, אַזוי איז אויפגערודערט גע-וואָרן דער ריטמישער גאַנג פון דער „בירושע“: אַן עסקאַדראָן סאָל-דאַטן אויף פּערד, מיט אַ פּריסטאַוו אָן דער שפיץ, זענען אין אַ ווילדן גאַלאַפּ אַרויף אויף דער „בירושע“ און מיט נאַהייקעס גענומען יאָגן און שלאָגן די שפּאַצירנדע. די מאַסע האָט אַ דערשראַקענע זיך גע-לאָזט לויפן אין אַלע זייטן. אָבער ווי נאָר דער עסקאַדראָן איז אין זיין גרויסן אימפעט פאַרבלייבן, אַזוי איז זיך די מאַסע ווידער צונויפגעקומען און ווייטער פאַרפולט די טראַטואַרן. מען ווייסט, אַז די רייטער וועלן זיך באַלד אומקערן נאָך מיט מער רציחה, אָבער ווער האָט דאָס צייט צו טראַכטן וואָס שפּעטער וועט זיין? מען מוז נאָך פאַרענדיקן אַ שמועס, אויסטייטשן אַ שווערן ענין וואָס איז געבליבן נישט דער-קלערט...

ווען דער עסקאדראָן לאָזט זיך צוריק, באַגעגנט מען אים שוין מיט אַ האַגל שטיינער און בלאַמע. מען וואַרפט אונטער די פיס פון די פערד שטיקער גלאָז פון צעבראַכענע פלעשער. די פערד קאלעטשען זיך די פיס און ווערן צערייצט. די רייטער קאַנען די פערד נישט באַהערשן און ווערן ווילד פון בעס. אַ פערד קריגט אַ שטאַרקן קלאַפּ מיט אַ שטיין. פון גרויס ווייטאָג שטעלט זיך דאָס פערד אויף די הינטערשטע פיס און וואַרפט אַראָפּ פון זיך דעם רייטער און פון קיינעם מער נישט געהאַמעוועט, לאָזט עס זיך אין אַ ווילדן גאַלאַפּ איבער די גאַסן. דער זאָטל שלעפט זיך נאָך מיט אַ געקלאַפּעריי איבער דעם שטיינערנעם ברוק און וואַרפט אַן אימה אויף די איבעריקע פערד. דאָס רופט אַרויס אַ צעמישונג ביי די סאָלדאַטן און זיי פאַרלאָזן די בירושע אונטער אַ הילכיקער פיפּעריי פון עולם.

אויף דער בירושע רוישט איצט, ווי אין אַ בינשטאַק. דער עולם איז פאַרשוויצט און אויפגעלייגט; מען דערציילט זיך איינע די אַנדער־ע איינצלעהייטן פון דער „שלאַכט“ און וועגן דער מפּלה פון דער פּאָד־ליציי. אָבער די העלדן פון דער געוואונענער „שלאַכט“ זענען די אי־ניציאָטאַרן פון ווידערשטאַנד — משהקע „איינאויג“, עלקע „גאַיאָ־קער“, לייבעטשקע דער קליינער און אַנדערע, פאַרשוויצטע און צעשויר־בערטע, גייען זיי מיט נאווה איבערן מיט גאַס, די הענט פאַרלייגט אַהינד טער, און מאַכן זיך נישט זען, ווי מען קוקט אויף זיי מיט צופרידנקייט און דאַנק. אַ באַהאַלטענער שמיכל בלוז קרימט זייערע ליפּן און פילט אָן זייערע הערצער מיט גרויסקייט און שטאַלץ.

2. נאָך דער „בירושע“

ווען דער טאָג געזעגנט זיך מיט דער שטאַט, ווערט אויף דער אָפיצערסקע גאַס פוסט און שטיל. וואַרנישט־וואו בלייבן נאָך שטיין קליינע גרופעס אַרבעטער, וועלכע זעען פון דערווייטנס אויס, ווי אי־בערגעבליבענע סטאַרטשנדיקע זאַנגען אויף אַ נאָר וואָס אָפּגעשניטע־נעם פּעלד. די פּלוצלינגע שטילקייט איז פרעמד פאַרן אויער, און די טריט פון די צופעליקע דורכגייער הילכן אָפּ אין דער לופטן מיט באַ־זונדערער שאַרפּקייט.

אין דער דאָזיקער שטילער פוסטקייט פון גאַס קלייבן מיר זיך צונויף אַ גרופע נאָענטע חברים: איך, משהקע נאַרבער, אברהם נאַר־בער, רחלע, אַפּקע איכלאָוו, טאַניע, יודעסקע און אַנדערע און לאָזט

זיך גיין צו פאאליניען (די פרוי פון אן אַרטיקן גרויסן מאַנפאקטור-סוחר, וועלכע האָט יענע צייט זייער אַ סך געטון פאַר דער באַוועגונג). פאאליניע מיטן מאַן זענען אויף דאָטשע, און אין דער וואוינונג זענען געפליבן די צוויי שוועסטער טאָניע און יהודית — איבערגעגעבענע חברטעס.

אין גרויסן קאפינעט איז האַלב טונקל. דורך די אַזשור-גאַרדינען שיינט אַדורך אַ מאַמע ליכט און וואַרפט אויף די טונקלע ווענט פאַר-טאַטשישע ווייסע אַרנאַמענטן איינגעראַמט אין שוואַרצע שאַטנעס.

צוערשט איז מען נאָך אויפגערודערט פון די געשעענישן אויף דער בירושע, מען טיילט זיך נאָך אַמאָל און ווידער אַמאָל מיט פאַר-שידענע איינצלעהייטן, אָבער וואָס ווייטער באַפאַלט אונז אַ מירקייט און מען זעצט זיך אַוועק אין די געמיטלעכע ווינקלעך וואו ווער עס קאָן.

עס איז שטיל. מיר זענען איבערפולט מיט אַ טיפן געפיל, וואָס האָט נישט קיין נאָמען. עס ווילט זיך נישט רעדן. זיצן מיר אַזוי אין האַלב - טונקלען קאפינעט, צוגעטוליעט איינער צום אַנדערן, פאַר-טיפט און פאַרטראַכט, יעדער אין זיינע רעיונות. מיט אַמאָל לאָזט זיך אין דער שטיקייט הערן אַ שטילער, שטילער ניגון; ער טראָגט זיך פון ווייט, ער דרינגט אַרײַן צו אונז דורך די פּאָרן פון די ווענט און פילט אָן אונזער געהער מיט צויבערדיקע קלאַנגען.

דאָס זינגט פון צווייטן צימער דער ה' סאַמעט — אַ וואָיאַזשאַר ביים באַלעבאָס פון דער וואוינונג. אַליין מיט אַ גרויסן געפיל פאַר גער-זאַנג, האָט ער זייער ליב געהאַט אונזערע לידער. דערפילנדיק, אַז מיר זיצן שטיל, האָט ער פאַרשטאַנען, אַז מיר זענען אין שטימונג, און דער ריבער וועט מען איצט גוט זינגען. פּראָוואַצירט ער אונז מיט אַ ניגון, וויסנדיק פּאָרויס, אַז מיר וועלן נישט ביישטיין דעם נסיון און דעם ניגון אונטערהאַלטן. מיר פאַרשטייען זיין מײַן און שווייגן איינגער-שפאַרט — מיר וועלן אים נישט נאָכגעפן. ער פילט דאָס און זינגט ווייטער. ער בייט אַלע ווילע די ניגונים, אויסקלויבנדיק אַלץ מעלאַנ-כאָלישע, האַרציקע מאַטיוון. ער שפאַצירט איבער זיין צימער, זיין אַנגענעמע ווייכע שטימע הערט זיך אַמאָל שטאַרקער, אַמאָל שוואַכער, און רייצט אונז און בעט זיך מיט אירע זאַפטיקע, אומעטיקע טענער.

מיר האַלטן נישט אויס: אומבאַמערקט נעמט איינער פון אונז אונטערברומען, נאָך אים אַ צווייטער, אַ דריטער. צוערשט שטיל, ווי

פאר זיך, דערנאך העכער, שטארקער — פון גאנצן הארצן. יעדער זינגט פון זיין ווינקל, אויף זיין שטייגער. קיינער דירזשירט נישט מיט אונז. דער ניגון פליסט און ניסט זיך ריטמיש פון זיך אליין, ווי דורך א כשוף. עס ציט זיך א ליד נאך א ליד: די רואיקע, געצויגענע טענער ווערן פארביטן דורך קרעפטיקע טענער פון א קאמפא-מארש. די ברוסט אטעמט טיף און הויך, מעכטיקע, רופנדיקע קלאנגען רייסן זיך ארויס פון ברוסט, ווי שטארקע דרייסטע אדלערס און לאזן זיך אין דער לופט. זיי דרינגען דורך די גראבע ווענט און קלאפן זיך אפ אן די שפיצן פון בויער, ווערן פארטאפלט, באפליגלט און געלייטערט, ביז זיי פאר-שווינדן אין אומענדלעכן רוים.

ה' סאמעט עפנט לאנגזאם די טיר, שארט זיך ווייך אריין, זעצט זיך אין א ווינקל פון דער ווייכער סאפע און הויבט שטיל אן א ניי ליד. זיין קול ציטערט פאר אויפרעגונג. ער זינגט און מיר כאפן מיט שוואונג אונטער. ס'ציטערט די לופט פון די טענער-קלאנגען; זיי באהעפטן זיך, ניסן זיך צונויף אין איין הארמאנישן, מוזיקאלישן קלאנג אין דער טונקלקייט פון צימער.

קיינער פון אונז, הויך רחלען, האָט נישט קיין שטים צום זינגען; יעדער באזונדער האָט זינגען נישט געקאָנט, אָבער אַלע צוזאַמען האָבן מיר געזונגען גוט און האַרציק, מיט פאַרשטענדניש און געפיל און מען האָט וועגן אַלץ פאַרנעם; וועגן שווערן נודעם טאָג אַרבעט, וואָס שטייט מאָרגן פאַר; וועגן דער סכנה, וואָס דער געזאַנג קאָן געהערט ווערן פון דרויסן; מען האָט געהערט און געפילט איין זאַך — דאָס גע-זאַנג וואָס באַהעפט און באַגייסטערט, ווי אַ הייליקע תּפילה.

אין צימער איז שוין לאַנג פינסטער. די פאַנטאַסטישע אָרנאַמענטן אויף די ווענט ווערן איצט באַלויכטן מיט אַ מאַטער זילבערנער שיין פון דער לבנה. אַ לייכט ווינטל שאַקלט די צווייגן פון די בויער הינד-טער די פענסטער. די צווייגן וואַרפן באַוועגלעכע בלעטער - שאַטנס אויף די ווענט און מאַכן די אָרנאַמענטן נאָך פאַנטאַסטישער, נאָך צויבערנדיקער.

מיר זיצן שוין אַ לענגערע צייט שטיל, אָבער עס דאַכט זיך, אַז אין דער לופטן ציטערט און קלינגט נאָך דער לעצטער אַקאָרד פון פּראָלע-טאָרישן ליד.

ווער וועט און ווער קאָן פאַרגעסן יענע הערלעך-שיינע, גוטע מינוטן פון אַמאָליקע פאַרנאַכטן...

אונטערצינדער

אין איינעם א ווינטער אין אָנפאנג פון היינטיקן יאָר־הונדערט, האָט זיך אין רוסלאַנד אָנגעהויבן איינער פון די „נאַרמאַ“ לע“ קריזיסן, מיט וועלכע עס האָט זיך אזוי אויסגעצייכנט די קאָפיטאַ־ליסטישע ווירטשאַפֿט. די ערשטע קרבנות פון די דאָזיקע קריזיסן זענען אַלע מאָל געווען די אַרבעטער, וואָס זענען געווען פאַרנומען אין דער בוי־אינדוסטריע. אויך דאָס מאָל האָט דער קריזיס מיט זיינע שרעקלעכע באַגלייטער אַמשטאַרקסטן געטראָפֿן די בוי־אַרבעטער און געטראָגן חורבן און פאַרוויסטונג אין די רייען פון זייערע משפחות.

עס האָט געהערשט אַ מוראדיקער עלנט: מענטשן האָבן ווי שאַטנס אַרומגעבלאָנקעט גאַנצע טעג אויף די אַרבעט־בירוזשעס און אויסגעקוקט די אויגן אויף אַ מייסטער, טאָמער וועט מען קריגן כאַטש אַ טאָג אַרבעט. קיינער פלעגט אָבער נישט קומען און וואו צו פאַרדיי־נען איז נישט געווען.

עס איז געשטאַנען אַ קאַלטער, בייזער ווינטער, וואָס האָט נאָך מערער פאַרביטערט די נויט און פאַרגרעסערט די פיין. די פאָך־קאַסעס זענען געווען פוסט, פון קיין מלוכהשער אָדער קאָמונאַלער שטיצע האָט נאָך דאָן גאָר קיין קלער נישט געקאָנט זיין. וואו זיך צו ווענדן נאָך הילף איז דעריבער נישט געווען, און אַרבעטער פון גרויסע פאַמיליעס זענען אַרומגעגאַנגען היַפּלאָג און פאַרצווייפלט און זיך געוואונטשן דעם טויט. די מייסטער אָבער האָבן דעם קריזיס און די ביטערע נויט פון די אַרבעטער געוואָלט אויסנוצן, פדי אַפּצושוואַכן די יונגע אַרבע־טער־באַוועגונג און געבן אַ טויט־קלאַפּ די שוין דערמאָנטע אַרבעטער־בירוזשעס. זיי האָבן איינגערעדט די עלטערע אַרבעטער, אַז שולדיק איז

אלץ דער 12-שעהדיקער ארבעטס־טאָג, צו וועלכן מען האָט זיך שוין געהאט דערשלאָגן. און די עלטערע ארבעטער פלעגן טאָקע צושטיין מיט טענות צו אונז, צו די פירער פון פאך, און פאָדערן, מען זאָל דעם 12-שעהדיקן ארבעטס־טאָג אָפּשאַפן, ווייל צוליב דעם קורצן (!) אַר־בעטס־טאָג קאָסט דאָס בויען טייער און די הויזווירטן האָבן נישט אַזויפיל געלט. זיי האַלטן זיך דעריבער אָפּ פון בויען. עס פאַרשטייט זיך, אז עס זענען, ווי פון אונטער דער ערד, אויסגעוואַקסן יאָר־ערדות, וואָס האָבן געוואוסט צו דערציילן, אז דער און דער מייסטער האָט גע־זאָגט, אז ווען נישט דער 12-שעהדיקער ארבעטס־טאָג, וואָלט ער כאַטש פון מאַרגן אָן געקענט באַשעפטיקן אַ 20—30 ארבעטער.

נישט געקוסט אויף אונזער אויפקלערונג, אז דאָס איז אַ שווינדל מצד די באַלעבאַטיים, האָבן דאָך ארבעטער, איבערהויפט די עלטערע, זיך געלאָזט איינרעדן און דער איינגעשטעלטער ארבעטס־טאָג איז אין די ערטער, וואו מען האָט נאָך געאַרבעט, געבראַכן געוואָרן.

און קיין וואונדער נישט. דאָס איז דאָך געווען אין די וויסל־יאָרן פון אונזער באַוועגונג און יעדעס ווינטל האָט לייכט געקאָנט דעם אַר־בעטער אַראָפּשטופן פון וועג, אויף וועלכן ער האָט נאָר וואָס געמאַכט די ערשטע טריט.

אונז, די יונגערע, איז דאָן געווען זייער שווער. מיר האָבן געהאַט אויסצושטיין אַ טאָפּלטן קאַמף: זיך ראַנגלען מיט אייגענעם הונגער און איינהאַלטן די מאַסע, וועלכע מיר האָבן נישט איינמאַל געשאַלטן פאַר איר טעמפּקייט.

אויב אַ „מאַסאַווער“ ארבעטער האָט געקאָנט האָבן כאַטש וועלכע נישט איז אויסזיכטן צו קריגן ווען־נישט־ווען אַ טאָג ארבעט, וואָס אַ מייסטער האָט צופעליק באַקומען, זענען מיר, אָנפירער פון פאך, גע־ווען אונטער אַ פּולשטענדיקן באַיקאָט פון די מייסטער און מיר זענען געווען אויסגעשטעלט אויף אַ גוססדיקן הונגער־טויט.

עס שטייען איצט אויף פאַרן זפרון טרויעריקע, פינסטערע ביל־דער פון יענע שווערע יאָרן: עס איז אַ טריבער, ווינטערדיקער נאַכמי־טאָג. איך מיט מיין חבר מיכל ליגן אויף אונזערע האַרטע געלעגערס אָפּגעשוואַכטע פון לאַנגן נישט דערעסן. די לעצטע צוויי טעג האָבן מיר

לגמרי קיין ביסן אין מויל נישט געהאט. עם עפנט זיך די טיר און עם קומט אריין יאכנע ריווע — די באַלעבאַסטע פון אונזער דירה*).

זי לייגט אַוועק אויפן טיש אַ לעבל ברויט מיט אַ פּאָר פעקלעך איינגעוויקלט אין פּאַפּיר. עם באַפּאַלט אונז אַ פּיינלעך געפיל פון שאַנד און מיר צעוויינען זיך, ווי קליינע קינדער. יאכנע ריווע שרייט אויף אונז און שלעפט אונז פון די געלעגערס, מיר זאָלן אויפשטיין עסן: „איר וועט דאָך אזוי אויסגיין, ליגנדיק“ — בייזערט זי זיך אויף אונז. מיר זיצן איינער קעגן רעם אַנדערן און קאַנען זיך נישט קוקן גלייך אין די אויגן. מיר שליינגען דאָס וואַרעמע ברויט צוזאַמען מיט די טרערן, וואָס פליסן פון זיך אַליין — קעגן אונזער ווילן. ווער ווייס וואָס מיט אונז וואָלט אין יענעם ווינטער געוואָרן, ווען נישט די 10-15 קאַפּיקעס אַ טאַג, וואָס עם האָט אונז אָנגעהויבן ברענגען יאכנע ריוועס קינפטיר קער איידעם — אונזער חבר הירשקע (הירשקע דער דווינסקער, אַ בוי-אַרבעטער, געוואוינט שפּעטער אין וואַרשע, און געווען אַ מיטגליד פון האַלץ-פּאַרזיין).

מיט יאָרן צוריק, נאָך איידער עם האָט זיך אָנגעהויבן די אַרבע-טער-באַוועגונג, איז אין דער בוי-בראַנזשע געווען אַ מנהג, אז נאָך דער אַרבעט האָבן די אַרבעטער געמענט נעמען מיט זיך שטיקער אַפּפּאַל-האַלץ פון דער געביידע. האָט אויסגעפּעלט אַפּפּאַל, האָט מען זיך נישט

(* יאכנע ריווע איז געווען די פרוי פון אַ זייער פּאַנאַמישן אַרבעטער. זי איז שוין אין יענע יאָרן געווען אַ כאַמע פון אַ סך דערוואַקסענע קינדער. נישט קוקנדיק אויף דער סביבה, אויפן מאַן דעם דעספּאָט, וואָס פּאַר אַ פּינמל פון דער תורה איז ער גרויס געווען צו דערהרגענען אַן אויגן קינד, נישט געקוקט אויף איר עלטער, איז זי דאָך געווען אַ פּאַרמגעשרימענע פרוי. זי האָט דאָן זייער אַ סך מיטגעהאַלפּן דער דעמאָלטיקער באַוועגונג. מען פּלעגט ביי איר זייער אָפּט אויסבאַהאַלפּן אומלעגאַלע לויטעראַטור, זיך באַנוצן מיט איר אַדרעס אויף בריוו, אויף צו טרעפּן זיך מיטן רויטן-קרויץ און ד. גל. פּאַר 1905 פּאַרט זי מיט דער גאַנצער פּאַמיליע אַריבער קיין וואַרשע און מיט יאָרן שפּעטער ווערט זי אויך אין וואַרשע באַקאַנט אין חברישע קרויזן מיט איר גרויטקייט צו העלפּן סיי דער באַוועגונג, סיי אוינצלנע חברים. דערביי ווייזט די דאָזיקע זעלמענע פרוי אַרויס אַ נישט-געוויינלעכן איינזען און מיטן מיטגעפיל צו מענטשן, וואָס נויטיקן זיך אין הילף.

פיל וואַרשעווער חברים געדענקען זי נאָך עד היום און דער-מאַנען איר נאָמען מיט כבוד. זאָלן די דאָזיקע פּאַר ווערטער איר דינען אַלס צייכן פון אַנדענק פון טיפּער אַכטונג און דאַנקבאַרקייט פּאַר אַלע אירע גוטע מאַסן און געפילן.

אָפּגעשטעלט פון צעזענן אַ ברעט אָדער אַ קלאַץ און מאַכן דערפון „אָפּפאַל“. די שטיקער אָפּפאַל-האַלץ, וואָס מען פלעגט נעמען אַהיים, האָבן געהייסן „שאַבאַשקעס“ (אויף רוסיש „שאַבאַשקי“). דער דאָזי-קער מנהג האָט עקזיסטירט אין אַ סך שטעט. דאָס איז געווען אַ לעגאַ-ליזירטע זאַך און מען פלעגט זיך דערמיט נישט באַהאַלטן. אָבער הויז-דעם פלעגן די טשעסלאַרעס און די בוי-סטאַליערס „אָפּשפּאַרן“ טשוועקעס, וואָס זיי האָבן באַקומען צו דער אַרבעט. די טשוועקעס האָט מען פאַרקויפט פאַר העלפט געלט, פאַרשטייט זיך, אין „לינקע“ איינז-געוועלבלעך און דאָס פלעגט אַריינטראַגן אַ 7-8 קאָפּיקעס אַ טאַג. קיין גרויסע גליקן האָט מען פון די דאָזיקע „זייטיקע פרנסות“ נישט גע-מאַכט. דאָס פלעגט זיין אויף אַ קליין שנעפּסל פאַר 5 קאָפּיקעס מיט אַ מיליכיקער בלינצע פאַר 2 קאָפּיקעס צו פאַרבייסן. דאָס האָט זיך ביי די בוי-אַרבעטער נישט גערעכנט פאַר קיין גנבה — פונקט ווי ביי די שניידער „מאָרוע“, „היתר“, „יתור“ און ד. גל. ווען עס האָבן אָנגע-הויבן ווירקן די אידיען פון דער אַרבעטער-פּאַווענונג, איז דער דאָזי-קער מנהג פאַרשוואַנדן. קיינער האָט קעגן אים נישט אַנטירט, מען האָט וועגן אים נישט אָנגענומען קיינע באַשלוסן; ער איז ביסלעכווייז אַרויס פון געברויך פון זיך אַליין צוזאַמען מיט אַ סך אַנדערע קרומע און שענדלעכע מנהגים, וואָס זענען געווען איינגעפירגערט ביים אַר-בעטער-קלאַס, איידער ער האָט נאָך פאַרמאָגט זיין אידעאַל—דעם סאָ-ציאַליזם. און טאָמער האָט זיך געטראָפּן, אַז אַן אַרבעטער האָט נישט געקאָנט ביישטיין דעם נסיון און איז געשטרויכלט געוואָרן, האָט מען אויף אים געקוקט ווי אויף אַן אומווירדיקן מענטשן, וואָס שענדעט דעם פּבּור פון אַרבעטער-קלאַס.

הירשקע האָט צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע אַרבעטער דאַן גע-אַרבעט אין דווינסקער פעסטונג. דאָס איז געווען איינע פון די געצייל-טע גרופּקעס, וואָס האָבן אין יענעם שרעקלעכן ווינטער געאַרבעט. די לוינען זענען געווען נישטיקע און זיי האָבן, פאַרשטייט זיך, מיט קיין זאַך נישט געקאָנט העלפּן דער גרויסער אַרבעטלאָזער מאַסע. האָבן זיי באַשלאָסן פון דאָס ניי אָנהויבן „אָפּשפּאַרן“ פאַר אונז טשוועקעס. פאַר הונגעריקע — האָבן זיי געטענהט — מען מען. די עטלעכע אַרבע-טער, וואָס האָבן דאַן געאַרבעט אין דער פעסטונג, זענען פאַר יענער צייט געווען גאַנץ אַנטוויקלטע אַרבעטער. נישט געקוקט דערויף, האָבן זיי זיך פאַרט דערלויבט אויף דעם דאָזיקן שריט. אזוי טרויעריק, אזוי

פארצווייפלט איז געווען די לאגע. אָט די טשוועקעס האָבן דאָס אונז אַ געוויסע צייט אונטערגעהאַלטן מיט 10-15 קאָפּיקעס אַ טאָג.

מיר זענען אָבער נישט די איינציקע. עס הונגערן אַ סך. גאַנצע פאַמיליעס הונגערן. פּיצלעך קינדער, אַלטע און קראַנקע. מען הונדערט אין דער שטיף, פאַרצווייפלט און היַלפּלאָז. וואָס טוט מען?!

דער ווינטער איז שוין אַריבער, עס איז שוין אַרום שבועות. דער בוי־סעזאָן, אויף וועלכן מען האָט געוואַרט, האָט אויך קיין פאַרגרינגערונג נישט געבראַכט. אַלעמענס בליקן זענען געווענדעט צו אונז — צו די פירער פון פּאַך. „וואָס וועט זיין?“ — פּרעגן הונגערדיקע אויגן. אָבער מיר ווייסן אויך נישט. מיר ווייסן, אַז דער 12־שעהדיקער אַר־בעטס־טאָג איז דאָ נישט שולדיק. מיר ווייסן אָבער נישט די ריכטיקע סיבה פון קרויזיס, מיר ווייסן אויך נישט, ווי צו העלפּן. מיר האָבן געזוכט אַ באַשייד און אים נישט געקאָנט געפינען. אונזערע מוחות זענען געווען צערודערט פון דער קאַטאַסטראָפּע, וואָס האָט אונז גע־טראָפּן.

הגם מיר האָבן זייער אָפט באַנוצט דאָס וואָרט „קרויזיס“, האָבן מיר נאָך רעכט נישט פאַרשטאַנען זיין באַדייטונג און זיין צוזאַמענגאַנג מיטן קאַפיטאַליסטישן סדר פון דער וועלט. די פּראָפּאגאַנדישע קרויזיס פון יענער צייט האָבן נאָך נישט באַוויזן אין אונז איינצופּלאַצן דעם ריכטיקן קוק אויף דעם דאָזיקן סדר. און אפשר האָבן מיר דאָס יאָ פאַרשטאַנען, נאָר מיר האָבן געוואָלט האָבן אַ קאָנקרעטן, אַ ממשות־דיקן ענטפּער, ווי אזוי באַלד אויפן אַרט צו לינדערן די נויט, ווי אזוי פּראַקטיש זיך צו העלפּן.

מיר האָבן אָנגעהויבן אַליין זוכן און קלערן. עמיצן פון אונז איז איינגעפאַלן צו זאָגן, אַז „צו אַלע צרות קומען נאָך דאָס יאָר נישט פּאַר קיין שרפות“, און דאָס איז געווען גענוג. דאָס איז פאַר אונז געווען אַן אַנטדעקונג. מען האָט זיך גענומען דערמאַנען, אַז דאָס פּאַריקע יאָר האָבן אָפּגעברענגט אַ סך הייזער, וועלכע מען האָט צוריק אָפּגעבויט, אַז פאַר צוויי יאָרן זענען אויך פאַרגעקומען אָפטע שרפות און דער פּאַקט, אַז דאָס יאָר איז נישט פאַרגעקומען קיין איין באַדייטנדיקע שרפה, איז אונז פאַרגעקומען „פאַרדעכטיק“.

עס האָט לאַנג נישט געדויערט און אין אונזערע נישט־אַנטוויקלטע מוחות איז רייה געוואָרן דער משונהדיקער געדאַנק, אַז מען בויט נישט קיין נייע הייזער מחמת דעם, וואָס עס קומען נישט פּאַר קיין שרפות.

און מער האָט מען נישט באַדאַרפט! מיר האָבן שוין דעם באַשייד... און פון אַלע זייטן האָט מען גענומען אין דער שטיל רעדן, אז מען דאַרף זען עס זאָל ברענען.

מען האָט זיך געלייגט שלאָפן און מען איז אויפגעשטאַנען מיטן פאַרלאַנג פון אַ שרפה, פון אַ גרויסער שרפה. דער דאָזיקער פאַרלאַנג איז געלעגן ביי אַלעמען אויף די ליפן. ער האָט אַרויסגעקוקט פון אַלע מענס אויגן און איז באַגערט געוואָרן פון אַלעמענס הערצער. אַ שרפה האָט אויסגעזען צו זיין די איינציקע רעטונג.

אין דער אמתן זענען אין די פאָריקע יאָרן אויך נישט אזוי אָפט פאַרנעקומען קיין שרפות; און בכלל האָבן שרפות קיין גרויסע וויר-קונג נישט געהאַט אויף דער בוי-באַוועגונג. געווירקט האָט דאָ די ווירטשאַפטלעכע אַנטוויקלונג אין לאַנד. מיר האָבן אָבער דאָס נישט געוואָלט און נישט געקאָנט פאַרשטיין. מיר האָבן געהאַט אונזער דער-קלערונג.

און מען האָט נישט געוואוסט פון וועמען און פון וואַנען, נאָר עס האָבן זיך גענומען אַרומטראָגן געהיימיספולע קלאַנגען, אז דער און דער האָט געהערט פון דעם און דעם, אז דער און דער הויזווירט וואַרט, אז זיין הויז זאָל אָפּברענען. אז ווי נאָר דאָס וועט געשען, און מ'וועט באַקומען די „סטראַכאָווקע“ (אַסעקוראַציע), וועט ער גלייך צו-טרעטן צו בויען אַ הויז, ביי וועלכן עס וועלן זיין באַשעפטיקט אודאי הונדערט מענטשן. מען האָט דערציילט, אז דער און דער הויזווירט וואַרט אַפילו מען זאָל אים אונטערצינדן. די אַטמאָספער איז געוואָרן אַ געדיכטע און אַ נערוועזע. מען האָט זיך געשושקעט אין די ווינקלעך, מען האָט זיך געקליבן אונטערהאַנדלען מיט די הויזווירטן, וועלכע האָבן פלומרשט געחלשט צו ווערן נשרפים. עס האָבן זיך באַוויזן פאַר-טריוועלעכע פאַרמיטלער, פאַרדעכטיקע אונטערהעצער און מען האָט מיט אומגעדולד געוואַרט ווען וועט זיך שוין אויפן האַריוואָנט באַווייזן דער „רויטער האָן“, וואָס וועט געבן פרויט און רעטונג!

קיין רעטונג איז אָבער נישט געקומען — קיין שרפות זענען נישט געווען און די נויט איז געוואָרן שטאַרקער, די פאַרצווייפלונג גרעסער.

פאַרזאָרגט און פאַרדאַנהט איבער זיך און איבערן גורל פון „פאָך“, זענען מיר, אַ גרופע נאָנטע חברים געזעסן אין אַ זומער-נאַכט אויף אַ באַנק אין „אַלטן פּולוואַר“ און געקלערט וועגן אונזער רעטונג

— וועגן א ש ר פ ה. עס איז קיין אנדער וועג נישט געבליבן, ווי אליין נעמען אונטערצינדן. דעם אָוונט זענען מיר זיך פונאָדערגעגאָנגען מיט גאַרנישט.

מיט א פאָר טעג שפעטער האָט זיך אויסגעבילדעט א גרופע, וואָס האָט זיך גענומען דעם פלאַן פאַרווירקלעכן. די גרופע איז באַשטאַנען פון דריי מענטשן. דאָס איז געווען א מאָדנע גרופע, סיי לויט איר צו־זאַמענשטעל, סיי לויט איר עלטער.

דער פירער פון דער גרופע איז געווען חיים צביקע דער סטאַליער (חיים צביקע סאָלאַדאַטשיק). אן אַרבעטער פון א יאָר 30, שוין א טאַטע פון 2 אָדער 3 קינדערלעך. א מענטש מיט א געוואָלדיק היציקן טעמפער־ראַמענט, מיט אן אויסערגעוויינלעכן האַס צו די פאַלעבאַטיים. יעדן מיססער האָט ער באַטראַכט נישט בלויז ווי א שונא פון גאַנצן אַרבע־טער־קלאַס, נאָר אויך ווי א פערזענלעכן פיינט.

געשטאַמט האָט ער פון א דאָרף. אין דער יוגנט איז ער קיין אַר־בעטער נישט געווען. ווען מען האָט אים צו 21 יאָר אָפּגעגעבן פאַר א סאָלאַט און אַוועקגעשיקט דינען קיין דווינסק, האָט ער זיך אין דער „ראַטע" אויסגעלערנט סטאַלעריי. נאָכן דינסט איז ער פאַרבליבן אין דווינסק. געווען איז ער א שיינער יונגעראַן, אן אויסגעצייכנטער טענ־צער און אן איבערגעגעבענער באַזוכער פון „הנהגה־לאהם" טאַג־קלאַסן פון פאַר דער באַוועגונג, וואָס איז אזוי גלענצנדיק באַשריבן געוואָרן פון דוד פינסקי. ווען עס האָט זיך אין דווינסק אָנגעהויבן די אַרבע־טער - באַוועגונג, האָט ער, ווי א סך אנדערע, פאַרוואָרפן די טאַג - היי־זער און געוואָרן אן איבערגעגעבענער אַנפירער פון פאָך.

דער צווייטער איז געווען דער סטאַליער - אַרבעטער ברוכקע דער גריווער. ווי אזוי דער דאָזיקער מענטש איז געקומען צו סטאַלעריי, צו דער באַוועגונג און איבערהויפט צו אונזער גרופע אונטערצינדער, איז פאַר מיר נאָך ביז היינט א רעטעניש.

ברוכקע האָט געשטאַמט פון א באַלעבאַטישער משפּחה. די על־טערן זיינע האָבן געהאַט א גרויסע שפייז־קראַם, אן אייגן הויז און גע־ווען פאַררעכנט פאַר בכבודיקע באַלעבאַטיים פון גריווע (איצטיקע קאַל־קון). א הויכער, שלאַנקער בחור פון א יאָר 25 מיט די־געשוירענע און שטענדיק ריין - אַרומגעגאַלטע באַקענבערד, וואָס עס איז געווען דאָן שטאַרק אין דער מאָדע ביי די שטאַטישע פראַנטן — די האַנדלס - אַנ־געשטעלטע. צו דער אַרבעט פלעגט ער גיין „מעשה פראַנט": אין גע־

פוצטע שיד, מיט א גראָען אויבערמאָנטל פאַרוואָרפן איבערן האַנט, מיט אַ שוואַרץ פּאָליטורטן שטעקן מיט אַ זילבערן הענטל, מיט אַ ווייַסער סער מאַנישקע און אַ קאָלירטע „שניפּס“. אויף דעם נייַגאַלדן קייטל פון זיינער זענען געהאַנגען אַן אַ שיעור קאָסעטישע ברעלאָקסן, אין דער אויבערשטער קעשענע אַ טיכעלע, אין שניפּס אַרייַנגשטעקט אַ גלעזער־נע שפּילקע, פּלעגט ער אויסזען נישט ווי אַ סטאַליער, נאָר ווי אַ פּראַָ וויזאַר. און אויף וויפל עס געדענקט זיך, האָט מען אים טאַקע גערופן מיט אַן ענלעכן נאָמען. פאַר יענע צייטן איז דאָס געווען אַן אויסטער־לישע זאַך און נישט אַלע פּאַלעבאַטים פּלעגן אים טאַקע, צוליב דעם, וועלן נעמען צו דער אַרבעט. אַנב, נישט צו אַבי וועלכן מייסטער איז ברויכקען אָנגעשטאַנען צו גיין אַרבעטן. ער איז געווען זייער אַ גוטער און אַ פּלינקער אַרבעטער, ער האָט דעריבער נישט געהאַט קיין דאַנה מיט אַרבעט. דער דריטער און דער יונגסטער פון דער גרופּע איז גע־ווען דער שרייבער פון די שורות (איך בין דאָן אַלט געווען אַ יאָר 18—19).

מיר האָבן זיך נישט צוזאַמענגערעדט, אָבער מיר האָבן אינסמינק־טיוו געפּילט, אַז דאָס, וואָס מיר גייען טון, מוז בלייבן שטרענג קאָנספּיראַטיוו. נישט די אַרגאַניזאַציע, נישט די „סכּאַדקע“, אפילו איינצלע חברים האָבן דערפון נישט געוואוסט. שוין אפילו שפּעטער, אין יאָרן אַרום, איז מיר נישט אויסגעקומען צו הערן עמיצער אפילו פון די גאָר נאָענטע חברים זאָלן וועגן דעם רעדן.

עטלעכע נעכט נאָכאַנאַנד האָבן מיר אויסגעשפּירט און אָנגע־מערקט אונזערע „קרבנות“. מיר האָבן אנגעמערקט הייזער, וועגן וועל־כע עס האָט זיך אונז געדאַכט, אַז אויב זיי וועלן אָפּברענגען, וועלן די הויזוירטן זיי גלייך אָפּבויען. דערביי האָבן מיר נישט פאַרנעסן אַן די הויזוירטן, וואָס לויט אונזערע ידיעות, האָבן זיי פּלומרשט געוואָלט, אַז זייערע הייזער זאָלן ברענגען. די דאָזיקע הייזער האָבן אָבער געהערט צו גבירים און אַרייַנבאַקומען זיך אין די הויפּן איז געווען נישט פון די לייכטע זאַכן. מיר זענען דעריבער געווען געצוואונגען אַנצוהויבן פון שכנותדיקע הויפּן מיט הילצערנע הייזער, מיט דער אויסזיכט, אַז דאָס פּיער וועט זיך שוין אַריבערטראָגן אויך אויף די רייכע הייזער. דאָס איז געווען אַ שגעזן, אַ ווילדקייט, ווייל די דאָזיקע הילצערנע הייזער זע־נען געווען מערסטנטייל באַוואוינט מיט דער אַרעמער באַפּעלקערונג און די ערשטע קרבנות וואָלטן זיי געווען. אָבער מיר האָבן דאָן וועגן

דעם זייער ווייניק געטראכט. עס האָט זיך דאָך געהאַנדלט וועגן ראַטע־ווען אַ הונגעריקע מאַסע, וואָס האָט פון אונז געפאָדערט ברויט פאַר ווייב און קינד.

אונטער אַ באַזונדער ספּנה איז געשטאַנען דער באַוואַוסטער „פּויל־טע מייראַוויטשעס“ הויף. דאָס איז געווען אַ קאָלאַסאַל גרויסער דורכ־גאַנג - הויף, וואָס איין זייט זיינע איז אַרויסגעגאַנגען אויף דער צענ־טראַלער רינגער גאַס און די צווייטע זייט — אויף אַגראַדאַווער. צו רינגער גאַס צו איז דער הויף געווען פאַרבוט מיט מויערן, וואו עס האָבן גע־וואוינט רייכע שכנים; די צווייטע זייט איז געווען געדיכט פאַרבוט מיט הילצערנע הייזער און הייזלעך, וואָס זענען געווען באַוואוינט פון דער סאַמע אַרעמקייט. אויך איך צוזאַמען מיט מייענע עלטערן האָבן אַמאָל געוואוינט אין דעם טייל הויף. אָט די הילצערנע הייזלעך האָבן מיר דאָס אויסגעקליבן אויפן „ערשטן פייער“. ווי אזוי צוצוטערטן צו דער דאָזיקער אַרבעט, האָט קיינער פון אונז נישט געוואוסט. פשוט „אונטערלייגן אַ שוועבעלע“ איז געווען צו געפערלעך, ווייל מען וואָלט נישט באַוויזן צו אַנטלויפן, האָבן מיר נאָך לאַנגע פּראוון און זוכע־נישן סוף־כל־סוף זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ מיטל, וואָס עמיצער האָט אונז אָנגעוויזן: ערגעץ אין אַן ענגן ווינקל פלעגן מיר אַוועקלייגן אַ פלאַש בענזין; די פלאַש האָבן מיר אַרומגעוויקלט מיט וואַטע און די וואַטע אונטערגעצונדן. פּדי די וואַטע זאָל גליען האָט מען זי באַשאַטן מיט עפעס אַ מין זאַלץ, ענלעך צו די קריסטאַלן פון „באַר־זויער“. די גליענדיקע וואַטע האָט געדאַרפט דערוואַרעמען די פלאַש, פון וואָס די פלאַש האָט באַדאַרפט פלאַצן. דער בענזין האָט זיך געזאָלט אזוי אַרום אָנצינדן און פאַרשפּרייטן דאָס פייער אויף די אויסגעטריקנטע, היל־צערנע ווענט. דאָס איז געווען באַקוועם, ווייל ביז די פלאַש האָט זיך דערוואַרעמט, האָט מען געקאָנט רואיק אַוועקגיין פון אָרט און אזוי אַרום בלייבן נישט באַמערקט.

אַבער וויפּל מאָל מיר האָבן נישט געמאַכט די דאָזיקע אָפּעראַ־ציע, האָט זיך דאָס אונז קיינמאָל נישט אַיינגעגעבן: אָדער די וואַטע האָט זיך פּריצייטיק פאַרלאַשן, אָדער די וואַטע האָט זיך אויסגעפּרענט און די פלאַש האָט נישט געפלאַצט. מיר זענען געווען אויסער זיך. אין פאַרלויף פון אַן ערך אַ וואָך זענען מיר נאַכט ביי נאַכט אַרומגעגאַנגען מיט פלעשער בענזין אין די קעשענעס, זייענדיק אין געפאַר אַליין אַרומ־געכאַפט צו ווערן אין פלאַמען, אָבער אַלץ אומזיסט. מיר האָבן דערי־

בער באשלאָסן אַוועקצואוואַרפן די „קונצן“ און גיין מיטן „גלייכן וועג“.

גראָד איז אונז געקומען אונטער דער האַנט אַ געלעגנהייט: אויף דוואַריאַנסקאַ גאָס, ראָג מיאַסניצקאַ — אַ גאָס פון הילצערנע הייזער — האָט זיך פאַרענדיקט בויען אַ הילצערן געוועלבל. עס האָבן נאָר גע- פעלט טיר און פענסטער. אינעווייניק איז געלעגן אַ גרויסע קופּע הובל- שפענער און אָפּפאַל - האַלץ. אַזייגער איינס ביינאַכט, ווען די גאָסן זע- נען געוואָרן פּוסט, האָבן מיר איינעם איבערגעלאָזן אויף „צינסק“ און אין צווייען זיך פאַרזיכטיק אַרײַנגעשאַרט אין געוועלבל. די הענט האָבן אונז געציטערט און געדאַכט האָט זיך, אַז דאָס האַרץ האָט זיך ביי מיר אָפּגעשטעלט, מיר איז אין די קניען געוואָרן געוואַלטיק הייס. מיט צו- זאַמענגעפרעסטע לײַפן און קלאַפּעדיקע ציין האָבן מיר אונטערגעצונדן די שפענער און שנעל אַרויס אויף דער גאָס. מיר האָבן נישט באַוווּזן אָפּצוגיין עטלעכע טריט און די גאָס איז מיט אַמאָל באַלוויכטן געוואָרן מיט אַ רויטן שײַן. מיר האָבן אויפגעציטערט, ווי פון עלעקטרישן שטראָם. עס איז אונז באַפאַלן אַ מוראַ. מיר האָבן זיך, ווי אין קראַמפּן אָנגעכאַפט איינער אָן צווייטן, זיך נישט אומגעקוקט אויף הינטן און מיט שנעלע טריט זיך דערווייטערט פון דעם אָרט.

מיטאַמאָל האָט זיך ברוכקע אַ ריס געטון און זיך געלאָזט לײַפן פאַרויס. דאָס איז געווען נישט קיין לײַפן. דאָס איז געווען אַ פליען פון אַ משוגענעם, וועמען עס דאַכט זיך, אַז אַ מחנה שדים ברענען זיינע טריט. מיך מיט חיים צביקען איז אויך באַפאַלן אַ געוואַלדיקער פחד און, ווען מיר האָבן דערהערט דאָס כאַראַקטעריסטישע קרעכץ-געשריי פון דער פייערלעשער - טרובע, האָט עס אונז געקלונגען אין די אוי- ערן, ווי דאָס געשריי פון אַ ווילדער חיה. עס האָט אונז אונטערגעוואַרפן פון דער ערד און מיר האָבן זיך אויך געלאָזט לײַפן. צוערשט זענען מיר געלאָפּן צוזאַמען, אָבער דערנאָך האָבן מיר זיך צעשיידט אין באַ- זונדערע וועגן. מיר זענען שוין געווען ווייט פון דער שרפה. קיינער האָט אונז נישט געאַנגט. פאַרקערט, דאָס לײַפן האָט אונז געקאַנט אומ- גליקלעך מאַכן, אָבער מיר האָבן זיך קיין חשבון נישט אָפּגעגעבן — מיר זענען געלאָפּן פון זיך אַליין.

וואָס מיט מיר האָט ווייטער אין יענער נאַכט פאַסירט, ווי בין איך געשלאָפּן און צי בין איך איבערהויפּט יענע נאַכט געשלאָפּן געדענק איך נישט. די דערשיטערונג איז געווען צו גרויס. קיין ספק, אַז חיים

צביקע און ברוכקע האָבן איבערגעלעבט דאָס זעלביקע, אָבער מיר האָבן וועגן דעם קיינמאָל נישט גערעדט — „ווייבערשע זאָכן“.

דאָס געוועלבל האָט אָפגעברענט און צום גליק האָט עס די שכנותדיקע הייזער נישט געשאַרט. וועגן ווייטער פּאַרטזעצן די „רע-טונגס-אַקציע“ האָבן מיר מער שוין נישט געטראַכט. די נאַכט איז מיר פאַרבליבן אין זפרון, ווי אַ שווערער, בייזער חלום.

*

**

פון יענער קאָשמאַרער נאַכט, פון יענע ביטערע הונגער-יאָרן זע-נען שוין אַריבער העכער פיר צענטליק יאָר. אונזער באַוועגונג האָט געהאַט אַ סך בליענדיקע יאָרן — יאָרן פון אויפשטייג, ווען די מאַסן אין גאַנצן און דער יחיד ווערן געלייטערט מיט מסירת-נפש פאַרן פּלץ. מיר האָבן געהאַט אויך טרויעריקע יאָרן, ווען מענטשן ווערן עקל-דיק קליין, ווען עס דאַכט זיך, אַז דער וואָרם פון עגאָאיזם צעפרעסט דעם מאַרד פון די מאַסן און פון יחיד. קאַמפּס - מעטאָדן האָבן זיך גע-ביטן, אָבער שוין מער קיינמאָל זענען זיי נישט באַלויכטן געוואָרן מיטן אָפּגלאַנץ פון אַ שרפה. זיי זענען אַלע מאָל באַלויכטן געוואָרן פון סאָ-ציאַליסטישן פּלאַם, וואָס וועט פאַרברענען די אָרדנונג, וואָס קאָן נישט געבן קיין ברויט צו דער זעט די בויער פון דער וועלט מיט אירע רייכ-טימער — די וועלט, וואָס האַדעוועט אויס אירע אונטערצינדער...

אין ווארשע

צו דער באשריבענער צייט אין, ווי עס ווייזט אויס, ביי מיר רייף געוואָרן דער וואַנדער - אינסטינקט פון אַ דעמאָלטיקן יידישן אַרבעטער. מעגלעך, אַז דאָ האָט געשפּילט אַ ראַלע מיין צו אָפט הונגערן, אָדער אפשר ביידע אומשטענדן צוזאַמען. ווי די זאך זאָל נישט זיין — עס האָט מיך אָנגעהויבן ציען אוועק פון דווינסק, פון מיין היים־שטאָט.

אַ סך, אַ סך פון מינע חברים האָבן שוין געהאַט אויסגעוואַנ- דערט איבער אַלע זיבן ימען. מיין עלטערע שוועסטער הנה־לאַה מיט איר מאַן, איטשקע דער שוואַרצער, זענען שוין אויך געווען אויפן וועג קיין אַמעריקע. די איבעריקע משפּחה - מיטגלידער האָבן זיך אַרייַנ- טררט אין דער זעלביקער ריכטונג, פון וואַנען עס קומען אָן אַזעלכע פּריילעכע, זאַטע גרויסן.

איינע אַ חברטע האט מיר אפילו געמאַכט אַ פּאַרשלאַג, אַז אויב איך וואָלט מסכים געווען מיט איר צו פּאַרן קיין אַמעריקע, וואָלט איר דער אַ פעטער אַרויסגעשיקט אונז אומזיסטע שיף־קאַרטעס און מיר וואָלטן דאָרט געמאַכט אַ לעבן... מיך האָט אָבער אַהין נישט געצויגן. מיך האט נישט געצויגן קיין אַמעריקע אפילו, ווען מיין גאַנצע פּאַמיר־ ליע, צוזאַמען מיט מיין טאַטע־מאַמע, זענען שוין דאָרט געווען און האָבן אָפט געשריבן כ'זאָל שוין ווערן „אַ מענטש מיט לייטן גלייך“ און אַראַפּקומען אַהין, וואו מען קאָן אויך אַרבעטן לטובת הכלל..

מיך האָט געצויגן קיין וואַרשע, פון וואַנען עס האָבן זיך דערטראָגן פּריילעכע גרויסן וועגן דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג צווישן די יידישע און איבערהויפּט צווישן די פּוילישע אַרבעטער. די דאָזיקע גרויסן האָבן אָנגעפּילט מיט פּרייד דאָס האַרץ פון יעדן רעוואָלוציאָנערן יידישן אַרבעטער פון דעמאָלטיקן לייטע, וואו די אַרבעטער - פּאַווע- נונג איז געווען פּמעט אויסשליסלעך אַ יידישע.

נאָך אַ פּריילעכער בונדישער „ליאַמע“ מיט חברים, נישט געזעגנט מיט מינע עלטערן, וועמען איך האָב נישט געקאַנט מוחל זיין די שוין באַשריבענע עולאָה, בין איך אָפּגעפּאַרן קיין וואַרשע.

פאַרן פּאַרן האָב איך זיך באַזאָרגט מיט אַ בריוו צו דער וואַרשע-ווער אָרגאַניזאַציע. דער בריוו איז געווען צו דער פּאַוואָסטער בונד-שער טוערין — צו דער חברטע אסתר ריסקינד, וועלכע האָט דאָן גע-אַרבעט אין וואַרשע (*).

דעם בריוו צו דער חברטע ריסקינד האָט געשריבן אַנדריי דער „נוי“.

טוער מיט רוסישע נעמען האָבן דאָן אין „בונד“ נישט געפּעלט. אַנדריי איז אָבער געווען אַן אמתער נוי. דאָס איז געווען אַ רוסישער אינטעליגענט, וואָס האָט עטלעכע יאָר געאַרבעט אין „בונד“. ער איז געווען באַליבט ביי די מער אַנט-וויקלטע אַרבעטער, וועלכע האָבן גערן באַזוכט זיינע פּאַרלעזונגען אויף די פּראָפּאַגאַנדע-קרייזן פון יענע צייטן. וואָס אים האָט גע-צויגן צו אַרבעטן צווישן יידישע אַרבעטער, איז מיר נישט באַ-וואָסט. אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָב איך אים שוין מער נישט געטראָפּן און אויך גאַרנישט גע-הערט וועגן ווייטערדיקן גורל פון דעם דאָזיקן אויסטערלישן בונד-דיסט.

אסתר ריסקינד

ביים שרייבן דעם בריוו האָט מיך חבר אַנדריי געפרעגט צי זאָל ער מיך רעקאָמענדירן אַלס פּראָפּאַגאַנדיסט אָדער אַלס אַגיטאַטאָר? די פּראַגע איז מיר אויסגעקומען זייער קאָמיש און איך מיט מיין באַגלייטער (דאָכט זיך, יודל דער פּריקאַזטישק) האָבן זיך האַרציק צעלאַכט.

— שרייבט אָן — האָב איך אין שפּאַס געזאָגט צו אַנדרייען — אַז דאָס איז לייבעטשקע דער סטאַליער, וואָס וואָלט דעם צאַר ניקאָלאַי נישט געזשאַלעוועט דעם לעצטן טויט...

(* חברטע אסתר ריסקינד איז אין 1905 דערהרגעט געוואָרן אין ביא-ליסטאק, בעת אַנאַרכיסטן האָבן אויף סוראַזשער גאַס געוואָרפּן אַ באַמבע אויף דער בונדישער בירזשע און מיליטער האָט געשאָסן.

אנדרייען, וואָס האָט פאַרשטאַנען אַביסל יידיש, איז דאָס, אַפּנים, זייער געפעלן, ווייל שרייבנדיק דעם בריוו, האָט ער גוטמוטיק גע- שמייכלט צום פאַפּיר.

די שטאָט וואַרשע מיט דער דעמאָלטיקער „קאָנקע“ (פּערד-טראַמ- וויי), מיט די גאַז-לאַמטערנעס אויף די גאַסן, מיט איר שטאַרקער באַ- וועגונג פון מענטשן, פּורן און ברייטע דראָזשקעס געשפּאַנט אין צוויי פּערד, מיט אירע הויכע מויערן און ברייטע, געפלאַסטערטע גאַסן, האָט אויף מיר געמאַכט אַן אומגעהויערן רושם.

גלייך פון דער באַן האָט עפּעס אַ ייד מיך פאַרפּירט אויף נאַלעוו- קעס אין אַ האַטעל, וואָס איז געווען האַלב-אַכסניה, האַלב-מאַרק. פון גאַנץ פּרי האָט מען אָנגעהויבן קלאַפּן צו מיר אין טיר. מיט עפּעס מאַד- נע קוויטשעדיקע, זינגענדיקע קולות האָבן אָנגעהויבן אַריינקומען צו מיר אין צימער יידן און ווייבער באַלאַדענע מיט שאַכטלעך, פּעקלעך און קוישן און פּאַרלייגן מיר, איך זאָל ביי זיי קויפּן שקאַרפעטקעס, שעלקעס, בענדלעך, קנעפּלעך און אַנדערע סחורות.

דער „הולך“ פון די יידן אין די קליינע היטעלעך מיט די לאַנגע בנדים אָנגעטון איינע אויפן צווייטן, וואָס כמעט ביי יעדן איז דער אויבערשטער בנד געווען קורצער פאַרן אונטערשטן (דער מיטוואַך איז לענגער פאַרן דאָנערשטיק — האָט עס ביי מיר געהייסן), די ווייבער אין די שווערע, נעלע און ברוינע שייטלען, וואָס אַזעלכע האָט מען נישט געזען אין קיין איין שטאָט פון ליטווישער געגנט, האָט אויף מיר געמאַכט אַ שלעכטן — איך וואָלט אַפילו געזאָגט — אַן אַפּשטויסנדיקן אַיינדרוק.

אַבער לאַנג אָבסערווירן דעם נייען טיפּ יידן איז מיר נישט אויס- געקומען. איך האָב זיך גיך פאַרבונדן מיט דער אָרנאַניזאַציע, געקריגן אַרבעט אין מיין פּאָך און פאַר מיר האָט זיך אָנגעהויבן איינער פון די טעטיקסטע פּעריאָדן אין מיין רעוואָלוציאָנערן לעבן.

געאַרבעט אין וואַרשע האָב איך פון הערבסט 1902 ביז הערבסט 1903. וואַרשע האָט דאָן געקאָכט, ווי אין אַ קעסל. עקאָנאָמישע שטרייקן זענען דאָן פאַרגעקומען כמעט אין אַלע בראַנזשעס. עס איז געווען דער אויפבלייפּעריאָד פון דער פּוילישער אינדוסטריע. אויך אין דער קליין-פאַבריקאַציע, וואו עס זענען געווען באַשעפטיקט יידישע אַר- בעטער, איז געווען אַן אויפּלעבונג. אין יעדן שטרייק האָבן זיך דעריי- בער באַטייליקט טויזנטער און טויזנטער אַרבעטער. אַ באַזונדער

ברייטן פארנעם האָבן געהאַט די שטרייקן פון די גענערוועטע שוסטער, פון די בויסטאַליאַרעס און אַנדערע.

בעת איך בין געקומען קיין וואַרשע, האָב איך טאַקע אָנגעטראָפן אויף אַ גרויסן עקאָנאָמישן שטרייק פון יידישע בויסטאַליאַרעס. אין לויף פון דעם דאָזיקן שטרייק האָט מיט מיר פאַסירט אַ טראַגיקאַמישע געשיכטע:

אין שטרייק זענען געשטאַנען שוין עטלעכע וואָכן העכער טויזנט אַרבעטער. דער שטרייק האָט זיך פאַרצויגן, ווייל פון דער נאָענטער און ווייטערער פּראָווינץ פון אַרום וואַרשע זענען געווען אָנגעקומען אַ סך אַרבעטער, וועלכע זענען געוואָרן שטרייק־ברעכער. די אָנפירונג פון שטרייק האָט מיט די דאָזיקע שטרייק־ברעכער געפירט אַן אמתע מלחמה. יעדן פאַרנאַכט פלעגן גרופן שטרייקער און אויך אַרבעטער פון אַנדערע פּאָכן זיך צוזאַמענקלייבן ביי עטלעך אין דער קאָוויאַרניע אויף וואַלינ־סקע גאַס און פון דאָרטן אָרגאַניזירן די מלחמה קעגן די שטרייק־ברעכער. אין די וואַרשטאַטן און אַרום זיי פלעגן זיך צעפלאַקערן גרויסע בלוטיקע געשלעגן מיט שוויבן־ברעכעריי און קאַפּ־שפּאַלטעריי. באַזונדער שווער איז אָנגעקומען באַזייטיקן די שטרייק־ברעכער פון אַ פאַבריק אויף פּאַוויע גאַס: דער מייסטער האָט געהאַט געדונגען עטלעכע סטרוזשעס פון די דערבייאיקע הויפן זיי זאָלן באַשיצן די שטרייק־ברעכער בעת זיי וועלן גיין אַהיים פון דער אַרבעט. איין אָונט, ווען די שטרייק־ברעכער מיט זייערע באַשיצער האָבן געוואַלט אַרויסגיין פון הויף, וואו די פאַבריק האָט זיך געפונען, האָבן זיי זיך געמוזט צוריק־ציען, ווייל אויף דער גאַס האָט זיך אַרומגעדרייט אַ צו גרויסע מחנה אַרבעטער מיט שטעקנס אין די הענט. דערשראָקענע האָבן די שטרייק־ברעכער אַרויסגעקוקט פון האַלב געעפנטן טויער, אָבער צוקומען צו זיי און באַפּאַלן זיי אויפן הויף איז געווען זייער ריזיקאַליש.

דערווייל האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז דער מייסטער האָט געמאַלדן אין פּאָליציי־קאָמיסאַריאַט, אַז אויף דער גאַס דרייען זיך אַרום באַוואָפנטע אַרבעטער. עס האָט, אַלזא, געדראָט אַ געפאַר, אַז יעדע מינוט זאָל אָנקומען אַ פּאָליציי־פּאַטרוול און מען וועט זיך מוזן צעגיין מיט נאָרנישט.

באַטראַכט די סיטואַציע און אָפּגעוואויגן די אָנקומענדיקע געפאַר, איז ביי מיר אַנטשטאַנען אַ פּלאַן ווי אַזוי צוצוקומען צו די שטרייק־ברעכער און מיט זיי זיך אָפּרעכענען, אַזוי ווי זיי האָבן עס פאַרדינט.

מיט איינעם פון די אָנפירער האָב איך אָפּגערעדט, אַז ער מיט אַ גרופּע דרייַסטערע אַרבעטער זאָל זיך האַלטן נעענטער צום טויער, וואו די שטרייק־ברעכער געפינען זיך און איך וועל אים שוין פאַלד געבן אַ צייכן וואָס זיי האָבן צו טון.

אָנגעטאן בין איך געגאַנגען, ווי עס איז דעמאָלט געווען די מאָדע ביי די יידישע אַרבעטער פון לימע, אין אַ קורטקע (אַ בגד צווישן אַ רעקל און אַ מאנטל), די הויזן אַריינגעלאָזן אין די כאַלעוועס פון די שטיוול; געטראָגן אַ היטל מיט אַ גלאַנציקן קאזיראק און אַ שמאָלן שאַל פאַרוואָרפן אַרום האַלז. אין דעם דאָזיקן „הולך“ האָב איך זיך ווייט אונטערגעשיידט אין מיין אויסערלעכן אויסזען פון די וואַרשעווער יידישע אַרבעטער, וואָס זענען נאָך געווען געקליידעט אין די טראַדיצי־אָנעלע לאַנגע קאַפּאַטעס מיט קליינע, טובענע היטלעך אויף די שפיץ קעפּ. צוזאַמען מיט מיינע לאַנגע, בלאַנדע וואַנסן, האָב איך געהאַט דעם אויסזען גיכער פון אַ „קאַצאַפּ“ (רום) איידער פון אַ יידישן אַר־בעטער. דער דאָזיקער נישט־יידישער אויסזען מיינער, האָט מיך אין מיין פּריערדיקן און ווייטערדיקן רעוואָלוציאָנערן לעבן אַרויסגעראַט־טעוועט פון פּאָליציי־געפאַרן ביי פאַרשידענע ריזיקאַלישע רעוואָלוציאָ־נערע אונטערגעמונגען.

באַפּרייט זיך פון מיין גראָבן שטעקן, האָב איך זיך אין אַ גע־מאַסטענעם גאַנג געלאָזט צום טויער און בין אַריין אין הויף, דורכגי־ענדיק צווישן די שטרייק־ברעכער מיט זייערע שומרים, וועלכע האָבן אין מיין „קאַצאַפּישן“ אויסזען נישט באַמערקט קיין שום פאַרדאַכט און געפאַר פאַר זיך. אָפּגעזאַמט זיך אַ געוויסע צייט אין אַ טונקעלן ווינקל פון הויף, האָב איך זיך שטילינקערהייט צוגעשאַרט צו די שטרייק־ברעכער פון הינטן און מיט עטלעכע שטאַרקע שטויסן האָב איך זיי פּלוצלונג אַרויסגעשטופּט אויף דער גאַס. איך בין אַרויסגע־שפרונגען נאָך זיי, פאַרהאַקט נאָך זיך דעם טויער און מיט אַלע מיינע פּוחות האָב איך צוגעדריקט די קליאַמקע, בדי די סטרוזשעס זאָלן נישט קענען אַרויסקומען פון הויף. די באַוואַפנטע אַרבעטער אַרום טויער האָבן זיך גלייך אַריענטירט וואָס איך האָב דאָ אויפגעטאן און זענען באַפּאַלן די שטרייק־ברעכער מיט זייערע שטעקנס און אייזנס, זיי גוט אָנגעבראַכן די ביינער און זיך צעלאָפּן. דערזען אַז איך בין געבליבן אַליין, האָב איך זיך אויך געלאָזט לויפן נאָך זיי. אויף די געוואַלדן פון די געשלאָנגענע, זענען אָנגעלאָפּן די איבעריקע באַוואַפנטע אַרבעטער,

זעלטן ווער פון זיי האָט מיך געקאנט, דערזענדיק, אז א „קאצאפּ“ „יאָגט זיך“ נאָך זייערע חברים, זענען זיי מיך באַפאַלן מיט זייערע שטעקנס פון הינטן און מיך מוראדיק צעשלאָגן.

אַרויס בשלום פון אזא וויכטיקער אונטערנעמונג, זענען די שטרייקער זיך צונויפגעקומען צוריק צו עטלען אין קאוויארניע און מיט גרויס צופרידנקייט דערציילט איינער דעם אַנדערן, ווי אזוי מען האָט אויף פּאָוויע גאָס צעשלאָגן די שטרייק־ברעכער מיט א „קאצאפּ“, וואָס איז מסתמא איינער פון די געדונגענע סטרוזשעס, אָדער אפשר גאָר א „שפיצל“ (שפיצן), געשיקט פון דער אַכראַנע צו כאַפּן וועמען פון די שטרייקער. אָבער ווי אַנטווישט, דערשראָקן און פאַרלאָרן זענען זיי נעבליבן מיט האַלבע ווערטער אויף די ליפּן, ווען די טיר האָט זיך פּלוצים געעפנט און אַ פּאַר אַרבעטער, וואָס האָבן מיך געקאנט, האָבן אַריינגעפירט אין קאוויארניע דעם „קאצאפּ“ מיט אַ פאַרבאַנדאַזשירטן קאַפּ און אַ צעקלאַפּטער האַנט. ווען איך האָב אַ קוק געטאָן אויף זייערע זייערע, בלאַס געוואָרענע פּנימער, האָט זיך מיר געדוכט, אז אויף זיי, אויף די שלעגער דאַרף מען האָבן מער רחמנות, ווי אויף מיר, דעם געשלאָגענעם.

אַט אזוי האָב איך דאָס באַצאָלט פאַר מיין דרויסטן איינפאַל. פּונדעסטוועגן בין איך אָבער געווען צופרידן פון מיין אויפטן.

לאַנגע, לאַנגע וואַכן האָט מען זיך שפּעטער אין וואַרשע דער־ציילט וועגן יענעם פּאַל. צוגעגעבן גוזמאות און איינצלהייטן, וואָס זענען אין דער ווירקלעכקייט נישט פאַרגעקומען, אָבער וואָס האָבן זיך זייער געפּאַסט צום רומל, אז אזוי זאָל עס זיין.

די פּונדישע בירזשע אויף דער דעמאָלטיקער דזשיקע גאָס האָט נישט געקאנט פאַרנעמען אַלע אַרבעטער, וואָס פּלעגן זיך צוזאַמענקור מען אין די טויוזנטער. ווי אַן איבערפּולטער טיך, האָט זיך דעריבער די בירזשע צעגאַסן איבער די זייטיקע גאַסן און געסלעך פון ראַיאָן אַרום דער דזשיקע גאָס.

אין יענער צייט האָבן זיך שוין געהאַט אָנגעהויבן די געשלעגן מיט די גנבים און אַלפּאַנסן, וועלכע זענען אין 1905 פאַרענדיקט גע־וואָרן מיט די באַוואוסטע פּאַגראַמען אויף די „הייזלעך“. דער דאָזי־קער פּעריאָד איז שוין גענוי באַשריבן געוואָרן פון אַנדערע מעמואַרן שרייבער. איך וואָלט דעריבער ווייניק געהאַט וואָס צוצוגעבן צום אַל־געמיינעם בילד פון יענעם קאַכיקן, רעוואָלוציאָנערן אויפּברויז פון

דער באוועגונג אין ווארשע. איך וועל נאָר שילדערן אייניקע עפיוזאָדן פון יענער צייט, אין וועלכע איך האָב זיך באטייליקט און וועלכע זענען פון אנדערע נישט באשריבן געוואָרן.

דער קולטורעלער און נייסטיקער ניוואָ פון דער אַרבעטער-מאַסע אין ווארשע, איז, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, געווען באַדייטנדיק נידעריקער, ווי אין דווינסק. דאָס רוב זענען דאָס געווען אַרבעטער צוגערייזטע פון דער נאָענטער און ווייטער פראָווינץ, און מיך האָט שטאַרק געוואונדערט, וואָס צווישן זיי איז געווען אַ גרויסע צאָל אַנאַלפאַבעטן. איך האָב זיך, ביז מײן קומען אין ווארשע, נישט געקאָנט פאַרשטעלן, אַז אַ יידישער בחור זאָל נישט קענען לײענען קײן געדרוקטן יידישן טעקסט.

דאָ האָט שוין געווירקט דער קאָפיטאַליסטישער פראָדוקציע-אַנאָם אופן, וועלכער ציט אַרײן אין טײוולאָגנישן געווירבל נאָך גאָר יונגע, קינדערשע הענטלעך.

דערפאַר האָט זיך אָבער די אַרבעטער-אַינטעליגענץ אויסגעטיילט מיט באַהאוונטקייט אין דער דעמאָליטיקער יידישער לײטעראַטור. וואָרשע איז פאַרט געווען די שטאָט פון פּרײַז, דינעזאָן, ספּעקטאַר, נאָמבערג און אנדערע אונזערע גרויסע שרייבער. דער דאָזיקער אומשטאַנד האָט געווירקט, האָט באַאיינפלוסט. די באַהאוונטקייט איז געקומען צום אויסדרוק סײ אין פּרײוואַטע שמועסן, סײ אין רעדעס, אין וועלכע די אַרבעטער-רעדנער פלעגן זײער אָפט און געלונגען ציטירן אונזערע דיכטער און פראָזאַאיקער. און אַרבעטער - רעדנער האָט ווארשע פאַר-מאָנט אויסגעצייכנטע, אין אַ גאַנץ היפּשער צאָל.

נאָך הײַנט — מיט העכער פיר צענטליק יאָר שפּעטער — דערמאָן איך זיך מיט גרויס פאַרגעניגן די רעדעס פון יעקב הענטשקע-מאַכער, וועלכע האָבן מיר דאָן פאַרשאַפט אַן אמתן נחתידרוח.

יעקב הענטשקע-מאַכער האָט זיך אויסגעטיילט מיט זײן קולטור-רעלער קליידונג, מיט זײן אינטעליגענטן אויסזען און וואונדערבאַר ווייך-קלינגענדיקער שטים. וועגן וואָס ער זאָל נישט רעדן, איז דאָס געווען אמתע מוזיק. מיט אַן אויסגעצייכנטער דיסקציע, מיט שײנע, ווייכע זשעסטן בעתן רעדן, מיט דער האַרציקייט זײנער האָט ער ממש באַצויבערט זײנע צוהערער. ער האָט אָבער אויך געקאָנט, ווען מען האָט דאָס באַדאַרפט, די מאַסע צעוואַרעמען, אַנצײנדן זי און מיטרייסן.

און א מאַדנע זאך: די באַרבאַרישע, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, ווערטער, ווי: „ענק“, „עמי“, „יאך“, „הינען“, און „דרינען“ פון דער יידישער אויסשפראך אין פוילן, וועלכע האָבן מיר געגרילצט אין די אויערן — האָבן אין יעקבס מויל באַקומען דעם זיבעטן חן. דאָס איז געווען אַ נאַט-געבענטשמער רעדנער, וואָס אַזעלכע טרעפן זיך זייער זעלטן. וואַרשע האָט אָבער אויך פאַרמאַגט אַ גרויסן קאָדער נוט-גע-שולטע, אינטעליגענטע, פּראַקטישע טוער — פירער פון פּאַכן און גאַנ-צע בראַנזשעס, אַרבעטער פון וואַרשטאַט און דרייבאַנס.

עס קומען מיר אויפן זכרון די דעמאָליטיקע טוער — די חברים מרדכי בלעטל-מאַכער, שמואל קייטל-מאַכער, אברהם הענטשקע-מאַ-כער, שלומקע גאַזאָוויק, איינער זייער אַן אַנטוויקלטער שוסטער-אַר-בעטער, שוין אין די מיטעלע יאָרן (דעם נאָמען פאַרגעסן).

דאָס זענען געווען אַלץ אַרבעטער איינער ביי איינעם, מיט ווע-מען יעדע אַרבעטער-פאַרטיי האָט געקאַנט שטאַלצירן.

פון די צוגעשיקטע טוער געדענק איך „היים דער טאַטע“, עלע שלאַסער, די חברטע פּרידע. פאַרשטייער פון קאָמיטעט אין געווען עלע (יודל) מאָטאָלסקי (איליאַ מיילער — איצט אין ניו-יאָרק).

יעדער פון די אויסגערעכנטע טוער, איז ווערט באַזונדער געשיל-דערט צו ווערן. ביכער גאַנצע וואָלט מען פאַדאַרפט אָנשרייבן.

איך נעם אַרויס בלוז אין געשטאַלט פון דער גאַנצער וואַרשע-ווער פּלעיַאָדע טוער פון יענע ווייטע צייטן — די געשטאַלט, וועלכע שטייט מיר אַזוי בולט פאַר מינע אויגן.

חברטע פּרידע*

רייך און פאַרביק איז די גאַלעריע אַלטע טוער פון דער בונדישער באַוועגונג. פיל פון זיי האָט דער גורל פאַריאַגט אין ווייטע לענדער, פאַרטריבן איבער ברייטע ימים. אַ סך האָבן זייערע יונגע פליגלען אָפּ געברענט אין דער הייסער זון פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע און זענען פֿון דער באַוועגונג אָפּגעפאַלן. נישט ווייניק אָבער זענען פאַרבליבן. אָט די פאַרבליבענע בילדן דאָס די אַלטע בונדישע גוואַר-דיע. צו דער דאָזיקער אַלטער גוואַרדיע געהערט אויך די חברטע פּרידע.

אין אָנהייב 1914 האָט חברטע פּרידע געאַרבעט אין וואַרשע אונטערן נאָמען „ראַניאַ“.

יעדעס מאָל, ווען איך דערמאָן זיך אָן איר, באַהערשט מיך אַ פאַרלאַנג וועגן איר צו שרייבן, פּדי צו באַקענען דעם יונגערן דור בונד-דיסטן מיט דער דאָזיקער זעלטענער געשטאַלט און וואונדערבאַרער רעוואָלוציאָנערין. אָבער גלייכצייטיק פיל איך, ווי שוואַך עס איז מיין אַרעמע פּעדער און ווי אַרעם עס איז מיין שפּראַך; און אויב איך נעם איצט די פּעדער אין האַנט, איז עס נאָר צו באַשרייבן אַ פּאַר עפּיזאָדן פון איר רעוואָלוציאָנערער פאַרגאַנגענהייט, פּדי צו צייכענען אַ פּאַר שטריכען. זאָלן אַנדערע, מער באַגאַבטערע חברים פון מיר, מאַלן דעם גאַנצן פּאַרטערעט.

ווען איך האָב זיך אין וואַרשע מיט איר באַקאַנט, איז זי שוין גע-ווען אַ רעוואָלוציאָנערין מיט אַ סטאַזש, מיט אַ נאָמען אין דער פּאַר-טיי. איך דאַקעגן בין נאָך געווען אַ יונגער בחור און אין די פּאַרטיי-קרייזן, פּרט אין וואַרשע, ווייניק באַקאַנט.

נישט געקוקט אויפן אונטערשייד אין עלטער, אויף ביידנס לאַגע אין דער פּאַרטיי, האָבן מיר זיך גאָר גיך באַפריינדעט. איר טרוקן, כּמעט אַסקעטיש לעבן פון אַ דעמאָלטיקער רעוואָלוציאָנערין האָט איר נישט געשטערט צו האָבן אַ מאָדנע ווייכע באַציאָונג צו מענטשן, הגם אין דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט האָבן נישט אַלע טוער געקאַנט מיט איר אויסקומען. איר מאַט-פּלייך, אינטעליגענט געזיכט, איר קורציזיכ-טיקער, גוטער פּליק, איר באַשיידענע, אַפּיסל נישט מאָדישע קליידונג, האָבן זי אויסגעטיילט פון דעם אַרום און געצויגן די אויפּמערקזאַמ-קייט און אינטערעס פון יעדן, אפילו פון פּרעמדע.

אָט דער אויסערלעכער אויסזען אירער און די שטאַרקע קורצ-זיכטיקייט איז געווען אַן אומגליק פאַר איר אַליין און גאַנץ אָפט פאַר די אַרגאַניזאַציעס, וואו זי האָט געאַרבעט — זי פּלעגט אויף זיך ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון די צאַרישע שפּיאָנען. דערצו איז זי נאָך געווען אַפּיסל אַ צעשטרייטע און נישט געדענקט, וואו זי האָט ערגעץ פאַר-שטעקט אַ נויטיק צעטל מיט נעמען אָדער מיט אַדרעסן, און די זשאַנ-דאַרמען האָבן עס אָפט יאָ געפונען. נישט איינער, האָט מען דערציילט, האָט צוליב דעם געדאַרפט פייטן זיין אַדרעס.

איך — דער שרייבער פון די שורות — בין אויך געפאַלן אַ קרובן פון איר צעשטרייטקייט.

היינט זעט עס מיר אויס אַ היפש ביסל קאַמיש. דעמאָלט אָבער, אין עלטער פון 19 יאָר, האָב איך איבערגעלעבט כּמעט אַ טראַגעדיע.

עס איז געווען אין יענע צייטן, ווען אין דער אַרבעטער-באַווע-
 נונג האָבן זיך באַוווּזן די לידער פון עדעלשטאַדט, ווינטשעווסקי,
 ראָזנפעלד און פון אנדערע סאָציאַליסטישע פּאָעטן. זייענדיק באַגויס-
 טערט פון זייערע לידער, האָבן טייל יינגערע, אינטעליגענטערע אַרבע-
 טער אָנגעהויבן זינדיקן מיט שרייבן לידער אין גראַמען וועגן אַרבעט
 און קאַפּיטאַל (לויט די דעמאָליטיקע באַגריפן — אַרבעטער און באַלע-
 באַטים), לידער אין וועלכע די אַרבעטער ווערן באַוווּינט און באַרוי-
 ערט, און די באַלעבאַטים — געשאַלטן, געמוסרט און געשטראָפּט. אָפּט
 אין אַ פּאַרם פון אַ געבעט צום רבּונו של עולם ער זאָל אויסגיין די
 תּוּכּחָה אויף די רשעים — די באַלעבאַטים, וואָס באַגיייען זיך מיט
 די אַרבעטער שלעכט, און זאָל „צוטון זיין אויג אויף די אָרעמע שמאַכ-
 טנדע קנעכט“.

אין דער מאַסע איז דאָן געווען זייער פּאָפּולער אַ כאַראַקטעריס-
 טיש לידל, פון וועלכן איך געדענק בלויז איין סטראָפּע:

שטיינערנע הערצער האָבן די באַלעבאַטים,
 זיי גלויבן נישט דעם אַרבעטער פון דאָנען ביז אַהער.

— — — — —
 און אַז אַן אָרעמער אַרבעטער נעמט אַביסל ייִש,
 רופּט מען אים „פּיאַניצע“ אויפן מיטן גאַס.
 פּראָסטער בראַנפּן איז נישט קיין וויין,
 אַ זילבערנער בעכער איז נישט קיין כּוּס,
 אַן אָרעמער אַרבעטער איז נישט קיין באַלעבאַט —
 רבּונוֹר־של־עולם, פּאַר וואָס ?

— — — — —
 אין דעם רוב לידער פלעגט זיך יעדע שורה אָנהויבן לויטן אלף-
 בית. א—אן אַרבעטער, ב.—באַלעבאַטים, ג—גנבים (דאָס מיינט מען
 די באַלעבאַטים), ד.—דריקער, ה.—הערשער און אזוי ווייטער ביז ת.
 אָט אזא העפּט מיט מיינע לידער אין פאַרשידענע וואַריאַנטן און
 אויך אַ דראַמע פון אַרבעטער־לעבן האָב איך לאַנג אַרומגעטראָגן אין
 בוזים־קעשענע און נישט געוואַגט וועמען עס איז צו ווייזן. פּרידע איז
 געווען די ערשטע און די איינציקע, וועמען איך האָב פאַרטרויט מיין
 סוד. מיט האַרץ־קלאַפעניש און ציטער האָב איך איר איבערנעגעבן
 מיינע „ווערק“ זי זאָל אַרויסטראָגן איר אורטייל.

דער זינדיקער וועלט איז אָבער נישט באַשערט געווען באַרירי-
כערט צו ווערן מיט מיין אַלף־בית־פּאַעזיע. דעם העפט מיט מיינע ליי-
דער האָב איך פון פּרידען שוין צוריק נישט באַקומען. זי האָט אים
ערגעץ פאַרשטעקט און וועגן דעם פאַרגעסן.

איר צעשטרייטקייט, איר פאַרשלעפּן שפּיקעס צו די געהיימע
דירות און קאָנספּיראַטיווע פּונקטן האָט געגעבן שטאַף פאַר גוטמור-
טיקע וויצן איבער איר, אָבער אַלץ אונטער די אויגן. האָט זיך ווער
דערלויבט מיט אַ וואָרט איר אויף דעם אויפּמערקזאַם צו מאַכן, איז
געווען — הימל עפּן זיך. זי פּלעגט ווערן אַן אויפּגעקאַכטע וואָס מען
וואַגט גאָר וועגן איר אַזוינס צו טראַכטן.

— עס איז אַן אויסגעטראַכטע זאַך — פּלעגט זי זיך היצן — זאָלן
אַנדערע בעסער זיך נאַכקוקן, זי וועט זיך שוין מיט די שפּיקעס אַן
עצה געבן!

און אפשר האָט מען טאַקע אַביסל איבערגעטריבן? פּרט האָט
עס געקענט פּאַסירן מיט דער חכרטע פּרידע, וואָס וואו אַ פאַרזאַמלונג
איז זי דאָ. זי שרייבט פּראָקלאַמאַציעס, ברענגט זיי אויף דער פּירושע,
אויב עס איז נישטאָ קיין אַנדערער אונטער דער האַנט וואָס זאָל דאָס
טון, נעמט אָנטייל אין דעמאָנסטראַציעס, פּירט פּראָפּאַגאַנדע־קרייזן
און טוט אַנדערע וויכטיקע און ווייניקער וויכטיקע אַרבעט פאַר דער
פּאַרטיי — און אַלץ מיט ברען. טאָ וואָס איז דער וואונדער, אַז זי
ווערט אָפט אַרעסטירט? פּונדעסטוועגן, אַז מען האָט פּרידען באַגעגנט
אין גאַס, האָט נישט געשאַדט זיך צוקוקן צי גייט איר נישט עמיצער
נאָך.

איינמאַל אין אַ זומערדיקן פאַרנאַכט גיי איך מיט מיינעם אַ חבר
פון דער אַרבעט (אַ סטאַליער פון קרעסלאַווקע, דעם נאָמען פאַרגעסן).
געגאַנגען זענען מיר איבערן באַנק־פּלאַץ. פּונדערווייטן זעען מיר די
חכרטע פּרידע גייט דורכן גערטל (דאָס גערטל האָט דעמאָלט געהאַט
אַ דורכגאַנג). פּאַלט אונז אַיין אַ קוק צו טון וואָס עס טוט זיך אַרום.
ווי דאָס האַרץ האָט אונז געזאָגט — עס גייען איר נאָך 2 „העכט“.
זי שטעלט זיך צוליב עפעס אָפּ — זיי אויך; זי מאַכט אַ טריט — זיי
נאָך איר. די זאַך איז קלאַר!

געזען אַזאַ מעשה — פאַרלויף איך דעם וועג, קום איר אָן אַנט-
קעגן און, ווי נישט צו איר גערעדט, גיב איך אַ זאָג: „מען גייט אַיך
נאָך“. זי גייט ווייטער אין דער זעלבער ריכטונג און איך האָב דעם
אַינדרוק, אַז זי האָט נישט געהערט. מאַך איך דעמועלעבן מאַנעוור אַ

צווייט מאָל און זאָג שוין העכער: „מען גייט אייך נאָך, גייט צוריק!“ אָבער אָנשטאַט צו פּאָלגן מיך, הויבט זי אָן אויף מיר צו שרייען איך זאָל זי לאָזן צורו און נישט זאָרגן פאַר איר. אָבער דאָ זענען די שפּיר-קעס געוואָרן אומרואַיק, זיך גענומען אַרומקוקן און זוכן מיט די אויגן. עס איז געווען קלאָר, אַז זיי האָבן באַמערקט און פאַרשטאַנען מײן מאַנעוור און זיי זוכן אַ פּאָליציאַנט.

דערזען אַזאַ זאַך, האָב איך אַוועקגעוואָרפן יעדע קאַנספּיראַציע און שוין נישט פאַרשטעלטערהייט שטרענג געזאָגט צו איר, אַז זי מוז שוין מיט אַ דראָזשקע פּאַרן אויף דושיקע גאַס — אויף דער אַרבעט-טער-בירושע. פאַרשטאַנען, אַז די זאַך איז ערנסט, האָט זי באַשלאָסן צו פּאָלגן. נאָך צום אומגליק האָט זי ביי זיך נישט געהאַט קיין 20 קאָ-פּיקעס (דער קורס פאַר אַ דראָזשקע). האָב איך איר דאָס געלט געגעבן און זי האָט זיך אויף אַ דראָזשקע געלאָזט פּאַרן דורך סענאַטאַרסקע, ביעלאַנסקע צו דער בירושע. גראַד האָט זיך געמאַכט, אַז אין דער נאָ-ענט האָט זיך קיין צווייטע דראָזשקע פאַר די שפּיקעס נישט געזען און מיר זענען אַ וויללע געווען זיכער, אַז די שפּיקעס זענען געבליבן אויס-געשטעלט. אָבער מיט אַ פּאַר סעקונדן שפעטער האָט דער טיוויל פון ערגעץ אָנגעטראָגן אַ ליידיקע דראָזשקע און די שפּיקעס האָבן זיך גע-לאָזט נאָך פּרידען. שוין זיצנדיק אויף דער דראָזשקע, האָט איינער פון די שפּיקעס אונז אויסגעשטעקט אַ צונג און הוזק געמאַכט פון אונזער פּלאַן. די שפּיל איז געוואָרן אַן אָפּענע.

שלעכט — וועט פּרידע נישט באַוווּיזן צו קומען אויף דער ביר-זשע פּריער פאַר די שפּיקעס, איז זי פאַרפּאַלן. מיטאַמאָל איז ביי מיר פאַרטיק געוואָרן אַ נייער פּלאַן: דעם חבר מיינעם האָב איך געהייסן לויפן דורך ביעלאַנסקע און אַלע באַקאַנטע, וועמען ער וועט טרעפן אויפן וועג, זאָל ער שיקען פּרידען צו הילף. אַליין האָב איך זיך, פּייל אויסן בויגן, געלאָזט לויפן דורך רימאַרסקע, פּשעיאָזר פּרידען אַנט-קעגן.

עס האָט באַדאַרפט זיין אַן אויסטערליש בילד: מענטשן האָבן זיך אָפּגעשטעלט און פאַרוואַנדערט געקוקט, וואָס אַ מענטש לויפט אַן אָטעם, בעת קיינער יאָגט אים נישט נאָך. אָבער וואָס זענען מיר אָנגע-נאַנגען. מענטשן—איך האָב באַדאַרפט קומען אויף דער בירושע אייר-דער פּרידע וועט אַריינפּאַלן צו די שפּיקעס אין די הענט. לויפנדיק האָב איך מיט אַ בראַזן אַוועקגעוואָרפן דאָס נאַפּט-לעמפל, וואָס איך האָב נאָר וואָס געהאַט געקויפט פאַרן אייזערנעם טויער און בין אָנגעקומען

אויף ראָג פּשעיאָזד און נאָוואָליפּסי מיט אַ פּאַר סעקונדן פּריער פּאַר פּרידען. (אויף נאָוואָליפּסי איז דאָן געווען אַ טייל פון דער בירזשע). דערזען, אַז איך בין אזוי פּאַרסאַפּעט אָנגעלאָפּן, האָבן חברים פּאַר-שטאַנען, אַז דאָס איז נישט גלאַט און זענען מיר נאָכגעלאָפּן. עס האָט נישט געדויערט קיין אויגנבליק און מיר האָבן פּרידען אַראָפּגענומען פון דראָזשקע ביי די שפּיקעס אונטער דער נאָז.

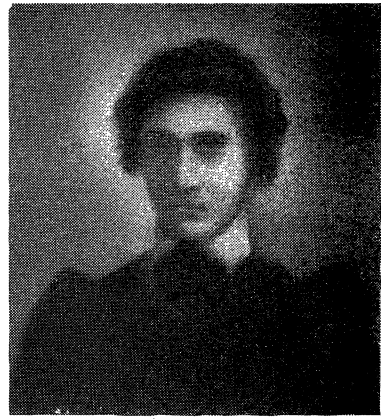
אויסגעמישט זיך אין דער געדיכטיקייט פון דער בירזשע, האָבן מיר פּרייער אָפּגעאַטעמט. דאָ זענען מיר געווען זיכער, אָבער לאַנג פּאַרהאַלטן זיך דאָ האָט מען נישט געקאָנט, ווייל מיר האָבן זיך דער-וואוסט, אַז איינעם פון די שפּיקעס האָט מען גלייך אויפן אָרט אויף דער בירזשע געשטאַכן. גיין צו פּרידען אויף איר וואוינונג, איז געווען נישט פּאַרזיכטיק און צו מיר — נישט פּאַקוועם. האָט זיך פּרידען דער מאָנט אַן אַדרעס וואָס האָט זיך געפונען ערגעץ אין ראַיאָן פון טוואַר-דעפּאַנסקע, וואו עס האָבן געוואוינט צוויי סטודענטקעס, סימפּאַטי-קערינס פון „בונד“, און מיר האָבן זיך געלאָזט דורך איינעם פון די דורכגאַנג-הויפּן אויף נאַלעווקעס.

אויף נאַלעווקעס איז דאָן געפּאַרן די „קאָנסע“ (פּערד-טראַמוווי). צוליב פּאַרזיכטיקייט אָבער האָבן מיר באַשלאָסן נישט אָפּוואַרטן די „קאָנסע“ אויף איר האַלט-פּונקט, נאָר אַרויפכאַפּן זיך אינמיטן גאַנג. וואַרטנדיק אין טויער אויף דער „קאָנסע“, האָב איך פּאַרעכנט, ווי אזוי וועל איך העלפּן דער חברטע פּרידע אַרויפכאַפּן זיך אין פּולן גאַנג. איך בין אָבער געבליבן אַנטוישט און באַליידיקט אין מיינע ריטערלעכע געפילן: נישט געקוקט אויף איר קורצזיכטיקייט, האָט זיך חברטע פּרי-דע אָן מיין הילף קונציק און פלינק אַרויפגעכאַפּט אויפן טרעפּל פון דער „קאָנסע“, און מיר זענען שוין ביי אָנגעצונדענע גאַזלאַמטערנעס אָנגעקומען בשלום צום הויף, וואו די דירה האָט זיך געפונען.

די דירה איז אָבער, צום אומגליק, געווען געשלאָסן און מיר האָבן באַשטימט אָפּוואַרטן אויף די טרעפּ ביז די באַלעבאַטיס וועלן קומען. מיר וואַרטן אַ שעה, אַ צווייטע און אַלץ אומזיסט. מען האָט אָנגעהויבן עפענען די טירן און נייגערדיק אַרויסקוקן אויף דער פּריילין מיטן אינ-טעליגענטן אויסזען, וואָס זיצט שוין אַ היפשע צייט אויפן פענסטער-ברעט מיט אַ געזונטן פּאַרשוויצטן בחור אין אַרבעט-קליידער און רירן זיך נישט פון אָרט. עס איז אונז געוואָרן מאָדנע נישט אָנגענעם און נישט פּאַקוועם. האָבן מיר פּאַרלאָזן אונזער באַהעלטעניש, און שוין

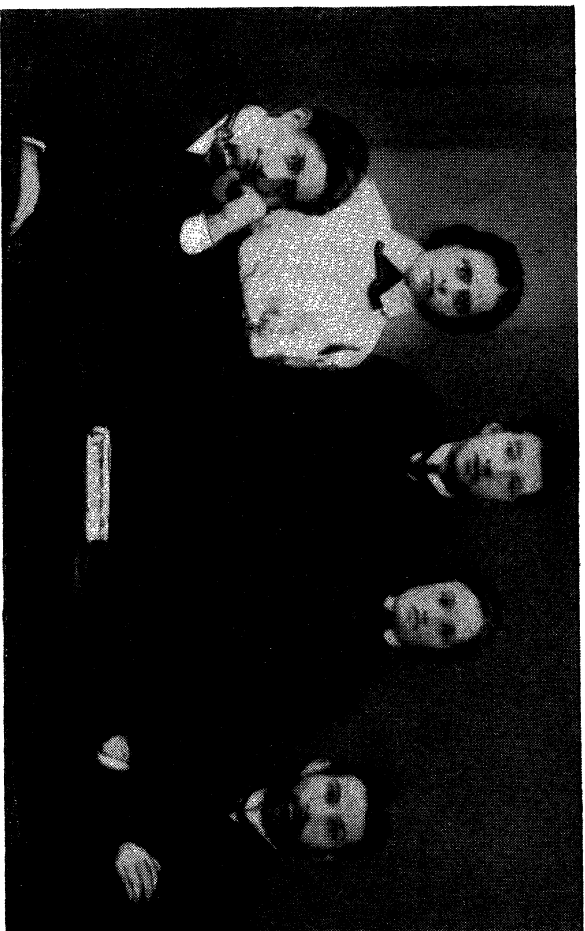
יודל מאטאלסקי (אידיא מילער)
פארשטייער פון ווארשעווער קאמיטעט
פון „בונד“

פרידע (ראזע לעווים)
אנגעזעענע בונדישע טוערין

לויבעמשקע דער סטאליער (פאטאגראפירט
ערב דער 1-שע מאי-דעמאנסטראציע 1903
אין ווארשע)

א גרופע ארבעטער — מיטגלידער פון דער פונדשיער צענטראלער „סאָדקע“
און וואַרשע

פון רעכטס צו לינקס:

- 1 — ישראל העקשקע-מאנער; 2 — סאַראָמאָ העקשקע-מאַנערין;
- 3 — אַבְרָהָם פּשוּטוּק-בּוֹיגער (א. ראַשפּאָן); 4 — ראָזע די חוּט-פּונערין; 5 — ישראָל גאַלדשבוּד

שפעט אין אונט זיך געלאזט זוכן א צווייט אָרט, וואו פרידע זאָל קאָנען איבערנעכטיקן.

אונטערן האַנט, ווי צוויי שפּאַצירנדיקע, אויסמיידנדיק באַלעב־טע, ליכטיקע גאַסן, זענען מיר בשלום אָנגעקומען אויף דער דירה פון חבר אַבראַם קאַסטעלאַנסקי. שוין נאָך האַלבער נאַכט זענען מיר אַזעק אויפן פּרוויסליאַנער וואַקזאַל (היינט דאַנציקער) און חבר קאַסטע־לאַנסקי איז מיט פרידען אַזעקגעפּאַרן קיין אַטוואַצק צו דער חברטע־בערטע (אַבראַמס פּרוי) אויף זומער־וואוינונג.

גראַד אין דער זעלביקער נאַכט (אַזוי פּאַרויכערט חבר קאַסטע־לאַנסקי) זענען אין אַטוואַצק פּאַרגעקומען גרויסע אַרעסטן. עס זענען פּאַרהאַלטן געוואָרן הונדערטער מענטשן, אָבער פרידע איז געבליבן געראַטעוועט.

לאַנגיש האָט חברטע פרידע נאָך אַזא געיעג געראַפּט אַ געוויסע צייט זיך אויסבאַהאַלטן און שפּעטער אַזעקפּאַרן אין אַ ראיאָן וואָס ווייטער פון וואַרשע. אָבער די דאָזיקע לאַנגישע פּאַרויכטיקייט האָט מען נישט געקענט אָנווענדן צו דער חברטע פרידע. אין צוויי וואָכן שפּע־טער איז חברטע פרידע געפּאַרן קיין לאַדזש.

אַבראַם קאַסטעלאַנסקי

לאַדזש און וואַרשע זענען דאַן געווען ווי צוויי טיילן פון איין שטאַט, וואָס ליגן אָפּגערוקט איינע פון דער אַנדערער אויף 2—3 שעה רייזע. שוין אַליין דאָס פּאַרן אין לאַדזש איז געווען אַן אומזיניקע נישט - פּאַרויכטיקייט. אָבער פרידע האָט זיך וואַרשיינלעך דערוואוסט, אַז גראַד אין לאַדזש פעלט אויס אַ טוער און זי קוקט נישט אויף דער געפּאַר און באַ־שליסט אַהינצופּאַרן. דאָס אַליין איז אָבער ווייניק, די רייזע גופּא קען אויך אויסגענוצט ווערן און זי נעמט מיט זיך מיט אין

באַן אַ טראַנספּאַרט פּראַקלאַמאַציעס פאַר לאַדזש, וואָס דער צ. ק. האָט גראַד די טעג אַרויסגעגעבן. די דאָזיקע רייזע איז פאַר פרידען געווען אַן אומגליקלעכע: גלייך ווי זי איז אַרויס פון וואַגאַן, האָט מען זי אויפן

5. בערמאן (לייבעטשקע)

לאָדזשער וואָקזאל אַרעסטירט צוזאַמען מיט די פּראָקלאַמאַציעס. אַ
געוויסע צייט איז זי געזעסן אין טורמע און שפּעטער האָט מען זי פאַר-
שיקט (נישט צום ערשטן מאָל) קיין סיביר.

אזוי איז געווען און איז נאָך אויך היינט איר רעוואָלוציאָנערער
גורל — זיך צו געפינען אין טורמע און אין סיביר מערער, ווי אויף
דער פּריי.

פּרידע (ראָזע לעוויט) געפינט זיך איצט אין ראַטן־פּאַרבאַנד און
פון יאָר 1923 וואַלגערט זי זיך אין צענטליקער טורמעס פון „טשעקאַ“
(ג. פ. א.ו.) און סיביר. שוין אַ לאַנגע צייט, ווי מען באַקומט נישט וועגן
איר קיין שום ידיעות.

דעמאנסטראציעס

1. דעמאנסטראציע אין טעאטער

אין יאנואר 1903, צום 17-טן יאָר־טאָג, ווען די צאָרישע דינער האָבן אויפגעהאַנגן 4 מיטגלידער פון דער ערשטער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי אין פּוילן, „פּראָלעטאַריאַט“, האָט דער וואַרשאַווער קאָמיטעט פון „בונד“ אָרגאַניזירט אַ פּראָטעסט - דעמאָנסטראַציע קעגן צאַריוּם. ווי מיר דאַכט, איז דאָס געווען דער ערשטער זעלבשטענדיקער אָפּענער אַרויסטריט פון „בונד“ אין וואַרשע. ווי איינער פון די אָנטיילנעמער אין דער דעמאָנסטראַציע, וויל איך פאַרצייכענען אייניקע פּרטים און עפּיזאָדן, וואָס זענען מיר נאָך פאַרבליבן אין זכרון פון דער דאָזיקער היסטאָרישער אַרויסטרעטונג.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן צו מאַכן די דעמאָנסטראַציע בעת דער פּאַרשטעלונג אין אָפּערן - טעאטער און אין דעם דעמאָלטיקן טעאטער „ראַזמאַיטאַשטשי“. עס איז איבעריק צו זאָגן, אז אַלץ איז צוגעגרייט געוואָרן בסוד־סודות, קאָנספּיראַטיוו. די ערשטע אויפגאַבע איז געווען באַזאָרגן אַ געהערקע צאָל ביליקע בילעטן פון די העכערע טעאטער־שטאָקן, כדי זיי פאַרטיילן צווישן אייגענע מענטשן, וואָס וועלן זיך באַ־טייליקן אין דער דעמאָנסטראַציע. דאָס האָבן געמאַכט עטלעכע חברים. שוין ביים איינקויפן די בילעטן האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז די שטרענגע קאָנספּיראַציע האָט קנאַפּ געהאַלפּן: די קאַסירער פון די טעאטערס האָבן מיט האַלבע ווערטער געגעבן אָנצוהערן, אז מען ווייס פון דער זאַך. ווען יצחק סטאַליער (אָדער יצחק באַנק, ווי מיר פלעגן אים רופּן) האָט איינגעקויפט אַ גרעסערע צאָל בילעטן אין אָפּערע, האָט אים דער קאַסירער אין דער שטיל אַ זאָג געטון: „פּאַניע, בענדזשע סמונטאַ!“ דאָס האָט געזאָלט הייסן, אז די מאַכט גרייט זיך, אז מען זאָל זיין פּאַר־זיכטיק און נישט קריכן אין פייער... די צוגרייטונגען זענען אָבער גע־נאַנגען ווייטער.

מען האָט אָבער געדאַרפט באַזאָרגן נאָך אַ זאַך, אַ סך שווערערע, ווי דאָס איינקויפן בילעטן: מען האָט געדאַרפט אָפּדרוקן אַ גרעסערע צאָל „בלעטלעך“, וואָס זאָלן כאַטש אין געצייילטע ווערטער וויסן געבן דער עפנטלעכקייט די באַדייטונג פון דער דעמאָנסטראַציע און וועלכע פאַרטיי עס האָט זי אָרגאַניזירט. קיין אייגענע געהיימע דרוק האָט, אַפּנים, דער וואַרשאַווער קאָמיטעט דעמאָלט נישט פאַרמאָגט. וועגן זיך ווידער אין אַ לעגאַלע דרוקעריי, ווי דאָס פּלעגט (פאַר גוט געלט) געמאַכט ווערן אין די שפּעטערע יאָרן, איז נאָך דאַן געווען צו ריזיקאַ-ליש. וואָס טוט מען? איז דער ח' א. קאַסטעלאַנסקי געפאַלן אויף אַ פּלאַן: דער אויפּרוף זאָל זיין אין דער פּוילישער שפּראַך און באַשטיין פון עטלעכע געצייילטע זאַצן. אומגעפער:

„וואַרשאַווסקי קאָמיטעט „בונדו“. טשעשטש באַהאַ-טעראַם — אַסאַווסקי, באַרדאַווסקי, קוניצקי, פעטרו-שינסקי“.

עטלעכע חברים האָבן באַשטעלט אַ געוויסע צאָל שטעמפּלען צו פירמע-באַנקן אויף פאַרשידענע נעמען און פּדי עס זאָל נישט זיין פאַרדעכטיק — פאַר פאַרשידענע שטעט. פון צוויי שטעמפּלען „א. וואַרשאַווסקי פיעטראָו“ און „וו. בונדושוויטש, לאַדזש קאָמיטע-טאָווע“ האָט מען, אַרויסוואַרפּנדיק די איבריגע ווערטער און בוכ-שטאַבן, באַקומען דעם זאַץ: „וואַרשאַווסקי קאָמיטעט בונדו“. דאָס אייגענע האָט מען געטון מיט די איבריגע ווערטער און נעמען פון די געהאַנגענע, צוטראַכטנדיק דערפּי אַנטשפּרעכנדיקע אומשולדיקע גע-מען. מיט דער הילף פון אַ באַקאַנטן אָנגעשטעלטן אין דער שטעמפּל-פאַבריק (אויף ביעלאַנסקע גאַס) האָט זיך איינגעגעבן, מען זאָל די שטעמפּלען נישט אַריינטראַגן אין געשנורעוועטן פאַבריקס-בוך, ווי דאָס האָבן געפּאָדערט די פאַרשריפטן פון דער מאַכט. די אויסגעשני-טענע ווערטער האָט מען אויפגעקלעפט אויף אַ ברעטל און אזוי אַרום האָט מען באַקומען אַ פאַרטיקן שטעמפּל מיטן פאַרבאַטענעם טעקסט. מיט רויטן טוש האָט מען אויף האַרטן פאַפּיר אָפּגעדרוקט אַ גרויסע צאָל „בלעטלעך“, אויף צו פונאַנדערוואַרפן אין די טעאַטערס בעת דער דעמאָנסטראַציע.

דערווייל האָט זיך דערנענטערט דער יום-הדין. אָנצופירן מיט דער דעמאָנסטראַציע אין „ראַזמאַיטאַשטשי“ איז איבערגעגעבן גע-וואָרן פּראָים (אפרים) בייטל-מאַכער — דעמאָלט אַן אָנגעזעענער מיט-

גליד פון דער ווארשעווער אָרגאַניזאַציע, און נאָך איינעם, וואָס זיין נאָמען געדענק איך נישט. אָנצופירן מיט דער דעמאָנסטראַציע אין אָפּערן-טעאַטער איז איבערנעגעבן געוואָרן דעם ח' עלע שלאָסער (עלע דווינסקער) און מיר, דעם שרייבער פון די שורות.

די ראָל פון אָנפירער איז איינגעטלעך געווען נישט קיין פאַרוויקל-טע, אָבער דאָך זייער אַ פאַראַנטוואָרטלעכע און אַ שווערע, ער האָט געדאַרפט דער ערשטער אויסשרייען „פרעטש ז' צאַראַטעם!“ און אָנ-הויבן וואַרפן די אָפּגעשטעמפלטע בלעטלעך. אָן זיין איניציאַטיוו, אָן זיין ערשטן אויסגעשריי האָט די דעמאָנסטראַציע נישט געקאָנט פאַר-קומען, און דעמאָלט וואָלט געווען אַ שרעקלעכער דורכפאַל. אין „ראַז מאַיטאָשטשי“ איז טאַקע צוליב דעם די דעמאָנסטראַציע נישט פאַרגע-קומען.

פאַרן ניין אין טעאַטער האָבן די וואַרשעווער חברים גענומען מיט מיר איינגעלען דעם פּסוק „פרעטש ז' צאַראַטעם“. „דאָלאַי סאַמאָדער-זשאַוויע!“ האָב איך געקאָנט שרייען גאָר נישט שלעכט, אָבער „פרעטש ז' צאַראַטעם!“ איז פאַר מיין יידיש-ליטווישער צונג געווען אַ האַרבער ענין. (איך בין געקומען קיין וואַרשע ס"ה מיט 2—3 חדשים פריער). איבערהויפט האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן דער „פרעטש“. עפעס פלעגט ער זיך ביי מיר באַקומען אָן טעם און אָן ריח און די חברים האָבן דערפון געהאַט נעבעך גרויס עגמת נפש. איך האָב זיי פאַרשטאַ-נען, מיטגעפילט, אָבער העלפן זיי איז מיר געווען זייער שווער...

ווי-נישט-ווי האָב איך דעם „פרעטש“ בייגעקומען און מיט אַ פּו-לער קעשענע אָנגעשטאַפט מיט פּראָקלאַמאַציעס בין איך אַוועק אין טעאַטער.

וואַרשעווער חברים, וואָס האָבן גוט געקענט דאָס טעאַטער-פּו-ב-ליקום, האָבן געזאָגט, אַז דער טעאַטער איז געווען פּול מיט שפּיקעס און איבערגעמוענע פּאָליציאַנטן. אין טעאַטער האָט געהערשט אַ מאַד-נע שטימונג. די לופט איז געווען אָנגעפּולט מיט אָנשטרענגונג און דערוואַרטונג. מען האָט גערעדט צווישן זיך אין דער שטיבל, מען האָט זיך אַרומגעקוקט, ווי מען וואָלט וועלן זיך עפעס דערוויסן און אַראָפּ-לייענען פון יענעם געזיכט. עס איז געוואָרן קלאַר, אַז גאָר-נלאַט וועט דאָס נישט אַראָפּגיין, אַז קרבנות זענען אומפאַרמיידלעך.

געשפּילט האָט מען דעם אַוונט די אָפּערע „טאַנהיזער“. דעם אמת געזאָגט, איז דאָס געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב געזען אַן

אָפּערע - פּאַרשטעלונג. די נאַנצע זאַך האָט מיר אויסגעוווּן עפעס ווילד: מענטשן קריגן זיך זינגענדיק, זינגען און קריגן זיך. אין זפרון איז מיר פון דער פּאַרשטעלונג זייער ווייניק פּאַרבלויבן. בפרט, אז מין צושטאַנד איז, צוליב מין ראָל, דאַן געווען אזא, אז שטאַרק קאַנצענ-טרירן זיך אויפן אינהאַלט פון דער פּאַרשטעלונג האָב איך נישט גע-קאַנט. ערשט אין 1923 האָב איך אין וואַרשע צום צווייטן מאַל געזען די זעלביקע אָפּערע און נאָך דעם פּאַסטוך, וואָס שפּילט אויף זיין פיפּל, האָב איך דערקענט די סצענע, וואָס איך האָב זי געזען מיט צוואַנציג יאָר צוריק ביי אַזעלכע אויסטערלישע באַדינגונגען.

דער ערשטער אַקט איז אַראָפּ רואיק. אַנגעהויבן האָט זיך עס בעת איינעם פון די ווייטערדיקע אַקטן. געזעסן בין איך אויף דער גאַלעריע, אין דער סאַמע לעצטער רייע, און אויף וויפּל עס געדענקט זיך — ביי אַ ברעג נעבן אַ דורכגאַנג. קעגנאַיבער מיר, אויף דער צווייטער זייט, האָב איך געזען זיצן דעם חבר עלע און די חברטע יהודית. צוגיין רעדן איינער צום צווייטן האָבן מיר נישט געוואַנט. איך בין געווען אַנגע-שטרענגט ביי נאָר, און ווען דער פּאַרהאַנג האָט זיך צום צווייטן אַדער צום דריטן מאַל אויפּגעהויבן, איז מין אַנשטרענגונג איבערגעגאַנגען אין אַ פיבער. איך האָב עטלעכע מאַל געוואָלט אָנהויבן און נישט גע-קאַנט. אין האַלז איז מיר געוואָרן ענג און טרוקן. ווי איך האָב געוואָלט אויסשרייען, פּלעגט זיך מיר אַ קנויל אונטערקייקלען צום האַלז און מיך פּשוט גענומען פיזיש שטיקן. דער געדאַנק, דער באַוואוסטזיין האָט מיך געשטופּט אַנצוהויבן, איך האָב אָבער פיזיש נישט געקאַנט. דאָס זענען געווען פינלעכע מינוטן, וואָס האָבן מיר פּאַרשאַפט גרויסע יסורים. וואָס עס האָט זיך געטון אויף דער סצענע, האָב איך נישט געזען און נישט געהערט. איך בין געווען פּאַרנומען מיטן געפּיל, אז איך דאַרף, אז איך מוז אָנהויבן.

ווי דאָס איז פּאַרגעקומען, געדענקט איך שוין נישט. וואַרשיינלעך, האָב איך עס אויך דעמאַלט נישט געוואוסט. איך האָב פּלוצלינג, ווי פון ווייטן דערהערט און נישט דערקענט מין אייגענע שטים — „פרעטש ז' צאַראַטעם!“. אין זעלביקן מאָמענט האָב איך אַ שאַט גע-טון אין פּאַרטער אַראָפּ מין פעקל פּראַקלאַמאַציעס און געבלויבן וויי-טער זיצן. ווי ווידערקלאַנגען האָבן פון אַלע זייטן געלאָזט זיך הערן דער זעלבער אויסרוף „פרעטש ז' צאַראַטעם!“. די ווייסע בלעטלעך מיט די נעמען פון די אויפּגעהאַנגענע מאַרטירער זענען געפּלויגן אין

פארטער אראפ און אין די לאָזשעס. דער זאל איז אינמיטן דער פּאָר-
 שטעלונג געוואָרן באַלויכטן. מען איז אויפגעשטאַנען פון די ערטער,
 אָנגעשטעלט די לאָרנעטן און גענומען אַרויפסוקן צו דער גאַלעריע, פון
 וואַנען עס האָבן זיך געטראָגן רעוואַלוציאָנערע אויסרופן און עס זע-
 נען געפּלויגן די פּראָקלאַמאַציעס. צוערשט האָט זיך דער „זויבערער
 עולם“ באַצויגן מיט רעזערוו. די אויסגעשרייען זענען נישט אונטער-
 געהאַלטן געוואָרן. אפילו די בלעטלעך האָט מען אויך אזוי ווי אויסגע-
 מיטן: מען האָט זיי געלאָזט פאַרבייפאַלן און אפילו זיך אָפּגערוקט, כדי
 עס זאל נישט פאַלן קיין פאַרדאַכט. ווען איינער האָט אָבער באַוווּן אַ
 „העלדישקייט“ און יאָ אויפגעהויבן אַ בלעטל, איז דער עולם געוואָרן
 דרייסטער — און מען האָט זיי גאַנץ געשמאַק געלייענט (איך גיב איר
 בער דאָס, וואָס חברים האָבן שפּעטער דערציילט).

צי מען האָט די פּאַרשטעלונג איבערגעריסן, געדענק איך נישט.
 איך געדענק נאָר, אז אין זאל האָט מען עטלעכע מאָל נאָכאַנאַנד די
 עלעקטריע אויסגעלאָשן און ווידער אָנגעצונדן, ווייל ווי נאָר עס איז
 פינסטער געוואָרן, האָבן זיך פון דאָס ניי אָנגעהויבן די אויסרופן. דער-
 ווייל האָט פּאַליציי גענומען אַרויספירן איינצעלנע דעמאָנסטראַנטן פון
 זאל. אַנדערע, איבערהויפט פרויען, האָבן זיך איינגעשפּאַרט און נישט
 געוואָלט גיין. פּאַליציי האָט זיי גענומען אַפּרייסן מיט געוואַלד פון די
 ערטער. עס האָבן זיך דערהערט היסטערישע געשרייען פון פרויען. דער
 גערודער אין טעאַטער איז געוואָרן גרעסער און די פּאַליציי, נישט ווע-
 לענדיק פאַרגרעסערן די מהומה, האָט צייטווייליק אויפגעהערט צו
 אַרעסטירן, אָבער ביים אַרויסגיין פון טעאַטער זענען ביי די טירן פאַר-
 האַלטן געוואָרן אַ סך מענטשן און אין גרעסטן טייל טאַקע אונזערע
 חברים. די פּאַליציי האָט זיך גוט אַריענטירט, ווייל די שפּיאָנען האָבן
 שטילערהייט געמאַכט מיט קרייד צייכנס אויף די רוקנס פון די, וואָס
 האָבן אַנטייל גענומען אין דער דעמאָנסטראַציע.

מיך גראַד האָט מען דאָן נישט אַרעסטירט. מיך האָט, ווייזט אויס,
 געראַטעוועט מיין סטראַטעגישע פּאַזיציע: הינטער מיר איז קיינער
 נישט געזעסן. די אָנגעשטרענגטע לאַגע האָט נישט נאָר אויף מיר גע-
 ווירקט, נאָר אויך אויף אונזערע היטער. אלץ איז פאַרגעקומען אזוי
 שנעל און אומדערוואַרטעט, אז זיי האָבן זיך אין ערשטן מאָמענט, און
 דערצו אין דער פינסטער, נישט געקאָנט אַריענטירן. אויסער דעם האָט
 מיין אויסזען נישט געקאָנט אַרויסרופן קיין פאַרדאַכט. מיט מינע

שטיוול, רוסיש העמד און לאנגע וואַנסעס, וואָס איך האָב דאָן גע-
 טראָגן, בין איך גיכער אליין ענלעך געווען אויף אַן איבערגעטוענעם
 יונגן זשאַנדאַרם, איידער אויף אַ יידישן רעוואָלוציאָנער.
 די אַרעסטירטע האָט מען געשלאָגן און אַ סך פון זיי פאַרשיקט
 (מיר דאַכט, אז 37 מענער און פרויען). צום באַדויערן קאָן איך נישט
 אָנרופען די נעמען פון די אַרעסטירטע און פאַרשיקטע, ווייל ווי איך
 האָב שוין געזאָגט, בין איך נישט לאַנג פאַר דעם געקומען קיין וואַרשע
 און האָב ווייניק געקאָנט די מיטגלידער פון דער אָרגאַניזאַציע.
 אין שטאָט האָט די דעמאָנסטראַציע געמאַכט אַ שטאַרקן איינ-
 דרוק.

אין יענע ווייט - פאַרלאָפּענע העראַיאישע צייטן האָט יעדער
 שטיין, וואָס איז געוואָרפן געוואָרן אין פאַרשלאַטענעם היהשן צאַרזימ, געוועקט און געמונטערט צום קאַמף, און קיינער האָט זיך נישט גע-
 קימערט, וואָס מען האָט זיך דערביי אליין די הענט ביז בלוט צע-
 שניטן...

2. די מאַיִדעמאָנסטראַציע אין 1903

די מאַיִדעמאָנסטראַציעס אין וואַרשע פלעגן לויט אַ טראַדיציע
 פאַרקומען אין די אויאָדאָווסקע אלייען. יענע דעמאָנסטראַציעס האָבן
 געטראָגן גיכער אַ כאַראַקטער פון נאַציאָנאַלן פראָטעסט קעגן דער צאָ-
 רישער רעגירונג, איידער אַ ריין פראַלעטאַרישן קלאַסן-כאַראַקטער.
 אויף אזא דעמאָנסטראַציע האָט מען דעריבער געקאָנט, צוזאַמען מיט
 די גרויסע אַרבעטער-מאַסן, גלייכצייטיק זען אויך די פּוילישע רייך-גע-
 קליידעטע עלעמענטן. האַלב-מיטל-עלטעריש-געקליידעטע יידישע אַר-
 בעטער אין פּוילן האָבן זיך אויסגעמישט מיט די עלעגאַנט-געפּוצטע
 פּוילישע פרויען. די ערשטע פּידל אין די מאַיִדעמאָנסטראַציעס, ווי
 אין פּאָליטיש - געזעלשאַפטלעכן לעבן בכלל, האָט געשפּילט די פּ. פּ.
 ס. אזוי איז דאָס געווען ביז דער מאַיִדעמאָנסטראַציע פון יאָר 1903.
 אין 1903 איז די יידישע אַרבעטער - אָרגאַניזאַציע אין וואַרשע
 געווען שוין אַ זעלבסטשטענדיקער כּח און האָט אויך געהאַט אין זיך
 גענוג מוט צו פירן אַן אייגענע קלאַסן-פּאָליטיק. די פּ. ס. ד. האָט צו יע-
 נער צייט שוין אויך אָנגעהויבן צו באַקומען אַ ווירקונג אין צוזאַמען
 מיט דער פּוילישער פּאַרטיי „פּראַלעטאַריאַט“ איז באַשלאָסן געוואָרן
 צו אָרגאַניזירן די מאַיִדעמאָנסטראַציע אויף דער מאַרשאַלקאָווסקע

נאם — אָפּגעזונדערט פון דער פ. פ. ס. מיט אירע האַלב־סאַציאַליס־טישע און נאַציאָנאַלע לָאָזונגען.
די הויפט־אַרבעט אַרום דער דעמאָנסטראַציע איז געפאלן אויפן „בונד“.

עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ לעבעדיקע אַרבעט אין די פּאָכן און אויף דער בירושע. קליינע פּאָר־פּאַרזאַמלונגען אין די פּאַבריקן און וואַרשטאַטן זענען דורכגעפירט געוואָרן אין אַ גרויסער צאָל; עס זענען פּאַרשפּרייט געוואָרן בלעטלעך (ראַכט זיך, אונטערגעשריבן פון דריי אָרגאַניזאַציעס). די דזשיקע גאַס האָט געקאַכט — מען האָט זיך גע־גרייט. מיט עטלעכע טעג פאַרן 1־טן מאַי האָט דער קאָמיטעט פון „בונד“ צונויפגערוּפן דעם קאָלעקטיוו אָדער צענטר, וואָס איז אין יעדער צייט באַשטאַנען פון פּאַרשטייער פון פּאַרשידענע פּאָכן, צו באַ־טראַכטן ענדגילטיק די פּראָגן, וואָס זענען געווען פּאַרבונדן מיט דער דעמאָנסטראַציע, צווישן זיי אויך די פּראָגע וועגן אַ פּאָר־טרעגער. עס איז אויך אויסגעטיילט געוואָרן אַ באַזונדערע גרופּע פון אַ מאַן 25 אַלס „באָיאָווקע“. מיט אַ פּאָר טעג שפּעטער, אין אַן אַרבעטס־טאַג, איז אַט די „באָיאָווקע“ 8 אַזייגער אין דער פּרי, ווען די געפּאַר פון אַ דורכפּאַל איז נישט אַזוי גרויס, זיך צונויפגעקומען, אויב איך האָב קיין טעות נישט, אויף דער וואָלינסקע גאַס. דער אָפיציעלער פּאַרשטייער פון קאָמיטעט, דער חבר יודל (עלע מאָטאָלסקי), האָט אונז אין קורצן אינפּאַרמירט וועגן דער פּאַרשטייענדיקער דעמאָנסטראַציע און וועגן דעם דירעקטן ציל פון דער היינטיקער פּאַרזאַמלונג — וויילן אַ פּאָר־טרעגער.

דער עולם איז שטאַרק באַגנייסטערט געוואָרן פון דער ידיעה, אַז אויך די גרופּע „פּראָלעטאַריאַט“ גרייט צו אַ „באָיאָווקע“. וואָרים פּאַר אַלעמען איז געווען קלאַר, אַז די רעפּרעסיעס מצד דער פּאָליציי וועלן אויף מאַרשאַל־קאָוסקע, וואו עס וועלן זיך געפינען דורכאויס ייִדיִשע אַרבעטער, זיין גרעסער, ווי אויף די אויאָדאָווסקע אַלייען, וואו צוזאַמען מיט די אַרבעטער באַטייליקן זיך אין דער דעמאָנסטראַציע אויך גרויסע שיכטן פון דער פּוילישער בורזשואַזיע. דאַקענן די אינ־פּאַרמאַציע, אַז אין אונזער דעמאָנסטראַציע וועט אויך אַנטיילנעמען די פ.ס.ד., האָט קיין גרויסע התפּעלות נישט אַרויסגערוּפּן. „יידן וועט אַזוי אויך זיין גענוג“, האָבן זיך אייניקע געוויצלט.
צום סוף איז מען צוגעטראָטן צו דער פּראָגע וועגן פּאָר־טרעגער. מ'האַט אָנגעהויבן אויסצורופּן קאַנדידאַטן, ריכטיקער — זיך אַליין

אָנצורופן. קאָנדידאטן זענען געווען א סך. ס'האָט זיך אויך אָנגע-
 רופן חברטע פרידע (ראָזע לעוויט). דער ח' מאָטאָלסקי האָט
 אָבער דערקלערט, אז דער קאָמיטעט פאָרווערט איר בכלל צו גיין אויף
 דער דעמאָנסטראַציע, כדי עס זאָל ווער בלייבן ביי דער אַרבייט אין
 פּאַל, ווען די פאָראַנטוואַרטלעכע טוער וועלן אויף דער דעמאָנסטראַציע
 אַרעסטירט ווערן. די חברטע פרידע האָט שטאַרק פּראָטעסטירט קעגן
 דעם דעספּאָטיזם פון קאָמיטעט (זי איז, דאַכט זיך, אַליין געווען אַ
 מיטגליד פון קאָמיטעט און איז, ווייזט אויס, ביי דער דאָזיקער פּראָגע
 אין קאָמיטעט געבליבן אין דער מינדערהייט); זי האָט זיך געערגערט,
 געהיצט און געדראָט, אז זי וועט נישט פּאָלגן, אז דאָס איז אזא באַציר-
 אונג נאָר צו איר, ווי צו אַ פּרוי א.ד.ג. דער עולם האָט זי אָבער פּאַר-
 שריגן און געפונען, אז דער קאָמיטעט איז גערעכט, אז זי טאָר מיט זיך
 בשום אופן נישט ריזיקירן, ווייל אזוי פּאָדערן די אינטערעסן פון דער
 אָרגאַניזאַציע. אויסערדעם האָבן אַ סך חברים געהאַלטן, אז זי וועט
 מען אַרעסטירן נאָך פאַר דער דעמאָנסטראַציע, וואָרום די שפּיקעס
 וועלן זי דערקענען פאַר דריי קוואַרטאַלן. איך האָב זיך אויך אָנגערופן
 אַלס קאָנדידאַט אויף אַ פּאָן-טרענער; דערביי האָב איך אָנגעוויזן, אז
 איך האָב שוין אין דעם אַ געוויסע דערפאַרונג: אין דער מאַי-דעמאָנס-
 טראַציע אין דווינסק פון 1902 בין איך אויך געווען דער פּאָן-טרענער.
 עס איז אָנגענומען געוואָרן דער פּאַרשלאַג פון ח' מאָטאָלסקי, אז די
 וואָלן זאָלן זיין געהיימע: אין דעם פּאַל האָט דאָס געזאָלט הייסן —
 נישט נאָר מ'זאָל נישט וויסן ווער פאַר וועמען עס האָט געשטימט, נאָר
 מ'זאָל אַפילו נישט וויסן ביו דער דעמאָנסטראַציע ווער עס איז אויס-
 געקליבן געוואָרן. בלויז איין מענטש האָט געמעגט וויסן דעם סוד, דאָס
 איז יענער חבר, וועלכער דאַרף צוזאַמענקלויבן די שטים-צעטלעך.
 גלייך אויפן אָרט איז באַשטימט געוואָרן, אז אָט דער איינער זאָל זיין
 דער פּאַרשטייער פון קאָמיטעט — טאַקע דער ח' מאָטאָלסקי אַליין.
 מ'איז צוגערטעטן צום שטימען.

דער מאָמענט איז געווען אַ פייערלעכער.

עס איז מיטאַמאַל מאָדנע שטיל געוואָרן. מ'האָט זיך צערוקט אין
 די ווינקלעך און מיט ערנסט געשריבן דעם נאָמען פון דעם ווער עס
 וועט אין עטלעכע טעג אַרום זיין דער מיטלפונקט פון אַ גרויסער געשע-
 עניש. די שטילקייט האָט אויך געדויערט אין דער צייט, ווען דער ח'
 מאָטאָלסקי האָט געציילט די צעטלעך. זיין געזיכט איז דערביי געווען

אָנגעשטרענגט. מיר זענען געשטאַנען פוננוייטן און געווארט, הגם אויף וואָס צו וואַרטן איז נישט געווען, וואָרום דער ח' מאָטאָלסקי האָט דאָך אַלץ איינס אונז נישט געמאַרט זאָגן ווער עס איז דער אויסגעקליבע־נער. ווען ער האָט געענדיקט ציילן און האָט גענומען צערייסן צוליב פאַרזיכטיקייט די שטימ־צעטלעך אויף קליינע שטיקלעך פאַפיר, האָט יעדער פון אונז געוואָלט פון זיין געזיכט אַראָפּלייענען דעם נאָמען און זיך דערוויסן פון דער קאָנספּיראַציע. ער האָט נאָר פאַרלענגן געשמיכלט אונטער זיינע קורצע, פאַרשפיצטע וואָנסן. דער עולם האָט זיך גענומען וויצלען, געפרוואוט טרעפן אויף וועמען עס איז געפאַלן דער גורל און ווער עס דאַרף שטעלן בראָנפן. מיטאַמאָל האָט מען מיך אַ כאַפּ געטון אויף די הענט, געגעבן אַ הויב אויף אין דער הויך און עס האָט מיר אָפּגעהילכט אין די אויערן — „עס לעבע דער פּאָן־טרעגער לייבעטש־קע!“ עס איז געוואָרן אַ טומל, אַ גערודער. דער פאַרשטייער פון קאָמיר טעט האָט זיך צעבייזערט פאַר וואָס מען שטעלט אין אזאַ מאָמענט אין ספּנה די גאַנצע פאַרזאַמלונג און איבערהויפט האָט אים געערנערט דאָס, וואָס עס האָט געפלאַצט די קאָנספּיראַציע.

זאָגן אז איך האָב זיך אין יענעם מאָמענט נישט געגרויסט, וואָלט געווען נישט אמת... איך האָב זיך געפילט, ווי אויסגעוואַסן, צום האַלז האָט זיך עפעס פון אינעווייניק אונטערגעקייקלט און האָט מיר אָפּגענומען דאָס לשון.

ווען מ'האָט זיך שוין געהאַט פאַרוויקט, האָט מען באַטראַכט נאָך עטלעכע קליינע פּראָגן: וועגן געווער, וועגן אופן, ווי אזוי צו באַשיצן די פּאָן מיטן פּאָן־טרעגער, וועגן אַ שטעקן צו דער פּאָן און נאָך קליי־נע פּראָגן. שפּעט, שוין כּמעט פינסטער־לעך, איז מען זיך איינציקווייז פונאַנדערגעגאַנגען.

איך מיט עלע דעם שלאָסער האָבן צוגעטראַכט אַ שטעקן פאַר דער פּאָן, וועלכער האָט זיך קונציק, מיט דער הילף פון אויטאמאַטישע שאַרנירן, צוזאַמענגעלייגט אין דריי טיילן, און עס איז אויף אזאַ אופן געווען באַקוועם אים צוטראָגן באַהאַלטערנערהייט.

אויף מאָרגן האָב איך זיך ווידער געזען מיטן ח' מאָטאָלסקי, וועלכער האָט מיר געגעבן אַנצוהערן, אז מיין קאָסטיום, וואָס איז באַ־שטאַנען פון אַ פּאַר קאַרטענע הויזן, אַריינגעלאָזט אין די שטיוול, אַ קורצע, גראַע, „פּאַדיאָוקע“, וואָס איז דאָן געווען אין דער מאַדע ביי די יידישע אַרבעטער אין ליטע, אַ בלאַַ־סיצן העמדל און אַ היטל מיט אַ

נלאנציקן קאזיראק — איז נישט פאסיק פאר ווארשע בכלל און פאר מיין ראָלע אין דעם 1-טן מאי פּרטי. עס זעט אויס צו ניהיליסטיש און דעריבער צו אויפפאלנדיק, מען דארף בכן זיך נעמען פאר מיין טואלעט. דער קאָמיטעט האָט דערויף אַסיגנירט גאַנצע 10 רובל. איך מיטן ח' עלע שלאָסער זענען אַוועק אויף דער וואָלאָווקע קויפן פאַר מיר אַן „אויס-שטייער“. מיר האָבן געקויפט אַ זומער-מאַנטל, וואָס איז געווען אַביסל פּרייט אין די פּלייצעס און שמאַל אין טאַליע, דערפאַר האָט ער געהאַט גענוג „זאַפּאַס“ פון פּאַרנט, וואָס איז געווען באַקוועם אויף צו טראָגן די פּאַן מיטן שטעקן... באַצאַלט האָבן מיר פאַר אים, ווי עס גע-דענקט זיך, 7 רובל. פון ווייטערדיקע אויסגאַבן זענען מיר שוין געווען געצוואונגען זיך אָפּצוהאַלטן, און מיר האָבן באַשלאָסן, אַז אַ קאַפּע-לויש וועט מען קאָנען ערגעץ לייען. וואָס שייך די שטייול, וועט מען זיי קאָנען גוט אויספּוצן און די הויזן אַריבערוואַרפן איבער די כאַלעוועס. אונז איז נאָר געפּליבן צו קויפן אַ האַרטן קראַגן, אַ מאַנישקע מיט אַ שלייף, וואָס מיר האָבן מיט גרויס דערפאַלג אויסגעפירט.

מיט אַ נאַכט פריער פאַר דער דעמאָנסטראַציע האָט מען מיר גע-בראַכט די פּאַן, דערביי האָב איך באַקומען אַ שטרענגן פאַרבאָט זיך ביז דער דעמאָנסטראַציע נישט ווייזן אין די גאַסן, ווייל מען האָט דער-וואַרט אַרעסטן. אַביסל אַן אויפגערודערטער פון די הכנות און אויך פון דעם, וואָס די פּאַן וועט ביי מיר נעכטיקן, האָב איך זיך געלייגט שלאָפן. געשלאָפן בין איך גוט. אויפגעשטאַנען פול מיט אומגעדולדי-קער דערוואַרטונג. די צייט האָט זיך מיר געצויגן אָן אַ שיעור. אין שטוב איינזיצן האָב איך נישט געקאָנט און איך בין אַרויס אין דרויסן. אויף דער דזשיקע גאַס האָב איך געטראָפן דעם ח' מאַטאַלסקי. ער האָט זיך אַביסל געבייזערט, וואָס איך בין אַרויס. ער האָט מיך אַרייני-געפירט אין אַ רעסטאָראַן (ביי זיינע אייגענע עלטערן) און מיך פאַרפירט געווען מיט אַ גוטן מיטאַג. ביים מיטאַג האָט ער מיט מיר פאַרפירט אַ געשפרעך; זיך אינטערעסירט מיט מיין פאַרגאַנגענהייט, ווי אַלט איך בין און צו בין איך גענוג זיכער ביי זיך (אַפנים, צי האָב איך נישט מורא). דערנאָך האָט ער פּאַרויכטיק מיר געזאָגט, אַז מ'עדט אין שטאָט דאָס די פּאָליציי און די קאָזאַקן האָבן אַ באַפּעל צו שיסן און ער האָט מיר גענעבן אַן עצה: אויב איך וועל זען עס האַלט שמאַל, זאָל איך די פּאַן וואַרפן. דערויף האָב איך אים געענטפערט, אַזוי ווי עס קען ענטפערן אַ יונגער רעוואָלוציאָנער אין עלטער פון 20 יאָר: „אויב איך וועל זיך ראַטעווען, איז מיט דער פּאַן. איך בין נישט קיין יונגער-

לע". ח' מאַטאַלסקי האָט אין מיין טאָן דערשפּירט, אַז איך פּיל זיך באַ-
ליידיקט פון דעם גאַנצן געשפּרעך, האָט ער מיר חבּריש צוגעשמיכלט
און מער שוין וועגן דעם נישט גערעדט. פאַרן אוועקגיין האָט ער מיר
מיטגעגעבן אַ גאַלדענעם 5 רובל־שטיק, טאָמער קען דאָס מיר צונויף-
קומען...

ווען איך בין געקומען צוריק אַהיים, האָב איך שוין געטראָפּן
וואַרטן אויף מיר עלע דעם שלאָסער. מיר האָבן זיך גלייך גענומען צו
מיין טאָלעט, אויסגעפּוצט די שטיוול, די הויזן אַרויסגעצויגן פון די
כאַלעוועס. די כאַלעוועס האָבן אַפּילו פאַרדעמערניש אַרויסגעשטאַרצט
מיט זייערע שאַרפע ברעגן פון די שמאַלע הויזן, נאָר דערויף איז אויך
געווען אַ טרייסט — דער מאַנטל וועט פאַרשטעלן. אָבער אַן אמתע
טראַגעדיע איז געווען מיטן פאַפּירענעם קראַנג. דאָס איז געווען דאָס
ערשטע מאָל אין מיין לעבן, ווען איך האָב אָנגעטון אַ האַרטן קראַנג,
דערצו איז ער נאָך געווען נישט נאָר אין דער מאָס און איך האָב זיך
געפּילט אוימגליקלעך: נישט געקאָנט אַ קער טון מיטן קאַפּ, גלייך ווי
דער האַלז וואָלט מיר געווען פאַרשמידט אין אַ פאַנצער. ווען איך האָב
אָנגעטון דעם הוט, פאַרגלעט די האָר און פאַרדרייט אַביסל מיינע לאַנג-
גע וואָנסן, האָט עלע געזאָגט, אַז איך זע אויס, ווי אַן אמתער „פאַצעט“.
מיט דער פּאָן אין בוועם און מיטן שטעקן אין אַרבל זענען מיר אַרום
4 אַזויגער אוועק אויף דער דעמאָנסטראַציע. גייענדיק, האָט מיך עלע
צוגערעדט איך זאָל זיך פּאַטאַגראַפּירן. אויף דער טוואַרדע גאָס האָב
איך זיך פּאַטאַגראַפּירט. די קוויטאַנציע האָט דער ח' עלע געהייסן
אויסשרייבן אויף זיין נאָמען טאָמער ווער איך אַרעסטירט (ער האָט
אויף דער דעמאָנסטראַציע, לויט דער באַשטימונג פון קאָמיטעט, נישט
געטאַרט גיין). מיר האָבן זיך געזענגט און איינער אַליין בין איך אוועק
אויף דער מאַרשאַל־קאָוסקע.

פּעט איך בין אַרויף אויף מאַרשאַל־קאָוסקע, איז מיר געוואָרן
שווער אויפן האַרצן: אַרבעטער זענען געווען ווייניק; אויף דער צוויי-
טער זייט גאָס זענען אַרומגעגאַנגען שטאַרקע פּאָליציי־פּאַטרוולן און
שפּיקעס, האָבן שטרענג און פאַרדעכטיק אַריבערגעקוקט אויף אונזער
זייט, וואו די דעמאָנסטראַציע האָט געדאַרפט פּאַרקומען. אָבער ווען
דער ווייזער פון שטאָט־זייגער האָט זיך גענומען דערנענטערן צו 5 —
די באַשטימטע צייט אָנצוהויבן די דעמאָנסטראַציע — איז געוואָרן
אַביסל לעבעדיקער. איך בין אָפּגעזונדערט פון אַלעמען אַרומגעגאַנגען,
ווי נישט מיך מיינט מען דאָס. חבּרים, וואָס האָבן מיך געקענט — און

געקענט האבן מיך כמעט אלע — זענען נעבן מיר פארבייגעגאנגען, גלייך ווי זיי קענען מיך גארנישט, מיט א פאזונדערן באהאלטענעם שמייכל אין די אויגן. צו אַט דעם מאַמענט האָט שוין די קאָנספּיראַציע מייע געפלאַצט: דער יום - טובדיקער קאָסטיום מיטן האַרטן קראַגן האָבן מיך אינגאַנצן אַרויסגעגעבן.

נאָר אַט האָט דער זייגער געוווּן 5, דאָס האַרץ האָט אין מיר אַ צאַפּל געטון, אין די קניען איז מיר געוואָרן משונה הייס. איך האָב זיך אָבער גלייך באַהערשט. פאַר אַלעמען אין די אויגן האָב איך שנעל אַרויסגענומען די פּאַן, אויפגעשטעלט דעם שמעקן אויף די צוגעגרייטע העקעלעך, אָנגעצויגן די פּאַן און אויפגעהויבן זי אין דער הויך. גלייך האָט זיך דערהערט שמואל דעם קייטל-מאַכערס אויסגעשריי אויף פּויליש — עס לעבע דער 1-טער מאַי! צווישן דער פּאָליציי איז געוואָרן אַ מהומה. אַ גרופע מיט נאַהייקעס און די הענט, מיט אַ פּריסטאָו אין דער שפיץ, האָט זיך אַ לאָז געטון צו מיר. אַרום מיר איז שוין געווען אַ קליינער, אָבער פעסטער רינג פון יידישע און פּוילישע אַרבעטער באַוואָפנט מיט קינזשאַלן, שוסטער - מעסערס, האַמערס און שמעקנס, דערווייל זענען פון די זייטיקע גאַסן אָנגעלאָפן נאָך גרופן אַרבעטער, דערהויפּט יידישע, און זיך אָנגעשלאָסן אין דער דעמאָנסטראַציע, וועלכע איז באַשטאַנען פון אַ מאַן טויזנט. די פּאָליציי האָט געמאַכט אַ צווייטן אָנגריף, אָבער ווי נאָך דער פּריסטאָו האָט זיך דערנענטערט, האָט אים בערל דער מעכאַנישער שוסטער אַריינגעשטאַכן אַ מעסער. אַ פּוילישער אַרבעטער האָט איינעם פון די גאַראַדאָוואַיעס געגעבן אַזא שטאַרקן בריק אין בויד, אַז יענער איז פון ווייטאָג אומגעפאַלן. די פּאָליציי האָט אויפגעציטערט, זיך געוואָרפן אַ טייל אויף בערל דעם מעכאַנישן שוסטער, אַ טייל אויף מיר. מעסערס, שמעקנס און אייזנס האָבן געאַרבעט מיט אַן אויסערגעוויינלעכע שנעלקייט. די פּאָליציי האָט דערווייל געאַרבעט נאָר מיט נאַהייקעס און מיט שיידן פון די שווערדן. דער שמעקן פון דער פּאַן האָט זיך אויך פון צייט צו צייט „באַווענט“ און מיט זיין אייזן געשמידטן שפיץ האָט ער געצוואונגען די פּאָליציי זיך צו האַלטן פון מיר אויף אַ געוויסער ווייטקייט. די פּאָליציי-לייט האָבן אַרויסגעצויגן די שווערדן, זיי האָבן זיך אָבער געוואַקלט. ווי עס ווייזט אויס, האָט די פּאָליציי נישט געהאַט קיין גענויע אינסטרוקציעס, ווי צו האַנדלען אויף דער מאַרשאַלאַקאָוסקע, האָט זי זיך אַביסל אָפּגע-רוקט און איז ביי דער זייט מיטגעגאַנגען מיט דער דעמאָנסטראַציע, וואַרפנדיק ביזע בליקן אויף מיר און אויף דער פּאַן. אַט אזוי זענען

מיר אין פארלויף פון אייניקע מינוטן געגאנגען האנט ביי האנט מיט דער פאָליציי, זינגענדיק יידישע און פוילישע רעוואָלוציאָנערע לידער, וואָס זענען איבערגעריסן געוואָרן מיט אויסרופן און שטארקע הורא-געשרייען. איין זאך האָט זיך דער פאָליציי יאָ איינגעגעבן: אויפן מיטן גאָס האָט זי די דעמאָנסטראַציע נישט דערלאָזן און מיר האָבן מאַר-שירט אויפן לינקן טראַטואַר.

מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט דאָס כאַראַקטעריסטישע קלאַפן פון לויפנדיקע פערד. דאָס געזאָנג האָט אויף אַ מינוט אויפגעהערט און זיך פאַלד ווידער אָנגעהויבן, אָבער שוין נישט אזוי דרייסט און הילכיק, ווי פריער. מ'האָט זיך גענומען פעסטער אונטער די הענט, ווי זוכנדיק אין אהרות אַ שטיצע. פון הינטן האָט זיך דערהערט אַ היסטערישער אויסגעשריי פון אַ פרוי און די דעמאָנסטראַציע האָט אויפגעצייטערט. די הינטערשטע רייען האָבן מיטאַמאָל אַ שפאַר געטון פאַראויס. די קאָזאַקן האָבן זיך מיט אַ געוואַלדיקער רציחה אַרײַנגעריסן אין דער געדריכטער מענטשן-מאַסע און געשניטן אויף לינקס און אויף רעכטס. אייניקע פון דער „באָיאָווקע“ האָבן אַפילו געפרוּאוּוט געבן אַ ווידער-שטאַנד, נאָר דאָס האָט ווייניק געהאַלפן און די דעמאָנסטראַציע איז זיך אין אַ ווילדער אומאָרדנונג צעלאָפן. די פערד האָבן אונטער זיך מענטשן געוואָרפן, זיי געטראָטן מיט די פיס, קעפ געלעכערט, און די פרויען, צו וועלכע די קאָזאַקן האָבן אַרויסגעוויזן אַ באַזונדער מער-דערישקייט, האָבן מיט זייערע ווייגעשרייען פאַרהילכט די גאָס. (מיר דאַכט, אַז צווישן די צעשלאָגענע איז אויך געווען די ה'טע פרידע, וועלכע האָט זיך נישט איינגעהאַלטן און איז דאָך, דאָס געדענק איך געוויס, געקומען אויף דער דעמאָנסטראַציע).

בעת די קאָזאַקן זענען אָנגעלאָפן, האָט זיך די פאָליציי גלייך אַ לאָז געטון צו מיר. איך האָב זיך באַנוצט מיט דער סומאַטאַכע, זיך צו דער ערד איינגעבוּיגן און צוריק די פאַן אונטערן מאַנטל באַהאַלטן. דער עולם איז איבער מיר געלאָפן. אַ סך האָבן מיר חבריש מיט די קנאַפלען מכבד געווען. ווען איך האָב זיך אויפגעהויבן, איז אַרום מיר געווען שיטערלעך. די פאָליציי, וועלכע האָט מיך אויף אַ מאַמענט פאַר-לוירן פון אויג, האָט מיך גלייך דערקענט. איך האָב זיך געלאָזט לויפן, די פאָליציי — נאָך מיר. דער פאָליציי צוהילף זענען געקומען קאָזאַקן. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ געיעג. מיט איין האַנט צום ברוסט צוגע-דריקט די פאַן, זי זאָל נישט אַרויספאַלן, בין איך געלאָפן אָן אויפהער, אומקוקנדיק זיך יעדער רגע אַהינטער, וואו עס האַלט דער קאָזאַק און

ווי נאָר ער האָט זיך דערנענטערט אויף אזוי ווייט, אז זיין נאהייקע האָט מיך געקאָנט טרעפן, פלעג איך זיך מיט האַסט אַ קער טון צוריק און דער קאָזאַק איז מיט גרויס אימפעט פאַרבייגעפּלויגן ווייטער אויף עטלעכע טריט, וואָס איך האָב אויסגענוצט צו לויפן אין אַ צווייטער ריכטונג אָדער אין אַ צווייטער נאַס. אזוי פון קאָזאַק צו קאָזאַק, בוינג-דיק זיך אין דרייען, האָב איך אויסגעמיטן געפערלעכע קלעפּ (הגם אַביסל איז מיר דאָך אָנגעקומען).

ווי אזוי איך האָב זיך געראַטעוועט, ווייס איך נישט. איך האָב זיך מיטאַמאָל דערזען איינער אַליין אין אַ שמאָלער, פּוסטער נאַס, מיט פאַרהאַקטע טויערן, הינטער וועלכע עס זענען געשטאַנען די סטרוזשעס מיט די מעשענע אויפשריפטן אויף די היטלען. פון ווייטן האָבן זיך דערטראָגן פאַרשטיקטע קולות, פאַרדומפענע הוראַגעשרייען און אַ נאַלאָפּ פון פּערד.

אַפּגעאַטעמט, אָפּגעווישט דעם שווייס פון פנים, האָב איך זיך גע-נומען אַרומקוקן, אפּשר וועל איך ערגעץ געפינען אַ ווינקל, וואו איך זאָל זיך קענען אָפרוען ביז די פּאַליציי וועט זיך דערווייטערן פון די נאָענטסטע נאַסן. מיטאַמאָל דערהער איך עמיצער רופּט מיך ביים נאָר-מען. איך קער זיך אום און דערזע אויף אַ הויף, הינטער אַ פאַרמאַכטן טויער מיט קראַטעס, דעם ח' מאַטאַלסקי. עפענען מיר קען ער נישט, ווייל די פּאַליציי האָט אָפּגעגעבן אַ באַפעל די טויערן זאָלן זיין גע-שלאָסן, אָבער עטלעכע זילבערנע מטבעות האָבן צונישט געמאַכט דעם באַפעל און דער סטרוזש האָט מיך אַריינגעלאָזט. מיר זענען אַריין אין אַ רייך-געבויטן וועסטביול, אַרויף אויף אַ פאַר נאָרן טרעפּ און זיך אָפּגעשטעלט. איך האָב געזאָגט דעם ח' מאַטאַלסקי, אז די פּאַן האָב איך מיט זיך און קאָן דעריבער נישט אַרויס אויפן נאַס, די שפּיקעס וועלן מיך געוויס דערקענען און איצט אַריינפאַלן וואָלט שוין געווען נאָר נאַריש. ס'וואָלט געווען גוט, ווען איך זאָל האָבן וואו איבערצור-וואַרטן, ביז עס וועט טונקל ווערן, אַגבּ בין איך מיר, קאָן קוים אייני-שטיין אויף די פּיס. ח' מאַטאַלסקי האָט מיר געענטפּערט, אז די פּאַן קען ער אַריינטראָגן צו אַ פאַקאנטער פּאַמיליע, טאַקע דאָ אויף די טרעפּ, אָבער איך זאָל אויך אַריינגיין, איז נישט נאָר באַקוועם.

געווען בין איך אַ גוט דיסציפּלינירטער אַרבעטער. נישט קוקנדיק דערויף, וואָס איך בין אַלט געווען 20 יאָר, איז מיר שוין אויסגעקומען אויסצופירן אַ סך פאַראַנטוואָרטלעכע פאַרטיי-אַרבעט און איך האָב

דעריבער גאנץ גוט פארשטאנען די וויכטיקייט פון קאנספיראציע. אָבער דעמאָלט איז מיר די קאָנספּיראַציע פון ח' מאָטאָלסקי אויסגע- קומען שוין צו אכזריותדיק.

אָבער ווי די זאך זאָל נישט זיין — ווי באַלד מ'טאָר נישט, איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן. איך האָב מיר אַביסל אַרומגעווישט דעם שטויב, געבראַכט אין אָרדנונג מיין האַרטן קראַנג, וואָס איז פאַרקראַכן אין אַ זייט, און איז פון שווייס געוואָרן ברודיק און צעקראַכן, טיף פאַררוקט אונטערן הוט די צעשוּיבערטע האָר און זיך אַראָפּגעלאָזט פון די טרעפּ. די טויערן זענען שוין געווען אָפּן, מ'האַט שוין געזען מענטשן אין דער גאַס.

ווען איך בין געקומען אויף דזשיקע, האָב איך פאַרגעסן אָן פאַר- דראָס אויפן ח' מאָטאָלסקי, די מידקייט און געפאַר. טוונטער אויגן האָבן מיך מיט ליבע באַגעגנט, צו מיר געשמייכלט, חברטעס געאַרעמט דריווייזי און פּירווויזי, האָבן מיך אַרומגערינגלט, באַשיידן געדריקט די האַנט. גאַנצע גרופן אַרבעטער האָבן געוואַרט מיט מיר אויסצוטרינקען — און געטרונקען האָבן מיר מער, ווי קלעפּ געכאַפט. ווער האָט דע- מאָלט געקלערט וועגן קלעפּ? ווער האָט געקלערט וועגן די קרבנות, וואָס זענען אין דעם דאָזיקן טאָג געפאַלן? וואָס פאַר אַ ווערט האָבן געהאַט אָט די אַלע קרבנות קעגן דעם גרויסן נצחון?

און דער נצחון איז ווירקלעך געווען אַ גרויסער. די דעמאָנסטראַ- ציע האָט זיך נישט געענדיקט אויף מאַרשאַלקאָווסקע. זי האָט זיך אַרי- בערגעוואָרפן אויף די דערביי־לינגנדיקע גאַסן און צוזאַמען מיט נאָך אָנגעקומענע, פאַרשפּעטיקטע אַרבעטער האָט זי זיך אָנגעהויבן פון דאָס ניי. ווען די פּאָליציי האָט די דעמאָנסטראַציע ווידער צעיאַגט, האָט זיך די מאַסע צעטיילט אויף קליינע גרופּעס צו עטלעכע הונדערט מאַן און ווייטער דעמאָנסטרירט אויף עטלעכע גאַסן מיטאַמאָל: אויף זשאַביע, גראַניטשנע און אַנדערע.

און נאָך איצט, ווען איך דערמאָן זיך אָן יענעם טאָג, וואָס איז פאַרגעקומען מיט העכער פיר צענטליק יאָרן צוריק, ווערט מיר גוט און וואַרעם אויפן האַרצן.

„אויף יוג“

נאך סופות פון 1903 האָב איך געמוזט זיין וואָס ווייטער פון די שטעט, וואו מ'האָט מיך געקענט, און איך מיט מיין חבר מיכל האָבן באַשלאָסן צו פאָרן קיין יעקאטערינאַסלאָוו.

דרום־רוסלאַנד איז דאָן פאר די מער אַנטוויקלטע יידישע אַרבע־טער פון ליטע געווען אַן אידעאַל, צו וועלכן מ'האָט זיך געריסן. אויף די יידישע אַרבעטער, וואָס פלעגן אַראַפּקומען פון דרום־רוסלאַנד, האָבן מיר געקוקט, ווי אויף אינטעליגענטן, וואָס שטייען העכער אין אַנטוויקלונג פאַר אונז, ליטווישע בונדיסטן. אין דער אמתן איז די זאך גאַרנישט געווען אזוי: די בונדיסטן פון ליטע זענען צו יענער צייט גע־ווען באַוואוסטזיניקער, ווי זייערע דרומדיקע חברים. אָבער אונז פלעגט געוואַלדיק אימפּאַנירן, וואָס זיי האָבן געקענט רעדן רוסיש, בעסער געזאָגט — זייער פאַרקריפּלטער יידיש, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ העלפט רוסישע אָדער רוסיפּיצירטע יידישע ווערטער, אָן וועלכע מ'האָט זיך לייכט געקענט באַניין, אָפּט אַפילו איבעריקע און נישט צו דער צייט באַנוצטע. מיט יאָרן שפּעטער איז דער דרום־יידיש געוואָרן אַ סוואַל פון לצנות, אָבער צו יענער צייט האָט ער פאַר אונז, יונגע בונדיסטן פון ליטע, פאַרמאַגט דעם זיבעטן חן. זעענדיק אין די געברויכטע רו־סישע ווערטער אַ סימן פון געבילדעטקייט, האָבן מיר אויך גענומען רעדן מיט זייער לשון: „ער האָט פאַסטופאַיעט ווי אַ טרום“ (ער איז זיך באַגאַנגען ווי אַ פּחדן), „ער האָט זיך פּריזנאַיעט אין זיין אָשיב־קע“ (ער האָט זיך מודה געווען אין זיין טעות), „ער ראַזפּיראַיעט זיך אין די שווערסטע וואַפּראַסן“ (ער קלייבט זיך פּונאַנדער אין די שווער־סטע פּראַגן), „זי האָט אים איזמיעניאַיעט“ (זי האָט אים פאַרראַטן) א. ד. גל.

למען האמת מוז אָבער געזאָגט ווערן, אַז די יידישע אַרבעטער פון ליטע גופא, וואָס האָבן געקריגן זייער אויסבילדונג אין די ערשטע פּראַפּאַגאַנדישע קרייזן אין דער רוסישער שפּראַך, האָבן אויך אזוי גערעדט, און מיר, יינגערע, וואָס האָבן געגאַרט נאָך וויסן, האָבן זיך געפלייסט צו רעדן מיטן זעלבן לשון, פּדי אזוי אַרום צו ווערן באַ־וואוסטזיניק...

נאָר שטאַרק האָבן מיר מקנא געווען די וויטעבסקער חברים, וואָס פלעגן אין יענע יארן אָפט אַראָפקומען קיין דווינסק. די דאָזיקע חברים זענען איינגעטלעך אויך געווען די זעלבע ליטוואַקעס און האָבן נישט, נאָט ווייסט ווי, באַהערשט די רוסישע שפּראַך. זיי האָבן נאָך יעדן זאָץ אַרײַנגעבראַקט אַ פּאָר רוסישע ווערטער, וואָס האָבן צום געדאַנק קיין שייכות נישט געהאַט: „טאַק טשטאַ“ (הייסט עס), „וואָט טשטאַ“ (אָט וואָס), „אימעננאָ“, „קאַניעטשנאַ“ א. ד. גל. האָט ווער פון זיי גע-וואָלט זאָגן די פּראַזע: „איך וויל אָט וואָס זאָגן“ האָט זיך עס ביי אים באַקומען: „איך וויל וואָט טשטאַ זאָגן“. מיר האָבן דאָס איבער-גענומען, ווי אינטעליגענטישע אויסדריקן פון העכערער מדרגה. אין דער זעלבער צײַט האָבן מיר אָבער אינסטינקטיוו געפילט, אַז דאָס איז נאָר דער אָפּגלאַנץ פון אמתער בילדונג, און אונז האָט געצויגן צו די קוואַלן — צו דער רוסישער שפּראַך, וואָס מיר האָבן געהאַלטן פאַר אַן אומבאַדינגטן תנאי פון באַוואוסטזיניגקײַט.

אין צוזאַמענהאַנג מיט אָט דעם געשולדערטן, דעמאָלטיקן לשון אונזערן, דערמאָנט זיך מיר אַ שפּראַך־עפּיזאָד, וואָס וואַרפט אַ שײַן, ווי אַזוי עס זענען אויסגעטייטשט און פאַרשטאַנען געוואָרן נייע און פּרעמדע ווערטער, וואָס האָבן זיך אַרײַנגערײסן אין אונזער לשון צוליב די נייע באַגריפן און אידיען.

פאַר די פּראָפּאַגאַנדישע קרייזן, וואָס האָבן זיך צו יענער צײַט שוין געפירט אין יידיש, איז קיין גרויסע ליטעראַטור אין דער יידישער שפּראַך וועגן עקאָנאָמישע און פּאָליטישע פּראָבלעמען נאָך נישט געווען. פלעגט מען זיך באַנוצן מיט רוסישע ביכלעך, וואָס די פּראָפּאַגאַנדיסטן האָבן פאַרטייטשט אין יידיש.

דער רוב פּראָפּאַגאַנדיסטן האָט זיך רעקרוטירט פון סטודענטן, גימנאַזיסטן און גימנאַזיסטקעס, האַלב־אינטעליגענטן, אינטעליגענטן — טיילווייז פון מער געבילדעטע אַרבעטער. זיי אַלע האָבן זייער אויס-בילדונג באַקומען אין דער רוסישער שפּראַך. מיט דעם פּראָפּאַגאַנדישן קרייז, צו וועלכן איך האָב דעמאָלט געהערט, האָט אָנגעפירט דער סמאָליער־אַרבעטער שימקע וועסקלער. (געשטאַרבן אין ניו־יאָרק אין 1943). שימקע האָט געהאַט געענדיקט די דווינסקער „רעמעסלענע אר-טשילישטשע“ (האַנטווערקער־שול). ער האָט גוט באַהערשט די רוסי-שע שפּראַך, געווען באַלעזן און פאַר יענער צײַט געווען אַ גאַנץ אַנט-וויקלטער אַרבעטער. אַלע שבת פלעגט ער אונז פּאָרלייענען און אי-

בערזעצן אין יידיש רוקישע בראָשורן איבער סאַציאַלע און פּאָליטישע פּראָגן. נאָכן דורכלייענען אַ באַשטימטן קאָפיטל פֿלעגט ער אונז שטעלן פּראָגן, אויף וועלכע מיר האָבן געדאַרפט ענטפּערן און אזוי אַרום אַרויסווייזן וואָס מיר האָבן פאַרשטאַנען פונם געלייענטן.

איינמאָל האָט ער אונז געלייענט וועגן גאָר אַ האַרפּן ענין, וואָס איך וואָלט היינט אָנגערופן „וועגן מהות פון קאָפיטאַליזם“. נאָכן איך בערלייענען, האָט אונז שימקע געבעטן מיר זאָלן אים ענטפּערן — וואָס פאַר אַ כאַראַקטער עס האָט דער קאָפיטאַליסטישער „סטראַי“ (סיסטעם)? דאָס וואָרט „סטראַי“ האָבן מיר אַלע פאַרשטאַנען, אָבער וואָס פאַר אַ שייכות דאָס וואָרט כאַראַקטער האָט צום קאָפיטאַליזם, האָבן מיר בשום אופן נישט געקאָנט פאַנעמען. מיר האָבן געוואוסט, אַז אַ מענטש קען האָבן אַ גוטן אָדער אַ שלעכטן כאַראַקטער; מיר האָבן אויך געוואוסט און געפילט, אַז דער קאָפיטאַליזם איז שלעכט. מיר האָבן אָבער גלייכצייטיק געפילט דאָס דער ענטפּער, אַז דער קאָפיטאַליזם האָט אַ שלעכטן כאַראַקטער, איז נישט דער געהעריקער ענטפּער. געוויס ליגט דאָ אַ העכערער, אַ טיפּער מיין! אָבער דעם באַד-שייד האָט קיינער פון אונז נישט געוואוסט. זענען מיר געזעסן מיט פאַרפלאַמטע פּנימ'ער פון פאַרלעגננהייט און געשעמט זיך צו קוקן איי-נער אויפן צווייטן. אונזער לעקטאָר האָט אָבער נישט אָפּגעלאָזט — ער האָט אונז געוואָלט אַרויספירן אויפן ריכטיקן וועג, מיר זאָלן זיך אַליין אָנשטויסן אויפן אמת'ן „כאַראַקטער“ פון קאָפיטאַליסטישן „סטראַי“. האָט ער אונז געבראַכט ביישפּילן וועגן „כאַראַקטער“ פון „פּעאַדאַלן“, „פּאַטריאַרכאַלן“ און „מאַטריאַרכאַלן סטראַי“; ווייטער פון „כאַראַקטער“ איז דאָס אָבער נישט געגאַנגען, און מיר „גראַבע, פּויערשע קעפּ“ האָבן אַלץ זיך ניט אָנגעשטויסן וואָס צו ענטפּערן.

געזען, אַז ער קען פון אונז קיין ענטפּער נישט אַרויסקריגן, האָט ער אונז מיט כּעס ענדלעך געגעבן צו פאַרשטיין, אַז דער „כאַראַקטער“ פון קאָפיטאַליסטישן „סטראַי“ שיידעט זיך אונטער פון אַנדערע „סטראַיען“ מיט דעם וואָס דער קאָפיטאַליזם קען אָנזאַמלען גיטער און פאַרמעגן אָן אַ גרענעץ.

אזוי אומגעפער האָט ער אונז אויסגעטייטשט דעם „כאַראַקטער“, אָדער ווי מען וואָלט דאָס היינט געזאָגט — די אייגנשאַפט פון קאָפיטאַליסטישן סיסטעם.

דער דאָזיקער שפּראַך-קוריאז איז בלויז איינער פון די אומצאָליקע שוועריקייטן, וואָס זענען אונז געשטאַנען אין וועג. די שפּראַך

אונזערע איז דעמאלט געווען צו אָרעם, צו קליין פאר די גרויסע אידיען, וואָס האָבן געזוכט אַ וועג צו די אָרעמע הייזער פון אונזער אַמאָל. נאָר די אידיען גופא זיינען געווען אונזערע לערער, אונזערע שפּרינג־ברעטער, וואָס האָבן אונז אַרויפגעהויבן אויף דער הויך סיי פון אונזער שפּראַך־קולטור, סיי פון אונזער גייסטיקער אַנטוויקלונג. דעמאלט האָבן מיר אָבער דעם דאָזיקן וואונדערלעכן פּראָצעס נישט געזען, נאָך נישט פאַרשטאַנען.

צו יענער צייט איז שוין געהאַט פאַרגעקומען דער איבערברוך אינם בליק אויף די אויפגאַבן פון פּראָפּאַגאַנדע. אויף די קרייזן האָט מען זיך שוין דעמאלט נישט פאַרנומען מיט לערנען אונז די רוסישע שפּראַך. דעריבער האָט אונז געצויגן אויף „יוג“ (דרום), פונקט ווי די אינטעלי־גענטע מיידלעך און די האַלב־אינטעליגענטע אַרבעטערנים האָט גע־צויגן קיין „פּיטער“ (פּעטערבורג) אויף פאַרשידענע קורסן און לעקציעס.

אָבער נישט דאָס אַליין איז געווען די סיבה וואָס האָט מיך מיט מײַן חבר געצויגן קיין יעקאַטערינאָפּאָלי (אנגב, האָט מיכל געענדיקט די דווינסקער האַנטווערקער־שול און גאַנץ גוט גערעדט רוסיש). מיר האָבן מיט אונזער פּאַרן אַהין פאַרבונדן אַ סך גרעסערע אַספּיראַציעס. מיר האָבן געוואָלט אין יעקאַטערינאָפּאָלי גרינדן אַ בונדישע אָרגאַניזאַציע.

געווען זענען מיר ביידע גוטע סטאַליערס און האָבן אין יעקאַטע־רינאָפּאָלי גיך געקריגן אַרבעט. מיר זענען אַריינגעפאַלן אין אַ וואַר־שטאַט פון דורכאויס יידישע אַרבעטער, צווישן וועלכע עס איז געווען אַ היפשע צאָל סאַציאַל־דעמאָקראַטן. זיי האָבן אויף אונז — אויף די „טאָוואַרישטשעס פון סיעווער“ (חברים פון צפון) — געוואָרפן אַן אויג. עס האָט לאַנג נישט געדויערט און מיר האָבן אָנגעהויבן באַזוכן אַ פּראָפּאַגאַנדישן קרייז פון דער יעקאַטערינאָפּאָלי אָרגאַניזאַציע פון ר. ס. ד. ר. פ. דער קרייז איז באַשטאַנען פון אַ מאַן 10-12, אין גרעסטן טייל יידישע אַרבעטער. עס זענען אָבער אויך געווען אַ פּאַר קריסטלעכע אַרבעטער. וואָס מ'האַט אונז דעמאלט געלערנט, געדענק איך נישט (וואַרשיינלעך, צוליב דעם וואָס נישט אַלץ האָב איך דע־מאַלט אויף דער רוסישער שפּראַך פאַרשטאַנען). איך געדענק אָבער, אַז געפירט דעם קרייז האָט אַ באַיאָרנטע קריסטלעכע פּרוי. זי שטייט פאַר מיינע אויגן, ווי איך וואָלט זי ערשט געכטן געזען: פון קליינעם געוואוסט, מיט אַ פּראָסט, מאַט געזיכט און טיף אַריינגעזעצטע קליינע

אויגעלעך, וואָס פלעגן אויפלייכטן, ווען איינער פון די אַרבעטער האָט געשטעלט אַ פראַגע. פון מיר האָט זי, אפנים, קיין גרויס נחת נישט גע- האַט: דער קרייז פלעגט פאַרקומען שבת אין אָוונט; אַ פאַרמאָטערטער פון דער וואָך אַרבעט (מיר פלעגן אַרבעטן שבת), נאָר וואָס פון באַד, פלעגן מיר זיך צוזאַמענקלייבן אין אַן ענגן צימערל ביי אַ נאַפּט־לעמפל, וואָס האָט זיך געטוקט. דאָס צימערל איז געווען שטאַרק אָנגעהויצט. פון דעם, וואָס די לעקטאָרין האָט גערעדט, האָב איך פאַרשטאַנען אַ צענט וואָרט — פלעג איך טאַקע, זאָל עס מיר צו קיין גנאי נישט זיין, אָפּט כאַפּן פון מיכלען אַ שטורך אין זייט וואָס איך כראַפּע אזוי שטאַרק...

דערפאַר אָבער איז די לעקטאָרין די ערשטע צייט געווען זייער צופרידן פון מיין חבר. ווי געזאָגט, האָט מיכל באַהערשט די רוסישע שפראַך, געווען אַן אַנטוויקלטער אַרבעטער, באַלעזן אין דער שיינער און סאָציאַליסטישער ליטעראַטור — פלעגט ער זי פאַרוואַרפן מיט פראַגן און מיט אַנטוואַרטן אויף די פראַגן, וואָס זי האָט געשטעלט. דער עולם האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז נאָר קיין פראַסאַטאַקעס זענען מיר נישט. מ'האַט אויף אונז אָנגעהויבן קוקן נאָר מיט אַנדערע אויגן. אָבער וואָס ווייטער האָט מיכל אָנגעהויבן שמעלן פראַגן נישט נאָר וויסנשאַפטלעך־סאָציאַליסטישע; ער האָט געוואָלט באַקומען ביי דער לעקטאָרין אַן ענטפער אויך אויף דער אַרגאַניזאַציאָנס־פראַגע, וואָס איז דעמאָלט אין „בונד“ געווען זייער אַטועל. אויך איך בין אין דער פראַגע געוואָרן לעבעדיקער (וועגן דער אַרגאַניזאַציאָנס־פראַגע האָט דעמאָלט אַ בונדישער אַרבעטער געקאָנט רעדן אפילו אויף פראַנץ צוויזש...), און מ'האַט אויף אונז אָנגעהויבן שוין קוקן קרום — ווי אויף אַרבעטער, וואָס זענען נעבעך אָנגעשטעקט מיט „נאַציאָנאַליסטי־שע“ באַצילן...

דערווייל איז אָנגעקומען דער טויטער ווינטער־סעזאָן.

די אַרבעט אין וואַרשטאַט האָט זיך פאַרענדיקט, און מיר האָבן אזוי אַרום פאַרלוירן דעם קאַנטאַקט מיט דער אַרטיקער ס. ד. אַרגאַניזאַציע. פאַר דער צייט האָבן מיר שוין אָבער געהאַט געשלאָסן באַ- קאַנטשאַפט מיט עטלעכע אַרבעטער פון אונזער פאָך. זיי האָבן אונז באַקאַנט מיט איינעם ליאָווקע „שאַפּאַטשניק“ (היטל־מאַכער). יענער ווידער האָט אונז באַקאַנט מיט איינעם אַ העמד־פּרעסער, און אזוי אַרום האָט זיך צוזאַמענגעשטעלט אַ קרייזל אַרבעטער, יידיש־רעדער, פון אַ מאָן 10. דאָס זענען געווען אַרבעטער, טיילווייז געקומענע פון

ליטע, וועלכע האָבן וועגן „בונד“ שוין געהערט. זיי האָבן זיך נישט גע- קאָנט גרינג פאַרשטענדיקן מיט די אָרטיקע יידישע אַרבעטער פון דער ס. ד. אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָבן גערעדט מערסטנטייל אויף רוסיש. טיילווייז ווידער זענען דאָס געווען אָרטיקע אַרבעטער, וועלכע זענען געווען אַביסל צעשרויפט דורכן פּראָלעטאַרישן ציוניזם, וואָס האָט אין יענער צייט זיך באַוויזן אין דרום־רוסלאַנד. מיר פלעגן פירן הייסע וויכוחים איבער ציוניזם, בונדיזם, אָרגאַניזאַציע־פּראָגראַם א. ד. גל. און אנב, האָט אונזער אָפט צוזאַמענטרעפן זיך געהאַט אויך אַ פּראָ- זאַאישן אונטערשלאַס.

כמעט די גאַנצע גרופּע, וואָס האָט זיך געדרייט אַרום אונז, איז געווען אַרבעטלאָז און געלטלאָז. מיר דאַקענן האָבן פאַר די עטלעכע וואָכן, וואָס מיר האָבן געאַרבעט, געהאַט אָפּגעשפּאַרט אַ פּאַר צענטליק רובל, און מ'האַט שטענדיק געקאָנט טרעפן ביי אונז אַ הייס גלאָז טיי מיט בולקע.

דער קרייז אַרום אונז איז דערווייל געוואַקסן, און מיר האָבן אָנ- געהויבן פילן אַ נויטווענדיקייט אין בונדישע ליטעראַטור. מיר האָבן וועגן דעם געשריבן קיין דווינסק צו ישראל־מיכלען, דעם שפּעטער באַ- וואוסט־געוואָרענעם פּראָוואָקאַטאָר קאַפּלינסקי, אָבער קיין ענטפּער האָבן מיר פון אים נישט באַקומען. האָבן מיר געשריבן נאָך אַמאָל, אַ דריט מאָל, זיך אויסגעדריקט עטוואָס דייטלעכער, מיינענדיק, אַז ער פאַרשטייט נישט אונזער פאַרשטעלט לשון, אָבער אַלץ אומזיסט. מיר האָבן אינגאַנצן פאַרלוירן די האָפּנונג ווען עס איז צו קריגן ליטעראַ- טור, און אָן דעם האָבן מיר נישט געזען קיין מעגלעכקייט אונזער פלאַן צו פאַרווירקלעכן.

די דיסקוסיעס האָבן זיך דערווייל לעבאַפּט געפירט ביז... עס איז אויסגעגאַנגען דאָס לעצטע ביסל געלט. מיכל האָט פאַרקויפט זיין זיכערנעם זייגער, וואָס זיין ווייב האָט אים געשאַנקען נאָך צו די תנאים. איך האָב פאַרקויפט מיין געצייג, וואָס איז געווען מיין שטאַלץ, ווייל איך האָב זיי אַליין געמאַכט, זייענדיק נאָך אַ לערן־יינגל. אָבער ווען מיר האָבן אויך דאָס ביסל געלט אויפגעגעסן, האָבן מיר אָנגע- הויבן שוין אויף אַן אמת צו הונגערן. צו הונגערן בין איך שוין דע- מאַלט געווען אַביסל געוואוינט, אָבער אזוי האָב איך נאָך קיינמאָל נישט געהונגערט. מיר פלעגן צו צוויי־דריי טעג נאָכאַנאַנד לנמרי נישט עסן, געלעגן אויף אונזערע האַרטע געלעגערס ביז שפּעט בייטאָג, זיך לאַנגזאַם באַוועגט, פּדי אונז זאָל זיך נישט וועלן עסן. עס פלעגט אונז

אָבער ווערן נישט גוט פון הונגער, און מיר פלעגן זיך אַרויסלאָזן אויפן „פּראָספעקט“ אַביסל זיך אָפּפּרישן. צו אַלע צרות האָבן זיך נאָך ביי איי-נעם פון אונז צערטן די שיד. און אז איינער האָט געוואָלט אַרויסגיין אין גאָס, האָט דער צווייטער באַדאַרפט זיצן אין שטוב אַ באַרוועסער. מיר וואָלטן זיכער אויסגעגאַנגען פון הונגער, ווען נישט דאָס, וואָס פון צייט צו צייט פלעגט ווער פון די איבעריקע חברים ברענגען אַ פּאַר פונט ברויט. מיר האָבן אָבער קיינמאָל דעם הומאָר נישט פאַרלוירן. מיר זענען געווען יונג — האָבן מיר אונזער לאַגע געזען דורך אַ פּריז מע פון לעבעדיקע פאַרבן; אין די שווערסטע מינוטן פלעגן מיר אָפט, לינגדיק אויף אונזערע געלעגערט, זיך דורכוואַרפן מיט אַ ווייץ, אז מיר וועלן פאַרלירן דעם אַפעטיט, לינגדיק אזוי שפעט...

אינמאָל, ווען מיר האָבן שוין צולאַנג געהונגערט און זענען גע-לעגן אינגאַנצן אָפּגעשוואַכט, איז צו אונז אין צימערל אַריינגעקומען דער באַלעבאָס פון אונזער דירה — אַ הויכער געלער ייד, וואָס האָט געלעבט אויפן חשבון פון זיינע קינדער און פלעגט, בעת די קינדער זענען אין שטוב נישט געווען, שלאָגן זיין ווייב. ער האָט אונז פּאַרגע-לייגט צו שפּילן אין קאַרטן. דער דאָזיקער ייד, וואָס פלעגט זיך נודזשען אַ גאַנצן טאָג פון ליידיק אַרומגיין, האָט געהאַט אַ קרענקלעכע נייגונג צו שפּילן אין קאַרטן — און דוקא פאַר געלט. עס האָט געקאַנט זיין אַ גראַשן פאַר עטלעכע קאָן — אַבי פאַר געלט. און טאָמער איז אים גע-וואָרן גאָר ענג, איז ער גרייט געווען זיין פאַרטנער צוצוצאָלן, אַבי ער זאָל דערנאָך האָבן די מעגלעכקייט די פאַר גראַשן צוריק צו געווינען. ביים שפּילן פלעגט ער אָנווענדן די גרעפסטע און ראַפּינירטסטע שווינד-לערייען, פּדי אַרויסצוגיין פון שפּיל דער זיגער. ער האָט אונז פאַר-מאַטערט מיט זיינע פאַרשלאָגן. נאָר דעם אמת געזאָגט, איז דאָס אונז מאַנכעסמאָל אויך געווען צום האַרצן — מיר האָבן דאָך קיין אַרבעט נישט געהאַט, דאָס שטענדיקע לייענען ביכלעך מיט אַ פּוסטן מאָגן איז אויך נישט אַלע מאָל מעגלעך — פלעגן מיר טאַקע נישט זעלטן מאַכן מיט אים אַן אַקע, אַלס מיטל צו פאַרטרייבן דעם הונגער. דאָס מאָל איז אָבער די קאַרטן-שפּיל געווען נישט מער, ווי אַן אויסרייד... ער האָט אונז דערציילט, אז אין דער מיל, וואו דער עלטערער זון זיינער אַר-בעט, פּויט מען אַ נייע געביידע, וואו מיר וועלן אין ניכן קריגן אַרבעט ביי ציגל טראָגן, און אז דערווייל קענען מיר ביי אים פאַרגן אַביסל געלט דורכצושטופן דאָס שווערע שטיקל צייט. מיר האָבן פאַרשטאַנען זיין „שפּיצל“ און זיך אָפּגעזאָגט אַנצונעמען די הלוואה. ער איז אַריי-נ-

געפאלן אין גרויס גרימצארן, געדראָט אונז, אז ער וועט אונז אַרויס־טרייבן פון דער דירה — ער קאָן נישט צוזען, ווי מיר גייען אויס פאַר זיינע אויגן, אז נאָר ליטוואַקעס זענען אַזעלכע און נאָך און נאָך. עס האָט נאָר נישט געהאַלפֿן און מיר זענען געבליבן ווייטער ליגן אויף אונזערע געלעגערס.

פאַרנאַכט צו קלאַפט מען ווידער אין טיר און נאָך איידער מיר האָבן באַוווּזן זיך אָפצורופֿן, איז אין צימער אַריינגעקומען אַ יונגער־מאַן, וועלכן מיר פֿלעגן אָפט טרעפֿן אויף די טרעפֿ, וואו מיר האָבן גע־וואוינט. ער האָט זיך פֿאַרלעגן אַרומגעקוקט און אָנגעהויבן עפעס שטאַמלען. פון זיינע רייד האָבן מיר צום סוף פֿאַרשטאַנען, אז אים האָבן געשיקט די אַרבעטער פון דער גרויסער אַיינבינדעריי, וואָס גע־פינט זיך אויפֿן העכערן שטאַק, אונז זאָגן, אז ס'איז זייער גראָב פון אונזער זייט וואָס מיר האָבן זיך אין אַזאַ שווערער צייט צו זיי נישט געווענדעט און אז די אַרבעטער שיקן אונז אַ קליינע שטיצע ביז מיר וועלן קריגן אַרבעט. מיר זענען געווען אויסער זיך: מיר האָבן פֿראָג טעסטירט וואָס מ'לייגט אונז פֿאַר אַזאַ זאַך. „מיר בעטן נישט קיין צדקה“ — האָבן מיר געשריגן און פֿאַרלאַנגט ער זאָל אונז לאָזן צורוּ. ער איז געוואָרן צעטומלט און געבליבן שטיין אין מיטן צימער, נישט געפינענדיק קיין ווערטער אונז צו ענטפֿערן. פֿלוצלינג האָט ער אַרויס־געכאַפט די האַנט פון קעשענע, האָט אַ וואָרף געטון אויפֿן טיש אַ הויפֿן קופּערנע מטבעות, און אַרויסגעלאָפֿן פון צימער. אייניקע מטבעות האָבן זיך אַראָפּגעקייקלט פון טיש, האָבן זיך משונה לאַנג געדרייט איבערן צימער און זיך איינציקווייז מיט פֿאַרשידענע קלאַנגען אויסגע־לייגט אין די ווינקלען. אין צימער איז געוואָרן מאָדנע שטיל. עס איז צוגעפֿאלן די נאַכט. פון קליינעם פענסטערל האָט זיך אַ בלייכע שיין געלייגט אויף דער פֿאַדלאַגע און וואַרנישט־וואו באַשימערט אַ שאַרפֿן קאַנט פון אַ קופּערנעם צענער. דערשימערט און פֿאַרשעמט זענען מיר געבליבן ליגן אויף אונזערע געלעגערס און מורא געהאַט צו קוקן איר נער אויפֿן צווייטן. מיר האָבן לאַנג נישט אַרויסגעפֿראַכט קיין וואָרט, ביז אונזערע נערוון האָבן נישט אויסגעהאַלטן, און מיר האָבן זיך צע־וויינט, ווי קליינע קינדער, וועמען ס'איז געשען אַ גרויסע עולה.

ס'איז מיר שווער איצט איבערצוגעבן מיין דעמאָלטיקן צושטאַנד, אָבער נישט געקוקט אויף אונזער באַליידיקטן שטאַלץ האָבן מיר דאָך מיט די אָפּגעשוואַכטע פינגער פון הונגער צימערנדיקע הענט אויפֿגע־קליבן די קופּערנע מטבעות און געקויפט ברויט מיט טיי — אונזער

זעלטענע שפייז אין פארלויה פון וואָכן. מיר האָבן אויך געקויפט נאָפּט און אָנגעצונדן דאָס לעמפל וואָס מיר האָבן שוין לאַנג נישט באַנוצט. עס האָט אָבער לאַנג נישט געברענגט, ווייל מיר האָבן, נישט אויסרעדנדיק איינער צום צווייטן קיין וואָרט, באַלד זיך געלייגט שלאָפּן.

אין איינעם אַ פּרימאָרנן האָבן מיר אומדערוואַרט באַקומען צו געשיקט (דאָכט זיך, דורך דער טראַנספּאָרט-געזעלשאַפּט „ראַסיאַ“) אַ גרויסן קויש מיט ליטעראַטור: יידישע און רוסישע בראַשורין. דער עולם האָט זיך דערפון גיך דערוואוסט. מ'האָט אויף אונז אָנגעהויבן קוקן מיט גרעסערן רעספעקט. די יידישע בראַשורין האָבן געמאַכט אַ רושם, אַרויסגערופן אַ סענסאַציע און עס איז געוואָרן... גרינגער צו הונגערן. האָבנדיק אַזאָ וויכטיקן פּאַקטאָר, האָבן מיר באַשלאָסן צו פּראָקלאַמירן די גרינדונג פון אַ בונדישער אָרגאַניזאַציע אין יעקאַטערינאַסלאָוו. אייר נער אַ גראַוויר-אַרבעטער, אַן אָנהענגער פון פּראָלעטאַרישן ציוניזם (וואָס פאַר אַ נאָמען דער פּראָלעטאַרישער ציוניזם האָט דאָן געטראָגן, געדענק איך נישט גענוי), האָט אונז געמאַכט אַ יידישן און רוסישן שטעמפל, — מיט וועלכן מיר האָבן אָפּגעשטעמפלט אַלע אונזערע בראַשורין. אזוי אַרום האָבן מיר וועגן זיך געגעבן צו וויסן דער וועלט.

געווען זענען מיר — איך געדענק גענוי — 26 אַרבעטער פון פאַרשידענע פּאַכן. מיר האָבן אויסגעבילדעט צוויי קרייזן, צו 13 מאַן, און איך מיט מיכלען זענען געווען די פּראָפּאָגאַנדיסטן. עס איז שוין געווען פּוריס-צייט, דער עולם האָט ביסלעכווייז געקריגן אַרבעט. מיכל האָט אויך געקריגן אַרבעט — טאַקע אין דער אויבנדערמאַנטער מיל, אָבער נישט ביי ציגל-טראָגן, נאָר ביי סטאַלעריי-אַרבעט. פון די ער-שטע פאַרדינסטן האָבן מיר געקויפט נאָך אַ פּאַר גענוצטע שידן, און איך האָב זיך אויך אַרויסגעלאָזט אין די גאַסן זוכן אַרבעט, וואָס איך האָב טאַקע גיך געקריגן. עס איז געוואָרן לעבעדיקער און פּריילעכער אויפן האַרצן, און מיר פלעגן זיך מיט די איבעריקע חברים טרעפן רעגולער. איך האָב באַדאַרפט זיין צופרידן, אָבער די אַרבעט מיינע ביי מיין באַלעבאַס האָט מיר פאַרביטערט דאָס לעבן.

דאָס איז געווען אַ ייד אַ קליין מייסטערל, וואָס האָט זיך באַשעפּ-טיקט מיט „פּאַטשינקעס“ — פאַריכטן אַלטע מעבל. פאַר יום-טוב האָט מען אים צוזאַמענגעבראַכט אַ פולן וואַרשטאַט מיט אַלטע געלע-כערטע קאָמאָדן, פאַרפּוילטע בעטן אָנגעפּראָפּט מיט וואַנצן, הינקענדיקע טישן, אויסגעדרייטע שטולן און צעפּאַלענע עטאַזשערקעס, וואָס

מ'האָט געדארפט פאַרריכטן און איבערלאַקירן מיט שוואַרצן אָדער רויטן פעטערבורגער לאַק. איך האָב ליב געהאַט מיין אַרבעט, נאָר די דאָזיקע „פאַטשינקעס“ האָבן באַליידיקט מיין פאַך־ווירדע. דאָס וואָלט נאָך אָבער געווען צו דערליידן, בפרט נאָך אזאָ הונגער־ווינטער. איז אָבער סיי דער באַלעבאַס און סיי די באַלעבאַסטע געווען מיר אזוי אָפֿ־שטויסנדיק, אז איך פלעג אוועקגיין פון דער אַרבעט פשוט אַ דערשלאַך גענער.

געאַרבעט האָב איך 12 שעה אַ טאָג — פון 8 ביז 8 — פאַר דריי מיט אַ האַלבן רובל אַ וואָך. אין וואַרשטאָט איז געווען ברודיק און פינסטער. אַ גאַנצן טאָג האָט געברענט און גערויכערט אַ נאַפֿט־לעמפל. קליי פלעגט מען וואַרעמען אויף אַ נאַפֿט־מאַשינקע מיט 2 רויכערנדי־קע קנויטן. אין וואַרשטאָט איז שטענדיק געשטאַנען אַ געשטאַנק פון נאַפֿט און קנאַבל, וואָס די באַלעבאַסטע פלעגט באַנוצן צום געקעכץ אין היפשע דאָזעס. דער באַלעבאַס איז אַ גאַנצן טאָג געשטאַנען אי־בערן קאַרק און פשוט געריסן די אַרבעט פון די הענט. איז דער באַלע־באַס אַרויסגעגאַנגען, האָט אים גלייך פאַרטראָטן די באַלעבאַסטע. זי האָט זיך אין אַלץ אַריינגעמישט, געגעבן עצות נישט געשטויגן נישט געפלוין. טאָמער האָט זי שוין גאָרנישט געהאַט אין וואָס זיך אַריי־צומישן, פלעגט זי זיך אוועקזעצן געבן וואַרשטאָט אונטערשפאַרן מיט פינגער די באַק און נאָכקוקן יעדע באַוועגונג מיינע. עס איז מיר אַלץ געפאַלן פון די הענט, און איך פלעג דערביי אויסשטיין אמתע ענוים.

הויז מיר האָט נאָך דאָרט געאַרבעט אויף אַ טערמין אַ יינגל — אַ האַלב־דעגענערירט נפש, און אַן עלטערער קריסט, אַ שיפור, וועמען דער באַלעבאַס און באַלעבאַסטע פלעגן באַשווינדלען אין געלט־חשבונות אויף דעם געמיינסטן אופן. זיי האָבן דאָס געמאַכט אָפֿן, זיך גאָרנישט געהיט פאַר מיר און נאָך אָנגעקוואַלן פון זייערע שיינע שפיצ־לעך. דער אַרבעטער פלעגט זיי זידלען מיט די גרעבסטע ווערטער, אָפט כאַפֿן אַ שטיק האַלץ און זיך וואַרפֿן מיט רציחה שלאָגן, נישט זעלטן טאַקע מכבד זיין אויך, זיי האָט זיך אָבער אַיינגעגעבן אים אַיינצושטילן מיט אַ גרויס קעלישעקל בראַנפֿן, וואָס זיי פלעגן פון זיינעטוועגן שטענ־דיק האָבן גרייט. אַ געוויסע צייט האָט ער ווידער רואיק געאַרבעט, ווי אַן אייזל, ביז ס'פלעגט זיך ווידער איבערחזרן דאָס אַייגענע. כ'האַב אָבער געמוזט אויסהאַלטן. בלייבן אָן אַרבעט האָט געשראַקן, בפרט אז די אַרבעט פון די קרייזן האָט אויך געפאַדערט קליינע אויסגאַבן, וואָס אונז פלעגט אויסקומען טיילווייז צו דעקן פון אונזערע פאַרדינסטן.

מיר האָבן באַשלאָסן דערווייל נישט צו פאַרנרעטערן די צאָל מיט גלידער פון די קרייזן — מיר האָבן געוואָלט פריער זיי ווי געהעריק צוגרייטן, אויסאַרבעטן אַגיטאַטאָרן, וואָס זאָלן אונז שפעטער העלפן.

עס איז מיר איצט שווער צו רעסטאָוירן אין געדאַנק וואָס מיר האָבן געטון אויף די קרייזן. איך געדענק נאָר, אז איך מיט מיכלען פלעגן פריער צוגרייטן געשריבענע טעמעס וואָס זענען דאָרט באַהאַנדלט געוואָרן. די קרייזן פלעגן פאַרקומען ביי די עלטערן פון אַן אַרבעטערין — אַ באַקאַנטע פון אַנגערופענעם ליאַווקע „שאַפאַטשניק“. פאַר דער דירה האָבן מיר יעדעס מאָל געצאָלט אַ געוויסע סומע, וואָס מיר פלעגן טיילווייז דעקן פון סְקאַפּעדיקן פאַרטייאַפּאַצאַל און טיילווייז פון אונזערע פאַרדינסטן. די קרייזן זענען פאַרגעקומען רעגולער 2 מאָל אַ וואָך, ביז איינמאָל אַ מיטוואָך, ווען איך האָב געהאַלטן אין מיטן דערן אויף מיין קרייז, איז אַריינגעקומען פּאָליציי.

איך האָב געשווינד אַריינגערוקט דעם געשריבענעם קאַנספּעקט אין אַרבל און זיך געשמעלט אין דער רייע מיט די איבעריקע, וועמען פּאָליציי און זשאַנדאַרמען האָבן אַנגעהויבן צו באַזוכן. מען האָט ביי קיינעם נאָרנישט געפונען. ביי מיר אויך נישט, נאָר ווען דער זשאַנדאַרם, וואָס האָט מיך באַזוכט, האָט מיך אַנגענומען פאַרן האַנט און געוואָלט אָפּרוקן צו די שוין באַזוכטע, האָט אונטער זיינע פינגער אַ קנאַק געטון דאָס פאַפיר און אַזוי אַרום מיך פאַרראַטן. דער קאַנספּעקט איז געווען געשריבן אויף יידיש, פון דעסמוועגן האָט ער מיך אָפּגעזונדערט פון די איבעריקע, פאַרשריבן מיין נאָמען, און אַנגעהויבן אַלעמען פונדאָסניי באַזוכן. נאָכן באַזוכן האָט מען אונז, ווי דער שטייגער איז, אַוועקגעפירט אין אַרעסט־הויז, אויפן וועג האָבן מיר צוגעטראַכט פאַר אונזער צוזאַמענקונפט עפעס אַ נאַיוון תירוץ, ביי וועלכן מיר האָבן זיך געזאָלט האַלטן אויפן פאַרהער. דער פאַרהער איז אָבער געווען זייער אַן אויבערפלעכלעכער. וועגן קאַנספּעקט האָט מען מיך אינגאַנצן נישט געפרעגט און אין אַ 10—12 טעג אַרום האָט מען אונז אַלעמען באַפרייט.

אין שטאָט האָב איך שוין מיכלען נישט געפונען. ער איז, ריכטניג דיך זיך אַז פּאָליציי וועט קומען אויף דער וואוינונג, צו דער צייט אַוועקגעפאַרן. איצט פאַרשטיי איך, אז די גלייכסטע זאָך וואָלט געווען, ווען איך פאַרלאָז באַלד די שטאָט. אָבער דעמאָלט האָב איך נאָך אין אַזעלכע זאַכן נישט געהאַט קיין דערפאַרונג און נישט פאַרשטאַנען,

אז דאָס באַפֿרײַען אונז אַזוי שנעל איז געווען בלויז אַ שפּיצל מצד דער זשאַנדאַרמערײַע.

פאַר דער אָרטיקער זשאַנדאַרמערײַע איז דער ייִדישער קאַנספּעקט, וועלכן זי האָט בלי ספּק געלאָזט איבערזעצן, — געווען אַ נייעס. זי האָט זיכער פֿאַרשטאַנען, אַז דאָ וואַקסט אַ באַוועגונג, מיט וועלכער זי איז ביז איצט נישט געווען באַקאַנט. זי האָט, אַפֿנים, געמיינט, אַז די פֿאַרהאַלטענע גרופּע איז בלויז אַן אַפּצווייג פֿון אַ גרעסערער אָרגאַניזאַציע, וואָס זי האָט געוואָלט דורך אונזער זיין אויף דער פֿריי אויס־שפּירן. אָבער ווי געזאַגט, האָב איך דעמאָלט דאָס נישט פֿאַרשטאַנען און גערעכנט, אַז די אָרטיקע זשאַנדאַרמערײַע ווייסט נישט „ווער עס האָט זי געשלייערט“.

אַ טײַל פֿון מיין גרופּע האָט זיך גלייך אָפּגעטרייסלט פֿון דער אָר־גאַניזאַציע. דער פֿאַרבליבענער טײַל איז דאַקעגן געוואָרן אַזוי ווי פֿאַר־ביסן. כֿ'האָב אָפּגעזוכט די רעשטלעך פֿון מיכלס גרופּע, צווישן וועלכע איך האָב געטראָפֿן אַן אומבאַקאַנטן אינטעליגענט, מיט אַ בלאַס פֿנים און אַ געדיכט באַוואַקסן שוואַרץ בערדל. ער איז מיר פֿון ערשטן בליק זייער געפֿעלן געוואָרן און איך ווייס נישט פֿאַר וואָס מיר איז גאַרנישט אַיינגעפֿאַלן צו פֿרעגן, ווי אַזוי ער איז צו אונז געקומען. ער האָט זיך אינטערעסירט מיט אונזער אַרבעט און האָט מיר שטאַרק צוגעהאַלפֿן ווייטער צוזאַמענצושטעלן די רעשטלעך פֿון דער צעפֿאַלענער יונגער אָרגאַניזאַציע. קיין קרייזן האָבן מיר פֿאַרלויפֿיק נישט געפֿירט, ווייל די אַיינציקע דירה, וואָס מיר האָבן פֿאַרמאָגט, האָבן מיר צוליבן אַרעסט פֿאַרלירן. מיר האָבן זיך אָבער גאַנץ רעגולער געטראָפֿן אין טײַהייזער און אין אַנדערע אָפּגערעדטע ערטער, וואו מיר פֿלעגן אָפּנעמען די גע־לייענטע און פֿאַרטיילן די נאָך נישט געלייענטע פֿראַשורן. ווי אַזוי עס זענען אָפּגעהיט געוואָרן די פֿראַשורן בעת מיין אַרעסט, איז מיר אויך נישט אַיינגעפֿאַלן צו פֿרעגן — אַבי זיי זענען געווען.

דערווייל האָט זיך אָנגערוקט דער ערב מאַי פֿון 1904. עס איז גע־ווען דער צווייטער יאַרצײַט נאָך לעקערטס טויט, און איך מיטן אינטע־ליגענט (איך געדענק נישט זיין נאָמען) האָבן באַשלאָסן אין נאָמען פֿון דער בונדישער אָרגאַניזאַציע אין יעקאַטערינאָסלאַוו אַרויסצוגעבן אַ העקטאָגראַפֿירטע פֿראַקלאַמאַציע אויף ייִדיש און רוסיש. ווי אַזוי און ביי וועמען און ווער עס האָט געקריגן דעם העקטאָגראַפֿ, געדענק איך נישט. איך האָב אָנגעשריבן דעם טעקסט אין ייִדיש און דער אינטע־

ליגענט האָט אים איבערגעזעצט אויף רוסיש. דעם יידישן טעקסט האָב איך אָנגעשריבן מיט אַ דייטלעכער און שיינער האַנטשריפט און דעם רוסישן טעקסט האָט ער געמאַכט מיט געדרוקטע געצירטע בוכשטאַבן. געאַרבעט האָבן מיר אויף דעם אַ גאַנצע נאַכט אין דער דירה פון אייר גער אַן אַקושערקע אָדער אַ דענטיסטין. ווי אַזוי מיר זענען צו איר גע- קומען, געדענק איך אויך נישט. איך געדענק נאָר, אַז זי האָט אונז גע- האָלפן אַרבעטן און אַז די פּראָקלאַמאַציעס זענען אַרויסגעקומען זייער שוין (און אפשר האָט זיך מיר עס דאַן אַזוי געדאַכט). אַ זיינער 6 פרי זענען געקומען 2 חברים און האָבן די פּלעטלעך אַוועקגעטראָגן אויף אַ באַשטימטן אָרט, וואו מ'האָט זיי געדאַרפט צעטיילן און פאַר- שפּרייטן. דעם העקטאַגראַף, וואָס מיר האָבן נאָך געוואָלט אויסנוצן אין דער צוקונפט, האָבן מיר געוואָלט איבערלאָזן ביי דער, ביי וועל- כער מיר האָבן די נאַכט געאַרבעט, אָבער זי איז אויף דעם בשום אופן נישט אַיינגעגאַנגען. בלית ברירה האָב איך באַשטימט דעם העקטאַג- גראַף נעמען צו זיך. עס איז שוין געווען גרויסער טאַג און ס'האָט נישט געדראָט קיין שום געפאַר צו טראָגן איבער דער גאַס אַ קליין פעקעלע אַיינגעוויקלט אין פאַפּיר. געקומען בשלום אַ היים, ערשט פון אַ צווייטן צימער האָבן זיך אַרויסגערוקט 2 פּאָליציי-לייט, וואָס האָבן אויף מיר געוואָרט פון האַלבער נאַכט אָן און מיך צוזאַמען מיט מיין פעקל פאַרנומען אין „אומשאַסטאַק“.

אויפן וועג האָב איך ערשט פאַרשטאַנען, אַז איצט וועל איך זיך שוין אַזוי לייכט נישט אַרויסדרייען. דער וועג צום „אומשאַסטאַק“ איז געווען אַ ווייטער און איך האָב אַלץ געזוכט עצות, ווי אַזוי פּטור צו ווערן פון העקטאַגראַף. מיר זענען פאַרבייגעגאַנגען אַ גרויסן גאַרטן פאַרצוימט מיט אַ הויכן הילצערנעם פאַרקן. כ'האָב מיט אַלע כחות אַ זאָרף געטון דעם העקטאַגראַף איבערן פאַרקאָן און זיך געלאָזט לויפן. מיין אויסרעכנונג איז געווען נישט צו אַנטלויפן. כ'האָב בלוין געהאַפּט, אַז פאַר דער צייט איידער מ'וועט מיך כאַפן, וועט זיך ווער אַנשטויסן צוצונעמן דעם העקטאַגראַף און עס וועט אַזוי אַרום נישט זיין קעגן מיר קיין „זאַכלעכע באַווייזן“. בעתן לויפן האָב איך געפילט, אַז די צוויי באַיאָרנטע פּאָליצייסקע קענען מיך נישט אָניאָגן און שטייען אַלץ ווייטער פון מיר אָפּ. זיי האָבן אָבער אויפגעהויבן אַ הילכיקע פייפּעריי, און מ'האָט זיך אַרויסגעלאָזט פון אַ סך הויפן מיך נאָכיאָגן. פיל האָבן מיר פאַרצוימט דעם וועג, אָבער איך בין געווען יונג, געשיקט אין לויפן — פלעג איך זיך קונציק אַרויסדרייען. דאָ איז אָבער צום אומ-

גליק אָנגעפאָרן אַ גרופע פּורמאַנעס, וועלכע האָבן זיך אויסגעשטעלט אין דער ברייט גאַס, אָפּגעשניטן מיר דעם וועג און מיך פאַרהאַלטן. די פּאָליצייסקע זענען אונטערנגעקומען אינגאַנצן באַדעקט מיט שווייס, און איך האָב אויך קוים געאַטעמט. אַרומגערינגלט פון אַן עולם מענטשן, האָבן מיך די פּאָליצייסקע געפירט צוריק צום גאַרטן, אויפֿ־געזוכט דעם העקטאָגראַף, און אונטער די זידלערייען פון גאַס־עולם, וואָס האָט געמיינט, אַז מ'האַט געכאַפט אַ ננב, וואָס האָט אוועקגע־וואָרפן אַ געגנבעט פעקל, האָט מען מיך אָפּגעפירט אין „אומשאַס־טאַק“. די פּאָליצייסקע האָבן דערציילט דעם פּריסטאַוו (קאַמיסאַר) וועגן מיין פּרוואוו צו אַנטלויפן. דער פּריסטאַוו איז געוואָרן אויפגע־קאַכט און האָט מיר געגעבן אַזאַ פאַטש, אַז עס איז מיר פינסטער גע־וואָרן אין די אויגן. כ'האַב אויפּגעהויבן אַ געשרי, אַז מען דערהרגעט אַ מענטשן און דער פּריסטאַוו האָט מיך אָפּגעלאָזט. אַ גאַנצן טאַג האָט מען מיך אָן עסן געהאַלטן און ביינאַכט אָפּגעפירט אין טורמע, אין קאַמער האָב איך שוין געטראָפּן זיצן אַ יידישן אַרבעטער, וועלכער האָט געהערט צו דער סאַציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. ס'איז געווען פינסטער. דאָס געזיכט פון מיין שכן האָב איך נישט געזען, כ'האַב געפילט אַ מאַדנע נאַנטקייט צו דעם דאָזיקן מענטשן, וועמען איך האָב לַגמרי נישט געקענט. מיר האָבן פאַרפירט אַ שמועס, אויס־געברענגט זיך וועגן די אומשטענדן פון אונזער אַרעסט א. ד. גל. פון די ערשטע פּאַר פּראַגן האָט זיך מיר צעגאַסן אַ וואַרימקייט איבער דער נשמה, און איך האָב צו דעם דאָזיקן מענטשן געפילט אַן אומבאַגרע־נעצטן צוטרוי. כ'האַב אים אויסדערציילט אַלע מינע פאַרבאַרגענע געפילן, וואָס זענען מיר אַליין נאָך נישט געווען אינגאַנצן קלאָר: כ'האַב אים דערציילט וועגן מינע געפילן צו אַ מיידל, וועמען איך האָב אין האַרצן געשוואוירן אייביקע טרויהייט, און אַז די דאָזיקע געפילן וועל איך פאַר איר קיינמאַל נישט אַרויסזאָגן, ווייל איך בין נישט ווערט איר אַטעם־הויך, און אַז איבערהויפּט טאָר זיך אַ רעוואָלוציאַנער נישט אָפֿ־געבן מיט זיינע פּערזענלעכע געפילן. כ'האַב אים פאַרטרויט, אַז איך לעב אויף אַ פּרעמדן פּאַס וואָס אַ חבר האָט מיר געגעבן פאַר זיין אָפֿ־פּאַרן קיין אַמעריקע און וועגן נאָך און נאָך זאַכן, וואָס איך וואָלט ביי גאַרמאַלע באַדינגונגען בשום אופן נישט אַרויסגעבראַכט אויף די ליפּן. מיט יאָרן שפּעטער האָב איך פון אַלטע דערפאַרענע טורמע־זיצער דערוואוסט זיך, אַז די דאָזיקע פּלוצימדיקע, אויפריכטיקע אָפּהאַר־ציקייט איז אַ פאַרשפּרייטע פּסיכאָלאָגישע דערשיינונג ביי אַ סך יונ־

גע רעוואָלוציאָנערן, וואָס פאלן צום ערשטן מאָל אַריין אין טורמע. איך האָב דאָן, פאַרשטייט זיך, וועגן דעם נישט געוואוסט, און מיר האָט זיך געדאַכט, אז דער דאָזיקער מענטש וועט זיין מיין בעסטער פריינט אויפן גאַנצן לעבן. שפעטער אָבער איז ער געוואָרן מיין פייניקער אין פאַרלויה פון אַ סך, אַ סך וואָכן.

בכלל איז ער געווען אַן אָרנטלעכער שניידער-אַרבעטער און אויף וויפל איך קאָן היינט אורטיילן וועגן יענער צייט — אַ גאַנץ אַנטוויקל-טער. ער האָט אָבער געהאַט אזא שרעקלעך גרילצנדיקע שטים מיט אזא האַרטן לשון, וואָס פלעגט פשוט רייסן די אויערן, ווען ער האָט גערעדט. און גערעדט האָט ער אָן אויפהער. חוץ דעם פלעגט ער ביים רעדן שטענדיק שמיכלען. צי ער האָט גערעדט וועגן פריילעכע אָדער וועגן טרויעריקע זאַכן — האָט זיין פנים שטענדיק געהאַט דעם זעלבן אויסדרוק פון אַ מענטשלעכן שאַרבן. איך פלעג זיך אָפט ביי אים איינ-בעטן ער זאָל אַ וויילע שווייגן, אָבער אין אַ פאָר מינוט אַרום האָט ער שוין געהאַט אַ נייע טעמע וועגן וואָס צו רעדן. דאָס פנים האָט וויר-דער געלאַכט און זיינע אויסגעשצירעטע ציין פלעגן מיך אויפּרעגן ביז משוגעת. נאָר מענטשן, וואָס זענען געזעסן אין טורמע און האָבן אַליין אַדורכגעמאַכט אזא צוזאַמענלעבן מיט נישט קיין אָנגענעמע שכנים, קאָנען פאַרשטיין מיינע דעמאָלטיקע ליידין.

אין עטלעכע וואָכן אַרום האָט מען אים איבערגעפירט אין אַן אַנדערע טורמע, און צו מיר אין קאַמער האָט מען אַריינגעזעצט אַ צווייטן יידישן בחור פון אַ יאָר צוויי-דריי און צוואַנציק. דאָס איז געווען אַ דאַרער, קליינגעוויקסיקער האַלבער עקסטערן, וואָס האָט גע-רעדט רוסיש מיט עפעס אזא ספּעציפישן ניגון, וואָס מען טרעפט נאָר אין דרום-רוסלאַנד. צו וואָס פאַר אַ פאַרטיי ער האָט געהערט האָב איך בשום אופן נישט געקאָנט דערגיין; דאָס האָט געמוזט זיין עפעס אַ מין אַנאַרכיסטישע גרופּע. וועגן דער סיבה פון זיין אַרעסט האָב איך אויך קיין טאָלק נישט געקאָנט דערגיין. ער איז אין טורמע שוין געווען אַן אַלטער תושב, געזעסן שוין אין פאַרשידענע קאַמערן, און ווי איך האָב זיך שפעטער דערוואוסט, מיט אַלעמען זיך אַרומגעשלאָגן פאַר אַן איבעריק שטיקל צוקער, אָדער אַביסל טאַבאַק. דאָס איז געווען אַ פייזער, געוואַסטעניש-קראַנקער מענטש — פול מיט גיפּט קעגן אַלץ און אַלעמען. ער האָט ווייניק גערעדט, פלעגט אַ גאַנצן טאַג אַרומ-גיין איבער-דער קאַמער און רויכערן געוויקלטע פאַפּיראַסן. נאָכן גרילצן פון מיין פריערדיקן שכן, איז ער מיר די ערשטע טעג געווען ווי אַ דער-

ליוזער. ער האָט אָבער געהאַט אַ טבע צו שפּיען אויף דער פּאָדלאָגע. דער מענטש האָט נישט געטון קיין דריי טריט, ער זאָל נישט מאַכן אויף דער פּאָדלאָגע אַ ברייטן, פעטן פּלעק, וואָס פּלעגט אַרויסרופן אַן איבל.

איך בין יענע יארן אויך נישט געווען קיין גרויסער פּעדאַנט אין הלכות שפּיען אויף דער פּאָדלאָגע — דערצויגן ביי אַרעמע עלטערן, אין אַן אומקולטורעלער סביבה, האָב איך אויף אזעלכע „קליניקויטן“ קיין אַכט נישט געלייגט, אָבער פּאַרט האָט די באַשפּיגענע פּאָדלאָגע אַרויסגערופן ביי מיר אַן עקל ביז צום ברעכן.

ווען איך וואָלט פּריי געקאַנט רעדן אויף רוסיש, וואָלט איך זיכער געפּעטן דעם נאַטשאַלניק פּון טורמע ער זאָל מיך זעצן מיט אַן אַנדערן, הגם דאָס האָט זיך גערעכנט פאַר נישט מאַראַליש; אָבער מיין שלעכטער רוסיש רעדן האָט מיך פאַרהיט פּון דעם דאָזיקן „פאַר-ברעכן“.

צום גליק האָט דאָס סיי ווי לאַנג נישט אָנגעהאַלטן און איך בין אויף אַ לענגערע צייט געבליבן זיצן אַליין אין קאַמער.

עס איז געווען זומער-צייט, די פענסטער פּון אַלע קאַמערן זענען געווען אָפּן, אין קאַמער ביי מיר האָט זיך געהערט דאָס גערויש פּון אַרומיקן טורמע-לעבן; מען האָט זיך געטיילט מיט אָנקומענדיקע נייעס פּון דער פּריי, ווער עס איז אַרעסטירט, וועמען מען האָט פאַרשיקט, און ווער עס איז אַנטלאָפּן — נייעס, וואָס זענען אזוי טייער דעם אַרעסטאַנט, ווייל דאָס שאַפט אַן אילוזיע, אַז מען איז נישט אינגאַנצן אָפּגעריסן פּון דער אַרומיקער, לעבעדיקער וועלט. נאָר איך איינער האָב פּון קיינעם נישט געקריגן קיין געהיימע בריוו, קיין איבערגע-שיקטע צענטלעך און קיין גרוסן פּון דער פּריי. מיט מיין אַרעסטירט ווערן בין איך געוואָרן אָפּגעריסן פּון די פאַרבליבענע אין שטאָט, און זיי האָבן וועגן זיך נישט געגעבן קיין שום צייכן. איך האָב נישט גע-וואוסט, וואָס איז געוואָרן מיט דער פּראַקלאַמאַציע, מיט די איבעריקע חברים, מיטן אינטעליגענט און מיט דער גאַנצער אַרגאַניזאַציע. שרייבן צו מיינע עלטערן האָב איך נישט געקאַנט, ווייל איך האָב געלעבט נישט אויף מיין נאָמען; קיין נאָענטע, קיין גוטע פּריינט זענען אין שטאָט נופּא אויך נישט פאַרבליבן און איך האָב זיך געפילט פאַרשטויסן און פאַרלאָזן פּון דער גאַנצער וועלט.

באַזונדערס שווער פּלעגט זיין מיין מאַראַלישער צושטאַנד אין די טעג, ווען די אַרעסטירטע פּלעגן קריגן „פּאָדאיאניעס“ (צוגעשיקט

פון דער פריי שפייז-פראדוקטן און וועש). דער טאָג איז באַזונדער טייער דעם אַרעסטאַנט: מען פילט הימישע וואַרעמקייט, די ליבע פון די שטוביקע, פון פרוינט און געליבטע. איך פלעג יעדעס מאָל וואַרטן מיט אָנגעשטרענגטע נערוון, טאָמער וועט מען אויך מיין נאָמען אָנ-רופן, אָבער עס זענען אוועק וואָכן נאָך וואָכן — חדשים נאַנצע — און איך האָב פון קיינעם גאָרנישט נישט באַקומען.

עס האָבן זיך ביי מיר צעריסן די וועש, אָפגעריסן די קליידער, די שיך. עס האָט מיך געקרענקט ביז ווייטאָג, ווען אינמאָל האָט דער „סטאַרשי נאַדזיראַטעל“ אַ קוק געטון אויף מיינע אָפגעריסענע קליידער און מיט ביטול אַ זאָג געטון — „טאָזשע פּאָליטישעססקי“... (אויך אַ פּאָליטישער...). די פּאָליטישע אַרעסטירטע פון די איבעריקע קאָ-מערן האָבן מיר אַפילו צוגעשיקט טיי, צוקער, וואַרשט און אַנדערע פּראָדוקטן, און טאַקע אויך אַ פּאַר וועש מיט הויזן, אָבער איך האָב געהאַט דאָס געפיל, ווי איך קריג אַ נרבה, ווי איך וואָלט געווען אַ „נאַכלעבניק“ (וואָס לעבט אויף יענעםם חשבון), און נישט זעלמן פלעג איך שטילערהייט פאַרניסן טרערן — טרערן פון אַ פאַרלאָזענעם. ערשט אין חדשים אַרום נאָך מיין אַרעסט האָט אַ דערבאַרעמדיקע האַנט אַריינגעשיקט מיר אַ פונט צוקער מיט אַ פּאַר גענוצטע וועש. ווער דאָס איז געווען, האָב איך זיך קיינמאָל נישט דערוואוסט. זאָל די האַנט געבענטשט זיין...

אין שכנות מיט מיין קאמער איז אין „אָדינאַטשקע“ (אַליין אין אַ קאמער) געזעסן אַ יידישער אינטעליגענט, מיט אַ ברוין בערדל און גאָלדענע בריילן אויף אַ שנירל פאַרלייגט אויפן אויער. ער האָט גע-שטאַמט פון האָמעל, וואו עס איז שוין עטלעכע יאָר געווען אַ בונדישע אָרגאַניזאַציע. וועגן „בונד“ האָט ער געוואוסט און האָט זיך נאָכגע-פרעגט אויף עטלעכע בונדאָוועזעס. ער אַליין האָט אָבער געהערט צו די רוסלענדער ס"ר. ער האָט וואַרשיינלעך געהאַט אויף זיך אַן ערנסטן פּראָצעס, ווייל מען האָט אים אַלע מאָל געהאַלטן אין „אָדינאַטשקע“, און די טורמע-אַדמיניסטראַציע האָט זיך צו אים באַצויגן מיט אַ באַ-זונדערער אויפמערקזאַמקייט.

גלייך נאָך מיין אָנקומען אין טורמע האָט דער דאָזיקער איני-טעליגענט, דורכן פענסטער, מיך אויסגעפרעגט וועגן מיין אַרעסט און געגעבן מיר אַן עצה — איך זאָל נישט ענטפערן אויף די פּראַגן, וואָס די זשאַנדאַרמעריוע וועט מיר שמעלן אויפן פאַרהער.

אין צוזאמענהאנג מיט זובאטאווס טאקטיק, פלעגט זיך דער זשאנדארמערע דורך קונציק געשטעלטע פראגן, אָפּט איינגעבן צו דערגיין ביי ווייניק דערפארענע (און נישט נאָר ביי ווייניק דערפארע- נע) זאכן, אין וועלכע זי האָט זיך גענויטיקט און אזוי אַרום אַריינ- ציען אין נעץ וואָס אַ גרעסערע צאָל רעוואָלוציאָנערן. הגם דאָס אָפּ- זאָגן זיך צו ענטפערן אויף די געשטעלטע פראגן איז שוין אַליין געווען אַ גענונגדער באַווייז, אַז דער אויסגעפרעגטער געהערט צו דער רע- וואָלוציאָנערער באַוועגונג, פון דעסטוועגן האָט מען זיך דערביי גע- האַלטן, ווייל סיי ווי סיי האָט די זשאנדארמערע געוואוסט וועגן אַרעסטירטן אַלץ, וואָס זי האָט געדאַרפט. און אזוי ווי קיין עפנטלעכע פּאַליטישע פּראָצעסן פלעגן דאָן נישט פאַרקומען, האָבן די ענטפערס ממילא נישט געקאָנט שפּילן קיין ראָלע אין די אַדמיניסטראַטיווע אור- טיילן פון דער זשאנדארמערע.

די דאָזיקע טאקטיק איז מיר זייער צונויף געקומען: מען האָט מיך אויפן פאַרהער ווייניק געהאַלטן און מער ווי איין מאָל נישט גע- רופן. אויפן פאַרהער האָב איך צווישן די פּאַפּירן. דערקענט דעם קאַנ- ספּעקט, וואָס מען האָט ביי מיר געפונען בעתן ערשטן אַרעסט, אָבער באַקומענדיק מיין קאַטעגאָרישע דערקלערונג, אַז איך וועל נישט ענט- פערן אויף קיינע פראגן, האָט מען מיך וועגן קאַנספּעקט אַפילו נישט געפרעגט. אזוי אַרום בין איך פטור געוואָרן פון דער אָפּקומעניש, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיט די „דאָפּראָסן“ ביי דער זשאנדאַר- מעריע.

דער אויבנדערמאָנטער אינטעליגענט איז געווען צו מיר זייער אויפמערקזאַם: פלעגט מיט מיר פירן געשפרעכן אויף פּאַליטישע און אָרגאַניזאַציאָנעלע טעמעס, זיך אינטערעסירן מיטן געבוי פון אונזער פּאַרטיי און ד. גל. געשפרעכן פלעגן ביי אונז פאַרקומען אויף יידיש. איינמאָל האָט ער מיך געפרעגט פאַר וואָס איך לערן זיך נישט קיין רוסיש. באַקומענדיק מיין ענטפער, אַז איך האָב נישט ווער עס זאָל מיך לערנען, האָט ער זיך פאַרגעלייגט אַלס לערער. כ'האָב זיך אי דערפרייט, אי דערשראָקן. דערפרייט וואָס ענדלעך וועל איך ווערן טאַקע אויף אַן אמת „באַוואוסטזיניק“, און געשראָקן זיך פאַר דער שווערער אויפגאַבע וואָס איך נעם אויף זיך, אַ קלייניקייט די רוסישע שפּראַך!

געלערנט האָבן מיר אַ פּאָר שעה אין טאָג, זיצנדיק יעדער אויף זיין פענסטער-ברעט. צוליב די קראַטעס האָבן מיר זען איינער דעם

צווייטן נישט געקאנט, נאָר איך פלעג האָבן דעם איינדרוק, אז זיין פנים שמייכלט, ווען איך האָב אַ דערקלערונג גיך פאַרשטאַנען, און איך האָב דייטלעך געפילט, ווי ער מאַכט מיט דער האַנט ביים דער-קלערן עפעס אַ האַרבן ענין. וועגן פאַרנעם פון מיינע פאַרשריטן אין דאָזיקן לימוד איז מיר היינט שווער צו זאָגן. איך ווייס נאָר, אז גע-לערנט האָב איך זיך מיט גרויס התמדה. דאָס לערנען האָט זיך געצויגן אַ היפשע פּאָר וואָכן ביז אַ מעשה, ווען איינער אַ פּאָליטישער איז אויף אַ ווילד דרייסטן אופן אין מיטן העלן טאָג אַנטלאָפּן פון טורמע. די טורמע-מאַכט האָט פאַרווערט צו זיצן אויף די פענסטער-ברעטער און געדראָט צו שיסן אין יעדן, ווער עס וועט זיך נאָר ווייזן אין פענסטער. מיר האָבן געפרואווט פאַרטזעצן דאָס לערנען דורך קלאָפּן אין וואַנט, אָבער דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר צו שווער. האָב איך געמוזט אויפהערן מיין שטודיום. דערפאַר אָבער האָט מיך מיין לערער אָנגע-הויבן צו באַזאָרגן מיט ביכער פון דער טורמע-ביבליאָטעק און פון צוגעשיקטע פון דער שטאָט. אויב איך האָב נישט קיין טעות, איז דאָס ערשטע ביכל געווען „סטאַראַסוויעטסקיע פּאָמעשטישיקי“ פון רוסישן שרייבער גאַגאַל. איך האָב דאָס ביכל געלייענט עטלעכע מאָל, און יעדעס מאָל פלעג איך לאַכן ביז ווייטאָג אין בויך און אין די זייטן. איך פלעג זיך שטיקן אין זיך, ווייל איך האָב זיך געשראַקן פאַר מיין אייענעם געלעכטער, וואָס האָט עפעס אויף אַ שוידערלעכן אופן גע-קלונגען צווישן די פּוסטע ווענט פון מיין איינצליקאַמער. אַ צווייט בוך, וואָס האָט געלאָזן אויף מיר אַ געוואַלדיקן איינדרוק, איז געווען נאָר פון אַן אַנדער מין: דאָס איז געווען אַ בוך אָנגעשריבן פאַר דער סצענע פון רוסישן שרייבער סקיטאַלעץ (אָדער טשיריקאָוו), ווי דאָס בוך האָט געהייסן, געדענק איך נישט גענוי. די אַקס, אַרום וועלכער עס דרייט זיך די גאַנצע האַנדלונג פון דער פּיעסע, איז אַ דרוקעריי וואו עס קומט פאַר אַ שטרייק. איינער אַ העלד פון דער פּיעסע איז מיר געווען באַזונדערס צום האַרצן — דער העלד הייסט, דאַכט זיך „עזאָפּ“. דאָס איז אַ קוואַליפּיצירטער דרוקער-אַרבעטער, וועלכער שיט מיט וויצן און פּאָלקס-ווערטלעך, רעדט מיט אַ לייכטן הומאָר און צוויידייטיקע אָנצוהערענישן. דאָס בוך איז אַרומגעגאַנגען אין טורמע, ווי אַ האַלב-לעגאַלעס, און מען האָט זיך געהיט עס זאָל נישט אַריי-פאַלן צו דער אַדמיניסטראַציע. פון דער טורמע-ביבליאָטעק האָב איך געלייענט און געלייענט אָן אַ סוף די דעמאָליטיקע ביילאַגעס צום זשורנאַל „ניוואַ“, פון דעם רוסישן שרייבער ליעסקאָוו. דאָס זענען

געווען זייער שפאנענדע ראַמאַנען וואָס איך פֿלעג לייענען טעג און נעכט, פֿון וועלכע עס איז מיר אָבער אין זכרון נישט פֿאַרבליבן קיין זכר.

צו דער צייט האָט מען צו מיר אין קאַמער ווידער אַריינגעזעצט אַן אַרבעטער, אין אַ רויט העמדל. דאָס איז געווען אַ בחור פֿון וואָלין אָדער פֿון קיעוו (אַלנפֿאַלס נישט קיין ליטוואַק). אַ געזונטער בחור פֿון מיטעלן וואַקס, מיט לאַנגע, גלאַט־פֿאַרקעמטע, העל־ברוינע האָר, וואָס ער האָט זייער געהיט און געפּוצט. אַ פֿריילעכער יונג, מיט אַ גוטן חברישן כאַראַקטער. ער איז אויך געווען אַרעם אָנגעטון, האָט אויך פֿון דער פֿריי כּמעט ווי גאָרנישט באַקומען, און מיר האָבן זיך זייער באַפֿריינדעט. ער איז לויט מיינע דעמאָלטיקע באַגריפֿן געווען אַ גלענצנדער דעקלאַמאַטאָר. ער פֿלעגט דעקלאַמירן אין רוסיש פֿאַ טעטישע רעוואָלוציאַנערע געדיכטן, וואָס זענען נישט געווען אין טעג־לעבן געברויך. איך האָב פֿון דעם געהאַט גרויס פֿאַרנעגיק און איך פֿלעג אים אָפט בעטן דעקלאַמירן מיינע באַליבטע פּערזן. איך האָב געפֿרובירט אים נאָכמאַכן, זיך לערנען פֿון אים, אָבער מיין ליטווישע צונג, מיינע שוואַכע דעקלאַמאַטאָרישע פּעאיקייטן, האָבן מיר אין דעם געשטערט. איך האָב אים שטאַרק מקנא געווען.

נאָכן אַנטלויפֿן פֿונם פּאָליטישן אַרעסטאַנט זענען די פּאַציאָנאַנטן פֿון דער טורמע־אַדמיניסטראַציע געוואָרן פֿאַרערנערט. עס האָבן זיך אַלע מאָל געמאַכט סכּסוכים, ביז איינמאָל אַ פֿרימאָרגן האָבן מיר דער־הערט אַ שטאַרקן קלאַפֿן אין אַ קאַמער פֿון אַ פּאָליטישן. גלייך האָבן זיך אָפּגערופֿן אַנדערע קאַמערן מיט אַ געקלאַפּעריי און מיר, נישט וויסנדיק, וואָס איז פֿאַרנעקומען, האָבן אויך גענומען קלאַפֿן אין טיר מיט אַלע כּחות. עס איז געוואָרן אַ גערודער אין דער גאַנצער טורמע. דער קרימינעלער קאַרפּוס האָט אָנגעהויבן שרייען, דער סאָלאַטן־פֿאַ טרורל האָט גענומען אַרומלויפֿן איבער די קאָרידאָרן, עס איז געקומען צו לויפֿן דער געהילף פֿון נאַטשאַלניק מיט די טורמע־וועכטער. עס האָבן שטאַרקער געקלאַפּט די טירן, עס האָבן זיך דערהערט פֿאַר צווייפֿלעכע געשרייען פֿון געשלאָגענע, און די גאַנצע טורמע האָט אָנגעהויבן שרייען מיט ווילדע קולות: „מען הרד־נעמט!“ צוערשט זענען די קולות געווען כאַאָטיש, אָבער וואָס ווייטער האָבן זיך די געשרייען אַלץ מער צוזאַמענגעגאַסן אין איין ווילד־פֿאַרצווייפֿלט גע־שרייען: „מען שלאָגט! מען שלאָגט!“ די געשרייען זענען געווען שרעקלעכע, אימהדיקע.

וואָס אַרום טורמע האָט זיך געטון און וואָס פאַר אַן איינדרוק
דאָס האָט געדאַרפֿט מאַכן אויף דעם עולם אין דרויסן, קאָן איך זיך
בלויז פֿאַרשטעלן; אָבער אַז איך פֿלעג, פֿרי זיך אַביסל אָפֿצורוען,
אויפהערן שרייען און זיך איינהערן אינם געשריי פֿון די איבעריקע,
איז מיר אַ שוידער אַריבער איבערן לייב און פֿאַר בלויזע שרעק האָב
איך, ווי אין ספֿאַזמען, ווידער אָנגעהויבן מיטשרייען: „מען שלאַגט!“

מיטאַמאָל האָט איינער, מיט אַ קול ווי פֿון אַ נישט דערקוילעטן
אַס, אויסגעשריגן: „דעם פֿראַקוראַר!“ די איבעריקע, ווי זיי וואַלטן
אין דעם דערזען אַ זיכערע רעטונג, האָבן גלייך מיט אַלע כּחות אָנגע-
הויבן שרייען נאָך העכער: „מען הרגעט! דעם פֿראַקוראַר!“ דערווייל,
ביז וואַס־ווען, האָט מען אָנגעהויבן שלעפֿן מיט געוואַלד אין קאַרצער.
מענטשן האָבן זיך געווערט, געביסן די פינגער פֿון די וועכטער, אָבער
עס האָט קיין זאַך נישט געהאַלפֿן.

אויך די טיר פֿון אונזער קאַמער האָט זיך מיט רעש אויפֿגע-
עפנט, און אויפֿן שוועל האָט זיך באַוויזן אַ גרופֿע טורמע־וועכטער מיט
אויסגעקרימטע, בלאַסע געזיכטער, מיט דערשראַקענע און ווילדע
אויגן. דער „סטאַרשי נאַדזראַטעל“ האָט אַ קאַמאַנדעווע געגעבן:
„געמען זיי!“ און זיי האָבן זיך אויף אונז געוואָרפֿן. עס איז אונז באַ-
פֿאַלן אַן אימה. מיר האָבן זיך אַריינגעפֿרעסט אין טיפֿן וויינל פֿון קאַ-
מער און אָנגעהויבן שרייען מיט אַזאַ היסטעריש־ווילד געשריי, אַז די
וועכטער האָבן זיך אינסטינקטיוו אָפֿגערוקט צוריק. זיי האָבן זיך איין
אוינגבליק איבערגעקוקט מיטן „סטאַרשי“, און עס האָט זיך אָנגע-
הויבן אַ ווילד געראַנגל. מיר האָבן זיך געוואָרפֿן אויף דער פֿאַדלאַנגע,
אָנגעכאַפט זיך אָן דעם צו דער וואַנט צוגעשמידטן בעטל, געפֿריקעט
זיך און געקלאַפט מיט די פּיס, אָבער דאָס האָט לאַנג נישט געדויר-
ערט, און מען האָט אונז געבונדענערעהייט איבערגעטראָגן אין קאַר-
צער.

קאַרצער! — דאָס שרעק־וואָרט פֿאַר דרייסטע פֿון אַלע צייטן און
דורות, זינט עס האָט זיך אָנגעהויבן די מלחמה צווישן האַר און
קנעכט. אַט דער בייזער גייסט האָט אויף מיר דעם ערשטן מאַמענט
גאַרנישט געמאַכט אַזאַ איינדרוק, ווי איך האָב מיר פֿאַרגעשטעלט.
נאָכדעם ווי די טיר האָט זיך פֿאַרשלאָסן און ס'איז געוואָרן אַבסאָלוט
פינסטער, האָב איך זיך דערפֿילט, ווי עס וואַלט מיר גרינגער געוואָרן
נאָך די לעצטע אָנשטרענגונגען — דאָס ערגסטע בין איך שוין איבער-

געקומען. איך בין מיט מיין חבר געבליבן זיצן אויף דער שטיינערנער פאָדלֶאָגע אויסגעמאַטערט, אָבער אזוי ווי באַרואיקט.

אזוי זענען מיר געזעסן אַ קורצע צייט, ביז איך האָב דערפילט אַ נאַסע קעלט אין די גלידער, און עס האָט מיך אָנגעהויבן שוידערן. די טיר האָט זיך ווידער געעפנט און צוויי קרימינעלע אַרעסטאַנטן האָבן אַריינגעטרָגן וואַסער מיט שוואַרץ ברויט און די באַוואוסטע „פאַר ראַשע“. ביים אַרויסגיין האָט איין קרימינעלער, היטנדיק זיך פאַרן וועכטער, מיר אַריינגעשטופט נאָך אַ שטיק ברויט, און די טיר האָט זיך ווידער פאַרהאַקט. דאָס אייגענע איז געווען דעם צווייטן טאָג. דאָס ברויט איז אונז טאַקע צונויז געקומען, ווייל מיר זענען געווען הונגע־ריק, ווי מיר וואָלטן שוין דריי טאָג נישט געגעסן, דעם דריטן טאָג האָט זיך לגמרי נישט געוואָלט עסן און דער געזעצלעכער „פאַיאַק“ איז אויך געבליבן. שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די אַרעסטאַנטן ווייסן פון דעם קרענקלעכן אַפעטיט, פון וועלכן מען ליידט די ערשטע טעג אין קאַרצער, און זיי מיען זיך אַלע מאָל צוצוואוואַרפן וואָס מער ברויט פאַר די פאַרשפאַרטע.

אין די ווינקלען פון דער הויפט־געביידע פון דער יעקאַטערינאַס־לאַווער טורמע זענען געווען פיר הויכע רונדע טורעמס, אין וועלכע עס האָבן זיך געפונען אַ טייל איינצל־קאַמערן פאַר פּאָליטישע. אונז טער זיי, טיף אין דער ערד, האָבן זיך געפונען די פיר קאַרצערס, אין וועלכע מען האָט אונז אַריינגעוואַרפן נאָכן „בונט“ (די סיבה פונם פּראָטעסט געדענק איך שוין נישט). די קאַרצערס זענען געווען אָפּגע־צוימט מיט נידעריקע געוועלכטע קאַרידאָרן, וואָס זענען געווען געבויט אזוי, אַז זיי זאָלן נישט דורכלאָזן קיין איינציקן שטראַל דורך דעם קליינעם לעכל אין טיר, דאָס איינציקע אָרט, דורך וועלכן עס פלעגט אַריינדריינגען אַביסל פאַרזויערטע לופט פון די קאַרידאָרן.

בייטאָג האָט צו אונז נישט דערגרייכט דער קלענסטער קלאַנג. דערפאַר אין אָונט, ווען אין טורמע איז געוואָרן שטיף, פלעגן מיר הערן יעדע באַוועגונג: די טריט פון דעם וועכטער אויפן הויף, דעם אָפּקלאַנג פון די וועכטערס טריט פון די ווייטסטע קאַרידאָרן, אַ קלונג פון אַ זייגער, וואָס האָט זיך געטרָגן פון ערנעץ ווייט, ווייט און דאָס איבערקלאַפן זיך פון חברים, וואָס זענען געזעסן איבער אונז. דער דאָזיקער גרום פון איבער דער ערד פלעגט אָנפילן דאָס האַרץ מיט ווייטאַנלעכער בענקשאַפט. באַזונדערס שווער איז געווען צו הערן די

טרויעריקע מעלאַנכאָלישע טענער פונם ליד „סלושאַי“, וואָס פלעגט זיך יעדע נאַכט הערן דאָ פון איין זייט, דאָ פון אַ צווייטער זייט. די ערשטע פאָר טעג האָבן מיר איינער דעם צווייטן דערציילט פאַרשידענע זאַכן פון אונזער פּריוואַטן און פאַרטייל־לעבן, אָבער שפּעט־טער האָט זיך דאָס אויסגעשעפּט, און מיר פלעגן אָפּזיצן גאַנצע שעהן, נישט אויסרעדנדיק איינער צום צווייטן קיין וואָרט.

אין דעם שטיינערנעם גרוב איז געשטאַנען אַ שמאַלע הילצערנע באַנק, אויף וועלכער מיר פלעגן זיך צולייגן, ווען די ביינער האָבן אָנגעהויבן ווייטן פון נעץ און קעלט. די באַנק איז געווען שמאַל, פאַר ביידן איז נישט געווען קיין פּלאַץ — פלעגן מיר זיך אַרומנעמען און ליגן אַזוי אָנגעהאַלטן איינער אָן צווייטן מיט אַריבערגעהאַנגענע האַל־בע קערפּערס פון ביידע זייטן באַנק. האָט אָבער געטראָפּן, אַז מיר פלעגן אַמאָל איינשלאָפּן, האָבן זיך די אַרעמס פונאַנדערנעלאָזט און מיר זענען אַראָפּגעפאַלן אויף דער פּאָדלאָגע...

אויפן פּערטן טאַג אינדערפרי האָט מען אונז אַרויסגעלאָזט אויף אַ מעת־לעת אָפרוען זיך. מיר זענען געגאַנגען דורך די פינסטערע קאָרי־דאַרן, האַלטנדיק זיך אָן די פייכטע, שטיינערנע ווענט, ביז מיר זענען ענדלעך אַרויפגעקראָכן אויף די עמלעכע טרעפּ, וואָס האָבן געפירט אין ליכטיקן קאָרידאָר. אַז דאָס ליכט האָט אונז אַ בלאַנק געטון אין די אויגן, האָט זיך אונז ביידן פאַרדרייט דער קאָפּ און מיר זענען אומ־געפאַלן, ווי שיפורע.

מיר זענען אָפּגעזעסן אין קאַרצער דריי מאָל צו דריי טעג (געווען אַ געזעץ אזא — אַ „ליבעראַלער“ — אַז מער ווי דריי טעג נאָכאַנאַנד האָט מען אין קאַרצער נישט געטאָרט האַלטן), און יעדעס מאָל ווען מען האָט אונז אַרויסגעפירט פון קאַרצער, האָט זיך איבערגעחזרט דאָס שווינדלען אין קאָפּ און דאָס שמעכן אין די אויגן. אַזוי שטאַרק איז געווען דער קאַנטראַסט פון דער לופט אין קאַרצער מיט דער אויך נישט גאָר ריינער לופט פון ליכטיקן טורמע־קאָרידאָר.

צום דריטן מאָל זענען מיר שוין געווען אַזוי אָפּגעשוואַכט, אַז מיר זענען אָפּגעקומען די שטראָף אין טעמפּער גלייכנילטיקייט — ווי אין אַ חלום.

אַז מיר זענען אַרויס פון קאַרצער — האָבן מיר געטראָפּן אין טורמע אַ הונגער־שטרייק. אַ סך חברים האָבן שוין געהונגערט צו עט־לעכע טעג און זענען געלעגן אָפּגעשוואַכט אויף זייערע געלעגערס. מיר האָבן זיך אויך אָנגעשלאָסן צו די שטרייקנדע, און מיר האָבן געהונג-

גערט 4 טעג. די לעצטע צוויי טעג האָט מיך באַהערשט עפעס אַ מאָדנע גלייכגילטיקייט. עס האָט זיך וועגן קיין זאָך נישט געוואָלט טראַכטן און קיין זאָך נישט געגלויבט. איך האָב נאָר געפילט אַ שוואַכקייט אין אלע גלידער און באַזונדערס אין די פיס. אויפן פערטן טאָג, ווי מיר זענען אַרויס פון קארצער, האָט מען די נאָר אָפגעשוואַכטע אַרבעט־געפירט אין אַנדערע טורמעס, די עלטערע און אָנגעזעענע חברים דאָס גלייכן, און דער שטרייק האָט זיך איבערגעריסן, נישט ברענגענדיק קיין דירעקטע רעזולטאַטן. שפעטער אָבער, נאָכן שטרייק, איז די טורמע־אַדמיניסטראַציע זיך באַגאַנגען מיט אונז, ווי מיט קראַנקע. עס איז געקומען דער טורמע־דאָקטאָר, גערעדט מיט אונז עפעס מאָדנע ווייך, ווי מיר וואָלטן געווען נישט אַרעסטירטע, נאָר זיינע פּריוואַטע פּאַציענטן. הוב דאָס האָט לאַנג נישט אָנגעהאַלטן, אָבער דאָך איז דער רעזשים געוואָרן עטוואָס ווייכער און די טורמע־אַדמיניסטראַציע האָט זיך געמיט אויסצומירן אַ קאָנפּליקט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער האַרבסט. די טעג זענען געוואָרן קורצער; אין די לאַנגע פאַרנאַכטן האָבן זיך פון קרימינעלן קאַרפּוס גענומען הערן אומעטיק־צעצויגענע אַרעסטאַנטישע ליבע־לידער. די אַרעסטאַנטן האָבן געזונגען מיט נאָגנדיקער בענקשאַפט, מען האָט צוריקגעבראַכט דעם אַנטלאַפּענעם חבר, וואָס מען האָט ערגעץ אין שטאָט פאַרהאַלטן און דערקענט — און אויפן האַרצן איז געפאַלן אַ שווערער אומעט.

צו דער זעלבער צייט האָט מען אין טורמע אָנגעהויבן רעדן וועגן גרויסע געשעענישן, וואָס קומען פאַר אין לאַנד, וועגן שטרייקן און אומרוען און אז עס וועט זיין אַן אַמנעסטיע: עס זענען געווען די „נייע ווינטן“ פון מיניסטער סוויאַטאָפּאָלק־מירסקי. און ווירקלעך — אין אייר נעם אַ טאָג האָט מען מיך באַפרייט אונטער פּאַליציי־אויפזיכט (איך האָב געדאַרפט צוויי מאָל אַ וואָך מעלדן זיך אין פּאַליציי).

דאָס איז אויסגעפאַלן שמחת־תּורה אינדערפרי. עס איז געווען אַ הערלעך שיינער טאָג. די זון האָט געוואַרעמט, ווי אין מיטן זומער. וואו עס וואוינען מיינע אלטע באַקאַנטע חברים האָב איך נישט גע־וואוסט, און איך האָב מיר, מיט מיין מאַגער פּעקל אונטערן אַרעם, אוועקגעלאָזט איבערן פּראָספּעקט — אפשר וועל איך טרעפן אַ באַ־קאַנטן.

איך האָב מיך צוגעקוקט צו יעדן דורכגייער. די דורכגייער האָבן דערפאַר מיך באַגלייט מיט האַלב־צעשראָקענע בליקן. איך האָב גע־

כאפט אויף זיך א קוק אין א שפיגל פון א שוויפענסטער, און איך האָב דערזען מיין בלייך געל פנים, מיט אָנגעבלאָזענע שיטערע מוס-קולן און טונקעלע ראַנדן אַרום די אויגן — דאָס ספעציפישע טורמע-אויסזען.

א פאַרשמאַכטער האָב איך מיך אַרומגעדרייט עטלעכע שעה — ביזו שפעט נאָך מיטאַג האָב איך אָפגעשטעלט אַ פרעמדן יונגן בחור, וואָס האָט אויסגעזען צו זיין אַן אַרבעטער. איך האָב אים דערציילט, אַז איך קום איצט אַרויס פון טורמע, און איך ווייס נישט, וואו עס זענען מייע באַקאַנטע, און צו וואָלט ער מיר נישט געקאַנט זאָגן, וואו קען איך טרעפן וועמען פון די „סאַזאַטעלניע“ (באַוואוסטזיניקע) אַר-בעטער. ער האָט מיך אָנגעקוקט האַלב-פאַרדעכטיק, אָבער ווי עס ווייזט אויס, איז מיין אויסזען געווען מיין מליץ-יושר. ער האָט מיר געזאָגט, אַז אַלע פאַרנאַכט קלייבן זיך יידישע אַרבעטער אין סקווער, וואָס נעבן דער אוידיטאָריע.

פאַרנאַכט בין איך אַהין געקומען. איך האָב דערזען אַ לעבעדיקע באַוועגונג פון יונגע און באַיאָרנטע אַרבעטער, איך האָב דערקענט די בונדישע בירזשע. צווישן די שפאַצירנדיקע האָב איך דערזען דעם יונגן אַרבעטער, וואָס איך האָב אָפגעשטעלט אויפן פּראָספעקט, ער האָט מיך אויך דערזען. ער האָט זיך איבערגעוואָרפן מיט אַ פּאָר ווער-טער מיט עטלעכע שפאַצירנדיקע און אין אַ פּאָר מינוט אַרום בין איך שוין געשטאַנען אַרומגערינגלט פון אַ גרופע אַרבעטער, וועלכע האָבן מיך מיט נייגיר אויסגעפרעגט און אויסגעהערט מייע תשובות.

פון איינצלענע ווערטער און פּראָזן האָב איך פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז טאַקע די בונדישע בירזשע. איך האָב זיך מער געוואונדערט, ווי געפרייט — אַזוי אומגלויבליעך האָט זיך דאָס מיר אויסגעזען. איך בין געווען זיכער, אַז מיין גאַנצע מי איז געגאַנגען פאַרלוירן, מיט אַמאָל — אַזאַ וואונדער.

איך האָב זיך נאָכגעפרעגט אויף די אַלמע חברים, אָבער טייל זענען זיך געווען צעפּאַרן, און פון טייל האָט קיינער אַפילו די נעמען נישט געקענט. איך האָב געבעטן מען זאָל מיך באַקענען מיט וועמען פון די פּאַרשטייער, אָבער איך האָב זיך נישט דערשלאָגן. האָב איך געגעבן אַנצוהערענישן, אַז איך בין אָן אַ גראַשן נעלט, אַז איך בין „פּאָר נאַדזאַר“ און אַז איך וויל אין שטאַט נישט בלייבן, ווייל איך בין שוין אָנגעלערנט פון פּאַריקן מאָל.

גלייך אויפן אָרט האָט מען געמאַכט אַ קליינע באַראַטונג, אַ טייל האָט זיך אוועקגעלאָזט איבער די קרומע געסלעך פונם סקווער און אַ טייל איז געבליבן מיט מיר. עס האָט לאַנג נישט געדויערט, און דער עולם האָט זיך אומגעקערט מיט הויפּנס קופּערנע און זילבערנע מטבעות וואָס מען האָט פאַר מיר אין די אויגן אַרײַנגעשאַטן אין אַ היטל. מען האָט מיר אָנגעצײלט עטלעכע רובל און זיי מיר אָפּגעגעבן. מען האָט מיך אָנגעקאַרמעט, אָנגערונקען מיט טײ, אַ חבר האָט מיך גענומען צו זיך שלאָפּן און מאַרגן פרי האָבן מיך צוויי חברים אַרויס־ באַגלייט מיטן דאַמפּער קיין קיעוו, פון וואַנען איך בין מיט דער באַן אוועקגעפאַרן קיין זשיטאַמיר.

זײַנט איך האָב גענומען פאַרצײכענען פאַרשידענע עפּיזאָדן פון מיין בונדישרעוואָלוציאָנערן לעבן, האָט זיך מיר זײער געוואָלט באַ־ שרײַבן אַט דעם דאָזיקן יעקאַטערינאַסלאַווער פּעריאָד. עס האָט מיך אָבער אָפּגעהאַלטן דאָס וואָס איך האָב נישט געוואוסט ווער איז גע־ ווען דער מענטש, אָדער די מענטשן, וואָס האָבן ווייטער פאַרטגעזעצט מיין אָנגעהויבענע אַרבעט. וויפּל איך האָב זיך נישט נאָכגעפּרעגט בײַ די עלטערע פאַרטיי־חברים, האָב איך נאָרנישט געקאַנט דערנײַן. און אַן דעם, האָט זיך מיר געדאַכט, וועט די זאַך אויסקומען אָן אַ סוף — נישט פאַרענדיקט.

אין מיין זוכעניש האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף וועגן, וואָס האָבן געפירט צום חבר קאַזשאַן, אָבער פון אַ פּערזענלעכן געשפּרעך מיט אים האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז ער האָט געאַרבעט אין דער יע־ קאַטערינאַסלאַווער אָרגאַניזאַציע עטוואָס שפּעטער. איך בין ווייטער געבליבן הענגען אין דער לופּטן.

ערשט ווען איך האָב זיך באַקאַנט מיט חבר נ. כאַנין, האָט ער מיר דערצײלט, אַז דאָס איז ער געווען דער, וואָס איז קורץ נאָך מיין צווייטן אַרעסט געקומען קיין יעקאַטערינאַסלאַוו און דאָרט פאַרטגע־ זעצט די אַרבעט אין דער פון מיר מיט מיכלען גענרינדעטער בונדישער אָרגאַניזאַציע.

אין זשיטאָמיר

קיין זשיטאָמיר בין איך אָן שטערונגען נעקומען מיט עטלעכע צענטליק קאָפּיקעס אין קעשענע. אָן אַ פּאַספּאָרט, אָן אַרנאָניזאַציאָנע-לע פּאַרבינדונגען, אָן פּריוואַטער באַקאַנטשאַפּט, האָב איך זיך גע-לאָזט איבערן שטאָט זוכן אַ סטאַלעריי-וואַרשטאַט. אזא האָב איך גיך געפונען און אין זעלביקן טאָג נאָך בין איך דאָרט פּאַרבלײַבן אויף „פּראָבע“. אַן אַרבעטער בין איך געווען אַ גוטער און אַ געשיקטער, האָב איך דעריבער לייכט אויסגענומען און בין געבליבן דאָרט אַר-בעטן. געשאַפּן בין איך די ערשטע צייט אין וואַרשטאַט גופּא — אויף די הובל-שפּענער. וועגן אַ פּאַספּאָרט האָט מען מיך נישט באַאומר-איט. איך האָב געגעבן אַנצוהערן, אז איך באַהאַלט זיך אויס פון פּריוואַט. סיי דער מייסטער, סיי די איבעריקע אין וואַרשטאַט האָבן אזא זאַך גוט פּאַרשטאַנען... מען האָט דאָס אָנגענומען. פּאַר אַ ריכטיקע מטבע. פּאַרט אז צולייגן צו דעם האָט דער מייסטער נישט באַדאַרפּט. צוליב דער לאַגע פון אַן אַנטלאָפּענעם פון פּאָליציי-אויפּזיכט (פּאָר-נאַדזאָרניק), אָן אַ פּאַספּאָרט, האָב איך זיך געהיט נישט אָפּט אַרויס-צוגיין פון וואַרשטאַט. דער באַלעבאָס האָט שטענדיק געפונען עפעס אַ זייער אייליקע אַרבעט וואָס מען דאַרף עס, נישט אַנדערש, היינט פּאַרטיס מאַכן... שטאַרק קעגנשטעלן זיך האָב איך נישט געקאָנט — איך בין דאָך אַן אַנטלאָפּענער „פּריוואַטיק“... האָב איך טאַקע אָפּט אַריינגעאַרבעט ביז שפּעט אין דער נאַכט. מיטאַגן האָב איך די ערשטע צייט פּאַר אַ קליינעם געצאָלט געגעסן ביי דער באַלעבאָסטע.

די באַלעבאָסטע איז געווען אַ צעשוּיבערטע יידענע מיט אַ פּאַר-שמאַלצן קלייד, שטענדיק די הענט אין סאַזשע — אַ שלומפּער וואָס מען טרעפּט אזוינע זעלטן. שמייענדיק אַ גאַנצן טאָג איבערן וואַר-שטאַט אין דער לאַנגער „שלעפּ-קלייד“, האָט זי געהאַט אזא מול, אז וואו אַ שטיקל האַלץ, ווי אַ דראָט, אַ שטיקל בלעך, האָט זיך עס גע-מוזט אָנטשעפּן אָן איר קלייד. אָנשטאַט איינצובויגן זיך און דאָס פּאַרטשעפעטע אַרויספּלאַנטערן, פּלעגט זי דאָס הינטערוויללעכץ אַראָפּ-

בריקן מיטן פוס. ווי דאָס קלייד האָט פון אזעלכע „אָפּעראַציעס“ אויס-
געזען, קען מען זיך פאַרשטעלן.

דער באַלעבאָס האָט געהאַט אַ דערוואַקסענעם זון פון אַ יאָר
19—20. לויט זיינע רייד האָב איך פאַרשטאַנען, אז ער איז שוין גע-
ווען אַ באַזוכער פון דער זשיטאַמירער בונדישער בירושע. עטלעכע
מאָל האָט ער געמאַכט פּרוּוואוּן צו מאַכן מיך „באַוואוסטזיניק“, אַפילו
פאַרגעלייגט מיר באַזוכן די בירושע. אָבער צוליב די אָפטע פּאָליציי-
איבערפאַלן און אַרעסטן אויף דער בירושע האָב איך זיך אָפּגעהאַלטן
אַהין צו גיין אָן אַ פּאַספּאָרט אין קעשענע.

עטלעכע מאָל האָב איך געשריבן קיין דווינסק צו ישראל־מיכל קאַפּ-
לינסקי, צום שפּעטער באַוואוסט־געוואָרענעם פּראָוואַקאַטאָר, ער זאָל
מיר צושיקן אַ פּאַס און באַזאָרגן מיר אַ פאַרבינדונג מיט דער אָרט-
קער אָרגאַניזאַציע. איך האָב אָבער לאַנג פון אים קיין ענטפּער נישט
באַקומען. אויך מיט אַנדערע חברים אין דווינסק האָב איך נישט גע-
קאַנט אַיינשטעלן קיין פאַרבינדונגען.

אזוי האָב איך געלעבט אָפּגעזונדערט, אין שטילער בענקשאַפט
נאָך לעבעדיקער אַרבעט און באַוועגונג, פון וועלכער איך בין געווען
אָפּגעריסן זינט מיין יעקאַטערינאָסלאַווער צווייטן אַרעסט.

מיט מיר צוזאַמען האָט אין זעלביקן וואַרשטאַט געאַרבעט אַן
אָרטיקער פאַרהייראַטער אַרבעטער. געווען איז דאָס אַ באַלעבאַטישער
יונגערמאַנטשיק „פון אַ גאַנץ יאָר“, אָבער מיט ווייכע, סימפּאַטישע
שטריכן פון כאַראַקטער. ער האָט מיר פאַרגעלייגט זיך אָנדינגען ביי
אים אויף קעסט מיט נאַכטלענער. געוואוינט האָט ער ביי יענעם אין
שכּנות אין אַ צימער פון אַ גאַנץ ציכטיקן, נישט גאָר טיפּן קעלער. שוין
געווען עטלעכע יאָר נאָך דער התונה און קיין קינדער האָט אים דאָס
ווייב אַלץ נישט געבוירן. ער האָט מיר פאַרזיכערט, אז דאָס נעמען מיך
אויף קעסט איז ביי אים נישט צוליב פּרנסה, נאָר פּדי עס זאָל זיין
פּריילעכער אין שטוב.

דאָס שלאָפן אויף די הובל־שפּענער האָט מיר שוין געהאַט דער-
עסן און איך האָב מיך צו אים אַריבערגעצויגן.

די באַלעבאַסטע פון קעלער האָט שוין אויך געוואוסט, אז קיין
פּאַספּאָרט דאַרף מען ביי מיר נישט פאַרלאַנגען. מיט קיין איבעריקע
פּראַגן איז מען צו מיר נישט צוגעשטאַנען, הגם אַלע אין קעלער האָבן

זיך מיט מיר זייער פאראינטערעסירט. צוליב וואָס זיי האָבן זיך פאַר־
אינטערעסירט, האָט זיך אַרויסגעוויזן מיט אַ צייט שפּעטער. אין אַל־
געמיין האָב איך זיך דאָרט געפילט גאַנץ גוט.

די פרוי פונם אַרבעטער איז געווען אַן אויסגעפאַשעט יונג ווייבל
מיט רויטע בעקלעך און, אַפּנים, מיט אַ היפּשן טעמפּעראַמענט. ווי
נאָר מיר פלעגן נאָך דער אַרבעט אָפּעסן אונזער אָונט־ברויט, האָט
זיך אָנגעהויבן צווישן מאַן און ווייב אַזאַ צערטלעכקייט און קושעניש,
ווי קיינער אויסער זיי וואָלט אין צימער נישט געווען. איך — אַ גע־
זונטער, יונגער בחור האָב דאָס געדאַרפט צווען יענעם גליק... און
נאָך מאַכן זיך, ווי איך זע גאָרנישט. איך פלעג זיצן, ווי אויף היסע
סוילן... איך גלויב, אַז עס איז גאָרנישט נייטיק צו באַשרייבן מיין
דעמאָלטיקן צושטאַנד... יעדער קען זיך דאָס אַליין פאַרשטעלן...

דאָס יונגע ווייבל האָט געהאַט אַ שוועסטער. — אַביסל עלטער
פון זיך, אָבער נאָך נישט קיין פאַרהייראַטע. די שוועסטער איז אויך
געווען, ווי מ'זאָגט, אַ מיידל — „בלוט און מילך“. יעדן שבת אינ־
דערפרי פלעגט זי קומען צו דער פאַרהייראַטער שוועסטער. אויף קאווע
מיט כוכן. מאַן און ווייב האָבן נישט געוואָלט פאַרלירן קיין צייט
אומזיסט אויך ביי דער קאווע און דאָ, ווי אין די אָווענטן, איז אַנד־
געגאַנגען אַן אָפּן קושעניש. וואַרשיינלעך אַלס צייכן פון גאַסט־
פריינטשאַפט, פלעגט דאָס יונגע ווייבל נאָך יעדן אַרומנעמען זיך פאַר־
לייגן דעם מאַן ער זאָל אויך די שוועסטער נישט פאַרלאָזן... דער
מאַן, אַ באַלעבעסל מיט אַ בלאַנד בערדל, מיט עטוואָס פייכטע ראָזלע־
כע ליפּן, פלעגט זיך לאַנג נישט לאָזן בעטן און נאָכקומען די וואונטשן
פונם ווייב... נאָך יעדער צערטלעכקייט, נאָך יעדן קוש, פלעגן ביידע
שוועסטער הויך לאַכן און אַרומנעמען זיך, ווי צוויי גוטע חברטעס,
וועמען עס האָט געטראָפּן אַ שותפותדיק גרויס גליק...

מיר פלעגט „זידן אין די אַדערן“, וואַרפן אין היץ און קעלט. עס
האַט מיר פאַרפעלט אַטעם. זיי אָבער איז דאָס גאָרנישט אָנגעגאַנגען.
אורדאי האָב איך געקענט אוועקגיין פון שטוב און אַזוי אַרום פטור
ווערן פון אַזעלכע אויפטרייסלונגען, אָבער עס איז גרינג צו זאָגן —
אוועקגיין...

צום גליק פלעגן די דאָזיקע סצענעס אין די שבתים לאַנג נישט
אָנהאַלטן. דאָס ווייבל פלעגט דערמאָנען, אַז עס איז שוין צייט צו
גיין אין שול דאוונען. ביידע אויסגעפּוצטע — ער מיטן תּלית אונטערן

אויבער-מאנטל — צעווארעמטע, מיט א ראָזלעכער קאָליר אין די באַקן, פלעגט מען זיך לאָזן אין בית-מדרש

מיט א צייט שפעטער, ווען איך האָב מיך שוין געהאַט פון קעלער אַרויסגעצויגן, האָב איך זיך דערוואוסט, אז די עלטערע נישט פאַר-הייראַטע שוועסטער איז געוואָרן גייסטיק קראַנק. געזאָגט האָט מען, אז דאָס איז איר געקומען צוליב אַן אָפּגעלאָזענעם שידוך.

עס איז נאָר א וואונדער וואָס איך בין בעת די באַשריבענע סצע-נעם נישט אַראָפּ פון זינען...

נאָכן אָפּוואוינען אין קעלער א געוויסע צייט, האָבן זיך אַלע, סיי דאָס פאַרפאַלק, סיי די באַלעבאַסטע פון קעלער פאַרנומען נישט אַנדערש — מיך חתונה צו מאַכן. לכתחילה האָב איך געמיינט, אז אַלס מײן באַשערטע האָבן זיי מיר אויסגעקליבן די עלטערע שוועסטער פונם ווייבל. אָבער שפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז דאָס דאַרף נאָר זיין א יונג מיידל — א טאַכטער פון א לאַטוּסניק-שניידער, וועל-כער האָט געוואוינט אין א צווייטן קעלער פון זעלביקן הויף.

צוגעגאַנגען צו דעם קיצלדיקן ענין איז מען זייער פאַרזיכטיק, מיט זייטיקע וועגן: מיט א צופעליקן שמועס וועגן א תכלית, מיט „ווי לאַנג איז דער שיעור?“ „אזא יונגערמאַן מיט אַזעלכע גאָלדענע הענט איז ווערט א נדן“; „און די אייגענע מעשה פאַרקערט, פאַרוואָס טאַ-קע נישט“... „לעבן ווי א וואָלקולאַס איז אויך א לעבן?“ — און ענ-לעכע שפּרוכן פון באַוואוסטן לעקסיקאָן, וועלכן אַלע ווייבער פון א געוויסן סטיל קאָנען אויף אויסנווייניק. אָבער גענומען האָט עס מיך נישט. קיין איבעריקע שיינהייט איז דאָס מיידל נישט געווען און בכלל האָב איך נאָך דערביי נישט געהאַלטן. האָט זיך דער קעלער געלאָזט אויף דירעקטע, מער זיכערע וועגן:

דאָס מיידל האָט אָנגעהויבן אָפטער אַריינקומען. אַלעמאָל — פריש אויסגעצוואָגען און א ביסל יצר-הרעדיק פאַרקעמט, יעדעס מאָל אין א ניי בלוזקעלע, אין א ווייס שירצעלע מיט צוויי קעשענעס פון ביידע זייטן. וואָס האָבן די אַרעמע גוטע מענטשן נישט געטון, פרי איך זאָל אויפהערן צו לעבן ווי א „וואָלקולאַס“...? בעת די שפּילן אין „לאַטאַ“ איז עפעס אַלעמאָל אויסגעקומען אַזוי, אז איך מיטן מיידל זענען געזעסן אויף איין באַנק. פון ביידע זייטן האָבן מיר אַלעמאָל געהאַט צוויי שכנים, וועמען עס איז עפעס שמענדיק נישט געווען באַ-

קוועם צו זיצן. פלעגן זיי אזוי לאנג זיך מאכן „באקוועם“ אויפן באנק, ביז עס איז מיר אזש געוואָרן דושנע פון זיצן אזוי נאָענט צוגערוקט צום מיידל. זיי פלעגן אונז לאָזן אָפּט אַליין אין צימער, רעקאָמענדירן אונז מיר זאָלן אַביסל פאַרברענגען. „יונגע מענטשן דאַרפן פאַרברענגן“... פלעגט מען אונז מונטערן.

מיט פרויען בין איך קינמאָל נישט געווען קיין גרויסער בריה. דאָס מיידל האָט זיך אויך נישט אויסגעצייכנט מיט קיין גרויסער אונטערנעמערישקייט... פונדעסטוועגן איז מען מיט קיין פאַרלינגטע הענט נישט געזעסן... אין נאָט ווייס וואָס פון דעם וואָלט אַרויסגעקור מען, ווי מיין גורל וואָלט דאָן פאַרקירעוועט, ווען פלוצלינג זאָל נישט געשען אַזוינס, וואָס האָט אַ סוף געמאַכט מיט די סימפּאַטיעס צו מיר מצד אַלע איינוואוינער פון קעלער.

פאַר דער גאַנצער צייט פון מיין זיין אין זשיטאַמיר האָב איך נישט אויפגעהערט צו שרייבן קיין דווינסק מען זאָל מיר צושיקן אַ פּאַס און באַזאָרגן מיט פאַרבינדונגען. אָבער אַלץ אָן רעזולטאַטן. אַפילו קיין פשוט בריוול האָב איך נישט באַקומען. עס האָט געהאַלטן דערביי איך זאָל זיך לאָזן פאַרן קיין דווינסק — הגם פאַרן אזא ווייטן וועג אָן אַ פּאַס איז געווען פאַרבונדן מיט אַ געוויסער ריזיקע.

פלוצלינג האָט זיך אויף מיין נאָמען באַקומען אַ בריוו, אין וועלכן עס האָט זיך געפונען אַ פּאַספּאַרט — גאָר נישט אויף דעם נאָמען, אויף וועלכן איך האָב זיך גערופן. דעם פּאַס האָט מיר איבערגעשיקט ישראל-מיכל קאַפּלינסקי. די צרה איז באַשטאַנען אין דעם וואָס דעם בריוו האָט אָפּגענומען די באַלעבאַסטע פון קעלער און אויס נייערער קייט האָט זי אים געעפנט, און וואַרשיינלעך געוויזן דעם פּאַספּאַרט די איבעריקע איינוואוינער. לויט זייערע צעשראַקענע און פאַרדעכטיקע בליקן האָב איך זיך געקאַנט משער זיין וואָס עס איז פאַרגעקומען אין זייערע הערצער און מוחות.

אויף העלפט בין איך שוין אָבער געווען געראַטעוועט. און אז אַ מענטשן הויבט אָן גיין, גייט עס אים פון מיר און טויער: אינגיכן איז צו מיר געקומען אַ מענטש און מיר געמאַלדן, אז עס האָט זיך באַקומען וועגן מיר אַ בריוו און אז אויב איך דאַרף וואָס, וועט ער מיר אַלץ באַזאָרגן. מיין ערשטע זאָרג איז געווען אַ דירה. גאָר אינגיכן האָבן מיך אַרטיקע חברים אַריינגענומען צו זיך אין אַ געמיינזאַמען צימער, וואו

עס האָבן געוואוינט פיר אָדער פינף פּערזאָן. אַרײַן אין דער אײגע־
נער אַטמאָספּער, האָב איך אָפּגעאַטעמט מיט דער פּולער ברוסט און
אַרײַנגעוואָרפן זיך מיט אײמפּעט און ברען אין דער אַרבעט פון דער
אַרטיקער אָרגאַניזאַציע.

*
**

עס איז געווען 1904. אין שטאָט אין, ווי אין אַלע שטעט פון בונד־
דישן ראַיאָן, אָנגעגאַנגען אַ לעבעדיקע רעוואָלוציאָנערע אַרבעט. די
בירזשעס זענען געווען אַלע אַוונט פאַק און פּול. עקאָנאָמישע און פּאָר־
ליטישע שטרייקן פּלעגן דורכגיין מיט גלאַנץ און פאַרנעם. שרײַבן
וועגן אַלעם דעם — וואָלט הייסן שרײַבן די געשיכטע פון יענע הע־
ראַישע טעג. הנם יעדע שטאָט האָט געהאַט אירע אײַגנאַרטיקייטן, איר
קאָלאָריט, איז דאָך די אַרבעט אין יעדער שטאָט געווען אַ טײל פון אַ
גאַנצעם, אַ טײל פון אַ גרויס אײַנהײטלעך פּרעכטיק בילד, וואָס האָט
געהייסן — דער קאַמף פון די ייִדישע אַרבעטער קעגן צאַריזם. דאָס
אַלץ דאָ באַשרײַבן — וואָלט הייסן ענדערן דעם כאַראַקטער פון מײנע
זכרונות. אַנב, איז דאָס אויך נישט לויט מײנע באַשיידענע כּחות. דער־
ריבער וועל איך אויך אין דעם פּאַל אָנצײכנען בלויז אײַניקע ווינקלען,
אײַניקע פּראַגמענטן פון דעם דאָזיקן גרויסן בילד. עס וועלן דערביי
מוזן אַרויסשווימען די שטריכן פון אײַניקע געשטאַלטן, וועלכע האָבן
זיך אונטער די פענער פון „בונד“ אַרויסגערוקט אויפן פּאָדערגרונט ביי
דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט אויפן באַדן פון דער שטאָט זשיטאַמיר.

עס איז געווען דער פּעריאָד פון סוויאַטאַפּאָלק־מירסקי — די ליי־
בעראַלע זינד־עפּאָכע פון צאַרישן רעזשים. און אַלע שיכטן האָבן —
יעדער אויף זײַן שטײגער — געפירט דעם אָנגריף קעגן צאַריזם. די
פּויערים האָבן געמאַכט בונטן, געברענט פּריצישע מאַיאָנטקעס, אומ־
געקומען אין די טױזנטער דורך די צאַרישע שטראַף־עקספּעדיציעס;
דער אַרבעטער־קלאַס האָט געפירט גראַנדיעזע פּאָליטישע שטרייקן, גע־
מאַכט דעמאָנסטראַציעס, אויפּשטאַנדן און געצאָלט דערפאַר אַ בלוי־
טיקן שטײער פון טױזנטער יאַרן תּפּיסה מיט צענטליקער טױזנטער
לעבנס אין די טונדרעס פון קאַלטן סיביר, אין די פינסטערע גרובן פון
קאַטאַרגע און אויף תּליות.

אויך די מער פּאַרגעשריטענע בורזשאַזיע און די דיפּאָמירטע אינ־
טעליגענץ, וואָס האָבן געהאַט זייער באַזונדערע חשבונות מיטן צאַרישן

טראָן, האָבן געפירט דעם קאָמף אויף זייער שטייגער — געשטיצט די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג מיט סימפּאַטיע און געלט, געשאַפן די פּוסיטיווע אַטמאָספּער אַרום דער אַליינהערשערישער קרוין. דידאַזיקע שטייגע — סיי די מאַטעריעלע, סיי די מאַראַלישע — האָט אין אַרסענאַל פון דער רעוואָלוציע פאַרנומען איר באַשטימטן אָרט, און די בורזשואַזיע האָט מיט אַ פּאַר יאָר שפּעטער טיף באַדויערט פאַר איר פּרי-ערדיקן „לייכטזין“...

איינע פון די מיטלען, מיט וועלכע די אויבן-אויסגערעכנטע שייכטן פלעגן שטיצן די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, זענען געווען די דעמאָלט באַוואוסטע באַנקעטן. זיי פלעגן פאַרקומען פאַרהעלטניסמעסיק גאַנץ אָפט. די סמעטענע פון דער שטאַטישער ליבעראַלער אינטעליגענץ מיט זייערע דאַמען; דער פאַרנגעשריטענער טייל פון דער בורזשואַזיע; פאַבריקאַנטן, סוחרים, באַנקירן, — זיי אלע פלעגן זיך צונויפקומען אין איינעם פון די רייכע הייזער פון שטאַט און ביי שוין געדעקטע טישן, ביי אַ גלעזל טיי מיט קאַניאַק אויסהערן רעוואָלוציאָנערע רעדעס. אויף די באַנקעטן פלעגט מען איינלאַדן אַרטיסטע, אָפט „צענטראַלע“ טוער פון דער באַוועגונג, וואָס האָבן געלייענט רעפּעראַטן און איבערהויפט געגעבן אינפאַרמאַציעס וועגן רעוואָלוציאָנערע געשעענישן, וואָס צוליב דער שטרענגער צענזור האָבן זיי נישט געקענט פאַרעפּנטלעכט ווערן דורך דער לעגאַלער פרעסע. די רעפּערענטן האָט מען באַדאַנקט מיט וואַרעמע אַפּלאַודיסמענטן און מיט אַ געלט זאַמלונג פאַר דער אָרגאַניזאַציע. אזוי אַרום זענען די אויסגעהערטע רעוואָלוציאָנערע פאַרבאַטענע נייעסן אויף מאַרגן באַוואוסט געוואָרן אין די ברייטסטע קרייזן פון דער „העכערער“ געזעלשאַפט.

אין זשיטאַמיר, געדענק איך, זענען עטלעכע באַנקעטן פאַרנעקט מען אין גרויסן סאַלאָן פון יעפּים עליאַשבּערג — אַ דירעקטאָר פון אַ באַנק. י. עליאַשבּערג איז געווען נישט נאָר אונזערס אַ סימפּאַטיקער, נאָר זייער אַ נאָענטער מענטש. און ווי מיר דאַכט, איז ער אפילו געווען אַרויסגעשטעלט אויף אונזער ליסטע צו די וואַלן פון דער 2-טער „נאַ-סודאַרסטווענאַיאַ דומאַ“. הויז די אַפּיציעלע פאַרשטייער פון דער אָרגאַניזאַציע האָבן אין די באַנקעטן אַנטייל גענומען אויך מיטגלידער פון דער צענטראַלער „סכאַדקע“ און אַנדערע. זייער אַרבעטער-קלייב דונג האָט אפילו נישט אזוי שטאַרק האַרמאָנירט מיט דער קליידונג פון די עלעגאַנטע דאַמען, אָבער עס איז דאָך געווען די צייט פון ליבעראַלן

אויפבלי אין דער רוסישער און רוסיש-יידישער געזעלשאפט פון גע-
וועזענעם רוסלאנד.

אויך איך האָב זיך באַטייליקט אין אַ פּאָר אַזעלכע באַנקעטן. זאָגן
אַז איך האָב מיך אויף זיי גוט געפילט, קען איך נישט. און טאַקע צו-
ליב דער אָרעמע קליידונג מיינער. דערפאַר האָט זיך דאָרט געפילט,
ווי אַ פּיש אין וואַסער, אונזער אָפיציעלער פּאַרשטייער פון בונדישן
קאָמיטעט — דער חבר דאָוויד. ער פלעגט דאָרט אַרויסטרעטן מיט פּיי-
ערדיקע רעפּעראַטן, אָנטיילנעמען אין ברענענדיקע דיסקוסיעס און
געהאַט גרויס דערפּאָלג — איבערהויפט ביי די דאַמען.

חבר דאָוויד איז געווען אַ האַנדלס-אָנגעשטעלטער. געשטאַמט
האַט ער, דאַכט מיר, פון האָמעל, דער אמתער נאַמען זיינער איז גע-
ווען שמאַיקע דראַפּקין, אַ ברודער פון באַוואוסטן בונדישן טוער אַל-
טער דראַפּקין, וועלכער איז געווען איינער פון די גרינדער, אויב נישט
דער גרינדער פון דער בונדישער אָרגאַניזאַציע אין דווינסק.

די עלטערע אַרבעטער פון דווינסק האָבן יאָרנלאַנג געהאַט אַ סך
צו דערציילן וועגן דער דאָזיקער לעגענדאַרער פּערזאָן און וועגן זיין
רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. דינענדיק אין מיליטער פון דווינסקער
נאַרניזאָן, האָט ער, נישט געקוקט אויף דער געפאַר וואָס האָט אים
געדראָט, אָנגעקניפּט פאַרבינדונגען מיט גרופּן אַרבעטער און אויפגע-
בלאָזן די פונקען פון סאָציאַליזם, וואָס האָבן זיך נאָך אין דער צייט
פון זיין מיליטער-דינסט פאַרוואַנדלט אין גאַנץ היפשע פלאַמען.*

שמאַיקע האָט אין זשיטאָמיר געאַרבעט אַלס „פּראָפּעסיאָנאַל“, ד.
ה. זיך אָפּגעגעבן אויסשליסלעך מיט דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט.
לויט זיין אויסערלעכן אויסזען איז ער גאָר נישט ענלעך געווען צו אַ
פּראָלעטאַריער אין מאַנזשעטן, הגם ער האָט דאָן אַזעלכע יאָ געטראָגן.
ער האָט דעמאָלט געדאַרפט זיין אַלט אַ יאָר 25. העכער פון מיטעלן
וואַוס, מיט פּרייטע פּלייצעס און אַ קיילעכדיק, נישט איבעריק אינ-
טעליגענט געזיכט, איז ער שטענדיק געווען אין אַ גוטער שטימונג, אַ

(*) אַלמער דראַפּקין איז געשטאַרבן אין סיביר אין דער שטאַט יעני-
סיסק. אַרעסטירט איז ער געוואָרן טאַקע אין דווינסק, נאָך זייענדיק
אַ זעלנער. זיצנדיק נאָכן אַרעסט אין קרעמענטשוגער טורמע, איז ער דאָרט
אין די פּיכטע קאַמערן אַרוינגעפּאַלן אין דער קרענק, וואָס האָט אים
אומגעבראַכט.

באוועגלעכער און געזונטער. א היציקער אניטאטאָר און פלאַמיקער רעדנער, האָט ער דאָן אויסגענומען נישט נאָר ביי די אַרבעטער, נאָר ווי שוין געזאָגט, אויך ביי די דאַמען אויף די באַנקעטן. פון אים האָט געאַטעמט מיט זיכערקייט און אַנטשלאָסנקייט. דאָס האָט אימפּאַנירט דעם ליבעראַלן עולם, וואָס האָט מיט אומגעדולד געוואַרט „זיי“ זאָלן שוין מאַכן די רעוואָלוציע. דעריבער האָבן זיינע אַרויסטרעטונגען אויף די באַנקעטן אַלעמאָל צוגעצויגן די אויפּמערקזאַמקייט פון באַנקעט-עולם. האָט דער עולם געוואוסט, אַז עס וועט אַרויסטרעטן דאַוויד, איז דער דערפאַלג פון באַנקעט געווען אַ געזיכערטער.

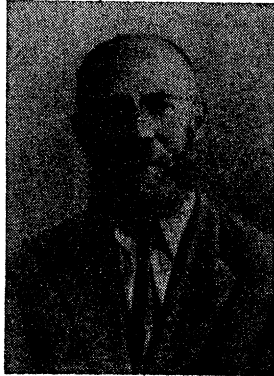
אויף די באַנקעטן מיטן אָנטייל פון צוגעפּאַרענע חברים פון צענטער, וועלכע פלעגן דעמאָלט אַרומפּאַרן מיט רעפּעראַטן איבערן בונד-דישן ראַיאָן, בין איך נישט געווען און קאָן וועגן זיי נאָרנישט זאָגן (די הויפּט-רעפּערענטן ביים צענטראַל-קאָמיטעט זענען דאָן געווען די חברים ר. אַבראַמאָוויטש און ליבער).

אַן אַלגעמיינעם אינטערעס פלעגט אויף די באַנקעטן אַרויסרופן די אַנוועזנהייט פון אַ צווייטן מיטגליד פון זשיטאַמירער קאָמיטעט פון „בונד“ — דער געטרייער חברטע ראַיסע (מאַריע זשעלודסקאַ). מיט דערעם איז זי אויף די באַנקעטן אַרויסגעטרעטן זייער זעלטן. איר שטענדיקע פּאַזע איז געווען — זיצן אַ שווינגנדיקע ביים טיש, מיט איין האַנט אונטערגעשפּאַרט דעם קאָפּ און מיט דער צווייטער האַנט קנעטן קייקלעך פון ברויט (צו דער פּערזאָן פון דער דאָזיקער זאָנדער-באַרער רעוואָלוציאָנערין וועל איך שפּעטער זיך נאָך אומקערן). חברטע ראַיסע איז בעת אַ דעמאָנסטראַציע אויף די זשיטאַמירער גאַסן מער-דערלעך צעשלאָגן געוואָרן פון דער פּאָליציי און פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר.

נאָך איר אַרעסט, אָדער אפּשר פריער, איז אין זשיטאַמיר צוגע-שיקט געוואָרן אַלס טוער דער חבר ווירגילי-יפהן, וועלכער האָט גע-שפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער זעלבסט-שוין בעתן זשיטאַמירער פּאַגז-ראָם פון פּרילינג 1905.

פּורים-צייט פון יענעם יאָר האָט זיך שוין געטראָגן אין דער לופטן די פּאַגראַם-שרעק איבער דער גאַנצער שטאַט. אין דער אַרגאַניזאַציע האָט מען זיך אָנגעהויבן גרייטן: איינקויפן געווער, אַרגאַניזירן גרופן פון זעלבסט-שוין. עס איז אויך באַשלאָסן געוואָרן צו שיקן רעדנער

אין די בתי-מדרשים, אויפקלערן וועגן דעם צוזאמענהאנג צווישן פאָ-
גראַמען און זעלבסט-שוין. אויך איך בין געווען איינער פון די רעד-
נער. ווי אזוי מ'האָט די רעדנער פון „בונד“ אויפגענומען אין די בתי-
מדרשים, איז שוין אויך אַ סך געשריבן געוואָרן. די „פני“ האָבן אויך

ברוך כהן (ווירגילי)

אין זשיטאָמיר זיך געטרייסלט ווי
פייגן-בלעטער און געהעצט דעם
איבעריקן עולם קעגן די רעדנער.
דאָקעגן דער עולם פון לעבן טיר,
אָרום „האַנט-פאַס“, האָט דעם רעד-
נער צוגעגעבן מוט און פאַרלאַנגט
מען זאָל לאָזן רעדן. שטייענדיק
אויפן בעלעמער אַרומגערינגלט מיט
חברים, וועלכע האָבן געבילדעט
מיין „לייב-וואָך“, האָבן איך באַ-
מערקט דאָס צעשראָקענע און פאַר-
וואונדערטע געזיכט פון דעם אַר-
בעטער, ביי וועמען איך האָב גע-
וואוינט אין קעלער.

צו יענער צייט איז מיר באַפאַלן אַ מאָדנע בענקשאַפט נאָך דער
שטאָט, וואו איך האָב געשטעלט מיינע ערשטע רעוואָלוציאָנערע טריט
— נאָך דער שטאָט דווינסק, און עטלעכע טעג פאַר פסח בין איך פון
זשיטאָמיר אוועקגעפאַרן.

ווען אינגיבן נאָך מיין אָפּפאַר איז אין זשיטאָמיר אויסגעבראַכן
דער פאַנגראָם, וואָס האָט געבראַכט אזויפיל קרבנות, האָבן איך זיך גע-
פילט, ווי אַ דעזערטיר.

וועגן חבר ווירגילי-כהן — דעם נאַטשאַלניק פון דער בונדישער
זעלבסט-שוין אין זשיטאָמיר — האָט מען שפּעטער דערציילט זייער
פיל העלדישע טאַטן און מסירת-נפש. אין די ערשטע טעג נאָכן פאָ-
גראַם האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז חבר ווירגילי איז דערהרגעט.
(ער איז נאָך געווען טעטיק אין „בונד“ לאַנגע יאָרן).

צוריק אין דווינסק

דעם ערשטן פרימאָרגן, ווען איך בין נאָכן צוריק קומען קיין דווינסק אַרויס פון שטוב, האָב איך געטראָפן די שטאָט אין אַ שרעק־לעך צערודערטן צושטאַנד. מענטשן זענען, אויפגערעגטע און צע־טראָגענע, געלאָפן צום שטאָטישן גרויסן בית־מדרש, וואו שבת און יום־טוב איז צו יענער צייט געווען דער טרעף־פונקט פון דער באַווע־גונג.

דערפילט אַז עפעס האָט פאַסירט, בין איך אויך אַהין אַוועק און געטראָפן דעם בית־מדרש אין אַ פיבער־צושטאַנד.

דער גרויסער הויף, אַלע קאָרידאָרן און זייטיקע שטיבלעך זענען פול געווען מיט אַ צערייצטן עולם, וואָס איז זיך צוזאַמענגעקומען פון אַלע שטאָט־טיילן. אויף טישן, אויף בענק און אַנדערע אימפּראָוויזיר־טע טריבונעס זענען געשטאַנען צעפלאַמטע רעדנער און געשילדערט די שרעקלעכע אַכזריות, וואָס די פּאָליציי איז באַגאַנגען פאַריקע נאַכט.

ווען די שטאָט איז געלעבן אין טיפן שלאַף, האָט זיך אַ פּאָליציי־פּאַטרול אַריינגעריסן אין אַ וואוינונג אויף די „פלעצער“ און דאָרט אויסגעהרגעט אַ פאַמיליע פון עטלעכע פּערוואָן. די שרעקלעכע ידיעה האָט זיך, ווי אַ דונער, צעקייקלט איבער דער שטאָט און טויזנטער מענטשן פון פאַרשידענע שיכטן האָבן זיך אַ לאַז געטון צום גרויסן שטאָטישן בית־מדרש צו דערוויסן זיך, ווי אַזוי האָט דער קאָמיטעט פון „בונד“ באַשלאָסן אויף דעם צו רעאַגירן.

דער קאָמיטעט האָט, פאַרשטייט זיך, וועגן דעם פּאַרפאַל נאָך נישט געקאָנט וויסן. דערווייל האָבן רעדנער פון עולם גופא, יעדער אויף אייגענער אַהריות, געשאַטן פּעך און שוועבל, אונטערנעהאַלטן די צערייצטע שטימונג פון דער מאַסע, מאַלנדיק די שרעקלעכע רציחה פון די צאַרישע משרתים. קיין קאָנקרעטן ענטפּער, ווי אַזוי צו רעאַ־גירן אויף דער דאָזיקער מערדעריי, האָט קיינער נאָך נישט געקאָנט אָנווייזן.

מענטשן האָבן דערווייל געשטראַמט פון אלע זייטן. רעדנער האָבן זיך געטוישט איינער נאָכן אנדערן. די מאַסע האָט געשטורמט אין אָנמעכטיקן צאָרן און געפאָדערט אַ באַלדיקן ענטפער, אַ קאָנ־קרעטן לאָזונג.

דורכגענומען מיט דער אלגעמיינער צערייצטער שטימונג פון די טויזנטער מענטשן, האָב איך זיך אויך אַרויפגעכאַפט אויף איינער פון די אימפּראַווירטע טריבונעס. מיין דערשיינען אויף דער טרי־בונע נאָך עטלעכע יאָר, וואָס איך בין אין דווינסק נישט געווען, האָט צוגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון אַ גרויסן עולם. פאַר טייל פון דער מאַסע בין איך געווען אַ פנים־חדשות, אָבער פאַר די נאָנטע על־טערע טוער און חברים, וועלכע האָבן מיך געקאָנט פון די פּריערדיקע יאָרן, איז מיין אומדערוואַרט דערשיינען געווען אַן אַנגענעמע אי־בעראַשונג.

— זאָל זיין שטיל, האָט מען געשריגן פון אלע זייטן, און מיין יונגע שטימע האָט זיך אויך אַריינגעגאַסן אין רוישנדיקן שטראַם פון צאָרן און פּראָטעסט, וואָס האָט דאָן פאַרפלייצט די שטאַט.

וואָס איך האָב דאָן גערעדט, איז מיר נישט מעגלעך צו רעס־טאווירן, עס איז אויך נישטאָ אין דעם קיין נויטיקייט. אָבער ווי עס זויזט אויס, האָב איך דאָן גוט גערעדט, ווייל אַרום מיר האָט גע־הערשט אַזאַ שטילקייט, וואָס זאָגט שטענדיק אונטער דעם רעדנער, אַז ער האָט געטראָפן צום האַרצן פון זיינע צוהערער.

פאַרענדיקט האָב איך מיט אַ רוף נישט צו עפענען דער פּאָלי־ציי די טירן, ווען זי וועט קלאַפן אויף צו מאַכן הויך־זוכונגען, וואָס זי האָט דאָן דורכגעפירט אין אַ גרויסער צאָל יעדע נאַכט.

דעם דאָזיקן איינפאַל איז באַשערט געווען צו ווערן דער קאָנ־קרעטער לאָזונג, אויף וועלכן די באַפעלקערונג האָט געוואַרט.

דער לאָזונג נישט אַריינצולאָזן די פּאָליציי אין די וואוינונגען האָט זיך בליי־שנעל פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן שול־הויף. און גלייך אויפן אָרט איז ער אַרומגעקלעפט געוואָרן מיט אַ גאַנצער רייע פּראַק־טישע אָנווייזונגען, ווי אַזוי אויפצופירן זיך, בעת די פּאָליציי וועט דאָך וועלן ביינאַכט אַריינרייסן זיך אין וואוינונג. צווישן אַנדערע איז רעקאָמענדירט געוואָרן צו מאַכן אַ געוואַלד, אַז מערער זענען באַ־פּאַלן און שכנים פון אַנדערע הויפן און וואוינונגען זאָלן מיט דרענ־גער קומען העלפן פאַרטרייבן די פּאָליציי־פּאַנדיטן, און דאָס גלייכן.

שפעטער האָט זיך טאָקע אַרויסגעוויזן, אַז דעם מאָרד איבער דער פּאַמיליע האָבן אויסגעפירט פשוטע נאַכט־רויבער, וועלכע האָבן זיך פאַרסליידעט אַלס פּאַליציאַנטן. אָבער דער לאַזונג נישט צו עפענען די טיר, ווען פּאַליציי וועט קלאַפּן, האָט גאַנץ לאַנג אָנגעהאַלטן. ער איז אַפילו אָנגעווענדעט געוואָרן מיט מער זיכערקייט ווי אין אָנפאַנג: וואָרום ווער האָט דאָס געקאָנט אונטערשיידן צווישן אמתער פּאַליציי און באַנדיטן — איבערגעטון אין פּאַליצייאישע קאָסטיומען?

פילנדק די געוואַלדיקע אויפגענונג און פיינטלעכע שטימונג פון דער באַפעלקערונג האָט טאָקע די פּאַליציי אַ געוויסע צייט באַגרע־נעצט אירע נאַכטיקע „אַבלאַוועס“ אויף וואוינונגען פון די „פּלע־צער“.

נאָך דעם דאָזיקן פאַל איז מײן אַמאָליקע פּאַפּולאַריטעט אין שטאָט פאַרשטאַרקט געוואָרן. איך בין געוואָרן אַ מיטגליד פון „צענטר“ (שטאָטישע אָנפירנדיקע קערפערשאַפט נאָכן קאָמיטעט). אַזוי איז אַוועק דער זומער אין טעטיקער אַרבעט: שטרייקן, דעמאָנסטראַציעס, פאַרזאַמלונגען אין די וועלדער, אין די בת־מדרשים און נישט זעלטן אויף דער פירזשע אונטערן פרייען הימל.

אַרום ראש השנה בין איך אַוועקגעפאַרן קיין ביאַליסטאָק. די שטאָט איז געווען נישט לאַנג נאָכן פּאַגראָם, וואָס דער אַרטיקער מילי־טערישער גאַרניזאָן האָט געמאַכט אויף דער פונדישער פירזשע — אויף סוראַזשער גאַס. בעת דעם דאָזיקן פּאַגראָם זענען פון מיליטערי־שע קוילן אומגעקומען עטלעכע צענטליק מענטשן. צווישן דער אַר־בעטער־מאַסע האָט זיך אָבער נישט געפילט קיין דערשלאַגנדיקייט. דער וואַרעמער אַטעם פון אָנקומענדיקן אַקטאַבער האָט שוין פאַראַוויסגע־זאָגט, אַז דער צאַריום וועט אינגליכן אויסהויכן זיין נשמה.

אין ביאַליסטאָק איז די פונדישע באַוועגונג געווען נישט ווייני־קער שטאַרק און פּאַפּולער, ווי אין דווינסק. ביאַליסטאָק האָט נאָך גע־האַט אַ מעלה, וואָס דווינסק האָט עס נישט פאַרמאָגט.

אין דווינסק איז די אַרבעטער־באַוועגונג געווען אויסשליסלעך אַ יידישע. אין ביאַליסטאָק דאַקעגן פלעגן מיר זיך זיער אָפט צוזאַמענ־טרעפן מיט פּוילישע און דייטשע אַרגאַניזירטע אַרבעטער — סיי אין די טעקסטיל־פאַבריקן, סיי אין די גאַרבערייען. זיער אָפט פלעגן אונז זערע רעדנער אַרויסטרעטן אויף פאַרזאַמלונגען און רעדן צו קריסט־

לעכע ארבעטער וועגן דער זעלבסטהערשונג, וועגן קאפיטאליזם און סאציאליזם.

אין ביאליסטאק האָבן דאָן געארבעט די צוגעשיקטע בונדישע טוער יעקב פעסקין, דער דעמאָלט באַוואָסטער רעדנער מאַקס (רוד לייפּוּץ), מינע די קליינע און אנדערע בונדישע טוער, וועמענס נעמען איך האָב שוין פאַרגעסן. אין גארבער-בונד איז אויך געווען דעמאָלט טעטיק מיין דעמאָליטיקער פריינט און חבר אברהמקע דער גארבער (איצט אין אמעריקע). אָבער חוץ די אָנגעפאַרענע און צוגעשיקטע טוער פון צ. ק. פון „בונד“, האָט ביאליסטאק אליין פאַרמאָגט אַ היפּשן קאַדר נומע, אינטעליגענטע טוער פון די אָרטיקע אַרבעטער גופא. צווישן די דאָזיקע טוער האָט זיך געפונען אַ גרויסע צאָל פרויען — אַרבעטערנינס פון יאָנאווסקיס טאַבאַק-פאַבריק, פון צווישן די „שפּולער-קעס“, „נופּערקעס“ און אנדערע צווייגן פון דער טעקסטיל-אינדוסטריע.

אין דער דאָזיקער אַרבעטער-שטאָט איז מיר אָבער נישט באַ-שערט געווען צו פאַרבלייבן אַ לענגערע צייט: 2—3 חדשים נאָך מיין קומען האָב איך געמוזט פון דאָרט אַנטרונען ווערן, ווייל עס האָט מיר געדראָט אַריינצופאַלן אין די הענט פון דער דאָרטיקער זשאַנדאַרמע-ריע.

שוין גאָר נאָנט צו די שטורמדיקע אָקטאָבער-טעג פון 1905 בין איך ווידער געקומען קיין דווינסק.

ווען אינמיטן באַן-שטרייך איז באַוואָסט געוואָרן וועגן מאַני-פעסט פון צאָר ניקאָלאַי מיט די צוגעזאָגטע פרייהייטן, האָט זיך די שטאָט אַזוי ווי פאַרטייעט. עפעס האָט זיך נישט געגלויבט, אַז דאָס איז טאַקע אַזוי. הגם דער פּלוטיקער בנין פון רוסישן צאַריזם האָט זיך שוין שטאַרק געטרייטלט פון די קלעפּ, וואָס ער האָט באַקומען פּמעט פון אַלע קלאַסן פון דער דעמאָליטיקער געזעלשאַפּט, האָט זיך אָבער ווייניקדווער געריכט, אַז דאָס וועט פאַרקומען אַזוי גיך. אין אונזערע אַניטאַטאָרישע רעדעס פלעגן מיר רופן די אַרבעטער צו קעמפּן פאַר אַ ניי בעסער לעבן — אויב נישט פאַר זיך, איז כּאָטש פאַר אונזערע קינדער. און פּלוצלינג האָסטו דאָס נייע, בעסערע און פרייע לעבן פאַר זיך מיט די קינדער צוזאַמען. ווי אַזוי איז דאָס מעגלעך? צי איז דאָס

נישט א שפיצל פון צאָרם משרתים, די מיניסטאָרן, אָדער פון טיילוֹל? עפעס איז דאָס גאָרנישט אזוי, ווי מיר האָבן זיך די זאך פאַרנע-שטעלט.

אָבער די ווייטערדיקע ידיעות האָבן נישט איבערגעלאָזט קיין צווייפל, און די יידישע באַפעלקערונג האָט זיך אין טויזנטער אַרויס-געלאָזט אויף אָפיצערסקע גאַס — אויף דער בונדישער בירזשע.

וואָס עס האָט זיך דעמאָלט געטון אויף די גאַסן פון שטאָט, וועגן דעם קאָן האָבן אַ באַגריף נאָר דער, וואָס איז אליין דאָן אַריינגעצויגן געוואָרן אין יופּלדיקן געווירבל פון איבערמענטשלעכער פּרייד. אָבער וואָס צו טון, האָט קיינער נישט געוואוסט. אלע האָבן געוואַרט אויף עפעס אַ פאַראַרדנונג, אויף אַ באַפעל. איך האָב גענאָרט צו זען די פאַרקאָנספּיריטע טוער פון דער באַוועגונג, וועלכע דאַרפן, ווי מיר האָט זיך געדאַכט, אַרויס פון זייער אונטערערד און שטעלן זיך אין שפיץ פון דער באַפּרייטער וועלט, פירן אונז און ווייזן דעם נייען וועג, וואָס איז געלעגן פאַר אונז פאַרהילט אין דער אומבאַוואוסטער ווייט-קיט.

אַנשטאָט דעם האָבן דורך דער געדיכטער מענטשן-מאַסע זיך דורכגעשלאָגן די חברים כאַצקל און ראַיסע, און דערקלערט מיר, אַז לויט דער באַשטימונג פון קאָמיטעט דאַרף איך שוין האַלטן אַ רעדע.

אין דער יונגט האָב איך נישט פיינט געהאַט עפנטלעך אַרויס-צוטראַעטן און פאַר יענער צייט געווען נישט קיין שלעכטער רעדנער, ווייל מען פלעגט מיך הערן מיט אינטערעס. אָבער דער באַשלוס פון קאָמיטעט, אַז איך דאַרף דאָס האַלטן אַ רעדע אָט אין דער גרויסער שעה, האָט מיך געטראָפן ווי אַ דונער: וואָס וועל איך זאָגן אָט דער וואַרטנדיקער אומגעהויער גרויסער מענטשן-מאַסע? פון וואָס וועל איך אָנהויבן? מיט וואָס וועל איך ענדיקן? אָבער לאַנג קלערן האָב איך נישט געקאָנט. איך בין אַרויפגעשטופט געוואָרן אויף אַ באַלקאָן, פּוננאָנען איך האָב אויף דער גאַס געזען אַ ים מיט מענטשן, וואָס האָבן אַרויפגעקוקט צו מיר און געוואַרט אויף מיין וואַרט. איך האָב באַקומען ספּאַזמען און נישט געקאָנט אַרויסברענגען קיין קלאַנג. אַנג, האָב איך אויך נישט געוואוסט וואָס צו רעדן. אַרום מיר זענען גע-שטאַנען חברים און עמיצער פון זיי האָט מיך געמוטיקט און גע-שטאַרקט.

צווישן די פארריסענע קעפ פון דער מענטשן־מאסע האָב איך פלוצלינג דערזען איינעם — א שטאַטישן גבור — א מיטגליד פון דער דעמאָליקער קאָדעטישער פּאַרטיי, מיט וועמען איך האָב געהאַט א צוזאַמענשטויס. דאָס איז פּאַרנעקומען בעת די וואָלן צו בולגינגס דר מע, וואָס דער „בונד“, צוזאַמען מיט דער רוסלענדער סאַצ. דעמ. אַר.ב. פּאַרטיי, האָבן באַשלאָסן אַקטיוו צו באַיקאַטירן. לויטן באַשלוס פון „בונד“ זענען מיר, א גרופע אַרבעטער, געקומען דאָן אין דער וואויר־נונג פון לעדער־פּאַבריקאַנט גריליכעס און געשטערט דאָרט די פּאַר־זאַמלטע צו באַראַטן זיך וועגן די וואָלן צו דער דאָזיקער דומע. אין הייז פון פּאַלעמיק האָב איך פּאַרגעוואָרפן די פּאַרזאַמלטע, אַז זיי האָבן זיך מיט פּרייד אָנגעכאַפט אָן א פייג, וואָס דער צאָר ניקאָלאַי האָט זיי צוגעוואָרפן.

— אפילו א פייג, ווען מען גיט אונז, דאַרפן מיר אויך צונעמען — האָט עמיצער פון די פּאַרזאַמלטע מיט טריאומף מיר אָפּגעענטפערט.

אַט דעם דאָזיקן „שטאַלצן“ פייגן־אַפּאַנענט מיינעם האָב איך דאָ איצט דערזען צווישן דעם ים קעפ און דאָס האָט מיך געראַטע־וועט.

איך האָב די רעדע מיינע אָנגעקניפט אָן דער פּאַליטיק פון די, וועלכע באַנגונגענען זיך מיט א פייג און גערופן צו קעמפן ווייטער פאַר דער גאַנצער וועלט מיט אירע רייכטימער, וואָס מיר שאַפן.

אינמיטן פון מיינ רעדע האָט זיך באַוויזן א מיליטערישער פּאַ־טרול און אָנגעשטעלט די ביקסן צום באַלקאָן, פון וועלכן איך האָב גערעדט. מיר האָבן קוים באַוויזן צו פּאַרלאָזן אונזערע ערטער, און אַ האַגל פון קוילן האָט דורכגעלעכערט די בלעכענע שילדן, וואָס זע־נען געהאַנגען אויף די פּרענטן פון באַלקאָן.

די מאַסע איז אין בהלה זיך צעלאָפן, אָבער גיך זיך ווידער פאַר־זאַמלט אין גרעסערע גרופן און אַרויס איבער די גאַסן פון שטאָט מיט געשריי און געזאַנג. מען האָט די פירער געטראָגן אויף די הענט, מענטשן האָבן זיך געקושט אין די גאַסן, געוויינט פאַר פּרייד און גע־טאַנצט.

אַלע האָבן מיר געפילט, אַז דאָס איז נישט דאָס וויכטיקסטע, וואָס מען דאַרף איצט טון. עפעס רעאַלס, עפעס וויכטיקס דאַרף מען פּאַרנעמען. אָבער וואָס, האָט קיינער נישט געוואוסט.

איז ביי עמיצן געבוירן געוואָרן דער געדאַנק, אז מען דאַרף גיין צו דער „אופראַווע“ (שטאַט-פאַרוואַלטונג). וואָס מען דאַרף דאָרטן טון, האָט קיינער נישט געפרעגט און וואַרשיינלעך וואָלט קיינער אויף דעם נישט געקאָנט ענטפערן. האָבן מיר, אַ גרעסערע גרופע, אונטער דער אָנפירונג פון ח' כאַצקל, געלאָזט זיך אַהין מיט אימפעט. פּאָלי-ציי איז ווי אויסגערוגען פון שטאַט און קיינער האָט אונז אויפן וועג נישט געשטערט.

אין די זאַלן פון דער „אופראַווע“ איז געווען פּוסט און טונקל. אין אַ צימער זענען געזעסן עטלעכע עלטערע באַאַמטע און ווי „קיינ-מאָל גאָרנישט“ געהאַלטן אין שרייבן און איבערשרייבן. עס איז זיי באַפּאַלן אַ שרעק און מיט אַרויסגעשטאַרצטע אויגן האָבן זיי געקוקט אויף די אויסטערלישע געסט, וואָס אַזעלכע צו זען האָט זיך זיי זיכער נישט געהלומט. מיר אָבער זענען ווייטער געבליבן אַנטוישט און נישט געוואוסט וואָס פאַרצונעמען.

מיט אַ שפּרונג האָט זיך כאַצקל פלינק אַרויפגעכאַפט אויף אַ טיש און מיט גרויס אימפעט מיט אַ מעסער גענומען שניידן רעכטס און לינקס דעם גרויסן פאַרטעט פון צאַר ניקאָלאַי, וואָס איז געהאַנגן אויפן וואַנט אין אַ גאַלדענער רעם.

דער רושם איז געווען נישט צו באַשרייבן. אַלע האָבן מיר אַרויס-געלאָזט אַ ווילד געשריי, ווי מיר וואָלטן דעם לעבעדיקן ניקאָלאַיען אַליין דאָ צעשניטן פאַר אַלעמען אין די אויגן. די „טשינאַוויקעס“ זע-נען ווי משוגע געוואָרן פאַר שרעק; געוואָרן נאָך בלייכער, ווי געווען, און איינער פון זיי האָט זיך אין אַנמאַכט אַראָפּגעלאָזט אויף זיין שטול מיט אַ קרעכץ — „אַ, גאָט!“.

די „עקזעקוציע“ איבער ניקאָלאַיען איז געווען, ווי אַ סיגנאַל אָנ-צוהויבן פאַרניכטן די איבעריקע בילדער פון די גרויסע לייט מיט געדיכטע באַקנבערר, וואָס זענען אַזוי רואיס, מיט ווירדע געהאַנגען אויף די ווענט, ווער ווייס וויפל יאָרן.

דערנאָך איז מען אין גרויס באַגייסטערונג אַוועק צו דער טורמע און דאָרט אַיינגעאָרדנט אַ רושיקע דעמאָנסטראַציע, וואָס איז צע-יאָנט געוואָרן דורך מיליטער.

נישט געקוקט אויף דעם אַלעם, בין איך געווען אַזוי ווי צעמישט און דערשלאָגן — נישט געוואוסט וואָס מיט זיך צו טון.

איך ווער אַ מיטגליד פון קאָמיטעט

די שטרענגע קאָנספּיראַציע פון אמאָליקע יאָרן איז שוין געווען לאַנג געבראַכן. אלע נאָענטע עלטערע חברים האָבן שוין געוואוסט ווער פון די אַרטיקע און צוגעשיקטע טוער עם זענען אין קאָמיטעט. פונדעסטוועגן האָט מען נאָך אַלץ גערעכנט, אַז חוץ די באַוואוסטע חברים געפינען זיך נאָך אַנדערע, שטרענג פאַרקאָנספּירירטע וויכטיקע טוער, וועגן וועלכע קיינער, חוץ געציילטע, ווייס נישט. דעריבער בין איך געווען געוואַלדיק אַנטוישט, ווען די חברים כאַצקל און ראַי סע האָבן מיר געמאָלדן, אַז איך בין קאָאָפּטירט געוואָרן אַלס מיטגליד אין קאָמיטעט פון „בונד“.

פאַרגעקומען איז דאָס אין דער וואוינונג פון חבר כאַצקל. חוץ אונז דריי, איז אין גרויסן, טונקעלן צימער קיינער נישט געווען. עם איז געווען פאַר מיר קלאָר, אַז דאָס איז דער נאַנצער קאָמיטעט.

עם האָבן מיך באַהערשט געמישטע געפילן — געפילן פון פאַר-דרום און פאַרלוירנדיקייט צוליב די צעקלאַפּטע, צערונענע אילוזיעס און געפילן פון שטאַלץ און צופרידנקייט וואָס איך ווער אַזוי דערהויבן. גלייכצייטיק האָבן מיך אָבער געמאַטערט ספּקות — צי בין איך שוין ראוי צו ווערן מיטגליד פון אַ קאָמיטעט פון „בונד“? איך האָב דער-ריבער דערקלערט די חברים, אַז איך קאָן דעם גרויסן כבוד נישט אָנ-נעמען, ווייל איך בין דאָס נאָך נישט ווערט.

— דאָן זענען מיר קיינער דאָס נישט ווערט — האָט מיט קרענ-קונג זיך אָפּגערופּן ראיסע.

כאַצקל האָט געקוקט אויף מיר מיט אַ באַהאַלטענעם שמויכל, און ווי זיין טבע איז געווען, געהאַלטן אין איין גלעטן זיין קורצן „טשוב“.

— אַלזאָ, בלייבט עם אַזוי — האָט ער געפּסקנט — פון היינט אָן זייט איר מיטגליד פון קאָמיטעט צוגלייך מיט אונז!
און אַזוי איז טאַקע געבליבן.

*
**

די מורא, אז מען איז נישט ראוי צו אזא אָדער אזא אַרבעט, האָט זיך נאָך דעם 17-טן אָקטאָבער געשטיצט נישט אויף אַ געפיל פון מינדערווערטיקייט. עס האָט באַזירט אויף אַ פּסיכאָלאָגישן פּאָר-אורטייל, וואָס איז דאָן געווען פאַרשפּרייט ביי די רעוואָלוציאָנערע אונטערערדישע טוער: אַ סך פון זיי האָבן געהאַלטן, אז איצט קומט אָן אַ צייט פאַר גרויסע רעדנער, גרויסע שרייבער, פאַר פּאָליטיקער און פאַרלאַמענטאַרער פון גרויסן מאַסשאַטאָב, פאַר טאַלענטירטע פאַרטייפירער. אַלע אַנדערע האָבן שוין, הייסט עס, זייער ראָלע אָפּ-געשפּילט. זיי דאַרפן זיך באַזייטיקן, ווייל זיי וועלן שוין נישט האָבן וואָס צו טון אין דער באַוועגונג, וועלכע וועט ערשט אָננעמען עכט-איראָפּעאישע פאַרמען.

און וואָס האָט דען דער דעמאָליטיקער דורכשניטלעכער אונ-טערערדישער טוער געוואוסט פון דער מערב-איראָפּעאישער באַווע-גונג, חוץ די גלענצענדע נעמען פון אַ בעבעל, אַ ליבקנט, אַ זשאַד-רעס און אַנדערע גרויסע פירער? וועגן די טויזנטער פּראַקטישע טר-ער פון דער מערב-איראָפּעאישער אַרבעטער-באַוועגונג, וועגן זייער טאַגמעינלעכער וויכטיקער קליין-אַרבעט, האָט מען ווייניק געשריבן. דער דורכשניטלעכער רוסישער רעוואָלוציאָנער האָט וועגן זיי כמעט, ווי נישט געוואוסט. עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, וואָס אַ סך פון אינז האָבן געהאַט אזא פּאַנטאַסטישע פּאַרשטעלונג וועגן כאַראַק-טער פון דער קינפטיקער אַרבעטער-באַוועגונג נאָכן מאַניפעסט פון 17-טן אָקטאָבער 1905.

דער דאָזיקער פּסיכאָלאָגישער פּאַראורטייל איז געווען פאַר-שפּרייט נישט נאָר אין די קרייזן פון מיטלמעסיקע טוער. ער האָט אויך דערגרייכט צו די ספּערן פון טייל צענטראַלע פיגורן, וואָס האָבן געמיינט, אז זיי פאַרמאָגן נישט די אויסגערעכנטע נויטיקע מעלֶות. דער פּאַלשער בליק אויף די אויפגאַבן פון דער באַוועגונג האָט דע-מאָלט אַוועקגעריסן פון אונז נישט ווייניק טוער, און איך וואָלט גע-זאָגט — דעם בעסערן, דעם מער פאַראַנטוואָרטלעכן און באַשיידע-נערן טייל.

די דאָזיקע דערשיינונג איז נישט געווען צו מערסן שפעטער מיט 12 יאָר, בעת דער צווייטער — גרויסער רוסלענדער רעוואָלוציע.

פארקערט, דעמאלט האָט אָפּט פּאַסירט, אַז אַ נישטיקייט האָט זיך באַטראַכט פאַרן צענטער, אַרום וועלכען עס דרייט זיך דאָס ראָד פון די טיטאַנישע געשעענישן אין אויפגעוואַכטן רוסלאַנד.

עס איז נישט אויסגעשלאָסן, אַז אויך אין מיין מורא צו ווערן מיטגליד פון קאָמיטעט האָט טיילווייז געשטעקט דער באַשריבענער פּסיכאָלאָגישער מאַמענט. איך האָב זיך אָבער פון דעם זייער גיך אויסגעהיילט. אין דער אַטמאָספּער פון אינטענסיווער אַרבעט, וואָס דער קאָמיטעט פון די „קליינע מענטשן“ האָט געפירט, איז דאָס מיר אָנגעקומען זייער לייכט. און אַן אַרבעט האָט דער קאָמיטעט געפירט אַ פאַרצווייגטע און אַ פּרוכטבאַרע, ווי עס האָבן דעמאָלט דערלויבט די נייע, פרייערע באַדינגונגען.

כאַצקל און ראיסע

כאַצקל האָט געשטאַמט פון אַ דווינסקער אַריסטאָקראַטישער משפּחה. דער אמתער נאָמען זיינער איז געווען ליאַלע הורוויטש. הורוויטשעס זעג-מילן און ביר-ברויערייען האָבן מיט יאָרן פריער געשט נישט נאָר אין דער שטאָט דווינסק. צו יענער צייט אָבער איז די משפּחה געווען שוין שטאַרק פאַררעמט: די מילן זענען געווען פאַרמאַכט און דאָס אַריסטאָקראַטישע הויז — אָפּגעלאָזן. נישט גע-קוקט אויף זיין רייכן אָפּשטאַם, אויף זיין אייראָפּעאישער בילדונג, איז כאַצקל געווען זייער אַ צוגעלאָזענער און האַרציקער חבר — כמעט אַ „לאַפּטשע“, ווי מען פלעגט אין דווינסק רופן מענטשן, וואָס האָבן פון זיך נישט געבלאָזן. מיט די אַרבעטער איז ער געווען „פּאָן-בראַט“, און אַלע אין דער אָרגאַניזאַציע האָבן אים ליב געהאַט.

ער איז געווען אַ זייער שיינער מאַנסביל פון הויכן וואוקס און איידעלע שטריכן פון געזיכט. לויט זיין שלאַנקער פיגור איז געווען זייער שווער זיך פאַרצושמעלן, אַז דאָס איז אַ מענטש מיט אַן אַט-לעטישן כּת. אויף די פאַרזאַמלונגען אין וואַלד, איידער עס האָבן זיך אָנגעהויבן די רעדעס, איז זיין באַליבטע באַשעפּטיקונג געווען זיך ראַנגלען מיט די שטאַרקסטע גבורים פון צווישן די אַרבעטער. אָבער קיינער האָט אים נישט געקאָנט מנצה זיין. אפילו מאַטל „קאַפיטאַן“ פלעגט מוזן אַ פאַרשעמטער זיך פאַרענטפערן, אַז היינט פילט ער זיך עפעס נישט מיט אַלעמען... און אַז כאַצקל האָט אים „גענומען“ מיט אַ „קונץ“...

כאַצקל איז געווען אַ מענטש מיט אַ געהעריקער מאַרקסיסטישער צוגרייטונג און מיט אַ לאַגניש-דענקענדיקן שכל — אַ דרייסטער אין זיינע אויספירונגען און אין זיינע טאַטן. ווי אזוי ער איז געקומען צו דער אַרבעטער-באַוועגונג, איז מיר נישט באַוואוסט. געקומען איז ער שוין אין די רייפּע יאָרן, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער געהערט נישט צו יענע זין פון בורזשואזע עלטערן, וועלכע זענען געקומען צו דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אויף אַ ווייל — אויף אַראַפּצואַ-

וואָרפֿן די זעלבסט־הערשונג — און דערנאָך ווערן דאָס, וואָס פֿיל פֿון זיי זענען נאָכן יאָר 1905 טאָקע געוואָרן. נאָך אין 7-1906, ווען פֿיל פֿון זיין שטאַם האָבן פּאַרלאָזן די רייען פֿון דער רעוואָלוציאָנע־רער באַוועגונג, איז כאַצקל נאָך געווען טעטיק אין דער וואַרשעווער אָרגאַניזאַציע. אויך דאָ האָט ער זיך דערוואָרבן אַלעמענס סימפּאַטיע. אין 1907 איז ער מיט דער חברטע צביה אַרעסטירט געוואָרן אויפֿן וועג צו דער גרענעץ, ווען זיי זענען אַלס דעלעגאַטן פֿון וואַרשע גע־פּאָרן אויפֿן לאַנדנאָגער צוזאַמענפּאַר פֿון דער רוסלענדער ס. ד. אַר־בעטער־פּאַרטיי, פֿון וועלכער דער „בונד“ איז געווען אַ באַשטאַנד־טייל. אין די שפּעטערדיקע יאָרן איז באַוואוסט געוואָרן, אז דאָס האָט זיי דער פּראַוואָקאַטאָר קאַפּלינסקי אַרויסגעגעבן דער זשאַנדאַרמע־ריע.

פֿון יענעם אַרעסט אָן האָב איך וועגן ווייטערדיקן נורל פֿון דעם דאָזיקן, נישט־דורכשניטלעכן סימפּאַטישן מענטשן מער נישט געהערט.

**

פֿון אַ גאַנץ אַנדערן שניט איז געווען די ליבע חברטע ראַיסע (מאַריע זשעלודסקאַ). זי האָט דאָן שוין געמוזט זיין אַן ערך אַ יאָר דריי־סיק. אין דער יוגנט איז זי געווען אַ נייטאָרין פֿון ווילנע. צוזאַמען מיט דער חברטע צביה און אַנדערע אַרבעטער־ינגס איז זי סוף פּאָרדיקן יאָרהונדערט געווען פֿון דער ערשטער גרופּע פּרויען־רעוואָלוציאָנע־רינגס אין פּעריאָד „פּאַרן בונד“.

באַקאַנט מיט איר האָב איך זיך נאָך אין זשיטאָמיר, און פֿון דאָן אָן זענען מיר געווען זייער באַפּריינדעט. געזאָגט האָט מען אויף איר, אז זי איז זייער אַ קאַנטיקער, בייער מענטש מיט אַ שווערן כאַ־ראַקטער, אז מיט איר איז זייער שווער אויסצוקומען. דער אויסער־לעכער אַיינדרוק האָט טאָקע געדאַרפֿט זיין אזא: מיט אַ פּראָסט גע־זיכט פֿון אַ דאַרפֿישער פּויערטע, מיט אַ טעמפּער, הייעריקלעכער שטים און האַרטער אויסשפּראַך, האָט זי געמאַכט אַן אַיינדרוק פֿון אַ שווערן מענטשן. אין דער אמתן איז דאָס געווען אַ זייער טיף־פּילנ־דיקע נשמה מיט אַ האַרציקער באַצייאונג צו חברים. אמת איז, אז קיין שאַרפע ווערטער האָט איר נישט אויסגעפּעלט, ווען עמיצער האָט זיך פּאַר איר פּאַרזינדיקט. אָבער דאָס האָט אַלץ געהאַט אַ שייכות צו

דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט, וועלכער זי איז געווען איבערגעגעבן מיט לייב און נשמה. אין פריוואַטע באַציאונגען, אויף וויפל ראַיסע האָט געקאָנט אזעלכע האָבן, איז זי געווען די אויפמערקזאָמקייט אַליין. אזאָ ווייניקסטנס איז זי מיר פאַרבליבן אין זפרון. זי איז גע- ווען דורך און דורך אַ רעוואָלוציאָנערע נאַטור. טאַמער האָט זיך עפעס נישט אַיינגעגעבן, איז איר פאַרדרום דערגאַנגען ביז טרערן, אויף איר שווערן רעוואָלוציאָנערן וועג איז זי נישט אַיינמאַל אַרייני- געפאַלן אין די הענט פון די צאַרישע תּלנים, פיל מאָל צעשלאָגן גע- וואָרן, געווען אַרעסטירט און פאַרשיקט. אין דער דווינסקער אָרגאַ- ניאַציע האָט מען זי זייער געשעצט, הגם טייל האָבן געהאַלטן, אז זי איז אַ „בייזע שוויגער“. אָבער ווי שוין געזאָגט, איז דאָס געווען בלויז די אויסערלעכע שאַלעכץ, וואָס נישט אַלע האָבן פאַרשטאַנען אָפּצוטיילן פון אַינעווייניקסטן קערן.

אין די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע האָבן מיר, אַ גרופע נאָענטערע חברים, קעגן אונזער ווילן פאַרשאַפט דער חברטע ראַיסע גרויס עגמתי־נפשׁ.

אין אַיינעם אַ פאַרנאַכט האָבן מיר זיך דערוואוסט, אז אין אָונט דאַרף צו דער חברטע ראַיסע קומען צופאַרן איר מאַן טאַראַס, וועלכער איז צוליב דער אַמנעסטיע באַפרייט געוואָרן פון טורמע (דאַכט זיך, פון וואַרשעווער). קיינער פון אונז האָט אים נישט גע- קאָנט און אפילו זיין נאָמען נאָך נישט געהערט. אויס סימפּאַטיע צו דער חברטע ראַיסע, האָבן מיר באַשלאָסן צו מאַכן אים אַ שיינעם קבלת־פנים.

האָבן מיר זיך באַזאָרגט מיט אַ פּלעשעלע „זעקס־און־פּופּציר- קער“, מיט הערינג, זויערע אונגערקעס, מיט „בשר־קוויטש“ און ענ- לעכע „קרייטעכער“, וואָס מיר האָבן געהאַלטן פאַר פאַסיק צו אזאָ געהויבענעם מאָמענט. באַוואָפנט מיט אזאָ רעקוויזיט, זענען מיר מיט אַ טומל אַריין צו ראַיסען אין צימער. מיר האָבן דאָס אַלץ אויסגעשטעלט אויפן טיש אין בעסטער אָרדנונג און זיך געזעצט וואַרטן אויפן נאַסט.

ראַיסע איז געווען גערירט פון אונזער אויפמערקזאָמקייט און צוזאַמען מיט אונז מיטגעשטיפט, מיטגעזונגען און געדולדיק אַרי- בערגעטראָגן אונזערע לייכטע וויצן אויף איר אַרעס.

מיט וועלכן צוג דער נאַסט וועט קומען, האָט ראַיסע נישט גע- וואוסט. עס איז שוין געוואָרן שפּעטלעך; ראַיסע האָט אָנגעהויבן

ארויסווייזן סימנים פון אומגעדולד און אונז איז אויך דערעסן גע-
וואָרן צו קוקן אויף דעם פלעשעלע, וואָס האָט גערייצט דעם גומען.
האָבן מיר באַשלאָסן דערווייל צו נעמען צו ביסלעך... ראַיסע
האָט מיט אונז מער מיטגעוואונטשן, ווי מיטגעטרונקען, און אַלץ
מער געוואָרן אומגעדולדיק. דערווייל האָט אין פלעשל אָנגעהויבן
„טאָגן“ און מען האָט געמוזט באַזאָרגן אַ צווייט פלעשל, פּדי נישט
צו פאַרשעמען דעם גאַסט, וועלכער קען יעדער מינוט אָנקומען.

אַז אונזער חברה איז שוין געווען רעכט צעוואַרעמט, האָט זיך
דערהערט אַ קלונג און דער גאַסט איז געקומען. צוערשט איז ער
געבליבן אַפּיסי, ווי צעטומלט. ער האָט זיך אָבער לייכט באַהערשט,
און נאָנץ פּריינטלעך אויפגענומען אונזער האַרציקע באַגריסונג. איז
ווי באַלד אזוי — דאַרף מען דאָך אַראָפּלויפן נאָך אַ דריט פלעשעלע,
ווייל דאָס צווייטע האָט פאַר דער צייט שוין אויך געגעבן צו פאַר-
שטיין... אַז עס האָט אַ דעק.

דערווייל האָט מען צווישן איין גלעזעלע און צווייטן פאַרצויגן,
לכבוד דעם ליבן גאַסט, אַ לידל, אַ לידל, ווי באַוואוסט, פאַרט זיך
זייער גוט מיט אַ שנעפּסל, און נאָך אַ שנעפּסל בעט זיך ווידער אַ
לידל... — ביז דאָס בלאַסע פּנים פונם גאַסט איז געוואָרן אָנגעכמוד-
רעט און בייז. ראַיסע האָט מיט פּולע אויגן און פאַרלירענעם בליק
געקוקט אַמאָל אויף אונז, אַמאָל אויפן מאַן.

אָבער מיר, ווי נישט אונז מיינט מען דאָס, זיצן און זענען זיך
משמח ווי גאָט האָט געבאָטן...

און וואָס איז אייגנטלעך געווען זיך צו ערגערן? אַז די רעוואָליר-
ציע האָט מען געמאכט, פון טורמע האָט מען דיך באַפּרייט, אַ קעלי-
שעק אויפן טיש האַסטו, אַ לידל צו זינגען ביזן גרויסן טאָג דאַרף מען
אויך נישט מורא האָבן — טאָ הייגעלעבט און „באַלשע ניי-
טשעוואָג“!...

בקיזור, עס איז דערגאַנגען דערצו, אַז דער גאַסט האָט זיך מיט
פּעס אויפגעהויבן, אָנגעטון דעם מאַנטל, אַ קלאַפּ געטון מיט דער טיר
און אַוועק.

ראַיסע איז געוואָרן צעטומלט — נישט געוואוסט וואָס מיט זיך
צו טון. עפּעס האָט זי צו אונז געשטאַמלט און נישט געקענט אַייני-
האַלטן די טרערן, וואָס זענען איר אַלץ אָפּטער געקומען אין די אויגן.
מיר האָבן זיך דערפּילט עפּעס מאָדנע נישט גוט און האָבן זיך אַרויס-
געשאַרט פון צימער אַפּיסי שווערלעך אויף די פּיס.

אין אונזער דעמאָלטיסן „פריילעכן“ צושטאַנד האָבן מיר גאָר-
נישט געפילט די אכזריותדיקע אומטאַקטישקייט אונזערע: מענטשן
זענען געווען אָפגעריסן איינער פון צווייטן לאַנגע חדשים; געוואַרט
און געהאַפט אויף דער שעה צו קענען אומגעשטערט בלייבן אַליין;
צו קאַנען אַרומנעמען זיך און אויסדערציילן איינער דעם צווייטן די
בענקשאַפט און פייז, וואָס האָבן זיך אָנגעזאַמלט אין געצוואונגענער,
לאַנגער צעשיידונג. אַנשטאַט צו לאָזן זיי אַליין, האָבן מיר זיך אוועק-
געזעצט אויסזינגען אונזערע לידער און דערפירט צו דער סצענע,
וואָס האָט דער אַרעמער ראַיסען זיכער פאַרשאַפט טיפע מאַראַלישע
ליידן.

אמת איז, אז מיר האָבן דערביי נישט געהאַט קיין שלעכטע
כוונות. אָבער דערפון איז אונזער אַקט נישט געוואָרן ווייניקער גראַב
און ווייניקער אכזריותדיק.

אין עטלעכע טעג אַרום האָט אונז נאָך ראַיסע איבערגעבעטן
פאַר דער אומטאַקטישקייט (?) פון איר מאַן, וועלכער איז נאָך דער
טורמע אַביסל גערוועזן.

אומשולדיק-שולדיקע, הייליקע נאַיוויטעט!

איך האָב געהערט, אז ח'טע ראַיסע געפינט זיך אין ראַטן-רוס-
לאַנד. אויב די דאָזיקע שורות וועלן דורך אומוועגן אַריינפאַלן צו
איר — זאָלן זיי איר דינען אַלס פאַרגיטיקונג פאַר דער מאַראַלישער
עוולח, וואָס אויך איך בין, הגם קעגן מיין ווילן, לגבי איר דעמאָלט
באַגאַנגען.

א קריסטלעכער קרבן

ווי איך האָב שוין דערמאָנט, איז די דווינסקער אַרבעטער־פּאַ-
וועגונג געווען אויסשליסלעך אַ ייִדישע. די באַוועגונג האָט דערפֿון
שטאַרק געליטן. באַזונדער האָט דער בלוז זיך געלאָזט פֿילן אין די
פֿרייע טעג פֿון אָקטאָבער.

פֿונקט ווי פֿאַר אָקטאָבער, אזוי האָבן זיך אויך אין די אַלגע-
מיינע שטרייִקן, אין די גראַנדיעזע דעמאָנסטראַציעס, מיטינגען און
אַנדערע אַרויסטרעטונגען אין די פֿרייע טעג באַטייליקט אויסשליסלעך
ייִדישע אַרבעטער. אמת איז, אַז בעת די דאָזיקע אַרויסטרעטונגען
פלעגן די ייִדישע אַרבעטער אַרויסווייזן אַן אומפאַרגלייכלעכן מוט און
העלדישקייט. אָבער די אַפּסאָלוטע אָפּוועזנסקייט פֿון קריסטלעכע אַר-
בעטער אין די דאָזיקע אַקציעס האָט זיך זייער שטאַרק געלאָזט פֿילן.

— אַ ייִדישע רעוואָלוציע — האָט מען אָפּט געהערט דעם פֿאַר-
וואָרף, סיי אין ייִדישע, סיי אין קריסטלעכע קרייזן.

דער דאָזיקער אומשטאַנד האָט מאַראַליש געדריקט אויף די פֿי-
רער און אויף דער גאַנצער אָרגאַניזאַציע. באַזונדער שמערצלעך האָט
זיך דאָס געלאָזט פֿילן נאָך די אָפּטע צעשאַסענע דעמאָנסטראַציעס: די
טויט־געפּאָלענע קרבנות, און אזוינע זענען געווען אַ סך, זענען אַלע-
מאָל געווען אויסשליסלעך ייִדישע אַרבעטער. ביי די געגעבענע באַ-
דינגונגען האָט, פֿאַרשטייט זיך, אַנדערש נישט געקאָנט זיין, אָבער
דערפֿון איז דער פֿאַרדרום נישט געווען קלענער, דער טאָפּלעטער וויי-
טאָג נישט שוואַכער.

אויף צו כאַראַקטעריזירן יענעם מאַראַלישן צושטאַנד וואָלט איך
געזאָגט, אַז די שטאָט האָט „געאַרט“ נאָך אַ קריסטלעכן קרבן. מיר,
די פֿירער, האָבן זיך געקאָנט „טרייסטן“ מיט דער גרויסער צאָל
קריסטלעכע קרבנות אין אַנדערע שטעט פֿון גראַנדיעזן רוסלאַנד; אָבער
די ברייטע מאַסע זעט פּמעט אַלעמאָל נאָר דאָס נאָענטע, און דאָס
נאָענטע איז געווען אזוי, ווי דער ברייטער נישט פֿאַהאוונטער עולם

האָט דאָס געזען — „א יירישע רעוואָלוציע“. אמת אין, אז צו די באַן־שטרייקן פלעגט אויך צושטיין דער דווינסקער „דעפּאָ“, אָבער אין די גאָסן האָט מען די דעפּאָ־אַרבעטער קיינמאָל נישט געזען.

און אָט אין איינעם אַ פרימאָרגן האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אז אַ סאָלדאַט האָט דערשאָסן אַ קריסטלעכן אַרבעטער. צוערשט האָט מען גערעכנט, אז דאָס איז אַ פּראָדוקט פון דער צעשפּילטער פּאַנטאַ־זיע. אָבער נאָר ניד האָט זיך די ידיעה באַשטעטיקט.

געשען איז די זאך אזוי: אין יענע טעג פון אויפברויז האָט דער אַרטיקער גאַרניאַן געהאַט פּונאַנדערנעשטעלט מיליטערישע פּאַטרוֹלן איבער דער באַן־ליניע, כדי אָפּצוהיטן זי פון אַן אויפרייס. הויז אין אַנגעוויזענע ערטער, איז אַריבערגיין די באַן־ליניע געווען פאַרבאָטן. אלע האָבן וועגן דעם געוואוסט, און ביי דער ערשטער אויפפאַדערונג פון פּאַטרוֹל האָט מען פאַרקירעוועט צום אַנגעוויזענעם דורכגאַנג. צי דער געהרגעטער אַרבעטער איז געווען אַביסל בנילופין, צי אים האָט זיך גלאַט געוואָלט אויספירן אַן עקשנות, נאָר ער האָט זיך אויף דער אויפפאַדערונג פון פּאַטרוֹל נישט געוואָלט אָפּשטעלן און גע־גאַנגען גלייך אויפן סאָלדאַט. פאַרשטייט מען דאָך, אז דער סאָלדאַט האָט לאַנג נישט געקלערט — ער האָט אויסגעשאָסן און דערהרגעט דעם אַרבעטער אויפן אַרט. ווי די זאך איז דאָרטן נישט פאַרגעקומען, נאָר מיר האָבן אין דווינסק שוין געהאַט אַ קריסטלעכן קרבן פון צאַר־שען רעזשים.

פאַרן דווינסקער קאָמיטעט איז דאָס געווען אַ גרויס געשעעניש. אויף אַ זיצונג האָבן מיר די זאך פאַטראַכט, און צווישן אַנדערע באַ־שלוסן האָבן מיר באַשטימט, אז וועגן דער לוייה פון דערהרגעטן אַר־בעטער דאַרף מען זיך פאַרשטענדיקן מיטן „סעווער־אַזאַפּאַדני (צפון־מערב)־קאָמיטעט“ פון דער רוסלענדער סאַציאַל דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פאַרטיי.

דעם „סעווער־אַזאַפּאַדני קאָמיטעט“ האָט די רוסלענדער ס. ד. אַר. פאַרטיי געגרינדעט מיטן ציל צו פירן אַ טעטיקייט אין יענעם דאַיאָן. דער באַהאַלטענער ציל פון זיין גרינדונג איז געווען — דער קאַמף מיטן אַרגאַניזאַציאָנעלן פּרינציפּ פון „בונד“. קיין גרויסע זיבן זאַכן צווישן די קריסטלעכע אַרבעטער האָט ער אין פאַרלויה פון זיין טעטיקייט נישט אויפגעטון. אין זיין אַקטיוו האָט ער געהאַט צו פאַר־

צייכענען א קליין הייפל יידישער אינטעליגענץ און נאך א קלענערע גרופע יידישע ארבעטער, וואָס ער האָט אָפּגעצויגן פון „בונד“. קיין דירעקטן שאַדן האָט ער דעם „בונד“ נישט געמאַכט. אָבער דאָס, וואָס דער דאָזיקער קאָמיטעט האָט זיך נישט קאָנצענטרירט אויף זיין איי-גענטלעכער אויפגאַבע — אויף אָרגאַניזירן די קריסטלעכע אַרבעטער פון „טשערטא“ (תּחום), וואו דער „בונד“ האָט געפירט זיין טעטיקייט — האָט געבראַכט שאַדן נישט נאָר דעם „בונד“.

געוואוסט האָבן מיר, אז אין דווינסק האָט דער ס. ז. קאָמיטעט געהאַט זייער קליינע איינפלוסן צווישן די אַרבעטער. אין אונזערע גע-שפרעכן מיט זיי האָבן מיר אַלעמאָל געהערט, אז זיי האָבן „סוויאַזי“ (פאַרבינדונגען) מיטן „דעפּאָ“ און אַנדערע פאַבריקן, וואו עס זענען באַשעפטיקט קריסטלעכע אַרבעטער. דאָס וואָרט „סוויאַזי“ איז מיט דער צייט געוואָרן אַ חוּזקוואָרט. אָבער אז דער איינפלוס פון פאַר-טייקאָמיטעט, ווי מען פלעגט פאַרקירצט רופן דעם צפון-מערב־קאָמי-טעט, זאָל זיין אזוי סקאַנדאַליעז נישטיק, ווי דאָס האָט זיך אַרויסגע-וויוון ביי דעם פאַל מיטן דערשאַסענעם קריסטלעכן אַרבעטער, האָט זיך קיינער פון אונז נישט פאַרגעשטעלט.

אייגענטלעך האָט נאָר אַנדערש נישט געקאָנט זיין: צוליב זיין פּאַהאַלטענעם ציג, זענען די טוער פון דאָזיקן קאָמיטעט, ווי אויך די טוער אין די אַנדערע קאָמיטעטן אויף די ערטער, באַשטאַנען כּמעט אויסשליסלעך פון יידישע האַלב־אַסימילירטע אינטעליגענטן. די צענ-טראַלע פיגור פון קאָמיטעט איז געווען דער באַוואוסטער „בונד“-פּרעסער ב. סטאַלפּער. זיי אַלע זענען צו דער אַרבעט צווישן די קריסט-לעכע אַרבעטער פון דער „טשערטא“ לַחלוּטין נישט געווען צוגעפאַסט. אזוי איז אויך געווען אין דווינסק.

אָבער צוליב דער וויכטיקער געשעעניש פון דערשאַסענעם קריסט-לעכן אַרבעטער האָבן מיר דאָך באַשלאָסן זיך צו פאַרשטענדיקן מיטן ס. ז. קאָמיטעט און איינאַרדענען די לוייה געמיינזאַם.

צו די אונטערהאַנדלונגען מיט די „פאַרטייעס“ איז אַוועק דער בונדישער קאָמיטעט אין זיין גאַנצן צוזאַמענשטעל, ד. ה. כאַצקל, ראַיסע און אַיך. די דעלעגאַציע פון די „פאַרטייעס“ איז באַשטאַנען פון אַ יידיש מיידל, פון 2 יידישע בחורים, געוועזענע גימנאַזיסטן, וואָס מיר אַלע האָבן זיי געקאָנט, און פון אַ קריסטלעכן אַרבעטער.

מיר האָבן זיי אינפארמירט וועגן אונזערע באשלוסן און פלע-
נער און זיי געבעטן, זיי זאָלן אונז אויך אינפארמירן, ווי אזוי זיי
האָבן ברעה אײנצואַרדענען די לױה.

אַנשטאַט דעם האָט דאָס מיידל אונז דערקלערט, אז זיי ווילן
אַײנאַרדענען די לױה בלױז פון קריסטלעכע אַרבעטער. זיי בעטן דע-
ריבער דעם קאָמיטעט פון „בונד“ ער זאָל זאָגן די יידישע אַרבעטער
— זיי זאָלן זיך אין דער לױה נישט באַטייליקן.

איך מיט ראַיסען זענען געוואָרן אויפגעקאַכטע. איך האָב גע-
מאַכט אַזעלכע געוואָלדן און געזירלט זיי מיט אַזעלכע ווערטער, פון
וועלכע עס האָט געקאָנט ווערן נאָך אַ „קריסטלעכער קרבן“, אויב זיי
וואָלטן מקוים געוואָרן... כאַצקל דאַסעגן וואָס איז געוואָרן בלייך ווי
קאַלך, האָט זיך באַהערשט און געלאָזט זיך אויף אַ דיפּלאָמאַטיש
שפּיצל: מיט אַן אויסערלעכער רואַיקייט האָט ער פּאַרנעלייגט די
„פּאַרטייעס“ זיי זאָלן אַליין דורך אַ געדרוקטן אויפרוה ווענדן זיך
דירעקט צו די יידישע אַרבעטער, זיך נישט באַטייליקן אין דער לױה.
הגם עס איז געווען קלאַר, אז כאַצקל צילט מיט זיין פּאַרשלאַג
צו באַווייזן די „פּאַרטייעס“ די אומזיניקייט פון זייער באַשלוס, האָב
איך פונדעסטוועגן נישט געקאָנט אים מוחל זיין דעם דיפּלאָמאַטישן
אופן פון דערליידיקן אַזאַ טראַגישן ענין. איך האָב פּראָטעסטירט,
געהאַקט אין טיש, געמאַכט זיי מיט בלאָטע צוגלייך, און סוף פֿל סוף
אַ קלאַפּ געטון מיט דער טיר, צושיקנדיק די „פּאַרטייעס“ אַ „דריי
נאָרנדיק“ זידליוואָרט אויפן עכט־רוסישן שטייגער...

מיט וואָס די זיצונג האָט זיך נאָך מיין אַוועקגיין געענדיקט, איז
נישט וויכטיק. אָבער אַ פּאַקט איז, אז חוץ די גאָר נאָענטע פּאַמיליע-
מענטשן פון דערשאַסענעם, האָט מען אויף דער לױה קיין איין קריסט
לעכן אַרבעטער נישט געזען. דער טרויער־צוג האָט זיך געצויגן
זייער לאַנג און איז באַשטאַנען פּמעט אויסשליסלעך פון יידישע אַר-
בעטער.

אויפן קבר האָבן גערעדט עטלעכע פונדישע רעדנער. די „פּאַר-
טייעס“ האָבן אונז אָנגעגעבן אין נדן אויך אַ קריסטלעכן רעדנער
מיטן נאָמען אַנטאָן, וועלכער איז ספּעציעל געקומען פון „צענטר“
— פון ווילנע. ווי גרויס איז געווען אונזער איבערראַשונג, ווען אין
אַנטאַנען האָבן מיר, ווידער אַמאָל, דערקאָנט אונזערן אַ דווינסקער

יידישן אינטעליגענט. אמת טאקע, א רעדנער איז ער געווען א פרעכ־
טיקער און א פנים האָט ער געהאַט טאקע א קריסטלעכן, אָבער מיט
די קריסטלעכע אַרבעטער אין דווינסק האָט דאָס אַלץ נישט געהאַט
צו טון.

אַט אזוי האָבן מיר דעם קריסטלעכן קרבן געבראַכט צו זיין איר
ביקער ר. די טענער פון „אינטערנאַציאָנאַל“, וועלכע ער האָט וואָר־
שיינלעך נישט געהערט, אָדער נישט געוואָלט הערן ביים לעבן, האָבן
אים איצט באַגלייט נאָכן טויט.

דער דווינסקער ב. א. (באיעוואי אטריאד — קאמף־אפטיילונג)

1. זיין אנטשטייאונג

אין צוזאמענהאנג מיט א גאסן־דעמאנסטראציע אין 1904, וואו די פאליציי איז זיך מערדערלעך באגאנגען מיט די דעמאנסטראנטן, האט די ארטיקע ארגאניזאציע באשלאסן צו גרינדן א קאמף־דרושינע (באיעוואי אטריאד — ב. א.). וואס זאל קאנען מיט געווער באשיצן אונזערע דעמאנסטראציעס (דער קישענעווער פאגראם האט ארויס־ גערופן צום לעבן ענלעכע דרושינעס אויך אין אנדערע שטעט, און אין אנטפאנג זענען זיי געווען פירער פון די זעלבסט־שוצן).

דווינסקער ב. א. איז אָבער אנטשטאנען, לויט דער איניציאטיוו פון עטלעכע יונגע מאסן־ארבעטער, נאך מיט א צייט פריער, אן דעם וויסן פון דער ארטיקער ארגאניזאציע, בסוד פון איר. אויך די צילן, וואס ער האט זיך לכתחילה געשטעלט, זענען געווען אנדערע.

באלד נאך דער ווילנער מאי־דעמאנסטראציע אין 1902, נאך איידער הירש לעקערט האט געשאסן אינם גובערנאטאר, פאן וואל, האָבן מיר, א גרופע יונגע ארבעטער פון דווינסק, זיך ארומגעטראָגן מיטן געדאנק, אז מ'דארף פאָרן קיין ווילנע, נקמה נעמען פון פאן וואלן (אזעלכע שטימונגען זענען געווען נישט נאָר אין דווינסק). נאך דעם שאָס פון הירש לעקערט האט זיך אין „בונד“ אָנגעהויבן די דיסקוסיע ארום דער פראגע פון ארגאניזירטער נקמה.

דעם מאסן־ארבעטער איז געווען פארשטענדלעכער די טאקטיק, „וואס מ'קאן אָנטאפן מיט דער האנט“ — די טאקטיק פון טעראָר. אויב נישט אלס סיסטעמאטישער פאליטישער קאמף־מעטאָד, איז אלס א נקמה־אקט פאר זיינע באלידיקטע און טיף געקרענקטע געפילן, וואס האָבן געזוכט א באַלדיקע באַפרידיקונג.

און אַט האָבן זיך ביי אונז אין שטאָט פיר יונגע אַרבעטער צו זאַמענגערעדט צו בילדן אַ גרופע פאַר אַזעלכע נקמה־אַקטן איבער די מער־אַכזריותדיקע פּאַרשטייער פון דער אָרטיקער מאַכט.

די נשמה פון דער דאָזיקער גרופע איז געווען אַ בלעכער־אַרבע־טער — משהקע בלעכער (מאָרים היימאָן). דאָס איז געווען אַ באַשיידע־נער בחור פון אַ יאָר 19—20, וואָס פלעגט אויף פאַרזאַמלונגען זייער ווייניק רעדן. פאַר די עקספּלואַטאַטאָרן האָט ער געהאַט אַ סך שאַרפע ווערטער און וואָלט זיי נישט געזשאַלעוועט, ווי ער פלעגט זאָגן, „דעם לעצטן טויט“, „טעאָרעטיש“ איז ער געווען שוואַך צוגעגרייט, און פלעגט זיך באַציען מיט גרויס ביטול צו די „אינטעלעגנאָשן“ (אינטע־ליגענטן). ער איז אָבער געווען אַ געזעצטער מענטש, און אַז ער האָט וואָס געזאָגט, האָט מען זיך גוט צוגעהערט. „משהקע וועט קיין ליגן נישט זאָגן“, האָט מען געוואוסט, אַ גוטער חבר, מיט אַ זעלטענעם גע־פיל פון פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר זיינע מעשים און זיינע חברים.

אַן אַרבעטער האָט געדראָגט טויט־שטראַף פאַר אַ טעראָריסטישן אַקט, וואָס ער, משהקע, האָט אויסגעפירט. איז ער אוועק צו די אַד־וואַקאַטן, וואָס האָבן געפירט דעם פּראָצעס פונם אומשולדיקן און האָט זיך נעמאָלדן אַלס דער אמתער אָנפאַלער. ער האָט זיך געוואָלט שטעלן פאַרן מיליטער־געריכט, כדי יענעם צו ראַ־טעווען. אַלס אַ סימן, אַז דאָס איז טאַקע ער געווען דער אָנפאַלער, האָט ער געוווּזן דעם ווייכן אָרט פון פום, וואו עס איז נאָך געלעגן די קויל, וואָס האָט אים געטראָפן בעת פּאָליציי האָט אים געיאָגט און נאָכגעשאָסן. צום געריכט האָט ער זיך נישט געשטעלט, ווייל די אַד־וואַקאַטן האָבן געזאָגט, אַז מיט דעם וועט ער יענעם נישט ראַטעווען: מען וועט יענעם באַשולדיקן אַלס מיטהעלפער, כדי ס'זאָל נישט אויס־קומען, אַז מען האָט געוואָלט פאַרמשפטן אַן אומשולדיקן (אין אַטענ־טאט האָבן טאַקע אָנטייל גענומען 2 פּערזאָן). אין שטאָט האָט מען גערעדט, אַז די אַדוואַקאַטן האָבן אויפן פּראָצעס געגעבן אַ שבועה, דאָס זיי ווייסן, אַז געשאָסן האָט אַן אַנדערער — און דערפאַר טאַקע איז יענער אַרויס פריי.

דער צווייטער פון דער גרופע איז געווען הירשקע דער פאַרבער. אַ שלאַנקער, שיניער לעבעדיקער בחור, מיט דער זעלבער ביטול־באַ־ציאונג צו „אינטעלעגנאָשן“. אַ וויצלענג, מיט אַ הומאָריסטישן שמיכל אויף די ליפן, און אַ היימלעך פייערל אין די קלונג אויגן. אַ גרויסער

קאנספיראטאָר, האָט ער זיך מיט אַ ווערטל, מיט אַ תנועה אויסגע-
דרייט פון אַ נייגעריקן, וואָס האָט געוואָלט צופיל וויסן...

דער דריטער איז געווען מולניקע דער בענקל-מאָכער. געווען איז
ער אפשר נאָר יונגער, ווי די ערשטע צוויי, אָבער אַ באַלעזענער אין
דער רעוואָלוציאָנערער ליטעראַטור. אַ גרויסער ענטוויאַסט און ווי
משהקע בלעכער — מיט גרויס אַחריות-נעפיל לַגבי חברים און פאַר-
טיי-אַרבעט. אַ קליינגעוויקסיקער, אַ דאַרער, אַ ביסל אַ טויבלעכער,
פלעגט ער גיין דעם קאַפּ עטוואָס אַראָפּגעלאָזן. אַ פאַרשלאָסענער אין
זיך, און אויף וויפּל עס געדענקט זיך, אַביסל אַן איינגעשפּאַרטער. ער
האַט פּיינט געהאַט אַ סך צו רעדן: „מ'דאַרף טון — נישט רעדן" איז
געווען זיין דעוויז. פון אינטעליגענטן האָט ער אויך נישט געהאַלטן.

דער פּערטער איז געווען הירשע - יאַנקל דער בלעכער. לויטן
כאַראַקטער — אומגעפער פון זעלבן שניט, ווי די ערשטע דריי.

שפעטער זענען צו דער דאָזיקער גרופע פון פיר צוגעקומען מענט-
קע דייטש, שמולקע „אינגבערמאַכער", מאָטקע דער שלאָסער, דאַכט
זיך, אַז אויך הירשע-לייבקע בערשטל-מאַכער און אַנדערע. וועגן די
ערשטע צוויי, וועט נאָך אויסקומען צו רעדן.

אין די מוחות פון די ערשטע פיר יונגע אַרבעטער איז דאָס
אויפגעקומען דער געדאַנק מיט אייגענע פחות און מיטלען אויסצו-
פאַרטיקן באַמבעס — „קניידלעך", ווי זיי האָבן דאָס צווישן זיך
קאָנספּיראַטיוו גערופן. די ערשטע שוועריקייט איז געווען — וואו
נעמט מען אַ „רעצעפט" פאַר דעם אויפרייס-מאַטעריאַל? און די
דאָזיקע שוועריקייט איז די גרופע בייגעקומען אויף אז אופן:

משהקע בלעכער — די נשמה פון דער גרופע — האָט געהאַט אַ
חבר שלומקע בלעכער. צוליבן פּריזיוו איז ער אַוועק קיין לאַנדאָן
און זיך דאָרט אָנגעשלאָסן אַן אַ גרופע אַנאַרכיסטן-טעראָריסטן. די
דאָזיקע גרופע פלעגט פון צייט צו צייט אַרויסגעבן העקטאָגראַפירטע
ליטעראַטור. אַט צו דעם דאָזיקן אַנאַרכיסט אין לאַנדאָן האָט עס
משהקע אָנגעשריבן און געבעטן אים צוצושיקן דעם נויטיקן „רע-
צעפט פאַר די קניידלעך". יענער האָט אים צוגעשיקט אַ העקטאָגראַ-
פירט בלעטל, וואו עס האָט זיך געפונען דאָס, אין וואָס דער פּירלינג
האַט זיך גענויטיקט. אזוי אַרום זענען זיי געוואָרן „כעמיקער" און
גלייך מיט ברען צוגעטרעטן צו דער אַרבעט.

אָבער אַצינד זענען אַנטשטאַנען טעכנישע, פינאַנציעלע און אַנדערע שוועריקייטן. באַזונדער האָט מען זיך געדאַרפט היטן דער קאָמיטעט זאָל זיך נישט דערוויסן פון דער אונטערנעמונג. די פינאַנציעלע שוועריקייטן איז מען בייגעקומען גאָר אויף אַן אַריגינעלן אופן: זוער עס האָט געקאָנט, דער האָט עפעס „צוגעצויגן“ פון זיינע אייגענע, ביי טאַטע-מאַמע אין שטוב, און טיילווייז האָט מען די פינאַנצן פאַרשטאַרקט דורך „שמערקע“. (א וואָרט, מיט וועלכן די בלעכער אַרבעטער האָבן באַצייכנט צוגעגאַנגענע/עטע בלעך פון געביידעס, וואו מען האָט געאַרבעט).

אין פאַרלויף פון עטלעכע וואָכן, האָט מען טיילווייז אין אַ שטאַל, טיילווייז אויף בוידעמער, צוגעגרייט די ערשטע „קניידלעך“. אָן די נויטיקע קענטענישן, האָט מען צען מאָל אין אַ מינוט ריוויקירט אַליין אויפגעריסן צו ווערן. נאָך אומדערמידלעכע לאַנגע אָנשטרענגונגען, כמעט אָן די נויטיקע געצייג, איז אין פּרילינג 1905 פאַרטיק געוואָרן די ערשטע פאַרטיק „קניידלעך“.

די קאָנסטרוקציע פון די „קניידלעך“, איז געווען זייער אַ פּרימיטיווע: פון בליי האָט מען אויסגעגאַסן אַ פּוסטע קויל, אין וועלכער מען האָט אויסגעבויערט אַ סך קליינע לעכלעך און איין גרעסער לאָך. אין די לעכלעך האָט מען אַריינגעשרויפט קורצע, מעטאַלענע רערלעך, אויף וועלכע עס האָבן זיך שפּעטער אַרויפגעזעצט פּיסטאָל-נעס, אָנגעפילט מיט פּולווער. דורך דעם גרעסערן לאָך האָט מען די קויל אָנגעפילט מיט אויפרייס-מאַטעריאַל און פעסט פאַרשרויפט. ווען די קויל איז געפאַלן אויף אַ האַרטן אָרט, האָט זיך פון קלאַפּ אָנגע-צונדן דער פּולווער אין די פּיסטאָנעס, דער פּונקט פון פּולווער האָט אָנגעצונדן דעם אויפרייס-מאַטעריאַל און די באַמבע האָט אויפגעריסן.

אויף וויפל איך געדענק, זענען שוין אין פּרילינג 1905 געמאַכט געוואָרן מיט זיי פּראַבעס, פּדי פעסטצושטעלן, ווי גרויס עס איז די קראַפט פון אויפרייס און צו רייסן זיי איבערהויפט אויף. אין איי-נער אַזא פּראַבע האָב איך אויך אָנטייל גענומען.

פאַרגעקומען איז דאָס עטלעכע וויאַרסט הינטער דער שטאַט — אין „סטראַפּער“ וואַלד. אַרויסגעגאַנגען פון שטאַט זענען מיר אַ שטיק פאַרטאָג. מיר האָבן אויסגעזוכט אין וואַלד אַ לידיקן פּלאַץ, צוזאַמענגעטראַגן אַ גרויסע צאָל שטיינער (אין וואַלד איז דאָס געווען נישט לייכט) און מיט זיי אויסגעברוקירט אַ שטיק באַדן, אַן ערך צוויי

קוואדראט מעטער. מיר האָבן אויף אזא אופן באַקומען אַ האַרטן באַדן, אין וועלכן עס דאַרף זיך אָנקלאַפּן איינע פון די פּיסטאָנעס, ווען דאָס „קניידל“ וועט פּאַלן. מיר האָבן אָבער נאָך נישט געוואוסט — נישט די קראַפט פון אויפּרייס, אויך נישט די גרויס פון שטח, וואָס דער אויפּרייס נעמט אַרום. דער וואַרפּער האָט ריזיקירט מיטן לעבן, ווייל גאַנץ ווייט וואַרפּן דאָס „קניידל“ האָט מען צוליב זיין וואָג נישט געקאָנט. מיר האָבן דעריבער פּריער געמאַכט איבונגען מיט שטיינער, וואָס האָבן געהאַט אומגעפּער די זעלבע וואָג, ווי דאָס „קניידל“. די איבונג איז באַשטאַנען אויך אין דעם מען זאָל בעת דער שטיין פּליט, אָפּלויפּן וואָס ווייטער פונם אָרט, פון וועלכן מ'האַט דעם שטיין גע-וואַרפּן.

ווער פון אונז עס האָט געוואַרפּן דער ערשטער, געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אז מ'האַט די באַמבע געוואַרפּן עטלעכע מאָל און זי האָט אַלץ נישט אויפגעריסן. צי דערפאַר, וואָס זי איז אַלץ געפּאַלן אויף די ווייכע ערטער צווישן די שטיינער, אָדער אפשר זענען נישט אַלע פּיסטאָנעס געווען אין אַרדנונג. דאָס האָט אונז אזוי צע-רייצט, אז מיר האָבן לגמרי פאַרנעסן יעדע פּאַרויכטיקייט; מיר האָבן פאַר פּעס געשליידערט דאָס „קניידל“, ווי אַ פּילקע.

מיטאַמאָל האָט אונז אַ בליץ געטון אין די אויגן. מיר האָבן אַלע, ווי לויט אַ קאָמאַנדע, זיך צוגעזעצט צו דער ערד און עס איז אונז אָפּגענומען געוואַרן דער לשון. קיינער פון אונז האָט נישט געהערט דעם אויפּרייס. ווען מיר זענען געקומען צו זיך, זענען מיר געווען ווי פאַרטייבט; קיינער האָט נישט געהערט וואָס דער צווייטער האָט גע-רעדט...

די טויפקייט איז אָבער ניד פּאַראַיבער, און מיר האָבן גענומען אויספּאַרשן די רעזולטאַטן. אַן ערך צוויי מעטער ווייט פון אויפּרייס-אָרט, איז אויף אַ בוים, עטוואָס העכער פון וואַרצל, געווען די קאָרע שטאַרק אַרומגעפליקט, און דאַכט זיך, אז עטלעכע שטיינער פונם „ברוק“ זענען געווען אַרומגעריסן. מיר זענען געווען „גליקלעך“. מיר האָבן טריאומפּירט.

איינעם פון אונז איז איינגעפּאַלן, אז מען מוז וואָס ניכער פון דאַנען זיך אָפּטראַגן, ווייל דעם אויפּרייס האָבן זיכער געקאָנט הערן די וואַלד-וועכטער און מ'קאָן זיך „פאַרשיטן“ (דורכפּאַלן). מיר האָבן זיך פּאַרויכטיק אַרויסגעשאַרט פון וואַלד. אז מיר זענען געקומען

אויף די „פלעצער“ (א טייל פון שטאָט), איז שוין געווען גרויסער טאָג. מיר זענען געווען נוט געשטימט און זיך פריילעך געוויצלט; פונדעסטוועגן, געדענק איך, האָבן מיר אויסגעמיטן פאַרביי צו גיין פאַר די „מענטעס“ (פּאַליציאַנטן), ווייל אונז האָט זיך געדאַכט, אז אלע האָבן געדאַרפט הערן דעם אויפרייס, מ'וועט אָן אונז גלייך דער-קענען, פּונוואָנען מיר גייען...

וועגן דער געלונגענער פּראָבע איז באַוואוסט געוואָרן דעם אַר-טיקן קאָמיטעט. די „פּראָדוקציע“ האָט זיך פאַרברייטערט, די „קנייד-לעך“ זענען אין 6—1905 יאָר פּונאַנדערגעשיקט געוואָרן אין פאַר-שידענע שטעט פון בונדישן ראַיאָן. אין וועלכע שטעט מ'האָט זיי אויסגענוצט, ווייס איך נישט. איך געדענק נאָר, אז אין האַמעל און, דאַכט זיך, אויך אין באַברויסק זענען פאַר יענער צייט געוואָרפן גע-וואָרן באַמבעס. איך מיין, אז דאָס זענען געווען די דווינסקער „קנייד-לעך“, ווייל אויף וויפל מיר איז באַוואוסט, זענען אין „בונד“ קיין אַנדערע נישט געווען.

8 „קניידלעך“ האָבן איך געבראַכט קיין אַדעס. דאָס איז געווען שוין נאָך דעם מאַסקווער אויפשטאַנד. די שטימונג איז שוין געווען אַ געדריקטע. אלע האָבן געפילט, אז אזוי גיך וועט מען די באַמבעס שוין נישט דאַרפן, און מיר האָבן זיי אין אַ גליטשיקן, פינסטערן אָונט פאַגראָבן ביז בעסערע צייטן אויפן לאַנזשעראַן (אן אָרט ביים ברעג ים אין אַדעס). אין דער „קבורה“ האָבן אַנטייל גענומען 4 מענטשן: אַבראַם דער שלאָסער (נאָך היינט אַ בונדיסט), אַבראַם גינזבורג (היינט אַ קאָמוניסט אין רוסלאַנד), די דעמאָלט באַוואוסטע טוערין אין בונד — חיה (שוין געשטאַרבן) און דער שרייבער פון די שורות. אין 1918 האָבן זיי צוזאַמען מיט אַבראַם דעם שלאָסער גע-זוכט דאָס אָרט, וואו מיר האָבן באַהאַלטן די „קניידלעך“, אָבער מיר האָבן עס נישט געפונען.

2. דער ב. אַ. ביי דער אַרבעט

דער ב. אַ. האָט זיך נישט פאַנגונגט בלויז מיטן אויספאַרטיקן „קניידלעך“ פאַר דער צוקונפט. אין 5—1904 צעפלאַקערט זיך דאָס רעוואָלוציאָנערע פייער איבערן גאַנצן לאַנד. דווינסק גייט אין די פאַר-דערשטע רייען: גראַנדיעזע מיטינגען אין בתי-מדרשים, פּאָליטישע באַנקעטן, אַלגעמיינע שטרייקן, אָפטע דעמאָנסטראַציעס; די שלאַכטן

אויף דער אַרבעטער-בירזשע פאַרשטאַרקן זיך, די אַרבעטער זענען אַיינגעשפּאַרט, גיבן נישט נאָך, די פּאָליציי מוז אָפט אָפּטרעטן — די אַרבעטער פּאַריאָנן זי. באַזונדערס אויפגערייצט איז געוואָרן די דווייט-סקער פּאָליציי, ווען די בירזשע האָט איבער די גאַסן פון שטאָט גע-יאָגט דעם באַוואוסטן פּריסטאָוו קורלאַנדסקי, און יענער האָט זיך געראַטעוועט אין דער וואוינונג פון ראָגאַטשעווער רב. דאָס איז גע-ווען פאַר דער פּאָליציי אַ מאַראַלישער קלאַפּ, ווייל אין שטאָט האָט מען פון דער פּאָליציי און פון פּריסטאָוו חוזק געמאַכט. פלעגט מען כאַפן פון די גאַסן, מען פלעגט שלאָגן אין די „אומשאַטקעס“. דאָס באַוועגט דעם ב. אַ. זיך נעמען צו דער אַרבעט.

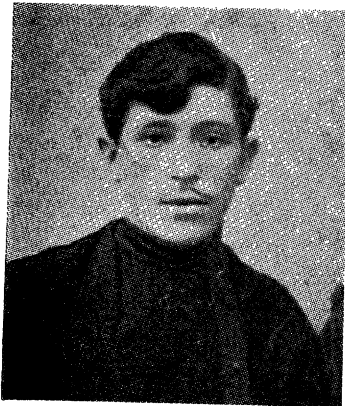
עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ רייע אָנפאַלן, צוערשט אויף די ניי-דעריקערע „מענטעס“. די אָנפאַלן זענען געמאַכט געוואָרן אין מיטן העלן טאָג. די אָנפאַלער פלעגט אלע מאָל געלונגען צו אַנטלויפן. באַ-זונדערס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיינע אָפטע אָנפאַלן אויף פּאַ-ליציאַנטן מוילינגע דער סטאָליער. נאָך פּמעט אַ קינד — קוים 18 יאָר אַלט — האָט ער נישט געקאָנט פאַרבייגיין אַ „מענטע“, ער זאָל אין אים נישט שייסן. אין שטאָט האָבן וועגן אים געוואוסט אַ סך מענטשן. מ'האַט אויף אים פשוט געטיילט מיט די פינגער. עס איז געוואָרן געפערלעך און מ'האַט אים געצוואונגען אָפּצופאַרן פון שטאָט. מ'האַט אים צוגעשיקט צו מיר קיין ביאַליסטאָק, וואו איך האָב צו יענער צייט געאַרבעט, מיט דער ביטע איך זאָל אים אַביסל „אַייני-האַלטן“. אין ביאַליסטאָק איז ער געוואָרן אַ בעקער. אויב איך האָב קיין טעות נישט, האָט ער זיך נישט „אַיינגעהאַלטן“ און האָט אויך דאָ געשאָסן אין אַ פּאָליציאַנט און געמוזט אויך פון ביאַליסטאָק אָפּ-פאַרן. וואו ער איז איצט און וואָס מיט אים איז געוואָרן איז מיר, ליידער, נישט באַוואוסט.

דערנאָך האָט זיך דער ב. אַ. גענומען אויך צו העכערע פּאָליציי-פאַרשטייער.

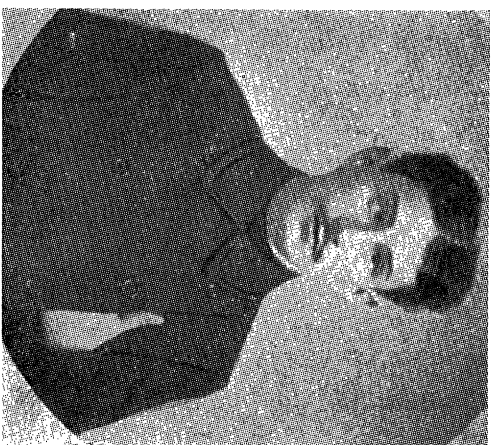
אין פעברואַר 1905 איז אין דווינסק פאַרגעקומען אַ גאַסן-דע-מאָנסטראַציע, אַלס פּראָמעט קעגן דער פעטערבורגער בלוט-באָד פון 9-טן יאָנואַר. פּאָליציי האָט געשאָסן אין דער דעמאָנסטראַציע און דערהרגעט אַ יונגן אַרבעטער אַבא רייך. אין שטאָט האָט מען גע-רעדט, אַז עס זענען דערהרגעט געוואָרן 8 אַרבעטער און אַז פּאָליציי האָט זיי אויפגעקליבן און געהיים מקבר געווען, פּדי נישט אויפצורייצן די געזעלשאַפטלעכע מיינונג. די דאָזיקע דעמאָנסטראַציע איז אין

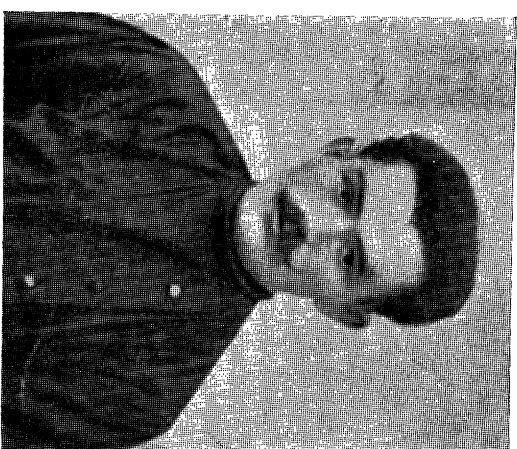
אפע רייך
 דערשאסן אויף א דעמאנסטראציע קעגן נאריזם

מאָטל געווער און הירשל דער פארבער
 (מיטגלידער פון דווינסקער ב. א., אומגעקומען פון א באַמבע-אויפרייס)

משחקע בילענער (מארום חיינאו)
לעפס אין ניו-יארק
מונטאג'ד פון דווינסקער פ. א.

הירש יאנקל דער בילענער
מונטאג'ד פון דווינסקער פ. א.

דווינסק באקאנט געווען אונטערן נאָמען — „די פעברואַר-געשעע-
נישן“, ווייל באלד דערנאָך זענען פאָרגעקומען אַ רייע פראָטעסט-
שטריקן, פראָטעסט-מיטינגען א. ד. גל. פאַר אַ פּאַרטיי.

מיט אַ באַזונדער ברוטאַלישקייט האָט זיך דעמאָלט אויסגע-
צייכנט איינער אַ געהילף-פּריסטאַוו, דערנאָך פּריסטאַוו מיטן נאָמען
יעראָמאָוו. געווען איז ער אַ הויכער, מיט ברייטע פלייצעס און
חוצפהדיק-שטעכיקע אויגן. אַריינצופאַלן אין זיינע הענט איז געווען
געפערלעך. פון זיין פליק אַליין איז געוואָרן אומהיימלעך. ביי די
צוזאַמענשטויסן מיט די אַרבעטער פלעגט ער אַרויסטרעטן פאָראַויס,
זיך וואַרפן אין די געפערלעכסטע ערטער. די אַרבעטער פלעגן אים
רופן נישט אַנדערש, ווי געלער טיוול אָדער געלער הונט (ער האָט
געהאַט אַ געלע באָרד). דער ב. ג. האָט באַשלאָסן דעם געלן הונט
„אָועקצולייגן“. און דעם ערשטן מערץ 1905, אַ פאָר וואָכן נאָך
דער דעמאָנסטראַציע, האָבן צוויי מיטגלידער פון ב. ג. — מענדל
דייטש און שמוּלקע אינגבערמאַכער — דעם אורטייל אויסגעפירט.

געשאָסן אין יעראָמאָוו האָט דייטש. שמוּלקע האָט געדאַרפט
שיסן, אויב דייטש וואָלט נישט געטראָפן. דער אַטענטאַט איז פאָרגע-
קומען אינמיטן שטאָט, אויף וואַלדימירסקע גאַס, 12 אַ זייגער ביי
טאָג, און האָט געמאַכט אַ געוואַלדיקן איינדרוק. שמוּלקען האָט זיך
איינגעגעבן צו אַנטלויפן און דייטשן האָט מען געכאַפט. די קויל האָט
יערעמאָוו געטראָפן אין שטערן, און הגם ער האָט זיך לאַנג געמאַ-
טערט, איז ער דאָך געבליבן לעבן.

דייטש איז איבערגעגעבן געוואָרן צו אַ מיליטערישן געריכט,
וועלכער איז פאָרגעקומען אין יוני פון זעלביקן יאָר אין דווינסקער
פעסטונג און דייטש איז פאַרמשפט געוואָרן צום טויט.

דער פראָצעס האָט דעמאָלט אָפגעקלונגען איבער גאַנץ רוס-
לאַנד, מיט אים איז פול געווען די גאַנצע רוסישע ראַדיקאַלע פרעסע,
וואָס האָט אַרויסגעוויזן צום אָנפאַלער גרויס סימפּאַטיע. דער אינטע-
רעם דערקלערט זיך מיט דעם שטאַרקן איינדרוק, וואָס דער אָנפאַלער
האָט געמאַכט אויף זיינע פאַרטיידיקער — די אַדוואָקאַטן בערנשטאַם,
סטאַל, סאַקאַָוו און קאַזלאָוסקי (אָדער וורובלעווסקי).

מענדל דייטש איז געווען אַ רימער-אַרבעטער. זיין „דערציאונג“
האָט ער באַקומען אויפן עפּל-מאַרק, וואו ער פלעגט אַלס יינגל מיט
גרויס דערפאַלג כאַפן עפּל פון די וועגענער. שפעטער ווערט ער אַריינ-

געצויגן אין דער ארבעטער-באוועגונג און ווערט איינער פון די איי-בערגעגעבנסטע און טרייעסטע ארבעטער. בעתן פראצעס האָט ער זיך געהאלטן ווי אַן אמתער העלד; ער האָט אַרויסגערופן פאַרוואונדער-רונג ביי זיינע פאַרטיידיקער און רעספעקט אפילו ביי די ריכטער. ער איז געווען פול מיט לעבן אפילו אין דעם מאָמענט, ווען מ'האָט גע-לייענט דעם אורטייל. ווען דאָס געריכט האָט אים פאַרגעלייגט אַנגעבן אַ ביטע האָט ער זיך מיט צאָרן און שפּאַט אָפּגעזאָגט.

דער אָנזען פון „בונד“ איז דעמאָלט אין שטאָט אומגעווענער אויסגעוואַקסן. דער קאָמיטעט האָט אין טאָג פון פראָצעס אַרויס-געלאָזט אַ פראָקלאַמאַציע, וואָס איז ממש צעכאַפט געוואָרן פון דער באַפעלקערונג (די פראָקלאַמאַציע האָט, דאַכט זיך, אָנגעשריבן אַלגין). נאָכן פראָצעס האָט די אָרגאַניזאַציע אַיינגעאַרדנט אַ באַנקעט פאַר די אַדוואָקאַטן. דער באַנקעט איז פאַרגעקומען ביינאַכט אונטערן פרייען הימל — אין פאַבריק-הויף פון קנעפל-פאַבריקאַנט נאַטאַנזאָן, וועלכער האָט דעמאָלט סימפּאַטיזירט מיטן „בונד“. די אַדוואָקאַטן האָבן איבערגעגעבן זייערע אַינזענדע פון פראָצעס און פון זייער „קליענט“. די שטימונג איז געווען זייער אַ פייערלעכע, באַזונדערס נאָך דער הייסער מייסטער-רעדע פון דעמאָלט באַוואוסטן בונדישן רעדנער מאַקס (דאָויד ליפּעץ). די אַדוואָקאַטן האָבן געזאָגט, אַז זיי וועלן אין פעטערבורג און מאַסקווע אויפהויבן די גאַנצע ראַ-דיקאַלע פרעסע קעגן דעם טויט-אורטייל, זיי וועלן אויפרודערן די גאַנצע געזעלשאַפטלעכע מיינונג, זיי וועלן זיך דערשלאָגן מ'זאָל דעם טויט-אורטייל נישט אויספירן.

געוויס האָט דאָ געווירקט נישט נאָר די פּערזענלעכקייט פונם אָנפאַלער, נאָר נאָך מער די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע אַטמאָספּערע פון יענער צייט. און ווירקלעך, אונטערן דרוק פון דער קאָמפּאַניע וואָס די אַדוואָקאַטן האָבן אַזוי דרייסט און ענערגיש געפירט, האָט דער ווילנער גענעראַל-נובערנאַטאָר פרעזע, וואָס האָט דעם אורטייל גע-דאַרפט באַשטעטיקן, אים פאַרביטן אויף אייביקע קאַטאַרגע.

דערווייל אָבער האָט זיך דער צום טויט פאַרמשפּטער מענדל דייטש געפונען אין רשות פון דער מיליטער-מאַכט און איז געזעסן אין פעסטונג. אין שטאָט, אין דער אָרגאַניזאַציע, אפילו אין ביר-גערלעכע קרייזן האָט מען גענומען רעדן, אַז מען דאַרף דעם פאַר-משפּטן זען צו באַפרייען — וויפּל דאָס זאָל נישט קאָסטן. מען האָט געבויט פאַרשידענע פּלענער, איינער פאַנטאַסטישער פאַרן צווייטן.

דער ב. א. האָט אויך נישט גערדעמלט: ער האָט געהאַט זיינע פּלענער, אויך זייער ווייט פון דער ווירקלעכקייט. פּלוצלינג און אומגעריכטער הייט איז אַרויסגעשפרונגען אַ פּלאַן, וואָס האָט געהאַט אויסזוכטן אויסגעפירט צו ווערן.

איינער אַ פּלעכער-מייסטער, וואָס האָט געהאַט „פּאַרדיאָן“ אין דווינסקער פעסטונג, האָט זיך פאַר זיינעם אַן אַרבעטער אויסגערעדט, אַז ווען מען וואָלט געווען „מענטשן“, וואָלט מען דייטשן געקאַנט באַפרייען. דער אַרבעטער האָט דאָס דערציילט, און מיר האָבן באַשלאָסן דעם מייסטער צו נעמען אויף „זיכער“. איך בין געקומען צום מייסטער. ער האָט זיך אָבער דערשראָקן און דערקלערט, אַז ער ווייס פון נאָר נישט... דעם מייסטערס זון, וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט מיר אַ וואונק געגעבן, אַז ער וועט מיר שוין אַלץ דערציילן. אויף מאַרגן האָבן מיר זיך געטראָפן און ער האָט מיר דערציילט, אַז אין פעסטונג איז דאָ אַ זשאַנדאַרם, זייער אַן אָרנטלעכער און מיט גרויסע סימפּאַטיעס פאַר דער באַפרייאַונגס-באַוועגונג, און ער וויל העלפן באַפרייען דייטשן. דאָס האָט מיר אויסגעוויזן עפעס פאַרדעכטיק, נאָר אויסגעלאָזן האָט זיך, אַז ער וויל דאָס טון נישט אומזיסט — ער וויל עטלעכע הונדערט רובל. הגם דער ערשטער מאַטיוו איז געווען סימפּאַטישער, אָבער באַרואיקט האָט מיך דער צווייטער; ער איז געווען ווען אויך פּראַקטישער... ער אַליין — דעם מייסטערס זון — וויל דערביי אויך עפעס פאַרדינען. מיר האָבן אָפּגערעדט צו טרעפן זיך נאָך אַמאָל.

מיט דער נייעם בין איך גלייך אַוועק צום „טל ומטר“ (א. איזאַק-סאָן), וואָס איז געווען פאַרשטייער פון קאָמיטעט. ער האָט מיר געבעטן אויסוואַרטן און איז אַריין אין צווייטן צימער. אין אַ פּאָר מיר נוט אַרום איז ער צוריק אַרויס און האָט מיר געזאָגט, אַז נאָך אַ חבר וויל זיך מיט מיר דורכרעדן וועגן דעם ענין. אין צווייטן צימער האָב איך געטראָפן אַ באַיאָרנטן יידן אין פּרילן, מיט אַ געדיכט-באַוואַקסענער באָרד. ער האָט אָן אויפהער שטאַרק גערויכערט און זיך נאָרנישט געקומען, וואָס דער רויך איז מיר געגאַנגען גלייך אין די אויגן. ער אַליין האָט צוליבן רויך אויך געהאַלטן איין אויג עטוואָס צוגעמאַכט און מיט דער צווייטער האָט ער אויפּמערקזאַם געקוקט אויף מיר. איך האָב איבערדערציילט אַלץ, וואָס איך האָב געהערט פונעם מייסטערס זון. ער האָט געפרעגט מיין מיינונג וועגן דער זאַך און מיר געמאַרדן, אַז דער צ. ק. איז אין דער זאַך זייער פאַראַינטערעסירט און אין געלט

וועט נישט זיין קיין אפהאלט. (שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אז דער אין ברילן איז געווען דער פּיאַנער פון דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג, מיטגליד פון צ. ק. פון „בונד“, חבר סאַלאַמאַן — אַרקאדי קרעמער).

אויף מאָרגן בייטאָג האָב איך זיך באַדאַרפֿט טרעפֿן מיטן זשאַנ-דאַרם. אין דעם האָט געשטעקט אַ געוויסע ריזיקע אַריינצופאַלן אין דער אויסגעשפּרייטער נעץ פון דער זשאַנדאַרמערע; מיר האָבן דערי-בער באַשלאָסן צו זיין פּאַרזיכטיק. אין די קליינע וועלדלעך פּאַרביי דער דאַמבע (דאָס אָפּגערעדטע אָרט צו טרעפֿן זיך), זענען געווען פּאַר-שטעקט עטלעכע מיטגלידער פון ב. אָ. אויף יעדן פּאַל...

ווען מיר האָבן זיך באַגעגענט, זענען גראָד קיין זייטיקע מענטשן נישט געווען. מיר האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט צום טיך, אויסגעטון די היטלען און די מאַרינאַרקעס — פֿלומרשט צוויי ציווילע מענטשן קלויבן זיך באַדן. זיין פּלאַן איז געווען אַזאַ: אין דער מיליטער-טור-מע, וואו דייטש זיצט, איז דער רעזשים זייער אַ שוואַכער, ווייל וויכ-טיקע אַרעסטירטע האַלט מען אין איר זייער זעלטן. די סאַלאַמאַן, וואָס היטן די טורמע, בייטן זיך זייער אָפּט, אַלע מאָל פון אַן אַנדער פּולק און ראַטע; אין די קאַנצעלאַריעס פון די פּולקן ווייסט מען מיט אַ צייט פּריער, ווען עס וועט אויסקומען צו גיין אין פעסטונג. נעבן ציי-מער, וואו דייטש זיצט, בלייבט איבער אויף ביינאַכט נאָר אין סאַל-דאַט. דער טויער פון טורמע איז אַ גאַנצע נאַכט אָפּן. מען דאַרף נאָר צווישן די סאַלאַמאַן געפינען אַן אייגענעם מענטשן, און דייטש מיטן סאַלאַמאַן קאָנען רואיק אַרויסגיין פון דער תּפיסה. עס בלייבט דאָן איבער די שוועריקייט אַרויסצוגיין ביינאַכט פון פעסטונג, און דאָס נעמט ער אויף זיך. ער וועט צושטעלן פּאַפּירן, מיט וועלכע דער סאַל-דאַט וועט קאָנען פּריי דורכגיין ווי אַזעלכער, וואָס פירט אָפּ אַן אַרעסט-טירטן. אויב אָבער עס וועט זיך אַזאַ מענטש צווישן די סאַלאַמאַן נישט געפינען, זאָל מען דייטשן איבערגעבן אַ קינזשאַל און בעת דער סאַלאַמאַן וועט איינדרעמלן, זאָל דייטש מיט אַ נאַכגעמאַכטן שליסל עפענען די טיר, דערהרגענען דעם סאַלאַמאַן און אַרויסגיין פון טור-מע. ער נעמט זיך אונטער עטלעכע טעג אים אויסצובאַהאַלטן אין פעס-טונג און דערנאָך אים אַרויספירן בשלום. וויפֿל געלט ער האָט דער-פאַר געבעטן, געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אַז די סומע איז געווען פאַר אַנווערע באַגריפֿן אַזוי גרויס, אַז זי האָט אונטן איבער-ראַשט.

דעם צווייטן פלאן האָבן מיר גלייך אָפּגעוואָרפּן. מיר האָבן גע-
נומען זוכן פאַרבינדונגען צווישן די סאָלדאַטן און מאַכן אַנדערע צו-
גרייטונגען. מיטגלידער פון ב. אָ. האָבן אויסגעפאַרשט די געגנט אַרום
דער פעסטונג, מ'האַט צוגעגרייט זיכערע דירות, פּערד, א. ד. ג. מיר
זענען געווען אָנגעשטרענגט ביז גאַר; אַלע טאַג האָט זיך געקאַנט באַ-
קומען אַ באַשטעטיקונג פונם טויט-אורטייל און דאָן איז אַלץ פאַר-
לויירן. פון אויפּרעגונג און אָנשטרענגונג האָבן מיך נאַכט ביי נאַכט
געמאַטערט קאַשמאַרן. איך האָב די פאַר וואָכן געלעבט ווי אין פּי-
בער.

מיטן זשאַנדאַרם האָב איך זיך געזען נאָך אַ פאַר מאָל. ער האָט
געזאָגט, אַז אויך ער האָט אויסזיכטן צו קריגן אַ סאָלדאַט, וואָס זאָל
לויפן צוזאַמען מיטן פאַרמשפּטן. אָבער די אַלע אויסזיכטן און צו-
גרייטונגען זענען שוין געווען אומזיסט. דער ווילנער גענעראַל-גובער-
נאַטאַר האָט די טויט-שטראַף פאַרביטן אויף אייביקע קאַטאַרגע, און
דייטש איז איבערגעפירט געוואָרן אין דער שטאַטישער טורמע.

די שווערד איז פון פאַרמשפּטן געוואָרן אַראָפּגענומען; פונ-
דעסטוועגן האָבן מיר, די אַנטיילנעמער, נישט געקאַנט קוקן איינער
דעם אַנדערן אין די אויגן. מיר האָבן זיך געפילט, ווי אין עפעס שול-
דיק, הגם מיר האָבן געטון אַלץ, און פאַר אַזא קורצער צייט, האָט
אַזא ערנסטע זאך נישט געקאַנט אויסגעפירט ווערן.

עטלעכע טעג נאָכן שאַס אויף יעראַמאָוו, ווען די שטאַט האָט
זיך נאָך נישט געהאַט באַרואיקט — האָט אַ צווייטער מיטגליד פון
ב. אָ. — משהקע בלעכער, מיט דער הילף פון מוליקע בענקלמאַכער,
געשאַסן אויף אַ צווייטן העכערן פּאָליציי-באַאַמטן — אויפן געהילף
פּאָליציימייסטער בולגיין, וועלכער איז שפּעטער פון די וואונדן גע-
שטאַרפן.

דער אַטענטאַט איז אויך פאַרנעקומען אינמיטן העלן טאַג אויף
איינער פון די באַלעבטסטע נאַסן פון שטאַט — דאַכט זיך, ריגער
נאַס. דעם שיסער און דעם צווייטן אַנטיילנעמער האָט מען נאָכגע-
יאָגט און נאָכגעשאַסן, נישט געקוקט, וואָס אַ קויל האָט משהקען
געטראָפּן, האָט מען זיי דאָך נישט געכאַפּט. אַרעסטירט האָט מען אַ
זייטיקן קירזשנער-אַרבעטער מאַנקאָווסקי, וועלכער האָט צופעליק גע-
האַט ביי זיך טיילן פון אַ ברוינינג. מען האָט אים באַשולדיקט אין
אַטענטאַט. זיין פּראָצעס איז פאַרנעקומען גלייכצייטיק מיטן פּראָצעס

פון מענדל דייטש. דאָס געריכט האָט אים, ווי איך האָב שוין דער-
ציילט — באַפרייט.

נאָך אַ נישט געלונגענעם אָנפאַל אויף קורלאַנדסקין, וועגן
וועמען איך האָב שוין דערציילט, האָבן די מיטגלידער פון ב. אָ. אויס-
געפירט אַ דריטן אַטענטאַט אויפן געהילף־פּריסטאוּ אָוויסאַניקאוּ
(דאָכט זיך אויף טויט). אויסגעפירט דעם אַטענטאַט האָבן די מיט-
גלידער פון ב. אָ. הירשע יאַנקל בלעכער און הירשקע דער פאַרבער.
אַלע אַטענטאַטן זענען פאַרגעקומען איינער נאָכן אַנדערן אין
משך פון אַ קורצער צייט. די שטאַט האָט געקאָכט. פּאָליציי האָט זיך
געפילט טעראָריזירט אַ שטיק צייט.

דער ב. אָ. האָט אָבער געהאַט אויף זיך איין „שאַנד־פּלעק“,
וואָס האָט פאַרביטערט די זיסע מינוטן פון זיינע נצחונות.

3. וואלאַדקע „גאלוביאַטניק“

אויף די „פּלעצער“ האָט זיך אַרומגעדרייט אַ יונגער שייגעץ פון
אַ יאָר 18—19, וואָס פּלעגט מיט גרויס אַזאַרט פאַרנעמען זיך מיט
„לאָזן טויבן“. פאַר דער דאָזיקער באַשעפטיקונג אָדער פאַר אַן אַנדער
זאָך האָט מען אים אַרויסגעטריבן פון דער „שטאַטישער שול“. אַלע
„פּלעצערדיקע יאַטן“ האָבן אים גוט געקענט און נישט זעלטן צוזאַמען
מיט אים פאַריאָגט אַ פרעמדן טויבן „ער“ פון זיינע דעכער. פּלוצלינג
איז וואָלאַדקע געוואָרן אויס „גאלוביאַטניק“. ער האָט זיך באַוווּזן
אויף די גאַסן אין בלויע הויזן אַריינגעלאָזן אין די כאַלעוועס, מיט אַ
קאָקאַרדע אויפן היטל און אַ „הערינג“ (שווערד) אויף דער זייט —
ער איז געוואָרן „אַקאָלאָדאַטשני נאַדזיראַטעל“.

אַט דער וואָלאַדקע האָט פאַרביטערט די יאָרן פון די חברים, וואָס
האָבן געוואוינט און געאַרבעט אויף די „פּלעצער“. וואָלאַדקע האָט
אַלעמען גוט געקאַנט, ער האָט געוואוסט אַלע ווינקעלעך פון דעם טייל
שטאַט, פּלעגט אויסשפּיאַנירן די דירות, וואו עס קומען פאַר פאַר-
זאַמלונגען, פאַרהאַלטן מיט אומלעגאַלער ליטעראַטור און ד. גל. האָט
מען געראַפּט וועמען אַרעסטירן, איז ער געווען דער ערשטער, וואָס
האָט זיך אַריינגעריסן אין הויז. ער פּלעגט, ווי אַ שפּיר־הונט לייכט
אויסגעפינען די „מעלינעס“, וואו עס איז געווען באַהאַלטן אַן אומ-
לעגאַל ביכל, אַ רעוואָלווער אָדער אַנדערע פאַרבאָטענע זאַכן. מיט איין

וואָרט, ער האָט בשר פאַרדינט, אז דער ב. אָ. זאָל אים „אוועקלייגן“. אָבער וויפל מאָל דער ב. אָ. האָט זיך נישט אונטערגענומען דאָס אויסצופירן, האָט זיך אלץ נישט איינגעגעבן. וואָלאָדקע האָט געהאַט אַ זעלטענעם חוש — ער פלעגט פּונױטן דערקענען, אז מ'גייט אויף אים און האָט דער ערשטער אָנגעהויבן שיסן. איינמאָל האָט ער זיך מיט אַ רעוואָלווער אין האַנט נאָכגעיאָגט און נאָכגעשאָסן איינעם פון ב. אָ. ער פלעגט דערביי אַרויסווייזן אַ משוגענע געוואַנטקייט, פשוט קריכן אין פייער. דאָס האָט געברענגט דעם ב. אָ. ביז נאָר — אָבער לאַנג האָט זיך וואָלאָדקע אויפן דױנסקער האַרזיאָגט נישט איינגע- האַלטן. סוף יאָר איז ער פאַרשוואַונדן פון די „פלעצערדיקע“ גאַסן. אַ פנים, מ'האַט אים רעקאַמענדירט נישט צופיל שפּילן זיך מיט פייער.

4. דער נישט איינגעגעבענער פּאַגראָם

צי דער ב. אָ. האָט פון לכתחילה אָן אַרגאַניזירט די אלע אַמענע- טאַטן לויט דער איניציאַטיוו פון קאָמיטעט, ווייס איך נישט. איך בין גראַד נישט געווען די ערשטע צייט אין דױנסק. איך בין צוריקגעקור- מען אין פּרילינג 1905 — דעמאָלט איז צווישן קאָמיטעט און ב. אָ. געווען שוין זייער ענגע אַרגאַניזאַציאָנעלע באַציאָונגען. אין דע- מאָנסטראַציעס, פאַרזאַמלונגען און אַנדערע עפנטלעכע אַרויסטרע- טונגען האָט זיך דער ב. אָ. באַטייליקט לויט דער באַשטימונג פון קאָמיטעט, און גאַנץ אָפט האָט דער קאָמיטעט באַשטימט צי עס דאַרף באַנוצט ווערן געווער און וועלכע — „הייסע“ אָדער „קאַלטע“. אין אָפּווער קעגן פּאַגראָם, וואָס מ'האַט דערוואַרט זומער (1905), איז אַפילו באַשטימט געוואָרן צו באַנוצן די „קניידלעך“.

דער דאָזיקער פּאַגראָם איז זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר יענער צייט. ער ווייזט די ווירקונג פון „בונד“ און די ראַלע פון ב. אָ. עס איז שוין געווען לאַנג נאָכן זשיטאַמירער פּאַגראָם פון פּרי- לינג 1905. עס האָט געמוזט זיין אַרום סוף יוני. עס איז שוין לאַנג פאַראַיבער די שרעק, וואָס דער זשיטאַמירער פּאַגראָם האָט געהאַט אַרויסגערופן. פּלוצלינג האָט דער קאָמיטעט פון „בונד“ באַקומען פאַרטרוילעכע ידיעות, אז אין דריי טעג אַרום וועט אין שטאָט פאַר- קומען אַ פּאַגראָם אויף יידן. דער קאָמיטעט האָט גלייך אויף מאַרגן אַרויסגעלאָזט אַן אויפרוף צו דער באַפעלקערונג און גערופן צו

זעלבסט־שוין. דער אויפרוף האָט געטראַפֿן די שטאָט, ווי אַ דונער אין אַ שיינעם זונען־טאָג. דאָס איז געווען אזוי אומגעריכט, אז עס האָט זיך גאַרנישט געלאָזט גלויבן. מען האָט געקאָנט דערוואַרטן אַ דעמאָנסטראַציע, און אַלגעמיינעם שטרייק, אַ פּרישן אַטענטאַט פון ב. אָ., אָבער נישט קיין פּאָגראַם. אָבער, אז דער קאָמיטעט זאָגט, איז דאָך נישטאָ וואָס צו רעדן...

דער ב. אָ. האָט זיך גלייך גענומען צו דער אַרבעט. די שטאָט איז פּאַרטיילט געוואָרן אויף ראַיאָנען; אין צוואַנציג פונקטן זענען געזעסן גרעסערע גרופּן באַוואַפנטע אַרבעטער, וואָס האָבן געבילדעט די זעלבסט־שוין. די מיטגלידער פון ב. אָ. זענען געווען דער אָנפירנד־דער קערן פון די דאָזיקע גרופּן. זיי איז אין יעדן פונקט איבערגעגעבן געוואָרן די פּאַראַנטוואָרטלעכסטע און ריזיקאַלישסטע אַרבעט. עס זענען געווען גרייט באַמבעס און באַמבע־וואַרפער. איבערן שטאָט זענען אַרומגעגאַנגען אונזערע פּיקעטן, וועלכע האָבן מיך — דעם „נאַטשאַלניק“ פון דער זעלבסט־שוין — שטענדיק אינפּאַרמירט וועגן דעם וואָס עס טוט זיך אין שטאָט. מיט איין וואָרט, עס איז אַלץ גע־טון געוואָרן, פּדי צו באַגעגענען די כּולגאַנעס, ווי עס דאַרף צו זיין. אָבער — צי די פּאַרטרוילעכע ידיעות זענען געווען נישט קיין ריכ־טיקע, אָדער די שוואַרצע מאַה האָט זיך דערוואוסט וועגן דער גרייט־קייט פון ב. אָ. (דערוויסן זיך וועגן דעם איז געווען זייער לייכט, ווייל אין שטאָט האָט מען די פּאַר טעג זייער אַ סך גערעדט וועגן די הכּנות פון ב. אָ.), נאָר קיין פּאָגראַם איז נישט געווען. אויף מאָרגן האָט מען זיך געוויצלט, אז דער „בונד“ האָט פּראַקלאַמירט אַ יידישן פּאָג־גראַם און ער האָט זיך נישט אַיינגעגעבן. עס איז ווירקלעך געווען די איינציקע זאך, וואָס דעם „בונד“ אין דווינסק האָט זיך אין יענע צייטן נישט אַיינגעגעבן...

5. דער טראַגישער סוף

דער ב. אָ. האָט פּאַר די פּאַר יאָר פון זיין עקזיסטענץ אַנטוויקלט אַ גרויסע טעטיקייט; אַ מאַסע אַטענטאַטן אויף העכערע און נידעריקע פּאָליציי־לייט. טייל פון זיי זענען געפאַלן טויט, אָבער אין גרעסטן טייל זענען זיי נאָר פּאַרוואונדעט געוואָרן; אָפט זייער שווער, אָבער דאָך לעבן געבליבן. אפילו פון די באַמבעס, וואָס דער ב. אָ. האָט אין 1905 געוואָרפן אויף אַ סאָלאַטן־פּאַטרול, זענען עטלעכע זעלנער אויך נאָר פּאַרוואונדעט געוואָרן.

די ארבעט פון ב. ב. א. איז געפירט געוואָרן אויף אַ קוסטאַר-אופן — זייער פרימיטיוו. די מיטגלידער פון ב. ב. א. האָבן פאַרמאָגט אַן אַ שיעור אידעאָליזם, העלדישקייט און איבערגעגעבנקייט, אָבער זיי זענען גע- ווען ווייניק געשולט. דער קאָמיטעט האָט זיך קיינמאָל ערנסט מיטן ב. ב. א. נישט אָפּגעגעבן, ווייל אין „בונד“ האָט מען קיין גרויסן ווערט נישט צוגעגעבן אַזעלכע קאַמפּ־דרוּזשינעס, אַפילו אין דער צייט, ווען מ'האָט אָנגענומען די רעזאָלוציע וועגן אָרגאַניזירטער נקמה. דער ב. א. איז געווען אויסגערעכנט אויף זיך אליין, אויף זיינע שוואַכע מיט- לען און מעגלעכקייטן.

דער שיסזאַל האָט געוואָלט, אַז דער ב. א. אליין זאָל ברענגען אַלס קרבן אויפן מזבח פון זייער אייגענער טעטיקייט צוויי פון זיינע בעס- טע מיטגלידער — צוויי יינגע לעבנס פול מיט מוט און גלויבן.

דאָס האָט געמוזט זיין סוף 1905. אין ציריך האָט געדאַרפט פאָר- קומען אַ מיטינג פון „בונד“. עס האָבן זיך אַרומגעטראָגן קלאַנגען, אַז די שוואַרץ-מאהניקעס גרייטן זיך צו באַפאַלן דעם ציריך און אים אונ- טערצינדן, ווי זיי האָבן עס געטון אין טאָמסק. דאָרט האָבן זיי אונ- טערגעצונדן דעם שטאַט־טעאַטער בעת אַ מיטינג פון דער פּראָגרעסי- ווער אינטעליגענץ, און עס זענען אומגעקומען הונדערטער מענטשן. עס איז דעריבער איבערגעגעבן געוואָרן דעם ב. א. אָפּצוהיטן די ציריך געביידע פון דרויסן. דער ב. א. האָט זיך באַוואָפנט מיט רעוואָלוציערן און באַמבעס צו באַגעגענען די אָנפאַלער. דער טאָג איז געווען אַ גליי- טשיקער. אַ מיטגליד פון ב. א. איז אומגעפאַלן און די באַמבע, וואָס ער האָט ביי זיך געהאַלטן, האָט אויפגעריסן. פון אויפרייס זענען דער- הרגעט געוואָרן מאַטקע געווער און הירשקע דער פאַרבער. מאַטקע גע- ווער איז געשטאַרבן אויפן אָרט און הירשקע — אין עמלעכע טעג אַרום. מיט דעם דאָזיקן טראַגישן טויט פון צוויי איבערגעגעבנסטע מיטגלידער פון ב. א. פאַרענדיקט זיך פאַקטיש די אויפשטייג־צייט אין דער העלדישער טעטיקייט פון דווינסקער ב. א.

צו יענער צייט האָט שוין די רעוואָלוציאָנערע כוואַליע אין גאַנצן לאַנד אָנגעהויבן ניין אַראָפּ. עס גייען אונטער אַ סך אינסטיטוציעס, וואָס דער רעוואָלוציאָנערער אויפברויז האָט סטיכיש אַרויסגערופן צום לעבן. אויך דער דווינסקער ב. א. איז פון זיך אליין אונטערגעגאַנגען.

מולינקע דער שלאָסער איז געשטאַרבן אין טורמע. מ'האָט אים דאָרט אַזוי לאַנג געשלאָגן ער זאָל אַרויסגעבן זיינע חברים — ביז ער

האָט אָנגעהויבן שפּיען מיט פּלוט. ער האָט אויסגעשפּיגן זיין יונגע העראַאישע נשמה, בלייבנדיק טריי זיינע חברים.

א סך מיטגלידער פון ב. א., וואָס איך געדענק זיי נאָך ביי די נעמען: משהקע פּלעכער, אברהמקע דער גארבער, מיכאָלקע דער קצב — דאָכט זיך, איין צייט שרהל די „פּאַריזער“ און אַ סך אַנדערע, ווער מענס נעמען איך געדענק שוין נישט — זענען זיך צעפּאַרן איבער אַלע וועלט־טיילן. פיל פון זיי זענען נאָך ביי היינטיקן טאָג טריי דעם סאַציאַליזם און דינען אים יעדער אויף זיין אופן אין פאַרשידענע אַרבעטער־פּאַרטייען. אין אייראָפּע איז, דאָכט זיך מיר, קיינער פון זיי נישט געבליבן און איך האָב זיך מיט זיי מער נישט געטראָפּן, אויסער מיט מענדל דייטש. דאָס איז געווען אין אָדעס, סוף 1920, בעת איך בין געזעסן אַרעסטירט אין „טשעקאַ“ אַלס „שערלעכער“ עלעמענט. מ. דייטש איז דעמאָלט געווען פּאַרזיצער פון אָדעסער „טשעקאַ“ און פאַר די אָנגעשטרענגטע טעג און קאָשמאַרע נעכט, וואָס איך האָב איבערגעלעבט בעת איך האָב זיך געמיט אים צו באַפּרייען פון דווינס־קער פּעסטונג, האָט ער מיך פון אָדעסער „טשעקאַ“ באַפּרייט מיט צוויי טעג פּריער פאַר מיינע איבעריקע חברים...

אַט אזוי האָט זיך פאַרענדיקט אַ פּלעטל פון העראַאישן בוך, וואָס רופט זיך יידישע אַרבעטער־באַוועגונג.

די קאמיסיע „מים“

נאך דעם מאַסקווער אויפשטאַנד, דעצעמבער 1905, האָט מען זיך אין די רעוואָלוציאָנערע קרייזן פון געוועזענעם רוסלאַנד זייער שטאַרק פאַרנומען מיט דער פראַגע וועגן אָרגאַניזירטע באַוואַפנטע אויפֿ־שטאַנדן. הגם דער מאַסקווער אויפשטאַנד איז געוואָרן בלוטיק דער־שטיקט, האָט מען דאָך שטאַרק געהאַלטן דעמאָלט פון דעם דאָזיקן קאַמפּס־מעטאָד. דער אויפשטאַנד האָט אימפּאַנירט מיט זיין אָרגאַ־ניזירטקייט, מיט די סטראַטעגיש געבויטע באַריקאַדן, אין וועלכע עס איז געלעגן אַ סך מיליטערישע פּאַכקענטניש און פּלאַנמעסיקייט. די רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך אַ דאַנק דעם געהאַלטן עטלעכע טעג, און דעם מיליטער איז נישט גרינג אָנגעקומען די דאָזיקע באַריקאַדן איינ־צונעמען. אַ סך רעוואָלוציאָנערן האָבן דערום די מפּלה דערקלערט מיט ריין טעכנישע אָדער סטראַטעגישע פעלערן. מען דאַרף בכּן שטור דירן און באַזייטיקן די פעלערן, צופאַסן דעם פּלאַן פון אויפשטאַנד צו די סטראַטעגישע באַדינגונגען פון יעדער שטאַט באַזונדער, צוגרייטן אַ געהעריקן קאַדר מענטשן, אָנגרייטן גענוג געווער — און די באַ־זונדערע אויפשטאַנדן קאָנען פאַרוואַנדלט ווערן אין איין גרויסן אויפֿ־שטאַנד, וואָס וועט אַראָפּוואַרפן דעם פאַרהאַסטן צאַריזם.

אַזוי לערך איז געווען דער געדאַנקען־גאַנג פון די, וואָס האָבן פאַרטיידיקט די נויטיקייט פון צוגרייטן און אָרגאַניזירן באַוואַפנטע אויפשטאַנדן.

דער צ. ק. פון „בונד“ האָט אויך די לאַגע באַהאַנדלט, און איז נישט געבליבן בלויז ביי טעאָרעטישע רעוואָלוציעס.

1. חבר נח וויל מיך נישט פאַרשטיין

דאָס האָט געדאַרפט זיין אומגעפער אַרום יאַנואַר 1906. איך בין דעמאָלט געווען אין אָדעס. פּלוצלינג באַקום איך פון צ. ק. אַ פאַרדראַנונג גלייך קומען קיין ווילנע. מיר איז דאָס גאָר נישט געווען

צום הארצן. אָדעס איז געווען אַ גרויסער אַרבעטער-צענטר מיט אַ פּרישער יונגער, בונדישער באַוועגונג, וואו אַלץ האָט געברויזט מיט רעוואָלוציע און קאַמף — האָט זיך נישט געוואָלט אָפּפּאַרן. און דער-צו האָב איך נאָך געהאַט אַ ריין פּערזענלעכן גרונט צו בלייבן אין אָדעס — דאָרט האָט זיך דעמאָלט געפונען מיין קינפטיקע פּרוי. בפרט אז פאַרן פּאַרן קיין אָדעס האָב איך שוין מיטן ח' נח געהאַט אַ נישט אָננעמען שמועס אויף דער זעלבער טעמע.

די זאך איז געווען אזוי:

קיין פּאַרטיי-פּראָפּעסיאָנאַל בין איך נישט געווען — איך האָב געלעבט פון מיין אַרבעט. דער צ. ק. האָט איינגעלעך קיין רעכט נישט געהאַט מיט מיר צו דיספּאָנירן, אָבער ווען איך האָב סוף געוועמבער 1905 געדאַרפט פּאַרלאָזן דווינסק, בין איך פונדעסטוועגן געקומען צום צ. ק. פּרעגן, וואוהין איך זאָל פּאַרן. אזוי פלעגט מען זיך נוהג זיין.

ווי געזאָגט, האָב איך געהאַט אַ גרונט צו וועלן פּאַרן קיין אָדעס, און דער ציל פון מיין פּרעגן איז איינגעלעך באַשטאַנען אין דעם, אז דער צ. ק. זאָל מספּים זיין איך זאָל טאַקע אַהין פּאַרן. ח' נח האָט אָבער נישט אַרויסגעוויזן די „מינדסטע פּאַרשטענדניש“ פאַר מייע פּאַרלאָנגען (אַ מענטש אַ גולן). ער האָט מיך אויפּמערקזאַם אויס-געהערט און פּאַרגעלייגט פּאַרן קיין לאָדזש, וואו מען האָט זיך צו יענער צייט שטאַרק גענויטיקט אין מענטשן. איך האָב מיט טויזנטער ראיות דערווייזן, אז צוליב די אינטערעסן פון דער רעוואָלוציע מוז איך פּאַרן דוקא קיין אָדעס און נישט קיין לאָדזש. אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט ביז איך האָב קאַטעגאָריש דערקלערט, אז איך פּאַרן קיין אָדעס. ח' נח האָט מיך דעמאָלט מאָדנע אָנגעקוקט און אַ פּרעג געטון מיט אַ שמיכל: — „ווי-באַלד אַזוי, נאָך וואָס זייט איר געקומען פּרעגן?“. הגם איך האָב גע-האַלטן, אז די „נערעכטיקייט“ איז אויף מיין זייט, פונדעסטוועגן וואָלט איך קיינעם פון מייע גומע פּריינט נישט געוואונטשן צו געפינען זיך אין אַזאַ לאַגע, ווי איך האָב זיך געפונען מיט מיין גערעכטיקייט. און ביים געזעגענען זיך האָט ח' נח, ציילנדיק יעדעס וואָרט, טרוקן צוגע-געבן: „איר זאָלט וויסן, אז מיר שיקן אייך נישט קיין אָדעס“...

אַז איך האָב, שוין זייענדיק אין אָדעס, פּלוצלונג דערהאַלטן די פּאַראַרדנונג צו קומען קיין ווילנע, בין איך זיכער געווען, אז דאָס איז אוודאי אַ „נאָמ-האַקט“ מצד דעם צ. ק. פאַר מיין מרידה. אָבער איצט נישט פּאַרן, וואָלט שוין געהייסן דערלויבן זיך צופיל.

אז איך בין געקומען קיין ווילנע, איז שוין ח' נח געזעסן אין תפיסה. דעם צ. ק. האָט דעמאָלט פארטרעטן דער ח' סאַלמאָן (אַר-קאדי קרעמער). ער האָט מיר דערקלערט, אז דער צ. ק. האָט באַשלאָסן צו גרינדן אַ צענטראַלע קאָמיסיע, וואָס וועט זיך דאַרפן פאַרנעמען מיט אָרגאַניזירן קאַמפּדרווישינעס אויף די ערטער, זיי באַוואַפּענען, אינסטרואירן א. א. ו. די קאָמיסיע וועט אויך דאַרפן צוזאַמענשטעלן פּלענער פון די גאַסן, פון די ערטער, וואו עס געפינען זיך מיליטער-קאָזאַרמעס א. ד. גל.

אין דער קאָמיסיע זענען באַשטימט געוואָרן די חברים טאַראַס (דוד בן), דעמאָלט אַן אָנגעזעענער פּראַקטיקער אין „בונד“ (געפינט זיך איצט אויף קאווקאז), אורטשיק דער בערשטער, וועלכער האָט געהאַט גרויס דערפאַרונג אין איבערפירן אומלעגאַלע ליטעראַטור פון יענער זייט גרענעץ (געפינט זיך איצט אין אַמעריקע) און איך — דער שרייבער פון די שורות. פאַרשטייער פון צ. ק. אין דער קאָמיסיע איז געווען ח' אַרקאדי.

דער קאָמיסיע האָט מען אַ נאָמען געגעבן — „מים“ (וואַסער). לויטן כאַראַקטער פון דער קאָמיסיע וואָלט, פאַרשטייט זיך, פאַסיקער געווען דער נאָמען פייער, נאָר לשם קאָנספּיראַציע האָט מען גענומען דעם קעגנזאַץ פון פייער — וואַסער; און צוליב נאָך שטאַרקערער קאָנ-ספּיראַציע האָט מען דאָס יידישע וואָרט וואַסער פאַרביטן אויפן העב-רעאישן „מים“.

טאַראַס (דוד בן)

די אויפגאַבן פון דער קאָמיסיע זענען געווען ביז גאַר שווערע. און דעם אמת געזאַגט, האָט קיינער פון אונז נישט געהאַט די נייטיקע צו-גרייטונג דערצו. דער איינציקער „מיליטער-מענטש“ צווישן אונז איז אפּשר געווען אורטשיק, וועלכער האָט אין מיליטער-דינסט זיך דער-דינט צו אַ „בענדל“ אַלס „יעפּריי-טאָר“. וועגן צוזאַמענשטעלן סטראַ-טעגישע אָדער אַנדערע פּלענער האָט קיינער פון אונז, אַחוץ דעם חבר אַרקאדי, וועלכער האָט געהאַט אַ העכערע טעכנישע בילדונג, קיין באַגריף נישט געהאַט. איך האָב צו יענער צייט איבערהויפּט נישט

געוואוסט וואָס דאָס איז אזוינס אַ פּלאַן (מיין טעכנישע און גראַפֿישע אויסבילדונג האָב איך באַקומען ערשט מיט יאָרן שפּעטער). אָבער דאָס האָט קיינעם דעמאָלט נישט אָפּגעשטעלט... מיר האָבן אָפּגעהאַלטן די ערשטע זיצונג, אַרומגערעדט פאַרשידענע איינצל־הייטן און פאַר-טיילט צווישן זיך די אַרבעט.

אורטשיקן איז איבערגעגעבן געוואָרן דאָס איינקויפּן און אַרײַ בערטראַנספּאָרטירן פון אויסלאַנד געווער (אין מערסטן טייל ברוי-נינגס). ווי דאָס רוב בערשטער, וועלכע האָבן געאַרבעט אין די גרע-נעץ-שטעטלעך, האָט ער די דאָזיקע אַרבעט געקענט אויסגעצייכנט. צווישן די בערשטער זענען געווען אמתע קינסטלער אויף דעם געביט. אורטשיק מיט זלמן דעם בערשטער (זלמן „לאַפּטשע“, איצט אין אַמעריקע, דאַכט זיך געשטאַרבן) זענען אַ געוויסע צייט געווען די „קאָנטראַבאַנדיסטן“ אין „בונד“. מען האָט זיך פּכן אויף אורטשיקן געקאַנט פאַרלאָזן.

עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר יענער עפּאָכע פון קאָנספּיראַציע, וואָס אויף דער זיצונג האָט מען אַ וואָרט נישט גערעדט וועגן דעם אופן פון טראַנספּאָרטירן דאָס געווער. וועגן נישט געטרויען האָט קיין רייד נישט געקאַנט זיין. יעדער פון אונז האָט שוין צו יענער צייט געהאַט דורכגעמאַכט נישט איין פאַראַנטוואָרטלעכע, וויכטיקע פאַר-טייאַרבעט. איך בין געווען דער יינגסטער אין יאָרן און דער יינגסטער בונדיסט אין דער קאָמיסיע; אָבער אויך איך האָב שוין געהאַט מיט וואָס זיך צו ווייזן צווישן פאַרטייטוער. נאָר פּונ-דעסטוועגן האָט מען געהאַלטן פאַר גלייכער נישט צו רעדן — שאָדן דער קאָנספּיראַציע וועט דאָס אוודאי נישט... מיך האָט זיך, דעם אמת געזאָגט, שטאַרק געוואָלט וויסן, ווי אזוי מען נאַרט דאָס אָפּ די גרע-נעץ-זשאַנדאַרמען, אָבער מיר איז נאָר נישט איינגעפאַלן וועגן דעם צו פּרעגן. און ווען איך האָב זיך שפּעטער צופּעליק יאָ דערוואוסט, האָב איך אויך מיט קיין זאַך נישט אַרויסגעוויזן, אַז איך ווייס דערפון.

איך און טאַראַס האָבן זיך געלאָזט איבער די שטעט פון בונדישן ראַיאָן אויספאַרשן, ווי גרויס עס קאַנען זיין די דרוזשינעס, וויפּל קאָ-נען זיך פּאַנצן מיט געווער, וועלכע אָנפירנדיקע פּחות זענען דאָ אויף די ערטער. דערביי האָבן מיר געדאַרפט גענוי אַרומרעדן מיט די אָר-טיקע בונדישע קאָמיטעטן פאַרשידענע פּרטים פון דער אַרבעט; וועגן אַ סקלאַד פאַר געווער, וועגן אַרט וואו זיך צו לערנען שיסן, וועגן די אַרטיקע מיליטערישע און פּאָליצייאישע פּחות און ד. ג.

טאראס איז, דאכט זיך, געפאָרן אין פּוילישן ראיאָן: ביאָליסטאָק, וואַרשע, לאָדזש, טשענסטאָכאָוו. איך האָב באַזוכט די שטעט מינסק, באַברויסק, מאָהילעוו און, דאכט זיך, אויך וויטעבסק. דאָס איז געווען דער ערשטער טור, נאָך וועלכן מיר האָבן געדאַרפט האָבן אַ צווייטע זיצונג, וואו מיר וועלן אויפן סמך פון די געזאַמלטע מאַטעריאַלן אָנ-נעמען פּראַקטישע באַשלוסן.

מײן באַריכט איז געווען אַ פעסימיסטישער. די אַרטיקע טוער האָבן אויפגענומען אונזערע פּלענער אָן ענטוואַזם. דער צוריקגאַנג פון דער רעוואָלוציאַנערער כוואַליע נאָכן דורכפאַל פון מאַסקווער אויפשטאַנד האָט זיך שוין אויף די ערטער געלאָזט פילן גאַנץ שטאַרק. דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג — דעם „בונד“, ווי אַ מאַסן-באַ-וועגונג און מאַסן-פּאַרטיי, זענען דערפּיי געווען אַרגאַניש פּרעמד די פּאַרשווערערישע מעטאָדן, וואָס זענען געלעגן אין תּוך פון אונזערע פּלענער. אָבער דאָך — קעגן תּוך פון אונזערע פּלענער האָט זיך קיינער נישט אַרויסגעזאָגט. די איינציקע שטאַט, וואָס האָט זיך אַרויסגעזאָגט שאַרף פּרינציפּיעל קעגן די פּלענער פון צ. ק., איז געווען מינסק.

אין מינסקער קאָמיטעט פון „בונד“ האָט דעמאָלט געאַרבעט אַראָן דעווענישסקי — דער שפּעטער באַוואוסט-געוואָרענער שרייבער — א. ווייטער. ער איז דאָס געווען איינער פון די אַנטשיידנסטע קעגנער פון אונזערע, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, „בונטאַרישע פּלענער“. איך געדענק נישט אַלע אַרגומענטן, וואָס זענען דעמאָלט אַרויסגע-רוקט געוואָרן קעגן אונז; איך געדענק אָבער גאַנץ גוט, אַז אונטער דעם איינדרוק פון די דאָזיקע אַרגומענטן, האָב איך אויף דער צוויי-טער זיצונג פּאַרגעלייגט די קאָמיסיע גאָר צו ליקווידירן. טאראס איז געווען קעגן דעם, הגם אויך זיין באַריכט האָט נישט געגעבן קיין איר בעריקן גרונט פאַר אַפּטימיסטישע אויספירונגען. ח' אַרקאַדי איז געווען מער גענויגט צו מײן מיינונג, ער האָט אָבער פּאַרגעלייגט פּריער צו באַזוכן נאָך די איבעריקע שטעט און דערנאָך ערשט שטעלן די פּראַגע וועגן דער צוועקמעסיקייט פון אונזער אַרבעט. אויף דעם זע-נען אַלע איינגעגאַנגען.

פון ביידנס באַריכטן האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז אויף די ערטער גיט מען צו אַ גרויסן באַדייטונג דעם ענין פון באַזאָרגן זיי מיט געווער. די פּאַגראַם-שטימונגען נאָך דער פּאַגראַם-כוואַליע פון 1905 זענען געווען זייער שטאַרק. עס האָבן זיך אין אַ סך ערטער אויסגע-

בילדעט זעלבסט־שווי־דרושינעס. זיי האָבן אָבער נישט געהאָט קיין געווער נענוג. און אויף וויפל דער עולם האָט אונזערע אויפשטאַנד־פלענער אויפגענומען קאַלט און אַפילו פּינטלעך, אויף אזוי פיל איז מיט אָנערקענונג און צופרידנקייט אויפגענומען געוואָרן די ידיעה, אז די קאָמיסיע „מים“ וועט באַזאָרגן די שטעט מיט „שפּיערס“ (רע־וואָלווערן). אויף וויפל עס געדענקט זיך, האָבן אַ סך שטעט געהאַט באַשטימט דערויף גרעסערע סומעס געלט, וואָס זענען געקליבן גע־וואָרן ביי בירגערלעכע קרייזן און איינצלנע מענטשן, וועלכע האָבן אין דער בונדישער באַוועגונג געזען דעם איינציקן פּאָ צו שיצן די באַפֿעלקערונג פון די צאַרישע פּאָנראָמען.

נאָכן באַזוכן די שטעט פון דרום־רוסלאַנד און די איבעריקע שטעט פון פּוילן און ליטע איז די קאָמיסיע זיך ווידער צוזאַמענגעקור־מען. אויפן סמך פון די נייע באַריכטן, איז באַשלאָסן געוואָרן די קאָמיסיע „מים“ אין איר איצטיקן צוזאַמענשטעל און מיט אירע ביזאָיצטיקע אויפגאַבן צו ליסווידירן. (פאַר ליסווידירן האָבן גע־שטימט ח' אַרקאדי און איך; אורטשיס האָט געשטימט קעגן און טאַראַס האָט זיך, דאַכט זיך, אָפּגעהאַלטן). די באַריכטן האָבן אָבער נאָכאַמאָל באַוווּזן די נויטווענדיקייט צו באַזאָרגן אונזערע אָרגאַניזאַציעס מיט געווער, צו באַוואַפֿענען די זעלבסט־שווי־דרושינעס. עס איז דעריבער באַשלאָסן געוואָרן, אז איך און אורטשיס בלייבן ווייטער אַרבעטן אויף דעם געביט.

ווי איך האָב שוין פריער דערמאָנט, האָט זיך מיטן אַריבער־ברענגען דאָס געווער פון יענער זייט גרענעץ פאַרנומען אורטשיס. איך האָלט זיך דעריבער אָפּ פון באַשרייבן דעם אופן, ווי אזוי די דאָזיקע געפערלעכע אַרבעט איז געמאַכט געוואָרן. אפשר ווען די שורות וועלן אַריינפאַלן צו אורטשיקן אין די הענט, וועט דאָס אים באַוועגן אַליין צו באַשרייבן דעם טייל פון אונזער רעוואָלוציאָנערער געשיכ־טע. איך וועל דאָ נאָר דערציילן וועגן דעם טייל אַרבעט, וואָס מיר איז אויסגעקומען אויסצופירן — וועגן פונאַנדערפירן דאָס געווער איבער די שטעט.

ביים איבערפירן דאָס געווער איבער דער גרענעץ איז מען גע־ווען פאַרבונדן מיט אַ נעץ פון אָרגאַניזאַציעס, אינסטיטוציעס און איינצלנע פּערזאָנען: מיט דער גרענעץ־וואַך, אָפּט מיט זשאַנדאַרמען, מיט קאָנטראַבאַנדיסטן פון יענער זייט און פון דער זייט גרענעץ, מיט עקספּעדיטאָרן און עקספּעדיציע־קאָנטאַרן, וועלכע מען האָט אָפּגע־

ארקאדי קרעמער (אין די עלטערע יארן)
גרינדער פון „בונד“

א. ווייטער (אהרן דעווענישסקי)
דערהרגעט געווארן דורך פוילישע זעלנער אין ווילנע, 1919

נארט און וועלכע האָבן פאַר געלט געלאָזט זיך אָפּנארן. אזוי, צום ביישפּיל, האָט מען טיילווייז טראַנספּאָרטירט דאָס געווער אין גרוי-סע קופּעס ים-גראָז (מאָרסקאַיאַ טראַוואַ), וואָס מען פּלעגט דאָן שיקן פון אויסלאַנד דורך דער גרענעץ-סטאַציע ווערזשפּאַלאָווא. די פּראָפּע-סיאָנעלע אָדער אידייאַישע קאָנטראַבאַנדיסטן האָבן דעריבער געהאַט שוין אויסגעאַרבעטע, צוגעפּאַסטע פּאַרמען און וועגן. איך אָבער בין געווען אָנגעוויזן אויף זיך אַליון. קיין אייגענע פּראַקטיק האָב איך נישט געהאַט. פּרעמדע דערפּאַרונג האָב איך אויך נישט געקאַנט אויסנוצן, ווייל ביז יענער צייט האָט מען זיך אין דער פּאַרטיי ווייניק פּאַרנומען מיט פּונאַנדערשיקן געווער. איך האָב מיר דעריבער געמוזט אַליון אויסטרעטן אַ וועג.

ווי נישט אויסגערעכנט און אומגעלומפּערט דרייטט איך בין דעמאָלט נישט געווען, האָב איך דאָך פּאַרשטאַנען, אַז נעמען זיך צו דער דאָזיקער אַרבעט „מיט הוילע הענט“, אָן געוויסע פּאַרויכטס-מיט-לען — טאָר מען נישט.

2. מיין קעמטל געצייג, מיין קאַפּטל און מיין הובעל

אין יענע צייטן איז ביי אַרבעטער פון געוויסע צווייגן פון דער בוי-בראַנזשע געווען אַן אָפטע דערשיינונג דאָס וואַנדערן פון איין שטאָט אין דער צווייטער. אין גרעסטן טייל איז דאָס, פּאַרשטייט זיך, געווען אַ רעזולטאַט פון אַרבעטלאָזיקייט און פון שטאַרקערע אָדער שוואַכערע בוי-סעזאָנען אין דער אָדער יענער שטאָט; אָבער ביי איינ-צעלנע אַרבעטער איז דאָס וואַנדערן געווען שוין בכלל אַ טראַדיציע, אַ מנהג. די אַרבעטער פון דער בוי-בראַנזשע האָבן געדאַרפט האָבן איי-גענע געצייג. און ווער עס איז סוף פּאַריקן אָדער אָנפאַנג איצטיקן יאָר-הונדערט געפּאַרן איבער די פּאַנען פון רוסלאַנד, מוז געוויס געדענקען די פּילדער, ווי אויף אַ סטאַציע גיט זיך אַ לאָז אַריון אַן „אַרטעל“ טשעסלע־ערס אָדער מולערס מיט זייערע גרויסע הובלען, זעגן, ברעך-אייזנס, לאָפּאַטעס, קעלניעס און קאַסטנס אויף לעדערנע פּאַסן אָנגע-האַנגען אויף די אַקסלען.

איך בין דעמאָלט געווען אַ בוי-סטאַליער, און האָב אויך פּאַר-מאַנט מיין אייגענעם געצייג-קאַסטן און נאָך „האַנט-געצייג“, מיט וועלכע איך האָב זיך זייער געגרויסט: ערשטנס, איז דאָס געווען אַ סימן, אַז איך בין שוין אַ זעלבסטשטענדיקער געזעלן; און צווייטנס,

האָב איך מיר די געצייג אליין געמאַכט. אין יענע צייטן פון א סך „צעכאָוע“ איבערבלייבעכצן, ווען צו גוטער אַרבעט און צו גוטע גע- זעלן האָט מען זיך נאָך באַצויגן מיט געוויסער פּיעטעט, איז דאָס געווען נישט קיין קלייניקייט.

אָט דעם דאָזיקן געצייג־קאַסטן האָב איך עס אויסגענוצט אויף פּונאַנדערצופּירן דאָס געווער. די „שפּיערס“ האָב איך געהאַלטן דוקא נישט אין קעסטל, נאָר טיילווייז אין א פּראָסט קוישל, אין וועלכן דער געזעלן פּלעגט געוויינלעך האַלטן די שבתדיקע מלבושים און די וועש, און טיילווייז האָב איך זיי געטראָגן אויף זיך — אין א ספּע- ציעל אויפגענייטן וואַטאָון קאַפּטל מיט צוויי רייען קעשענעס פון פּאַרנט און פון די זייטן. דער דאָזיקער קאַפּטל פּלעגט מיר אויך דינען איבערצוטראָגן דאָס געווער אין שטאַט גופא, אויף די באַשטימטע אַדרעסן, וואוהין עס איז געווען נישט פּאַרויכטיק אַריינצוגיין מיט א קוישל אָדער אפילו מיט א פּעקל. דער געצייג־קאַסטן מיט די איי- בעריקע מכשירים האָבן נאָר געדאַרפט מאַסקירן דעם אמתן ציל פון מיין רייע — צוגעבן איר אן אומשולדיקן אויסזען.

צוגלייך מיט די „שפּיערס“ אָדער „סניידלעך“ (פּאַמבעס) האָב איך אָבער געדאַרפט מיט זיך אויך מיטפירן די אַדרעסן, וואו דאָס געווער אָפּצוטראָגן. מיר פּלעגט אויסקומען צו פירן געווער פאַר 2—3 שטעט מיטאַמאָל. געדענקען די אַדרעסן אויף אויסנווייניק איז געווען שווער און געפּערלעך — איך האָב זיי געקאַנט צעפּלאַנטערן. די שטענדיקע „יאַווקעס“ (די ערטער, וואו א נייער מענטש האָט געקאַנט טרעפן וועמען פון דער אַרטיקער אַרגאַניזאַציע) האָבן דערצו אויך נישט געטויגט. מען האָט געמוזט צו דעם צוועק האָבן נייע, מער פאַר- קאַנספּירירטע אַדרעסן. האַלטן זיי פאַרשריבן ביי זיך וואַלט געווען געוויס נישט פּאַרויכטיק — און דאָ האָט מיר ווידער אַמאָל אַרויס- געהאַלפן מיין געצייג.

איך האָב זיך געמאַכט א רובאַנאַקדהובל, וואָס אויסערלעך האָט ער זיך מיט קיין זאַך נישט אונטערגעשיידט פון זיינע „מיטבריי- דער“, אָבער אינגעווייניק איז ער געווען אויסגעהוילט. און אין דער דאָזיקער אויסהוילונג האָב איך געהאַלטן די אַדרעסן און אַנדערע וויכטיקע דאָקומענטן. די עפענונג פון דער אויסהוילונג האָט זיך פאַרמאַכט מיטן נריף, וואָס איז ווי אין א נאַטירלעכן הובל געווען פאַרפעסטיקט מיט א שרויף. כדי דער הובל זאָל האָבן זיין נאַטיר-

לעכע וואָג, האָב איך אין עטלעכע באַהאַלטענע ערטער אויסגעבויט לעכער און זיי אָנגעגאַסן מיט בליי.

דעם דאָזיקן הובל מיינעם, וואָס האָט אין דער קאָמיסיע „מים“ געשפּילט אזאָ וויכטיקע, שטומע ראָלע, איז באַשערט געווען אומ-צוקומען אויף אזאָ אופן, אז איך ווייס אפילו נישט, וואו זיין געביין איז אַהינגעקומען. אַראַפּשטייגנדיק איינמאַל אויף פעטערבורגער וואָס זאָל אין וואַרשע, האָב איך אים פאַרגעסן אין וואַגאַן. אין זיין „אינ-געווייד“ האָבן זיך געפונען עטלעכע אַרעסן און אַ פאַר מיינע לידער (חסאת נעורים). אַ שטיק צייט בין איך געווען שטאַרק באַאומרואיסט וועגן די פּאָלן, וואָס דערפון קאָן אַרויסקומען.

אַבער עס האָט גאָרנישט פאַסירט. ווי עס ווייזט אויס, האָט דער נייער באַלעבאָס פון מיין הובל אים אָנגענומען פאַר אַ געוויינלעכן „בשר ודם“ און האָט אין אים גאָרנישט אַנטדעקט. מעגלעך, אז ביים אַרבעטן האָט דער הובל אויף אַ קאָנספּיראַטיוון לשון, אויף זיין הובל-שפּראַך, דערציילט וועגן זיין אָפּשטאַמונג און העראַאישער פאַרגאַנג-גענהייט; איך צווייפּל אָבער, אויב זיין באַזיצער האָט דאָס פאַרשטאַ-נען...

3. איך ווער געפייניקט פון אַ נייגעריקן יידן

ביים איבערפירן דאָס געווער האָט נישט אויסגעפעלט קיין גע-פערלעכע, טראַגיקאַמישע און דראַמאַטישע מאָמענטן. פיל פון זיי זענען פאַרשוואונדן פון זפרון; אַנדערע ווידער געדענקען זיך, ווי דורך אַ חלום, און איך קאָן נישט זאָגן אויף געוויס, צי זיי זענען ווירקלעך פאַרגעקומען אָדער איך האָב זיי פון עמיצן געהערט דערציילן. עס זע-נען דאָך שוין פון יענער צייט גאַנצע ימים וואַסערן דורכגעלאָפן. איך וויל דאָ דערציילן נאָר איינעם פון די עפּיזאָדן, וואָס האָבן זיך מיר אַיינגעקריצט אין זפרון, ווי בילדער, וואָס איך זע נאָך פאַר מיינע אויגן. דאָס איז געווען אין וואַגאַן אויף דער באַן-ליניע „פעטערבורג-אַדעס“. איך האָב געפירט צוויי טראַנספּאָרטן געווער פאַר בערדיטשעוו און פאַר אַדעס. געפאָרן בין איך מיט „סקאָרי“ (שנעל-צוג) דריטן קלאַס מיט אַ פּלאַץ-קאַרטע.

בין בערדיטשעוו בין איך מיט מיין קוישל און קעסטל געקומען אָן שטערונגען. אַראַפּ אין בערדיטשעוו, באַזאָרגט די „פּלים“ אויפן געהעריקן אַרעס, בין איך פאַרבליבן וואַרטן אויף אַ צווייטן שנעל-צוג בין אויף מאָרגן 1 אַזויגער ביינאַכט.

געקומען אויפן וואַקזאַל מיט אַ שעה פֿריער, פֿדי צו באַזאָרגן זיך מיט אַ בילעט — לאָזט זיך אויס, אז אין דריטן קלאַס איז נישטאָ קיין אָרט. שלעכט!! וואָס טוט מען? גיין צוריק אין שטאָט מיט דער „קראָם“ מיינער איז קיין פֿלאַץ נישט, וואַרטן עטלעכע שעה אויפן וואַקזאַל אויף אַ געוויינלעכן צוג איז אויך נישט גוט. פֿאַלט מיר אַיין צו קויפֿן אַ בילעט צווייטע קלאַס. ווען איך האָב שוין געהאַט געקויפט דעם בילעט, האָב איך ערשט געכאַפט זיך וואָס פֿאַר אַ ווילדקייט דאָס איז אַריינ־ צולאָזן זיך מיט מיין „אַמוניציע“ אין וואַגאָן פֿון צווייטער קלאַס. צום גליק האָב איך דאָס קוישל שוין געהאַט אויסגעליידיקט אין בערדיטשעוו. די פֿליים“ פֿאַר אָדעס האָב איך געטראָגן אויף זיך אין קאַפֿטל. האָב איך מיינע מכשירים געלאָזט אויפן וואַקזאַל „נאַ כראַניעניע“ און אַריינגעזעצט זיך אין וואַגאָן.

אין קופֿע האָב איך געטראָפֿן זיצן אַ ייִדישן יונגענמאַן פֿון אַ יאָר צוויי־דריי און דרייסיק; קענטיק, אַ סוחר. ער האָט מיך באַטראַכט פֿון קאַפֿ ביז פֿיס — פֿון מיין היטל מיטן גלאַנצנדיקן דאַשעק ביז מיינע שטיוול מיט די אַריינגעלאָזטע הויזן אין די כאַלעוועס... אז מיר זענען שוין אָפֿגעפֿאַרן אַ שטיקל וועג, גיט ער מיך אַ פֿרעג — וואוּהין פֿאַרט איר? ענטפֿער איך — אין אָדעס. קוקט ער אַזוי אויף מיין קאַס־ טיום פֿון „צווייטער קלאַס“ און ער פֿרעגט ווייטער:

— איר האַנדלט מיט עפעס?

— ניין — ענטפֿער איך — איך פֿאַר אויף אַ שטעלע.

— וואָס פֿאַר אַ שטעלע?

— אויף אַ זאַוואָד אַלס מאָדעלשטיק — פֿאַלט מיר אַיין צו

זאָגן — מען האָט מיך אויסגעשריבן פֿון ווילנע.

— ווי הייסט דער זאַוואָד? — נעמט קיין סוף נישט צו זיינע

פֿראַגן.

אין ערשטן אוינגבליק בין איך עפעס ווי צעטומלט פֿון דער דאָ־ זיקער איינפֿאַכער, נאַטירלעכער פֿראַגע. איך האָב זיך אָבער גלייך באַהערשט און אָנגערופן עפעס אַ ייִדישן פֿאַמיליע־נאָמען.

— אַזוי, זאָגט ער, ביי דעם און דעם, אויף דער און דער גאַס?

איך קען אים זייער גוט; ווי קומט דאָס וואָס ער דאַרף אויסשרייבן אַ מאָדעלשטיק אַזש פֿון ווילנע? אין אָדעס פֿעלן שוין אויס מאָ־ דעלשטיקעס?

ער שטעלט אָן אויף מיר זיין בליק און איך פֿיל, אז ער טרויט מיר נישט. איך פֿיל, אז דער דאָזיקער ייד איז נאָך נישט באַפֿרידיקט,

אז אַטאָמ וועט זיך פון זיינע ליפן אַראַפּרייסן נאָך אַ פּראַגע, אויף וועלכער איך וועל ווידער דאַרפן געבן אַן ענטפּער. איך ווער אָנגע- שטרענגט, דענערווירט. עס שלאָגט מיר אַרויס אַ שווייס און איך זוך אין געדאַנק אַן עצה, ווי זיך אויסצודרייען פון דער נישט באַקוועמער סיטואַציע. איך זע שוין, אַז וואָס מער איך וועל מיט אים רעדן, אַלץ מער וועל איך זיך פאַרפלאַנטערן אין מיין „בלאָפּן“ און איך פאַר- שעלט אים אין האַרצן ביז אין דריטן דור.

עטלעכע רגעס איז ער געזעסן שטיל, ביז ער האָט ענדלעך אַרויס- געפלאַצט.

— פאַרוואָס — פּרעגט ער — פאַרט איר מיט צווייטער קלאַס? עס קאָסט דאָך אזוי טיער.

— איך פאַר אויפן באַלעבאָס חשבון — ענטפּער איך געשווינד. דאָס האָט אים אין ערשטן אויגנבליק אזוי ווי באַרוואַקט. אָבער גלייך טוט ער ווייטער אַ פּרעג, ווי מיט אַ שטאָך:

— מיט וועלכער קלאַס זייט איר געפאַרן פון ווילנע ביז בער- דיטשעוו?

— איך בין אין בערדיטשעוו אָפּגעטרעטן ביי מיינעם אַ קרוב — ענטפּער איך נישט גערן.

שלעכט, וואָס טוט מען דאָ? ווי ווערט מען פטור פון דעם יידן? אין וואַנגאָן איז אָנגעהייצט, און איך מוז זיצן אין מיין ווינטער- דיקער קורטקע פאַרשפּילעט אויף אַלע קנעפלעך. עס איז מיר דושנע און פאַסקודנע אויפן האַרצן.

— איר קאָנט דאָך אויסטון אייער אויבער-בגד — עצהט מיך מיין פּייניקער.

איך ענטפּער נישט. איך זיי אָנגעשפאַרט אָן ווענטל פון דער ווייכער קאַנאַפע און מאַך זיך, אַז איך וויל שלאָפּן. דאָס האָט גע- ווירקט; ער האָט אויפּגעהערט מיך מאַטערן מיט זיינע פּראַגן, און איך האָב מיך אַביסל באַרוואַקט.

אָבער ווי איך זיי אַזוי אָנגעשפאַרט מיט צוגעמאַכטע אויגן, פיל איך, אַז עס לאָזט זיך אין דער אמתן אַראַפּ אויף מיר אַ שלאָף. איך ראַנגל זיך מיט אַלע מיינע כּחות: איך פרוביר טראַכטן וועגן פאַר- שידענע זאַכן, אָבער די געדאַנקען פלאַנטערן זיך; פאַנטאַזיע מיט ווירקלעכקייט גיסן זיך צונויף אין איין מיש-מאַש. יעדע מינוט פאַל איך אַריין אין אַ צושטאַנד פון שלאָף און כאַפּ זיך ווידער אויף מיט אַ

צאָפּל. אזוי האָב איך זיך לאַנגזאַם געמאַטערט, ביז אַלץ האָט אָנגעהויבן פאַרשווינדן...

ווי לאַנג איך בין געשלאָפּן, ווייס איך נישט. אַ פּלוצלינגער שטויס פון וואַגאַן האָט מיך אויפגעוועקט. איך האָב זיך אויפגעכאַפּט נישט טויט, נישט לעבעדיק. איך האָב זיך אינסטינקטיוו גענומען אַרומטאַפּן און — אָ נאַט! — די אויבערשטע קנעפּלעך פון מיין קורטקע זענען געווען אָפּגעשפּילעט און פון די קעשענעס פון מיין קאַפּטל האָבן אַרויסגעקוקט די כאַראַקטעריסטישע הענטלעך פון די ברוינינגס. אין קופּע איז שוין קיינער נישט געווען. מיין מיטפּאָרער איז פאַרשוואונדן צוזאַמען מיט זיינע פעקלעך און רענצלעך.

— שלעכט! — האָב איך מיר געטראַכט — איך בין אַ פאַר-פּאַלענער. ער אָדער אַן אַנדערער האָבן געוויס באַמערקט מיט וואָס איך בין באַלאָדן און מען וועט מיך אויף דער נאַנטסטער סטאַציע געוויס אַרויסגעבן די זשאַנדאַרמען.

אין ערשטן אויגנבליק האָב איך אַפּילו אַ טראַכט געטון וועגן אַרויסשפּרינגן פון צוג; דער צוג איז אָבער אזוי שנעל געלאָפּן, אַז דאָס וואָלט געווען אַ זיכערער טויט.

אין דרויסן איז שוין געווען גרויסער טאָג, און איך בין אַלץ געזעסן און געטראַכט וועגן דעם, וואָס מיך דערוואַרט — געזוכט און נישט געקאָנט געפינען קיין עצה, ווי אזוי זיך אַרויסצוהעלפּן פון דער געפּערלעכער לאַגע.

נישט געפינענדיק קיין אויסוועג, האָב איך זיך אונטערגעגעבן דעם שיקזאַל און גענומען וואַרטן אויף דעם, וואָס מוז אומפאַרמייד-לעך קומען. וואָס איך האָב דאָן איבערגעטראַכט, קאָן זיך יעדער אַליון משער זיין.

אַז דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָב איך מיטאַמאָל דערפּילט עפעס אַזאַ מאָדנע רואיקייט, ווי מיט מיר וואָלט גאָרנישט פאַרגעקור-מען. פאַרן אַרויסגיין פון וואַגאַן האָב איך זיך אַפּיסל פאַרהאַלטן, פּדי זיך אַריענטירן, וואָס אַרום מיר טוט זיך.

ווי איך שטיי אזוי און קוק זיך אַרום — ערשט פון אַ ווייטער קופּע באַווייזט זיך מיין פּאַסאַזשיר. ער האָט מיט דערשראָקענע בליקן עפעס אַרומגעזוכט, און ווי ער האָט מיך דערווען, האָט ער זיך האַס-טיק אַרויסגערוקט און גיך זיך געלאָזט לויפּן צום אַרויסגאַנג פון וואָס-זאַל.

מער האָב איך אים שוין נישט געזען.

4. דער געווערליאגער

די ארבעט איז געגאנגען נאנץ אינטענסיוו: עם זענען אָנגעקומען אַלץ נייע טראַנספּאָרטן ברוינינגס. עם פֿלעגט אויסקומען זיי צו האַלטן אין ווילנע עטלעכע טעג, ביז עם האָט זיך איינגעגעבן זיי פּונאַנדערצו-פירן איבער די שטעט. עם איז דעריבער נויטיק געווען צו שאַפן אין ווילנע אַ צענטראַלן לאַגער. דאָס איז געווען אַן ערנסטע און שווערע אויפגאַבע. חוץ אַ זיכער אָרט, האָט דער לאַגער נאָך געדאַרפט האָבן די מעלה מען זאָל צו יעדער צייט קאָנען צו אים צוקומען.

אָרגאַניזירן דעם לאַגער איז איבערגעגעבן געוואָרן דעם שפּע-טער באַרימט געוואָרענעם פּראָוואָקאַטאָר ישראל מיכל קאַפּלינסקי („לאַנגזאַם“). דער דאָזיקער מערקווירדיקער פּראָוואָקאַטאָר איז געווען אַ שלאָסער. ער האָט פּאַרן „בונד“ און פּאַר אַנדערע רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען איינגעאַרדנט צענטליקער געהיימע דרוקערייען, וואָס האָבן יאָרן-לאַנג פּונקציאָנירט מיט דערפּאָלג; ער פֿלעגט באַזאָרגן די גאַנצע פּאַרטיי מיט פּאַלשע פעסער און אַנדערע דאָקומענטן; אין זיינע הענט האָט זיך געפונען דער טעכנישער אַפּאַראַט פּון אונזער אונטערערדי-שער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. און דאָך האָט ער פּאַרהעלטניס-מעסיק זייער ווייניק אַרויסגעגעבן דער זשאַנדאַרמערע. דער זעלבער קאַפּלינסקי האָט אויך אונזער וואַפּן-לאַגער איינגעאַרדנט און דער פּאַר-ליציי אים נישט אַרויסגעגעבן.

אין ווילנע האָבן דעמאָלט געוואוינט די חברים מענדל דער שניי-דער (מענדל דווינסקער) מיט זיין פרוי גיטל. די דאָזיקע ביידע חברים זענען געווען פון די פּיאָנערן פון דער בונדישער אַרבעטער-באַוועגונג אין דווינסק. אין 1902—1903 באַזייטיקן זיי זיך פון דער עפּנטלעך-כער פּאַרטיי-אַרבעט, וואו זיי האָבן געשפּילט אַן אָנגעזעענע ראָלע, און גיבן זיך איבער אויסשליסלעך דער שווערער, געפּערלעכער, וויי-ניק דאַנקבאַרער, אָבער זייער וויכטיקער אונטערערדישער אַרבעט פון דער פּאַרטיי. די דאָזיקע צוויי חברים האָבן אויסגעפירט קאָנספּיראַטיו-ווע אַרבעט, וואָס קלינגט איצט ווי אַ לעגענדע. פּאַר זייערע אויגן און דורך זייערע הענט איז דורכגעגאַנגען אַ גאַנצע עפּאַכע פון דער בונד-דישער באַוועגונג.

אין ווילנע האָבן מענדל און גיטל אויך געהאַלטן אַן אומלעך גאַלע קוואַרטיר, וואו ס'האָט זיך געפונען דער ליטעראַטור-סקלאַד און אַרכיוו פון צ. ק. פון „בונד“.

ביי זיי האָט מען דאָס געמאַכט דעם צענטראַלן געווער-לאַגער פון „מים“.

די דירה האָט זיך געפונען אויף סאָפּיאַניקעס נומ. 5. זי איז באַ- שטאַנען פון אַ קיך מיט צוויי ליכטיקע צימערן און אַ פינסטערן אַלקער. אין איינעם פון די צימערן האָט מענדל געהאַט זיין שניידער-וואָר- שטאַט, וועלכער האָט געדאַרפט צוגעבן דער וואוינונג אַן אומשולדיקן, בירגערלעכן אויסזען. אין אַרבעט-צימער, אַרום פענסטער האָט זיך געפונען אַ צוגעבויטע וואַנט, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט נאָך וואָס מען דאַרף זי. אונטערן אויסרייד (טאָמער דערהערט ווער פון די שכנים אָדער דער הויזווירט), אַז מען האַקט אַראָפּ דעם איבעריקן שטיק וואַנט, וואָס פאַרנעמט אומזיסט אַרט אין צימער, האָט מען באַשלאָסן גלייכצייטיק אויסהוילן אַ שטיק געמויערטע וואַנט אונטערן פענסטער און אויף דעם אַרט אַריינמויערן אַ קאַסטן צו האַלטן דאָס געווער. די מויער איז געווען אַן אַלטע, די ווענט זייער גראַבע, און טעכניש האָט זיך די זאַך געלאָזט פאַרווירקלעכן.

דאָס איז אָבער געווען אַן אַרבעט, אַן אויסערגעוויינלעך שווערע. די חברים מענדל און גיטל — צוזאַמען, דאַכט זיך, מיט דודקע אייני- אויג (קאַפּלינסקיס געהילף) האָבן געאַרבעט אין פאַרלויה פון וואָכן גאַנצע. אַליין נישט קיין פאַכלייט האָבן זיי געדאַרפט אַרבעטן אָן גע- רויש — מען זאָל נישט דערהערן, אין שטענדיקער אָנשטרענגונג, טאָמער קומט ווער אַריין. ביינאַכט האָט מען די ציגל, שטיינער און גרוז אַרויסגעטראָגן אין די קעשענעס, אין באַהאַלטענע זעקלעך און אויסגעשיט זיי ווייט פון דער דירה, קיינער זאָל נישט באַמערקן. מען האָט זיך געדאַרפט היטן, מען זאָל מיט די פיס נישט מאַכן קיין סימנים פון וואַפּנע אויפן לאַנגען הילצערנעם קאַרידאָר. עס זענען געווען שווע- ריקייטן און שרעק-מאָמענטן, וואָס נאָר די אָנטיילנעמער אַליין קאָנען דאָס איבערגעבן. סוף פל סוף איז די וואַנט געווען אויסגעהאַקט. מען האָט אַהין אַריינגעמויערט אַ הילצערנעם קאַסטן, פאַרטינקעוועט דעם פראַנט און פאַרקלעפט פון אויבן מיט די זעלבע טאַפעטן, ווי אין גאַנצן צימער. צוגעקומען צום קאַסטן איז מען דורכן פענסטער-ברעט, וואָס פלעגט זיך אַרויסרוקן פון די זייטן ווענט מיט דער הילף פון אַ ספּע- ציעל אויסגעפאַרטיקטן מעטאַלענעם אַפּאַראַט. פאַרשליסן פלעגט ער זיך אויך מיט אַ באַזונדערן מעכאַניזם, וואָס איז געווען פון אויבן פאַרמאַסקירט דורך די נאָרמאַלע מעטאַל-טיילן פון פענסטער.

דער סקלאד איז געווען א גאנץ גרויסער: אין אים האָבן געקענט אַרײַן עטלעכע הונדערט רעוואָלווערן. האַרט בײַ דער וואַנט פון פענס-טער האָט מען צוגערוקט ח' מענדלס שניידער-טיש אַזוי, אַז דער סקלאד איז געווען געשיצט פון אַ צופעליקן קלאַפּ, וואָס וואָלט פאַר אַ זײַטיקן מענטש אַרויסגעגעבן די הױלקײט פון דער וואַנט. אַלס פאַרמײַטלער צווישן סקלאד און דער אויסערלעכער וועלט איז אַ גאַנץ לאַנגע צײַט געווען דער באַוואוסטער קאָנספּיראַטאר און אַרכײוואַר פון „בונד“ דוד מאַכלין (געפּינט זיך אײַצט אין רוסלאַנד). די קאָמיסיע „מײם“ האָט געפירט איר טעטיקײט ביז סוף 1906 אָדער אָנפאַנג 1907. אין 1908 האָבן די חברים מענדל און גיטל גע-דאַרפט פאַרלאָזן ווילנע. גראָד צו יענער צײַט האָב איך מיט מײן פאַ-מיליע געדאַרפט זיך באַזעצן אין ווילנע אויף אַ לענגערן פּעריאָד — האָבן מיר אײבערגענומען זײער דירה צוזאַמען מיטן סקלאַד. פאַר דער צײַט, וואָס דער סקלאַד האָט זיך בײַ אונז געפונען, האָבן פאַסירט אַ פאַר צופאַלן, וואָס האָט אונז געדאַרפט שאַפן אַ נאָ-מען פון נישט גאַסטפּרײַנטלעכע חברים.

5. צרות מיט לאַקאָמאָרן

אין 1908 האָט די לאָדזשער פּאָליצײ אַרויסגעשיקט קײן ווילנע דעם ח' פּיניע נוטקעוויטש. מיר האָבן זיך מיט ח' פּיניע געקענט נאָך פון לאָדזש, וואו איך האָב געאַרבעט אין דער פאַרטיי אין 1907. אײנ-מאַל קומט ער צו אונז און דערציילט, אַז ער האָט נישט וואו זיך אײנ-צואַרדנען. וואו ער פאַרמעלדעט זיך, רופט פּאָליצײ אַרויס דעם באַלע-באָם פון דער נייער דירה און דערקלערט אים, אַז זײן נייער סובלאַק-קאַטאָר געפּינט זיך אונטער דער אויפזיכט פון פּאָליצײ, און אויב אין שטוב וועט עפעס פּאַרקומען, וועט מען אים, דעם באַלעבאָם, אויך מאַכן פאַראַנטוואָרטלעך. דערהערנדיק מיט וואָס דאָס שמעקט, זאָגט אים גלייך דער באַלעבאָם אָפּ פון דער דירה. אַזוי האָט שוין פאַסירט אין עטלעכע דירות, און עס פּלייבט אים כאַטש נעכטיקן אויף דער גאַס. ער זעט דעריבער נישט קײן אַנדער אויסוועג, ווי אַרײַנצוקלייבן זיך צו מיר אין מײן קלײנעם צימערל (טאַקע דאָרטן), וואו דער סקלאַד האָט זיך געפונען).

דערהערט אַזאַ מעשה, איז מיר געוואָרן פּינסטער און ביטער. איך פרוביר אים אײנרעדן, אַז בײַ מיר איז פאַר אים נישט גוט צו וואוי-

ען, ווייל פאליציי קען מיך אוודאי אויך. ער ענטפערט מיר אָבער, אז ער האָט אַלץ איינס נישט וואָס צו פאַרלירן. האָב איך מיט „גרויס טאַלאַנט“ גענומען אים דערווייזן, אז סוף פֿל סוף טאָר איך נישט ריר זיכירן מיט אַרייננעמען צו זיך אַ מענטשן, וועלכער געפינט זיך אונטער פּאָליציי־אויפזיכט. דערהערט אַזעלכע „חברישע“ רייד האָט ער מיר אַן אויפגערגטער קאַטעגאָריש דערקלערט, אז איך קאָן זיך טון וואָס איך וויל — ער האָט קיין אַנדער אויסוועג נישט ווי נאָר אַרייני צוקלייבן זיך צו מיר. וואָס האָב איך געקאָנט מיט אים מאַכן? איך האָב געמוזט מיט אַ פאַרצאַפֿלט האַרץ און אומרואַיק געוויסן אויף דעם אַיינגיין.

ביים באַנוצן דעם סקלאַד האָט מען איצט געמוזט אויסמאַרקירן, ווען פיניע איז נישט געווען אין שטוב. דאָס פֿלעגט אָבער אָנקומען זייער שווער, ווייל צום אומגליק האָט ער נישט געהאַט קיין באַשעפֿטיגונג און פֿלעגט אַ סך זיצן אין שטוב. דערוואוסט וועגן „אוצר“ האָט ער זיך נישט, און אַלץ איז אַריבער בשלום. אין אַ פּאַר חדשים אַרום האָט זיך אים אַיינגעגעבן אַוועקצופאַרן קיין לאַדזש.

עס איז אַ שטיקל צייט אַוועק, מיר האָבן נישט באַוויזן פֿריי אָפֿ צואַטעמען פֿון ערשטן סובֿלאַקאַטאָר, ווי פֿון פֿעטערבורג קומט אַראָפֿ די ח'טע צביה (אַן אַרבעטערין — אַ באַוואוסטע טוערין פֿון „בונד“, געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין ווילנע. אונטער דעם זעלבן נאָמען האָט זי עמלעכע מאָל געאַרבעט אויך אין וואַרשע און אַנדערע שטעט).

זי באַגריסט זיך מיט אונז פֿריינטלעך און זאָגט אונז, אז זי איז זייער צופֿרידן וואָס זי זעט ביי אונז אַן איבעריקן צימער. זי לעבט איצט גראָד נישט אויף איר נאָמען, איז פֿאַר איר זייער נישט פֿאַר קוועם צו וואוינען ביי פֿרעמדע, ווייל ווי אַ ווילנערין קענען זי דאָ „קינד און קייט“.

איבער אַ נייעס אַ קאָן!! עס האָט זיך ווייטער אָנגעהויבן אַ דינ־געניש און אַ „כיטרעווען“, ביי וועלכע איך האָב שלעכט אָפֿגעשניטן. צביה איז באַוואוסט געווען פֿאַר אַ מענטשן אַ גראַדליניקן, מיט אַ נאַנץ שאַרפֿער צונג. האָט מען זי נאָר דערצאָרנט, האָט זי זיך נישט אָפֿגעהאַלטן פֿון זאָגן דאָס, וואָס זי טראַכט וועגן יענעם. איך האָב פֿון איר באַקומען אַ גאַב: אז איך בין אויף דער עלטער געוואָרן אַ פֿחדן, אַ קליינבירגער, וואָס ציטערט נאָר איבער זיין ווייב און קינד און נאָך און נאָך. איך האָב דאָס געמוזט אויסהערן און אַראָפֿשלינגען.

דער סוף איז געווען, איך האָב געמוזט ווידער אַמאָל זיך אונטערגעבן און זי אַריינלאָזן אינעם צימער וואו דער סקלאָד איז געווען אַינגעבויט. צביה האָט אויך בשלום אָפּגעוואוינט עטלעכע חדשים אין דעם זעלבן צימער; צוקאָפּנס ביי איר האָט זיך געפונען דער סקלאָד, אין וועלכן ס'זענען נאָך געלעגן רעוואָלווערן, שריפט און ליטעראַטור, ווער ווייס, ווען זי וואָלט זיך דערפון דערוואוסט, צי זי וואָלט דאָן אויך נישט געוואָרן אַ „קליינבירנערין“ צוגלייך מיט מיר?...

אין 1909 האָט דער רעוואָלוציאָנערער שטראָם גענומען זוכן נייע וועגן פאַר זיין גאַנג: דער אָנגריף אויפן צאַרזום האָט זיך געהאַט אָפּגעשטעלט. די רעוואָלוציאָנערע מחנות זענען צייטווייליק אַריבער צו אַ „פּאָזיציע-קאַמף“ און מיר האָבן דעם סקלאָד פון „מים“ ליקוויר-דירט. מיר האָבן אים פאַרשאַטן מיט זאַמד און שטיינער, וועלכע זע-נען נאָך געווען פאַרשטעקט אין אונזער האַלץ-קאַמער, פאַרקלאַפט און פאַרשאַסן אויף אייביק...

אין צוזאַמענהאַנג מיט מיין פּלומרשטער „קליינבירנערלעכער פּחדנישקייט“, אין וועלכער סיי חבר פיניע, סיי ח'טע צביה האָבן מיך באַשולדיקט, וועט זיין פּאַסיק צו דערציילן, ווי אזוי איך בין אַ דאַנק דער ח'טע צביה געראַטעוועט געוואָרן פון אַ באַמת נישט פּאַסיקער, נישט חבר'שער האַנדלונג.

דאָס האָט געמוזט זיין שוין אַרום 1908. צביה איז אין דער באַוועגונג שוין נישט געווען טעטיק. דער שטראָם פון אַפּאַטיע, וואָס האָט אַרומגעכאַפט אַ סך אַמאָליקע רעוואָלוציאָנערע טוער נאָכן דורכ-פאַל פון דער רעוואָלוציע האָט אויך זי אַריינגעצויגן אין זיין טריבן לויף. די אַנטשטאַנענע אינערלעכע רעאַקציע, וואָס האָט זיך אויס-געדריקט אין מאַנגל פון מוט און גרייטקייט צו שיצן און העלפן אַ חבר אין אַ נויט, האָט געהאַט פאַרכאַפט גרויסע שיכטן פון אַמאָל איר בערעגעבענע, טרייע טוער פון דער באַוועגונג. און ווי עס שיינט, בין איך אויך שוין געווען אָנגעשטעקט מיט באַצילן פון דער דאָזיקער מגפּה. וואָרום נאָר מיט דער דאָזיקער מגפּה, וואָס קומט אַלעמאָל נאָך דער מפּלח פון אַ געזעלשאַפּטלעכער באַוועגונג, קען איך אַיצט דער-קלערן די דעמאָלטיקע האַנדלונג מיינע, וואָס איך גיי אַיצט דערציילן. ווי שוין געזאַגט, איז ח'טע צביה שוין נישט געווען טעטיק אין דער באַוועגונג, אָבער צרות פון איר אַמאָליקער טעטיקייט האָבן זיך איר נאָכגעשלעפּט, וואו זי איז געגאַנגען און וואו זי איז געשטאַנען. איינע פון אירע צרות איז באַשטאַנען אין דעם וואָס זי איז נאָך אַלץ

געווען געצוואונגען צו לעבן אונטער א פרעמדן נאָמען. באַזונדער איז עס געווען געפערלעך פאַר איר איינצומעלרן זיך אויף איר אייגענעם נאָמען אין דער שטאָט ווילנע, ווייל אין דער אַרטיקער „אַכראַנע“ (געהייס־פּאָליציי) האָט מען גאַנץ גוט געוואוסט דעם נאָמען צביה הורוויץ. דער טערמין פון דעם פּאַס, אויף וועלכן זי האָט אין יענער צייט געלעבט, איז שוין געווען אויסגענאַנגען און וואו צו קריגן אַ צווייטע „ליפע“ (דער קאָנספּיראַטיווער נאָמען פון אַ פּאַלשן פּאַס) האָט זי נישט געהאַט. אַ סך פאַרבינדונגען מיט די ערטער, וואו מיר פלעגן באַקומען פּאַספּאַרט־בלאַנקען, זענען אין די יאָרן פון אונזער מפּלח געווען איבערגעריסן; אין ווילנע איז גראָד צו יענער צייט נישט געווען קיינער, וועלכער וואָלט איר אַזעלכע פאַרבינדונגען געקאָנט אָנ־ווייזן. איז זי געקומען צו מיר זיך האַלטן אַן עצה און פרעגן צי וועל איך נישט קענען איר מיט עפּעס אין דעם אַרויסהעלפּן. זי איז, פאַר־שטייט זיך, גרייט צו באַצאָלן וויפיל מען וועט דאַרפן.

דער צופאַל האָט געוואָלט, אַז אין איינער פון מינע „מלינעס“ (באַהאַלטענע ערטער, וואו מען פלעגט האַלטן אומלעגאַלע ליטעראַטור, אַדרעסן, שריפטן און אַנדערע קעגנשטאַנדן) זאָל זיך גע־פינען אַן אמתער פּאַס פון אַ פרוי אין צביהס יאָרן. דאָס איז געווען אַ פינף־יעריק ביכל פון מיינער אַ שוועסטער, וועלכע האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע, פון וואַנען זי האָט דעם פּאַס געשיקט צוריק צו מיר קיין רוסלאַנד. (די רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג האָט זיך זייער אָפּט באַנוצט מיט די דאָקומענטן פון מענטשן, וועלכע האָבן עמיגרירט קיין אַמעריקע). איך האָב איר גלייך געזאָגט, אַז איך קען איר אַוועקגעבן דער שוועסטערס פּאַס און אַז לויטן עלטער איז ער פאַר איר ווי „אָנ־געמאַסטן“. דערביי האָב איך געלאָזט פּאַלן, ווי מיר האָט זיך געדוכט, אַ שוואַכע אָנצוהערעניש, אַז איר וועט דאָס קאָסטן באַדייטנדיק פּיל־קער, ווי ערגעץ אַנדערשוואו. צביה האָט אָבער די שוואַכע אָנצוהערעניש נישט טאַרק פאַרשטאַנען און האָט זיך אַרויפגעוואָרפן אויף מיר מיט אַזאַ גרימצאָרן, מיט אַזאַ פּיער, אַז איך האָב געמיינט איך וועל פאַר־ברענט ווערן פון בזיון!

וואָס, האָט זי געשטרעמט, איר זייט שוין אויך געוואָרן אַזאַ וואָס פון יעדער זאָך מאַכט איר אַ געשעפט?! שעמען מענט איר זיך אין אייער ווייטן האַלז! און איך וואָלט טאַקע וועלן זען, האָט זי טראַג־ציק צוגעגעבן, ווי אַזוי איר וועט מיר דעם פּאַספּאַרט־ביכל נישט געבן אָן געצאָלט!

נישט געקוקט וואָס איך האָב איר דעם פּאַספּאָרט אָפּגעגעבן טאָג קע אָן געצאָלט, האָב איך מיך לאַנגע וואַכן געפייניקט און פאַרשאַלטן זיך די יארן וואָס איך האָב אַזוינס אַרויסגעבראַכט פון מיין מויל. באַד זונדער שווער איז מיר געווען אויסצוהערן דעם פאַרוואַרף פון מיין פריינט און חבר — פון דער פרוי מיינער, וועלכע האָט נאָך צביהס אוועקניין געזאָגט — „האַסט נישט באַדאַרפט דערמאָנען וועגן גע-צאָלט“.

אמת אין, אַז מיין מאַטעריעלע לאַגע איז דעמאָלט געווען זייער און זייער אַ שווערע. איך מיט מיין פאַמיליע זענען געזעסן אין אַ קאַלטער דירה. מיינע קנאַפע פאַרדינסטן האָבן נישט געקלעקט אויף דורכצולעבן און עס האָט זיך מיר אין אָנפאַנג אויסגעדוכט, אַז עס וועט זיין נישט מער ווי רעכט ווען צביה וועט מיר באַצאָלן כאַטש אַ טייל פון דעם, וואָס זי וואָלט באַדאַרפט באַצאָלן אַ פּריוואַטן מענטשן. אָבער צביהס צאָרן, אירע פאַרוואַרפן האָבן איבערגעוואויגען אַלע מיינע גערעכטע חשבונות און מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ האָב איך גע-טראַכט, אַז איך האָב מיך פאַרוינדיקט נישט נאָר אין די אויגן פון ח'טע צביה.

דערפאַר האָב איך די דאָזיקע זינד מיינע אין אַ צייט אַרום אויס-געקויפט אויף אַ גאַנץ אַריגינעלן אופן:

צו דער פאַשריבענער צייט האָט ח'טע צביה זיך געלערנט ביי אַן אַרטיקן דאָקטאָר מעדיצינישן מאַסאַזש. דער דאָקטאָר האָט געוואוסט ווער עס איז זיין שילערוין און וואָס פאַר אַ וויכטיקע ראָלע זי האָט גע-שפּילט אין דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג. ער האָט זיך דעריבער אַנטזאָגט צו נעמען ביי איר געצאָלט פאַר אויסלערנען זי די דאָזיקע אַרבעט. צביה איז פון דעם געווען אויסער זיך פאַר פאַרדרום. האָב איך איר געגעבן אַן עצה, זי זאָל דעם דאָקטאָר קויפן אַ מתנה אַ בילד און איך וועל צום בילד מאַכן אַ רעם, וואָס וועט זיכער ווערט זיין דאָס בילד. דאָס איז איר זייער געפעלן געוואָרן און זי האָט געקויפט דאָס באַוואוסטע בילד „די ניינטע כוואַליע“ פון רוסישן קינסטלער איי-וואַזווסקי. אין די שפּעטע אוונט-שעהן נאָך דער טעגלעכער אַרבעט מיינער, האָב איך אין פאַרלויף פון וואַכן, אַריינלייגנדיק מיין גאַנצן קינסטלערישן געשמאַק וואָס איך האָב דעמאָלט פאַרמאָגט, אויסגע-פאַרטיקט אַ רעם, וואָס איז ווירקלעך ווערט געווען דאָס בילד. צביה איז געווען „אויפן זיבעטן הימל“. ווען צביה האָט געפרעגט וויפל עס

קומט מיר פאר מיין ארבעט, האָב איך זיך מיט איר אָפּגערעכנט אויף
איר שטייגער:

— וואָס, האָב איך אויסגעשריגן, נאָכמאָכנדיק איר אינטאַנאַציע
— באַצאָלט וועל איך ביי אַיך פאַר דעם נעמען?! געלט וועט איר מיר
געבן?! שעמען מענט איר זיך אין אַיער ווייטן האַלז אַרײַן!!...
מיר האָבן זיך אַרומגעכאַפּט און האַרציק געלאַכט ביז טרערן.
נישט אומזיסט זאָגט מען — אַז מען ברייט זיך אויף הייסן, בלאָזט
מען אויף קאַלטן...

דאָס ערשטע מאָל אין אויסלאַנד

אויף דער זיבעטער קאָנפערענץ פֿון „בונד“

אין פּרילינג 1906, האָט אַרקאָדי קרעמער מיר געמאָלדן, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט פֿון „בונד“ האָט באַשלאָסן, איך זאָל פֿאַרן אויף דער זיבעטער קאָנפערענץ, וואָס דאַרף פֿאַרקומען אין בערן — שווייץ. איך דאַרף דאָרט זיין דער פֿאַרטערטער פֿון דער גרופע „מים“. דאָס איז געווען פֿאַר מיר אַזוי אומדערוואַרטעט, אַזוי איבעראַשנדיק, אַז איך האָב ממש ניט געקאָנט אַרויסברענגען קיין וואָרט פֿון מויל. אויב חבר אַרקאָדי האָט ניט פֿאַרשטאַנען וואָס אין מיר איז דעמאָלט פֿאַרגעקומען, וואָס פֿאַר אַ געפֿילן עס האָבן מיך אַרומגע־נומען, האָט ער זיך באַדאַרפט וואַונדערן, פֿאַרוואָס איך באַצי זיך אַזוי „טאַמעוואַטע“ צו אַזאַ וויכטיקן ענין.

ביז דער אָנגערופענער צייט האָב איך זיך נאָך ניט געהאַט באַ־טייליקט אין קיין בונדישער קאָנפערענץ אָדער צוזאַמענפֿאַר. מיט אַמאָל שטייט מיר פֿאַר, אַזוי אומדערוואַרטעט, אָנטייל צו נעמען אין אַזאַ וויכטיקן און קאָנספּיראַטיוון צוזאַמענקונפֿט, אין וועלכן עס וועלן זיך באַטייליקן די אָנגעזעענסטע טוער, די וויכטיקסטע פּירער פֿון דער באַוועגונג. הויך דעם, שטייט מיר פֿאַר אָנצוזען אַ וועלט: זיין אין גרויסע אייראָפּעאישע שטעט, שוואַרצן די גרענעץ — דאָס איז דאָך אַ דערהויבונג, וואָס ניט יעדער איז צו דעם זוכה.

צי בין איך אָבער דאָס ווערט? ווי אַזוי וועל איך זיך פּילן צווישן אָט די אויסדערוויילטע? צי וועל איך זיין אומשטאַנד אָנטיילצור־נעמען אין די דעפּאַטן ביים באַהאַנדלען די וויכטיקע פּראַגן, וואָס שטייען פֿאַר דער קאָנפערענץ? — צי ווערט דאָ ניט געמאַכט אַ טעות?

לאַנג און שווער האָב איך זיך אַרומגעטראָגן מיט מיינע ספּקות, ביז איך האָב דעם חבר אַרקאָדי דערקלערט, אַז איך בין נאָך ניט ראוי אָנטייל צו נעמען אין אַזאַ וויכטיקן פֿאַרטייל־צוזאַמענקונפֿט. חבר אַרקאָדי האָט מיך באַטראַכט מיט אַ מאַדנעם פּליק; די ווינקלען

פון מויל האָבן זיך ביי אים אויסגעקרימט אין אַ מין שמייכל און
האַלב אין ערנסט, האַלב אין שפּאַס האָט ער אַ זאָג געטאָן:
— אויב איך בין ראוי, זייט איר אויך ראוי!

איך האָב די דאָזיקע ווערטער זיינע ניט גוט פאַרשטאַנען, און
די ספּקות מיינע זענען געוואָרן נאָך גרעסער, נאָך פאַרפּלאַנטערטער.
אַבער ווייטער דערווידערן האָט מיר שוין ניט געקלעקט קיין מוט,
און איך האָב זיך גענומען גרייטן אין וועג.

קיין סך וואָס צו גרייטן האָב איך ניט געהאַט. „מיין רעסל
מיטן שמעקל“ האָב איך שטענדיק געהאַט גרייט, און צו יעדער צייט
האַב איך זיך געקאַנט אויפהויבן לאָזן אין וועג וואו די ערד האָט
אַ ברעג.

אַרקאדי האָט מיך געגעבן אַן אַדרעס צו אונזערן אַ מענטשן אין
גרענעץ-שטעטל וואָלקאָווישקי (געבן ווערושפּלאָוואָ). אינס שטעטל
האַב איך שוין געטראָפּן וואַרטן דעם אַמאָליקן בונדיסט דאָוויד זאַס-
לאָוסקי (אַצינד מיטערדאַקטאָר פון דער מאַסקווער „פּראַוודאַ“),
וועלכער האָט צוזאַמען מיט מיר געדאַרפּט שוואַרצן די גרענעץ.

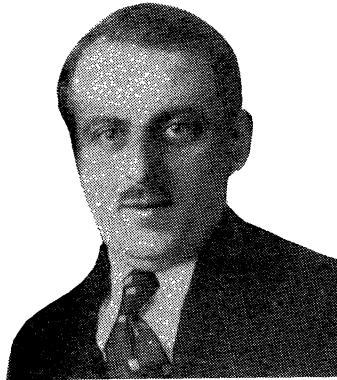
פאַרוואָס די אָרגאַניזאַטאָרן פון דער קאַנפּערענץ האָבן אונז
ביידן — אַזוי פאַרשידן אין אויסזען — צוזאַמענגעפאַרט, איז ער-
היום געבליבן ניט אויפגעקלערט. פון שטאַנדפונקט פון קאַנספּיראַציע
איז דאָס געווען ביז נאָר אַ קרומע זאַך: דאָוויד זאַסלאָווסקי איז גע-
ווען אַ הויכער, אַ שלאַנקער; פיין געקליידעט, שטענדיק אַ גלאַט
ראַזירטער, און מיט זיינע גענילעטע פענסנע אויף אַ שנירל האָט ער
געהאַט אַן אינטעליגענטן אויסזען. ער האָט זיך קענטיק אונטערשיי-
דעט פון מיין „געזעצטער“ פיגור פון אַן אַרבעטער — אָנגעטאָן ניט
אַלעמאַל לויט דער לעצטער מאָדע... אַבער, ווען אַ קרומע זאַך גיט
זיך איין, איז מען שפעטער גענויגט צו מיינען, אַז עס איז געווען
גוט אויסגערעכנט. ווי איך פאַרשטיי אַצינד, איז דער גוטער אויס-
גאַנג פון דער אומגעלומפערטער צוזאַמענפאַרונג אין אַזאַ געפער-
לעכער ריזע, געווען אַ גליקלעכער צופאַל: די „אַכראַנע“ האָט,
וואַרשיינלעך ניט געוואוסט, אַז אין אויסלאַנד קומט פאַר אַ בונדישע
קאַנפּערענץ.

די וואָלקאָווישקער בונדיסטן האָבן אונז פאַזאַרנט מיט „האַלבע
פעסלעך“ (אַ פאַפּיר נאָר פאַר שטעטלדיקע איינוואוינער אַריבער-
צוגיין די גרענעץ קיין דייטשלאַנד), און מיר זענען „לעגאַל“, ווי
שטעטלדיקע תושבים אַריבער די גרענעץ. פון איידקונען — פון

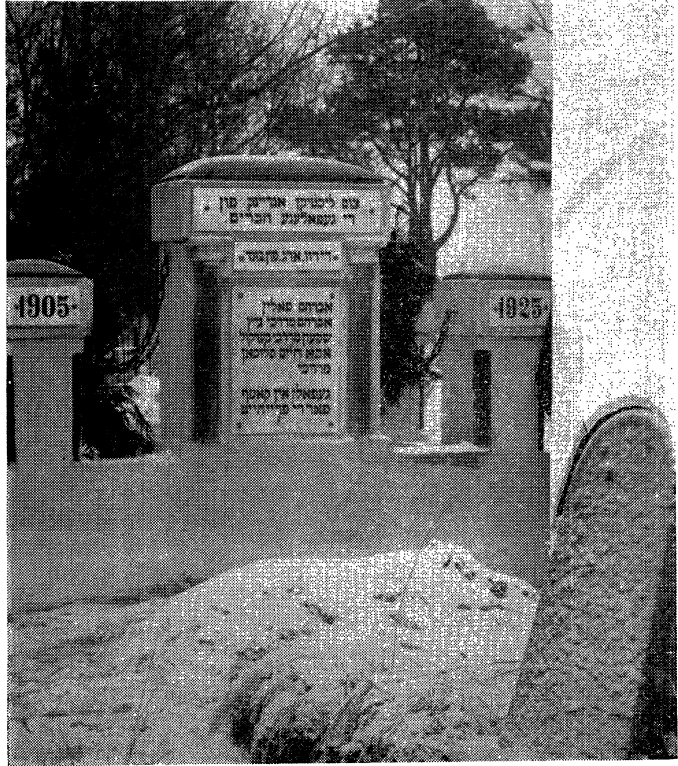
צביה הורוויטש

פון די ערשטע רעוואָלוציאָנערע
אַרבעטער-פרויען אין „בונד“

פיניע נומקעוויטש

אַנגעזעענער בונדיסט פון דער שטאַט לאַדזש

מצבה אויפן דווינסקער בית-עולם
צום אנדעק פון די געפאלענע קעמפער
אין פעברואר 1905

דעם גרענעץ-שטעטל אויף דער דייטשער זייט — האָבן מיר, דורך בערלין, זיך געלאָזט קיין בערן.

היינט, כמעט מיט פערציק יאָר שפעטער, איז מיר זייער שווער צו רעסטאָורירן מיניע דעמאָליטיקע איינדרוקן פון דער גרויסער וועלט, וואָס האָט זיך פאַר מיר — פאַר דעם יידישן סטאַליער-אַרבע-טער פון „תּחום“ (די נעגנט, וואו דער צאר האָט דערלויבט יידן צו וואוינען) — געעפנט מיט דעם ערשטן טראַט, וואָס איך האָב געמאַכט אויף דער ערד פון פרייען אויסלאַנד. איך געדענק נאָר, אז אַלץ האָט דאָ אויסגעזען אַנדערש, שענער ווי אין מיין היים-לאַנד: דער וואָקזאַל, דער צוג, וועלכער האָט געבלאַנקט און גע-פינקלט פון ריינקייט, אַפילו די באַן-טרענער אין זייערע פּיין-געפאַסטע און ציכטיקע אונטער-רעקלעך — האָבן געצויגן מיין אויפמערק-זאַמקייט און באַוואונדערונג.

געפאַרן זענען מיר דריטע קלאַס און אויפן וועג האָבן מיר ניט געהאַט קיין ערנסטע שטרויכלונגען — חוץ איין קאָמישן פאַל אין בערלין, ווען מיר זענען פאַר דער צייט, וואָס מיר האָבן גע-דאַרפט וואַרטן פון איין באַן אויף אַ צווייטער, גענאַנגען אָנקוקן די שטאָט.

אַרויסגעפאַרן פון רוסלאַנד זענען מיר סוף פעברואַר. אין די מקומות פון ווילנע איז צו דער צייט פון יאָר קאַלט און שנייאיק. מיר זענען, דעריבער, געווען אָנגעטאָן אין וואַטאָוע מאַנטלען מיט פוטערנע קראַגנס און אין הויכע פאַראַשקענע היטלען, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין דער מאָדע. חוץ דעם, האָבן מיר ביידע, ווי מיר וואָלטן זיך צוזאַמענגערעדט, איינגעקויפט פאַרן וועג נייע, האַלב-טיפע „ריגער קאַלאַשן“. אָנגעקומען קיין בערלין, האָבן מיר אזוי „ווי מיר שטייען און גייען“, זיך געלאָזט אין שטאָט אַרײַן. ווי דער שטייגער פון יעדן, וואָס באַזוכט בערלין, האָבן מיר זיך דערשלאָגן צו דער שענסטער בערלינער בלוואַר-גאַס „אונטער דען לינדען“. פון גרויס התפעלות פאַר דער אַרדענונג און ריינקייט, וואָס האָט געהערשט אין יעדן ווינקל; פאַרכאַפט פון די שיינע געביידעס, פּרעכ-טיקע רעסטאָראַנען, פאַלאַצן און דענקמעלער, האָבן מיר אַ געוויסע צייט ניט באַמערקט, אז מיר אַליין זענען אַ קעגנשטאַנד פון אויפ-מערקזאַמקייט: מיר האָבן גענומען באַמערקן, אז די פאַרבייגייער שמייכלען צו אונז עפעס מאָדנע; טייל, וואָס גייען פאַרביי, קערן זיך אום און מעסטן אונז אָפּ פון קאַפּ ביז די פיס מיט שפּאַטישע בליקן.

לכתחילה האָבן מיר ניט פארשטאנען, מיט וואָס דאָס צו דערקלערן, אָבער עס האָט לאַנג ניט גענומען און מיר האָבן זיך אָנגעשטויסן, אַז שולדיק אין דעם זענען אונזערע גלאַנציקע קאלאָשן.

אין בערלין, וואו דער קלימאט איז אַ סך אַ וואַרעמער, ווי אין די מקומות פון וואַנען מיר זענען געקומען, איז געשטאַנען אַ הערלעכער, טרוקענער, זוניקער טאָג. דער שפּאַצירנדיקער עולם, וועלכער פילט שטענדיק אָן די גאַס „אונטער דען לינדען“, איז געגאַנגען אין לייכטע זומער־מאַנטלען מיט שפּאַציר־שטעקנס אין די הענט. טייל אָן היט, מיט די מאַנטלען פאַרוואַרפן אויפן אָרעם. איז אַט צווישן דעם דאָזיקן עלעגאַנט־געקליידעטן עולם, אין כמעט אַ זומערדיקן טאָג, האָבן מיר, צוויי רעוואָלוציאַנערן פון רוסלאַנד — ביידע דאָס ערשטע מאָל אין אויסלאַנד — פאַראַדירט מיט פאַרריסענע קעפּ, באַפּוצט מיט „באַראַשקענע“ היטלען און מיט גלויב־גלאַנציקע קאַל־לאַשן אויף די פיס, וואָס האָבן זיך אָנגעזען פאַר אַ מייַל. מיר האָבן זיך דערפילט זייער שלעכט; אַלץ האָט באַקומען אַ הושכּדיקן אויס־זען: די שיינע הייזער, די רייכע פּאַלאַצן, די שפּיגלדיקע פענצטער פון די געשעפטן. מיר האָבן זיך קיין אָרט ניט געקאָנט געפינען אויף דער ברייטער גאַס פון „אונטער דען לינדען“. איין זאָרג האָט אונז באַהערשט: ווי ווערט מען פטור פון אונזערע פייניקער — די קאַל־לאַשן?

האָבן מיר, ווי פאַרשולדיקטע, זיך פאַרקירעוועט אין אַ שטילער קווער־גאַס, אויסגעטאָן די קאַל־לאַשן און געלאָזט שטיין אונטער אַ בוים זיי זאָלן, אָן אונז, ווערן צו שאַנד און צו שפּאַט פאַר זייער פאַררעטערישן גלאַנץ. מיט די ווינטערדיקע מאַנטלען אויף די הענט, ניט אומקונדיק זיך, זענען מיר, ווי מיר וואָלטן אָפּגעטאָן ניט קיין שיינע זאך, אוועק מיט שנעלע טריט. אונז איז געוואָרן גרינג אויף די פיס און אויך אויפן האַרצן.

קיין בערן זענען מיר אָנגעקומען אָן ווייטערדיקע פאַרפאַלן. באַגענגט האָט אונז דער כטורענט דוד מאַכלין — איינער פון די טעטיקסטע מיטגלידער אין אויסלענדישן קאָמיטעט פון „בונד“. ער האָט אונז באַזאָרגט מיט האַטעל־צימערן, און פון דאָרטן זענען מיר אוועק צו דער קאָנפערענץ.

די קאָנפערענץ איז פאַרגעקומען אין אַ קליינעם קאַפּע־רעסטאָראַן, דאָן, וואָס האָט געהאַט אַ ספּעציעלן זאַל מיט אַ בינע פאַר פאַרזאַמלונג. גען. געגאַנגען צו דער קאָנפערענץ בין איך מיט געמישטע געפילן פון

דערווארטונג און ציטער: ענדלעך! באַלד וועל איך דערווען די וויכ טיקסטע פירער פון דער פארטיי, די געהיימע לעגענדארע פיגורן אירע. און ווירקלעך: אין זאל, וואו די זיצונגען האָבן געזאָלט פאַר-קומען, האָב איך געטראָפן כמעט די גאַנצע רעוואָלוציאַנערע עליטע פון „אַלגעמיינעם יידישן אַרבעטער בונד“. טייל טוער האָב איך שוין געקאָנט פון פריער, אָבער אַ סך זענען מיר געווען אומבאַקאַנט — בלויז געהערט זייערע נעמען. אין ערשטן מאָמענט האָב איך דער-פילט אַ פאַרדריסלעכע אַנטווישונג: די פרייע געשפרעכן הויך אויפן קול, דער ערב־קאַנפערענץ-גערודער האָט גאַרניט האַרמאָנירט מיט דער געהיימיספולער אַטמאָספער פון אַ בונדישער קאַנפערענץ, — אַפילו אין אויסלאַנד — ווי איך האָב מיר דאָס אויסגעמאַלט אין מיין פאַנטאַזיע. די דאָזיקע אַנטווישונג איז פאַרשטאַרקט געוואָרן דורך אַ שפּאַסיקן אינצידענט, וואָס איז פאַרגעקומען גלייך ביי דער עפענונג פון דער קאַנפערענץ:

געעפנט די קאַנפערענץ האָט אַרקאדי קרעמער. ווען ער האָט אָפגערעדט עטלעכע ווערטער, האָט ער פּלוצלונג מיטן פּוס אַ שטויס געטאָן דאָס טישל, ביי וועלכן עס איז געזעסן דאָויד זאַסלאָווסקי. דאָס טישל האָט זיך איבערגעקערט, זאַסלאָווסקי פאַפירן זענען זיך צעפלוּיגן, און דער עולם האָט אויסגעשאָסן מיט אַ הילכיקן געלעכטער. לכתחילה האָב איך נישט פאַרשטאַנען, וואָס דאָ איז פאַרגעקומען. שפּעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן אַזא מעשה:

אין „בונד“ איז געווען אַ טראַדיציע נאָך יעדער קאַנפערענץ אָדער צוזאַמענפאַר איינצואַרדענען אַ באַנקעט-אָווונט. חוץ טאַסטן און פרייע שטימונג־רעדעס, פלעגט אויף אַזעלכע אָווונטן פאַרגעלייענט ווערן אַ הומאָריסטישע „פיר־צייטונג“. אין איר פלעגן אויף אַ גוט מטיקן אופן אויסגעלאַכט ווערן די שוואַכע זייטן פון די דעלעגאַטן, זייערע רעדעס און אַנדערע פאַסירונגען בעת די פאַרהאַנדלונגען אויף די צוזאַמענקונפּטן. מען פלעגט זיך דערלויבן קריטישע שטעך-ווערטלעך אַפילו אויפן אַדרעס פון צענטראַל־קאָמיטעט און זיינע מיטגלידער, וועלכע זענען אין פאַרטייל־לעבן געווען, קען מען זאָגן „טאַבו“ — אַזוי געאַכטעט און געשעצט זענען זיי געווען. אָבער דער „פיר־צייטונג“ איז אַלץ געווען דערלויבט. די הויפּט־מיטאַר-בעטער אין די דאָזיקע „פיר־צייטונגען“ זענען געווען: א. ליטוואַק, דאָויד זאַסלאָווסקי, „מאַקסיס דער ריגער“ (קליוואַנסקי) דער „טל־ומטר“ (א. איזאַקסאָן) און אַנדערע. אַרקאדי קרעמער איז פאַר אַ

גרעסערן עולם געווען זייער א שוואכער רעדנער. זיין באשיידנקייט, וואָס האָט זיך געגרענעצט מיט שעמעוודיקייט, האָט אים נאָך מער געשטערט אין זיינע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען. ווען אַרקאדי האָט דערזען, אַז זאַסלאַווסקי באַוואָפנט זיך מיט פּאַפּיר און פּעדער, האָט ער, אַפּנים, פּאַרשטאַנען וואָס עס דערוואַרט אים אויף די שפּאַלטן פון דער „ביר-צייטונג“, וועלכע האָט ניט געשאַנעוועט קיין עלטער און אויטאָריטעט. דער שטויס אין טישל, איז געווען אַ גוטמוטיק אַפּרעכענען זיך מיט די אַפּשפּעטער. אין „ביר-צייטונג“ איז שפּע-טער זיין רעדע טאַקע שאַרזשירט געוואָרן אויף אַזאַ אופן:

„טייערע חברים! מיר עפענען היינט די זיבעטע קאָנפּערענץ פון „בונד“. פּאַרוואָס די זיבעטע? ווייל דער „בונד“ האָט אַ סאָ-ציאַליסטישן פּרינציפּ, אַז נאָך דער זעקסטער קאָנפּערענץ קומט פּאַר די זיבעטע! פון דעם דאָזיקן פּרינציפּ וועט דער „בונד“ זיך קיינמאַל ניט אַפּוואָגן“!...

דער עולם אויפן באַנקעט האָט געלאַכט ביז טרערן און העכער פאַר אַלעמען — אַרקאדי קרעמער אַליין.

די זיבעטע קאָנפּערענץ איז געווען איינע פון די באַדייטנדסטע אין לעבן פון „בונד“. אויף איר זענען באַהאַנדלט געוואָרן זייער וויכטיקע אַרגאַניזאַציאָנעל-פּאַרטייאישע און פּאָליטישע צייטפּראַגן, מיט וועלכע עס זענען געווען אַנגעלאָרן יענע יאָרן אין צאַרישן רוסי-לאַנד. אַרום די באַהאַנדלטע פּראַגן זענען פּאַרגעקומען הייסע, אַפּט שטורמישע צוזאַמענשטויסן פון ריכטונגען. אָבער דער פּאַרויזער וואַלדימיר מעדעם האָט, ווי אַ גוטער קאַפיטאַן, געפירט די שיף פון דער קאָנפּערענץ פאַרביי אַלע שטרויכלונגען און געפאַרן.

אין בוך „דער רויטער פּנקס“, האָט פ. אַנמאַן פּאַשריבן אַ טייל פון דער קאָנפּערענץ כמעט אויף אַ סטענאָגראַפּישן אופן. אויך ר. אַבראַמאָוויטש אין זיינע מעמואַרן דערציילט גענוי וועגן איר פאַר-לויה. איך וויל דאָ בלוזי איבערגעבן מיינע פּערזענלעכע איינדרוקן, מיינע איבערלעבונגען און שטימונגען.

די גאַנצע צייט בעת דער קאָנפּערענץ — איבערהויפּט אין די אַוונטן, ווען קיין זיצונגען זענען ניט פּאַרגעקומען, האָב איך זיך געפילט זייער איינזאַם. צווישן די דעלעגאַטן בין איך געווען, אויב איך געדענק ריכטיק, דער איינציקער „אַרבעטער פון וואַרשאַטאָ“. אַלע איבעריקע זענען געווען אינטעליגענטן, פּאַרטייפונקציאָנערן; די פּאַרטיי האָט זיי אויסגעהאַלטן, כדי זיי זאָלן קענען זייער גאַנצע

צייט ווידמען דער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט. צי דערפאַר ווייל מיר קומט אָן שווער גיך צו שליסן אינטימע נאָענטקייט מיט מענטשן, צי דערפאַר ווייל די איבעריקע דעלעגאַטן זענען אינטעלעקטועל גע- שטאַנען העכער פון מיר, איז זיי, דעריבער, ניט געווען אינטערעסאַנט צו פאַרברענגען מיט מיר — ווי די זאַך זאָל ניט זיין, אין די אָונטן פלעג איך בלייבן אליין און איינזאַם אַרומבלאָנקען איבער די שטייל- געמיטלעכע גאַסן פון דער פרעמדער שטאָט. טיילמאָל פלעג איך אַרויס הינטערן שטאָט; שעהן לאַנג שפּאַצירן איבער די שאַסי-וועגן, אָדער אויסציען זיך אויף אַ לאַנקע און מיט נאָגנדיקער בענקשאַפט פאַר- קוקן זיך אויף די לבנה-פּאַלויכטענע שנייאיקע שפיצן פון די בערג, וואָס רינגלען אַרום די שטאָט ווי געשפּענסטער. איך פלעג זיך פאַרטראַכטן ניט געטראַכטערהייט, און צעשוואַמענע פּאַנטאַזיעס, ווי אַ נעפּל, פלעגן איינהילן דעם מוח. ווען די געדאַנקען האָבן אָנגע- נומען אַ מער רעאַליסטישן אינהאַלט, פלעגן זיי מיך פאַרטראַגן ווייט, ווייט צו מיין היים-לאַנד, צו די אַרעמע צימערלעך פון טאַטע-מאַמע; צו די אין אומרו פאַרלאַפּענע, האַרטע יאָרן און צו דער ניט קלאַר- געזעענער טריבער צוקונפט. טיילמאָל האָב איך געטראַכט וועגן זיך מיט שטאַלץ, וואָס איך בין אויסדערוויילט פון צווישן מינע חברים- אַרבעטער. איך פלעג זיך, ווידער אין דער פּאַנטאַזיע, זען אַלס העלד, וואָס פירט אויס אַ גרויסן, העראַאישן אַקט; איך זע זיך אויף אַ געריכט, וואו איך האַלט אַ רעדע פול מיט רעוואָלוציאָנערן מוט; איך ווער פאַרמשפּט; איך גיי מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ צום עשאַ- פּאַט; אַלע באַוואונדערן מיך, אַלע גרויסן זיך מיט מיר. איך זע זיך אַפילו נאָכן טויט...

איך צאַפּל אויף פון דער שוידערלעך-זיסער פּאַנטאַזיע, איך דערפיל אַ קעלט פון ליגן אויפן פייכטן גראָז, און מיט מידע טריט לאָז איך זיך גיין צו מיין קליינעם האַטעל, וואו אַלע שלאָפן שוין.

אין דער צייט, ווען איך פלעג אין די אָונטן בלייבן אזוי איינזאַם פאַרלאָזן, האָב איך, אָבער, געוואוסט, אַז טייל דעלעגאַטן — איבער- הויפט די יונגערע — גייען אַרום גרופּנווייז איבער דער שטאָט, כאַפן זיך אַרײַן אין די געמיטלעכע פיר-היזער און טרינקען צוזאַמען מיט די יונגע קעלנערקעס, ווי עס איז דער מנהג אין שווייצער-לאַנד; מען דערלויבט זיך אַפילו אַן אומשולדיקע פרייהייט מיט זיי, וואָס ווערט אינם דאָזיקן לאַנד ניט פאַטראַכט, ווי אַ גראַבקייט. רחמיאל — דער מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט — פלעגט

אָפּט מוסרן דעם עולם פאַרוואָס מען פירט זיך אויף ניט גענוג קאָנס-
פיראַטיוו: מען גייט אַרום גרופּנווייז און דערצו נאָך אין עפּנטלעכע
פלעצער. אָבער קיין גרויסע ווירקונג האָט עס ניט געהאַט. ניט אַלע
מאָנטיק און דאָנערשטיק איז מען אין אויסלאַנד — מעג מען זיך
אַ ביסל דערלויבן, מעג מען אַ ביסל אַראָפּוואַרפן פון זיך די פענטעס
פון קאָנספיראַציע. אין מיין דעמאָלטיקער נאַאיוויטעט האָב איך די
דאָזיקע ניט־פאַרוויכטיקייט באַטראַכט פאַר אַ שווערע זינד לגבי דער
באַוועגונג. צוליב דער זעלביקער נאַאיוויטעט און פרימיטיווער אויפ־
פאַסונג פון לעבן, איז מיר דעמאָלט באַשערט געווען נאָך אַ פאַר
אַנדערע איבערלעבונגען פון דעם מין.

אינמאָל נאָך אַ זיצונג האָט בייניש מיכאַלעוויטש מיר פאַר־
געלייגט צו גיין מיט אים אין אַ קירך אויף אַ קאָנצערט פון רעליגיעזער
מוזיק. איך האָב געהאַט דעם איינדרוק, אז דאָס איז געמאַכט גע-
וואָרן לויט אַ וואונט פון אַרקאדי קרעמער, וועלכער האָט זיך אינטער-
רעסירט מיט מיר ניט נאָר אויף די קאָנפערענץ־זיצונגען. ער האָט,
אַפנים, געזען מיין איינזאַמקייט און געפילט מיין געמיט־צושטאַנד.
פון דער דאָזיקער אויפּמערקזאַמקייט איז מיר דורכגעלאָפן אַ וואַ-
רעמער שטראַם איבער די אָדערן און מיר דערוואַרעמט די נשמה.
גלייכצייטיק איז מיר אָבער דער פאַרשלאָג גופא געווען עפעס ווי
דערווידער: אין אַ קירך? רעליגיעזע מוזיק? איז דאָס פאַסיק פאַר
אַ רעוואָלוציאָנער, פאַר אַ פריידענקער? אָבער אַרויסוואַגן מיינע
ספקות האָב איך ניט געוואָגט.

ווי אזוי די קירך האָט אויסגעזען, וואָלט איך אַזינד ניט געווען
אומשטאַנד גענוי אָפּצומאָלן. איך געדענק נאָר, אז אין איר זענען
ניט געווען קיין הייליקע בילדער. אויך אַנדערע רעליגיעזע אַטריבוטן
האָבן זיך ניט אַרויסגעזען. דאָס האָט מיך געוואונדערט.
דעם קאָנצערט האָבן אויסגעפירט אַ גרויסער אַרקעסטער צוזאַ-
מען מיט נאָך אַ גרעסערן כאָר פון מענער און פרויען, וואָס האָבן
באַלאַנגט צו אַ געזעלשאַפּט ליבהאָבער פון רעליגיעזער מוזיק. צוערשט
האָב איך די מוזיק ניט באַנומען. עס האָט מיך מער אינטערעסירט
דאָס אויסערלעכע בילד — ווי די מוזיק. איך האָב מיט גרויס נייגור
נאָכגעפאַלגט דעם דיריגענט — די קונציקע, עלאַסטישע באַוועגונגען
פון זיין שטעקעלע; איך האָב אָבסערווירט דעם רייך־געקליידעטן עולם
פון מענער און פרויען, וואָס האָבן מיט אַ פריילעכקייט זיך צוגע-
הערט צו דער מוזיק. פּמעט אַלע האָבן מיט ערפורכט נאָכגעפאַלגט

דעם קאָנצערט לױט געדרוקטע טעקסטן, וואָס זענען געווען אָנגעגרייט פאַר יעדן אויף זיין פּלאַץ. בייניש האָט אויך אַריינגעקוקט אין גע-
דרוקטן טעקסט און מיט דבקות מיטגעשאַקלט זיך אין טאַקט פון די
טענער, וואָס האָבן זיך געטראָגן אונטערן געוועלפטן סופּיט פון דער
קירך. אויך איך האָב אַריינגעקוקט אין מיין טעקסט, אָבער דאָס
האָב איך געמאָן בלױז לפנים, ווייל איך האָב ניט פאַרשטאַנען ניט
די ווערטער, ניט די נאָמן, וואָס זענען דאָרט געדרוקט געווען.

נאָר אַט האָבן אין געמיש פון הילכיקע מענטשן-שטימען, פון
ציענדע טענער פון פּירל און פּלייט — זיך אַריינגעריסן נייע, מאָד-
נע אַקאָרדן, ווי פון אונטער דער ערד אַרויס. טיילמאָל טיפע, פון
וועלכע די שויבן אין די פענצטער האָבן געציטערט, טיילמאָל איידעלע,
צאַרט-בעטנדע, ווי דאָס ווייטע געוויין פון אַ קינד: דאָס האָט דער
אַרגל (אַרגאָן) פון דער ווייטער טיפעניש אין קירך, באַוועגט פון אַ
ניט-זעבאַרער האַנט אַקאָמפּאַנירט מיט וואונדערבאַרער האַרמאָניע
דאָס מענטשן-געזאַנג און אַרקעסטער-שפּיל. איך בין געבליבן ווי
פאַרצויבערט; וועגן קיין זאַך ניט געקלערט, נאָר אַלץ איינגעאַטעמט
אין זיך די קלאַנגען און ניגונים. עס האָט אין מיר מיטגעזונגען, מיט
געשפּילט, און מיטזינגענדיק האָב איך אָפט פרובירט טרעפן דעם
קומענדיקן אַקאָרד. אָבער דאָס האָט זיך מיר קיינמאָל ניט איינגע-
געבן: יעדעס מאָל איז דער אַקאָרד, אויף וועלכן איך האָב געוואַרט,
ערגעץ פאַרשוואונדן פון מיין געהער, און אַנדערע, אינגאַנצן אומ-
דערוואַרטעטע קלאַנגען האָבן זיך געשפּרייט אין די הויכקייטן פון
קירך.

בייניש האָט מיט אַ האַנט פאַרשטעלט די אויגן, אָנגעשפאַרט
דעם עלנבויגן פון דער זעלביקער האַנט אויף אַ קני און געבליבן זיצן
אין פאַרגעסנקייט. ביז אין קירך האָט אָפּגעהילכט און ס'איז פאַרשטילט
געוואָרן דער לעצטער אַקאָרד.

אוועק פון דער קירך בין איך אַן אויפגעהייטערטער, מיט אַ
טיפער באַפּרידקונג. קיינמאָל אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָב איך,
הערנדיק מוזיק, ניט איבערגעלעבט אַזוינס, ווי אויף יענעם קאָנצערט.
מעגלעך, אַז דאָ האָט געווירקט מיין דעמאָלטיקער גייסטיקער צו-
שטאַנד, ווי אַ רעזולטאַט פון מיין איינזאַמקייט; אָדער די מוזיק
איז ווירקלעך געווען אַזוי גוט דורכגעפירט, און זי אַליין איז טאַקע
געווען די סיבה פון דער אויפּטרייסלונג. ווי די זאַך זאָל ניט זיין —
בין איך טיף אין האַרצן געווען דאַנקבאַר די חברים אַרקאָדי און

בייניש, וואָס זיי האָבן געהאַט אָן אויער צוצוהערן זיך צו די ווייט־
 באַהאַלטענע קלאַנגען פון מיין איינזאַם געמיט. דער פאַרדרום פאַר־
 וואָס סאָציאַליסטן־פּריידענקער גייען אין אַ קירך הערן רעליגיעזע
 מוזיק — איז פאַרשוואַונדן ווי אַ רויך. געבליבן איז נאָר אַ גייסטי־
 קער גענוס. מיר איז אָבער באַשערט געווען נאָך אַ טיפע איבערלעבונג
 — אָבער אויך זי האָט ניט איבערגעלאָזן אין מיר קיין סימן פון ביר־
 טערניש. היינט זעט מיר אויס יענע איבערלעבונג אַ היפש ביסל
 נאַאיוו. אָבער דעמאָלט האָב איך אַ סך זאַכן אַנדערש באַנומען,
 אַנדערש אויפגעפאַסט.

אין איינעם פון מיינע איינזאַמע אָונטן ליג איך אויף אַ לאַנסע
 הינטער דער שטאָט פאַרזונקען אין ניט קלאַרע רעיונות און בענק־
 שאַפט נאָך אומבאַשטימטע פאַרלאַנגען. עס איז שוין שפּעטלעך, איך
 קלייב זיך שוין גיין אין מיין האַטעל־צימערל — ערשט איך דערהער
 פון ווייטן באַקאַנטע ניגונים געזונגען פון מענער און פרויען. איך
 הער מיך גוט איין און דערקען די מאַטיוון פון בונדישע לידער.
 צוערשט האָב איך זיך דערפרייט, ווי מען דערפרייט זיך, ווען מען
 דערהערט פון ווייטן די שטים פון אַן אייגן סינג. ווער קענען דאָס,
 אָבער, זיין די מענטשן אין דער פרעמדער שטאָט, וואָס זינגען אזוי
 האַרציק אָט די אזוי פיל מאַל געהערטע, אזוי נאָענטע, לייבלעכע
 ניגונים? די שטימען ווערן נעענטער, דייטלעכער, און מיר דוכט, אַז
 איך דערקאָן די מוזיקאַלישע שטים פון פרידע (ראָזע לעוויט). יאָ,
 אזוי איז עס! צווישן איין ליד און צווייטן דערקאָן איך די שטימען
 פון רחמיאל, טאַראַס און אַנדערע. און גלייך נעמט מיך אַרום אַ
 פאַרדרום, אַ כעס; אזוי הייסט עס — אַנדערע וואָרנט מען צו זיין
 פאַרזיכטיק־קאָנספּיראַטיוו, און אליין דערלויבט מען זיך אַרומשאַפֿ־
 צירן אין גרויסע גרופּן און זינגען אונטערן פרייען הימל רעוואָליר־
 ציאָנערע לידער, בעת אין שטאָט קומט פאַר אַ געהיימע קאָנפּערענץ!
 שיינע קאָנספּיראַציע — ניטאָ וואָס צו רעדן!

איך ליג און טראַכט, ווי אזוי אויסצודריקן מיין פראַטעסט, מיין
 כעס, און קען נאָרנישט צוטראַכטן. דערווייל לאָזט זיך דייטלעך הערן
 פרידעס שטים אין דער ערשטער סטראָפּע פונם ליד: „אין געזאַלציען
 ים פון מענטשלעכע טרערן“...

פּלוצלונג האָט זיך אין מיר אויפגעוועקט דער קונדס, דער קאַ־
 טאוועסניק, און איך ענטפער פון דער ווייטן, הויך אויפן קול, מיט
 זינגען די צווייטע סטראָפּע פונם ליד:

„געפינט זיך א שרעקלעכער תהום“...

די פארטזעצונג פונם ליד איז שוין ניט געקומען. אין דער אנט-
שטאנענער שטיקייט האָט זיך פלוז געהערט דער רויש פון דער-
ווייטערטע טריט און איינגעהאלטענע, אָפגעריסענע געשפרעכן. איך
בין ווידער געבליבן אַליין, און אינערלעך האָט אין מיר געלאַכט פון
דער שרעק, וואָס איך האָב אַרויפגעיאָגט אויף מיינע „פאַרזינדיקטע“
חברים.

היינט טראַכט איך, אז דאָס איז געווען די גרעסטע „שטראָף“,
וואָס זיי האָבן דעמאָלט פאַרדינט...

צוריק אַהיים בין איך געפאַרן מיטן זעלביקן וועג אָן באַגלייטער.
פון דייטשן גרענעץ-שטעטל איידקונען, האָב איך געשריבן צו די
חברים אין וואַלקאווישקי, אז זיי זאָלן אָפנעמען די „סחורה“ — ד.ה.
זיי זאָלן שיקן אַ מענטשן מיך אַריבערצונעמען איבער דער גרענעץ.
איך וואַרט אַ טאָג; איך וואַרט צוויי, דריי — אָבער קיינער מעלדעט
זיך ניט און קיין בריוול איז אויך ניטאָ. איך הויב אָן ווערן אומגע-
דולדיק: אפשר, טראַכט איך, איז דער אַדרעס דורכגעפאַלן; אפשר
זענען די חברים אַרעסטירט.

איך זיץ אין אַ קליינער אַכסניה פון אַ דייטשן יידן אין מיטעלע
יאָרן. קיין סך געסט זענען נישטאָ; מיט וואָס צו באַשעפטיקן זיך האָט
דער באַלעבאָס ניט — פייניקט ער מיך מיט פראַגן וועגן מיין אויפ-
האַלטן זיך אין שטעטל, וועגן מיינע געשעפטן און אַנדערע פראַגן,
אויף וועלכע איך דאַרף צוטראַכטן תירוצים. דאָס ביסל געלט פון קע-
שענע ווערט אויך ביסלעכווייז צעקראַכן און עס דראַט מיר אַרייני-
צופאַלן אין אַ ביטערער לאַגע. שרייב איך ווידער און ווידער, אָבער
קיינער ענטפערט ניט. ערשט אויפן זיבעטן, אָדער אַכטן טאָג, פאַלט
אַריין אין אַכסניה אַ ייד אין פורמאַנישע קליידער און וואַרפט זיך
אויף מיר מיט אַ כעס:

— אזוי, פיינער מענטש, לאָזט מען דאָס איבער אַ ווייב מיט
קינדער און מען אַנטלויפט! שוין זאָלסטו גיין מיט מיר — וואַרעם
אַט גיי איך רופן פאַליציי. ווערט מיר פינצטער אין די אויגן: וואָס
טוט זיך דאָ? וואָס איז דאָס פאַר אַן אַנשיקעניש? אָבער דאָ כאַפּ
איך אויף ביי דעם יידן אַ קליינע באַוועגונג מיטן אויג און איך שטויס
זיך אָן, אז דאָס איז צו מיר אַ שליה. מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ,
ווי כלומרשט אַ פאַרשעמטער, בין איך נאָכגעגאַנגען דעם יידן.

אויף דער גאס פרעג איך אים: פעטער זאג איך — וואָס פאַר
א פורים־שפּיל האָט איר דאָס אָפּגעשפּילט?
— פאַרשטייט איר מיך — זאָגט ער צו מיר — דאָס האָב איך
אַליין צוגעטראַכט, כדי דער באַלעבאָס פֿון דער אַכסנייה זאָל זיך
ניט אָנשטויסן, אַז איר זענט אַ פּאָליטישער. אַן „אַריגינעלער“ איינ-
פּאַל!

און דעם זעלביקן טאָג בין איך בשלום אַריבער די גרענעץ. אין
וואַלקאָווישקיי האָב איך זיך דערוואוסט, אַז די דאָרטיקע חברים אונט-
זערע האָבן געהאַט עפעס אַ מכשול און דערפאַר האָבן זיי פאַרשפּע-
טיקט צו שיקן נאָך מיר אַ מענטשן.

פראוואקאטאָר י. מ. קאַפּלינסקי

וועגן פראוואקאטאָר ישראל-מיכל קאַפּלינסקי („לאַנגזאַם“) איז שוין זייער פיל געשריבן געוואָרן. אויך וועגן מיין באַשיידענער ראַלע בעתן אַנטדעקן זיין פאַררעטערישע טעטיקייט איז שוין עטלעכע מאל דערמאָנט געוואָרן. איך האָב אייגנטלעך גאַרנישט צוצוגעבן וועזנטלעך צו די שוין באַוואוסטע פאַקטן, וואָס זענען אזוי גענוי פון אַנדערע געשילדערט געוואָרן. איך וויל דאָ נאָר באַשרייבן עטלעכע עפיוואָדן. זומער 1908 האָבן אין ווילנע געוואוינט אַ סך בונדישע טוער און מיטגלידער פון צ. ק. פון „בונד“. כמעט אלע האָבן זיך קאָנצענטרירט אויף זומער-וואוינונג אין אַנטאָקאלער וואַלד, אין דער געגנט וועלכע מען האָט דעמאָלט אין שפּאַס גערופן — „בערדיטשעו און זיטשאַמיר“. אויך איך מיט מיין פאַמיליע האָבן דאָרט געוואוינט. אין אַ פינסטערן פרייטאָג-צונאַכט רופט מען מיך אַרויס פון שטוב און איך דערזע פאַר זיך די חברים ליבער און אַבראַמאָוויטש. איך האָב גלייך דערפילט, אַז גלאַט אזוי צוראַסט זענען זיי נישט געקומען. נאָך אַ קורצן שווייגן זאָגט צו מיר חבר אַבראַמאָוויטש:

— חבר לייבעטשקע, אין אונזערע רייען געפינט זיך אַ פאַררעדער! ער איז פון די גאָר נאָענטע מענטשן אונזערע; אויף וועמען וואָלט אייך אַיינגעפאלן צו טראַכטן?

איך האָב קיין רגע נישט געקלערט און גלייך אָנגערופן ישראל מיכלען. זיי האָבן דערשטוינט זיך אָנגעקוקט איינער דעם אַנדערן און געבעטן וועגן דעם פאַרלויפיק מיט קיינעם נישט צו רעדן. צי זיי האָבן מיך געפרעגט פאַרוואָס מיין איך, אַז דאָס איז דוקא ישראל מיכל, געדענק איך נישט. איך געדענק נאָר, אַז זיי האָבן מיך געפרעגט צי איז מיר נישט אַיינגעפאלן, אַז דאָס קאָן זיין דער חבר א? זיי האָבן דערביי אָנגערופן דעם נאָמען פון איינעם פון די נאָענטסטע חברים אונזערע — איינעם פון די פּיאָנערן פון דער בונדישער באַוועגונג. איך האָב מיך זייער פאַרוואונדערט וואָס אויף דעם דאָזיקן חבר קאָן געוואָרפן ווערן אזאַ חשד. איך האָב זיי פאַרזיכערט, אַז אויף קיין איין מאָמענט אפילו

איז מיר דאָס אויפן זינען נישט געקומען און אז דער פראַוואַקאָטאָר דאַרף דאָס זיין נישט קיין אַנדערער, ווי ישראל מיכל.

פּונדוואַנען האָט זיך דאָס ביי מיר גענומען די דאָזיקע זיכערקייט? באַקאַנט האָב איך זיך מיט ישראל מיכלען אין פּעריאָד פון 1903-4, אין דווינסק, וואו ער האָט דאָן געוואוינט אונטער פּאָליציי־אויפזיכט. געווען ביי אים אין שטוב אַן אָפּטער איינגייער, אויסגעפירט לויט זיינע אָנווייזונגען פאַרשידענע פאַרטיי־אַרבעט: איבערגעפירט פאַרטיי־ליטעראַטור אין עטלעכע שטעט; געשטאַנען מיט אים אין קאָנ־טאַקט בעת מיין זיין אין יעקאַטערינאַסלאַוו אין יאָר 1904; באַקומען פון אים צוגעשיקט 2 טראַנספּאָרטן ליטעראַטור פאַר דער יונגער יע־קאַטערינאַסלאַווער אָרגאַניזאַציע, וואָס איך מיט מיכל דעם סטאַלינער האָבן דאָרטן נאָר וואָס געהאַט געגרינדעט; באַקומען פון אים צוגע־שיקט פאַר מיר פּערזענלעך אַ פּאַס, אויף וועלכן איך האָב אָפּגעלעבט אַ סך יאָרן שוין נאָכדעם, ווי זיין פּראַוואַקאָטאַרישע ראַל איז אויפגע־דעקט געוואָרן. אויך שפּעטער איז מיר אויסגעקומען אָפּט צו שטיין מיט אים אין קאָנטאַקט — איבערהויפּט ביים איינאָרדנען געהיימע דרוקע־רייען, סקלאַדעס פאַר געווער און אַנדערע קאָנספּיראַטיווע „סעקרעט־קעס“, צו וועלכע איך פלעג אויסאַרבעטן די הילצערנע טיילן. אַלץ פלעגט אַראַפּגיין בשלום, אָן שטרויכלונגען. אז מיין אַרעסט אין יעקאַטערינאַס־לאַוו האָט געקאָנט פאַרקומען לויט זיינע אָנווייזונגען, איז מיר גאָר נישט איינגעפאַלן (אַפילו היינט קען איך דאָס מיט דער פּולער זיכערקייט נישט זאָגן). פון דעם אַלעם, ווי מען זעט, האָט מיין חשד קעגן אים בשום אופן נישט געקאָנט געבוירן ווערן. די זיכערקייט, אז דאָס איז ער דער פּראַוואַקאָטאָר, איז ביי מיר אין יענעם פּריטאַג־צונאַכט אַנט־שטאַנען גאָר צוליב אַנדערע, אזוי צו זאָגן, זייטיקע מאַמענטן.

מיין קינפטיקע פרוי, מינע די קליינע, ווי מען האָט זי דאָן גע־רופן (געווען אַ צווייטע מינע — די גרויסע), האָט צו יענער צייט אויך געוואוינט אין דווינסק, און פלעגט אָפּט אַריינגיין צו ישראל מיכלען. אין אונזערע געשפּרעכן וועגן די טוער און פירער, צווישן קליינע און קלענערע „לשון־הרע־דייד“, פלעגט זי שטענדיק קלאָגן זיך, אז עס איז איר זייער נישט אָנגענעם צו טרעפן זיך מיט ישראל מיכלען; זי קאָן נישט קוקן אין זיינע קאַלטע אויגן; עס דאַכט זיך איר, פלעגט זי זאָגן, אז הינטער זיין קאַלטן בליס ליגט באַהאַלטן עפעס אַ שרעקלעכער סוד, ווי ער וואָלט דערהרגעט אַ מענטשן. איך פלעג ביז אָפּשפּעטן פון

אירע „ווייבערישע איינרעדענישן“ און דערקלערן איר, אז דערפאר האָט מען דאָך אים געגעבן אַ צונאָמען „לאַנגזאַם“ — אָבער דאָס האָט נישט געהאַלפֿן. זי איז געבליבן ביי איר מיינונג און פון צייט צו צייט ביי אַ געלעגנהייט ווייטער איבערגעהזרט דאָס איריקע. אָבער קיין שום גרונט פאַר וועלכן נישט-איז חשד האָט אויך זי נישט געהאַט.

סוף 1907 בין איך געקומען קיין ווילנע. איך בין קוים מיטן לעבן אַנטלאָפֿן פון לאָדזש, וואו עס האָט מיר געדראָט אַ שטאַנדגע-ריכט פאַר אַ כלומרשטן עקספּראָפּיאַציע-איבערפּאַל, אין וועלכן אַ סטאַליער-מייסטער האָט מיך באַשולדיקט. די רעוואָלוציאָנערע באַווע-גונג איז שוין געלעגן אַ געבראַכענע. יעדער איז געווען פאַרטון אין אייגענע פּערזענלעכע זאַרגן. אין מיין פּאָך איז דעמאָלט געווען „טוי-טער סעזאָן“ און קיין אַרבעט איז נישט געווען, וואו צו קריגן. אין קעגנזאַץ צו טייל אַנדערע חברים, וועלכע האָבן דעמאָלט געוואוינט אין ווילנע, האָט זיך ישראל מיכל זייער נאָענט גענומען צום האַרצן מיין אַרבעטלאָזן צושטאַנד. מיט פאַרשידענע עצות און אַנווייזונגען האָט ער געוואָלט העלפֿן מיר קריגן אַרבעט, אָבער עס איז נאָרנישט אַרויסגעקומען.

אין שטאָט האָב איך זיך דערוואוסט, אז די ביבליאָטעק און ביי כּער-האַנדלונג פון דער פירמע סירקין אַרבעט אויס פאַרשידענע לער-מכשירים פון האַלץ און אז ביי אַ געוויסער פּראָטעקציע קאָן מען דאָרט קריגן אַביסל אַרבעט. מיט דער דאָזיקער פּריילעכער בשורה בין איך געקומען צו ישראל מיכלען, וועלכער, ווי מיר איז געווען באַוואוסט, האָט געהאַט פאַרבינדונגען מיט דער פירמע סירקין. איך האָב אים גע-בעטן, אז ער זאָל זיך דערוויסן וועגן דער אַרבעט-מעגלעכקייט און געבן מיר די נויטיקע רעקאָמענדאַציע.

עס האָט לאַנג נישט געדויערט און ער האָט מיר מיט אַ פּריילעכן פנים (אויף וויפֿל ישראל מיכל האָט געקאָנט אַרויסווייזן פּריילעכקייט) געגעבן צו וויסן, אז איך קאָן אין דער פירמע קריגן אַרבעט, אָבער דערצו איז נויטיק איך זאָל עפענען אַן אייגענעם וואַרשטאַט, ווייל די פירמע גיט אַרויס אירע אַרבעט צו קלענערע בעלי-מלאכות אהיים.

אמת איז, אז עס איז שוין דעמאָלט געווען 1908. אַ סך באַגריפֿן וועגן מאָראַל בכלל און רעוואָלוציאָנערע מאָראַל בפרט האָבן זיך שוין געהאַט געביטן נישט צו דערקאָנען זיי. אין מיינע פּרימיטיווע עטלע-כע און צוואַנציק יאָר האָב איך דעם אַקט פון ווערן אַ מייסטער באַ-

טראכט נישט ווי א צרה, ווי איך באטראכט דאָס היינט, נאָר ווי אַ בזיון, וואָס גרענעצט זיך מיט פּאַרראַט קעגן די רעוואָלוציאָנערע פּרינציפּן. נישט נאָר דער קאָפיטאַליזם וועלכער ווי אַ גאַנצער דאַרף זיין פּאַר-האַסט, נאָר יעדער וועלכער לעבט נישט פּון פּאַרקויפּטער פּראָצע, מעג ער זיין ווי אַרעם, האָב איך געהאַלטן, דאַרף באַטראַכט ווערן ווי אַן אומווירדיקער, וועלכער האָט נישט קיין מאָראַלישע רעכט צו לעבן אויף דער וועלט.

דערהערט וועגן ווערן אַ מייסטער, האָב איך אַן אויפגעגענטער דערקלערט ישראל מיכלען, אַז מיך וואונדערט זייער וואָס ער, דווקא ער, לייגט דאָס מיר פּאַר אַזאַ אומווירדיקע זאַך. ישראל מיכל האָט אויף מיר אַ מאַדנעם קוק געטון און אַרויסגעברומט: — עס איז שוין צייט איך זאָל אַוועקוואַרפן די דאָזיקע נאַרישקייטן — מיט דעם וועל איך לעבן נישט קאַנען! די דאָזיקע רייד זיינע האָבן זיך מיר אָפּגעזעצט אויפן האַרצן און געדריקט, ווי אַ שווערע משא. פּון דעם מאַמענט אַן האָב איך אַלץ זעלטענער און זעלטענער באַזוכט ישראל מיכל'ס שטוב און מיט דער צייט אינגאַנצן אויפגעהערט צו אים אַריינצוקומען. דאָס שווערע געפיל קעגן אים איז ביי מיר אָבער פּאַרבליבן.

צו דער באַשריבענער צייט האָט אין ווילנע צוזאַמען מיט זיין פּאַמיליע געוואוינט נאָך אַ געוועזענער פּאַרטייטווער, מיט וועמען איך האָב זיך אויך באַקאַנט אין דווינסק אין זעלבן פּעריאָד פּון 1903-4. דאָס איז געווען דער „טל ומטר“ (אהרן איזאַקסאָן), זייער אַ קליינעוויקסיקער מענטש מיט אַ גרויסער שוואַרצער באָרד און מיט אַ צונג ווי אַ גיפּטיקע שפּיז. אַ קלוגער, אַ וויציקער און אַ זעלטן-פּעאיקער, איז ער זייער ניד געוואָרן מיטגליד פּון קאָמיטעטן אין פּאַר-שידענע שטעט. נישט אַן שאַרפּזין פּלעגט ער ביז און גיפּטיק אויסלאַכן פּרעמדע שוואַכקייטן, אָדער וואָס אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס זענען ביי יענעם שוואַכקייטן. ווי ס'פּאַסירט אין אַזעלכע פּאַלן, האָט ער נישט באַמערקט זיין אייגענע נישט-אַנגענעמע שוואַכקייטן יענעם צו באַרעדן און מקנא צו זיין.

צו אים אין שטוב פּלעגן אָפט אַריינגיין אַ סך „געוועזענע“. ביי אַ גלעזל טיי אָדער ביי אַ שאַך, וואָס איז דאָן אַריין אין דער מאַדע אין די קרייזן פּון די „געוועזענע“, פּלעגט מען מאַכן חוּם איבער טווער, וועלכע זענען נאָך פּאַרבליבן טריי דער באַוועגונג, און איבער אייגענע אַמאָליקע „נאַרישקייטן“. געשאַנעוועט האָט מען קיינעם נישט. עס

זענען געווען די ערשטע יארן פון רעאקציע. די פארשפילטע רעוואָלוציע פון 1905-6 האָט אַנטוישט די עלעמענטן, וואָס האָבן דערוואַרט פון דער רעוואָלוציע פאַר זיך פערזענלעכע נוצן. מען האָט בייז נסמה גענומען פאַר דער צייט, וואָס מ'האַט פאַרלוירן אויף „נאַרנישט“, אויף פּוסטע חלומות.*)

פאַרשטייט זיך, אז אויך ישראל מיכלען פלעגט מען אָפט נעמען „אויפן טיש“, און פאַרוואַרפן אים, אז ער לעבט צו ברייט, אז פון די שכירות, וואָס ער באַקומט אַלס מאַשיניסט ביי אַ ראַטאַציאָנאַל-מאַשין, קען מען זיך נישט קויפן קיין דעמבענעם בופעט, אַריינשטעלן זיך אַ גראַמפּאָן און אויסשרייבן די ענציקלאָפּעדיע פון בראַקאהאוז און עפראָן. „טל-ומטר“ מיט דער פרוי האָבן נאָך געוואוסט צו דערציילן, אז מערע, ישראל מיכלס פרוי, האָט אַיינגעקויפט אַ נאַנצן טויז ליי-לעכער, אַ סך אונטערוועש... און אַנדערע „לוקסוסן“, וואָס קאָסטן אַ פאַרמעגן — און דאָס ווערט אַלץ געמאַכט אויפן חשבון פון דער פאַרטיי-קאַסע. עס איז גוט, הייסט עס, צו זיין אַ פאַרטיי-טוער, ווען מען זיצט נאָענט פון דער פאַרטיי-קאַסע.

אין דער אמתן איז ישראל מיכל דאָן נישט געווען אויף דער אויסהאַלטונג פון דער פאַרטיי. מען האָט אים באַשולדיקט, אז ער פאַרדינט, נעמט אָדער האָט גענומען ביי דער פאַרטיי צופיל געלט פאַר דער „טעכניק“ (אַיינאַרדנען דרוקערייען א. ד. ג.). זיצנדיק ביים „טל-ומטר“ אין וואוינונג אַמאָל אין די אַוונטן, פלעג איך אַוועקגיין אַ צע-בראַכענער און אַן אויפגעקאַכטער. יעדעס מאָל האָב איך זיך געגעבן דאָס וואָרט מער צו אים נישט אַריינצוגיין (מיר האָבן געוואוינט אויף איין הויף), אָבער איך האָב נישט געהאַט מיט וואָס אָנצופילן מיינע 24 אַרבעטלאָזע שעהען אין מעת-לעת און פלעג ווייטער צו אים אַריינגיין. אגב, איז זשעניע, „טל-ומטר“ פרוי, זייער אַ סך צו מיר צוגע-שטאַנען כ'אָל אַריינגיין צו זיי אויף טיי אָדער אויף מיטאַג עסן און אין דעם האָב איך זיך שטאַרק גענויטיקט.

(* בעת דער מלחמה איז דער „טל-ומטר“ אַריבערגעפאַרן קיין מאַסקווע. צוזאַמען מיט נאָך אַ געוועזענעם בונדיסט, קאַראַבאַמישקין, האָבן זיי גע-האַנדלט מיט לעדער און זענען זייער רייך געוואָרן. בעת דער רעוואָלוציע, ווען די באַלשעוויקעס האָבן קאַנפּיסקירט זייער לעדער-געשעפט, איז דער „טל-ומטר“ געוואָרן אַ פייערדיקער באַלשעוויק און פאַרנומען אַן אָנגעזענענעם פאַסטן אין דער מאַסקווער זעלבסטפאַרוואַלטונג. „טל-ומטר“ איז ביז מאַסקווע געווען אַ פרוינאַמער לערער פון גריכיש און לאַטיין.

איינמאל האָב איך זיך שוין נישט געקאָנט איינהאַלטן און פאָר-
 נעוואָרפן דעם „טל ומטר“ זיינע רכילותן. איך האָב אים דערקלערט,
 אז איך וועל אַלץ איבערגעבן דעם צ. ק. און אז ער וועט דאָס, וואָס
 האָט אַ שייכות צו ישראל מיכלען, דאַרפן איבערהערן פאַר אַלעקסאַנדערן
 (אַרקאַדי קרעמער). דערהערט אזאַ מעשה, האָט ער מיך פּהגנותדיק
 באַשוואַרן, איך זאָל דאָס נישט טון, ווייל ער וויל נישט „מישן זיך“
 אין די דאָזיקע ענינים. ווען איך בין אָבער באַשטאַנען אויף דאָס מי-
 נקע, האָט ער מיר דערקלערט, אז ער וועט אַלץ לייקענען און איך וועל
 אזוי אַרום בלייבן דער נאַר.

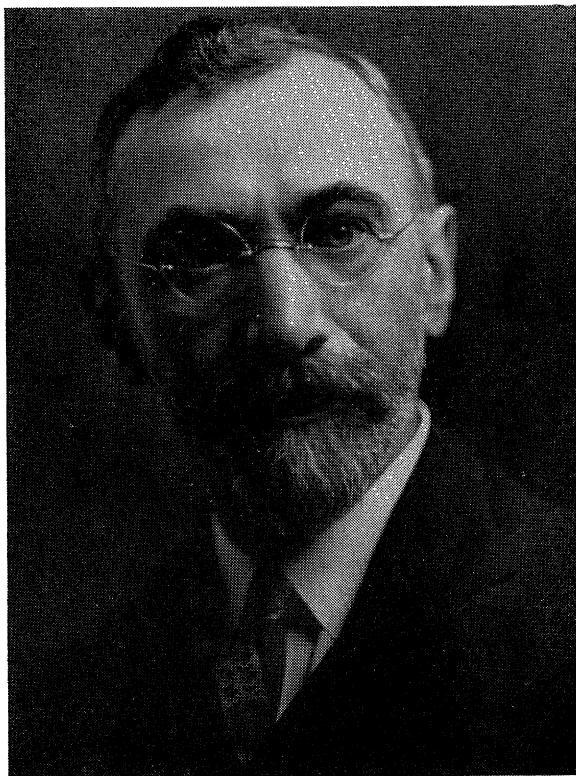
איך עטלעכע טעג אַרום האָב איך זיך געזען מיטן חבר אַרקאַדי
 און אים אַלץ דערציילט. ער האָט דאָס גענומען זייער ערנסט און צוגע-
 זאָגט די זאַך אויסצופאַרשן. נאָך אַ געוויסער צייט האָט מיר אַרקאַדי
 דערקלערט, אז דער צ. ק. האָט זיך מיט דעם ענין פאַרנומען און אויף
 וויפל מען קאָן ביי אַזאַ קאָנספּיראַטיווער אַרבעט, ווי די „טעכניק“
 איז, קאָנטראָלירן — האָט זיך אַרויסגעוויזן, אז קיין פאַלשקייטן איז
 ישראל מיכל נישט באַגאַנגען. אוודאי, האָט ער געזאָגט, האָט ישראל
 מיכל פאַרדינט, אָבער ווי אזוי קאָן דאָס אַנדערש זיין. אַלענפאַלס איז
 נישטאָ קיין גרונט פאַר חשדים וועגן מיספּרויכן. צוציען צו פאַראַנט-
 וואָרטלעכקייט דעם „טל-ומטר“, וואָס איז געווען באַוואוסט מיט זיינע
 רכילות אַפילו אין די „גוטע צייטן“, האַלט דער צ. ק. פאַר נישט נוי-
 טיק. מיר איז אַראָפּ אַן איבעריקער שטיין פון האַרצן.

פּעט די חברים אַבראַמאָוויטש און ליבער האָבן מיך אין באַשריי-
 בענעם פּרייטיק-צונאַכט געפּרענט וועמען איך בין חושד — האָבן זיך
 די אַלע קליינע און גרעסערע איינצלעהייטן אין איין אויגנבליק צוזאַ-
 מענגעגאַסן אין אַ פעסטן פאַרגעפּיל, אז דער פּראָוואָקאַטאָר איז נישט
 קיין אַנדערער, ווי ער — ישראל מיכל. איך מיינ, אז דער גרעסטער
 חלק האָט אין דעם פאַרגעפּיל וואַרשיינלעך געהאַט דער זאַץ „שוין
 צייט אוועקצואוואַרפן די דאָזיקע נאַרישקייטן“.

באַקומענדיק פון די חברים אַבראַמאָוויטש און ליבער די באַ-
 שטעטיקונג, אז איך האָב געטראָפּן, האָב איך גלייך פאַרגעלייגט מיין
 גרייטקייט אים „אוועקצולייגן“. די חברים האָבן מיר דאָס פאַרווערט,
 ווייל דער צ. ק. האָט באַשלאָסן מאַכן אַן אָפיציעלע אויספאַרשונג, וואָס
 דאַרף פאַרקומען אין זשענעוו, וואוהין עס דאַרף אויך פאַרן ישראל
 מיכל — הנם קיין ספק אין עצם פון דער זאַך איז שוין ניט געווען.

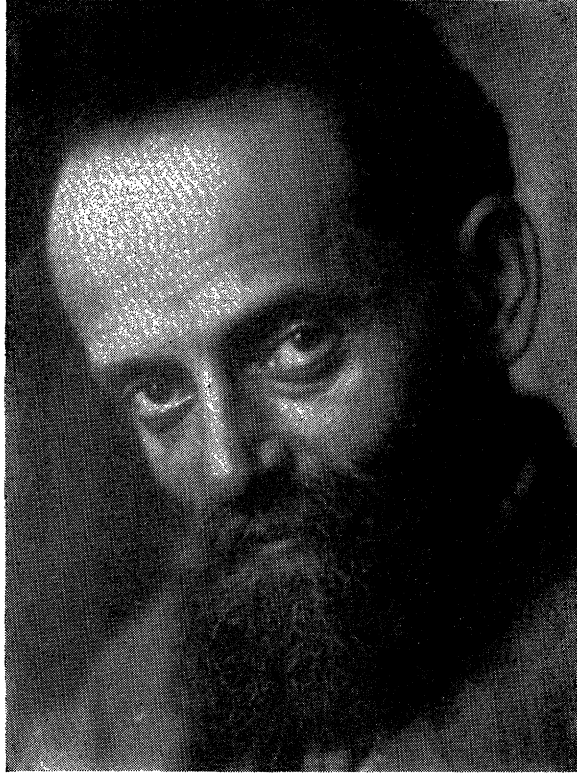

ישראל מיכל קאפלינסקי
(פסעוודאָנים — לאַנגזאַם)
באַוואוסטער פראַוואַקאטאר

ר. אבראמאָוויטש (רפאל ריון)

— לאַנגיעריקער מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט פון „בונד“
פאַרשטייער פון „בונד“ אין צ. ק. פון דער רוסלענדער
סאַצ. דעמ. אַרבעטער-פאַרטײ

מ. לויבער

בארימטער רעדנער, געוועזענער מיטגליד פון צענטראל-קאמיטעט פון „בונד“, געשפילט א פירנדע ראָל אין דער רעוואָלוציע פון 1917, שפעטער אַרעסטירט דורך דער באַלשעוויסטישער מאַכט.

מענדל סקוטעלסקי (מענדל דער שניידער) און זיין פרוי גיטל
ארבעמער-פּיאַנערן פון דער בונדישער באַוועגונג אין דווינסק

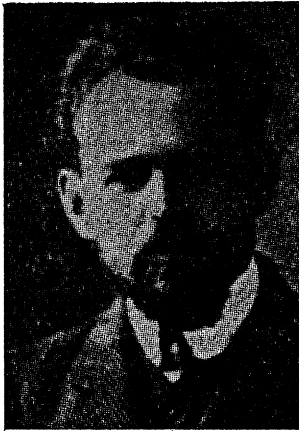
שמואלקע אינגבערמאכער
מויטגליד פון דווינסקער ב. א.

עס איז גלייך פאשלאָסן געוואָרן, אז מאָרגן שבת, ווען ישראל מיכל וועט זיין ביי דער פאמיליע אויף דאָטשע, זאָל איך מיטן חבר גלעב (א. מוטניק, געשטאָרבן אין בערלין) מאַכן ביי אים אין שטוב אַן אונטערזוכונג. מיין אָנטייל אין דער אונטערזוכונג איז געווען נויטיק צוליב דעם, ווייל איך האָב געוואוסט אַלע „סעקרעטעס“ (באָהאלטענע ערטער אין מעבֿל־הפּצים און אַנדערע געגנשטאַנדן), מיט וועלכע די מיטגלידער פון צ. ק. און אויך ישראל מיכל פֿלעגן זיך באַנוצן. אין איינעם פון די „סעקרעטעס“ האָבן מיר טאַקע געפונען 500 רובל פּאַפּיר־געלט, אַ רעוואָלווער, אַ פּאַס אויסגעשטעלט אויף אַ נאָמען פון עפעס אַ שוסטער און אַ פּאַסט־קאַרטל, אויף וועלכן עס איז גע־ווען אויפגעשריבן צוויי אָדער דריי נישט־פּאַרשטענדלעכע ווערטער. ה. גלעב האָט זיך צו דער גאַנצער אונטערנעמונג באַצויגן זייער סקעפּטיש. — וואָס זאָלן דאָס זיין פאַר באַווייזן? — האָט ער געמרוקעט. ווייניק פּאַלשע פּאַספּאָרטן זענען דורכגעגאַנגען דורך ישראל מיכלס הענט? ווייניק קאַרטלעך מיט אָפּגערעדטע צייכנס האָט ער באַקומען און אָפּגעשיקט? אָדער דער רעוואָלווער — האָט ער איראַנזירט — זאָל דאָס זיין אַ באַווייזן? איי דאָס געלט? נו, איז וואָס! קאָן דען ביי ישראל מיכלען נישט ליגן אָפּגעשפּאַרט 500 רובל?

בכלל איז דאָס געווען די שטימונג, נישט נאָר פון חבר גלעב. קיינער אין שטאָט האָט נישט געוואָלט גלויבן, נישט געקוקט, וואָס דער צ. ק. האָט פּאַרזיכערט, אַז ער האָט די גרינדלעכסטע באַווייזן. חברים און „געוועזענע“ זענען געווען זיכער, אַז דאָ איז אַרױסגעקומען עפעס אַ מיספּאַרשטענדניש. די נעכטיקע זיינע פּאַרידער און נישט־פּאַרגינער האָבן אַיינגעלייגט וועלטן, געלאָפּן צו די מיטגלידער פון צ. ק. אָפּשרייען דעם אומזין. עס איז מיר שווער איבערצוגעבן וואָס עס האָט זיך דעמאָלט אָפּגעטון אין אונזערע קרייזן. דאָס איז געווען פאַר אַלעמען אַזוי אומוואַרשיינלעך, אַזוי אומגלױבלעך, אַז מענטשן האָבן נישט געוואָלט הערן די פּאַרזיכערונגען פון אונזערע אויטאָריטעטסטע פּערזאָנען און די העכסטע אינסטאַנצן. פאַר דער כאַראַקטעריסטיק פון דער שטימונג און אומגלױבן, וואָס האָט דאָן געהערשט, וועט עננוג זיין צו דערציילן, אַז די נאַכט איידער ישראל מיכל האָט באַדאַרפט אָפּפּאַרן קיין זשענעוו אויפן פּאַרטיי־געריכט, איז דער זעלבער „טל־ומטר“ מיט זיין פּרוי זשעניע אָפּגעזעסן אַ גאַנצע נאַכט צוזאַמען מיט ישראל מיכלען און זיין פּרוי מערע און מיטגעוויינט אויפן ביטערן אומגלױק. אַזוי ווייניקסטנס האָט מען וועגן דעם גערעדט אין שטאָט.

אין זעלביקן פרייטיק-צונאכט איז געווען אָפּגערעדט, אז ווי נאָר ישראל מיכל וועט קומען אין שטאָט — זאָל מען מיט אים רעדן אָפּע-נע דיבורים. ס'איז באַשלאָסן געוואָרן אַרויסצורופן אים אונטערן תירוץ, אז מען וויל מיט אים זיך אַדורכרעדן וועגן קאָנפּליקט מיטן זעצער-פּערסאָנאַל, וואָס איז גראָד דעמאָלט פּאַרנעקומען אין ווילנער דרוקעריי, וועלכע האָט געהערט צו דער פּאַרטיי. עס איז מיר פּאַר-געלייגט געוואָרן, אז איך זאָל אויך אַנטיילנעמען אין די „אונטער-האַנדלונגען“, אָבער איך זאָל זיין ערגעץ פּאַרשטעקט, ישראל מיכל זאָל מיך נישט זען. עס איז אויף מיר אַרויפגעלייגט געוואָרן אַן אויפ-גאַבע, אז נאָכדעם, ווי די חברים אַבראַמאָוויטש און ירחמיאל וועלן ישראל מיכלען פּאַרלאָזן, זאָל איך אים נאָכשפּירן און זען, וואוהין ער וועט גיין. אויף יעדן פּאַל דאַרף איך מיטנעמען אַ רעוואָלווער. דעם אמת געזאָגט, איז נישט קלאָר געווען, צוליב וואָס איך דאַרף מיטנע-מען דעם רעוואָלווער, אָבער „מאַלע, וואָס עס מאַכט זיך!“.

ווי באַוואוסט, איז דער גע-שפּרעך פּאַרנעקומען אין בערנאַר-דינער גאַרטן אויף אַ באַנק לעבן קליינעם טייכל ווילייקע. שטייענדיק פּאַרשטעקט צווישן געדיכטע קוס-טעם, האָט זיך מיר געדאַכט, אז דער געשפּרעך פּירט זיך אומ-געהויער לאַנג. איך האָב נישט פּאַרשטאַנען וואָס איז דאַרטן גע-ווען אזוי לאַנג צו רעדן? ענדלעך האָבן זיך אַלע דריי אויפגעהויבן און די חברים אַבראַמאָוויטש און ירחמיאל האָבן אים פּאַרלאָזן. איך האָב פון אים קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזן און פּאַרפּאַלגט יעדן טריט זיינעם. אָבער נישט גע-קוסט דערויף, האָב איך אים אין אַ געוויסן מאָמענט פּאַרלוירן פון אויג. ער איז פּאַרפּאַלן געוואָרן, ווי אונטער דער ערד. איך האָב מיר געביסן די ליפּן פּאַר כּעס און

ירחמיאל (וויינשטיין)

געווי' מיטגליד פון צ"ק פון „בונד“, געוואָרן אַ וויכטיקער קאָמוניסטישער טוער און אומ-געקומען אין אַ סאַוועטישער תּפּיכה

בזיון, נישט געקאנט זיך מוחל זיין און אין גרויס אויפגענונג האָב איך אָנגעהויבן אַרומלויפן איבער די אומצאָליקע געדרייטע שטעג-לעך פון גרויסן גאָרטן. פאַרלירנדיק יעדע האָפנונג אים צו געפינען אין גאָרטן גופא, בין איך אַרויס אויף איינע פון די גאַסן אַרום גאָרטן, און דאָ האָבן מיר זיך פלוצלינג צוזאַמענגעשטויסן פנים אל פנים. איך וועל קיינמאָל נישט פאַרגעסן דאָס אויסזען פון זיין פנים. דאָס איז געווען אַן אמתע טויטע מאַסקע אָן יעדן סימן פון לעבן. די שטענדי-קע מאַט-בלאַסע-הויט זיינע איז געווען ווי מיט ערד באַדעקט; די קאַל-טע, בלייכע אויגן האָבן געקוקט שטאַר, ווי זיי וואָלטן אַרום זיך גאָר נישט געזען. ער האָט מיך אָבער געזען, און נישט געקוקט דערויף, ווי ער האָט שפעטער ערגעץ געשריבן (אַזוי האָט מען מיר דערציילט), וואָס ער האָט געוואוסט, אַז איך מוז ערגעץ זיין דאָ נאָענט פאַר שטעקט, האָט קיין איין מוסקל אויף זיין געזיכט קיין ציטער נישט געגעבן, דערווענדיק מיך אַזוי נאָענט נעבן זיך. ער איז מיט זיינע „לאַנגזאַמע“ טריט געגאַנגען ווייטער זיין וועג, ווי אַ לונאַטיקער, נישט אומגעקוקט זיך, וואָס הינטער אים קומט פאַר. ביי אַזאַ לאַנגע האָט, פאַרשטייט זיך, נאָכגיין אים שוין קיין זין נישט געהאַט.

מיט אַ שווער האַרץ און אַ שולדיק געוויסן בין איך געקומען צו די מיטגלידער פון צ. ק. און דערציילט זיי וועגן מיין דורכפאַל: איך האָב דערוואַרט אַ פאַרדינטן פאַרוואורף. אָבער מען האָט מיר דער-קלערט, אַז נאָכשפירן ישראל מיכלען איז נישט נויטיק, ווייל ער האָט זיך גערן אָנגעכאַפט אָן דעם פאַרשלאַג צו פאַרן אין זשענעוו אויפן פאַרטייגערדיכט און מאַרגן פרי, האָט ער צוגעזאָגט, פאַרט ער אַרויס. ווי באַוואוסט, איז ער קיין זשענעוו נישט געפאַרן. ער איז אַנט-לאָפן און זיך אויסבאַהאַלטן אין רוסלאַנד גופא, ווי מען האָט זיך שפעטער דערוואוסט — אין סאַראַטאָוו. ערשט איצט האָבן די צוויפלער (נישט אַלע) אנגעהויבן צו גלויבן אין ישראל מיכלס אמתער ראָל.

שפעטער האָט מען דעם צ. ק. געמאַכט אַ סך פאַרוואורפן פאַר-וואָס מען האָט זיך געשפילט אין פאַרטייגערדיכטן און געלאָזט ישראל מיכלען אַרויסדרייען זיך פון אַ קויל אין קאַפּ, וואָס ער האָט זיכער פאַרדינט... דער צ. ק. האָט אָבער אָנגעוויזן, אַז ישראל מיכל איז שוין פאַר דער פאַרטיי מער נישט שעדלעך. נישט געקוקט דערויף וואָס ער האָט נאָך אַלץ אַ סך געוואוסט און געקאָנט דער פאַרטיי אָנטון צרות, האָט ער דער פאַרטיי מער קיין שאַדן נישט געבראַכט.

*
**

מיט דעם איז אייגנטלעך דער ערשטער באַנד פון מיינע מעמוואַרן פאַרענדיקט. עס זענען מיר נאָך פאַרבליבן צו באַשרייבן מיינע באַגעגענישן מיט אַ סך אונזערע וויכטיקע פאַרטייטוער; מײן אָנטייל אין קאַנפערענצן, צוזאַמענפאַרן; די ווייטערדיקע רייזעס אין אויסלאַנד; די יאָרן פון רעאַקציע און מלחמה; און ועל-פּוֹלם — די מיט בלוט-געפאַרבטע, מיט פּלאַמען באַלויכטענע וואונדערבאַרע פּאַנאָראַמע פון דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע: מיינע איבערלעבונגען אין „טשע-קאַ“; מײן ווערן אַ מיטגליד פון צענטראַל-קאָמיטעט פון „בונד“; מײן אַרויסטריט פון אים; מײן צוריקקערן קײן פּוילן, און נאָך און נאָך בילדער, עפיזאָדן און געשעענישן. טייל פון זיי שטייען פאַרן זפרון אין שוין פאַרענדיקטע פּאַרמען. טייל ווידער שווימען אַרויף בלוזי ווי סקיצן מיט שוואַך אָנגעצייכנטע, קוים מערקבאַרע קאַנטורן.

אַבער ווער ווייס צי וועל איך, נאָך די איבערגעלעבטע קאַשמאַרע היטלער-יאָרן, געפינען די נויטיקע פיזישע און גייסטיקע רו, פּדי דאָס אַלץ אַרויסצוברענגען אויפן פּאַפּיר אין אַ געהעריקער פּאַרם.

איבערהיפּערנדיק די אויסגערעכנטע און אַנדערע געשעענישן אין מײן פּערזענלעכן און געזעלשאַפּט-פאַרטייאישן לעבן, ווילט זיך מיר דאָך, אויסער דער ריי, אַרייננעמען אין דאָזיקן באַנד נאָך איין עפיזאָד פון פּרילינג פון דער גרויסער רוסלענדער רעוואָלוציע. אַבער שליסן דעם ערשטן באַנד פון מיינע זכרונות וועל איך — מיט דער לעבנס-געשיכטע פון מײן פּרוי, וואָס איז אַ טייל פון מײן אייגן לעבן.

דער ערשטער פרייער ו'טער מאי

די דעמאָנסטראַציע אין אדעם, 1917

אז דער צאָריום איז געפאלן, האָט מען זיך אין אָדעם דערוואוסט מיט אַ פאַרשפעטיקונג פון עטלעכע טעג. עס איז געווען אזוי אומ־דערווארטעט און אומגלויבלעך, אז לאַנג נאָך דעם, ווי עס איז שוין קלאָר געוואָרן, אז ניקאָלאַי האָט זיך אָפגעזאָגט פון טראָן, האָט מען נאָך אַלץ וועגן דעם גערעדט שטילערהייט און מיט גרויס פאָרויכטי־קייט. אויך די צייטונגען האָבן וועגן דעם געשריבן איינגעהאַלטן און מיט רמזים: אַנשטאָט אָפן צו דערציילן וועגן די געשעענישן אין פע־טראַגראַד, האָבן זיי פלוצלינג אָפגעדרוקט די בילדער פון דעמאָלטיקן דומע־קאָמיטעט, וואָס האָט אין די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע אָנגעפירט מיט די געשעענישן — און אַן שום דערקלערונגען דער־בײַ. קיינער האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס דאַרף באַדייטן. וועגן דעם, אז מ'האָט ניקאָלאַיען געצוואונגען זיך אָפצוזאָגן פון טראָן, איז קיין וואָרט נישט געווען. אזוי גרויס איז נאָך געווען די אומזי־כערקייט.

דעריבער איז אין די ערשטע טעג פון דער רעוואָלוציע נישט נע־ווען קיין פסיכאָלאָגישער פאָדן פאַר גרויסע מאַסן־פּייערונגען, פאַר דעמאָנסטראַציעס און מיטינגען. און ווען אויך אין אָדעם איז שוין קלאָר געוואָרן, אז דער צאָריום איז טאַקע געפאלן, זענען צו יענער צייט אויף די פליצעס פון דער רעוואָלוציע געלעגן שווערע זאָרנן און געפאַרן, און טראַכטן וועגן פּייערונגען האָט מען נאָר נישט געקאָנט. דער ערשטער גראַנדיעזער, ענטזיאַסטישער פאָלקס יובל איז דער־פאַר געקומען ערשט דעם 1טן מאי.

צו יענער צייט זענען די פאָליטישע פאַרטייען געווען זייער שוואַך. אַלע אַרויסערטונגען פלעגן געמאַכט ווערן אין נאָמען פון ראַט פון אַרבעטער־סאָלדאַטן־און מאַטראָזן־דעפּוטאַטן, וואו די פאָליטישע פאַרטייען האָבן געהאַט זייערע פאַרשטייער (פּויערים־פאַרטרעטער זע־

נען נאך דעמאָלט אין ראַט נישט געווען). אויך די מאַי־פּייערונג איז געוואָרן צוגעגרייט דורך אַ קאָמיסיע פון אַרבעטער־ראַט מיט פּאַר־שטייער פון די פּאַרטייען און פון געזעלשאַפּטלעכן קאָמיטעט (*).

אַלס פּאַרשטייער פון „בונד“ זענען אין מאַי־קאָמיטעט געווען פּאַר־טרעטן די ח'טע עספּיראַ אַראָנאַוואַ בערשטיין (**). דאַכט זיך, אויך דער פּאַרשטאַרבּענער בנימין גרינפּעלד און דער שרייבער פון די שורות.

איך האָב דעם מאַי־קאָמיטעט צוגעשטעלט אַ פּראַיעקט פון אַ פּלאַן פּאַר דער מאַי־פּייערונג. דער פּראַיעקט איז באַשטאַנען פון צוויי טיילן — פון אַ דעקאַראַטיוון און פון אַ מאַרש־צוג. די שטאַט איז צעטיילט געוואָרן אויף דריי ראיאָנען: שטאַטישער, פּערעסיפּער און מאַלדאַוואַנסקער, וואו די אַרבעטער האָבן זיך געדאַרפט זאַמלען און פון דאָרט אָנהויבן מאַרשירן.

אין באַשטימטע ערטער און באַשטימטע שעהן האָבן זיך די איינצלנע מאַרש־צוגן געדאַרפט צוזאַמענטרעפן און בילדן איין גרויסן צוג. ער האָט געדאַרפט פּאַרביימאַרשירן דעם „דומע־פּלאַץ“, וואו עס וועלן וואַרטן דער אויספיר־קאָמיטעט פון אַרבעטער־ראַט, די קאָמיר־טעטן פון די פּאָליטישע פּאַרטייען און פּאַרשטייער פון מיליטער.

דאָס איז געווען אַ גאַנץ שווערע אויפגאַבע, ווייל אין דער דע־מאַנסטראַציע האָבן זיך געזאָלט באַטייליקן צענטליקער טויזנטער מענטשן. מען האָט געדאַרפט אויסרעכענען אַזוי, אַז אַרויסגייענדיק פון אַ זאַמל־פּונקט אין אַ געוויסער שעה, זאָל די גרופּע פון איין ראיאָן קומען אויף אַ באַשטימטן אָרט צו דעם מאַמענט, ווען די גרופּע פון אַ צווייטן ראיאָן האָט שוין איר מאַרש־צוג אין זעלבן אָרט געהאַט פּאַרענדיקט.

די ריכטיקייט און צוועקמעסיקייט פון דער דאָזיקער מאַרש־סכעמע איז מיר אָנגעקומען נישט שווער צו דערווייזן. אַ סך שווערער

(* אויפן אָרט פון דער שוואַרץ־מאהדיקער שטאַט־דומע האָט זיך אויס־געבילדעט אַ קאָמיטעט, אין וועלכן עס זענען געווען פּאַרטרעטן אַלע פּאָליטישע, פּראַפּעסיאָנעלע און געזעלשאַפּטלעכע אָרגאַניזאַציעס פון שטאַט. חוץ דער פּאַרוואַלמונג מיט דער שטאַט־ווירטשאַפּט, איז דער דאָזיקער געזעלשאַפּטלעכער קאָמיטעט אין ערשטן פּעריאָד פון דער רעוואָלוציע געווען אויך דער העכסטער מאַכט־אָרגאַן פון אַדעס.

(**) שפּעטער געלעבט אין רומעניע.

אָבער איז צוגעגאנגען מיטן צווייטן — דעקאָראַטיוון טייל פון מײן פּראָיעקט.

האַבנדיק אַ געוויסע פּאַרשטענדניש פאַר דעקאָראַציע און וואָס פאַר אַ ווירקונג דאָס האָט אויף מענטשן, האָב איך געפילט, אז פאַר אזאַ גרויסן טאַג איז ווייניק, וואָס די שטאַט וועט זיין דעקאָרירט מיט פענער, טעפּיכער און געמאַלטע פּלאַקאַטן. עס מוז זיין אַ הויפּט-פּונקט, וואָס זאָל קאָנצענטרירן די אויפּמערקזאַמקייט פון דער גרוי-סער מאַרשירנדיקער מאַסע...

דאָס דאָזיקע געפיל האָט מיך באַהערשט אינגאַנצן. אין פאַר-לויף פון טעג האָב איך וועגן קיין אַנדער זאָך נישט געקאַנט טראַכטן, און ביי מיר איז רייה געוואָרן אַ פּראָיעקט צו אימפּראָוויזירן אויפן דומע-פּלאַץ אַ צייטווייליקן דענקמאַל, אויסגעפירט פון האַלץ און לעבעדיקע מענטשן, וואָס זאָל סימבאָליזירן אַרבעט און פּרייהייט. אָפּ-געוואויגן אַלע דעקאָראַטיווע עפעקטן, אויסגערעכנט אַלע טעכנישע שוועריקייטן און קינסטלערישע מעגלעכקייטן, בין איך מיט מײן פּראָיעקט (געצייכנט אויף פּאַפּיר) געקומען צו דער קאָמיסיע.

צוערשט האָט דער פּראָיעקט געווירקט ווי אַ ראַקעטע. „עס איז גוט! גרויסאַרטיק!“ — האָט מען געשריגן פון אַלע זייטן. אָבער ווען דער ברען איז אַביסל אַריבער, האָבן זיך גענומען הערן אויך סקעפּ-טישע שטימען. יא — האָט מען געטענהט — דער פּראָיעקט איז טאַקע זייער אַ גוטער, דעקאָראַציע ווירקט זייער גוט אויף דער סצענע, אָבער ווער ווייס, ווי דאָס וועט אויסזען אונטערן פּרייען הימל? דער עולם וועט דאָס נישט פאַרשטיין, און נאָך און נאָך מאַטיוון. איך האָב געקעמפט ווי אַ לייב, און וואָס מערער איך האָב איבערצייגט, אַלץ גרעסער איז געוואָרן די צאָל פון מיינע קעגנער. איך האָב גע-פילט, אז דער ריכטיקער מאַטיוו ווערט דאָ נישט געבראַכט, אז עפעס ווערט דאָ נישט דערזאָגט. ערשט שפעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אז פיל מיטגלידער פון מאַי-קאָמיטעט האָבן פשוט נישט געהאַט צו מיר קיין צוטרוי...

דער קאָמיטעט איז באַשטאַנען פון מענטשן, וועלכע האָבן זיך דאָס ערשטע מאַל צוזאַמענגעטראָפּן ביי פּאָליטיש-געזעלשאַפּט-לעכער אַרבעט. איינער האָט דעם צווייטן נאָך נישט געקענט און עס איז באמת שווער געווען אָנפאַרטרויען אַן אומבאַקאַנטן מענטשן,

נישט קיין דיפלאמירטן קינסטלער, אויסצופירן א זאך, וואָס לאָזט זיך פאַראויס נישט אויסרעכענען און פאַרשטיין.

איין גאָט ווייס, וואָס פון מיין פּראַיעקט וואָלט געוואָרן, ווען נישט דער פּאַרזיצער פון געזעלשאַפטלעכן קאָמיטעט — דער דעמאָלטיקער ס. ד. ד"ר באַגוצקי, שפּעטער וויצע - פּרעזידענט פון וואַר-שעווער מאַגיסטראַט. א מענטש, א פּראַקטישער, האָט ער זיך פאַר-אינטערעסירט, וויפּל ס'דאַרף קאָסטן דורכצופירן מיין פּראַיעקט. דער-וויסנדיק זיך, אז אַן ערך 5—6 הונדערט רובל, האָט ער פּאַרגעלייגט, מ'זאָל מיך באַפּולמעכטיקן דאָס אויסצופירן און, אז ס'וועט פאַר-טיק ווערן, וועט מען זען: וועט דאָס געפּעלן, איז דאָך גוט, טאָמער נישט, איז אויך נישט שרעקלעך — די סומע איז דאָך נישט קיין גרוי-סע. און אזוי איז טאַקע באַשלאָסן געוואָרן. מער ווי דאָס, האָב איך נישט באַדאַרפט. מיין אויטאָרישע איינגעלויבטקייט איז געווען אזוי גרויס, דאָס איך בין געווען זיכער, אז עס וועט געפּעלן.

דער מאַי-קאָמיטעט האָט אויסגעטיילט אַן עקזעקוטיוו פון 3 מענטשן, אין וועלכן עס זענען אַריין דער שלאָסער-אַרבעטער קאַנגון, דער מעטאַל-אַרבעטער מילאָוואַנאָו און איך.

קאַנגון איז געווען א יונגער, האַלב-אַסימילירטער יידישער פּאַב-ריק-אַרבעטער מיט אַנאַרכיסטישע נייגונגען, אַ היציקער און אַן אייני-געשפּאַרטער ביז גאָר. ער איז געווען איינער פון די נאַטשאַלניקעס פון דער רויטער גוואַרדיע (* און איז דערהרגעט געוואָרן אויף די נאַסן פון אַדעס אין קאַמף מיט די היידאַמאַקעס.

דער אַרבעטער מילאָוואַנאָו איז פּאַרקערט געווען אַ רואיקער, געזעצטער רוסישער אַרבעטער פון א יאָר 28 — אַן אַריינגעטראַכ-טער און אַ פּרימיטיווער. ער האָט געהאַט אַ שטאַרקן, אַנטוויקלטן חוש פאַר פּראַגן פון דער אַרבעטער-באַוועגונג, זיינע מיינונגען פלעגט ער אַרויסזאָגן אין אַ פּשוטער פּאַלקס-שפּראַך, דורכגעשאַטן מיט פּאַלקס-ווערטלעך און וויצן. ער איז געווען טעטיק אין פּאַרשידענע

(* אין ערשטן פּעריאָד פון דער רוסישער רעוואָלוציע האָבן זיך אין אַ סך שטעט פּאַרמירט פּריוויליקע באַוואַפּנטע אַרבעטער-דרושינעס, וואָס זענען געשטאַנען צו דינסט דער רעוואָלוציע. איבערהויפּט איז זיי אויסגע-קומען צו קעמפּן מיטן באַנדיטיזם פון יענער צייט. זיי פלעגן אויך היסן די געזעלשאַפטלעכע, מלוכהשע און שטאַטישע אינסטיטוציעס. די דאָזיקע דרושינעס האָבן זיך גערופן — „רויטע גוואַרדיע“.

ארבעטער-אָרגאַניזאַציעס, ביז וואָנען די באַלשעוויקעס האָבן באַ-
הערשט דעם ראַט פון אַרבעטער-דעפּוטאַטן. ער האָט נישט געקאָנט
שלום-מאַכן מיט זייער צוויי פנים'דיקער טאַקטיק און ווי אַ סך אַנט-
וויקלטע אַרבעטער אין יענער צייט זיך באַזייטיקט פון דער פּאָליטיש-
געזעלשאַפטלעכער אַרענע.

דער עקזעקוטיוו פלעגט אויפנעמען יעדן טאָג הונדערטער דעלע-
גאַציעס פון גרופן און פאַראיינען, וואָס זענען געקומען מעלדן, אַז זיי
ווילן אַנטיילנעמען אין דער דעמאָנסטראַציע. מיטאַמאָל האָט זיך גע-
מאָלדן אַ דעלעגאַציע פון קאָזאַקן. דאָס איז אונז נישט איבעריק געפעלן
געוואָרן. די קאָזאַקן האָבן די ערשטע צייט פון דער רעוואָלוציע נישט
אַרויסגערופן צו זיך קיין צוטרוי. אין שטאָט האָבן זיך פסדר אַרומגע-
טראָגן קלאַנגען, אַז די קאָזאַקן גרייטן זיך צו אַן אָנפאַל, אַז דאָ האָט
מען עפעס געהערט, דאָ עפעס געזען, מען האָט אָבער קיינמאָל נישט
געקאָנט אָנגעבן וועלכע-נישט-איז קאָנקרעטע פאַקטן. גיכער ווי אַלץ
איז דאָס געווען אַן אָפּקלאַנג פון זייער ברוטאַלער פאַרגאַנגענהייט...

מיינע צוויי קאָלעגן האָבן פאַרגעשלאָגן, אַז איך זאָל אויפנעמען
די קאָזאַקן. איך האָב אָבער איינגעפונען, אַז רעדן דאַרף מיט זיי מי-
לאָוואַנאָוו. מיין געדאַנק האָב איך דערקלערט מיט אַ ווייז, אַז „דאָס
זענען זיינע... רוסישע קאָזאַקן — זאָל ער מיט זיי רעדן!“

די דעלעגאַציע איז באַשטאַנען פון קאָזאַקן-סאָטניק באַלאַבין —
אַ הויכער עלטערער קאָזאַק מיט אַ גרויסער גרוילעכער באָרד און נאָך
צוויי יונגערע קאָזאַקן. (דער סאָטניק באַלאַבין איז שפעטער געוואָרן
פּאַפּולער מיט זיינע הייסע אויפרופן צו שיצן די רעוואָלוציע. די
אויפרופן פלעגן זיך אַלע מאָל אָנהויבן — „איך סאָטניק באַלאַבין,
אין נאָמען פון מיינע קאָזאַקן דערקלער, אַז איך וועל נישט דערלאָזן“...
— און אזוי ווייטער).

די דעלעגאַציע האָט געמאָלדן, אַז די קאָזאַקן פון אָדעס ווילן
אויך אַנטיילנעמען אין דער דעמאָנסטראַציע. אָבער אזוי ווי דער מאַי-
קאָמיטעט האָט אַרויסגעגעבן אַ פאַראַרדנונג, אַז מיליטעריילן קומען
צו דער דעמאָנסטראַציע אָן געווער — בעטן זיי מען זאָל פאַר די קאָ-
זאַקן מאַכן אַן אויסנאַם. מילאָוואַנאָוו האָט זיי פייערלעך אויפגע-
קלערט, אַז דער 1-טער מאַי איז אַ יום-טוב פון אַרבעטער-קלאַס, אַ
טאָג פון קאַמף קעגן מיליטאַריזם, אַז טראָגן געווער אויף דער דעמאָנס-
טראַציע וואָלט געווען אַ פאַרשוועכונג פון דער רעוואָלוציע א. א. וו.

א. ד. גל. די דעלעגאטן האָבן איינגעשטימט, אז אַלץ, וואָס מילאָוואַ-
נאָו זאָגט, איז טאַקע זייער ריכטיק, אָבער זיי קאָנען דערויף נישט
איינגיין, ווייל אַ קאָזאַק, וואָס זיצט נישט אויפן פּערד, זעט אויס ווי
אַ נאַסע הון... ווען מילאָוואַנאָו האָט מסכים געווען, אז אויף די פּערד
מעגן זיי יאָ רייטן, האָט איינער פון זיי ווייטער געגעבן צו פאַרשטיין,
אז אַ קאָזאַק אויפן פּערד אָן אַ פּיקע, איז פונקט ווי אַ האָן אָן אַ קאַם...
מ'קאָן נישט זאָגן, אז דאָס זאָל זיין נישט איבערציינגד... אָבער מילאָ-
וואַנאָו האָט דאָס נישט געוואָלט פאַרשטיין און נישט געוואָלט מאַכן
די קאָזאַקן קיין אויסנאַם.

די דעלעגאטן האָבן זיך אויפגעהויבן צעקאָכטע און בייזווילדע
אַ קלאַפּ געטון מיט דער טיר. די ווענט פון וואַראַנצאַוו פּאַלאַץ (דער
פּאַלאַץ פון צאַרישן גענעראַל-גובערנאַטאָר, וואו עס האָט זיך געפונען
דער אַרבעטער-ראַט) האָבן זיכער קיינמאָל נישט געזען אַרויסגיין
אַזעלכע אומצופרידענע קאָזאַקן.

די טעג זענען געלאָפן אין אָנגעשטרענגטער טעטיקייט. די שטאָט
האָט זיך פיבערהאַפט געגרייט: איך האָב אינטענסיוו געאַרבעט אי-
בערן דענקמאָל, ביז עס איז אָנגעקומען דער 30-טער אַפּריל.
אַזיגער 12 ביינאַכט, ווען אַלץ איז שוין געווען צוגעגרייט, דער-
מאָן איך זיך, אז איך האָב נאָך נישט אָפּגענומען די פּאָן פאַר דער
בונדישער אָרגאַניזאַציע, וואָס איך האָב באַשטעלט נאָך מיט עט-
לעכע טעג צוריק.

אז איך בין געקומען צום העפטער, איז מיר פינסטער געוואָרן
אין די אויגן: די בונדישע פּאָן איז געלעגן נישט קיין פאַרענדיקטע און
דער מייסטער מיט אַלע זיינע בני-בית זענען געווען פאַרנומען ביי דער
אַרבעט פון אַנדערע פענער.

מען דאַרף וויסן, אז אין דער דעמאָנסטראַציע האָבן זיך געקליבן
אַנטיילצונעמען הונדערטער אָרגאַניזאַציעס. יעדע גרופּע האָט געגרייט
אַ פּאָן, און אַ פּאָן האָט מען זיך געמיט זאָל זיין וואָס אַ שענערע, וואָס
אַ גרעסערע. אין שטאָט איז געוואָרן אַ דוחס אין רויטע שטאָפּן. מען
האָט געצאָלט לעגענדאַרע פּרייזן פאַר אַן אַרשין רויטן זייד, אַטלאַס
און אַפילו פאַר איינפאַכן סאַטין. דאָס זעלבע איז אויך געווען ביי די
שטריקער און העפטער. זיי האָבן געאַרבעט בייטאַג און ביינאַכט, און
האָבן זיך געלאָזט פיין באַצאָלן. אָבער ווער האָט דען געקוסט אויף
די גרויסע סומען? אבי דאָס זאָל נאָר זיין פאַרטיק צו דער דעמאָנס-

טראציע. און ווער עס האָט געוואָלט זיין זיכער — דער האָט פאַרגע-
שלאָגן מער געלט. באַזונדערס האָבן זיך מיטן אויפשרויפן די פרייזן
אויסגעצייכנט די מיליטער-טיילן, וואָס האָבן פאַר זייערע פענער גע-
צאָלט פון די מיליטער-קאַסעס. און טאָמער האָט נישט געהאַלפן קיין
געלט, האָבן זיך די מיליטער-טיילן נישט אָפגעשטעלט פאַר צווינגען
מיטן רעוואָלווער אין האַנט, מ'זאָל אוועקלייגן אַנדערע אַרבעט און זיך
נעמען צו זייערע פענער. די ציווילע אינסטיטוציעס וואָס זענען גע-
ווען באַגרענעצט אין זייערע געלט-מיטלען, האָבן דערפון זייער גע-
ליטן.

די לאַגע מיינע איז אַלזאָ געווען אַ ביטערע. בלייבט די בונדישע
אָרגאַניזאַציע אָן אַ פּאָן, דאַרף איך אַנטלויפן פון שטאָט. וואָס וועט
אָבער זיין מיט מיין ליבלינג — מיט מיין דענקמאָל, אין וועלכן איך
האָב אַריינגעלייגט אַזוי פיל ענערגיע און נשמה?

דער שטריקער-מייסטער, אַן עלטערער ייד, האָט מיר פאַרזי-
כערט, אַז אָט פאַרענדיקט ער נאָר די פּאָן, נעמט ער זיך גלייך צו
מיינער, און איך קאָן דעריבער רואיט גיין שלאָפן. נאָר עפעס האָב איך
צו זיינע רייד נישט געהאַט קיין צוטרוי און בין פאַרבליבן וואַרטן,
ביז די פּאָן וועט פאַרטיק ווערן.

ס'גיט אָבער אַוועק אַ שעה נאָך אַ שעה, ס'ווערט פאַרטיק אַ
פּאָן, און צו דער בונדישער פּאָן נעמט ער זיך אַלץ נישט. זע איך דאָך
שוין, אַז די שפּיל איז פאַרן טיוול, דער זיינער איז שוין אַרום צוויי —
דערקלער איך דעם מייסטער, אַז אויב ער נעמט זיך נישט גלייך צו
מיין פּאָן, וועל איך אים קיין אַנדערע אויך נישט לאָזן אַרבעטן. דער-
הערט אַזעלכע רייד, דערקלערט ער מיר, אַז דערפאַר וועט ער טאַקע מיין
פּאָן אויף צו להכעיס נישט מאַכן. עס איז געווען קלאָר, אַז ער האָט גע-
פונען אַ לעגאַלן אויסרייד אַרויסצורייען זיך פון גאַנצן עסק. האָב
איך גענומען רייסן די אַרבעט פון זיינע הענט, אָפּשטעלן די ניי-מאַ-
שין, מיט איין וואָרט — טון אַלץ, בדי צו שטערן די אַרבעט. איז גע-
וואָרן אַ געשלעג מיט אַ געשריי פון זיינע טעכטער; אויף די געשרייען
זענען זיך צוזאַמענגעלאָפן די שכנים פון הויף, און דער סוף איז גע-
ווען, אַז איינער אַ פיפיקער יונגערמאַן האָט אָנגעקלונגען אין פּאַלי-
צייטקאַמיסאַריאַט, אַז באַנדיטן זענען אָנגעפאַלן אויפן הויף און ראַ-
בירן די איינוואוינער.

אין יענע צייטן איז דאָס געווען נישט קיין זעלטנהייט, און עס

האָט נישט געדויערט קיין סך צייט, ווי עס איז אָנגעקומען אַן אָפטיי־
לונג מיליציאָנערן און רויטע נואַרדיסטן. זיי האָבן אַ קוס געטון אויפן
„באַנדיט“, ביי וועמען עס איז פון ראַנגלען זיך געווען צעריסן דער
קראַנג און צעשוּיבערט די האָר, האָבן זיי פאַרשטאַנען, אַז נישט אַלץ
איז דאָ, אַזוי ווי מען האָט טעלעפּאָנירט. איך האָב זיך פאַרגעשטעלט
ווער איך בין, און דערציילט די גאַנצע געשיכטע. דער עלטערער פון
די מיליציאָנערן האָט מיר אַפילו געגעבן גערעכט, אָבער אַזוי ווי איך
האָב ביי זיך נישט געהאַט קיין איין פאַפירל (מאַנדאַט), וואָס זאָל באַ־
שטעטיקן, אַז איך בין אַ מיטגליד פון מאַי־קאָמיטעט, מוז ער מיך
אַרעסטירן פאַר „שטערן די רעוואָלוציאָנערע אָרדנונג“.

פאַרפאַלן. איך האָב אָבער פאַרלאַנגט, אַז מען זאָל אויך מיט־
נעמען דעם מייסטער, וועמען איך באַשולדיק אין שפּעקולאַציע און
אַרויספּרעסן געלט.

געווען בין איך זיכער, אַז גלייך, ווי איך וועל זיך נאָר קאָנען
טעלעגראַפיש פאַרשטענדיקן מיט דער קאַנצעלאַריע פון ראַט, וועט מען
מיך באַפרייען. עס איז אָבער פאַר מיר קיין ספּק נישט געווען, אַז
קיין פּאָן וועט שוין די בונדישע אָרגאַניזאַציע צום 1־טן מאַי־נישט
האָבן. וואָס איך האָב דעמאָלט געוואונטשן דעם שטריקער־מייסטער
— זאָל פאַלן אין טיפּן ים אַריין.

געקומען אין פּאָליציי־קאָמיסאַריאַט, האָט דער עלטסטער אויפ־
געוועקט דעם דיזשורנעם קאָמיסאַר און אים ראַפּאָרטירט, אַז ער האָט
אַרעסטירט איינעם „פאַר שטערן די רעוואָלוציאָנערע אָרדנונג“. אַז
דער קאָמיסאַר האָט זיך באַוויזן, האָבן מיר ביידע אויסגעשאַסן אַזאַ
געלעכטער, אַז די שוּיבן האָבן זיך אַזש געטרייסלט. דער קאָמיסאַר
איז געווען אַ יידישער יונגערמאַן, וואָס האָט מיך זייער גוט געקאָנט
און געוואוסט, וואָס פאַר אַן אָרט איך האָב דעמאָלט פאַרנומען אין
אַרבעטער־ראַט. ביי מיין שטריקער־מייסטער האָט געבעך געטרייסלט
אַ צאָן אָן אַ צאָן. ער האָט דערפילט, אַז ער איז אַריינגעפאַלן.

אויסגעהערט פון מיר די גאַנצע געשיכטע, האָט דער קאָמיסאַר
פּיערלעך דערקלערט מיין שטריקער־מייסטער, אַז אויב צו 8 אַזייגער
פרי וועט די בונדישע פּאָן נישט זיין פאַרטיק — זאָל ער זיך ריכטן
אויף אַ פינסטערן סוף. און פרי דער איינדרוק זאָל זיין גרעסער, האָט
ער צוזאַמענגעשטעלט אַ פּראַטאַקאָל, אונטער וועלכן דער מייסטער
האָט זיך געמוזט אונטערשרייבן, אַז ער וועט דאָס אויספירן.

פארשטייט מען דאך, אז צו 6 אזויגער איז שוין די פאן געווען פארטיק. א פארמאטערטער פון אויפגענונג און נישט שלאפן, בין איך מיט דער פאן אונטערן אָרעם גלייך אוועק אויפן דומע-פלאץ, וואו עס האָט געדארפט אויפגעשטעלט ווערן דער דענקמאָל.

אויפן פלאץ איז נאָך קיינער נישט געווען, און איך האָב זיך צוגעזעצט אויף א באַנק קעגנאיבער דעם ים — אָפרוען. עס איז גע-ווען א הערלעכער דרומדיקער פּרילינג-מאָרגן; די זון האָט יום-טובדיק געשיינט און געוואַרעמט; דער ים האָט געגלאַנצט און געפינקלט מיט מיליאָנען זון-פּליטערלעך איבערן גאַנצן האַריוואַנט. זיינע בלויע וואַ-סערן האָבן זיך געקייקלט לאַנגזאַם און פּויל און האָבן מיט זייער שטילן וואַסער-קלאַנג אַרויפגעיאַנט אויף מיר אַ דרעמל.

אויפגעוועקט האָט מיך דער גערויש פון אַן אויטאָמאָביל. דאָס זענען געווען די שטאַטישע לאַסט-אויטאָמאָבילן, אויף וועלכע מינע שילער האָבן געבראַכט די טיילן פון דענקמאָל (דעם דענקמאָל האָב איך געמאַכט אין דער פּראָפעסיאָנעלער שול, "טרוד", וואו איך בין געווען אינסטרוקטאָר).

עס האָט לאַנג נישט געדויערט, און עס איז אָנגעקומען אַ גרופע יידישע און קריסטלעכע אַרבעטער פון „פּערעסיפּ" (פּאַבריק-ראַיאָן), וואָס האָבן געדארפט ביילן די פּאַרשידענע גרופּן-סצענעס אויפן דענקמאָל. דער פּלאַץ איז געוואָרן אָפּגעשלאָסן פאַר זייטיקע און ניי-געריקע, און מיר האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט.

צווערשט זענען געוואָרן אויפגעשטעלט די הילצערנע טיילן, דער-נאָך האָב איך גענומען איינשטעלן די פיגורן אין די נויטיקע פּאַזעס. דאָס איז מיר אָנגעקומען נישט זייער לייכט: פּדי עס זאָל שאַפן אַן אילוזיע, האָבן די לעבעדיקע מענטשן געדארפט שטיין, ווי ווייט מעג-לעך, פּאַרגליווערט; אָבער ביי איינעם פון די אַנטיילנעמער פּלעגט דער-ביי ווערן אזא גזלניש פנים, אז עס האָט אָנגעכאַפט אַ מורא אויף אים אַ קוק צו טון. ווי-נישטווי האָב איך זיי איינגעשטעלט און האָב זיך אָפּגערוקט אַ קוק טון, ווי אזוי דאָס זעט אויס פון דער ווייטער פּער-ספּעקטיוו. אז איך האָב געגעבן אַ צייכן, און אַלע זענען פּאַרגליווערט געוואָרן, האָט מיר אַ צאָפּל געטון דאָס האַרץ — עס האָט זיך באַקור מען אַ פּרעכטיק ביילד:

אין אַ גרויסן האַלב-קרייז פון טומבעס, וואָס זענען געווען באַ-האַנגען מיט בלומען און גרינס, איז אויף ברייטע טרעפּ געשטאַנען

א גראנדיעזער אכט־קאנטיקער פיעדעסטאל אין א קאליר פון גרינלעכן גראניט־שטיין (אימיטירט). אונטן, ארום זיין צאָקל (באזע), זענען אין פארשידענע פאָזעס געווען אויסגעשטעלט גרופן ארבעטער מיט זייערע פאָר־געצייג אין די הענט און אָנגעטון אין זייערע פאָר־קאָס־טיומען. אין דער הויך, אויפן קארניז פון פיעדעסטאל, זענען געווען אָנגעשטעלט צאָן־דעדר, שוואונג־דעדר און אנדערע טעכנישע מכשירים. צווישן דעם איז אין א קינסטלערישער אומאָרדנונג געווען אָנגעוואָרפן אויפגעריסענע גראַנאַטן, צעבראָכענע פּיכסן און צעריסע־נע קייטן. איבער דעם אַלעם האָט זיך דערהויבן א גרופ־סצענע פון א סאָלדאַט, א מאַטראָז און אַן אַרבעטער, און איבער זייערע קעפּ האָט געפלאַטערט א רויטע פּאָן, וואָס האָט געגלאַנצט אויף דער זון. מיט זילבערנע אותיות איז אויפן פּראָנט פון פיעדעסטאל געווען אָנגעשריבן: „די באַפרייער פון רוסלאַנד.“ די קאָמפּאָזיציע פון דענק־מאָל איז געווען אזוי געלונגען, אַז דער עולם, וואָס איז געשטאַנען פון דער ווייטן, האָט אים אויפגענומען מיט אַ הילכיקן הוראַ.

דערווייל האָבן זיך גענומען קלויבן די דעלעגאַציעס, וואָס האָבן געדאַרפט אויפנעמען דעם מאַרש־צוג. צווישן די דעלעגאַציעס איז אויסגעבראַכן אַ שטרייט איבער די ערטער אַרום דענקמאָל. יעדער האָט געהאַלטן, אַז ער פאַרטרעט אַ וויכטיקערע אָרגאַניזאַציע און דער־ריבער דאַרף ער שטיין נענטער צום דענקמאָל. עס האָט נישט גע־האַלפן, וואָס די ערטער זענען פריער פאַרטיילט געוואָרן לויט אַ גע־וויסן פּלאַן; יעדער האָט זיך געשטופּט נענטער און מען האָט דעם דענקמאָל אינגאַנצן פאַרשטעלט.

איך האָב דערפון מוראדיק געליטן. עס האָבן נישט געהאַלפן קיין באַווייזן, קיין שום עסטעטישע, קינסטלערישע, לאַגנישע און געזעלשאַפטלעכע אַרגומענטן. און נאָר די אַריינמישונג פון די אַרד־נער — די רויטע נוואַרדייער — האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט צו מאַכן אַ שטיקל אַרדנונג, אַז מען זאָל דעם דענקמאָל קאָנען אַרויסזען. די מהומה האָט זיך איבערגעחזרט, ווען די פּאָטאַגראַפן מיט זייערע אַפּאַראַטן האָבן זיך אַרומגעשטעלט, פּרי דעם דענקמאָל צו פּאָטאַגראַפירן.

עס איז געווען באַשטימט, אַז די פּאַרשטייער פון די פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס אויפן פּלאַץ זאָלן טראָגן אויפן ברוסט רויטע בענדער. און כאַראַקטעריסטיש, אַז וואָס ווייניקער פּאַרדינסטן עס

האָט ווער געהאַט פאַר דער רעוואָלוציע אין איר פאַרנאַנגענהייט, וואָס קלענער עס איז געווען זיין ראָלע אין דער רעוואָלוציע אין דער קעגננאַרטיגקייט, אַלץ מיט אַ ברייטערער לענטע האָט ער זיך פאַרזאָרגט. אָט דער דאָזיקער ערבֿרבֿ פון דער רעוואָלוציע, וואָס וואַקסט אַזוי מוראַדיק אַויס בעת איר אַויפֿשוואַונג און פֿליסט דערנאָך אָפֿ אַויך אַזוי געשווינד נאָך איר צוריקפֿאַל, האָט נישט אַנדערש געוואָלט נאָר אַרויסקומען אַויפֿן בילד צוזאַמען מיטן דענקמאָל. עס זענען דערביי פֿאַרגעקומען וויסטע סצענעס, רייסערייען און כאַראַקטעריסטישע דיאַלאָגן. אַזוי צ. ב. ש. האָט זיך אַינעם געוואָלט נישט אַנדערש נאָר שטיין אַויף די טרעפֿ פון דענקמאָל. איך האָב אים אַויפֿגעפֿאַדערט דעם פֿלאַץ צו פֿאַרלאָזן. אַויף דעם האָט ער מיר געענטפֿערט, אַז ער זעט נישט איך זאָל זיין אַזאַ גרויסער נאַטשאַליק, אַז ער זאָל מיר דאַרפֿן פֿאַלגן. האָב איך אים געמאָלדן, אַז איך בין דאָס אַיינער פון די דריי נעמען, וועלכע זענען היינט אָנגערופן אין צייטונג, וואָס אַלע דאַרפֿן זיך אונטערוואַרפֿן זייערע פֿאַררדנונגען (די אַיִבעריקע צוויי זענען געווען: דער ס. ד. א. ריס און דער שוין אָנגע־רופֿענער מילֿיאָנאַר). האָט ער מיך באַטראַכט פון קאָפֿ ביז די פֿיס און מיט שפֿאַט אָנגעוויזן, אַז איך טראָג נישט קיין ספּעציעלן באַנד, וואָס די דריי הויפֿט־אַרדנער האָבן געדאַרפט טראָגן אַויפֿן אָרעם (דאָס איז געווען דאָס צווייטע מאָל, וואָס איך האָב געליטן צוליב מיין שנאה צו מאַנדאַטן און אָרדנעס). אַלזא, נישט לאַנג און נישט אינערלעכע דיסציפֿלין האָט דאָ געקאָנט ווירקן, נאָר דער שטרענגער באַפֿעל פון „בענדל“. עס איז מיר דאָן דורכגעלאָפֿן אַ געדאַנק, אַז לאַנג, אפֿשר זייער לאַנג וועט נאָך רוסלאַנד ליידן צוליב דער פינסטער־רער ירושה פון דער „נאַשיווקאַ“ (בענדל). די רויטע גוואַרדייער האָבן אַויך אין דעם פֿאַל געדאַרפט מאַכן אָרדנונג און אָנווייזן דעם אַיינגע־שפֿאַרטן זיין אָרט.

דאָס זעלביקע איז פֿאַרגעקומען מיט אַ באַוואוסטן גענעראַל (איך געדענק שוין נישט זיין נאָמען), וואָס האָט צו יענער צייט שטאַרק קאָקעטירט מיט דער רעוואָלוציע... שוין אַן עלטערער מענטש, איז ער אַלס דעלעגאַט פון דער אַרמיי געווען אַויפֿן פֿלאַץ. צי דערפֿאַר וואָס ער איז געווען מיר פון שטיין, אָדער אים האָט זיך אַויך גע־וואָלט אַרויסקומען אַויפֿן בילד — ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אַויף די טרעפֿ פון דענקמאָל אין סאַמע פֿראַנט. דאָס איז געווען אַ שרייִ

ענדער דיסאָנאַנס צום גאַנצן אויסזען פון בילד. האָב איך אים גע-
בעטן פאַרלאָזן דעם פּלאַץ. לכתחילה האָט ער מיך מיט אַ שמייכל גע-
פרעגט וואָס אַרט מיך, אַז ער זיצט? האָב איך אים דערקלערט, אַז זיין
מיליטערישער קאַסטיום שטימט נישט מיטן סימבאָל פון דענקמאָל.
האָט ער דאָן מיך שטרענג אָנגעקוקט, מיליטעריש אַ קלאַפּ געטון
מיט דער שווערד אָן ברוק און געבליבן זיצן אַ טיף-געקרענקטער אין
זיינע גענעראַלישע געפילן, וואָס עפעס אַ ייִדליק ווייזט אים אָן, וואָס
ער — דער גענעראַל — דאַרף טון.

אויפן פּלאַץ איז דערווייַל געוואָרן אַ גערודער — פון דערווייטן
האָט זיך געוויזן די דעמאָנסטראַציע. אַלע האָבן זיך אויסגעשטעלט
אין אַ האַלב־קרייז אַרום דענקמאָל, מען האָט פונאַנדערגעוויקלט די
פענער, און דער פּלאַץ האָט באַקומען אַ פּיערלעכן, אַ יום־טובֿדיקן
אויסזען.

אין דער פּלויער לופט פון יונגן פּרילינג האָט זיך פון דערווייטן
געוויגט אַ רויטע כּמאַרע פון זיידענע פענער, וואָס האָבן געפּינקלט
מיט זילבער און גאָלד. די פענער זענען געקומען נענטער און מ'האָט
שוין אַרויסגעזען די געדיכטע מאַרשירנדע מאַסע. אָבער וואָס באַ-
וועגט זיך דער צוג אזוי לאַנגזאַם? פאַרוואָס פּילט זיך נישט דער
ריטמישער, דרייסטער טראַט פון אַ מאַסע, וואָס מאַרשירט אין גע-
שלאָסענע רייען? פאַר וואָס גלאַנצן נישט די אויגן? פאַר וואָס
שיינען נישט די געזיכטער אין טאַג פון פּרייד? די אויסגעלאָשענע
אויגן זעען נישט די ליכטיקע צוקונפט, די פּיס טרעטן נישט דרייסט
אויפן וועג פון דער געוואונענער פּרייהייט, ווייל — די אַלטע קנעכט-
שאַפט האָט זיי פאַר בלינדע, פאַר קאַליקעס געמאַכט.

עמיצן פון שטאַטישן ראַיאָן איז אַיינגעפאַלן — אין טאַג פון
פּאָלקס־פּרייד צונויפזאַמלן די מלחמה־אינוואַלידן און שטעלן זיי די
ערשטע אין צוג. זאָל מען זען! זאָל מען זען, וואָס די וועלט פון רויבער
האָט פון זיי געמאַכט! דאָס איז געווען אַ שרעקלעך און גרויזאַם בילד!
בלאַסע און אויסגעמאַטערטע האָבן מענטשן לאַנגזאַם און שווער
געשלאַפּט זייערע הילצערנע פּיס. זייער דומפּיק קלאַפּן איבער די
שטיינער פון ברוק האָט טעמפּ אָפּגעהילכט אין שטילן אַרום, וואו
מענטשן זענען געשטאַנען אין טיפן שווייגן. אויף טאַפּלטע הילצערנע
קוליעס האָבן זיך געוויגט אין דער לופטן אָפּגעהאַקטע, האַלבע קער-
פּערס מיט אויפגעהויבענע פּלייצעס און אָנגעגאַסענע אויגן פון אַנ-

דענקמאָל פון פרויהייט אויפגעשטעלט אין אדעס צום 1-טן מאי, 1917
לויט מיין פראַיעקט און אויספירונג

שטרענגונג און פיין. פוסטע ארבל האָבן זיך געפאָמבלט אויף שפיצי-
קע אַסקלען און אימהדיק פון ווינט זיך געבלאָזן. מענטשן מיט אויס-
געפליקטע ציין, מיט צעבראָכענע נעזער, געלעכערטע שאַרבענס און
מענטשן נאָר נאַנצע, נאָר מיט פרעמדע, נישט זיכערע טריט און
אויסגערונגענע אויגן-לעכער פאַרריסן צום בלויען הימל — צום הימל,
וואָס לייכט נישט פאַר זיי.

אַט אזוי זענען זיי געגאַנגען אָנגעשפאַרט, אָנגעהאַלטן איינער
אַן צווייטן: א זעעוודיקער האָט הינקעדיק געפירט א בלינדן, און
א בלינדער איז נאָכגעגאַנגען די הינקעדיקע טריט פון א סאַליקע.
עס האָט אָבער געדאַרפט זיין א טאַג פון פרייד — א טאַג פון
יום-טוב.

האָט דער ח' רים די אינוואַלידן-גרופע אָפגעטוילט פון נאַנצן
צוג, און עס האָט זיך גענומען אַרויסזען די דעמאָנסטראַציע אין
איר נאַנצער פראַכט. ווי א הערלעך בילד נאָך א שווערן קאָשמאַר!

געפנט דעם צוג האָט דער סאָציאַל-דעמאָקראַט אַרום. קאַרדע.
א הויכער, א שיינער, מיט אַן אינטעליגענטן אויסזען, האָט פון אים
געאַטעמט מיט פייערלעכקייט. נאָך אים האָבן זיך געצויגן אין גע-
שאַסענע רייען טויזנטער אַרבעטער און בירגער פון שטאָטישן ראַ-
יאָן. א גרויסע פרייד האָט אַרויסגעשטראַלט פון זייערע אויגן, א טיף
געפיל האָט אַלעמען באַוועגט... שווער, אָבער ריטמיש איז געווען
דער טראַט און איבער די קעפּ האָבן געפלאַטערט פענער און פענער
אַן א שיעור. פענער פון פּורפור און זייד; פענער מיט נאָלד געפּוצט
און פענער מיט עמפלעמען און מיט פאַנטאַסטישע אַלעגאָריעס.
ווער האָט דאָ זיין פּאָן נישט געהאַט? און ווער איז דאָ נישט געווען
פאַרגעשטעלט? חברות און פאַראיינען, אַרגאַניזאַציעס און קלובען,
פילאַנטראָפישע און וויסנשאַפטלעכע אינסטיטוציעס, קאַמפּס-קאָלעז-
טיוון און קולטור-געזעלשאַפטן, קינסטלער און שטיינהעקער, לערער
און נאַכט-וועכטער, אינזשעניערן און קליינע האַנטווערקער, שטודירן-
דיקע יונגט און סאָלדאַטן, פּאָליציי און פייער-לעשער — אַלעמען
האָט באַהערשט איין געפיל: דאָס וואַנדערלעכע פאַרכאַפּנדע געפיל
פון באַפרייאַונג. אויף די טראַטואַרן זענען פּמעט קיין צוקוקער נישט
געבליבן. חוץ די, וועלכע זענען געשטאַנען אויף די באַלאַנצען און
אין די פענסטער, זענען אַלע, וואָס האָבן זיך געפּונען אויף די גאַסן
פון אַדעס, אַריינגעצויגן געוואָרן אין שטראָם פון די מאַרשידנדיקע

רייען. עס איז געווען דער אויסגוס פון א קוואַל, וואָס האָט נאָך טויזנטער יאָרן געפענטעטן וועג זיין פרייען לויף געפונען.

אזוי איז מען געגאנגען מיט מוזיק און געזאנג, שעה נאָך שעה, גרופע נאָך גרופע... און ווי נאָר א גרופע איז צום פלאַץ צוגעקומען, אזוי האָט דאָס געזאנג אויפגעהערט, מענטשן האָבן זייערע אויגן נישט געגלויבט — איבער נאכט איז א וואונדער געשען. נעכטן איז דאָך דאָ קיין דענקמאָל נישט געווען?! פונדאָנען האָט ער זיך גענוי מען? דער איינדרוק איז געווען אומגעהויער: מ'האָט זיך אָפגע- שטעלט אינמיטן גאנג און באַוואונדערט דאָס דערזעענע; מען פלעגט זיך אַמפּערן, צי זענען די פיגורן לעבעדיקע אָדער פון בראַנז גע- גאַסענע (*), אָבער ווי נאָר מען פלעגט באַגרייפן, וואָס דאָ איז פאָר- געקומען, האָט פון אַלעמענס הערצער אינסטינקטיוו זיך אַרויסגע- ריסן א פריידגעשריי און הורא-אויסרופן: זאָל לעבן דער פראַלע- טאריאַט! זאָל לעבן דער סאַציאַליזם!

און פונקט, ווי מען וואָלט זיך צוזאַמענגערעדט, פלעגן די פאָן- טרעגער, פאַרבייגענדיק דעם דענקמאָל, איינבויגן די פענער אַלס צייכן פון ערע. עס איז געווען א מערקווירדיק הערלעך בילד צוצו- קוקן פונדערווייטנס, ווי די פענער פלעגן, איינע נאָך די אנדערע, ניגן זייערע שפיצן. ווי א לייכט ווינטל וואָלט דורכגעלאָפן איבער א רויטן ים און מילד געפאַלדעוועט די מיט גאָלד באַשפּריצטע אויבער- פלאַך.

דערנאָך האָט אָנגעהויבן מאַרשירן דער אָדעסער גאַרניזאָן. אויסגעפּוצט, ווי צו א גרויסן פאַראַד, האָט די אַרמיי אין פּולן קאַמ- פלעט, יעדער טייל מיט זיין אָרקעסטער, מיט זיין רויטער פּאַן און זיינע אויפשריפטן און לאָזונגען אָן א שיעור — פאַרביימאַרשירט דעם דענקמאָל און שוין אויפן מיליטערישן אופן אים סאַלוטירט. (חויז די אָפיצירן, האָבן די מיליטער-טיילן קיין געווער נישט גע- טראָגן. צי האָבן די אַרמיי-טיילן חויז רויטע פענער געטראָגן מיליטע- ר־

(* עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער שטימונג און ענטוויאַזם, וואָס האָט געהערשט אין יענעם טאָג; א סך אַנטוילנעמער אין די גרופן-סענעס אויפן דענקמאָל האָבן פּאַזירט צו 4—5 שעה נאָכאַנאַנד אונטער אַ ברענענ- דיקער זון און האָבן נישט געוואָלט מען זאָל זיי פאַרבייטן. די וואָס האָבן זיי געדאַרפט פאַרבייטן, זענען געווען פון דעם זייער געקרקענט.

רישע פענער אויך, געדענק איך נישט. ווארשיינלעך, האָב איך דאָס אין מיין דעמאָלט אויפגערודערטן צושטאַנד נישט באַמערקט).

צווישן דער גרויסער סאָלדאַטן - מאַסע האָבן זיך אויך געווען פריידיקע, באַגייסטערטע געזיכטער, אָבער אינגאַנצן איז זי נישט געווען פאַרכאַפט פון דער אַלגעמיינער יום־טובדיקער שטימונג. די פויערישע סאָלדאַטן־מאַסע איז אויך אין יענעם הערלעכן מאַמענט פון דער רעוואָלוציע געווען פאַרנומען מיט איר גרויסער זאָרג וועגן ערד און היים.

דערנאָך איז אָנגעקומען דער מאָלדאַוואַנקער ראַיאָן — דער צענטר פון דער יידישער אָרעמקייט. דער דורכשניטלעכער וואוסס איז דאָ געווען נידעריקער, אָבער די באַגייסטערונג נישט קלענער.

און עס האָבן זיך ווידער גענומען ציען מחנות אָן אַ סוף, מיט פענער אָן אַ צאָל. די באַגייסטערונג וואַקסט, די אָרקעסטערס הערן נישט אויף צו שפּילן, און די אויסרופן און הוראַגעשרייען קייקלען זיך פון איין מחנה צו דער צווייטער, ווי דער רויש פון די כוואַליעס אין ים.

פּלוצלינג האָט זיך דער צוג איבערגעריסן. עס האָט זיך באַקומען אַ גרויסער בלויוז — אַ טייל פון דער דעמאָנסטראַציע האָט זיך אָפּגע־שטעלט ווייט אויף דער פּושקין־גאַס און גייט נישט ווייטער. אויפן פּלאַץ איז געוואָרן אַ נערודער.

אין דער בלויער לופט האָט זיך באַוויזן דאָס גוט באַקאַנטע פילד פון קאָזאַקישע פּיקעס מיט די שטאַלענע שפיצן, וואָס האָבן קאַלט געגלאַנצט אויף דער זון. אָט לאָזט זיך הערן דער ריטמישער גאַלאָפּ פון קאָזאַקישע פּערד. אָבער וואָס איז דאָס? גלייכצייטיק הערט זיך אַ ווילד־ציעצויגענער מאַרש אויסגעשפּילט אויף מעשענע בליים. דער מאַרש ווערט אַלץ דייטלעכער, העכער, ווילדער און אָנ־שטעקנדיקער. אָט זענען זיי שוין גאָר נאָענט, פּלוצלינג הערט זיך אַ מיליטערישע קאָמאַנדע, און די קאָזאַקן שפּרינגען אויף שטייענדיק אויף זייערע עלאַסטישע פּערד, יאָגן די פּערד אונטערן קלאַנג פון אַ קאָזאַקישן מאַרש און בלייבן מיטאַמאָל שטיין פאַרן דענקמאָל אין דער ספּעציפּישער מאָלערישער פּאַזע פון אַ גוט־געשולטן קאָזאַק. די פּערד האָבן זיך פון אימפעט אויפגעשטעלט אויף די הינטערשטע פּיס און אַ קאָזאַק מיט אַ צעפּלאַמט פנים האָט אויסגעשרינגן: „ברידער אַרבעטנדיקע, מיר זענען מיט אַיִד!“ די לופט איז פול געוואָרן מיט

פריידגעשרייען און אויסרופן: „זאל לעבן די רעוואָלוציע! זאלן לעבן די רעוואָלוציאָנערע קאָזאַקן!“

דער קאָזאַקן-אַרקעסטער אויף די פּערד האָט אויפגעשפּילט אַ פייערלעכן מאַרש, די קאָזאַקן האָבן זייערע פּענער געניינט און די שפיצן פון זייערע פּיקעס צו דער ערד געבויגן. זיי האָבן אויף די פּערד אויסגעפירט עטלעכע גימנאַסטישע נומערן און באַגייסטערטע און צופרידענע זענען זיי פאַרבייגעריטן דעם דומע-פּלאַץ אונטער די פּאַ-גריסונגען און הוראָגעשרייען פון גאַנצען עולם.

אַט אזוי האָבן זיי דאָס אויסגעפירט אונזער פאַראַרדנונג נישט צו קומען מיט געווער צו דער דעמאָנסטראַציע, פאַרדראָסן האָט דאָס אונז אָבער נישט. עס איז געווען אַ הערלעך בילד.

צום סוף איז געקומען דער פּערעסיפּער ראַיאָן — דער גרעסטער פאַבריק-צענטר אין אַדעס.

באַיאָרנטע אַרבעטער מיט ערנסטע געזיכטער, זענען זיי געגאַנגען מיט זייערע פּרויען און קינדער, אויסגעמאַטערטע פון לאַנגן וועג; אָבער ווי זיי זענען אויפן פּלאַץ געקומען, האָבן זייערע אויגן אָנגעהויבן גלאַנצען מיט אַ יוגנטלעכן פייער. פאַר גרויס פרייד האָבן זיי גענומען וואַרפן די היטלען אין דער הויך און פון טויזנטער פּראַ-לעטאַרישע הערצער האָט זיך אַרויסגעריסן אַ מעכטיק געשריי:

— זאל לעבן די רעוואָלוציע! זאל לעבן דער סאָציאַליזם!

אַרום 5 אַזייגער האָט זיך די דעמאָנסטראַציע געענדיקט. אין דער דעמאָנסטראַציע האָבן אויך נישט אויסגעפּעלט קיין קאָמישע מאַמענטן. די בירגערלעכע ציוניסטן זענען אויך געקומען מיט זייערע ווייס-בלויע פּענער. נ. מ. אוסישקין איז געגאַנגען בראַש פון אַ גרויסער גרופּע לער-יונגט פון די מיטל-שולן. זיין מאַסיווע פיגור האָט זיך פּרעמד אויסגעטיילט צווישן שלאַנקן, יונגן עולם פון דרום. ער האָט שווער געאַטעמט און זיך אָן אויפהער געווישט דעם שווייס פון זיין פנים. זיי זענען פאַרבייגעלאָפן דעם דומע-פּלאַץ ביי אַ טויטער שטילקייט. קיינער האָט אויף זיי נישט געוואַרט און קיינער האָט זיי נישט באַגריסט. אייניקע פאַריתומטע אויסרופן פון ציוניסטן גופא זענען געבליבן הענגען אין דער לופטן און האָבן נאָך מער אונטערנעשטראַכן די פיינטלעכע שטילקייט פון אַרום.

נאָך דער דעמאָנסטראַציע האָבן מיר — די אַרגאַניזאַטאָרן פון מאַי-יום-טוב — זיך געלאָזט מיט אַן אויטאָמאָביל אָנסקון די שטאָט.

די פענסטער און באַלקאָנען זענען געווען פּאַצירט מיט טעפּיכער און מיט גרינס. די ווענט אומעטום פּול מיט פּלאַקאַטן, ס'רוב אין האַלב פּוטוריסטישן סטיל: מענטשלעכע פיגורן פון „מיתחמיונה" קאַלירן, מיט פּיס, ווי פּאַבריק־קוימענס, הענט — ווי פּליגלען פון ווינט־מילן און קעפּ — ווי המן־טאַשן. אויסגענומען האָט איין פּלאַקאַט, וואָס איז געווען אויסגעפירט דוקא רעאַליסטיש: אַ הויכער, געזונטער אַר־בעטער האָט געדרייט דעם שרויף פון אַ קאַלאַסאַל־גרויסן שרויפ־פּרעס, וואָס האָט זיך גערופן „רעוואָלוציע"; אונטערן פּרעס, צוגע־דריקט מיטן שרויף, איז געלעגן אַ פעטער בורזשוי מיט אַ גרויסן בויך און האָט מוראדיק געשריגן פון וויטאַג. פון זיין מויל און אַנדערע ערטער... האָבן זיך געשאַטן אַ סך רענדלעך. דאָס איז ווירק־לעך געווען פּרימיטיוו — שוין אַביסל צו־פּרימיטיוו... אָבער דעם עולם איז דאָס געפּעלן.

ביינאַכט זענען פּאַרגעקומען הונדערטער באַנקעטן און פּאַר־ווילונגען פון פּאַרטייען און קלובן. מ'האַט געשיקט איינע צו די אַנ־דערע דעלעגאַציעס מיט באַגריסונגען און טאַסטן. מיט איין וואָרט, יום־טוב און פּרייד האָט געשפּראַצט פון יעדן ווינקעלע אַרויס, און ווער עס איז אין יענעם טאָג אויף די נאַסן פון אַדעס נישט געווען — דער האָט אויף זיין לעבן קיין פּרייד נישט געזען.

אָבער דער, וואָס איז יאָ געווען — יענער קאָן מיט זיכערקייט זאָגן, אַז ער האָט נישט אומזיסט געלעבט אויף דער וועלט — ער האָט געזען די פּריידיקע יוגנט פון דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע.

מײן פרוי און איר פאמיליע

דאָס צוזאַמענלעבן פון מאַן און פרוי קריצט אַלעמאָל אויס טיפּע צייכנס אויף זייער לעבנס־וועג. בפרט, ווען חוץ מאַן און פרוי זענען זיי אויך פריינט און חברים און זייערע גייסטיקע אינטערעסן גייען צוזאַמען, ווי איך מיט מײן פרוי זענען עס געווען. די טיילווייזע גע־שיכטע פון מײן פרוי רוטע איז, דעריבער, אויך די געשיכטע פון מײן איינן לעבן, וואָס איך באַשרייב אין מייע זכרונות. אָבער אויך די געשיכטע פון איר פאמיליע פאַסט זיך אַרײן אין דער דאָזיקער באַ־שרייבונג, ווייל זי ווייזט די טיילווייזע אומוועגן פונם גייסטיקן איר בערברוך ביי יידן, וואָס איז פאַרנעקומען אין דער עפאַכע, וועלכע איך באַשרייב אין די דאָזיקע זכרונות.

דער פאָטער פון מײן פרוי, יוסף באַטכאַן, איז אין דער יוגנט געווען אַ לערנער. ווען ער איז שוין געווען אַ טאַטע פון עטלעכע קינדערלעך, האָט ער זיך באַקאַנט מיט די ציוניסטישע אידעען, וואָס זענען דער־מאָלט אַנטשטאַנען ביי יידן און איז געוואָרן אַ באַגייסטערטער חובב־ציון. ער וואַרפט אַוועק דאָס לערנען, פדי צו ווערן אַ ״גייע כּפּים־ניס״, און ער ווערט אַ שוסטער. אינם דאָזיקן, דאַן ביי יידן אַזוי פאַר־אַכטעטן צווייג פון נוצלעכער אַרבעט, האָט ער דערנרייכט אַ הויכע מדרגה: ער ווערט אַן אויסגעצייכנטער בעל־מלאכה. מיט זיין אַרבעט צאַצקעט זיך דאָס גאַנצע שטעטעלע אַלט־ביכאַוו (מאָהילעווער גור־בערגיע). אָבער דערנערן זיין פאמיליע פון זיין שוסטעריי־אַרבעט אינם דאָזיקן שטעטעלע איז אים זייער שווער. חוץ דעם איז, אַפּנים, אים געוואָרן ענג דאָס קליינשטעטליקע לעבן; עס האָט אים גענומען ציען צו דער גרויסער, ברייטער וועלט מיט אירע ווייטע האַרײזאַנטן. ער פאַרלאָזט ווייב און קינדער און אַ לענגערע צייט לאָזט ער פון זיך ניט הערן.

אין אַ געוויסער צייט אַרום האָט ער געגעבן צו וויסן דער פרוי (פרומע דוואַרקין), אַז ער געפינט זיך אין יעקאַטערינאָפּאָלי און בעט זי מיט די קינדער זאָלן אַראָפּקומען זיך באַזעצן אין דער גרוי־סער שטאָט.

אין יעקאטערינגאסלאוו איז יוסף באטכאן שוין אויס חובב-ציון; ער מאכט דורך א מערקווירדיקע עוואָלוציע און ער ווערט אַן איבער-געגעבענער מיטגליד און ענערגישער טוער אין דער אָרטיקער געהייר-מער אָרגאַניזאַציע פון דער רוסלענדער סאָציאַל-דעמאָקראַטישער אַרבעטער-פּאַרטיי. ער דערנערט זיין פאַמיליע ווידער פון זיין שוסטעריי-אַרבעט. זיינע פּאַרדינסטן זענען, אָבער, אויך דאָ זייער מאָגערע, ווייל די געהיימע אַרבעט פון דער פּאַרטיי נעמט ביי אים אָפּ אַ סך צייט, און די פאַמיליע לעבט, אויך אין דער גרויסער שטאָט, אין גרויס גוים.

די וואוינונג פון יאָסיה באטכאן (שוין ניט יוסף) ווערט אַ צענט-טער ניט נאָר פאַר געהיימער רעוואָלוציאָנערער אַרבעט, נאָר אויך אַן איינגאַנג-הויז פאַר אַ האַלב קאָמונע-לעבן פון אַרבעטסלאָזע. שטענדיק האָט זיך צו די מאָגערע מאָלצייטן ביי דער אָרעמער פאַמיליע געפונען אַ חבר אין גוים, אָדער צוליב גוים אַ חבר... וואָס האָט גע-האַלפן פאַרצערן דאָס ביסל שפּיז, וועלכע האָט קוים געקלעקט פאַר די קינדער. דאָס טיילן זיך מיטן ביסן מיט יעדן, וואָס האָט עס באַ-דאַרפט אָדער פאַרלאָנגט, איז אין דער דאָזיקער פאַמיליע געוואָרן אַ נאַטירלעכע זאַך אויף איר גאַנץ לעבן אין אַלע ערטער וואו זי האָט זיך געפונען. און שטענדיק האָבן זיך אינם דאָזיקן הויז געפונען אַ פּאָר בעלנים אויף פרעמדע קעסט, וואָס פלעגן ביי די באטכאנס טאָגן און נעכטיקן.

אין הויז פון געוועזענעם חובב-ציון יוסף באטכאן — דעם געוועזענעם ליבהאָבער פון דער העברעאישער שפּראַך און איר ליי-טעראַטור, איז די אומגאַנג-שפּראַך געוואָרן רוסיש. אפילו די יינגלעך האָבן קיין טראַדיציאָנעל יידישע דערציאונג ניט באַקומען, אין קיין חדר ניט געגאַנגען; זיי זענען דערצויגן געוואָרן אויסשליסלעך אין רוסיש. און הגם דער פּאָטער האָט זיין גאַנץ לעבן גערעדט רוסיש מיט גראַמאַטיקאַלישע גרייזן, האָט ער דאָך קיין יידיש ניט געוואָלט רעדן אפילו, ווען מ'האָט זיך צו אים אין יידיש געווענדעט. די מו-טער, וואָס אין איר יוגנט האָט זי אויף קיין איין שפּראַך לייענען ניט געקאַנט, האָט זיך אויך אויסגעלערנט לייענען רוסישע ביכלעך. און געליענט זיי האָט זי איר גאַנץ לעבן „פרעפלענדיק“ — זיכבנדי ווייו. ניט אַלץ פונם געליענטן האָט זי גוט פאַרשטאַנען; אָבער זי האָט שוין געהאַט אירע באַליבטע שרייבער, אירע ראַמאַנען, וועלכע זי פלעגט לייענען מיט אַזאַ פרומער מינע, ווי אונזערע באַפעס און

עלטער-פּאָפּעס פּלעגן ליינען דעם טייטש-חומש. דאָס ליינען גופא איז געווען ביי איר פאַררעכנט ווי אַ סאָציאַליסטישע מצווה.

די אַסימילאַציע אין דער דאָזיקער פּאַמיליע איז נאָך מער פאַר-שטאַרקט געוואָרן אַדאנק דעם פּאָטערס זיצן אָפּט אין טורמע און אַדאנק די לאַנגע יאָרן פאַרשיקונג אין סיביר, וואוהין כמעט די גאַנצע פּאַמיליע (חוץ דער עלטערער טאָכטער — מיין געוואָרענע פּרוי) פּלעגט מיטפאַרן מיטן פאַרשיקטן מאַן און פּאָטער.

מיר איז ניט גענוי באַקאַנט די ראַלע, וואָס יוסף באַטאָן האָט געשפּילט אין דער רוסלענדער סאָציאַל דעמאָקראַטישער אַרבעטער-פּאַרטיי. (אין 1905 האָב איך אים געזען אַלס מיטגליד פון „איס-פּאָליטיעלני קאָמיטעט“ (עקזעקוטיווע) פון אַדעסער ראַט פון אַרבע-טער-דעפּוטאַטן). אויך מיין פּרוי איז ניט געווען גענוי אינפּאַרמירט וועגן איר פּאָטערס טעטיקייט, ווייל זי איז נאָך אַלס דרייצן יאָריק קינד אָפּגעריסן געוואָרן פון איר פּאַמיליע און איר לעבן איז אַוועק אויף אַ באַזונדערן וועג. אָבער פון די אָפטע אַרעסטן, פון די לאַנגע יאָרן פאַרשיקונג, פון זיין צוויי מאָל אַנטלויפן פון סיביר, דאַרף מען מאַכן דעם אויספיר, אַז ער האָט געשפּילט אַ באַדייטנדיקע ראָל אין די אַרטיקע אָרגאַניזאַציעס פון דער רוסלענדער סאָצ. דעמאָקראַטי-שער אַרבעטער-פּאַרטיי.

דאָס ערשטע מאָל איז ער אַרעסטירט געוואָרן אין יעקאַטערי-נאָסלאַוו. דערנאָך — צוויי מאָל אין אַדעס; און צו לעצט אין וויר-טעבסק, וואו ער, צוזאַמען מיט אַ גרעסערער גרופּע סאָצ. דעמאָקראַטן, האָט אין 1908 געהאַט אַן אָפּענעם פּראָצעס, און איז נאָכדעם צום דריטן מאָל פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. אויך אין סיביר איז זיין הויז געווען ניט נאָר אַ צענטער פאַר די פּאָליטישע פאַרשיקטע, נאָר אויך די אַרטיקע איינוואוינער און די פּויערים פון די אַרומיקע דערפער פּלעגן קומען צו אים נאָך עצות און בעטן אים אויסגלייכן זייערע סכסוכים.

אין 1912, שוין אין עלטער פון אַרום 55 יאָר, איז ער, טיילווייז מיט מיין הילף, ווידער אַנטלאָפן פון סיביר און איז אָנגעקומען צו מיר קיין ווילנע, פון וואָנען איך האָב אים געהאַלפן שוואַרצן די גרענעץ און אַוועקפאַרן קיין פאַריז. אין פאַריז איז ער אָנגעקומען שוין פיזיש אינגאַנצן אַ צעבראַכענער — מיט צעפּוילטע לונגען פון לאַנגע יאָרן טורמע און פאַרשיקונג. נאָך עטלעכע חדשים מאַטערן

זיך, איז ער אין 1913 אויסגעגאנגען איינזאם, אָפּגעריסן פון זיין פאַמיליע.

אַלע קינדער פון דער דאָזיקער אויסטערלישער פאַמיליע האָבן אויף אזא אָדער אַנדער אופן זיך פאַטייליקט אין דער רעוואָלוציאַר־נערער באַוועגונג. טייל זענען אויף אַ דירעקטן אָדער אומדירעקטן אופן אומגעקומען אין פייער פון דער דאָזיקער באַוועגונג.

דער עלטסטער פון די זין — אַלעקסאַנדער האָט צוערשט אויך פאַלאַנגט צו דער רוסל. סאַצ. דעמ. אַרבעטער־פאַרטיי. אָבער אין 1906 איז ער צוגעשטאַנען אין אָדעס צו אַ גרופע אַנאַרכיסטן, זיך פאַטייליקט אין אַן עקספּראָפּריאַציע, געוואָרן אַרעסטירט און פאַר־משפּט אויף קאַטאַרגע. די אַמנעסטיע פאַר פּאָליטישע פאַרברעכער אין 1917 האָט אים באַפרייט. ער קומט צוריק קיין אָדעס און אינגיכן שטאַרפט ער פון שווינדזוכט, וואָס ער האָט אָנגעלעבט ביי דער קאַטאַרגע־אַרבעט.

דער צווייטער זון איסאַק האָט זיך פאַטייליקט אין דער ערש־טער וועלט־מלחמה; ער טרעט דערנאָך אַריין אין דער רויטער אַרמיי אַלס פּליער; פאַטייליקט זיך אין בירגער־קריג מיט די ווייסע, און זינט 1922 האָב איך פון אים ניט געהערט.

דער דריטער זון מאַיסע—אַ סטאַליער־אַרבעטער איז אין ווילנע אַ געוויסע צייט געווען נאָענט צו דער בונדישער באַוועגונג. אַלס געוועזענער זעלנער אין דער צאַרישע אַרמיי בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה, טרעט ער אין 1920 אַריין אין דער רויטער אַרמיי און דערדינט זיך דאָרטן צום ראַנג פון אַ פּאָלקאוויק. ביז 1922 האָט ער געלעבט אין אָדעס. אין זעלביקן יאָר האָב איך פאַרלאָזן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד און זיין ווייטערדיקער גורל איז מיר ניט באַוואוסט.

דער פערטער זון מישאַ איז געווען די צירונג פון דער משפּחה. ער איז געווען זייער אַ שיינער און מיט גרויסע פעאיקייטן. די לערער פון דער גימנאַזיע, וואו ער האָט זיך געלערנט, האָבן אים פאַרגעזאָגט אַ גרויסע וויסנשאַפּטלעכע צוקונפּט. בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ער אויך גענומען געוואָרן אין דער צאַרישער אַרמיי און איז אומגעקומען אויפן טערקישן פּראָנט — דאַכט זיך — פאַר די סאַ־וועטישע צייטן.

אויף אַ גאָר טראַגישן אופן איז אומגעקומען דער יינגסטער זון ליאָנע. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז ליאָווע געבוירן געוואָרן

אין סיביר בעת דער פארשיקונג פון זיינע עלטערן. ווען דער פאָטער איז צום צווייטן מאל פארשיקט געוואָרן, איז ליאָווע געווען נאָך אַ קליין קינד. האָב איך ליאָווען גענומען צו זיך אויף דערציאונג, און די מוטער מיט די שוין אונטערגעוואַקסענע קינדער איז מיטגעפאָרן מיטן מאַן. ליאָווע איז אויסגעוואַקסן זייער אַ שיינער בחור מיט אַ רואיקן, אַ ביסל פלעגמאַטישן כאַראַקטער. ליאָווע איז געווען די אַרנט־לעכטייט אַליין; קיין סימן פון יוגנטלעכער פּאָזע, ניט געוואוסט וואָס דאָס הייסט זאָגן אַ ליגן. אַ באַלעזענער און אינטעליגענטער יוגנט־לעכער. קיין נייגונג צו וועלכע ניט איז פּאַרטיי־אַרבעט, אָדער אַפילו פּאַרטיי־אַנגעהער־קייט האָט ער ניט אַרויסגעוויזן, הגם די גאַנצע בונדישע פּאַרטיי־אַרבעט אין אָדעס, וואו איך האָב געלעבט אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע אין די יאָרן 1917 — 1922, איז אַדורך פאַר זיינע אויגן.

אין 1922 האָב איך פאַרלאָזן דעם סאָוועטן־פאַרבאַנד. ליאָווע, צוזאַמען מיט דער מוטער, וואָס האָט זיך, נאָך יוסף באַטכאַנס טויט, אויך אויפגעהאַלטן ביי מיר, זענען פאַרבליבן אין אָדעס אונטער דער אָפּיקע פון אירע צוויי זין מאַיסי און איסאַק. ליאָווע איז דעמאָלט געווען אין עלטער פון אַכצן יאָר און געווען אַ שילער אין דער יידישער האַנטווערק־שול „טרוד“. שוין זייענדיק אין וואַרשע, האָב איך, אַרום 1923, זיך דערוואוסט, אַז ליאָווע איז צוגעשטאַנען צו אַ האַלב־געהיימען סאַציאַל־דעמאָקראַטישן קרייזל פון יוגנטלעכע, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט שטודירן מאַרקסיזם. און ווי עס האָט זיך שוין דאָן געפירט אין סאָוועטן־פאַרבאַנד, איז ליאָווע, צוזאַמען מיט זיינע חברים, פאַרן דאָזיקן „פאַרברעכן“ אַרעסטירט און פאַרשיקט געוואָרן אויף צוואַנג־אַרבעט ערגעץ אין סיביר. נאָכן אָפּקומען דעם שטראַף־טערמין איז ער באַפרייט געוואָרן; אָבער אין גיכן — שוין אָן אַ פאַרוואָס — ווידער פאַרשיקט געוואָרן אויף קאַמאַרגע־אַרבעט, צום לויב פון „סאַציאַליסטישן“ פּאָטערלאַנד... פון דאָן אָן האָט מען פון אים ניט געהערט. ער איז העכסט וואַרשיינלעך אומגעקומען אין די זעלביקע טונדרעס פון סיביר, וואו ער איז געבוירן געוואָרן. אין גיכן נאָך דעם איז אויך די מוטער געשטאַרבן.

אויף גאָר אַ באַזונדערן וועג האָט דער גורל געפירט דאָס לעבן פון עלטסטן קינד — פון דער טאַכטער רוטע:
ווען דער פּאָטער האָט געזאָלט דאָס ערשטע מאל פאַרשיקט ווערן קיין סיביר, איז רוטע אַלט געווען אַ יאָר דרייצן. זי איז געווען

מויז' פרוינט און חבר — די פרוי מיינע רומע
אומגעבראכט דורך די נאטי-דייטשן בעתן צווייטן וועלט-קריג
אין פוילן

א פעאיק קינד און זיך גוט געלערנט. בעת די מוטער האָט באַשלאָסן באַגלייטן דעם מאַן אין זיין פאַרשיקונג און מיטנעמען מיט זיך די קינדער, האָבן גוטע פריינט איר צוגערעדט, זי זאָל די עלטערע טאָכטער רוטע איבערלאָזן ביי זיי; זיי האָבן זיך אונטערגענומען צו זאָרגן פאַר איר דערציאונג און ווייטערדיקער פילדונג. פאַרשטייט זיך, אַז די מוטער איז אויף דעם איינגעגאַנגען.

מיט דער הילף פון אָט די גוטע פריינט, מיט דער הילף פון אירע אייגענע פאַרדינסטן, וואָס דאָס יונגע קינד האָט זיך דערשלאָגן דורך פרוּוואַטע „אוראַקן“ (לעקציעס), ווי אויך דורך דער סטיפּענדיע, וואָס די גימנאַזיע האָט איר געגעבן פאַר איר גוט לערנען זיך, האָט רוטע מיט דערפאַלג געענדיקט די פרויען-גימנאַזיע אין דער שטאָט קרעמענטשוג.

אין די לעצטע קלאַסן גימנאַזיע, איז זי, ווי אַ גרויסער טייל פון דער שטודירנדיקער יונגט, אַריינגעצויגן געוואָרן אין די זעלבסטפיל-דונגיקרייזן און איז באַאיינפלוסט געוואָרן דורך די אידעען און געדאַנקען פון פּיסאַרעוו, בעלינסקי, הערצן, מיכאַילאָווסקי, לאָווראַוו, טשערנישעווסקי, בעלמאַוו (פלעכאַנאַוו) און אַנדערע גייסטיקע פירער פון דער פּראָגרעסיווער אינטעליגענץ אין דעמאָקראַטיקן צאָרירן רוסלאַנד.

נאָכן ענדיקן גימנאַזיע באַזעצט זי זיך אין דער שטאָט מאָהילעוו, (ביים דניעפּער) וואו עס געפינט זיך איר נאָענטסטע חברטע זשעניע, די פרוי פון שוין דאָן אָנגעזעענעם בונדיסט „טל-ומטר“ (אַראָן איזאַקסאָן). אין דער דאָזיקער פאַמיליע ווערט רוטע באַקערט צו דער יידישער אַרבעטער-באַוועגונג. זי וואַרפט זיך אַרײַן אין דער באַוועגונג מיטן נאַנצן ברען פון איר יונגער נשמה: זי ליענט אַ סך, שטודירט די מאַרק-סיסטישע ליטעראַטור; באַזוכט אַרבעטער-פאַרזאַמלונגען, באַקאַנט זיך מיט די כללים פון קאָנספּיראַציע. אָבער כדי פירן סאַציאַליסטישע פּראָפּאַגאַנדע צווישן יידישע אַרבעטער, דאַרף מען קענען די יידישע שפּראַך, זיין באַהאַונט אין דער יידישער ליטעראַטור. און דאָ איז איר צונויץ געקומען דאָס קענען שרייבן און ליענען יידיש, ווי אויך דאָס ביסל העברעאיש, וואָס דער פּאָטער האָט איר קינדווייז געלערנט, ווען ער איז נאָך געווען אַ חובב-ציון. אַריינגעטאָן אין שטענדיקן ליענען, קומט איר אָן גרינג צו דערנאַנצן איר באַלעזנדיקט אויך אין דער יידישער ליטעראַטור. אַנב מיט טייל שאַפונגען פון יידישע שריי-בער, ווי דינעזאָן, ספּעקטאַר, מענדעלע, שלום-עליכם און אַנדערע,

איז זי געווען באקאנט נאך פון איר פריער יוגנט: דער פאָטער — דער לערנער פלעגט אָפט פאַרלייענען זייערע ווערק אין די ווינטערדיקע אָוונטן פאַר דער גאַנצער פאַמיליע.

רוטע ווערט גיך אַן אויסגעצייכנטע פּראָפּאַגאַנדיסטין און וואונדערבאַרע רעדנערין אויף רוסיש און יידיש. אונטערן פאַרטיינאָמען מינע, איז זי געוואָרן באקאנט און באַליבט אין די שטעט דווינסק, ביאַליסטאָק, לאָדזש און אַנדערע פּונקטן פון בונדישן ראַיאָן. אַליין אין פּרוּוואַטן לעבן געניגט אַ ביסל צו פעסימיזם, האָט זי אָבער פון דער טריבונע געקאָנט אָנצינדן די צוהערער מיט באַגייסטערטן פאַרנאָמיזם פון גלויבן אין דער צוקונפטיקער סאָציאַליסטישער וועלט. מען האָט באַדאַרפט זען די עקזאַלטרטע פּנימער פון די ביאַליסטאָקער יידישע, פּוילישע און דייטשע גאַרבער־יונגען, וואָס דער קלענסטער פון זיי איז געווען מיט צוויי קעפּ העכער פונם צאַרטן מיידל, ווען זי האָט גערעדט צו זיי אין רוסיש און יידיש; מען האָט באַדאַרפט זען מיט וואָס פאַר אַ ליבע, וואַרעמקייט, אַפילו שטאַלץ די ביאַליסטאָקער „נופּערקעס“, „שפּולערקעס“ פון וועבערייען פלעגן אויפנעמען זייער מינען — די פאַרשטייערין פון „בונד“; מען האָט באַדאַרפט זיין אויף אַ פאַרזאַמלונג פון די אַרבעטער אין נאַטאַנאָנס קנעפל־פאַבריק, אין לוריעס פאַפּיראַסן־פאַבריק, זאַקסעס שוועפעלעך־פאַבריק אין דווינסק אָדער ביי די שניידער־אַרבעטער אין לאָדזש, כדי צו פילן דעם צויבער, וואָס האָט זיך געפילט אין רוטעס דעמאָלטיקע רעדעס.

איינמאָל בעת אַ פאַרזאַמלונג פון די אַרבעטער אויף זאַקסעס פאַבריק אין דווינסק, האָט דער זון פון פאַבריקאַנט זיך פאַרשטעקט אין אַ ווינקל כדי צו הערן איר רעדע. ווען זי האָט געענדיקט, האָט ער פון גרויס באַגייסטערונג איר אַזוי שטאַרק אַפּלאָדירט, אַז מיט דעם האָט ער אַרויסגעגעבן זיין באַהעלטעניש. שפעטער האָט ער די אַרבעטער געמאַכט פאַרוואורפן:

— ווען מיר האָבן אַזאַ איינע, — האָט ער געזאָגט — וואָס וואָלט מיט אַזאַ ברען און טאַלאַנט פאַרטיידיקט אונזערע אידעאַלן, ווי זי פאַרטיידיקט אייערע, — וואָלט זי ביי אונז אַרומגעגאַנגען אין גאַלד! און ביי אייך וואָס? — ביי אייך גייט זי אַרום אין אויס־געדרייטע שיך.

ניט געקוקט אויף דער גרויסער ווירקונג, וואָס זי האָט געהאַט אויף אירע צוהערער, האָט זי פאַר יעדער אירער אַרויסטרעטונג גע־

ציטערט ווי א בלאַט — ניט געגלויבט אין אירע כוחות און שטענדיק געבעטן זיך, מען זאָל שיקן צו דער פאָרזאמלונג אַ צווייטן, אַ בעסערן רעדנער, וואָס ווייס מער, וואָס קען מער.

דאָס ניט־גלויבן אין אירע כוחות האָט זיך ביי איר פאַרשטאַרקט נאָכן אויסברוך פון דער רעוואָלוציע אין 1905. ניט נאָר זי, נאָר ווי איך באַשרייב אויף אַ צווייט אָרט, זענען דעמאָלט אַ סך וויכטיקע רעוואָלוציאָנערן פאַרכאַפט געוואָרן פון אומגלויבן אין זיך. זיי זענען געווען איבערצייגט, אז עס איז אָנגעקומען אַ צייט פון טעטיקייט נאָר פאַר גאָר גרויסע שרייבער, גרויסע רעדנער, פירער; אז די דורכ־שניטלעכע רעוואָלוציאָנערע פאַרטייטער האָבן שוין זייער ראַלע אָפגעשפילט און זיי דאַרפן זיך אָפרוקן אָן אַ זייט. רוטע פאַרלאָזט דעמאָלט די פאַרטייאַרבעט און ווערט אַ לערערין אין אַ יידיש־ר־סישער שול.

אין 1907 קערט זי זיך ווידער אום צו פאַרטייאַרבעט—שוין מיט געלייטערטע און רעאַליסטישערע בליקן אויף דער ראַל פון דורכ־שניטלעכן פאַרטייטער. אויף וויפיל דאָס דערלויבן איר אירע כוחות, טוט זי אַלץ, וואָס די דעמאָליטיקע צייטן פון דער דורכגעפאַלענער רעוואָלוציע, און שפעטער ווי אַ מוטער פון אַ קליין קינד, — האָבן עס איר דערלויבט.

איר גאַנץ ווייטערדיק לעבן איז פאַרבונדן מיט דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג — אָנגעפירט פון „אַלגעמיינעם יידישן אַרבעטער בונד“. ווי אַן אמתע אינטערנאַציאָנאַליסטין פון אַלטן דור, האָט זי יעדן זיג פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אַ וועלכן ניט איז ווינקל פון דער ערד, אויפגענומען מיט דער גרעסטער פרייד; און יעדן דורכפאַל איבערגעליטן, ווי אַ פערזענלעכן אומגליק. יעדע איינ־געגעבענע בונדישע דעמאָנסטראַציע; יעדע געלונגענע פאַרשטעלונג פון די קינדער בעת אַן אַרויסלאָז פון אונזערע שולן; יעדער פאַר־שריט אויף די אָונט־קורסן פאַר אַרבעטער אין ווילנע, וואו זי איז געווען אַ לערערין; יעדער געראַטענער מיטינג פון דער אַרבעטער־פרויען־געזעלשאַפט „יאַף“ אין וואַרשע, פלעגט איר אַריינברענגען אין באַגייסטערונג און התפעלות. פאַרקערט — יעדער אַקט פון שפאַל־טונג אין דער אַרבעטער־באַוועגונג מצד די קאָמוניסטן האָט זי איבער־געלעבט קרענקלעך־שווער; יעדער טעראָר־אַקט זייערן, געווענדעט קעגן סאָציאַליסטן, האָט איר אַלעמאָל פאַרשאַפט ממש פיזישע ליידן.

איר גאנץ לעבן האָט זי ניט געקאָנט פאַרנעסן איין דערפאַרונג, וואָס זי האָט געהאַט מיטן קאָמוניזם: דאָס איז געווען אין אָדעס אין 1918. זי איז דעמאָלט געווען פאַרכאַפט ניט אזוי מיט די אידעען פון קאָמוניזם, ווי מיט זיינע נצחונות. אין אונזערע שטוביקע געדערעכען פלעגן מיר זיך אָפט אַמפערן וועגן דעם: זי פלעגט מיר אַלץ וועלן איבערצייגן, אז מיר מוזן דעם קאָמוניזם אָננעמען אזוי ווי ער איז — מיט זיינע חסרונות, ווייל קיין אַנדער אויסוועג איז ניטאָ.

גענייגט, אזוי אַרום, סימפּאַטיש צום קאָמוניזם, איז זי איינמאָל אַוועק אויף אַ פאַרזאַמלונג פון לערער־פאַראיינ, וואו די קאָמוניסטן האָבן אויסגעמאַכט אַ נישטיק הייפל. זיי האָבן אָבער, נישט אַנדערש, געוואָלט באַהערשן דעם פאַראיינ. האָבן זיי אָנגעווענדט אזוי פיל שמד־שטיק, ביז דער פּאַסיווער עולם איז געוואָרן דענערווירט, אויס־געמאַטערט, און ער האָט ביסלעכווייז פאַרלאָזן די פאַרזאַמלונג. די קאָמוניסטן, וואָס האָבן אויף דעם אויסגעקוקט, זענען, אזוי אַרום, פאַרבליבן אַ מערהייט... און דורכגעפירט אַלץ וואָס זיי האָבן געדוואָלט. רוטע איז געקומען פון דער פאַרזאַמלונג אַ געוואָלטיק צע־רודערטע און געהאַלטן אין איין אויסרופן: — ניין, מיט אַזעלכע מיטלען וועט מען קיין נייע, בעסערע וועלט ניט אויפבויען!

פון יענעם טאָג אָן, איז געוואָרן איר חלום און שטרעבונג — אַנטלויפן פון „סדום“, וואוהיין די אויגן וועלן טראָגן! און טאַקע איר האָב איך צו פאַרדאַנקען, וואָס איך לעב נאָך; וואָס איך האָב נאָך צוזאַמען מיט איר און מיין קינד געהאַט די מעגלעכקייט, אין פאַר־לויף פון כמעט צוויי צענדליק יאָר, דורכצומאַכן אַזאַ פּרוכטבאַר סאַציאַליסטיש־פאַרטייאיש לעבן צווישן די יידישע אַרבעטער אין פּוילן און אַ לעבן פול מיט פּראָדוקטיווער שעפּערישקייט אויפן געדעייט פון מיין באַליבטער מלאכה. און אויך זי אַליין האָט אַ דאַנק דעם געהאַט אַ מעגלעכקייט צו זיין געזעלשאַפטלעך טעטיק אין דער בונדישער באַוועגונג נאָך אַ צוויי צענדליק יאָר אין וואַרשע.

באַקאַנט האָב איך זיך מיט מיין שפּעטער געוואָרענער פּרוי רוטע אין דווינסק 1904. זי האָט דאַן דאָרט געאַרבעט אַלס פאַרטיי־טוערין געשיקט פון צענטראַל קאָמיטעט פון „בונד“. איך בין אויף פּסח געקומען קיין דווינסק נאָך מיין אָפּזיצן זעקס חדשים אין יעדער קאַטערינאַסלאַווער טורמע און נאָך מיין אַנטלויפן קיין זשיטאָמיר. אין אונזערע שפּעטערדיקע אינטימע געשפּרעכען, האָט זי מיר פאַר־

ציילט, אז פאראינטערעסירט מיט מיר האָט זי זיך נאָך איידער זי האָט מיך געקאָנט: אין דווינסק פלעגט זי זייער אָפט הערן דערמאָנען מיין נאָמען. ווען זי האָט זיך דערוואוסט אז איך קום צופאָרן, איז זי געווען נייגעריק צו זען, אויב איך קוק אויס אזוי, ווי זי האָט זיך מיר אויסגעמאָלט אין איר פּאַנטאַזיע. דערזען מיך דאָס ערשטע מאָל, האָט זי זיך אַ היבש ביסל אַנטווישט. לויט די שבחים און געשיכטעס, וואָס זי האָט וועגן מיר זיך אָנגעהערט, האָט זי זיך פּאַרגעשטעלט, אז איך דאַרף זיין אַן ערנסטער רעוואָלוציאָנער מיט לאַנגע האַר, מיט אַ בלאַס פנים, אין אַ שוואַרץ העמל אַיבער די הויזן אַרומגע- בונדן מיט אַ „קוטאַס“ (אַ געדרייטער שנור אַזאַ, וואָס איז דאָן גע- ווען אין דער מאָדע) און מיט אַ געהיימניספולער מינע אויפן גע- זיכט. דערזען האָט זי אַ קרעפטיקן, פּריילעכן חברה-מאַן מיט לאַנגע, בלאַנדע וואַנסן, — אמת טאַקע אין אַ העמדל אַיבער די הויזן, אָבער אַן אַ סימן פון געהיימניש; אַן אַפּשפעטער פון פּרויען און פון זייערע שוואַכקייטן, אַן אַ ברעקל אויסערלעכער ערנסטקייט אָדער אַנ- שטעל. אָבער אזוי ווי רוסע אַליין איז אין דער יונגט אויך געווען אַ גרויסע לאַכערקע, האָבן מיר ביסלעכווייז אָנגעהויבן זיך נוט פילן אין דער געזעלשאַפט איינער פון אַנדערן.

טויזנטער און טויזנטער שרייבער אין אַלע לשונות האָבן שוין באַ- שריבן די ליבע פון יונגע מענטשן — זייערע לידן, פּאַרצווויפּלונג און צווייפל. ווען צו די שרייבער וועלן צוקומען נאָך טויזנטער און טויזנטער וואַרט-קינסטלער, וועלן זיי דאָס בילד פון ליבע נאָך אַלץ ניט פּאַרענדיקן, — ווייל זיי שעפּן זייער מאָלער-שטאַף פון אַ סוואַל וואָס פליסט אָן אויפהער, אַרויסברענגענדיק אַלץ נייע און נייע, נאָך ניט געזעענע פּאַרבן און שאַטירונגען.

ווען איך וואָלט געווען אַ קינסטלער פון וואַרט, וואָלט איך צום דאָזיקן בילד פון ליבע געקאָנט מיט מיין פענדזל, מיט פּאַרבן פון מיין ליבע-פּאָליטרע (* צוגעבן נייע שטריכן, וואָס וואָלטן וואַרשיינלעך געווען אַנדערש פון די שוין געמאָלטע, ווי אַנדערש עס איז יעדער בלעטל פון איינעם און דעם זעלביקן בוים.

אָבער איך בין ניט סייין קינסטלער. איך האָב, דעריבער, מורא זיך צוצורירן צו דער דאָזיקער שילדערונג, כדי איך זאָל ניט קאַליע מאַכן דאָס שוין געשילדערטע בילד. איך וויל בלויז דערציילן, אז פון

(* אַ ספּעציעלע ברעטל, אויף וועלכן-מאָלער מישן זייערע פּאַרבן.

מיין אמאליקער נאאיווער פאָרשטעלונג בעת „מיין ערשטער ליבע“, אז אַ רעוואָלוציאָנער טאָר ניט געניסן פון פּערזענלעכן גליק, איז קיין זכר ניט געבליבן; צו די אלע איבערלעבונגען און צווייפלונגען פון אַ פאַרליבטן, איז נאָך צוגעקומען די פאַרצווייפלונג, וואָס זי איז אַן אינטעליגענטקע — אַ געענדיקטע גימנאַזיע און איך — כמעט אַ בעזראַמאַטנער סטאַליער-אַרבעטער, וואָס שטייט, ווייניקסטנס אין פאַרמעלער בילדונג, הימל-ווייט פון איר.

אמת, אין יענער צייט פלעגט טאקע אָפּט פאסירן, אז יונגע, געבילדעטע מיידלעך פלעגן זיך פאַרליבן אין איינפאַכע אַרבעטער; נאָך אָפּטער פלעגן אינטעליגענטע, אָדער געבילדעטע יונגע לייט — טוער אין דער פּאַוועגונג — פאַרליבן זיך אין אַרבעטער-מיידלעך. אָבער פון דעם איז דער אונטערשייד צווישן אונז ביידן ניט קלענער געוואָרן, די זאָרג פאַר מיין גורל ניט שוואַכער געוואָרן.

דער גאָט פון פאַרליבטע הערצער איז, אָבער, געווען לייטזעליק צו מיר, און נאָר ער איינער ווייס פון וואַנען עס האָבן זיך ביי מיר גענומען פּוּחות אַרויסצורעדן דאָס וואָרט, וואָס דריקט אַלעמאַל אויס בלוז אַ טייל פון די געפילן, וואָס מען לעבט איבער דערביי. און צו אונזער ביידנס גליק, איז דאָס וואָרט געזאָגט געוואָרן!

איך וואָרף אַ בליק אויף מיין דורכגעגאַנגענעם לעבנס-וועג, און מיר דאַכט זיך, אז, אין אַלגעמיין און גאַנצן, דאַרף איך זיך קיין צו גרויסע פאַרוואָרפן ניט מאַכן. אָבער דאָס מאַראַלישע לעבן פון אַ מענטשן באַשטייט ניט פון דורכאויס גרויסע מצוות אָדער גרויסע עבירות. אַ גרויסע מצווה איז גרינג אויסצופירן, ווייל זי לאָקט; אַ גרויסע עבירה איז לייכט פייצוקומען — ווייל זי שטויסט אָפּ. ערגער איז מיט די קליינע מצווהלעך און קליינע עבירהלעך. איך בין ניט זי-כער, צי עס איז גאָר פאַראַן אזא מענטש, וואָס זאָל קענען זאָגן וועגן זיך, אז ער איז אין זיין לעבן דורכגעגאַנגען בשלום דורך דעם דאָ-זיקן לאַבידינט פון קליינע שטרויכלונגען. וועגן זיך קאָן איך דאָס אויך ניט זאָגן!

סיי אין מיניע געזעלשאַפטלעכע האַנדלונגען, סיי אין מיניע באַ-ציואונגען מיט חברים און „ציווילע“ פּערזאָנען, האָב איך זיך באַמיט צו פירן, ניט נאָר אין איינקלאַנג מיט מיין אייגן סאָציאַליסטישן גע-וויסן, נאָר איך האָב זיך באַמיט צו האַנדלען אזוי, אז דאָס זאָל זיין גוט אויך אין די אויגן פון מיין פּרוי און חכר. איך וועל ניט פאַר-זיכערן, אז אין אלע פּאַלן האָב איך אזוי געהאַנדלט. אָבער דאָס

ארויפקוקן צו איר, דאָס רעכענען זיך אויך מיט אירע מיינונגען און פרינציפן, האָט מיך זיכער פאָרהיט פון אַ סך קליינע שטרויכלונגען. אין פאָלן ווען איר בין געווען דורכאויס זיכער, אז גערעכט בין איך — ניט זי, האָב איך דאָך געוואָלט זי האָבן אויף מיין זייט, ווייל מיט איר איז מיין גערעכטיקייט געווען פולער, גאנצער. וואָרעם זי האָט פארמאָגט סאָציאַליסטישע פרינציפן ניט צונעפאָסט פאָר דער אָדער יענער סיטואַציע, — נאָר פרינציפן איינגעשטעלטע, ווי גע- באַטן, פון וועלכע עס איז געווען שווער זי אָפצוניגן.

אין אונזער צוזאַמענלעבן האָבן מיר געהאַט פארשיידענע צייטן: מיר האָבן געהאַט וואונדערבאַר דערהויבענע צייטן פון פארטייאיש-געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער, וואָס דערפרישן די נשמה, וואָס שווער-קען אַראָפּ דעם זשאַווער פון קליינלעכקייט אויף יאָרן. מיר האָבן גע- האָט צייטן פון פאָרהעלטנישמעסיק מאַטעריעלן וואוילשטאַנד. מיר האָבן אָבער געהאַט מער צייטן פון ביטערער נויט, דחקות, אויך שווערע, זייער שווערע מאַמענטן אויפן פארטייאיש-געזעלשאַפטלעכן באַדן, וואָס האָבן איבערגעלאָזן טיפע שפורן אויף דער נשמה און געמיט. אָבער אין אַט די מאַמענטן — איבערהויפט בעת מאַטעריע-לער נויט, וואָס איז זייער אָפט אַ גינסטיקער באַדן פאָר קליינמוטי-קייט און קליינלעכקייט, פלעגט זיך ערשט אַרויסווייזן רוטעס מאַראַ-לישע שטאַרקייט, איר חברישקייט אין ליידי אַזוי ווי אין פרייד.

ווען איך האָב געהאַט אַ דערפאָלג אויף אַ געביט פון מיין פאָר-שיידנאַרטיקער טעטיקייט — צו דאָס איז געווען אויפן געביט פון מיין פאַכמעניש-פּעדאַגאָגישער אַרבעט אין די שולן פון „אַרט“, צי דאָס איז געווען אַ געלונגען אָנגעשריבן אַרטיקל געדרוקט אין אַ צייטונג, צי בעת דערשיינען פון מיינעם אַ פאָך-בוך אָדער פאָך-זשור-נאַל — איז צו איר פרייד ניט געווען קיין גרענעץ. אין לויף פון אונזער צוזאַמענלעבן איז זי געווען מיר אַ שטיצע און אָפט מיך געמוטיקט. איך שרייב די דאָזיקע שורות אין דער צייט, ווען דער נאַצי-פּייער האָט וויסט געמאַכט די לעבנס אפילו פון די פאַרבליבענע; ווען דער רויך פון דאָזיקן פּייער פאַרשטעלט פאַרן אויג די צוקונפט; איך שרייב אין אַ מאַמענט, ווען איך ווייס ניט אויף וואָס מער צו טרוערן — צי אויפן אייגענעם אומגליק, צי אויפן בראַך פון אונזער פאַלקס. אַט אין די מינוטן טרוים איך אָפט: — ווי גוט וואָלט געווען, ווען זי — מיין טרייער פריינט און חבר וואָלט געווען ביי מיין זייט!

גוטע פריינט און חברים טרייסטן מיר, אז דאָס קען נאָך אַמאָל זיין.

ווען עס זאָל קענען געשען אזא נס און דאָס זאָל טאקע מקוים ווערן, ווייס איך, אז מיין פריינט וואָלט געווען ניט צופרידן, וואָס איך האָב דערמאָנט איר נאָמען ניט מיט דער געהעריקער באַשיידנ-קייט, ווי דאָס איז געווען אין איר נאָטור. אָבער זי וואָלט מיר מוחל געווען, ווייל זי וואָלט מיך פארשטאָנען.

אָבער אויב די דייטשן — די מערדער — אויב זיי האָבן איר שוואַכן קערפער פארפייניקט אין אַ קאַלך-אויבן, ווי עס זאָגט מיר מיין האַרץ, אָדער זי איז ביי זיי געשטאָרבן מיט אַ „נאָטורלעכן“ טויט, — זאָל דאָן אין די אָנגעשריבענע שורות רוען איר ריינע נשמה און זאָלן אָט די שורות זיין איר אַ צייכן פון אָנדענס, ווייל קיין אַנדער צייכן פון געדעכעניש וועל איך איר שטעלן ניט קאָנען.

